

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה רביעית

תקופת השנה: אדר א' תש"ז - אדר ב' תש"ח

ירושלים, תרפ"ז / תרפ"ח

דמי החתימה 10 שילינג לשנה

הכתבת: ירושלים מאה שערים, ת. ד. 36

דפוס עזריאל

התכּן:

אונגרי, מ:	הערות אחדות למאמרו של י. בן-צבי, "לישוב האשכנזים בקצר מקיעין" 65
אפשטיין, י. ב:	הרושי הרוטב"א לשבת (על אודות כתב יד שבבית הספרים) 160
בודנהיימר, פ:	רשימה ביבליוגרפית מעבודות מדעיות העוסקות בחקירת החי של ארץ ישראל ושהופיעו בדפוס בחוץ לארץ בשנות 1924—1926 51
דינבורג, ב:	אגרות שו"ר 166, 67
" "	שלשה מכתבים משניאור זק"ש לרפאל קורבהיים 328
הלוי, מ:	הערה קטנה להספרות היפה בעברית" 66
וילנסקי, מ:	על דבר העתק כה"י של ספר התרשיש לר' משה בן עזרא 267
זנדי, י:	דברים אחדים על הדפוס העברי במכיוניטה 269
" "	שמות הסניהים ובניהם במדורי תפלה ומחזורים 176, 55
טויבר, א:	נוספות למאמרי על דפוס קארעץ 281
לויער, ח:	הערה 175
פרובסט, מ:	מכתב למערכת 175
רבקינד, י:	רקדוקי-ספרים (לחקר התפתחות הדפוס העברי) 273
" "	על דפוס קארעץ (עם שני קשומים בסוף החוברת) 58
שלום, ג:	פרקים מתולדות ספרות הקבלה 286

מפתח המשתתפים בבקורות:

אסף, ש. 89	קוק, ש. ח. 190
דינבורג, ב. 227, 199	שברזין, א. 226
טויבר, א. 129	שובה, מ. 229, 124, 118
ילון, ח. 136, 135, 134, 133	שוחסן, ב. 121
פלאוס, ה. 223, 215, 214	שונמי, ש. 142

מפתח שמות המחברים והספרים.

[כוכב* ע"י המספר מראה כי באותו העמוד נזכר שם המחבר ההוא יותר מפעם אחת.]

א. שמות המחברים

[עברית ויוונית]

ע'	ע'	ע'	ע'
256	אליצקו, י.	188	אָבן זחב, א.
188*, 106	אלישבע	20	אבן-עזרא, א.
240	אלכסנדרוב, ב.	139	אבראמאוויטש, ז.
256, 156	אלסי, א.	132	אברהם בן חייא.
188	אלסי, י.	90	אברהמית, ב.
188, 6	אלטליה, א.	119	אברהמס, י.
226	אלפערסאן, מ.	188	אנדתי, ב.
42	אמיטש, ע.	155	אדלר, י.
6	אנכי, ז.	90	אורבך, ח. י. י.
197	אנונציו, ג.	186	אורבך, מ. ג.
149	אנסיק, ש.	6	אולר, ק.
265	אסטוואלד, וו.	188	אויסקין, ש.
42	אסטאן, י.	98	אורבך, פ.
6	אסא, ש.	100	אורי, ד.
256	אפאטשו, י.	236	אורלינסקי, מ. י.
12	ארבעער פראקציע ; אי	6	אחד-העם
149	ארזשעסקא, ע.	90	אחדות העבודה
188	ארלזורוב, ח.	248*	אירישע וועלט היילף קאנפערענץ
256	ארנשטיין, מ.	26	איוועניצקי, א.
192	הארץ, דפוס.	238	אינדרישק, מ.
188*, 6	ארץ ישראל, ממשלה	96, 42, 6	איסטרסו, פ.
257, 256, 7	אש, ש.	234	אויסקולסקי, י.
247	אשכנזי, י. י.	90	איש-בתיה, ח. ש.
189	אתרוג, ג.	90	אלביג, י.
		158	אלגוזי יצחק
226	באדער, ג.	234, 30	אלגוזי ישעיה
7	בארון, ד.	39	אלגין, מ.
149	בארוישא, מ.	31	אל-חריזי, י.
190	בדן-פואל, י.	42	אלמטאן, מ.
248, 35	בובליק, ג.	34	אלטשולר, ע.
100*, 99*, 7	בודנהיימר, פ. ש.	234, 216	אליהו בן שלמה זלמן (הגרי"א)

ע'		ע'	
248	בערנשטיין, ש.	265	בוכארין, נ.
213	בערעזנע, פּרץ ביבליאטעק	265	בולקין, א.
213	בר, מ. פ.	190, 13	בורלא, י.
158	בראון	119*	בורנשטיין, ח. י.
98	ברדיצבסקי, מ. י.	90	בוזיליאנסקי, מ. י.
191	ברוך, י. ל.	31	בחיו אבן פקודה
191, 91	ברור, י. ג.	190, 98	בואליק, ח. נ.
91	ברכיהו, מ.	248	ביבער, ש.
204	ברעזין, א. צ.	7	בידבה
98, 8	ברש, א.	234, 7	בידנביץ, ז.
		262	בוליסטוק, גמנסיון ריאלי, תחכמוני
		49, 47	ביסקא, א. ל.
257, 149	באגאל, נ.	204	בירמאן, ז.
191	„גאולה“ (חברה).	7	בית הכרם
144	גאלדבערג, א.	190, 7	בכר, ב. ז.
43, 42	גאלדשטיין, מ.	90	בלובשטיין, י.
263	גארדין, ז.	47	בלנק, א.
191	גבירול, ש.	90	בלפור, ג. א.
43	גורמאן, פ.	190	בלקין, י.
43	גוזדיוווקין, י.	96	בן-אברהם, ח. ש.
238	גושמן, מ. י.	7	בן אהרן, ב.
263*	גושמן, י.	239	בן-יהודה, א.
91	גושין, ש. ד.	225	בן נון, י.
47*	גולברג, א.	190	בן-צבי, י.
154	גולדריין, ה. א.	191	בן-ציון, א.
48	גולדמן, ש.	90	בן-ציון, ש.
8	גולדפרב-זחבי, י.	7	בנג, ח.
192	גור אריה, י.	7	בנות התקוה, פתח תקוה
210, 91	גורדון, א. ד.	191	בזמני, א.
264, 48	גורדון, ב.	7*	בנק למלאכה, ת"א
257, 192	גורקי, מ.	91	בנק הפועלים בע"מ
91	גינצבורג, פ.	91	בנק קפת עם ארץ ישראלית
197	גינצבורג, ש.	8, 7	בס, ש.
43	גיציס, מ.	39	בעהם, א.
257	גלאזמאן, ב.	157	בעהרמאן, א.
192	גלובוס, א. ל.	120	בעזפראזוואני, ח.
192	גליקסון, מ.	257	בעל-שם
155	געלבארט, מ.	149	בענוא, פ.
247	גרובערס, י. ל.	257, 133	בערגמאן, א.

ע'		ע'	
42	הילפרין, פ.	91	גרוזבסקי, י.
241	הירש, ש. ר.	192, 92, 91*	גריבסקי, פ.
8	הלואה וחסכון	247	גרינבוים, י.
213	הלפרין, י.	30	גרינבלט, י.
129	הלר, ח.	33	גרינברג, ש.
8	הסתדרות נשים עבריות.	119	גרינולד, י. ר.
158	הסתדרות העברית באמריקה	192, 92	גרנובסקי, א.
	הסתדרות העובדים העברים הכללית	192	גרנספרם, ע.
193*	באי 186, 96, 92, 88	49	גרעמיאצקי, מ.
	הסתדרות פועלי הרכבת, הדאר והטלגרף	158	גרעקאוו
193, 88	באי	247	גרשטל, מ.
193	הסתדרות הפועלים התקלאים באי	43	דאדע, א.
193, 92	הסתדרות הציונים הכלליים באי	43	דאוידזאן, מ.
247, 92	ההסתדרות הציונית	257	דאסמאיעווסקי, פ.
43	העלדער, ז.	120	דוכנאו, ש.
257, 197, 144, 92	הרצל, ב. ז.	92	דוסטובסקי, א.
8	הרשמן, ז.	43	דזשאמאווה, ה.
193	התאחדות אורחית-לאומית באי	257, 148	דיוראל, ב.
150, 149	וואלמאן, ש.	129	דיכס, ש.
155	וואכסמאן, מ.	149*, 43	דינענאן, י.
257	וואקסמאן, י.	238, 213	דינרד, א.
43	ווארשאווסקי, ע.	92	דינרד, ד. מ.
248	וויגאדסקי, י.	144	דאראס. הכנסת אורחים
43	וויילד, א.	257	האלפערן, מ. ל.
33	וויינגער, מ.	120	האלצבלאט, מ.
156	וויינרייך, מ.	257	האראנטשיק, ש.
150	וויסענבערג, י. מ.	192	הומירוס
	וויזנע. אידישער וויסענשאפטליכער	30	הופמן, ד. צ.
111	אינסטיטוט	8	הורביץ, ח.
257	וויספאנסקי, ס.	234	הורביץ, י.
130	ווענד, ב.	240, 137	הורביץ, ש. ל.
234	וידצקי, י. ר.	198	הורוביץ, י.
193	וילניץ, ש.	192	הירן, י.
98	וילנאי, ז.	120	היינריך, מ.
	וילנה. גמנסיה עברית ע"ש	257, 43	היישריק, ק. ח.
262	הדיר יוסף אפשטין	131	הילמן, ש. י.
262	וינגרמן, י.	193, 192, 92*	הילפרין, י.
92, 8	וינטרויב, י. ד.		

ע'		ע'	
197, 96	טורנגיב, א. ס.	155	יופ, ר.
237, 34	טורש, ד.	111	וכשטין, ד.
94	טמקין, מ.	29	ולץ, ר.
150*	טעטמאיער, ק.	235	ולקין, א.
44	טענעכום, ר.		ועדת הלכסיקון של הסופרים והספרות
44	טקאטש, מ.	193, 111	העברית מאת זכריה פישמן
240	טקסין, מ. צ.	8	ועדת התרבות
227	טרונק, ר. ר.	8	ועידת העשרים
48	טרוויש, ר. א.	193	ועקנין, ד.
9	טרוויש, א.	194	ורדי, ז.
258	טשאנר, ד.	258, 150*, 93, 43*	ורק, ז.
258	טשעכאו, א.		
39	טשעמעריןסקי, א.	258, 150	זאלא, ע.
248, 39	טשערנאוויץ, ש.	47	זהר, צ.
		8	זוסא, ח. א.
48	ואבראו, ג.	120	זילבערמאן, א.
158*	יאוואן, ע.	258	זילברשטין, ב.
194*	יברכיהו, ר.	258	זינגער, ר. ר.
9	ידיך הלוי, ר.	96	זנגביל, ר.
109	יובל קאמוטשעס" (גרשון לעווין)	258	זשיטניצקי, ח. ר.
44	יונגוויטש, ב.		
248	יוסף		חברת גמילות חסד של הנשים
93	ילין, ד.	93	בתל אביב
194	יובסקי, ש.	197	חורגין, ר.
93	יוסקי, ח.	93	חיפה. בית ספר הריאלי העברי
235	יעקב בן יעקב משה מליסא	93	חכם, ג.
235	יעקב מקורביל	93	חנקין, ר.
93	יעקובס, ח.	93	חסקינה, מ.
93	יפה, ר. ח.		
236	יפה, ר. ר.	248	"פאז"
186	יפה. לשכת המסחר	265, 44	פאלסטין, ל.
93	יפה. נמל	150	פאלער, ע.
93	יקותיאל, א. ר.	258	פאלקאן, ג.
194	יקותיאל, ר.	144	"פאר"
26	יקשן, ק.	235	פויבש, ל.
94	ירושלם. האוניברסיטה העברית	42	פויק, מ.
94	ירושלם. בית זקנים ונקנות הכללי	9	פונם, ד.
194	ירושלם. בית חולים, משגב לדרך	44	דער מונקלער
94	ירושלם. בית הנוף עורים	186	סוקציונסקי, ר. מ.

ע'		ע'	
133, 129	נתן בן יהואל	104	מכבי
96	נתן דוד בן ישראל	96	מל, מ.
	קוסיוטה ציוניסטה טיאודור הרצל,	154	מלאכה, א. ר.
211	סאלאניקי	235	מלון, ש.
198, 98, 96*	סטבסקי, מ.	95	מלכה, ר. מ.
197, 10	סטון, א. מ.	196	מלמה, ע. צ.
151	סטרינדברג, א.	120	מן, י.
260	טויפולנא, ל.	156	מנדלביום, ח.
132, 131	סילברסטון, ג. *	95	האחים מספירו
197, 10	סילמן, ק. י.	265	מעטערלינק, מ.
197	סילקין, ג. ב.	260	מעכעלע ברחן
44	סינקלער, א.	196	המפלגה הקומוניסטית בא"י 187*, 196
96	סמילנסקי, מ.	96	טקוה ישראל, בית הספר החקלאי
197, 96	סמילנסקי, משה	196	טרוקובסקי, ד.
10	סן, י.	196	מרכס, ק.
10	סנונון, י. י.	96	המשבר
197	סעדיה בן יוסף אלפיומי	237, 196, 31	משה בן מימון
49	סעניושקין, פ.	196	משה בן נחמן
260	סעקלער, ה.	96	"המשפט העברי", חברה
197	ספיר, י. י.		משפט השלום העברי העליון,
151, 44	ספעקטאל, מ.	196	תל אביב
96	ספרא, י.		
10*	עבדי, מ.	120	נאדור, מ.
197	עגנון, ש"י.		נאציאנאלער ארבייטער קאמיטעט פאר
97, 88	עזרה אדומה בין לאומית בא"י		די ארגאניזירטע אידישע ארבייטער
96	"עזרה", ירושלים	248	אין א"י
10	עזרת יתומים, יפו ת"א	196	נבון, צ.
	"עין יעקב", חברת בית הכנסת הגדול	48	גדל, מ. י.
97	כתל אביב	196	נהלל, בית הספר החקלאי לצעירות
132	עמאל, מ. א.	42	נובק, מ.
130	עפשטיין, מ. מ.	10	נויבורג, א.
151	ערנבורג, א.	196	נורמן
		10	נחמיאש, ד.
121	פאטש, י.	238*	נחמן בן שמחה מברסלב
260	פאליקאוו, ש.	12	ניסענבוים, מ.
44	פאפיני, ד. ז.	139	גור
140	פאפערניקאוו	262	נסים, י. צ.
44	פארבא, א.	100*	נריה, י.
		196	נשר, צ.

ע'	ע
262 פרסקי, ד.	פארבאנד פון די יידישע קאאפעראטיווע
260 פרעגער, י.	געזעלשאפטן אין פוילן
262, 198, 97, 11 פרץ, י. 5.	פארזענזשעווסקי, א.
	97 פארטן, י.
121, 26 ציפראן, ש. 5.	137 פוגלמן, מ.
238 צוילינגאלד, א.	97* פוזנסקי, מ.
198 צייכוב, א.	210 פוזנסקי, ש. א.
97 צמח, ש.	48 פולק, י. ח.
198 צרבינסקי, י.	235 פוסק, ח.
97 צירנוביץ, ש.	11 הפועל המזרחי
	187, 100, 89, 13* פועלי ציון
121 קאהן, א.	151 פוקס, א. מ.
122 קאפעק, מ.	44 פושקין, א. ס.
144 קאלינין, מ.	260, 151 פטאשקין, ד.
187, 100* קאמוניסטישע פארטיי איז	249 פיגענבערג, ר.
122 קאמינסקי, א. ר.	256 פירברג, מ. ז.
122 קמינר, מ.	198 פיסמן, י.
265 קאפלאן, א.	264 פינברג, נ. ש.
158 קאפלאן, פ.	156 פינק, ד.
44* קאציונע, א.	35 פינקלשטיין, ש. י.
152 קארנבלום, ש.	99 פינר, פ.
227 קארפעלעס, ג.	140 פיערושקא, ש.
11 קבק, א. א.	198 פישמן, ז.
198 קוסליאר, א.	97 פישקין, א.
13 קוסלר, ז.	151 פליגעלמאן, ח. מ.
11 קושניק, א. צ.	1 פלר, ס.
49 קושערי, ב.	198 פסטלוצי, י. ח.
265 קונאווי, ח.	פראוויזארישער צענטראל-קאמיטעט
45 קוסטין	אף צו העלפען די אידען אין
156 קוסטרינסקי, ב.	144 בעסאראביע.
152 קוסמאן, 5.	264* פרוזנסקי, א.
32 קופמאן, ש.	198 פרוטקין, א. 5.
199 קוק, א. י.	256 פרחי, י. ש.
26 קוק, ש. ח.	100 פריד, ד.
130 קורב, ח. י.	133 פרידלנד, ח. א.
198 קורלינקא, ו.	97 פרידמן, מ.
264 קורנגולד, מ. א.	256, 152, 151 פרישמן, ד.
132 קושלבסקי, ע. ז. ג.	198 פריס, פ.
235 קיסילוב, א. מ.	260*, 11 פרינס, א.

ע'	ע	ע'	ע
קפלינג, ר.	11, 199	רופין, א.	101
קירשבוים, י.	122	רולר, י. א. 5.	235
קלזנר, י.	199	רומאנילי, ש.	26
קלפר, י. ב.	97	רומנג, א.	12
קליון, ה. צ.	100	רוזלובסקי, מ.	48
קמחי, ד.	97, 96	רוזינסקי, י.	33
קנביל, ש.	120	ריבלין, א.	99
קסובסקי, ח. י.	11	רוגר, א.	99, 12
קסלר, י.	20	רוזנברג, י. א.	236
קפר, פ.	11	רויז, ב. ח.	260
קפת אשראי	11	רוזעלמאן, י.	260
קפת חולים בא"י	97, 202	רוזען, ז.	213
קפת מלוח הקלאית, פתח תקוה	98	רוימאנט, וו. ס.	152
קרוגליקוב, ש.	202	רוכר, י.	130
קרויצמילר, פ.	98	רוכרס, י.	100* 99*
קריית משה	11	רוכלס, א. ש.	112
קרן היסוד * 39, 98, 101, 144, 203, 204		רונס, י. י.	236
קרן קימת לישראל 11, 39, 98, 187, 203		רמחים צופים, ירושלים	12
קרבנסקי, ח.	11	רעסלער, ב.	152
		רשגולין, ז. ד.	12
ראובן	98		
ראובני, א.	12	שאבאד, צ.	265
ראובני, אב.	98	שויר, י.	99
ראובני, ד.	122	שוים, ח.	123
ראוויץ, י.	49	השומר הצעיר	247, 139
ראזאוסקי, ס.	39	שוער, א.	197
ראזנפעלד, ש.	122	שמירגמאן, י.	45
ראששטיין, ש.	260	שמירן, ג.	249
ראלאן, ר.	45, 152	שמירנבוים, י.	48
ראפאלאוויטש, י.	241, 249	שטיין, י.	203
ראפאפארט, י.	123	שמרייט, ש.	12
רבינוביץ, א. ז.	98	שירלובצו, א. ח.	216
רבינוצקי, י. ח.	30, 203	שירער, ש.	249
רובינשטיין, י.	49	שיין, ש.	31
רוזוב-עוואלד, א.	98	שינדלער, א.	152
רוזנמן, ד.	48	שיק, י.	99
רוזנפלד, א. ד.	99	שכספיר, ו.	99
רוט, ש. י.	20	שלום, ג.	12
רוטהשטיין, ח.	12	שלום, ש.	12

ע'	ע'
235	256, 123
264*, 156, 154*	99*
155	156
12	203
203	203
204, 100	203
203	266, 265
204	264
203	197
204	48
204, 112, 100, 21*	139
262, 47	203
	99

ב. שמות הספרים

ע'	ע'
15	225
94	192
9	91
264	12
11	198
131	256
131	98
225	7
156	237
197	7
224	192
95	210
192	15
5	208
108	15
208	5
15	6
208	103
103	108

ע'	ע'
197	הדבור הלכן.
100	דבר הכקר.
216	דברי אליהו.
235	דברי הילל.
234, 7	ס' דברי זאב.
30	דברי ישעיה.
213	דברי משלם.
20	ס' דברי שו"ר על התורה.
31	ס' דברי שלום.
7	דברים אחדים אל חברי בנק למלאכה.
104	דגל ישראל.
189	ס' דובב שפתי ישנים.
192	דוגמאות האותיות.
112	ס' דודאים.
93	דו"ח אגודה להשתלמות במדע, חיפה.
194	דו"ח בית חולים "משגב לדרך" ירושלים.
94	דו"ח בית חנוך עורים, ירושלים.
	דו"ח בית הכנסת הגדול בית יעקב, ירושלים.
94	דו"ח בית הכרם.
7	דו"ח בית הספר הריאלי העברי, חיפה.
93	דו"ח בית הספר התיכוני למסחר, תל-אביב.
203	דו"ח בנות התקוה, פתח תקוה.
7	דו"ח בנק למלאכה, תל-אביב.
91	דו"ח בנק הפועלים בע"מ.
	דו"ח גמנסיה עברית ריאלית רפורמית, מוקצ'בו.
262	דו"ח הלואה וחסכון, יפו תל-אביב.
8	דו"ח הסתדרות נשים עבריות, ירושלים.
8	דו"ח ההסתדרות העברית באמריקה.
158	דו"ח ההסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י.
193	דו"ח ההסתדרות הפועלים החקלאים.
193	דו"ח ההסתדרות הציונית.
247	דו"ח חברת גמילות חסד של הנשים בת"א.
93	דו"ח מאה שערים, ירושלים.
195	דו"ח מועצת פועלי יפו.
193	
דו"ח המזרחי, פולניה.	
203	דו"ח משבח עם, תל-אביב.
96	דו"ח המשביר.
96	דו"ח "עזרת", ירושלים.
10	דו"ח עזרת יתומים, יפו ת"א.
98	דו"ח קפת מלוח חקלאית, פתח תקוה.
11	דו"ח קרית משה.
203	דו"ח קרן היסוד.
195	דו"ח רחביה, ירושלים.
247, 139	דו"ח השומר הצעיר.
94	דו"ח שערי חסד, ירושלים.
155	דור דור ומחנכים.
203	דור וסופרים.
97	דמיות מלוות.
87	דקלים.
11	ס' דרך הגאולה.
32	ס' דרך הטובה והישרה.
	דרכי התלמוד וכללי ההוראה בתשובות הגאונים.
6	דרישות אל עמי.
132	ס' הדת והחנוך.
137	
6	דער דאמער.
90	הגדה של פסח, אור זרחה.
12	ס' הגיוני לב.
88	הד הנתיבה.
9	הוגנוטים.
189	הוראות חקלאיות.
97	הוראות להזנת תרנגולות.
	הוראות למלחמה בזכוכ הבית במשקים הגדולים בארץ.
99	הוראות לשמור ביצים.
100	הוראות לשמוש באורניה גרין למלחמה במזיקים.
100	ההזקת בהמות.
189	היגיינת הילד בגיל הגן.
91	היסטוריה כללית.
155	הכנת תמיסות זריקות נגד כנימת המגן.
99	הלולא.
191	

ע'	חדושים וביאורים על סוגיות	ע'	הנהלת השפה לעם.
130	ממסכתא ב"ק.	90	הס קטגור.
31	חובות הלכות.	34	הערות על מחלת הגומוסה.
96	חומר על העליה העובדת.	189	הר הצופים.
8	חומש תורה שלמה.	18	הרהורים.
240	חזק אמונה.	98	הרצאה על המצב בתנועה הציונית.
256	חיו אדם.	196	התגלות היהודים הסינים.
216	ס' חיים וחסד.	93	ההתיישבות החקלאית.
154	חיים נחמן ביאליק.	96	התעמלות לקטנים.
156	חימיה כללית.	196	התפתחות תל-אביב בדיאגרמות.
90	חכם לב על שלחן ערוך אבן העזר.	204	
42	חכמי חלם.	15	חורשאווער עקספרעס.
198	חלומי של מקר.	18	חורשעווער שריפטן.
208	החלוץ הצעיר.	104	דער וועג.
9	החלוץ הקטן.	104	וועלט שפיגעל.
6	חמש ממלכות עצומות.	106	וואת ליהודה.
8	המשה עשר בשבט.	193	וידבר דוד.
10	ס' חן מרדכי ודרכי חן.	10	וכוח נעים.
47	חנה הקטנה.		
47	החנוך העמלני.	97	ז'הורים.
29	חק לישראל.	108	זויער מיידל.
194	ס' חקי כדור רגל.	107	זיו.
93	חקרי מקרא.		ס' הזכרון בקור חולים הוספיטל.
194	חרכות ירושלים.	94	ירושלם.
188	חרוזים [אלישבע].	247	ס' זכרון [גרויברס].
47	החשבון ב': ספירת ומנין.	226	זכרון יעקב.
	השבון הכנסה ותוצאה, רחובות	192	זכרון לחובבים הראשונים.
94	בוכרים, ירושלים.	91	ס' זכרון לכבוד שמואל אברהם
	ס' החשבון לשנות תרפ"ג—פ"ו.	210	פוזנסקי.
194	בתי מחסה לחולי רוח.	20	ס' זכרון ישראל.
119	חשבון תקופות ומולדות.	193	זכריה פישמן. יוצר הלכסיקון...
235	ס' חשן אחרן.		זמן הופעתו השניה של ה'
11	החתול שהתהלך בגפו.	98	המשרה הגיע.
		197	זמרי עם.
197	מזובה.	186	החבר.
227	א מיל זכרונות.	265	חברת-אדם.
148	סנקרד.	234	חדושי הלכות על מסכ' שבת.
109	משענסמאכאווער מאג.	196	חדושי הרמ"בן.

ע'	ע'
209	1905 ואר אין בארדיטשעוו.
99	ס' יבא שולח.
104	יד נתן.
256	ידיעות הסתדרות פועלי הרכבת ..
152	ידיעות חברת דורשי האוניברסיטה
188	העברית בירושלים.
96	היהדות וא"י.
209	ס' היובל של הדואר.
90	דער יוגנט וועקער.
87	יוגנט שטימע.
139	יודיש: ראה אידיש.
95	יולינס הכופר.
6	יידיש: ראה אידיש.
193	ילדו אדמה.
188	ילדו ערב.
92	ילדו השדה.
99	ילקוט בצלאל.
9	ילקוט בצלאל [אלכסנדרוב].
191	יסוד וסמכות בתי הדין הדתיים בא"י
88	בכלל ג. משרד הרבנות בפרס.
156	יסודי היהדות.
264	ס' היער.
18	יצירת האדם.
42	היתום.
91	דער יתום.
15	כ"ה שנות הקרן הקימת לישראל.
6	כח הדבור.
149	כיצד אספר לבני?
7	כיצד יסדו ילדים ספריה?
238	כיצד מלמדת גרשורד את בניה?
195	כלילה ודמנה.
112. 100	כנור דוד.
99	כנימת עלי הכרוב.
132	כתבי א. ד. גורדון.
48	כתבי מנחם מבישין.
188	כתבי מ. סיקן.
238	כתבי י. 5. פרץ.
	11. 97
ע' לא נואיב'ה פאליסמינה.	
ע' לאבא אמא.	
ע' לאדושער פרייע יוגנט.	
ע' לאן.	
ע' לה פין די'ה גינאדירה.	
ע' לוח השעות. מסלות ברזל.	
ע' לושש הזכוכיות.	
ע' דאס לוקאווער ווארש.	
ע' למהות הסתדרות מקצועית בין לאומית.	
ע' לעברי.	
ע' לעניני העבודה בארץ.	
ע' לקושים מפרוש על התורה.	
ע' לקורות הרבנות.	
ע' לקראת הקונגרס הש"י.	
ע' לשאלת הארגון המשותף.	
ע' לשאלות התישבותנו.	
ע' לשאלת חסויה בארץ.	
ע' לשאלת הקואופרציה בארצנו.	
ע' לשאלת תל-אביב בתור קורורש ימי	
ע' ותחנה אקלימטית חרפית.	
ע' הלשון.	
ע' לשון למודים.	
ע' לשון עמי.	
ע' לתקופת חמש שנים.	
ע' מאורעות פין.	
ע' מאזן בנק קפת עם א"י.	
ע' מאזנים.	
ע' מאמרים.	
ע' מארשא.	
ע' מבוא לידיעת החרקים משיירי כנף של א"י.	
ע' מגבורי החסידות.	
ע' מגדל עז או תמת ישרים.	
ע' מגלת אסתר.	
ע' מגלת השבחה.	
ע' מגלת המגלה.	
ע' מגנזי ספרותנו.	
ע' מגפות חרקים ובעלי חיים.	
ע' סי' המדות או הנהגות ישרות.	

ע'	ע'
המלחמה כ <i>Icerya purchasi</i> בגנות	מדעי היהדות, ספר ב'. 5
100 בית וגוי.	מדריך רפואי. 10
190 מלחמות היהודים ברומאים.	מדרש פליאה. 95
10 מליון נעים.	מדרש רבה. 30
10 מלך הכלבים.	מדרש שם עבר. 33
30 ס' מלמד להועיל.	מה יש לדעת לברואות העינים? 93
132 ממענות אריות.	מהו לנו מדע המקרא? 198
10 ממצויאם ואמצאות.	מוסה. 96
196 המניפסט הקומוניסטי.	המועקה האדמה. 202
195 מסי הבולים.	מות הדוכס אופינה. 197
192 מסי הקרקע והחקלאות בא"י.	מוזמר הנקמה. 198
198 מסכת דרך ארץ החדשה.	די מזרח וואנט. 210
264 מסלה לתלמוד.	המזרחי הצעיר. 87
34 מסלת ישרים.	מחדש. 96
92 מסע הרצל בא"י.	מחיי הקראים בירושלים. 91
92 מעין גנים.	מהלות בהמות. 189
95 מעשה באדון סיגרין.	מהלות הכשוניות של המלפפון. 100
96 מעשה בעבד עברי.	מהלות המין בא"י. 92
192 מעשה בראשית.	מהלות הפטריות בתבואות. 189
96 מעשה בשוך חסן.	מהלות השדפון של צמח הדורה בארץ. 100
98 מעשה בשני ארזים.	מהלת נבילה של החציל. 100
197 מעשה חליל.	העגבניה והפלפל. 100
225 מעשה עלילת הדם במזין.	מהלת הקמחוניות של עליו החציל. 100
197 מעשה הרב והאורת.	מהלת רקבון הגבעול של הסבן. 99
95 מעשה שמשון.	המחר. 87
111 מפתח ההספדים.	מחנה ד"ן. 10
196 ס' המצות.	מי ענד לדוכיפת ציצית נוצה? 98
129 מקור דין רומי בהתלמוד.	ס' מכלל ציון. 8
155 מקרא לשנות הלמוד הראשונה והשניה.	המכללה העברית. 209
20 ס' מרגלית טובה.	מכתב גלוי לקונגרס הציוני הסי'. 203
238 מרגליתא דרבי מאיר.	מלון אידיש-עברי. 194
192 מרהיבי עולם.	מלון אספרנטי-עברי. 196
8 משא בהרים.	מלון חדש ושלם עברי-צרפתי. 188
26 משא בערב.	מלון הלשון העברית הישנה והחדשה. 239
235 משברי ים.	המלון העברי. 91
8 משה לאור האגדה הישראלית.	המלחמה במחלת האנטרקוזוז של תפוחי הזהב. 99
103 משואות.	המלחמה במחלת שדפון תבואות החורף בא"י. 100
185 המשופט.	
262 משלים מלקטים לתלמודים.	

ע'	ע'
197	ס' המשלים והפתגמים.
192	משמרת חדשה.
263	משפט פימגורס.
7	המשפט.
99	המשפט העברי.
188	משק הבית.
7	משרת ראש הגולה בבבל.
198	מתוך ההפכה.
90	מתחת העול.
94	נאות תהלה על הגדה של פסח.
263	הנביא.
48	הנביאים לבתי ספר.
95	נביאים ראשונים.
89	הנגיד רבי יהונתן שולאל בירושלם.
12	נגעי חרקים וחיות.
12	נחמה ל'. נצפים.
99	נצפים.
89	ניב.
208	א נוי בוך איבער דער געשיכטע פון
238	אידושער דערציאונג.
197	ניינציג געקליבע יודישע פאלק לידער.
262	נייע געזעלשאפט.
97	ניר לבית הלוי.
98	נכסו החיים.
98	ננו.
10	נס פך השמן.
8	נצני הדקדוק.
96	נקמת האבות.
198	נתיבות חיים.
133, 129	ס' הערוך.
236	ס' הערכים.
256	עשה פלא.
208	עתון קסן.
108	העיתר.
260	דער פאטער און דער זון.
144	פאלקס און חלוצ.
91	פולצלינה.

ע'	ע'
5 הצפה.	192 פומה גורדיוב.
15 הצפירה.	109 פון יאר צו יאר.
33 צרות שמות.	185 הפועל בעמק.
100 צרעה של עלי השקד.	187 הפועל התימני.
	154 פורים.
93 קבוצת העגלונים העברים בגמל יפו.	210 פורים. איזוסטורסער זשורנאל.
קבלות ר' יעקב ור' יצחק בני ר'	97 פורים לדב.
12 יעקב הכהן.	18 פורים קונדס.
106 קבץ מאמרים [אלישבע]	11 פזמקהעור.
קבץ שאלות בחינת הבגרות של	99 פחם לבן.
6 הממשלה.	104 פינסקער שטימע.
158 קבץ שירים [אלנזי].	264 פיסולוגיה של צמחים.
7 קדוש השם.	95 פסח התרפ"ז.
213 קהלת אמריקה.	154 פסח.
89 הקואופרציה.	97 פעולותיה והתפתחותה... (קפת חולים).
הקואופרציה היצרנית של העובדים	188 פקודת הסמים המסוכנים.
193 בא"י.	48 פרדס.
104 קובאנער אידישע יום מיב בלעסער.	30 פרוש הגאונים.
11 קול באפלה.	216 פרוש על ישעיהו.
111 קול קורא.	197 פרוש ר' סעדיה גאון על מסכת ברכות.
קול קורא לעזרה... [רמתים צופים.	10 פרחים מהלכים.
12 ירושלם].	191 פרט-כל של האספה... "גאולה".
הקונגרס הש"י וההתאחדות האזרחית	208 פרי מחשבתנו.
193 הלאומית בא"י.	16 דאס פרויע קינד.
209 קונטרס אחזה.	95 פרפרים.
154 קורות עם ישראל.	פרקים במשפט הקונסטרוקציוני
264 קורות עמי.	188 האנגלי.
קטלוג של תערוכת אוטוגרפים	148 פרש בלי ראש.
94 ופורטריטים.	פרשת החגיגה להנחת אבן היסוד...
16 קינא — מעאסער — ראדיא.	194 [בית המדרש למורים העברי].
109 קיעלצער שטימע.	
6 קירה קירלינה.	119 צואת גאוני ישראל.
45 דער קליענס ביי פאטאגראפוס.	190 צופיות לנערים.
202 קפת החולים.	98 צחוק ורוגז.
91 קרית החול.	9 ציון.
	104 ציוניסטישע בלעסער.
234 ס' ראבי"ה.	16 ציוניסטישע וועלט.
9 ראשון לציון.	193 ציורים [וילניץ].
6 רב אבא.	11 צילרי חגיגה.

ע'	ע'
191 שירי שלמה בן יהודה אבן גבירול.	225 הרב ר' יצחק יעקב ריינס ...
197 שירים [סלקינר].	192 הרב צבי הירש קלייזר.
132 ס' שלהבת אש.	91 רבו בצלאל לפין.
235 שלחן עורך ח"ב.	47 רבו עקיבה.
131 שלמי יוסף.	192 רבות.
31 שמונה פרקים לרמב"ם.	131 ס' רגש לב.
99 השמוש בזבלים.	209 דער רוף.
129 שני קונטרסים.	9 הרוקחות בא"י.
שנתיים שנות הפעולה [הפועל]	194 ריגולס.
11 המזרחי].	199 רנה ותפלה ליום שבתת הנשק.
שעורים ע"ד התנועה הציונית	90 רנת יחזקאל.
והתפתחותה.	199 הרעיון המשיחי בישראל.
247 שער דלתי הלבנון.	5 רעיון הפועל.
191 שערי רב שמואל בן חפני.	97 רעיונות על היפה ועל האמנות.
203 ס' שערי שלום.	203 רפוי הכורדם בסטוברסול.
31 השפה.	100 רפרפי הגפנים בארץ.
89 השפן הפחדן.	רשימת הנדבות [בית זקנים]
10 שרגי נהורא.	94.9 וזקנות הכללי].
197 שתי אגדות.	194 רשימת הנדבות [בית חנוך עורים].
190 שתי רוחות מספרות.	213 רשימת ספרים מעזבון ...
247 קתלים.	89 רשמות.
104, 21 תולדות גדולי הוראה.	211 דער רשע.
120 תולדות הזמן החדש.	263 שאלות אריותמסיקה וגיאומטריה.
99, 12 ס' תולדות יצחק.	190 שאר ישוב.
30 תולדות ישראל.	89 שביבים.
155 ס' תולדות חכמי ירושלים.	48 השביל.
198 ס' תולדות חכמי ישראל.	196 שביעי לנובמבר.
119 תורה אור.	90 השביתה הראשונה.
236 התורה והלשון.	237 ס' שבעה כוכבי לכת.
48 תורה ועבודה.	6 שבת צבי.
93 תורה ועבודה למתחילים.	131 ס' שובה ישראל.
264 תורת הנהלת פנקסים.	105 די שוחטים שמימע.
96 תורת חובות הלבבות.	10 השומר מחלם.
31 ס' תורת ישראל.	97 שושנת יעקב.
234 תורת הלשון בהתפתחותה.	235 שורת מן השמים.
264 תורת המוסיקה.	209 שפרעבונגען.
49 ס' תורת הנקוד השלם.	47 שיחון אנגלי-עבריי-יהודי-פולני.
235 תורת הראשונים.	96 שיר תרועת האהבה.
130	

ע'	תורתו של ז'בוטינסקי.	9	ע'	תכנית למודים אנליטית לבתי ספר	
100	תזכיר [גמנסיה "הרצליה"].		47	עממיות-עברים.	
93	תזכיר [חנקין].		185	התלמיד.	
196	תזכיר אל חברי הקונגרס השני.		105	תל-חי.	
11	תזכיר ההתאגדות [קפת אשראי אי].			התמונה הקלינאית של בורדס פרופי בא"י.	195
91	תזכיר הועד הגדול... "בני יעקב".		98	תערוכת ראובן.	
236	ס' תחית ישראל.		32	ס' תפארת שמואל.	
31	תחכמוני.		240	תפלת הדרך.	
185	תראודור הרצל והשקפותיו.		34	ס' תקון האדם.	
7	תינה.		26	תקונים והשלמות לכתבי הגניזה.	
	תכנית בית הספר החקלאי.		87	תקות ציון.	
96	מקוה ישראל.		97	תקנות החברה "עין יעקב".	
	תכנית... [בית הספר החקלאי]		9	תקנות... [כולל אמריקה, ירושלים].	
196	לצעירות, נהלל].		194	תקנות... [כולל חב"ד, ירושלים].	
	תכנית הכנה [גימנסיון ריאל]		96	תקנות ה"משפט העברי".	
262	"תחכמוני" בוליסטוק].		11	תקציבי מוסדותינו הרפואיים.	
	תכנית הלמודים, [בית הספר התיכוני]		93	תקציר של הסתוריה כללית.	
94	למסחר, ירושלים].		108	תרבותנו.	
	תכנית הלמודים [הגמנסיה העברית]		197	תרופה למרה שחורה.	
204	הרצליה].		21	תרי עשר.	
	תכנית הלמודים [גמנסיה עברית,		234	תרי"ג מצות.	
262	וילנה].		198	תשואות חן.	
262	תכנית למודים [תרבות].		235	תשובות הגאונים [שרירא גאון].	

שמות המחברים והספרים

[לועזית]

	ע		ע
Abbruzese, A.	123	Beck, Dr. M., viata si	
Abrahams, I.	37	opera 1845-1923.	211
Abu Aflah	238	Becker, R.	27
Adamkiewicz, J.	37, 243	Beer, G.	241
Adams, J. Q.	21	Beermann	35
Adlerblum, N. H.	31	Begrich, J.	21
Adressbuch f. d. jüd.		Bell, G.	244
Buchhandel	111	Bell, H. I.	123
Albeck, Ch.	130	Belli, M.	239
Albrecht, L.	26, 123	Beloruskaia sotsialisticheskaia	
Allgemeiner deutscher		sovetskaia respublika	144
Kantorenverband	137	Ben-Avi, I.	13
Almagia, R.	140	Benarus, A.	227
Altman, A. R.	21	Bene Kedem, Argentine	145
The American Jewish		Beneshovich, V. N.	140
committee	249	Bentwich, N.	204
The American Jewish		Bentzen, A.	21
year book 5688	211	Benzinger, I.	216
Anföranden	140	Berberich, J.	27
Annuaire du monde		Berg, E.	39
musulman	243	Berlin. Hauptstelle für	
Archutowski	34, 239	jüdische Wanderfürsorge	249
Arest, A.	204	Berlin. Hochschule	111
Arnhold, E.	140	Berman, H.	152
Asch, Sch.	260	Bernfeld, I.	134
Audebeau Bey, Ch.	244	Bertholet, A.	21
		Bertram, A. and J.W.A.	244
Baer, A.	47	Bettauer, H.	45
Balaban, M.	123*	Bezold, C.	21
Balla, E.	112	Bialik, Ch. N.	152
Balucki, M.	261	Bible	25, 116, 217*, 218*
Barats, G.	26	Billy, A.	152
Barton, G. A.	21	Bin Gorion, M. J.	218
Bauer, H.	133, 239	Binjan	105
Baumgarten, O.	39	Blanckenhorn, M.	140
Baynes, N. H.	216	Blau, A.	112

	2		2
Blau, J.	27	Carp, H.	22, 40
Bloch, F.	124	Cassuto, U.	112*
Bloch, J.	19	Causse, A.	113
Bloch, I. R.	45	The Central bank of	
Bludau, A.	21	co-operative institutions in	
Blunt, A. W. F.	227	Palestine	244
Blyth, E.	140	Central conference of	
B'nai B'rith	35, 124, 266	American rabbis	18
Bodenheim, M.	45	Chart of prophetic times	113
Bodenheimer, F. S.	101	Christian & missionary	
Böhl, F. M. Th.	218	alliance	101
Boekman, E.	28	Cincinnati. Hebrew Union	
Boer, T. de	237	college	211
Boulachow, D.	145	Cohen, B.	236
Bornstein, D. J.	156	Cohen, E.	13
Box, G. H.	224	Cohen, I.	249
Brandenburg, E.	37	Cohen, K.	134
Breslau. Jüdisch-theologisches		Committee on ministers'	
Seminar	19	handbook	187
Brey, H.	153	Confédération universelle des	
Brockway, A. P.	141	Juifs Sepharadim	101
Brown, D. A.	249	Couturier, A.	13
Browne, L.	28, 137, 227	Czolowski, A.	241
Brucâr, I.	237		
Brünn. Jüdisch-akad. Lese-		Daher, H. I.	101
und Redehalle	211	Daiches, S.	22
Buber, M.	238	Dalman, G.	134
Budapest. Pesti Izraelita		Danby, H.	227
Hitközseg Alapítványi		Davis, E. E.	35
Realgimnaziuma	263	Dedio, S.	227
Bukowski, A.	22	Denenfeld, L.	22
Bulmerincq, A.	22	Deuschle, M. I.	113
Bund der jüdischen Kranken-		Deutsches Judentum und	
und Pflegeanstalten		Rechtskrisis	249
Deutschlands	249	Deutsches Komitee 'pro	
Busch, K. A.	218	Palästina	250
		Donath, O.	45
Cadbury, R.	141	Doré, G.	113
Cahan, M. b. H.	13	Dostizhenie	105

	γ		γ
Dr. M. Beck, viata si		Fischer, J.	228
opera 1845-1923	211	Fisher, H. H.	250
Dralitsch, S.	28	Fleg, E.	153
Dreifuss, E. M.	125	Frack, A.	32
Drimer, C.	218	Fraenkel, J.	38
Drumuri noua	105	Franke, E.	22
Dubnow, S.	28, 227	Frei, B.	250
Dürr, L.	113	Frenk, B.	236
Dupont, G.	224	Friedländer, D.	264
Dziennik Warszawski	16	Friedmann, F.	145
Eberlin, E.	228	Gabriel, J.	22
Eddy, M. B.	13	Gaer, Y.	45
Ehrenpreis, M.	38, 228	Gailingen. Hebra Kaddisha	35
Elazari, M.	101	Galant, I.	125
Elbogen, J.	19, 125	Galanté, A.	28
Eliezer ben David	261	Ganzfried, Sch.	131
Ellis, W. T.	219	Gaster, M.	28
Engelhardt, V.	125	Gautier, L.	241
Engelmann, M.	125	Geddes, P.	244
Enlart, C.	244	Geden, S. A.	22
Entwicklungsstufen der		Gelber, N. M.	228, 250
jüdischen Religion	187	Genn, B. S.	241
Epstein, E. M.	13	Gerversman, H.	23
Erets Israel	16	Gesellschaft für jüdische	
Ettelson, H. W.	118	Volksbildung (E. V.)	211
Ettinger, J.	13	Gide, C.	38
Evreiskii krestianin	19	Glover, H.	261
		Glück, N.	219
Federal council of the		Goard, P.	23
churches of Christ in		Goldberg, L.	145
America	250	Goldenson, S. H.	35
Federation for support of		Goldhammer, L.	145
Jewish philanthropic		Golding, L.	141
societies, New-York	145	Goldschmidt, L.	135
Feigin, S.	34*	Goldstein, J.	250
Fenyés, S.	153	Goldstein, M.	35
Feuchtwanger, L.	153	Golinkin, M.	204
Fink, D.	138	Goller, I.	153

	2		2
Gompers, J.	236	Höxter, J.	126
Goodman, P.	229	Hoffman, H.	114
Gordon, A. D.	146	Horovicz, I.	126
Gottel, R.	214	Horowitz, P.	251
Gould, F.	113	Horwitz, L.	229
Goulven, I.	125	Hunterberg, M.	225
Graber, O.	25	Huse, S. M.	220
Granovsky, A.	204		
Great Britain. Treaties	141	Imber, S. I.	149
Greiner, D.	114	Inwalida zydzowski	105
Gressmann, H.	114, 219	Israel, W.	115
Grimme, H.	219	Israelitischer Kalender	212
Grotte, A.	49	Istrati, P.	261
Grum, I. M. C.	224		
Grunwald, K.	251	Jabotinsky, V.	146, 251
Grzegorzcyk, P.	240	Jack, J. W.	23
Gunkel, H.	49, 114	Jahrbuch der deutschen Bibliotheken	158
Guthe, H.	23, 244	Jahrbuch für jüdische Geschichte und Literatur	18
Guttman, S. W.	23, 237	Jakobovits, T.	19, 111
Le Guide Sam.	38	James, A. G.	114
		Jansen, W.	261
Haddad, E. N.	101	Jehudah Halevi	237
Haefeli, L.	245	Jepsen, A.	23
Haggadah	24	Jeremias, A.	36
Ha-Lapid	105	Jerusalem. Dom polski hospicium	14
Halevy, M. A.	23	Jerusalem men's college	204
Halpern, F.	126	Jevrejski almanach	212
Hebron development bank	204	The Jew in Canada	229
Heinemann, M.	32	The Jewish academy	16
Heller, B.	111	Jewish agricultural society	40
Heman, F.	126	Jewish committee for personal service in state institutions	146
Henriques, R. L.	35	The Jewish federation for social service of Dayton	146
Herculano, A.	28	Jewish institute of religion	19
Herford, R. T.	229		
Hertz, H.	157		
Hertz, J. H.	29, 138		
Hichler, L.	153		
Hickl, J.	211		
Higger, M.	30		

	γ		γ
Jewish national year book	212	Kanowitz, S.	251
Jewish social service		Kappstein, T.	231
association	40, 229	Kauffmann, I.	214
The Jewish theosophist	16	Kauffmann, R.	38, 141
The Jewish transcript	16	Keren Hayesod	
Jewish war memorial	251	14*, 38, 39, 40*, 102, 214, 251	
Jewish welfare board	138	Keren Kayemeth Leisrael	40, 102*
The Jewish year book	109	Keren Kayemeth Leisrael and	
Joint foreign committee	146*	Keren Hayesod	205
Josephus Flavius	229*	Kessel, J.	153
The Judaeans	109	Kessler, W.	220
Der Jude	109, 212	Ketter, P.	141
Die Juden in Linz	125	Khourî, A.	141
Jüdisch-literarische		Kircher, H.	252
Gesellschaft, Frankfurt a M.	212	Kittel, G.	127
Die Jüdische Gemeinde	16	König, E.	115
Das Jüdische Heim	105	Kohn, H.	252
Der Jüdische Kantor	105	Kohut, R.	232
„Jüdische Partei“, Wien	146	Komiss, D.	252
Der Jüdische Pfadfinder	16	Kommentar zum Alten	
Jüdische Schulzeitung	16	Testament	220
Jüdische Waisenhilfe	251*	Kon, P.	111
Jüdische Wochenzeitung		Kortleitner, F. X.	115
für Wiesbaden und		Kraus, H.	252
Umgebung	209	Krautheimer, R.	241
Jüdischer Almanach	212	Kreppel, J.	45, 46
Jüdisches Familienblatt	17	Kruszynski, J.	23*, 30, 40, 221
Jüdisches Jahrbuch für		Ksiega Eliszewy	109
Gross-Berlin	212	Kunstkalender für das	
Jüdisches Lexikon	214	Jahr 5688	212
Judiska Litteratursamfundet	29	Kurowski, G.	153
Jung, L.	36	Kurtzig, H.	252
Jung-jüdischer Wanderbund	146	Kuttner, B.	46
Der junge Jude	209		
		Langer, B.	221
Kahle, P.	220	Langer, S.	146
Kahn, B.	251	Laser, S. M.	34
Kalendar cesko-zidovsky,		Lattes, D.	46
1925-1926	212	Lauterpacht, H.	237

	7		7
Robinson, H. W.	24	Schröber, I.	142
Ramano, M.	147	Schubert, L.	117
Rosen, A.	254	Schubert-Christaller, E.	138
Rosenau, W.	41, 342	Schuhmacher, G.	142
Rosenbach, A. S. W.	20	Schulman, S.	37, 139*, 142, 148
Rosenfelder, S.	36	Schwartzman, B. M.	103
Rosenkranz, H.	32	Seeligmann, I. L.	222
Rosenzweig, F.	31	Seeligmann, S.	20
Roth, J.	147	Segal, M. H.	136
Rothschild, S.	29	Segel, B.	42
Rubinow, I. M.	147	Sellers, O. R.	37
Rudolph, W.	34	Sethe, K.	137
Rute, R. G.	206	Shalem, N.	246
Rutherford, J. F.	24	Silva Rosa, J. S. da	20
		Silver, A. H.	233
Sachar, A. L.	233	Simon, A.	37
Sachs, P. P.	254	Simon, E.	233
Sadowski, M.	39	Sippurim	46
Sadowsky, S.	233	Smyth, W. W.	128
Sänger, G.	236	Societas orientalis fennica,	
Salerno, E.	222	Helsingfors	159
Salfeld, S., Zum Andenken		Södergren, C. I.	117
an	29	Sorani, A.	132
Sampter, J. E.	142	Soskin, S. E.	14
Samuel, M.	154	Spanier, A.	223
Sattler, W.	119	Sparn, E.	50
Schachnowitz, S.	46	Spiegel der jüdischen Welt	17
Schaefer, M.	110	Spitz, L.	254
Schaeffer, E.	252	Ssabanejew, L.	266
Schäffer, J.	41	Staal, L. D.	46
Schaerf, S.	128	Standen, W. S.	139
Schapira, Z.	206	Stead, K. W.	247
Schapiro, I.	254	Steffens, D.	128
Schmidt, H.	24	Steffens, J. L.	25
Schmidtke, F.	116	Steif, M.	262
Schönberg, J.	36	Stern, C. H.	47
Schönberger, D.	154	Stetson, A. E.	159
Scholem, G.	33	Stenernagel, C.	142
Schröber, E. E. W. G.	233	Stone, J.	254

	”		”
Storr, R.	117	Wachstein, B.	112
Svensson, N.	247	Waldstein, A. S.	247
Swift, M. I.	243	Warburg, O.	103
Szapiro, L.	243	Warsaw. Instytut nauk	
Szidbaum, H.	128	judaistycznych	215
Tänzer, A.	233	Warsaw. Uniwersytet	117
Tefillot	139	Wedgwood, J. C.	148
Teller, K.	46	Wege zum jüdischen Wissen	215
Tharaud, J.	42, 154	Weil, A.	262
Theilhaber, F. A.	139	Weil, B.	144
Thomsen, P.	143	Weinberg, M.	128
Toaff, A.	37, 148	Weltsch, R.	252
Torczyner, H.	34	Westcott, W. W.	33
Towarzystwo szerzenia		Who's who in American	
higieny wśród Żydów we		Jewry	215
Lwowie	159	Wininger, S.	215
Towarzystwo wzajemnej		Wise, J. W.	254
pomocy kupców wyznania		Wohlgemuth, A.	139
mojżeszowego stol. miasta		Wolf, B.	25, 117
Warszawy	254	Wolfson, M.	262
Toynbee, A. J.	247	Women's international	
Traub, G.	117	Zionist organization	206, 255
Traz, R. de	143	World union for progressive	
Tribuna	106	Judaism	243
Tscherikover, V.	29	Wuttke, G.	223
Ubach, B.	34	Yates, K. M.	137
Ullmann, S.	234	Young Judaea, New York	262
Unger, E.	32	Young women's Christian	
Union of American Hebrew		association, Jerusalem	206
congregations	223	Zangwill, I.	110
United Palestine appeal		Zentralverein deutscher	
148, 213, 254*		Staatsbürger jüdischen	
Unna, J.	128	Glaubens	148
Vienna. Israelitische		Zidovsky Kalendar	110
Kultusgemeinde	20*	Zimmels, H.	29
Vollmer, H.	223	Zimmermann, A. R.	255
Vries, S. Ph. de	243	Zinemann, J.	255

KIRJATH SEPHER
A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW
OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

FOURTH YEAR.

JERUSALEM, 1927/28.

Annual Subscription 10 Sh.
Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

AZRIEL Press Jerusalem

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה רביעית חוברת א'

ירושלים, סיון תרפ"ז

דפוס הפועלים

דמי החתימה 10 שילינג לשנה

הכתבת : ירושלים, מאה שערים, ת.ד. 36.

התנן:

- ע"י
- 1 יריעות בות הספרים
- 5 ביבליוגרפיה
- רישומה ביבליוגרפית מן הספרות העוסקת
- 51 בחקירת החי של אי — פרוץ בודנהיימר
- מאמרים וחקירות:
- 55 שמות מגיהים ובניהם בסדורי תפלה ומחזורים . י. זנה
- 58 על דפוס קארעין (עם שני קשומים בסוף החוברת). יצחק רבקינד
- הערות אחדות למאמרו של י. בן צבי „לישוב היהודים
- 65 בכפר פקיעין“ מנשה אונגר
- 66 הערה קטנה ל„הספרות היפה בעברית“ מאיר בן אברהם הלוי
- מגנני בית הספרים:
- 67 אגרות שירל ב. דינבורג

ידיעות בית הספרים.

שבת—אדר ב' תרפ"ו.

השלמה שיטתית של מחלקות אחדות בביתם.

מוטן פתיחת האוניברסיטה הורגש הצרך לשכלל באופן שיטתי את המחלקות שמורי ותלמידי האוניברסיטה משתמשים בהן ביוהר. הנהלת האוניברסיטה הקציבה לקניית ספרים וכתבי-יד מסקצע מדעי היהדות והמזרח במשך שנתיים האחרונות סכום של 8000 ל"ג בערך, שאינו נכנס בתקציב הרגיל של בית הספרים. בסכום זה נקנו ספרים וכ"י שנדרשו ע"י מורי האוניברסיטה. בין כתבי היד שנרכשו בומן האחרון, הננו מזכירים ביחוד כתב יד גדול: חדושי של הריטב"א על מסכת שבת (האמתיים) שלא נרפסו ולא נודעו.

מתנת הממשלה הגרמנית.

באמצעות הקונסול הגרמני בירושלים קבל בית הספרים אסף של 200 צלומים של מקומות מא"י שנעשו ע"י מעופפים גרמנים בעת המלחמה. האסף הוא מתנת המשרד הממשלתי לגיאוגרפיה אשר בברלין. הוא בא להשלים את אסף צלומי המעופפים אשר נתקבל בקיץ העבר מאת קהלת יהודי טינגן.

משלח חברת ידידי בית הספרים בברלין.

חברת ידידי בית הספרים בברלין שלחה לבית הספרים 50 חיבות המכילות את הספרים שנאספו במשך השנתיים האחרונות. המשלח מכיל בין שאר ספרים אסף גדול של ספרי רפואה ושורות שלמות של עיונים רפואיים, מתוך העובונות של ה"ד"ר אמיל בֶּפֶן ז"ל, ד"ר אדולף יעקובסון ז"ל וד"ר גֶּנו הולץ ז"ל. כמו כן מכיל המשלוח עיונים רבים מסקצוע מדעי המבע, מתנת הפרופיסור אלברט איינשטיין.

יחד עם הספרים האלה נתקבלו כתבי יד של הבלשן המנוה חיים שמינסאל גם הם מתנת החברה הנ"ל.

מריגא קבל בית הספרים, באמצעות חברת ידידי בית הספרים בברלין, שתי חיבות ספרים המכילות את העובונ של רבי חיים יוסף בן הרב אב"ד משקלוב, רבי יהושע הורביץ.

ארכיון הימ"א.

הכרת הימ"א כלונדון (Jewish Territorial Organisation) שנוסדה בזמנה ע"י המנוח ישראל זנגויל, התליטה בעת פרוץ החברה למכר את הארכיון שלה לבית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. הארכיון נחקבל כעת בירושלים. הוא מכיל את כל חליפת המכתבים של החברה והעזרות חשובות לחולדות החנועה הלאומית.

ארכיון אחד העם.

המנוח אחד העם כתב בצוואתו:

את הכתבים והמכתבים הרבים, בין שלי ובין של אחרים, אלו הצבורים בכרכים בחבילות שונות בחדר עבודתי, אני נותן במתנה לאחר מותי להספריה הלאומית בירושלים. אך לפי שיש ביניהם הרבה דברים הנוגעים לאנשים פרטיים ושלא הגיע עוד זמנם להתפרסם, לכן הנני מתנה מראש, שלא ישתמשו בארכיב הזה לשם פרסום, או איזה שמוש אחר, במשך עשר שנים מיום מותי, בלי רשיון האפוטרופסים הנזכרים למשה. התנאי הזה מתייחס גם להמכתבים שפרסמתי ב"אגרות אחד העם" ושהכתי' מהם נמצא בארכיב זה. כי בהרבה מכתבים השמטתי דברים שלא ניתנו להתפרסם מאיוז סבה וציינתי את המקומות בספרי הנ"ל בנקודות (מארבע עד שש) והנני מבקש שלא ישנו מן המסכע שסמכתי ולא ירפסו מן ההשמטות כלום במשך הזמן הנ"ל. לאפוטרופסים על מלוי הסעיף הזה אני ממנה את ידידי הד"ר יוסף קלוזנר ואה בני שלמה, שניהם בירושלים.

הארכיון נחקבל בירושלים.

מתוך ספרי המנוח בחרנו, לפי צוואתו, את המספרים אשר לא נמצאו עדין בבית הספרים.

מתנת אסף אוטוגרפים ותמונות.

ד"ר אברהם שברדון, אשר אסף במשך 31 שנה אוטוגרפים ותמונות של אנשי שם יהודיים, נתן כעת את כל אספו במתנה לביה"ס. האוסף מכיל יותר מ-2700 אוטוגרפים, ולמעלה מ-1800 תמונות של אנשי שם, והוא האוסף היהודי היחיד בימינו בעולם. באוסף זה נמצאים כתבים מקוריים של: ר' עקיבא איגר, ר' אליהו מוילנה, ר' יעקב מליסא, שמשון רפאל הירש, ר' לוי יצחק מברדישוב, רמח"ל, שד"ל, ר' חיים בר' שמוחה רפפורט, ש"ר, רבי, ר' שניאור זלמן מלאדי, פ. ארליך, קורט איזנר, איזראעלס, ברנה, שרה ברנהרד, גרץ, גוטסכר, בנימין ר'זראעלי ואביו יצחק, הינה (המכתב שבו מתחרט הוא על התנצרותו), הנריחה הירץ ובעלה מרקוס, רחל ורנהנ, אוטו ווינגר, זמנהוף, הרסן כהן, ג. לנדאור, לומברונו, לסל, רוזה לוקסנבורג, גוסטב מהלר, מאירבה, משה סנדלסון, בניו אברהם ויוסף ובנותיו דורותאיה והנריחה, סנדלסון—ברתולדי, מרכס, וינפריד מרקוס (ממציא האוטומוביל), זינצהים (ראש הסנהדרין של נפוליאון), סמולנסקי, ר' משה סופר ובניו שמעון וא. ש. בנימין, כרמיה, יוסף פרל, י. ל. פרץ, צונץ, יצחק קמינר, המשחקת רחל, ריסר, רובינשטיין, רטנאו, שטיינשניידר ועוד. גם

כתבים בחתימת ידם של: ר' יהושע השיל מאפמא, ר' מרדכי ור' אהרן מצ'רנובל,
ר' דוד מטלני, ר' יוסף קרו, ר' עובדיה מספורנו ועוד.
בבית"ס נפתחה בעזרת האוניברסיטה מחלקה מיוחדת לרגלי מתנה זו והמנרב
ד"ר שברון מסרר כעת את האוסף בבית"ס ועורך רשימה מיוחדת.

חומר על פרעות יפו בשנת תרפ"א.

העורך דין ד"ר מ. אליאש שהיה חבר ועדת החקירה בענין פרעות יפו בסאי
1921 — הועדה הזאת נתמנתה ע"י הנציב סיר הרברט סמואל — מסר כעת את כל
החומר שאסף בומן החקירה לבית הספרים.

מתנת ועדת בית הספרים ברומא.

ועדת בית הספרים ברומא המציאה לנו שורה כמעט שלמה של הדינים
וחשבונות של הפרלמנט האיטלקי משנת 1848 עד 1897.
באמצעות הפרופיסור דוד קמוטו בפירנצה קבלה הספריה מאת יורשי הארון
פיליפ פינצי את השורה השלמה של העתון הספרותי *Nuova Antologia*.

חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

ידידינו בורשה ממשיכים את עבודתם במרץ רב. בחדשים האחרונים קבלנו
5 חיבות של ספרים שנאספו, ביניהם ספרים מעובדונו של הביבליוגרף המנוח יעקב
בן יעקב. החברה קבלה כעת גם אוסף חשוב של ספרי מחשבת, פסיקה ואסטרונומיה
מאת החכם ר' יחיאל חיים בורנשטיין. האוסף מכיל הוצאות ראשונות של מחשבתאים
צרפתים וגרמנים היותר מפורסמים מהמאה י"ח י"ט.
בקי בן יגלי השאיר בכתביד חבור „הריליניה והפוליטיקה בדברי ימי העברים
הקדמונים". עם העברתה של הוצאת שטיבל ממסקוה נעלם כתב-היד וחשבונו לאברה
שלא תחזור. ותנה נמצא כתב היד וגמסר ע"י ה' משה פלדשטיין לחברת דורשי
האוניברסיטה בורשה ונשלח אלינו.

מתנת ועדת בית הספרים בקופנהגן.

הועדה לטובת בית הספרים אשר בקופנהגן שלחה לספריה אוסף של ספרים,
ביחוד ספרים אשר יצאו ע"י יהודי דניה וספרים במקצוע הרפואה ומדעי הטבע. ביניהם
כל כחבי הבוטניקן לינה ב"12 כרך.

עזבון ד"ר מנרו שריבר.

הרופא המנוח ד"ר מנרו שריבר בוגרב (יונסלביה) השאיר לנו בצואתו את
ספריו, הספרים האלה — ביניהם ספרים רבים חדשים וחשובים — נחקבלו כעת
בירושלם באמצעות ועדתנו בוגרב.

מתנות שונות.

מתוך המתנות הרבות שהגנו מקבלים בכל שבוע ושבוע הגנו מזכירים כאן רק אחדות מן החשובות ביותר: האדון ב. א. אלטסון הביא אתו בבואו לבקור מאוסטרליה לא"י שתי תיבות של ספרים, ביניהם שורה של העתון „היברס וזורנל“ — האדון פישר-גלפי בבוקרשט שלח לנו, ע"י האדון ד"ר אולשונגר, אוסף של ספרי אמפרימו יקרי המציאות. — האדון יעקב רסקין במיאנסטין (סין) שלח לנו את המלון הסיני-רוסי הגדול שיצא בעריכת הבישוף אינוקנטי בפקינג ב-1909. — ד"ר מ. מתיסין (קובנו) שלח לנו באמצעות קרן היסוד בליטא את השבועון „כעמישע צייטונג“ של עשרים שנה האחרונות. — מר נ. ש. ליבאוויטש, ברוקלין, הביא לביה"ס אוסף של כ"י, ביניהם מכתב של סנדלי מו"ס, מכתב סאליעזר צבי צופל ליעקב ריפמן, מכתב הרב מקובנה ר' יצחק אלחנן ספקטור אל יעקב בכרך, מכתב ד"ר שלמה רובין לא' ליבאוויטש יהד עם סאמר „נביאי ישראל ומסחורי האומות“ אשר טרם נדפס.

לזכרון חברותיהן שושנה סנצמן וסימה מורגנלנדר שמתו לפני זמן, נדבו הג' יודית פישמן (ברוקלין) וחברותיה מספר ספרים שנקנו ע"פ הצעתנו.

הגנו מודים לברית אגודות הסטודנטים היהודים בגרמניה (K. I. V.) עבור נדבת-הכסף שהמציאו לנו.

כמו כן הגנו מודים להסתדרות הציונית בהולנדיה אשר נתנה לנו במתנה שלשה ארונות-ברזל לשמירת כתבי-היד.

ה' עמנואל קלר, חבר הקונגרס בושינגטון, עזר ליריד בית הספרים ה' ת. ש., ניהויווען (בלטימור) בעבודתו לטובת מוסדנו. הוא רכש בשבילנו, בעזרת המלוכד הספורס פרנץ בועז, מלונים רבי הערך ויקרי המציאות של לשונות שבטי היהודים באמריקה.

חברת חובבי האוניברסיטה בבוקרשט.

ברומיניה נוסדה ע"י האיניציטיבה של הרב הר"ר מאיר אברהם הלוי חברת חובבי האוניברסיטה הירושלמית. בועד החברה תואת נכנסו מלומדים ופרופסורים רבים של האוניברסיטאות הרומיניות ובאי כת ההסתדרות הציונית ברומיניה. החברה החליטה לעבוד לטובת הקמת מחלקת רומינית בבית הספרים ולארגן נסיעות מורים ותלמידים של האוניברסיטאות הרומיניות לארץ ישראל.

סטטיסטיקה.

בחדשים ינואר, פברואר, מרץ נרשמו בבית הספרים 7329 ספרים חדשים ב-8590 כרכים.

מספר הספרים הרשומים עלה ביום ראשון לאפריל 1927 ל-119,884 ספרים ב-149,516 כרכים.

ביבליוגרפיה¹.

- I. את הספרים המסמנים בכוכב (*) לא ראינו. הודיעות על-אודותם שאובות ממקורות אחרים.
II. המספרים בסוף כל ספר מסמנים את ארכו ורחבו בצנזימארים.

דפוסי ארץ ישראל.

א. I הספרות העתית בא"י.

1. הגליל. שבועון. חיפה, דפוס נרדסטי, 1927. 31: 48.
הגליון 1 הופיע ב-14 לינואר. השם האנגלי: Hagalil, The Haifa Messenger.
2. המשפט. ירחון למשפט העיוני והשמושי. העורך: ש. איזנשדט. ירושלים, דפוס "ארץ ישראל", 1926. 17: 24.
החוברת הראשונה הופיעה בינואר.
3. הצפדה. שבועון ספרותי, סדיני ואיפורמציני. העורך: א. א. פרידמן. חל-אביב, דפוס "אחרות", 1926. 25: 85.
הגליון א' הופיע ב-11 לדצמבר.

א. II קבצים.

4. האחד. קבץ מקדש לשאלות אחדות התנועה המקצועית. יפו, "האחד", דפוס "אמנוח", 1927. 16 חצאי עמודים 24: 31.
5. גרונרת. חוברת לחומר ולסטירה ערוכה ביד מ. פו ליני. ירושלים, דפוס נרדסטי חיפה, חרפ"ו. 10 ע' 23: 31.
6. מדעי היהדות. ספר ב', ירושלים, דפוס הספרים, חרפ"ו. 308 ע' 18: 26.
= כתבי האוניברסיטה העברית בירושלים, מכון למדעי היהדות.
את הראשון ראה: ק. מ. שנה ג' ע' 91.
התוכן: א. תשובות הגאונים ולקושי ספר הדין להרב ר' יהודה ברצלוני ויל.
ויל ע"י ש. אסף; ב. הלבנות דרב אבא (בודליאנא) כ"י ע"י 27, כ. סאת י. ג. אפשטיין;
ג. קבלות ר' יעקב ור' יצחק בני ר' יעקב הכהן (מקורות לתולדות הקבלה לפני התגלות
הזהר) מאת גרשם שלום; ד. מחברת נא אמון ומצרים להמשורר הקראי ר' משה בר אברהם
דרעי. ויל כפעם הראשונה ע"י ישראל דוידסון. ראה גם את המספרים 19, 89.
7. רעיון הפועל. הוצאת מפלגת פועלי א"י (פועלי ציון). חל אביב, דפוס "פועלי ציון", 1926. 16 חצאי עמודים 17: 25.
8. אונדזער געדאנק. ואמלהעפט, ארויסגעגעבן פון דער אידיקער ארבעטער
מארטיי (פועלי ציון). חל-אביב, דפוס "פועלי ציון" 1926. 16 חצאי עמודים 17: 25.

(1) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות שהתחילו להופיע משנת חרפ"ד.

9. אונדזער וועג. זאמלעפסט, ארויסגעגעבן פון דער א"ידיקער ארבעטער פארטיי (פועלי ציון). חל אביב, דפוס „פועלי ציון“, 1927. 16 חצאי עמודים 17: 25.
10. ארבעטער וועג. ארויסגעגעבן פון צענטראל ראט פון דער ארבעטער פראקציע. חל אביב, דפוס „אמנוח“, 1927. 16 ע' 23:16.
11. דער האמער. זאמלעפסט, ארויסגעגעבן פון דער א"ידיקער ארבעטער פארטיי (פועלי ציון). חל אביב, דפוס „פועלי ציון“, 1927. 25 חצאי ע' 17: 25.

א. III. ספרים וחברות.

12. אנלד, קרל. חמש מסלכות עצומות. חרנס פ. א. חל-אביב, „קפת הספר“, דפוס „אחרות“, חרס"ו. 19, ע' 18:12.
- = „קופת הספר“, חוברת צ"ח.
13. אחד-העם. (אשר גינצברג). מאמרים. ירושלים, קהלת, דפוס-הפועלים, חרס"ו. 97, [3] ע' 16:12.
14. איסטמנטי פ. קירה קירלינה. רוסן. חרנס ישראל זמורה. עם סנא מאת רוסן רולן. ירושלים, הוצאת „מצפה“, דפוס עזריאל, חרס"ו. 167 ע' 18:18.
- = ספרית „מצפה“, ספרי פרוזה.
15. אלמאליה, אברהם. שבתי צבי. כתותיו ושרירי תנועתו המשיחית בימנו אלה. עם חסונתו וחמנת נתן העזתי. חבר עפ"י מקורות שונים. ירושלים, „דאר-היום“, חרס"ו. 40 ע' 22:15.
16. אנכי, ז. רב אבא. הציורים מאת ראובן, ירושלים, „מצפה“, דפוס עזריאל, חרס"ו. 94 ע' 17:18.
- = ספרית „מצפה“, ספרי פרוזה.
17. אסף, שמחה. דרכי החלמוד וכללי ההוראה בתשובות הגאונים ירושלים, דפוס „ציון“, חרס"ו. 24 ע' 23:15.
- הוצאה מיוחדת מס' היובל לכ' הרב פישמן.
18. אסף, שמחה. לקורות הרבנות (באשכנז פולניה וליטא). חל-אביב, חרס"ו. 42 ע' 23:16.
- הוצאה מיוחדת מ„רשמות“ כרך ב', מהרורה ב'.
19. אסף, שמחה. תשובות הגאונים ולקושי ספר הרין להרב יהודה ברצלוני. ירושלים, דפוס „המדרשים“, חרס"ו. 189 ע' 26:18.
- הדפסה מיוחדת מתוך הקובץ „מדעי היהדות“ כרך ב' עם שלש פקסימיליות.
20. ארץ ישראל. ועדה בחינת הבגרות של הממשלה. קבץ שאלות בחינת הבגרות הא"י אשר נערכה בחורש יולי 1926. ירושלים, כחב סכונה, 1926. 20:32.
- המקסט הוא בעברית (25 ע'); ; בערבית (19 ע'); ; באנגלית (26 ע'); ; בגרמנית (3 ע'); ; ברוסית (4 ע').

21. אש, שלום. כתבי שלום אש. ספר שני: קדוש השם. חרנס י.
ה. ייבין. תל אביב, "דביר", דפוס, הפועל הצעיר, חרס"ו. 114 ע' 25:16.
22. בארון דבורה. ספורים. תל אביב, "דבר", חרס"ו. 287 ע' 19:18.
23. בודנהימר, פאריין] ש. מבוא ליריעת החרקים שישיירי כנף של אי.
תל אביב, חרס"ו. 19 ע' 23:15.
הוצאה מיוחדת מ, ספר השנה" שנת תרפ"ה.
24. בידקד. ספורי כלילה ודמנה. חרנסו מערבית בירי אברהם אלמליח.
עם מבוא מאת המתרגם. תל אביב, "דביר", חרס"ו XIX, 156 ע' 26:19.
25. בידנוביץ, זאב. ס' דברי זאב. כולל חדושים ובאורים והערות בגמ'
ופוסקים ובירורי ספקות בהלכה... חלק שנים עשר. ירושלם דפוס "ציון", חרפ"ה. 12
דף 24:17.
26. בית הכרם. ירושלם. דין וחשבון (1) אוקטובר 1925 — 80 ספטמבר
(1926). ירושלם, דפוס העברי, חרפ"ו. 15 ע' 28:21.
את הקודמים ראה: ג. ס. שנה ב' ע' 5 ושנה ג' ע' 248.
27. בכר, בנימין זאב. אנדת אסוראי ארץ ישראל. כרך שני חלק
ראשון... מתרגם סגורמנית ע"י א. ו. רבינוביץ. תל אביב, "דביר", דפוס "אחרות",
חרפ"ו. 269 ע' 24:16.
את החלק הקודם ראה: ג. ס. שנה ג' ע' 93.
28. בן אהרן, ב. יסוד וסמכות בתי הדין הדתיים בא"י בכלל
ו. משרד הרבנות" בסרס. ירושלם, דפוס מוריה, חרפ"ו. 27 ע' 19:18.
29. בנגי, הרמן. חינוך, רוסק. חרנסו: ס. טסקין. ירושלם, "מצפה", חרפ"ו.
201 ע' 18:18.
== ספרית, מצפה, ספרי מרוח.
30. בנות התקוה. פתח תקוה. דין וחשבון של חברת נמילות חסד
של נשים, "בנות התקוה" בפתח תקוה מסבת חרפ"ב עד ט' כסלו חרפ"ו. המש"ד.
15 ע' 24:15.
- את הקודם ראה: ג. ס. שנה ב' ע' 235.
31. בנק למלאכה, תל-אביב. דין וחשבון כללי. תל-אביב, דפוס
"אחרות", חש"ד, 10 ע' 22: 27. (1) לשנות החשבון 1923/1924. 2. לשנת החשבון (1925).
דו"ח שכוח הופיעה גם לשנת חרפ"ו.
32. בנק למלאכה, תל-אביב. דברים אחדים אל חברי בנק למלאכה.
תל-אביב, דפוס "אחרות", חש"ד. 5 עמ' 11: 15,
33. בסי, ש. אדם. שירים. תל אביב, "הרים", דפוס "הארץ", חרפ"ו. 194 עמ'
18:12.

34. כס, ש. חמשה עשר בשבט. שיר מחזה. תל אביב, "פסיעות", הרפ"ז
11 ע' 9: 12.

35. ברש, אשר. משא בהרים ועוד ספורים. ירושלים, "מצפה", דפוס
עזריאל, תרפ"ז. 160 ע' 18: 18.

= ספרית "מצפה", ספרי פרוזה.

36. גולדפרב-זחבי, ישראל. משה לאור האגדה הישראלית.
(ביאוגרפיה היסטורית). ערוך עפ"י 100 מקורות אגדה. תל אביב, דפוס השחר, תרפ"ז.
24 ע' 21: 18.

37. הורביץ, חיים כהן. עץ חיים. חלק ג'. רוכל מומה"ז. ירושלים, דפוס
"ארץ ישראל", תרפ"ז. 28 ע' 22: 15.
הפגניציה מכלבלת.

38. הלואה וחסכון. יפו תל-אביב. דין וחשבון כספי וכללי לשנת
תרפ"ז. (תל אביב), דפוס "אחדות", (תרפ"ז). 8 ע' 28: 22.

39. הסתדרות נשים עכריות. ירושלים. דין וחשבון משנת תרפ"ה—ו.
ירושלים, דפוס "הספרים", תרפ"ז. 7 עמ' 24: 17.
את הקודם ראה: ק. ס. שנה ג' ע' 249.

40. הרשמן, זכריה. יצירת האדם; הזיון הנכי בשלש מערכות. תל-אביב,
שני, תרפ"ז, דפוס "אחדות", 49 ע' 24: 17.

41. [ווינגטרויב], יעקב דוד. ס' סכלל ציון. בו דברים המושכים לבו
של אדם לאביו שבשמים. ירושלים, דפוס "ברסלב", תרפ"ז. 30 ע' 22: 15.

42. ועדת התרבות של הסתדרות העובדים העברים. ניב; חסר לקריאה
בשעורי הערב לנדולים, הוברת ראשונה. תל אביב, ועדת התרבות, תרפ"ז. 40 ע' 22: 16.

43. ועידת העשרים של "הפועל הצעיר" בפתח תקוה. (י"ז — כ"ד תשרי
תרפ"ז). תל אביב, הוצאת הועד המרכזי של "הפועל הצעיר", תרפ"ז. 224 ע' 19: 18.

44. זוטא, חיים אריה. כימים מקדם. ב'. חנן הצורפי. (ציור היספורי).
ירושלים, דפוס "ציון", תרפ"ז. 58 ע' 17: 12.

הדפסה מיוחדת מ.התור. את החלק הראשון ראה: ק. ס. שנה ג' ע' 95.

45. חומש תורה שלמה והוא התורה שבכתב עם באור. תורה שבעל
פה". חבור כולל את פירושי התורה שנאמרו ונמסרו מדור לדור מומן קבלת התורה
עד סוף זמן האמוראים והמבוראים וחללה זמן הגאונים בכל ספרי ר"ל ובספרים
המיוחסים להם הנמצאים בידינו בדפוס (כפי הרשימה הנדפסה במבוא). כל מה שנאמר
בתרגומים, במשש, בהלכה, בהגדה ובדרשות שעל פי ל"ב המדות, באסמכתות, במסורות
וברמזים, נסדר על כל פסוק, חבה ואות שבתורה הקדושה בלשונם. ערוך ומסודר עם

באור ומראי מקומות, הערות וחדושים בידי מנחם מענדל כשר, ירושלים, דפוס ויס, תרפ"ו, 186 ע' 27:19.

=בראשית, בראשית, רק לרא, הפסוקים הראשונים.

46. מריוויזש, אימא, ציון לבת ציון המצוינת בפעולותיה ומעשיה הטובים

מרת אימא מריוויזש, ירושלים, דפוס "ציון", תרפ"ו, 16 ע' 22:18.

47. מונס, לב, הרוקחות בארץ ישראל, חוברת שניה, חל אביב,

דפוס "חל אביב", תרפ"ו, 16 ע' 22:14.

שם מו"ל לא נזכר, את החוברת הראשונה ראה: ק. ס. שנה ג' ע' 86.

48. ידיד הלוי, יוסף, ס' ברכת יוסף, חלק שני על דיני ברכות, ירושלים,

דפוס "ציון", תרפ"ו, 154:6 דף 23:15.

את החלק הקודם ראה: ק. ס. שנה ב' ע' 167.

49. ירושלים, כולל אמריקה, "תפארת ירושלים", ספר התקנות... לצדקת רבי

מאיר בעל חנם, בנוגע לזכויות החברים, הנבאים, הנדיבים והחומסים של הכולל,

ירושלים, דפוס "מוריה", הש"ד, 7 ע' 15:11.

המקסט בעברית וביידיש עם חלק אנגלי (5) ע'.

50. ירושלים, בית זקנים וזקנות הכללי, רשימת הנדבות סבתי הכנסיות

בחג הפסח תרפ"ד, וחשבון קצר וכללי, ממכת תרפ"ד, עד אדר תרפ"ה, ירושלים,

דפוס כהן, תרפ"ה, 19 ע' 22:15.

51. כהן, יל"ג, לשאלת הקואופרציה בארצנו, חל אביב, הוצאת ודפוס

אשור, תרפ"ד, 16 ע' 17:11.

52. כרמון, אלכסנדר, החלוץ הקטן, מחזה לבני הנעורים בשלש מערכות

ובחמש הסונות, ירושלים, "תיאטרון", דפוס הפועלים, תרפ"ו, 56 ע' 16:12.

53. כרמל, מנחם, ראשון לציון, תזכיר ההתאגדות, תקנות ההתאגדות

ראשון לציון, דפוס "הארץ", חל אביב, תרפ"ו, 29 ע' 24:16.

54. לבני, דוד, בנין בית הכנסת הגדול בחל אביב, ותעלולי

הנבאים, חל אביב, דפוס "אחדות", תרפ"ו, 21 ע'.

55. מאיר, הוננוסים, אופירה בארבע מערכות, תרגום עברי מאת א.

אשמן, יפו, דפוס שהם, תרפ"ו, 22 ע' 28:10.

עם שער ותוכן מקוצר באנגלית.

56. מדויני, משה, תורתו של ז'בוטינסקי, (בקרת ה"תכנית" הריבוי

ניסמית), חל אביב, דפוס "הארץ", תרפ"ו, 24 ע' 28:15.

57. מדר, פ. ו, אופירה תרגום י, רוניקוב, חל אביב, "אמנות", דפוס "השחר",

[1927] 468 ע' 19:13.

חלק I—II.

58. מדרוך רפואי של תל-אביב ויפו. תל-אביב, "המלוס", דפוס, "אמנות",
(1927) ע' 56:16.
59. נויבורגר, א. סמציאים ואמצאות. תרגום: זאב ורבה. תל-אביב,
"אמנות", דפוס, "השחר", חש"ד. 151 ע' 19:18.
60. נחמיאש, דוד. מחנה ד"ן. על הלכות שטרות וגם מה שדרשתי על
המחים ונושאים וחרושים על התורה ועל תלמוד בבלי והרמב"ם והטור ונושאים
וחרושים על מסכת בכא בתרא. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרס"ו. 169 דף 32:20.
61. סמון, ארנסט טמפסון. גבורי החיות. תרגום: ח. נ. שפירא. תל-
אביב, "אמנות", דפוס, "השחר", חש"ד [1926?] 116 ע' 19:12.
מצויר.
62. סילמן ק. י. ברנני וחלוצי עני, זמר לעם. ירושלים, דפוס עזריאל,
תרס"ו. 4 ע' 17:12.
63. סן. יחזקאל: פרחים מהלכים. מחזה אנדה לילדים בתמונה אחת.
תל אביב, "קפת הספר", דפוס, "אחדות", תרס"ו. 22 ע' 17:12.
64. סנונון, י. י. הגאולה וטהרת הישוב. ירושלים, דפוס ברסלב,
תרס"ו. 8 ע' 17:12.
65. עבדי, מרדכי. ס' "חן מרדכי" ומרדכי חן אשר חברו... מרדכי
עבארי ואלחיר נח כהן צדק (כ"ץ)... יצא לאור פעם שלישית בהוצאות נכדיו (ובסופו
קונטרס דרכה של תורה). ירושלים, דפוס "ציון", תרס"ו. 82, 8 דף 24:17
חדושים בקבלה. תרגום בראשונה בפשט של בשנת תרמ"ב.
66. עבדי, מרדכי. שני ספרים נפתחים הראשון כולל סודות ומוסרים והנהגות...
והשני לבאר עפ"י הפשט מאמרי חז"ל העמוקים והחמורים אשר המינים משיבים
עליהם... שם הראשון מליץ נעים... שם השני... וכו' נעים... ירושלים,
דפוס "ציון", תרס"ו. 68 ע' 24:16.
67. עזרת יתומים, יפו ת"א. דין וחשבון... תשרי תרס"ו—תשרי תרס"ז
תל אביב, דפוס "תל אביב", תרס"ו. 16 ע' 24:16.
68. עפר. סריח ב' ספרי מקרא לילדים (מצוירים). תל אביב, "דביר", דפוס
"השחר", תרס"ו. 17:12.
- (37) בן אליעזר, מ. מלך הכלבים. (מעשה). 10 ע'.
- (38) בן אליעזר, מ. השפן הפחדן. 9 ע'.
- (39) לוין-קפנים. גם פך השמן. 15 ע'.
- (40) לוין-קפנים. סגלה לגאלה. 10 ע'.
- (28) ¹. בן ציון, ש. השומר מחלם. 6 ע' 24:16.
- את החבורות הקודמות ראה: ק. ס' שנה ב' ע' 238; שנה ג' העמודים 13, 99 ו-256.
(1) כנ"ל. המשך הסריח הראשונה.

69. הפועל המזרחי, א"י. הועד הפועל. שנתים שנות פעולה של...
ירושלם, דפוס "העברי", תרפ"ו. 94 ע' 23:15.
70. פלר, סיגיסמונד. חקציבי מוסדותינו הרפואיים. ירושלם, דפוס
עזריאל, 1927. 22 ע' 24:15.
- הוצאה מיוחדת מתוך "בראות העם"... כרך א' חוברת ג'
71. פרנס, אנטול. האלים צמאים. רומן. תרגום: א. בן-ישראל. ירושלם
הוצאת "מצפה", דפוס הפועלים, תרפ"ו. 256 ע' 18:18.
== ספרית "מצפה", ספרי פרוזה.
72. פריץ, יצחק/לויבוש. כתבי י. ל. פריץ. כרך שמיני, כרך חשיעי. תל-
אביב, "דביר", דפוס "אהרן", תרפ"ו. 120, 123 ע' 24:16.
את החלקים הקודמים ראה: ק. ס"א שנה ב' ע' 237, שנה ג' ע' 257.
73. קבק, אברהם (אברהם) אהרן. ננו, קול באפלה, הנביא. תל אביב,
"אנודה הסופרים", דפוס "אהרן", תרפ"ו. 98 ע' 15:12.
== ספריה כללית, ו.
74. קוטניק, אליה צבי. ס' דרך הנאולה. בו יבאר שכתב רוע הסצב
של היהודים יושבי א"י הוא נמשך מן המלחמות הפנימיות החותרות תחת קיומן...
תל אביב, דפוס סטודר, תרפ"ו. 44 ע' 23:15.
75. קיפלינג, רודירד. החתול שהתהלך בגפנו. תרגום: ט—ב. תל-
אביב, "קפת הספר", דפוס סטודר, תרפ"ו. 21 ע' 17:12.
== "קפת הספר" חוב' צ"ו.
76. קסובסקי (קאסאווסקי), חיים יהושע. אוצר לשון השנה. ספר
המחשבות. קונקורדנציא על ששה סדרי משנה. ירושלם, בהוצאת וברפוס המחבר,
תרע"ד—תרפ"ו. 1868, 89 ע' 24:19.
77. קשר, פ. פומק-העור. מקצת תרגום: ל. נחמני. תל-אביב, "אמנות",
דפוס "השחר", חש"ד [1926?]. 184 ע' 19:12.
78. קפת אשראי ארץ ישראל, קריט בנק בע"מ. תזכיר ההתאגדות.
ירושלם, דפוס "ציון", תרפ"ו. 28 ע' 22:14.
79. קרית משה. שכונת "קרית משה" אנודה חדשה. דין וחשבון מיום
ט"ו בשבט התרפ"ד עד ט"ו בשבט התרפ"ו. ירושלם, דפוס ווייס, תרפ"ו. 15 ע' 22:15.
80. קרן קימת לישראל. דין וחשבון של הועד הארצי לקרן הקימת
לישראל לא"י ולסוריה בתל אביב, לשנת תרפ"ו. תל אביב, דפוס "הפועל הצעיר",
תרפ"ו. 91 ע' 24:17.
- הפניגציה סבולבלת.
81. קרצ'בסקי, חנינא. צלילי חנינא. אסף סגנינות שהברו, עברו או

- התאמו ע"י חנינא קרצ'בסקי. תל-אביב, הגמנסיה "הרצליה", דפוס "אחדות", תרפ"ו, 104, [2] ע' 24:16.
82. ראובני, א. על ירדן ירוחו. פואמה. תל-אביב, דפוס "אחדות", תרפ"ו. 16 ע' 19:12.
83. רומהשטין, חי"ל. על סהרת השפה ועל סהרת המבטא. יפו. הוצאת דפוס ס. שהם, חש"ד. 3, 58 ע' 15:12.
84. רומנו, אברהם. ס' אברהם אברהם חי"א. על בראשית ואלה שמות בני ודרושים למעדות ומלי דהספרות ודרושים ופרושים. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ו, 108 ע' 24:16.
85. רינגר, אליעזר. תולדות הזמן החדש. ספר ראשון מהדורה שנייה. תל-אביב, "דביר" דפוס "הפועל הצעיר", תרפ"ו. 142 ע' 23:17.
86. רמתים צופים. ירושלים. חברת הישוב החרדית. קול קורא לעזרה... (עם תקנות (החברה). ירושלים, דפוס צוקרמן, חש"ד. 41 ע' 15:11.
87. רשגולין, זלמן דוב. ס' הניוני לב; יכלכל סקירות קצרות על ענינים שונים ודרושים למעדים ולכמה שבחות השנה, ובסופו נלוו קצת הערות והארות בדברי הלכה. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ו. 105 דף 25:18.
88. שטריוויט, שלום. בעלות השחר. מסות. תל אביב, "הדים", תרפ"ו. 167, [3] ע' 21:15.
89. שלום, גרשם. קבלות ר' יעקב ור' יצחק בני ר' יעקב הכהן. סקורות לתולדות הקבלה לפני התגלות הוזהר. ירושלים, דפוס "המדרש", תרפ"ו. 181 ע' 26:18.
90. שלום, ש. בלב העולם. שירים. ירושלים, הוצאת "תרבות", דפוס "ציון", תרפ"ו. 68 ע' 17:12.
91. תזמרת סמפונית ארץ ישראלית. תכנית של הקונצרט השני באולם ערן, ביום שלישי, ח' שבט תרפ"ו. תל-אביב, דפוס "אסנוח", תרפ"ו. 16 ע' 24:16.
- השקספ הוא בעברית ובאנגלית.

א. IV. שונות.

92. ארבעטער פראקציע, א"י. פון דער צווייטער צו דער דריטער קאנסערוענץ פון הסתדרות. (תל אביב), דפוס "תל אביב", 1926. 19 ע' 25:18.
93. ניסענבוים, מרדכי. סאציאליזם פון די נביאים. ירושלים, דפוס "מוריה", 1926. [4], 48, [2] ע' 23:15.
- עם חלק אנגלי בשם: Capital and Labor or socialism of the Pro- phets.

94. פועלי ציון, א"י. פלאטפארם צו די שטאט ראט וואלן אין חל אביב. חל-אביב, דרוק „פועלי ציון“, 1926. 15 ע' 17:12.
95. פועלי ציון, א"י. פלאטפארם פון דער א"י-דיקער ארבעטער פארטיי (פועלי ציון). חל אביב, דפוס „פועלי ציון“, 1926. 16 חצאי עמודים 25:17.
96. קוטלר, זלמן. דער אידישער נאציאנאלפאנדר (קרן קימת לישראל) ויין נעשיכטע, צילן און מעטינקייט. לאנדאן, „ציוניסטישע פאלקסביבליאטעק“ (הויפט-ביורא פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע), תרפ"ה. 19 ע' 19:14.
- באותה שנה יצא אותו הספר בהוצאת „קרן קימת לישראל“ בפולניה בעברית, באידיש ובצרפתית.
97. בורלה, י. שארמים די פאטריאה. נוב"ללה. טריולאדאדה דיל איברי או—סור משה אמיאש. ירושלים, קרן קימת לישראל, 5687. 68 ע' 20:15.
- את המקור העברי (קסמי מולדת) ראה: „ק. ס. שנה ב' ע' 234.
98. Ben-Avi, Ittamar. Avi. Yeruçalaym, Hotzaat „Hassolel, Defus Azriël, 1927. XVI, 4, 97 ע' 14:23.
- חשקטט הוא בעברית באותיות לטיניות באורטוגרפיה מיוחדת של המחבר. הספר מוקדש לזכרו של אבי המחבר, אליעזר בן-יהודה.
99. Cahan, Mordekhai ben Hillel. Credit co-operation in Palestine. Tel-Aviv, „Amanut“ printing-house. 1927. 15 ע' 15:22.
100. Cohen, Eliahu. Private capital and speculation. (A reply to Dr. Granovsky). Tel-Aviv, Cooperative printing „Hapoel Hazair“, 1926. 10 ע' 13:19.
101. Couturier, R. P. A. Syllitourgikon ou la sainte liturgie byzantine avec les reponses du choeur en musique occidentale et orientale. Jerusalem, Imprimerie des „Franciscains de Terre Sainte“, 1924. XIV, 313, 61 ע' 15:23.
102. Eddy, Mary Baker. Science and health with key to the scriptures. Jerusalem, Gatling, New Jerusalem Press, 1925. XII, 599 ע' 13:20.
103. Epstein, Elias M. La conquête de l'Emek (La vallée de Jezréel). Jérusalem, Bureau Central du Keren Kayemeth Le-Israel, 1924. 24 ע' 14:21.
- =Bibliothèque du Keren Kayemeth Le Israel.
104. Ettinger, Jacob. The village of Nahalal; how the Keren Hayesod builds new villages in Palestine on the land

of Jewish National Fund. Jerusalem, Keren Hayesod and the Jewish National Fund, 1924. 28 y 18:24.

105. **Jerusalem.** Dom Polski Hospicium. Jubileusz 25 lat pobytu w swietem miescie Jeruzalem. Jerusalem, typ. Franciszkanow, 1926. 38 y 15:24.

106. **Keren Hayesod.** Jerusalem. Rebuilding the Jewish homeland; pub. by Keren Hayesod (Palestine Foundation Fund) and Keren Kayemeth Le-Israel (Jewish National Fund), Jerusalem, Azriel Print. Works, 1927. 16 y 16:24.

107. **Keren Hajessod,** Jerusalem. Tatsachen und Bilder aus dem neuen jüdischen Leben in Palästina. Jerusalem Keren Hayessod, 1927. 23 y 16:25.

108. **Löwenstein, Fritz.** Das jüdische Palästina. Jerusalem Keren Kajemeth und Keren Hajessod, (1927). 51 y 13:18.

חופיע גם באנגלית.

109. **Morris, I.** A primer of spoken English for Hebrew students; (together with) Key to exercises. Jerusalem, Mizpah Publ. Co, Typ. Weiss, 1926. 163, 34 y 12:17.

110. **Palestine.** Department of customs, excise and trade. Statistics of shipping, imports and exports for the year ended 31st Dec. 1925. (Jerusalem, Azriel Print. Press), 1926. 129 y 21:33.

111. **Palestine. Government.** Ordinance; annual volume for 1925. Jerusalem, Government of Palestine, [1926], 10. 224 y 18:24.

112. **Palestine.** Public works department. Administration report for the period 1st April 1925 to 31st March 1926. Jerusalem, Greek Convent Press, 1926. 23 y 20:33.

113. **Soskin, S. E.** The escape from the impasse. Fruit and vegetable growing the basis for successful colonisation in Palestine. Tel-Aviv, "Mischar w'Taasia", 1927. 26 y 15:23.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. הספרות העתית.

(תוצאות שזמן הופעתן הוא קבוע).

1. מאזנים. דו-שבועון בלתי ספלנתי. העורך: י. י. גלס אנטוֹרפן, הוצאת חברת מאזנים, 1926. 15: 22.
החבורה א' הופיעה בראשון לדצמבר.
2. הצפירה. [עתון יומי]. יוצא ע"י הקבוצה "חבר" ווארשה בעריכת י. קפסמן. ורשה, 1926. 26: 52.
הגליון א' הופיע ב-29 לספטמבר. נוסדה בשנת תרכ"ב ומופיעה כעת אחרי הפסקות ארוכות מחדש.
3. אויף דער וואך. צייטשריפט פאר'ן ציוניסטיש—רעוויזיאָניסטישן געדאַנק. ערשיינט צוויי מאל אין חודש. קעשענעוו, 1927. 28: 30.
שם עורך לא נזכר. הגליון 1 הופיע ב-30 לינואר.
4. אונזער בוך. צוויי מאָנאטליכער זשורנאַל פאר ליטעראטור און קריטיק. רעדאַקטירט פון יצחק ליבמאַן. ניו יארק, פאַרלאַג „איריש לעבן“, 1926. 18: 26.
החבורה הראשונה הופיעה בינואר.
5. אונזער שטימע. צענטראל—אַרגאַן פון צעירי-סורחי און החלוץ-המורחי אין פוילען. ווארשע, 1926. 22: 30.
שבועון. הגליון הראשון הופיע ב-1 לדצמבר.
6. ווארשאווער עקספרעס. [עתון יומי]. הויפט־רעדאַקטאר און ארויסגעבער ב. גאלדבערג. ווארשע, 1926. 31: 46.
בשל החרמה מצד הצנזורה הופיע זמן קצר בשם „ווארשאווער קוריער“ בהוספת שם כל יום ויום שבו יצא העתון. כעת מופיע בשם: „אונזער עקספרעס“. הגליון 86 של „ווארשאווער עקספרעס“ הופיע ב-10 לדצמבר. הגליון 1 של „אונזער עקספרעס“ הופיע ב-9 לינואר 1927.
7. דאס יודישע ווינקעלע. פרייע אונאַבֿהענגיגע שריפט פון דרייַסטען יודישן געדאַנק, יודישע לעבענס-פראגען, ערציהונג און ליטעראטור. ערשיינט יעדען חודש אין דאַנציג. דאַנציג, 1927. 17: 24.
החבורה 1 הופיע בינואר.
8. דער יתום. צייטשריפט געווידמעט די ענינים: פון יתומים-פערזאנלעכע, קינדער—ערציהונג און פרויענשוץ. ערשיינט איין מאל אין חודש. לייסער פון רעדאַקציע: אהרן לאנגלעבן. לאדו, ארויסגינגעבן דורך די פערזאנלעכע: פונם אינטערנאַט פאר יודישע קינדער און פערמע אין העלענאָבעק און פונם יודישען פרויען-שוץ-פערזאנלעכע אין לאדו, 1926. 23: 33.
הגליון 2 הופיע בנובמבר.

9. דאס פרייע קינד. רעדאקטאר: אדולף פרוינד. ווארשע, 1927. 15 : 21.
ירחון. החוברת 1 הופיעה בינואר.
10. ציוניסטישע וועלט. ארויסגעגעבען דורך דעם צענטראל קאמיטעט פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע אין פוילען, ווארשע, 1926. 28 : 30.
החוברת הראשונה הופיעה בדצמבר.
11. קינא — טעאטער — ראדיא. אילוסטרירטער וואכנבלאט פאר קינא, טעאטער און ראדיא. רעדאקטאר — ארויסגעבער: מאקס געללער. ווארשע, 1926. 24 : 32.
הגליון 1 הופיע ב' 19 לנובמבר.
12. Dziennik Warszawski. Naczelny redaktor: Leon Reich. Warszawa, 1927. 35 : 52.
הגליון 6 הופיע ב' 8 לינואר. חדל בינתים מלהופיע.
13. Erets Israel. (Het joodsche Land). Organ van 'het Secretariat voor Ned. Indie van het Palestina Opbouwfonds „Keren Hajesod". Pandang, 1926. 22 : 30.
הגליון 1 הופיע בספטמבר.
14. The Jewish Academy pub. by the Inter-University Jewish Federation of Great Britain and Ireland. Sheffield, 1926. 14 : 21.
החוברת 1 של הכרך השני הופיעה בנובמבר.
15. The Jewish Theosophist devoted to the study of Judaism in the light of theosophy, and theosophy in the light of Judaism. Washington, 1926. 17 : 25.
החוברת ב' הופיעה בדצמבר.
16. The Jewish Transcript of the Pacific Northwest. (weekly). Washington, 1924, 34 : 52.
הגליון 22 של השנה השלישית הופיע ב' 6 לאוגוסט 1926.
17. Die jüdische Gemeinde. Unabhängig-kritische Monatsschrift. Hrsg. Botho Laserstein. Monthly. Berlin, 1926. 14 : 21.
החוברת הראשונה הופיעה בנובמבר.
18. Der jüdische Pfadfinder. Eine Zeitschrift für die Mittlern und Jüngern. Hrsg. von der Bundesleitung des „Kadimah". Berlin, 1926.
החוברת 3 הופיעה באוקטובר. מופיע כעת בשם „הצופה העברי".
19. Jüdische Schulzeitung; Monatsschrift für Pädagogik

und Schulpolitik hrsg. vom „Verbande der jüdischen Lehrervereine im Deutschen Reiche“. Hamburg, 1925. 22:28.

הגליון 1 הופיע באוקטובר.

20. **Jüdisches Familienblatt. Weekly.** Bratislava, 1926. 24:31.

הגליון 6 של השנה השנייה הופיע ב-11 לאוגוסט 1926.

21. **Maly Przegląd. Pismo dla dzieci i młodzieży,** pod redakcją Janusza Korczaka. Wychodzi co piątek. Warszawa, 1926. 31 :46.

Tygodniowy dodatek bezpłatny „Naszego Przeglądu“.

הגליון 14 הופיע ב-7 לינואר.

22. **Mitteilungen des Gesamtarchivs der deutschen Juden** Herausgegeben von Jacob Jacobson. Berlin, 1926. 16 :24.

Sechster Jahrgang.

החבורת שלפני האחרונה הופיעה לפני אחת עשרה שנים.

23. **Mitteilungsblatt des Landesverbandes der israelitischen Religionsgemeinden Hessens. Monthly.** Mainz, 1926. 24 : 31,

הגליון 1 הופיע ביוני.

24. **Natio. Pismo poswiecone sprawom narodowosciowym w Polsce; miesiecznik; redaktor naczelny: Pawel Lysiak.** Warszawa, 1927. 21:28.

החבורת 1—2 הופיעה בינואר—פברואר. השקטס הוא בפולנית, בגרמנית, בצרפתית

באנגלית. ישנם בו גם מאמר וידועות יהודיות בעריכת יצחק גרינבוים.

25. **Neue Jüdische Rundschau.** Erscheint jeden Freitag. Cernăuti, 1926. 31:46.

הגליון הראשון הופיע ב-26 לדצמבר, שם עורך לא נזכר.

26. **Nosotros; Revista Mensual Israelita, Santiago** 1926. 18:26.

החבורת 7—8 הופיעה בנובמבר.

26a. **Pioniere und Helfer; Arbeitszirkular der Weltorganisation Zionistischer Frauen.** Wien, 1927. 17 : 25.

החבורת 1 הופיעה ב-1 לינואר.

27. **Spiegel der jüdischen Welt. Bilderbeilage der Selbstwehr.** Prag.

הגליון 1 הופיע בינואר.

ב. קבצים ומאמרים.

28. בראשית. א. (קובץ ספרותי). מוסקבה — לנינגרד, דפוס גוטנברג ברלין, חרפ"ו. 200, [4] ע' 16 : 23.

29. הר הצופים. הר יוסן אקדמי מקדש לפתיחת המכללה העברית בירושלם... בעריכת שאול לנגס ורב דונר. לבוב, כלי שם המדפוס, חרפ"ה, 18, 2, 11, 2 ע' 21 : 30. השקט הוא בעברית ובפולנית, במקום "הר הצופים" מכנים המוללים את ההוצאה בפולנית בשם: "הר הזיתים".

30. הסטודנט העברי; מקדש לעניני הסטודנטות העברית באוניברסיטה הליטאית. המו"ל: אגודת הסטודנטים "על המשמר". העורך: קולגיום. הוצאה הר פעמית של סמסטר. קובנה, "אידישע שטימע", 1926. 24 ע' 15 : 23.

31. לתקופת חמש שנים. קובץ מאמרים למלאת חמש שנים לקרן היסוד. הלשכה הראשית של "קרן היסוד", חרפ"ו. 88 ע' 15 : 23.

32. ווארשעווער שריפטן. ארויסגעגעבן דורך דעם ליטעראטן קלוב ביים פאריין פון יידישע ליטעראטן און ווארשע (רעדאקציע — קאלעניע) ווארשע, (דרוק הענדלער), 1927 — 1926. 17 : 22.

פגיוציה מיוחדת לכל דבר מודפס, מכל בערך כאלף עמודים משתתפים בו: שלום אש, ברוך אליצקי, ל. אליצקי, יצחק באשעוויס, בעל דמיון, משה בראדערמאן, שלמה גילבערט, א. גליקסמאן, משה גראס, שמעון האראנשטיין, אברהם העשל, מ. וואנווילד, עוזר ווארשאוסקי, מאקס ווינרייך, אברהם זאק, שמואל זאראמב, י. י. טרונק, יצחק ליבטשענשטיין, קאדיע מאלאדאוסקי, וואל מאסטבוים, אברהם מארעווסקי, פרץ מארקיש, נחמן מייזל, מנחם בארישא, ה. ד. נמאכערג, י. מ. ניימאן, ז. סעגאלאוויטש, משה עקשטיין, אברהם משה פוקס, לעא פונקעלשטיין, מנחם פלאקסער, א. פפאשקי, יהושע פערלע, אהרן צייטלין, אלחנן צייטלין, אלסער קאציונע, רחל ה. קארן, משה קולבאק, יוסף קירמאן, לעא קעניג, מלך ראזוויטש, בערי, ראזען, שרה רייזען, ישראל שמעון, יצחק שיפער.

33. יונגטשטימער. רעד. א. לעווינסאן. ווארשע, 1926. 20 : 28.

החוכרת הופיעה בדצמבר.

34. פורים קונדס. ליטעראריש-הומאריסטישע ביילאגע צום "נייעס פאלקסבלאט"

לאדו, נייער פאלקסבלאט, חרפ"ו. 8 ע' 22 : 31.

35. Central Conference of American Rabbis. Yearbook Vol. XXXVI Ed. by Rabbi Isaac E. Marcuson. Asheville, Central Conference of American Rabbis, 1926. 441 ע' 15 : 22.

את הכרך הקודם ראה: "ק. מ." שנה ב' ע' 34.

36. Jahrbuch für jüdische Geschichte und Literatur. Herausgegeben vom Verbands der Vereine für Jüdische Geschichte und Literatur in Deutschland. Mit Beiträgen von:

I. Elbogen, Max Golde, S. A. Horodetzky etc. Band 27. Berlin, Poppelauer, 1926. 170 ע 12:18.

את הקודם ראה: ג. ס. שנה ג' ע' 21.

37. Еврейский Крестьянин Сборник № 2. Москва, Общество по Земельному Устройству Трудящихся Евреев (Озет), 1926. 302, IV ע 17:25.

עם תמונות ומפות של החישובות היהודים ברוסיה. את הכרך הראשון ראה: ג. ס.

שנה ב' ע' 253.

38. Przyjaciół dzieci. Jednodniówka towarzystwa Przyjaciół dzieci. Warszawa, Drukarnia „Gloria”, 1925. 46 ע 15:21.

לספר נספחו 9 ע' תמונות.

ג. ידיעת הספרים (ביבליוגרפיה) והדפוסים, וחכמת ישראל.

39. Bloch, Joshua. Jewish life in oriental countries; a list of books at The New York Public Library... 1926. New York, The New York Public Library, 1927. 15 ע 18:25.

40. Breslau. Jüdisch-theologisches Seminar Fraenckelscher Stiftung. Bericht für das Jahr 1926. Breslau, typ. Schatzky, 1927. 16, 84, 20 ע 15:23.

Wissenschaftliche Beilage: Rabin, Israel; Vom Rechtskampf der Juden in Schlesien (1713). החוספת המדעית הופיעה גם בחוצאה מיוחדת.

41. Elbogen, Ismar. Moritz Steinschneider, der Vater der hebräischen Bibliographie. [Berlin], Sencino-Gesellschaft, 1926. 4 ע 24:32.

עם תמונת שטיינשניידר. No. 3—4. „Sencino-Blätter” Vorabdruck aus

42. Jakobovits, Tobias. Entstehungsgeschichte der Bibliothek der israelitischen Kultusgemeinde in Prag. Prag, Kultusgemeinde, 1927. 27, [1] ע 15:22.

43. Jewish Institute of Religion. Annual catalogue 1926/27. New York, Jewish Institut of Religion, 1927 32 ע 15:23.

44. Meisl, Josef. Simon Dubnows Abhandlungen und Schriften; chronologisch zusammengestellt mit Hilfe des Verfassers. Berlin, Sencino-Gesellschaft, [1927]. 223 · 247 ע 24:32.

הוצאה מיוחדת סוף ה-Sencino-Blätter

45. New York. Public Library. The Jewish division in

the reference department of the New York Library 1923—1925. New York, Public Library, 1926. 15 ע' 17:25.

46. Rosenbach, A. S. W. An American Jewish Bibliography—being a list of books and pamphlets by Jews or relating to them. [Philadelphia], (American Jewish Historical Society, 1926). XVII, 500, 12 ע' 15:23.

=Publications of the American Jewish Historical Society, No. 30.

Scholem, G. ראה מחלקה י"א.

47. Seeligmann, Sigmund. Bibliographie en historie; bijdrage tot de geschiedenis der eerste Sephardim in Amsterdam. Amsterdam, Hertzberger, 1927 62 ע' 16:24.

48. Silva Rosa, J. S. da. Catalogus der Tentonstelling in het Portugeesch Israelietisch Seminarium „Ets Haim" te Amsterdam ter herinnering aan het driehonderd-jarig Jubileum van het eerste door Menasseh ben Israel te Amsterdam gedrukte Hebreuwsche boek. Amsterdam, „Ets Haim", 1927. 30 ע' 19:26.

49. Vienna. Israelitische Kultusgemeinde. Bibliothek. Spinoza-Literatur; Verzeichnis. Zum 250. Todestage Spinozas (21. Februar 1927). Wien, Selbstverlag, 1927. 24 ע' 15:23.

50. Vienna. Israelitische Kultusgemeinde. Bibliothek. Zuwachsverzeichnis für die Jahre 1924 und 1925. Wien, Selbstverlag, 1926. 60, 7 ע' 15:23.

ד. מדע המקרא.

51. אבן-עזרא, אברהם. ס' מרגליות טובה. אבן עזרא על התורה עם שלשה פרושים והם: מקור חיים, אהל יוסף. מוסמ. נדפס מחדש ע"י אברהם רובינזון. ספניסלב, „התחיה, חרפ"ו. [8] 156 דפים 17 : 24.

הושע תורה שלמה. ראה: דפוס א"י מספר 46.

52. קסלר, ישראל. ס' זכרון ישראל על חמשה חומשי תורה. והוא

ילקוט מהרבה ספרי ראשונים... ניוארק, דפוס נאלדשיין, חרפ"ה. 184 ע' 15 : 21.

52. רומ, שמואל יעקב. ס' דברי שי"ר על התורה... מעט ציצים ופרחים

בתה"ק... קליינווארדיין, דפוס קליין, חרפ"ד. [16] 186 ע' 18 : 19.

54. תהלים עם ספר קנה המדה אשר אספתה... מש"ס ומדרשים וזו"ק והמפרשים... משה דוד דוויך הכהן. ארם צובה, דפוס דיין, תרפ"ז. 198,8 דף 10: 16,
55. תרי עשר. ספר שני, ספר שלישי. סבאר על ידי ש. ל. גרדון, ורשה.
תרפ"ז. XIX, 82, XV, 84, XII, 86, XIII, 41, XVIII, 27, 15, 66, 62, XI,
89, [1] ע' 18 : 25.

הוצאת ספרים ש. ל. גרדון ירושלים הספרים נדפסו בורשה.

56. **Adams, John Quincy.** Daniel unsealed; prophetic notes. Dallas, "The Prophetic Society of Dallas" n. d. 102 ע' 9 : 15.

57. **Altman, Addie R.** God's agents-the prophets and other Biblical tales: simplified for young people. New York Bloch, 1926. VII, ע' 12 : 18.

*58. **Barton, G. A.** Archaeology and the Bible. 4th ed. rev. Philadelphia, Am. S. S. union, 1925. 576 ע'.

*59. **Begrich, Joachim.** Der Psalm des Hiskia. Ein Beitrag zum Verständnis von Jesaja 38, 10—20. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1926. IV, 68 ע'.

= Forschungen zur Religion und Literatur des Alten und Neuen Testaments, Neue Folge, Heft 25.

60. **Bentzen, Aage.** Die Josianische Reform und ihre Voraussetzungen. Kobenhavn, Haase & Sons, 1926. 121 ע' 15:22.

המחבר סבור, שעיקרי ההשקפה של גרף—ולחיון על ספר דברים ישארו, לסורות ההתקפות של הבקרת בשנים האחרונות. הוא ממשיך את החוש של החוקרים גרסמן, קיזל ונובק ומתנגד למסקנותיו של סמס ליר במספרו על דברים.

61. **Bertholet, Alfred.** Das Dynamistische im Alten Testament. Tübingen, Mohr, 1926. 44 ע' 15 : 23.

= Sammlung gemeinverständlicher Vorträge und Schriften aus dem Gebiet der Theologie und Religionsgeschichte. 121.

62. **Bezold, Carl.** Ninive und Babylon. Vierte Auflage bearbeitet von Carl Frank. Mit 160 Abbildungen. Bielefeld, und Leipzig, Velhagen & Klasing, 1926. [1] 179 ע' 17 : 25.

= Monographien zur Weltgeschichte, No. 18.

63. **Bludau, August.** Die Schriftfälschungen der Häreti-

ker. Ein Beitrag zur Textkritik der Bibel. Münster, Aschen-
dorff, 1925. IV, 83 ע' 16:24.

אבות הכנסיה וסופריה אשר האשימו את הכופרים שזיפו את כתבי הקדש, לא צדקו,
רק מרציון מרשה לעצמו לשנות את הנוסח ולעבדו, אבל גם עבוד זה אינו כבחירה זיוף.

* 64. **Bukowski, Alojzy.** Nadprzyrodzony charakter biblij,
Poznan,—Warszawa—Wilno—Lublin. Księgarnia sw. Woj-
ciecha, 1924. 24 ע'.

65. **Bulmerincq, Alexander.** Der Prophet Maleachi.
Band I. Einleitung in das Buch des Propheten Maleachi.
Dorpat, 1926. XXXVI, 512 ע' 16:23.

הדפסה מיוחדת מתוך: Acta et Comentationes Universitatis Dorpantensis,
B.I.2,III 1, IV. 2, VII. 1.

הספר יופיע בשני חלקים. החלק השני יכיל באור לספר מלאכי. הספר הראשון אשר
לפנינו הוא מבוא. ראשי פרקים: אישיות הנביא; שם הספר; חלוקת הספר ותכנון; זמן
חבור הספר; תולדות הזמן אשר בו נכתב הספר; ההיאולוגיה של מלאכי; חלקי הספר אשר
עליהם חלה חקירת; הסגנון והשפה; ביבליוגרפיה.

66. **Carp Horia.** Strainiñii în Biblie și Talmud. Bucu-
resti, (typ. „Triumful”), 1924. 24 ע' 13:20.

67. **Daiches, Samuel.** The Old Testament. London, 1927.
8 ע' 14:21,

הוצאה מיוחדת מה-Jew. Chronicle מ-29 לאוקטובר.

* 68. **Denenfeld, L.** Le judaïsme biblique. Paris, Letou-
zey et Amè, 178 ע'.

69. **Franke, Elmer.** The facts about our Bible, its his-
toricity, inerrancy and inspiration; from a fundamentalist
viewpoint. New York, „The People's Christian Bulletin,
(1925). 235, 3 ע' 12:17.

70. **Gabriel, Johann.** Zorobabel. Ein Beitrag zur Ge-
schichte der Juden in der ersten Zeit nach dem Exil. Wien,
Mayer, 1927. XIX, 151, ע' 15:23.

Theologische Studien der österreichischen Leo-Gesellschaft; No. 27.

71. **Geden, S. Alfred.** The Evangel of the hebrew pro-
phets. An Exposition and a Defence. London, The Eppuroth
Press, (1926). 255 ע' 12:18.

מטרת הספר היא להראות את החשיבות של התנ"ך להתפתחות המחשבה הרחוקה. לעבר
על התנ"ך זהו לשבר אחת החוליות—ואחת החשובות והנחוצות ביותר—בשלישלת התקדמות
הרוח האנושי.

72. **Gerversman, H.** Mozes de geboorte van Jahve: Spel in drie bedrijven vijf tafereelen. Rotterdam, Brusse, 1926. 64 ע 16:26.

73. **Goard, Pascoe.** Isaiah: an outline study. London. „The Covenant” Publishing Co. חשׁר 56 ע 12:18.

74. **Guthe, Hermann.** Bibelatlas, in 21 Haupt- und 30 Nebenkarten. Mit drei alphabetischen Namen-Verzeichnissen. Zweite, vermehrte und umgearbeitete Auflage. Leipzig—Wagner & Debes, 1926. [3], עשרים מפות, 12 ע 29:43.

המהדורה הראשונה של האטלס שיצאה ב 1911, אולה מן השוק זה שנים אחדות. למהדורה השנייה הוצאת נוספה מפה של ירושלים לפני התישבותה ושתי מפות המהארות את המביבה של שבט ושומרון. הפעם הראשונה נתנו במהדורה הזאת המפות של ארץ ישראל כלה—חזן משתי כבדות ארץ—על פי מדידות רשמיות. החפירות האחרונות בסביבת ירושלים לא נכנסו עדיין להוך המפות.

בסוף הספר רשימת מקומות לכל המפות ולמפה האחרונה (ארץ ישראל של היום) לחוד. העבודה הקרטוגרפית של הספר נעשתה ע״י ה. פישר.

*75. **Guttman, Samuel Wolf.** Wybor kazan. Lwow, Komitet Jubileuszowy, 1925. XXI, 3, 233, 7 ע 16:24.

76. **Halevy, M. A.** Moise dans l'histoire et dans la legende. Paris, Rieder, 1927. 178, [1] ע 12:19.

*77. **Jack, J. W.** The date of Exodus in the light of external evidence. London Clark, 1926. 296 ע.

78. **Jepsen, Alfred.** Untersuchungen zum Bundesbuch. Stuttgart, Kohlhammer, 1927. VIII, 108 ע 16:24.

= Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament; 3. Folge, Heft 5.

תרגום גרמני של „ספר הברית”. הרצאה סיסטמטית של התוכן עם בקורת-השקפה. השוואת חקי ספר-הברית עם חקי הסדרתי, חקים חתיים ואשוריים עתיקים. המחבר מניח את חבורו של ספר-הברית להזמן בין יהושע ושמאל.

*79. **Kruszynski, Jozef.** Pobyt izraelitow w Egipcie w swietle archeologii. Poznan, Ksieg. sw. Wojciecha, 1925. 4, 69, 3 ע.

80. **Kruszynski, Jozef.** Proroctwo Nahuma; tłumaczyl wstepem i komentarzem opatrzył. Lublin, Uniwerzytet Lubelski, 1926. 60 ע 15:22.

=Biblioteka Uniwerzytetu Lubelskiego; wydział teologiczny; zeszyt 4-ty.

81. **Loewenfeld, J. R.** Das Buch Nehemia mit Ergänzungen aus dem Propheten Haggai. Berlin-Dahlem, Burckhardt-Verlag, 1926. 50, [1] ע' 11:19.

= Vom Schatz im Acker.

82. **Loisy, A.** La consolation d'Israel (second Isaie); translation nouvelle avec introduction et notes. Paris, Rieder, 1927. 135 ע' 12:18.

=Judaïsme, études publiées sous la direction de P. L. Couchoud. V.

83. **Martin, A. D.** The Prophet Jonah: the book and the sign; with an introductory note by Arthur S. Peake. London, Longmans, 1926. 102 ע' 12:18.

המספר מבאר את ספר יונה באלגוריה. כשם שאנו מוצאים בירמיהו, מ"א: בלעני כתובין מלא כרשו וכני ובסוף: והוצאתי את בלעו מפיו וכני, כך מספר מחבר ספר יונה את גלות בבל ואת השיבה בצורת הספור של יונה והרג.

84. **Meinhof, Karl.** Afrikanische Bibelübersetzungen. Stuttgart, Missionsverlag, 1926. 24 ע' 17:24.

= Basler Missionsstudien, Neue Folge, Heft 1.

85. **Meinhold, Hans.** Der Dekalog. Rektoratsrede. Gießen, Töpelmann, 1927. 32 ע' 15:23.

86. **Peters, Norbert.** Weisheitslehrer im Alten Testament. Düsseldorf, Schwann, (1926). 88 ע' 13:17.

87. **Peters, Norbert.** Die Frau im Alten Testamente. Düsseldorf, Schwann, (1926). 52 ע' 13:17.

=Religiöse Quellenschriften, Heft 38.

*88. **Ring, Emanuel.** Israels Rechtsleben im Lichte der neuentdeckten assyrischen und hethilischen Gesetzesurkunden. Stockholm, V. Peterson, (1926). V. 205 ע'.

89. **Robinson, H. Wheeler.** The cross of the servant. A study in Deutero-Isaiah. London, Student Christian Movement, 1926. 87 ע' 12:18.

המשך לספרים The Cross of Job; The Cross of Jeremiah של אותו מחבר.

90. **Rutherford, J. F.** Trost für die Juden. (Magdeburg, „Internationale Bibelforscher-Vereinigung", 1925.) 128, [1] ע' 11:18.

ראה גם "ק. ט." שנת ג' מספר 1031.

91. **Schmidt, Hans.** Die Thronfahrt Jahves am Fest

der Jahreswende im alten Israel. Tübingen, Mohr, 1927. 55 ע'
15:23.

92. Die Schrift. Zu verdeutschen unternommen von
Martin Buber gemeinsam mit Franz Rosenzweig. Die fünf
Bücher der Weisung. Berlin, Lambert Schneider, [1926—27]
12 : 19.

Drittes Buch ; Das Buch „Er Rief“, 125 ע'. Viertes Buch „Das
Buch in der Wüste, 168 ע'.

את הכרבים הקודמים ראה : „ק. ס. שנה ב' ע' 244 ע' 168 ושנה ג' ע' 115.

93. Steffens, (Joseph) Lincoln. Moses in red. The revolt
in Israel as a typical revolution. Philadelphia, Dorrance
(c. 1926). 144 ע' 12:18.

המחפכה הרוסית לסדרה אותנו מחדש כיצר עלינו לקרא ולהבין את תולדות יציאת
מצרים : משה — הגולשביק אהרן — המנשביק, פרעה — השמרן, בני ישראל — ההמון, חקראו
את החומש ותוכחו שזהו ספר מהפכני—קלסי.

94. Wolf, Benedikt. דיוקים על התורה. Übersetzung und
Bemerkungen zum Pentateuch. Cöln a/Rh, Verlag der Bib-
liothek des Vereins für die jüdischen Interessen Rheinlands,
5687. ע' 605—758.

את החלקים הקודמים ראה : „ק. ס. שנה ב' ע' 177, שנה ג' ע' 84 וע' 122.

ה. כתובים אחרונים וברית החדשה.

95. Graber, Oskar. In Kampfe um Christus. Eine über-
prüfung der Angriffe des Professors Artur Drews gegen die
geschichtliche Existenz Jesu. Graz, Ulr. Moser, 1927. VIII,
230 ע' 16:24.

96. Marris, V. W. Israel in the New Testament. London,
The Covenant Publishing Co., n. d. 18 ע' 14:21.

97. Motzo, Bacchisio. Saggi di storia e letteratura giu-
deo-ellenistica. Firenze, Le Monier, 1926. 317 ע' 18:25.

=Contributi alla scienza dell'antichità: Vol. V.

הספר מכיל מסות על שאלות שונות הכרוכות בחקירת ספרי המכבים, הגנוזים וספר
יוסף בן מתתיהו. בהחלק השני דן על ההוספות למגלת אסתר הנמצאות בכתבי יד התרגומים
היונים. הפרק האחרון הוא מחקר על השם מוריס.

98. Preuschen, Erwin. Griechisch-deutsches Wörterbuch
zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen ur-

christlichen Litteratur. 2. Aufl. vollst. neu bearb. von Walter Bauer. Lieferung: 4, 5 u. 6. (386—767). Giessen, Töpelman, 1926. 19:28.

ו. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

אסף, שכהה. ראה: דפוסי א"י מספר 18.

99. קוק, שאול חנא. חקונים והשלמות לכתבי הגניזה. ירושלים

דפוס „ציון“, חרש״, 8 ע' 15:23.

100. רומאנילי, שמואל. משא בערב. הוא ספר הקורות אשר השחרנו

עלו עלי, והמשא אשר חיותי בגלילות מערב, דרכם ועלילותם, חוקיהם ומשפטיהם,

בין ביהודים בין בערביאים, במלך ושרים ועם הארץ. ורשה, „טרכלין“, 1926. [8],

105, [2] ע' 12:17.

הוצאה חדשה.

101. איוועניצקי, אברהם. ווען די וועגן קרייצן זיך. טאָגבוך פון

א יידישן קריגסגעפאנגענעם. ווילנע, פאריין פון יידישע ליטעראטור און ושווראליסט

אין ווילנע, (1924). 77 ע' 14:22.

102. יקטן, ק. די געשיכטע פון די אידן אין עסטלאנד. דאָרפאָט

(דרוק זעלמאנאוויטש), 1927. 100 ע' 16:20.

103. 1905 יאר אין בארדיטשעוו. נאטיצן און זיכרוניעס (זכרונות).

בארדיטשעוו קרייזקאמיסיע אף דורכצופירן דעם 20 — יאָריקן יוביליי פון 1905 יאר,

[1925]. 105, [1] ע' 15:22.

104. צימראן, ש. ל. שתדלנים, אינטערעסאנטע יידישע טיפן פון נאנטן

עבר. ווארשע, „אחיספר“, חש״ד. 376 ע' 15:21.

*105. Albrecht, Ludwig. Die Geschichte des Volkes Israel von Mose bis auf die Gegenwart. Allgemeinverständlich. 2. erw. Aufl. Gotha, Evang. Bchh. P. Ott, 1926. XV, 654 ע

106. Баранц Г. Собрание трудов по вопросу о еврейском элементе в памятниках древне-русской письменности. Том I. Отдел первый и второй. Париж, 1927. 915, [1] ע' 16:25.

המחבר עסק כל ימיו בשאלה אחת: עיד השפעתה של הספרות העברית העתיקה על הספרות הרוסית העתיקה. בשנת 1921 אסף המחבר את מאמריו בשביל להוציאם בספר אחד, אבל הדבר לא יצא לפועל. אחרי מותו הוציאו בניו בספריו את הספר הזה. בספר-זהו ישנם גם שני מאמרים, שעד עכשו לא נדפסו בשום מקום. אחד עיד ההגבלות

בעניני רבות, שושנן בספר-החקים הרוסי הראשון שיצא במאה ה-XI; השני — באור של תעודה עתיקה אחת „Радная темата“ (לפי דעת החוקרים היא מהמאה XIII ונכתבה במערב רוסיה בפולוצק בימי הנסיך דובמונט) שנמצאה באוזה ארכיון בריגה בשנת 1850. לפי דעתו של מחברנו זו היא תעודה של שני כותבים-יהודים המאשרים שהתפשרו כיניהם אחרי ביטול השדרן. — המחבר מנתח בספרו כל המקורות החשובים של הספרות הרוסית העתיקה ובא לידי מסקנא שכלם ניכרת השפעה חזקה של הספרות העברית הקדומה. לפי דעתו ההשפעה הזאת באה ע"י החזירים. במדינה זו המלך, הפקידים הגבוהים ורוב העירוניים קבלו את הדת היהודית כמאתים שנה (בערך) לפני זמנם של „חמשיכילים הסלבים הראשונים קיריל ומיתודי“ (הם פעלו בסוף המאה התשיעית). במדינת החזירים היה בית משפט עליון שבו השתתפו בתור חברים 2 יהודים, 2 נוצרים, 2 מושלמים, 1 עובד אלילים וכל חלק של התושבים נשפט ע"פ חקי אמנותו. ע"י זה נתהוותה השפעה הדדית של ספר-החקים של עמים שונים. אבל ההשפעה היהודית והנוצרית התבלטה יותר.

במאסה של חקים Зако́ны су́дныя (ספר עתיק מאד) הוא מוצא הרבה יסודות עבריים. הרבה חקים, לפי דעתו, — הם העתקה מדיני התלמוד בענינים אלה. ע"ד עדים וזמנים, ע"ד האסור לנסיך להשתתף במשפט (אין מושיבין מלך בסנהדרין), היחס אל עובדי אלילים. כמו כן הוא מוצא השפעה של החקים העבריים על דיני אופן החוכחות שנמצאים ברוסקיה פראבדה, על חקי האריסות (חכירת אדמה) בספר-החקים של הפסקובי.

בחלק השני עוסק המחבר בספרות הדתית של המשיפים, בספרות הפיוטית וההיסטורית. הוא מנתח כל הספרים החשובים במקצועות האלה: את ספריו של הכרונסט הרוסי הראשון ניספור, את האגדות ע"ד ולדימיר הקדוש, את החבור הפיוטית Чтение о Ноемы Кресте (משא ע"ד גדודו של אגור) — ובכלן הוא מוצא השפעות מאגדות התלמוד והמדרשים השונים. כשיר רוס אחד „שירת אונגליית“ הוא מוצא השפעה אגדת פסח. —

107. Becker, Rafal. Zagadnienie rasy żydowskiej w świetle teoryj; z przedmowa Z. Bychowskiego. Warszawa, „TOZ“, 1927. 53 ע' 15:21.

= Towarzystwo Ochrony Zdrowia Ludności Żydowskiej w Polsce „TOZ“.

108. Berberich, Joseph. Die israelitische Gemeinde Gross-Krotzenburg am Main. Gross-Krotzenburg, 1926. 46 ע' 15:23.

Festschrift zur Jahrhundertfeier des Synagogenbaues im Juli 1926.

109. Blau, Josef. Georg Leopold Weisel. Aus dem Neu-marker Landestor. Die Volkskunde eines Aufklärers. Reichenberg, Kraus, 1926. X, 241 ע' 16:23.

ג. ל. ויזל (1804—1873) הוא הראשון בשורת סופרים של המאה הי"ט שהשתדלו ליצר יצירות פיוטיות מתוך הולדות יהודי ביהם, מנהיגים ואופן חייהם. הוא היה המשתתף העקרי באוסף „ספורים“, אשר הוציא (בגרמנית) המרל וולף פשלם בשנות 1858—1846. ספוריו ומאמריו „השנוררים“, „הישיבות“, כיצד חיים יהודי פראג וכ"י ככילים חומר רב להבנת

ההוי של יהודי פראג בחצי הראשון של המאה הי"ט. ויזל השתמר ב-1843 למען יוכיז לשאח אשה נוצרית וחי אח"כ כרופא בעיר קשנה בביהם הדרומית ונעשה לחוקר על שדה ההיסטוריה והאפנוגרפיה של שבטי הצ'כים הדרומיים. בלאו הוציא בספר זה את מאמריו וספריו של ויזל.

110. **Boekman, E.** De Verspreiding der Joden over Nederland. ה"ד, 16 ע' 19:26.

Overdruk uit het weekblad „De Vrijdagavond“, van 9-16.23, 30 April, en Mei 1926.

111. **Browne, Levis.** Wondere waarheid; geschiedenis van de Joden vanaf de vroegste tijden tot heden. Met 50 verluchte Landkaarten van den schrijver, die een geschiedenis in beeld vormen van Eeuwen van Dwalen en trekken Amsterdam, Ontwikkeling, 1926. 291 ע' 18:25.

תרגום חולגרי של הספר: (New York 1925) Stranger than fiction. ראה:

ק"ס שנה ב' ע' 92.

112. **Dralitsch Schia.** Die Gründung der jüdisch-babylonischen Hochschulen Sura und Pumbedita und ihre ersten Rektoren. Wien, Druckerei „Union“, 1926. 60 ע' 15:22. [Diss. Bern.]

113. **Dubnow, Simon.** Die Geschichte des jüdischen Volkes in Europa. Vom XIII bis zum XV Jahrhundert. Autorisierte Übersetzung aus dem russischen Manuskript von A. Steinberg. Berlin, Jüdischer Verlag, (1927). 527 ע' 16:23
= Weltgeschichte des jüdischen Volkes, Band V.

114. **Galanté Abraham.** Esther Kyra; d' apres de nouveaux documents (Contribution a l'histoire des Juifs de Turquie). Constantinople, Haim, 1926. 24 ע' 15:23.

115. **Gaster, Moses.** The spread of Judaism through the ages. New York, The Union of Orthodox Jewish Congregations of America, (c. 1926). 31 ע' 8:15.

=The Jewish Library, vol. VI.

116. **Herculano, Alexandre.** History of the origin and establishment of the inquisition in Portugal. Translated by John C. Branner. Stanford (California). Stanford University, 1926. 189—636 ע' 18:25.

במחקר הספר הזה הוא אלכסנדר הרקולאנו (1877—1810) הנחשב לאחר ההיסטוריונים

החשובים ביותר של פורבוגל, ארץ מולדתו. הספר יצא ראשונה בשפה פורטוגזית בשנת 1852 ובמהדורה שביעית 1907.

117. Hertz, Joseph Hermann. A Book of Jewish thoughts. Selected and arranged. New York, Bloch, 1926. XV, 334 ע 13:18.

118. Judiska Litteratursamfundet. Gamla judiska gravplatser i Stokholm. Stockholm, Judiska Litteratursamfundet. 1927. XXI, 162 ע 19:28.

=Skriftserie VIII. עם תמונות.

119. Levi, Sali. Beiträge zur Geschichte der ältesten jüdischen Grabsteine in Mainz. Mainz, typ. Walter, 1926. 48 ע 13:20.

120. Loewe, Heinrich. In memoriam Aaron Ember. Berlin, Soncino-Gesellschaft, 1926. 4 ע 20:28.

121. Rothschild, Samson. Aus Vergangenheit und Gegenwart der israelitischen Gemeinde Worms. Sechste, vermehrte und verbesserte Auflage. Frankfurt a/M., Kauffmann, 1926. VII, 60 ע 15:23.

122. Zum Andenken an Sigmund Salfeld. Gedenkreden beim Heimgang des Altrabbiners Sigmund Salfeld. Mainz, typ. Mayer, 1926. 29 ע 18:24.

עם תמונות.

123. Tscherikover, Viktor. Die Hellenistischen Städtegründungen von Alexander dem Grossen bis auf die Römerzeit. Leipzig, Dietrich, 1927. XI, 216 ע 14:23.

בצר 69—80 נמצא פרק על איי.

124. Zimmels, H. J. Beiträge zur Geschichte der Juden in Deutschland in 13 Jahrhundert, insbesondere auf Grund der Gutachten des R. Meir Rothenburg. Wien, Israelitisch—theologische Lehranstalt, 1926. VIII, 138 ע 16:24.

ז. מדע התלמוד וחקר ההלכה והאגדה.

אסף, שמחה. ראה: דפוסי א"י מספר 17 ו-19.

125. ולין (וועלין). ישראל. קונטרס חק ישראל... קבוצת מכל דיני ערב מסה שחל להיות בשבת... מלוקט משיע והפוסקים ומכמה וכמה ספרים... מסדורים

במשטר על נכון דבר דבור על אופניו... בודאפעסט, דפוס קאטצבורג, תרפ"ו.
40 ע' 15 : 22.

בבר, בנימין זאב. ראה: דפוס א"י מספר 27.

126. מדרש רבת. רות רבה על מגלת רות. ורשה "טרקלין", תרפ"ו.
68, [16] ע' 12 : 17.

מדרש רבה על חמשה חומשי תורה וחמש מגלות סדורים ומפורשים... בראש כל ספר—
מבוא כללי, ובסופו מפתח לכל פסוקי התנ"ך ולוח השמות והענינים המובאים בספר הזה.

127. פירוש הגאונים על סדר טהרות מיוחס לרב הא"י גאון. יוצא לאור
על פי קובץ ברלין, וקטעי הגניזה וכ"י שונים, עם הגהות והערות מאת יעקב
נהום עפשטיין. מחברת שניה. ברלין, סקיצה נדרמים, תרפ"ד, V XV, 81—203
ע' 16 : 24.

עם 4 פקסימיליות, החלק הראשון הופיע בשנת תרפ"א.

קסובסקי, חיים יהושע. ראה: דפוס א"י מספר 76.

128. רבניצקי, יהושע חנה; ביאליק, חיים נחמן. ס' המ שלים
והפתגמים. מלקטים מתוך המקרא, התלמוד והמדרשים והספרות שלאחריהם.
סדורים, מנקדים ומבוארים. ברלין "דביר", תרפ"ד. 231 ע' 19:18.

129. Higgen, Michael. Intention in Talmudic law. New-
York, תס"ד, 1927. 66 ע'.

Diss. Columbia University.

*130. Kruszyński, Jozef. Talmud. Co zawiera i co nau-
cza. Lublin, 1925. 76, 4 ע'.

ח. הספרות הרבנית.

131. אלגאזי (אלגאזי) ישעיה בן אריה ליב. דברי ישעיה. שאלות
והשובות, הדושים ופולמים... פיעטרקוב, דפוס פאלמאן, תרפ"ו. 93 ע' 26:18.

בידנוביץ, זאב. ראה: דפוס א"י מספר 26.

132. גרינבלט, יצחק. ס' תולדות יצחק והוא הדרכות טובות ומוסרים,
בדרך דרוש נאמרים... פיעטרקוב, דפוס פאלמאן, תרפ"ה. [2], 43, 4 ע' 25:18.
גלות לו הספר נעם שיח על עניני תפילה (32 ע').

133. הופמן [האפפמאן], דוד צבי. ס' מלמד להועיל. כולל שאלות
והשובות על ג' חלקי ש"ע. פרנקפורט ע"ט, "חרטום", תרפ"ו. XIII, 149 ע' 23:15.
מחברת שניה שוי"ת על יו"ד. לפני זה יצאה החוברת הראשונה הכוללת שו"ת על
ש"ע א"ה.

ידיד הלוי, יוסף. ראה: דפוס א"י מספר 49.

134. לויטן, שלום יצחק. ס' דברי שלום. חלק ראשון כולל איזה ענינים בהלכה... ובאורים... על איזה מאמרים ואגדות חז"ל... בודאפעשט דפוס קאמטצבורג, תרפ"ד. 48 ע' 22:15.

נחמיאש, דוד. ראה: דפוס א"י מספר 60.
135. שין, שלום הכהן. ס' שערי שלום; מאסף בדרך שו"ת חידות ופתרונים בד' חלקי ש"ע. ויזל באת... שין... קונטרס א. קלויזענבורג, דפוס וויינשטיין, 1926. 46 ע' 22:14.

ט. הספרות העברית בימי הביניים.
* 136. אל-חריזי, יהודה. תחכמוני. הוצא ע"י פויל דע לגרד. הנובר, לפרי, 1925. IV, 204 ע'.
הוצאה פוסטגרפית

137. בחיי [בן יוסף אבן פקודה]. תורת חובות הלבבות. איבער-ועצט אין אידיש פון א. ד. אגוז. ניו-יארק 1925. 179. [3] ע' 22:15.
138. משה בן מימון. שמונה פרקים לרמב"ם וגם סחרי תורה וגם כמה פסוקים מהאבן עזרא שהם קשה להבין נעתקו ללשון וארנאן צח ונקי וגם אקדמות ערקלהרונג ממני אפרים פישל בלאך... משרנוביץ, דפוס "אורינט", תרפ"ו. 85, [1] ע' 23:16.

139. Rosenzweig, Franz. Jehuda Halevi. Zweiundneunzig Hymnen und Gedichte. Deutsch mit einem Nachwort und mit Anmerkungen. Berlin, Schneider, [1926]. 262 ע' 20:27
Der sechzig Hymnen und Gedichte zweite Ausgabe.

140. Levy, Raphael. The astrological works of Abraham ibn Ezra; a literary and linguistic study with special reference to the old French translation of Hagin. Baltimore, Johns Hopkins Press, 1927. 172 ע' 16:25.

The Johns Hopkins studies in romance literatures and languages. Vol, VIII.

י. פילוסופיה.

141. Adlerblum, Nima H. A study of Gersonides in his proper perspective. New York, Columbia University Press, 1926. VII, 140 ע' 12:19.

מתוך הקדמת המחברת: "נקודת המבט של הספר הזה היא שהפילוסופיה היהודית שבשה בפניו לנפש עם ישראל. השגיאה הנפוצה, שאין בעולם פילוסופיה עברית, תהיה לנו אם נזכר שחקירת הפילוסופיה הישראלית התחילה במאה הי"ב, בזמן האמנציפציה כששאפו היהודים לשבת את קיומם בעולם, אותה הדחיפה שהביאה לידי שלילת הקיום הלאומי, גרמה לשלילת ההשקפות השכליות של קיום זה במחשבה הספשטית. מסקנת הדעה, שיש רק יחידים יהודים ושאינם עם יהודי, היתה גם כן הדעה, שאין פילוסופיה עברית וישנם רק פילוסופים עבריים."

142. **Heinemann, Manuel** Joels wissenschaftliches Lebenswerk; Festvortrag. Breslau, Jüdisch-theologisches Seminar Fraenkel'scher Stiftung, 1927. 16 ע' 16:23.

143. **Lukács, Georg**. Moses Hess und die Probleme in der idealistischen Dialektik. Leipzig, Hirschfeld, 1926. 51 ע' 15:23.

Sonderabdruck aus „Archiv für Geschichte des Socialismus und der Arbeiterbewegung“.

על היחס בין מרכס והס. ל. סבור שהבקרת הקשה של המניפסט הקומוניסטי נגד הס הייתה צודקת, כי הס לא הבין את התפקיד של הפרולטריון ואת החשיבות הדיואלקטית של מלחמת המעמדות והאמין בפילוסופיה נטולת-מעמד אשר תגשם את שחרור הפרולטריון. הס מתפלסף מנקודת מבט האינסולגיאציה המתחמסת באהדה למהפכה הסוציאלית אבל אינה משתתפת בה.

144. **Rosenkranz, Hans**. Baruch Spinoza. Zum 21. Februar 1927. Berlin, (Soncino-Gesellschaft), 1927. 14 ע' 16:23.

145. **Unger, Erich**. Das Problem der mythischen Realität; eine Einleitung in die Goldbergsche Schrift "Die Wirklichkeit der Hebräer". Berlin, David, 1926. 41 ע' 19:24.

=Die Theorie, Versuche zu philosophischer Politik, Heft 3.

יא. קבלה וחסידות.

אלמאליה, אברהם. ראה: דפוס א"י מספר 15.

146. ס' דרך הטובה והישרה. ילקט הנהגות ועצות תנמצאים אחת הנהגה אחת הנהגה בספרי גדולי תלמידי הבעש"ט, סאטמאר, דפוס מאיר ליב הירש תרפ"ו. [5], 48 דף 12:15.

מועתק ויזל ע"י שלמה קליין.

עבדי, מרדכי. ראה: דפוס א"י מספר 65.

147. קופמאן, שמואל. ס' תפארת שמואל על התורה ועל קצת נביאים וכתובים, פשטים ודרושים על דרך עבודה. גם איוו הרושים על משניות והירוש' הש"ס בהלכה והגדה. ניו-יארק, החרפ"ו. 216 ע' 18:25.

שם מוזל לא נזכר.

148. **Franck, Adolph**. The Kabbalah, or: The religious philosophy of the Hebrews: revised and enlarged translation by I. Sossnitz. 326 ע' New York, Kabbalah Publ. Co. 1926. 326 15:22 ע'.

הוצאה במספר מצומצם של אכסמפלרים.

מתוך הקדמת המתרגם י. סוסניץ: „שאפתי קדם כל לפופולריוציה של נושא הספר...“

הערותיו הן הערות-הסברה... רק לפעמים הייתי מוכרח להיות מבקר, ביוחד כשמצאתי שנויים בין המקור הצרפתי והתרגום הגרמני (של ילינק). במקרים כאלה הייתי כמובן מוכרח לעיון במקורות הראשונים לשם הכרעה והעזתי להביע את דעתי אני כשנדרמה לי שגם התרגום של המחבר וגם התרגום הגרמני אינם מתאימים לכוונה הנכונה של המקור העברי או הארמי. תרגמתי את כל ההערות אשר תרגם ילינק וכמהו השמטתי את ההוספת... במקום זה הוספתי את ההערות-הביבליוגרפיות על ספר הזהר- של ד"ר ילינק. חוץ מזה הוסיף המתרגם רשימת תרגומי הזהר ורשימה קצרה של ספרים ומאמרים על הזהר ועל סי יצירה. ע' 313 למטה צ"ל Wiener במקום Siener. ע' 314, בספר 23 נזכר כבר במספר 6, ע' 313.

149. **Scholem, Gerhard.** *Bibliographia Kabbalistica ; Verzeichniss der gedruckten die jüdische Mystik (Gnosis, Kabbala, Sabatianismus, Frankismus, Chassidismus) behandelnden Bücher und Aufsätze von Reuchlin bis zur Gegenwart ; mit einem Anhang : Bibliographie des Zohar und seiner Kommentare.* Leipzig, Drugulin, 1927. XVIII, 230 ע' 19 : 25.

=Quellen und Forschungen zur Geschichte der jüdischen Mystik ; herausgegeben von Robert Eisler. Bd. II.

150. **Westcott, William Wynn.** *An Introduction to the study of the Kabbalah.* Second edition. London, John Watkins, 1926. IV, 66 ע' 13:18.

ההוצאה הראשונה הופיעה בשנת 1910.

י"ב. הפילולוגיה העברית והיהודית.

151. גרינברג, שמואל. צרוף שמות. מחקרים בלשניים. ברלין, דפוס איסצקאווסקי, תרפ"ו. 8 ע' 23:15.

הדפסה מיוחדת מהגשורון שנה שביעית חוברת ד/ה.

רומהשטין חי"ל. ראה : דפוס א"י מספר 83.

152. וויינגער, מ. קלייבט מאטעריאלן פארן יידישען אקאדעמישען ווערערבוך. איסנאבע פונם אינסטיטוט פאר וויסרוסלענדישער קולטור. מינסק, 1926. 8 ע' 17:10.

153. מינסק, אינסטיטוט פאר וויסרוסלענדישער קולטור, יידישער אפטייל. שפראכקאמיסיע. יידישע טערמינאלאגיע. מינסק, דרוק "צייטשריפט", 1926. נומר 1 : יידישע טערמינולוגיע. פראיעקט, נומ. 2 : מאטעמאטישע טערמינאלאגיע. פראיעקט, 36 ע'.

154. רזפינסקי, יעקב. מדרש שם עבר. והוא ספר תולדות התפתחות מושגי שפת עבר על פי שיטה חדשה... קובנה, דפוס יוסלביץ, תרפ"ו. 48 ע' 29:15.

*155. Archutowski, Jozef. Gramatyka języka hebrajskiego. Wyd. II. Warszawa, K. Trepte, [1925]. 4, 153, 1 ע'.

המקטט הוא בעברית ובפולנית.

156. (Feigin Samuel.) Word studies. (44—52).

Reprinted for private circulation from The American Journal of Semitic Languages and Literatures, vol. XLIII, No. I, October 1926.

157. (Feigin, Samuel.) Etymological notes. (53—60).

Reprinted for private circulation from The American Journal of Semitic Languages and Literatures, Vol XLIII, No. 1 October 1926.

158. Laser, S. M; Torczyner, H. Deutsch-Hebräisches Wörterbuch. Berlin, Harz, 1927. XIX, 734 ע' 12:18.

159. Rudolph, Wilhelm. Hebräisches Wörterbuch zu Jeremia. Giessen, Töpelmann, 1927. VI, 46 ע' 35:23.

= Einzelwörterbücher zum Alten Testament. 3.

160. Ubach, B. Legisne toram? Grammatica practica linguae hebraicae... Editio altera aucta et emendata. Vol. I. Roma, Herder, 1926, XII, 187 ע' 17:25.

Vol. I: Phonologiam et morphologiam complectens.

הספר הזה נדפס ראשונה ב-1918. המהדורה החדשה אינה שונה הרבה מן הראשונה. במקום הדקדוק העברי של ואיקרם (בלטינית) אשר עליו סמך המחבר בהוצאת ראשונה, הניח במהדורה זו את הדקדוק של Joüon ליסוד ספרו.

י"ג. דת יהודית

161. אלמשולר, עזרא. ס' תקון האדם. כולל ידיעת הענינים המחלקים בין אדם המעלה לאדם הנמשל כבהמות נדמה ומה המה חובות האדם... קובנה, דפוס יוסלביץ, 1926. 106 ע' 23:15.

וויינמרוויכ, יעקב דוד. ראה: דפוס א"י מספר 41.

גרטהימר, שלמה אהרן. ראה: דפוס א"י מספר 44.

162. טורש דובעריש. הם קטגור המלמר סנגוריא על התורה שבעל פה... ומראה את דעת סאמריהם אשר הקטגור הפולני „אנדוי נימיובסקי" [Niemojewski] העלה אותם... בפלסתר שלו... להסית בהם את הריקים והפוחים שבעמנו... ורשא, דפוס ווענמיסמער, הרפ"ד. IV, 154, ע' 23:16.

163. לוצטון, משה חיים. מסלת ישרים. כולל כל עניני מוסר ויראת ה' ורשה, „טרקליץ", 1926. 111 ע' 16:12.

נספח לו הספר „דרך עץ חיים" (20 ע').

164. פינקלשטיין [פינקעלשטיין]. שמעון יצחק. ס' בית יצחק. כולל מאמרים ודרושים לפי רוח הזמן וגם חומר לדרוש הנקראים חן הבית וגם נלוו שירת הנחמן בארצנו. ברוקלין, אצל המחבר, תרפ"ד. 128,8 ע' 21:15.
רומנו, אברהם. ראה: דפוס א"י מספר 84.
165. בובליק, גדליה. מן המצר. צווייטע אויסגאבע. ניו יארק, "מן המצר" פובלישינג קא., 1926. 442 ע' 20:14.
ההוצאה הראשונה הופיעה בשנת 1923.

166. **Beermann.** Unser Judentum. Berlin, Philo-Verlag, 1926. 44 ע' 12:16.

167. **B'nai B'rith Manual**; ed. by Samuel S. Cohon. Cincinnati, n. p. 1926. XXVIII, 420 ע' 7:12.

168. **Davis, Edith Ella.** Echoes from the temple. New-York, Bloch, 1926. 64 ע' 13:19.

169. **Gailingen. Hebra Kaddisha.** Zum 250-jährigen Jubiläum der Chewro Kadischo. Gailingen. Diessenhofen, typ. Forrer, 1926. 10 ע'.

לספר נספחו 4 ע' תמונות.

170. **Goldenson, Samuel H.** The present status and future outlook of reform Judaism. (Asheville), Central Conference of American Rabbis, (1926). 20 ע' 15:21.

Reprinted from the Year book of the Central Conference of American Rabbis, vol. XXXIV.

171. **Goldstein, Maurice.** Dietary barbarism; a scientific study and interpretation of the Jewish dietary laws. Brooklyn, Vilschick, (c. 1926). 31 ע' 12:18.

172. **Henriques, Rose L.** Mediaeval Hebrew minstrelsy; songs for the Bride Queen's Feast; 16 zemirot arranged according to the traditional harmonies; illus. by Beatrice Hirschfeld and transl. into English to fit the Hebrew tunes by Herbert L o e w e; with a foreword by J. H. Hertz. London, Clarke, 1926. 134 (3) ע' 16:20.

מכיל את הזמירות הללו (תוי נגינה, הנוסח העברי ותרגום אנגלי מתאים למנגינה):
כל מקדש שביעי, מנוחה ושמחה. מה ידירות, מה יפית, יום שבת קדש הוא, זה רבון עלם, יום
זה לישראל, צור משלו אכלנו. ברוך ד' יום יום, ברוך אל עליון. יום זה מכבד, יום שבתון.

כי אשמרה שבת, שטרו שבתותי, דרור יקרא, שבת היום לדי, המכדיל, אל נורא עלולה. נוסף פרק על ההקבלות הספרותיות לזמירות ושנוי נוסחאות.

173. **Jeremias, A.** Jüdische Frömmigkeit. Leipzig, Hinrichs, 1927. 62 ע' 14:22.

=Religionswissenschaftliche Darstellungen für die Gegenwart—Heft 2.

174. **Jung Leo.** Fallen angels in Jewish, Christian and Mohammedan Literature. Philadelphia, Dropsie College, 1926. VIII, 174 ע' 15:23,

הספר הוא הוצאה חדשה (מתוקנת) של מאמרים אשר הופיעו קדם ב J. Q. R. בדעת המוזכר לכתב ספר מקיף על חנושא in the Literature of Fallen Angels. הספר אשר לפנינו יהיה החלק הראשון the World מספר בראשית ועד אנשול פרנס, והספר אשר לפנינו יהיה החלק הראשון משלש החלקים. (החלק השני, עד מולשון, יופיע בעוד שלש שנים). ראשו פרקים: מושג ההגדה אצל היהודים, אצל אבות הכנסייה, ואצל המושלמים, על טבעם של המלאכים; שני השפנים; מענות המלאכים נגד בריאת האדם; חטא האדם; אשמדיו; הספור על בני האלהים (בראשית ו'); מי הם בני האלהים? מי הן בנות האדם? מי הם הנפילים? נוספו הוספות: אדם לפני החטא; עזאזל וכו'. כל פרק ופרק הן על החמר במקורות היהודים, הנוצרים והמושלמים.

175. **Macdonell, Arthur Anthony.** Lectures on comparative religion. Stephanos Nirmalendu lectures. Calcutta, University of Calcutta, 1925. 190 ע' 15:24.

176. **Misch, Marion L.** Children's service for the Day of Atonement. 5. ed. New York, Bloch, 1924. 15 ע' 12:18.

177. **Norden, Joseph.** Grundlagen und Ziele des religiös-liberalen Judentums. 2. Aufl. (Berlin, typ. Gehring), 1926. 32 ע' 512:1.

= Schriftenreihe der Vereinigung für das liberale Judentum, No. 3.

178. **Pallière, Aimé.** Le sanctuaire inconnu. Ma „conversion“ au judaïsme. Paris, Rieder, 1926. 229, [1] ע' 12:18.

179. **Pinkof, S.** Vooruitzichten (Hoe ontwikkelt zich de traditie?). Helder, Boer, 1926. 16 ע' 16:24.

180. **Rosenfelder, S.** Merkbuch für den israelitischen Religionsunterricht. (Frankfurt), Selbstverlag, 1925. [1], 63 ע' 12:17.

181. **Schönberg, Jakob.** Die traditionellen Gesänge des israelitischen Gottesdienstes in Deutschland; musikwissenschaftliche Untersuchung der in A. Baers „Baal T'fillah“

gesammelten Synagogengesänge. (Nürnberg, typ. Spandel, 1926). 94 ע' 19 : 25.

חקירה ע"ד שירות בתי-הכנסת בגרמניה במאה ה'י"ט.
חלק היסטורי ועיוני, בתוך של כל מיני נגונים : של ימ"חול ושבת, של ימים טובים
וימים נוראים. כמו כן מדובר ע"ד הנגון של קריאת-התורה והמגלות. בסוף הספר תוס' של
תפלות שונות (עמ' 81—94).

182. **Schulman, Samuel.** The realness of the God of the Old Testament—a reply. New York City, n. p., 1926. 12 ע' 14 : 21.
=Beth-El Pulpit.

183, **Sellers, Ovid R.** Hebrew and homiletics. The charge by William C. Covert. n. p. 1924. 23 ע' 14 : 22.

184. **Simon, Abram.** The religion of a business man. Washington, (Westminster Press), 1925. 14 ע' 15 : 22.

185. **Toaff, Alfredo.** XXIV Gennaio MCMXXVI esequie solenni in suffragio della grande anima di Margherita di Savoia, prima regina d'Italia celebrate dagli ebrei di Livorno; orazione funebre e preghiera pronunciate dal Alfredo Toaff. Livorno, Università Israelitica, 1926. (ע' 6) 21 : 31.

י"ד. ידיעות א"י, בנין א"י, תולדות הישוב.

186. **Abrahams, Israel.** Campaigns in Palestine from Alexander the Great. London, Humphrey Milford, 1927. 55 ע' 15 : 25.

הסנות פרופסור אברהם הרצה ב1911 לפני האקדמיה הבריטית שלש הרצאות על
מלחמות בארץ ישראל. כתב חיד היה כמעט מוכן לדפוס כשהלך לעולמו, בשנת 1926. סמלי
קוק הוציא את הספר לדפוס וכתב הקדמה על המנוח. החלק הגדול ביותר של הספר דן על
מלחמות החשמונאים. ההרצאה האחרונה מכשיבה את הספור עד תולדות המלחמה האחרונה,
נצחונות אלנבי וחלק הגדולים העברים במלחמה.

* 187. **Adamkiewicz, Jerzy.** Stan gospodarczy Palestyny w 1923 roku. Warszawa, Ministerstwo Spraw Zagranicznych 1924 [1925]. 28 ע'.

= Raporty Konsularne Nr. 3.

188. **Brandenburg, E.** Die Felsarchitektur bel Jerusalem. Kirchhain, typ, Schmiersow, 1926. 303 ע' 16 : 24.

Sonderpubl.: Jewish Palestine exploration Society, Jerusalem 1926.

189. **Ehrenpreis, Marcus.** Österlandets Sjö. Stockholm, Geber, 1926. 210 γ 14 : 21.

190. **Fraenkel John.** Fra Nilen til Jordan. Kobenhaven, Branner, 1926. 170 γ 16 : 22.

191. **Gide, Charles.** La propriété foncière dans les colonies sionistes. Paris, Sirey, 1926. 15 γ 16 : 25.

Extrait de la Revue d'Economie politique de Novembre-Décembre 1926.

192. **Le Guide Sam.** France, Italie, Syrie, Grèce, Turquie, Égypte, Bulgarie, Palestine. Garches, n. p., 1926 ; 1927. 236, 36, 160. 96. 128, 76, 82, 115 ; 248, 48, 121, 192, 80, 68, 60, 96 γ 10 : 16.

=Annuaire de l'Orient.

193. **Kauffmann, Richard.** Die städtebauliche Anlage jüdischer Siedlungen in Palästina. Berlin, Wasmuth, [1926]. 10 γ 24:32.

Sonderdruck aus „Städtebau“, Jahrg. XXI, Heft 9—10.

194 **Pincherle, Emilio.** Una visita ai Samaritani (Ricordi di viaggio). Firenze, (lit. La Poligrafica), 1926. 11 γ 17 : 24.

Estratto da „La Rassegna mensile di Israel“.

195. **Propst, Hermann.** Die geographischen Verhältnisse Syriens und Palästinas ; nach Wilhelm von Tyrus, Geschichte der Kreuzzüge Teil I. Leipzig, Hinrichs, 1927. 83 γ 15 : 22

=Das Land der Bibel, gemeinverständliche Hefte zur Palästinakunde, Bd. IV, Heft 5/6.

196. **Keren Hayesod.** Palästina ; das Land der jüdischen Einwanderung. Jerusalem, Keren Hayesod, 1926. 15 γ 16:24.

הופיע גם בצרפתית ובאדיש.

197. **Permanent Committee** on geographical names for British official use. First list of names in Palestine. London typ. Clowes, 1925. 12 γ 15 : 24.

198. **Reifenberg, Adolf.** Palästinensische Kleinkunst. Mit 157 Abbildungen im Text. Berlin, Schmidt, 1927. [2] 135 γ 15 : 23.

= Bibliothek für Kunst und Antiquitätensammler, Band 31.

199 Sadowski, M Kto moze jechac do Palestyny ? z przedmowa M. J. Freida. Warszawa, Freid, 1925. 32 ע' 11:15.

מ"ו. הציוניות, ישראל בעמים.

מדויני, משה. ראה: דפוס א"י מספר 56.

200. אלגין, מ. רעכטס און לינקס אין ארבעטער רינג. צווייטע

אויסלאגע. ניו יארק, 1926. 70 ע' 20:12.

201. בעהם. אדאלף. דער קרן היסוד און זיין ארבייט. לאנדאן, קרן היסוד

1924. 94 ע' 21:14.

202. משעמערסקי, א. די אלף ארבעטער קאמוניסטישע פאר-

טיי (באלשעוויקעס) און די אידישע סאסן. סאסקווע, שולאן בוך, 1924.

111 ע' 23:15.

עם ספה של כל הישובים החקלאיים היהודיים ברוסיה.

203. משערנאוויץ. ש[מואל]. פיער בריעף צו אונזערע ברידער אין גלות.

מיט א הקדמה פון מחבר. ווארשא, (קרן היסוד), 1927. 32 ע' 24:16.

204. קרן היסוד. אידישער פראגרעס אין ארץ ישראל. פאקשען און

ציטערן. פיערטע אויסלאגע. לאנדאן, הויפטביורא פון דעם קרן היסוד, תרפ"ו,

12 ע' 24:15.

205. קרן היסוד. פינף יאהר קרן היסוד. לאנדאן, הויפט אפיס פון

קרן היסוד, (תרפ"ו). 24 ע' 23:15.

206. קרן קימת לישראל. דער יודישער נאציאנאל פאנר. זיין נעשיכטע,

וועזען און ווירקען. ווארשא, דרוק „הצפירה“, תרפ"ה. 85 ע'.

207. ראזאווסקי, סעסיליא. וואס יעדע פרוי דארף וויסען וועגען

בירגערשאפט. ניו יארק, ניישאנאל קאונסיל און דזשואיש וויסען, 1926.

89 ע' 18:12.

הטקסט נדפס בעברית ובאנגלית עמוד מול עמוד.

208. Baumgarten, Otto. Kreuz und Hakenkreuz. Gotha, Klotz, 1926. 36 ע' 14:21.

209. Berg, Ernst. Wohin treibt Juda? Leipzig, Diskus-Verlag, (c. 1926). 71 ע' 15:23.

הסתרון הוחרז לשאלת היהודים הוא לפי דעתו של המחבר ההתבוללות הגמורה. הגיע

הזמן למות.

210. Bericht der Bukowinaer Keren Hajessod—Zentrale an die IV. Bukowinaer K. H. Landes—Konferenz Cernauti, 25.—26. Dezember 1926. Cernauti, Buk. K. H. Zentrale, 1926. 24, [2] ע' 15:23.

211. **Carp, Horia.** Din Vremuri de Urgie. Bucuresti, „Scriitorii Evrei”, 1924. 175 ע 12 : 19.

212. **Jewish social service association.** New York. Fifty years of social service; the history of the United Hebrew charities of the City of New York, now the Jewish social service association. New York City, typ. Clarence (1926). 110 ע 15 : 23.

212.a **Jewish agricultural society.** New York. Annual report for the year 1926. New York, Jewish agricultural society, 1926. 32 ע 15 : 23.

213. **Keren Hayesod.** Jüdische Arbeit in Palästina; Tatsachen und Ziffern. London, Keren Hajessod, 5685. 16 ע 15 : 24.

214. **Keren Hayesod.** The development of Palestine and the Keren Hayesod. London, Keren Hayesod, 1925. 40 ע 14 : 21.

215. **Keren Hayesod.** Das Palästinawerk: eine Kundgebung deutscher Juden am 4. März 1926. Berlin, Keren Hajessod, 1926. 27 ע 15 : 22.

216. **Keren Kayemeth Lisrael.** קרן קימת לישראל Zsidó nemzeti Alap. Cluj, typ. Kadima, [1925]. 16 ע 14 : 22.

בהונגריה.

*217. **Kruszynski Jozef.** Zydzi a swiat chrzescijanski. Wloclawek, Ksiegarnia Powszechna, 1924. 72 ע.

*218. **Kruszynski, Jozef.** Stanislaw Stasic a kwestja zydowska. Lublin, Nakl. Lubelskiego Komitetu Obchodu Setnej Rocznicy Zgonu Stanislaw Stasica, 1926 [1925] 53,3 ע.

219. **Lestschinsky., Jakob.** Jüdische Wanderungen im letzten Jahrhundert. Jena, Fischer, 1927. ע 69—86 16 : 23.

Sonderabdruck aus: Weltwirtschaftliches Archiv; Bd. 25. Heft 1, 1927.

220. **Linfield, H. S.** Statistics of Jews, 1925; The num-

ber of Jews in the United States and in foreign countries and Jewish immigration. Philadelphia, American Jewish Year Book, 1926. 7 380—428 12 : 18.

Bureau of Jewish Social Research. Department of Information and Statistics.

221. **Linfield, H. S.** Jewish conditions in the United States and abroad during April, 1925 — March, 1926. Philadelphia, American Jewish Year Book, 1926 7 23—153 12 : 18.

Bureau of Jewish Social Research. Department of Information and Statistics.

222. **The Mirror of Jewish life in Poland and the Ukraine**; pub. by the Federation of Jewish Relief Organisations. London, (typ. Merritt Service), 1926. (8) 7 20 : 28.

מצויר.

223. **Moskowitz, Henry.** Jewish reconstruction in Russia, Poland, Roumania; a report. New York, Ort Reconstruction Fund, (1925). 31 7 15 : 23.

224. **Ort.** Tätigkeit des Verbandes der Gesellschaften "Ort" in den Jahren 1923—1925; Auszug aus dem Bericht der Zentralverwaltung an die III. Allgemeine Konferenz. Berlin, Ort, 1926. 75 7 16 : 24.

225. **Ort.** The third International congress of the Verband Ort; a report and an analysis. (New York City), American Ort, 1926. 15 7 15 : 23.

226. **Panken, Jacob.** European Jewry in 1925; a report. New York, American Ort, (1925 ?). 15 7 15 : 22.

227. **Petrbok, Jar.** Palestina a zidovská práce i mravnost. Praha, Rejman, 1927. 205 7 16 : 24.

228. **Rosenau, William.** The call for readjustment. New York, Jewish Institute of Religion, 1926. 14 7 15 : 22.

= Jewish Institute of Religion Bulletin.

229. **Schäffer, Julius.** Die Zerstörung des Volksgedankens durch den Rassenwahn. Berlin, Philo-Verlag, 1926. 387 14:22.

230. Segel, Benjamin. Welt-Krieg, Weltrevolution, Welt-Verschwörung, Welt-Oberregierung. Berlin, Philo-Verlag, 1926. 78 ע' 15:23.

231. Tharaud, I. I. Causerie sur Israël. Paris, Lesage, (1926). 72 ע' 12:16.

232. Zionist Organization. Hebreu progreso en Palestino. Eastbourne, typ. Sumfield, 1925. 15 ע' 15:24.

באספרנטו
ביידיש

ט"ז. הספרות העברית החדשה.

ראה גם רפואי א"י הספרים: 12, 14, 21, 22, 24, 29, 33, 40, 45, 71, 72, 78, 82, 88.

233. הילפרין, פ. חכמי חלם, בדיחות והלצות עסמיות. מעבר לבני

הנעורים. ורשה, "אחיספר", חש"ד. 168 ע' 22:14.

234. מרק טוין. [סמאל ר. קלעמענס]. מאורעות סין. ספור. תרגום: מ.

הילפרין. ורשה, "אחיספר", (1926). 255 ע' 21:15.

235. נובק, מילי. געש. [שירים]. (קוב, סלובע-פרעסס "קעוודרוק"), חרס"ד.

47 ע' 23:17.

החכן: מגלת אוקסובר; צעף-אד; אגרת.

י"ז. הספרות החדשה באידיש.

236. איסטראטי, פאנאיט. קירא קיראלינא. די דערציילונגען פון

אדריאן ואגראפי, פון פראנצויזיש: מארק ראקאווסקי. ווארשע, ראקאווסקי, 1926.

181 ע' 21:15.

237. אלטמאן, משה. בלענדעניש. צוויי נאוועלן. טשערנאוויץ, קולמור,

1926. 118, [1] ע' 23:15.

238. אימיטשים, עדמאנדא דע, דאס הארץ; יידיש: שלמה שטיינבערג.

I/VI. ווארשא, בושאוא, 1927. 54, 58, 64, 50, 104, 56 ע' 20:14.

239. אסמאן, ישראל. דאס בוך פון נסיונות. (פון קעלער אלטע שמוח).

לאס אנגעלעס, פארלאג "איינענע", חרס"ז. 287 ע' 20:18.

240. בערעלע באסיאק. קאמישע אפערעטע אין 8 אקטען, יאקובסון, 1926.

48 ע' 21:14.

241. גאלדשטיט, מ. מעשר. איבערגעזעצט פון דעניש אין אידיש, מיט

ערלויבניש פון מחבר'ס יורשים, פון שמעון אלטשול. קאפענהאגן, איינענער פארלאג,

1924. 51 ע' 22:14.

אויסדערעוועהלעט שריפטן, דערצעהלונגען און שילדערונגען פון אידישע קולטור-היסטא-
רישע בילדער, ערשטע דערצעהלונג.

242. גאלדשטייט, מ. אבר'ם'טשע נאכטיגאל. איבערזעצט פון דעניש
אין אידיש מיט ערליבניש פון מחברים יורשים פון שמעון אלטשול. קאפענהאנען,
אייגענער פערלאג, 1925. 48 ע' 22:14.

243. נודמאן, פ. אין געשפאן. לידער און געשיכטן. צווייטע פארנער-
סערטע אויפלאגע. ניו יארק, 1926. 308 ע' 20:18.

244. גוז-ריווקין, י. [י. ל. בערדישעווסקי]. בלוסען און דערנער. דער-
ציילונגען, בילדער, שטימונגען און לידער. ניו יארק, ליטערארישער פארלאג, 1924,
304 ע' 20:14.

245. גיצים, משה. נלאקן. [שירים]. שיקאגא, 1926. 97 ע' 22:15.
שם מויל לא נזכר.

246. דאדע, אלפאנס. טארטארען פון טארטאקאן. פון פראנצויזיש: מארק
ראקאווסקי. ווארשע, ראקאווסקי, 1926. 152 ע' 21:15.

247. דאווידזאן, מיכל. אין וועלדל. קינדער-דראמע אין צוויי אקטן.
שיקאגא, נייע געוועלשאפט, 1926. 188 ע' 25:17.

248. דזשאנומאוו, ה. ראספוטין, יידיש שר. ווארשע, גאלדפארב, 1927.
80 ע' 22:14.

249. דינענזאן, י[עקב]. הנאהבים והנעיסים אדער דער שווארצער
יינגערטאגשטיק. ראסאן אין פיר טיילען. ווארשע, "אחיספר", חש"ד [1926]. 362 ע' 21:15.

250. היישריק, ק. ח. אין פויער און בלוט. מעטאורען פון וועלס
מלחמה. (ווארשא, דרוק פרינסט), 1926. 81 ע' 15:11.

251. העללער, זעליג. אלטע וועגען. [שירים]. הקדמה פון קלמן מרמ.
שיקאגא, שטיין, (1926). 208 ע' 23:15.

252. ווארשאווסקי, עוזר. שניס צייט (ראסאן). ווילנע, קלעצקין, 1926.
381 ע' 20:14.

253. וויילד, אסקאר. דע פראפונדיס (פון דער טיפעניש). Epistola :
In carcere et vinculis (געשריבן אין חפיסה אין קייטן). אידיש: פון ק. מרמ.
ניו יארק, גראהאר און סטארלסקי, 1926. 231 ע' 20:18.

254. ווערן, זשול. אין דער הימלישער איספעריע. ראסאן. יידיש:
פ. גאלדשטיין. ווארשע, גיטלין, חש"ד. 216 ע' 20:14.

255. ווערן, זשול. אופן שאנסעלאר. א געשיכטע פון א טראגישער
נסיעה. ראסאן. יידיש: מ. לאנד. ווארשע, גיטלין, חש"ד. 252 ע' 20:14.

256. מאלסטוי, לעוו. מלחמה און שלום; ראמאן אין 8 טיילן. יידיש: שלמה שטיינבערג. טייל III. ווארשע, לויזאזא, 1927. מ-890 עד 569 ע'. 12:14.
אח חלקים הקדמים ראה: ג. ס. שנה ב' ע' 289.
257. דער זונקלער [יוסף זונקל]. מיט די פיס ארויף. נייע-הומארעסקן סצענקעס און פאראדיעס. ווארשע, "אחיספר", חש"ד [1927].
258. זענענבוים, יוסף. אין פייער. ערצעחלונגען פונם שלאכטפעלד. ניו יארק, מיזעל, 1926. 151 ע' 19:18.
259. זקאטש, מ. אויף גאט'ס באראט; לידער און פאבלען. ניו יארק, ארויסגעגעבן פון סארפאטער, 1927. 159 ע' 20:18.
260. זינגווייזן, בועז. דזשעקעלע בלאפער. קאמישע אפערעסע אין 3 אקטען. ווארשא, יאקובסן, חש"ד. 51 ע' 21:14.
261. זיינעראוויטש, י. א. (איידאר לאזאר). פערלאפענע שאמענס. בילדער און פאסירונגען פון נעכטען. ערשטער בוך. פארט, "אוצר", (1926). 123 ע' 19:12.
262. לעיעלעס, א. ראנדאם און אנדערע לידער. ניו יארק, "אין ויך", 1926. 128 ע' 21:14.
163. לעיעלעס, א. שלמה מולכו. דראמאטישע פאעמע אין צען בילדער. ווילנע, קלעצקין, 1926. 194 ע' 20:14.
264. מאין-ריד. דער קאמף מיטן לויחן. יידיש: מ. לאנדוי. ווארשע, גיטלין, חש"ד. 263 ע' 20:14.
265. סינקלער, אייפמאן. דער זוכער פון אמס; ראמאן. יידיש: מארק מאנעלסאן. ווארשע, גאלדפארב, 1927. 250 ע' 22:15.
296. ספעקטאר, מ. סודות. ראמאן אין צוויי טיילן. ווארשע, "אחיספר", חש"ד (1926). 450 ע' 21:14.
267. פאפינג, דזשאוני. סעסוארן פון רבוננו של עולם, יידיש יוסף טורקא. ווארשא, גאלדפארב, 1926. 90 ע' 20:14.
268. פארבא, אלכסנדר. טיין שמענדער. העפט II. ווארשא, (דרוק "הצפירה"), 1926. 81 ע' 16:11.
החבורה הראשונה הופיעה בשנת 1921.
269. פושקין, א. ס. דעם קאסימאנס-טאכטער. ראמאן. יידיש: א. צימערמאן. ווארשע, גאלדפארב, 1927. 209 ע' 22:15.
270. קאציזנע, אלטער. הורדוס. טראגעדיע אין פינף אקטן (ניין בילדער). ווילנע, קלעצקין, 1926. 160 ע' 20:14.
271. קאציזנע, אלטער. דוכוס. דראמע אין 4 אקטן. ווילנע, קלעצקין 1926. 138 ע' 20:14.

272. קוסטין. דרײַ מינוט טױם. קאסערע אין 1 אקט. ווארשא, יאקוב-טון, 1926. 16 ע' 19:18.
273. דער קליענט ביים פאטאגראפסט. קאמישער איינאקסער מיט געזאנג. ווארשע, יאקובטון, 1926. 15 ע' 28:15.
274. ראלאן, ראמען. טאלסטאין. יידיש פון א. ערליך. ווארשא, גאלדפארב, 1926. 255, [1] ע' 22:15.
275. שטייגמאן, ירחמיאל. גאלדערנע סערים. ווארשא, בושאוו, 1926. 46, (1) ע' 31:18.

י"ח. הספרות החדשה בלשונות לעז.

276. Bettauer, Hugo. The city without Jews. A novel of our time. Translated from German by Salomea Neumark Brainin. New York, Bloch, 1926. VIII, 189 ע' 12:19.

277. Bloch, Jean-Richard. Simler & Co. Übertragen von Paul Amann. Zürich, Rothapfel-Verlag, (1926). 399 ע' 11:18.

278. Bodenheimer, Maxwell. Ninth-avenue. New York Boni, 1926. 267 ע' 13:19.

279. Donath, Oskar. Böhmisches Dorfjuden. Mit einem Geleitwort von S. Ehrmann u. s. w. Brünn, Hickl, 1926. 122 ע' 15:23.

אוסקר דונאט משתדל בספר זה להציג מצב-דיוכרון לשופוט של יהודים החולך וכלה: היהודי הגר בכפר הצ'כי בין אחרים צ'כיים ושומר בסביבה הזרה על מסורתו הרתית והלאמית. המבוא מכיל רשימה של יהודים אנטי שם אשר נולדו במאה ה־19 בכפרים אשר בכוחמיה ובסורביה. דונאט מתאר את חייהם, מצבם הכלכלי ואת מנהגיהם. פרק מיוחד דן על האופן אשר בו השתקפו היהודים הכפריים בספרות הצ'כית. בסוף מביא דונאט תרגומים של קטעים מתוך ספריהם של סופרים גרמנים (קומפרס) וצ'כים (מסריק) קלוסטרמן וכו') המתארים את היהודי הכפרי בצ'כוסלובקיה.

280. Gaer, Yossef. The magic flight; Jewish tales and legends illustr. and decorations by Robert Joyce. New York, Frank, 1926. 181 ע' 14:21.

281. Kreppel [Jonas]. Rabbi Jakob Aschkenazy. Die Heimkehr des Totgeglaubten. Historische Erzählungen aus den Tagen Bogdan Chmielnickys (1648—49). Wien; "Das Buch". 1927. 85 ע' 12:17.

282. **Kreppel, J[onas]**. Ostjüdische Legenden. Gesammelt und bearbeitet. Wien. "Das Buch", 151 ע 11 : 16.

283. **Kuttner, Bernhard**. Jüdische Sagen und Legenden für jung und alt; gesammelt und nacherzählt. Bd. VI (Mit einem Anhang: einige Parabeln). Frankfurt a/M., Kaufmann, 1926. 78 ע 14 : 21.

284. **Lattes, Dante**. Poeti e pensatori ebrei contemporanei. (Torino) L'Associazione Giovanile Ebraica, 5687. 15 ע 19 : 26.

Estratto da La Parola, Ottobre 1926.

285. **Neumann, Alfred**. König Haber: Erzählungen. Stuttgart, Engelhorn's Nachf., 1927. 139 ע 11 : 17.

286. **Perez, Isak Leib**. Tva Våredar; Noveller. Översättning fran jiddiskan av Aisik Libman och Daniel Brick. Stockholm, Wernovist, 1926. 94 ע 16 : 24.

287. **Schachnowitz, S.** Die Messiasbraut; die Geschichte einer verlorenen Hoffnung. Historischer Roman aus dem 17. Jahrhundert. Frankfurt, Hermon, (1925). 434 ע 12 : 19.

288. **Sippurim**. Prager Sammlung jüdischer Legenden In neuer Auswahl und Bearbeitung. Wien, Löwit, 1926. 391, [2] ע 12 : 19.

מהדורה חדשה.

289. **Staal, L. D.** Verhalen en Legenden van Israel; verzameld; met illus. van L. Pinkhof. Zutphen, Thieme, 1925. XV, 366 ע 15 : 22.

אסף אגדות (בעקר מדרשים) ע"ד הגבורים הראשונים של התנ"ך.
המחבר משתמש גם בספרים השונים לענין זה של לוי גינצבורג, מ. י. ברוצנסקי.
קוטנר ואחרים.

290. **Teller, Karl**. Altneue Menschen; ein Judenroman. Mährisch-Ostau, Färber, 1926. 404 ע 12 : 19.

291. **Zweig, Stefän**. Jeremiasz; poemat dramatyczny w dziewięciu obrazach, przekład Melanji Wassermanowny. Warszawa, Hoesick, 1926. 178 ע 15 : 22.

י"ט. ספרות הנוער.

292. גולדברג, אליעזר. א) חנה הקטנה, מקורות חיי חג הפורים. מחזה לילדים בשתי עלילות. ב) נח בעל סה (כדיחה לילדים). וילנה, דפוס גארבער, 1927. 82 ע' 18:18.
- = הבימה הקטנה, חוב' ב.
293. גולדברג, אליעזר. א) נחמה' לי (אידייליה מחיי בים עברי). ב) מנשה חשני (הלצה לילדים). וילנה, דפוס גארבער, 1926. 15, 18 ע' 18:18.
- = הבימה הקטנה, חוב' א.
294. גולדברג, אליעזר. בן היאור: מחזה הסטורי בשתי עלילות. וילנה, דפוס גארבער, 1927. 27, 1 ע' 18:18.
- = הבימה הקטנה, חוב' ג.
- כרמון, אלכסנדר. ראה: דפוסי איי מספר 58.
295. ליהמן, מ[איר]. רבי עקיבה. ספור היסטורי. מעובר לבני הנעורים ע"י פ. הילפרין ורשה, "ספר", חש"ד, (1926?). 192 ע' 21:15.
- סטון, ארנסט מומפסון. ראה: דפוסי איי מספר 61.
296. Baer, Albert. Die Arche Noah. Ein lustiges Spiel für die Kinder-bühne nach Bibel und Midrasch. Berlin, Aufbau, 1926. 16 ע' 11:19.
297. Stern, Carolyn H. A year of games. New York, Bloch, 1926. VIII, 119 ע' 12:18.

כ. שאלות חנוך הוראה והשכלה.

298. זהר, צבי. החנוך העמלני. מעובר בשביל המנהלים וחקבוצות השומריים. יצא לאור ע"י ההנהגה הראשית של ההסתדרות השומר הצעיר בפולניה. ורשה, הקואופרטיב השומרי המרכזי, 1926. 50 ע' 16:11.
- = הספריה השומרית, כ. 8.
299. תרבות. תכנית למורים אנליטית לבחי ספר עממיים—עבריים בני שבע מחלקות. קישונוב, דפוס "טכניק", חרפ"ו. 16 ע' 15:11.
300. Lyons, Alexander. Home and school. Two addresses. T. I—II. New York; Bloch, 1926. 19 ע' 12:19.

כ"א. ספרי למוד.

301. ביסקא, א. ל. שיחון אנגלי-עבריהודי-פולני. (מהדורה 8). ווארשא, יאקובסון, חרפ"ו. 157 ע' 19:14.
302. בלנק, א. החשבון. ב': ספירה ומנין. נועד לשנת-הלמוד השניה

- בבית-הספר העממי (הפרויטרי) העברי, עובד עפ"י הפרוגרמה האנליטית המהודשת בעקבות פ. דולפו. קשינוב, "אסכולה", חרס"ו. 142 [1] ע' 28:15.
303. גולדמן, ש; פרידלנד ח. א. השביל. ספר ראשון. קליבלנד, הוצאת נהרדעה, (1926). 74 ע' 23:15.
304. גורדון, בוריס. בוסניקה; חוג שמהי שלם בשביל בתי ספר תיכוניים בשלשה ספרים. ספר ראשון; מורפולוגיה ואנטומיה. ורשה, הוצאת המחבר, 1927.
- 154 ע' 22:15.
305. טריווש, י. א.; נדל, מ. י. מגנזי ספרותנו. אנתולוגיה — לספרות העברית שבימי הבינים. וילנה, "אמיגא", 1925. 238 [1] ע' 22:15.
306. כפרי (דארפמאן), מ. השמה הסבעית. חלק א. חלק ב. אטלנטיק סיטי, 1926. [2], 76, 143 ע' 20:15.
- עם שער אנגלי מיוחד בשם The Natural System. שם מויל לא נזכר.
307. פולק (פולאק), י. ח. ספרי; ספר מקרא (אחר הא"ב) לראשית למוד השפה. חרגלים והוראות לעבודה בכחב. חלק ראשון, חלק שני, מגנינות חדשות מאת הפרופ' ב. מורס, ציורים מיוחדים מאת י. בוקשטיין. בוסטון, "מל", חרס"ו. VI, 122, 128 ע' 21:13.
308. רוזנמן, דוד. התורה והלשון. ספר למוד. בבתי הספר הכללים. הוצאה ראשונה. קרקא, הוצאת המחבר, חרס"ו. 90 ע' 22:15.
309. רוזלובסקי, מ. אלפון חדש. ספר למוד להתחלת הקריאה, הכתיבה והרבוז העברי מהדורה שניה. (מאת) מ. רוזלובסקי וז. ליבוביץ. ורשה, גימלין, 1925. 110, 2 ע' 23:16.
- ריגר, אליעזר. ראה: דפוס א"י מספר 85.
310. שפירא, א. פרדס. ספר למוד. חלק א. ורשה, הוצאת המחבר, חרס"ה.
- 205 ע' 23:16.
- חיה לשנת חלמודים השלושית-הרביעית.
311. יאבראוו, ג. ליטערארישע כרעסטאמאטיע. מיט אייניגע עלע-מענטען פון ליטעראטור-מעאריע, ערשטער טייל. מינסק, מעלכע [מלכוד] — פארלאג פון ווייסרוסלאנד, 1926. 278 ע' 23:15.
312. שטיינבוים, י. מעטאדיק פון ערשטן יאר אידיש. האנטבוך פאר לערער. ניו יארק, פארלאג "ערציאונג", 1924. 127 ע' 17:13.
313. שטיינבוים, י. לייענביכער פאר דער אידישער שול. דאס ערשטע לייענבוך. ניו יארק, פארלאג "ערציאונג", 1924. 96 ע' 17:12.

כ"ב. ספרי מדע כלליים.

314. גרעמיואצקי, מ. די אנשטייגונג און אנטוויקלונג פונם לעבן
אף דער ערד. איבערזעצט פון רוסיש ה. מ. מינסק, מעלכע (מלוכה) פארלאג,
1926. 82 ע' 17:12.
315. רובינזשיק, י. די פרוי און איר וויי-קינד. פאפולערע באהאנדלונג
[אבהאנדלונג] מיט 28 בילדער. מינסק, מעלכע [מלוכה] פארלאג פון וויסרוסלאנד,
1926. 118 ע' 22:15.

כ"ג. אמנות.

316. ביסקא, א. ל. תורת המוסיקה. בצורף מאמר התחדשות הנגינה
העברית. לונדון, ציילינגולד, הרפ"ד. 48 ע' 25:16.
317. ראווין, י. פיעסן פאר דראסקרייזן. ערשטער טייל. צוזאמענגע-
שטעלט און איבערזעצט. מינסק, מלוכה פארלאג פון וויסרוסלאנד, 1925. 116 ע' 23:15.
קובץ מחזות של מחברים שונים.

318. Grotte, Alfred. Alte schlesische Judenfriedhöfe.
(Breslau und Dyhernfurth). Mit 45 Abbildungen. Berlin,
Hackenbeil, 1927. 42 ע' 17:24.

= Monographien zu Denkmalpflege und Heimatschutz.

319. Orestano, Francesco. Enrico Glicenstein a la sua
arte. Roma, "Optima", 1926. 21 ע' 17:24. חסונות 20, ע' 21.

כ"ד. שונות.

320. סעניושקין, פ. די ארבעט פון די פאבריק און זאוואר קאמיטעטן
בא די באדינגונגען פון איצטיקער צייט. יידיש מיט א פארקירצונג פון דער פערטער
רוסישער אויפלאגע: כ. האלמשטאק. מינסק, צענטראלראט פון די פראפארמירענע אין
וויסרוסלאנד, 1926. 120 ע' 22:15.

321. קוטשער, ב. וישע ברייטבארד; (צו ויין ערשטען יאהר צייט). ווארשא,
דרוק „רעקארד“, חש"ד. 12 ע' 32:24.

322. Gunkel, Hermann. Die Religion in Geschichte und
Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswis-
senschaft. Zweite völlig neubearbeitete Auflage, 1. bis 4.
Lieferung. Tübingen, Mohr, 1926. 1—381 ע' 20:28.

הניע עד: Antike und Christentum

323. Makkabi. Ungarisch-Hradisch. Program Telocovicné
Akademie poradané — "Makkabi. spolku pro telocvik a sport
v Uh. Hradisti. Uher. Hradiste, typ. Hylski, 1926. 14 ע' 15:22.

324. Nöldeke, Theodor: Geschichte des Qorans 2. Aufl. Dritter Teil: Die Geschichte des Qorantexts von G. Bergsträsser. Lieferg. 1. Leipzig, Dieterichsche Verlagsbuchhandlung, 1926. 80 ע' 17: 25.

עתמאן הכליף השלישי הושיב מועצה לקבע את נוסח הקוראן והניח נוסחאות רשמיות במדינה ברמשק ובבצרה ובכופה. מהן עצמן לא נשאר לנו כלום — (נמצאו פאלמפסוסתים עתיקים מאד, אך כנראה לא מנוסח עתמאן) -- אבל יש מסורה על אודות הגרסאות השונות שהיו בהן, ובמסורה הזאת עוסק המחבר בעיקר. על פי שתי רשימות עתיקות של הברלים שהיו ביניהן משער המחבר כי כתב מדינה היה המקור שממנו נבעו כתבי דמשק ובצרה, וכתב כופה הועתק מכתב בצרה. נוסח עתמאן בתוך ארבעת הכתבים האלה לא היה איפוא שווה לעצמו, אך לפי מסקנת המחבר יש לחשב אותם ככל זאת כגוף אחד לגבי המספר הגדול של נוסחאות אחרות לגמרי אשר מנו אותן בעלי המסורה. — כנוגע לשגיאות שבנוסח עתמאן מראה המחבר כי בזמן הראשון ראו בהן המלומדים הערבים פעויות המעתיקים שמותר לתקן בלי שום חשש. אך במשך השנים אצל הקראן מכבדו על השבושים האלה ונעשו קדושים. זמן מה השתדלו לפשר בין דרישות השפה והמסורת בעזרת קרי—כתובי, עד שגבר הכתיב לגמרי וקראו את הכתוב מבלי לשנותו. לעומת זאת לא עמד הכתיב בפני התפתחות האורתוגרפיה הערבית שדוקא במאות הראשונות של האסלאם חדשה את פניה. בפרט בכתביה המלאה ובהפדרת הפרשוקלים זה מזה. בענינים כאלה לא הועילו אסורי החכמים והיום כתובים ספרי הקוראן בכלל כפי האורתוגרפיה הנוכחית.

325. Palmer, Samuel. Index to the Times newspaper containing index to everything in the various numbers issued during October 1 to December 31, 1790; January 1 to March 31, 1926. London, Palmer, 1925-1926. 28, 133 ע' 15: 23.

מכיל גם את כל החסר הנוגע ליהודים אשר הופיע ב Times, ראה את הערכים Jews, Palestine, ואת הנקרולוגים בערך Deaths וכו'.

326. Sparr, Enrique. El crecimiento de las grandes bibliotecas de la tierra durante el primer cuarto del siglo XX I—IV. Cordoba, (Acad. Nacional de Ciencias, 1926. 46, [1], 87, 62 ע' 16: 25. (Acad. Nacional de Ciencias; Miscelanea 13-15) I: Las bibliotecas universitarias y afines con mas de 100.00 vols. II: Las bibliotecas nacionales, provinciales, municipales y populares con mas de 100.000 vols. III: Las bibliotecas especiales con 100.000 y mas vols. IV: Resumen tabulario de las partes I, II y III.

רשימה ביבליוגרפית

מעבורות מדעיות, העוסקות בחקירת החי של ארץ ישראל ושהופיעו בדפוס בחוץ לארץ
בשנות 1924—1926.

מאת ד"ר פריץ בודנהיימר

הרשימה הזאת אינה כללית ומקיפה, כי הספרות המקצועית הנחוצה לעבודה
כזו היא מעטה פה בארץ. בכל זאת, מקוה אני, לא נשכח מן הרשימה אף אחד
מן הספרים החשובים.

ספרים וחבורות שהופיעו פה בארץ במקצוע זה לא נכנסו ברשימה זו, מפני
שכבר מצאו את מקומם ב„קריית ספר“ בזמן הופעתם.

רשימת הספרות של החקירות, השייכות למחלקת הרפואית — אנטומולוגית
ופרויטולוגית, תסודר ע"י אחר. רשימתי זאת — הראשונה — מכילה רק את הספרים
משנת 1924 עד תחילת 1926, מספרם עולה 29 ועליהם יש להוסיף עוד את הספרים
משני הסוגים הרפואיים שהזכרתי ושהופיעו באותו הזמן. מספרם הכללי עולה ליותר
מחמשים ורובם נכתבו ע"י חוקרים מומחים העובדים פה בארץ.

- 1) Aharoni, J.: Ueber das Vorkommen und Aussterben
palaestinensischer Tierarten.

Z. D. P. V. Vol. 49 p 247—261

אהרוני מתאר פה את השפעת התרבות המתקדמת על החי בארץ.

- 2) Bauer, L.: Die Heuschreckenplage in Palaestina.

Z. D. P. V. Vol. 49 p 163—171 Taf. 27 und 28

הערה קצרה על עלייתו בשנת 1915.

- 3) Bluethgen, P.: Beitrage zur Systematik der Bienen-
gattung Halictus Latr. II.

Konowia III 1924 p 53. 76. 153.

- 4) Bodenheimer, F. S.: On Predicting the Development Cycles
of insects. I.: Ceratitis capitata.

Boll. Soc. Roy. Entom. d'Egypte 1925 p 149—157

- 5) Bodenheimer, F. S.: On Predicting the Development
Cycles of insects. III.: Die Bedeutung des Klimas fuer
die landwirtschaftliche Entomologie.

Zeitschr. f. angew. Entom. Vol. XII. 1926 p 91—122

- 6) Bodenheimer, F. S.: *Triton vittatus chuldaensis* n. subsp. aus Palaestina.
Arch. f. Naturgesch. Vol. 91 Abt. A. 1925 p 76—79
- 7) Bodenheimer, F. S.: Ueber die Ausnutzung des durch Pflanzenneueinfuehrung entstandenen freien Nahrungsraums durch einheimische Insekten.
Biol. Zentralblatt Vol. 44 1925 p 671—675
- 8) Bodenheimer, F. S.: Palaestina und Syrien; zugleich erster Beitrag zur Kenntniss der Bruchiden Palaestinas.
Coleopt. Centralbl. I 1926 p 121—123
- 9) Bodenheimer, F. S.: Second Note on the Coccidae of Palestine.
Bull. Entom. Res. XVII 1926 p 189—192
Pulvinaria pistaciae n. sp.
Pseudococcus daganiae n. sp.
- 10) Bodkin, G. E.: The fumigation of Citrus Trees in Palestine.
Bull. Ent. Res. Vol. XVI 1925 p 143—149 Tab. V-VIII.
המחקר סתאר את הפלחמה שהממשלה נלחמה בגליל עם כריתוספלוס
אמנידום.
- 11) Burrows, C. R. N.: Notes on Psychides.
The Entomol. Record and Journ. of Variat.
XXVI 1924 p 97—99.
XXVII 1925 p 17—19.
- 12) Buxton, P. A.: Physical Factors controlling harvesting in an Ant.
Trans. Entom. Soc. London 1924 p 538—543.
- 13) Buxton, P. A.: Habits of some Tenebrionid Beetles.
Entom. Monthly Mag. 3. Ser. Vol. X. 1925 p 1—5.
- 14) Buxton, P. A.:
 - 1) Heat, Moisture and animal life in deserts.
 - 2) The Temperature of insects exposed to the desert.
 - 3) A possible source of water.Proceed. Roy. Soc. B. Vol. 96. 1924 p 125—131.

- 15) Buxton, P. A.: Applied Entomology of Palestine, being a report to the Palestine Government.

Bull. Entom. Res. XIV 1924 p 289 – 340 5 Tab.

מלבד החכן היסודי שהוא ברובו רפואי-אנטומולוגי נמצאת בהזכרת הזאת גם סקירה כללית על החי הארצי-ישראלי וכמו כן הסתכלויות חקלאיות-אנטומולוגיות.

- 16) Buxton, P. A.: Animal life in deserts London.

החקירה האקולוגית היסודית הזאת מביאה משלים אחרים ודוגמאות מהמדבר הדרומי של א"י וגם מן גור.

- 17) Buxton, P. A. and Uvarov, P. B.: A Contribution to our knowledge of Orthoptera of Palestine.

Bull. Soc. Roy. Entom. d'Egypte (1923) 1924 p 167—214.

Polyphaga syriaca var. nov. unicolor Chopard.

Saga gracilipes Uv. nov. spec.

Dociostaurus cephalotes Uv, nov. spec.

Sphingonotus coerulans thecdori Uv. nov. subspec.

Sphingonotus hierichonicus Uv. nov. spec.

סכום חשוב של ידיעותינו השטחיות מבעלי הכנף אשר בא"י. כמו כן חשובות הסתכלויותיו האקולוגיות של בקסטון.

- 18) Efflatoun, H. C.: A Monograph of Egyptian Diptera.

II. Trypaneidae.

Mém. Soc. Roy. d'Egypte II, 2 1924.

- 19) Friese, H.: Neue Formen von Schmarotzerbienen, besonders aus dem palaearktischen Gebiet.

Konowia Vol. IV. 1925 p 27—42

p 28: *Melecta caesareae* n. sp.

- 20) Graves, P. P.: The Rhopalocera and Grypocera of Palestine and Transjordan.

Transact. Entom. Soc. London 1925 p 17—125

Tab. 4—5.

Thymelicus acteon Rott. subsp. *phoenix* nov.

Plebeius sephyrus Eriv. subsp. *philbyi* nov.

Turania baton Berg. subsp. *nabataeus* nov.

Aporia crataegi L. subsp. *augustior* nov.

Melitaea phoebe Kn. subsp. *dorae* nov.

שבעים ותשעה מינים מאלה המשפחות הנזכרות בשער הספר. העבודה השיטתית היותר טובה במקצוע החי של א"י. היא מיסדת בשביל א"י את ידיעת רשום-השמות הטרינרים, אזורי התפוצותם בארץ וזמני נדודם.

- 21) Jordan, K.: On *Xenopsylla* and allied Genera of Siphonaptera.

Verhandl. III. Internat. Entom. Kongress Zuerich
1925 Weimar 1926 Vol. II. p. 593—627.

- 22) Laing, F.: A new Psyllid injurious to Fig Tress.

Bull. Ent. Res. Vol. XIV 1924 p. 247 *Trioza buxtoni* n. sp.

- 23) Morton, K. J.: The Dragonflies (Odonata) of Palestine based primarily on collections made by Dr. P. B. Buxton
Transact. Entom. Soc. London 1924 p. 25—44
Agrion puella subsp. *syriaca* nov.

הסכום המצויין הזה של ידיעותינו עד היום על דבר החי הליבילי הארץ ישראלי מכיל שלשים ותשעה מינים.

- 24) Morton, K. J.: Notes on Neuroptera from Palestina, including a description of a new species of Myrmeleonidae.
Transact. Entom. Soc. London 1925 p 403—452
Tab. 46. *Macronemurus delicatulus* n. spec.
16 Neuropteren, aus Palestina, meist aus den Sammlungen von P. A. Buxton,

- 25) Navas, P. L.: Neuroptères d'Égypte et de Palestine.
Bull. Soc. Roy. Entom. d'Égypte. 1925 p 29—36.
Suphalacra fuscostigma n. sp.

- 26) Serent, O.: Contribution à la Faune Diptérologie d'Égypte
Bull. Soc. Roy. Entom. d'Égypte. 1925 p 153—185.
Sciopus vicinus n. sp.

- 27) Sax, F.: Beitrag zur Anthozoenfauna von Palestina,
Zool. Anzeiger Vol. 64 1925 p 153—185.
Cribrina steinitzi n. sp.

- 28) Schulthess, A. v.: Beitrag zur Kenntnis der Gattung
Alastor Lep. (Hym. Vesp.)
Konowia Vol. IV. 1925 p 57–65, 195–209.
Alastor moricoi n. sp.
Alastor elisaei n. sp.
- 29) Wagner, H.: Zwei neue Colcopteren aus Palaestina.
Coleopt. Centralblatt Vol. I 1926 p 252–256.
Pheropsophus cinctus subsp. hubenthali nov.
Gymnetron bodenheimeri nov. spec.

מאמרים וחקירות.

שמות המגידים ובניהם בסדורי תפלה ומחזורים.

מאת י. זנקה (פירנצי)

המדרסים הקדמונים, מלאי ההכרה, כי במלאכתם הם חוקקים ב"עש-ברול" את שם המהמר הנדפס על ידם, ומשאירים זכרו לדורות, — רצו להשתחף בהנאה זו ולספור גם את שמותיהם הם לדורות הבאים. בספרי אימות העולם נהנו לרב מזכות זו בעלי הדפוס בלבד; רק הם חקקו את שמותיהם בראש הספר או בסופו. ואולם בספרים העבריים נספח המניה הראשי להמחבר ולבעל הדפוס עוד בדפוסים הראשונים. המניה נחשב שוהף להמחבר במעשה יצירה ולחברו של בעל הדפוס, ומן הדין היה שיבוא על שכרו. בדפוס בומבירג, למשל, החל משנת ש' נזכרים בומבירג ואדילקינד המניה חמיר בנשימה אחת. במאה ה"ו, ביתור בדפוסים אמשטרדם ואשכנז, נטנו גם שאר הדפוסים מסדרי האותיות וכדומה, על "העוסקים במלאכת הקדש" וקבעו את שמם לדורות. השאיפה לחקיקת השם מצאה ע"פ רוב בסוי גלוי בהוכרת שם המניה והדפוס בסוף הספר: "ע"י פב"ם העוסק במלאכת הקדש". לפעמים בקש המניה בסוי צנוע להבליע את שמו, ובין האמצעים השונים, אשר השתמש בהם לשם זה ישנו אחד, המגבל רק לסדורי תפלה ומחזורים, אשר הביבליוגרפים לא שמו דעתם עליו, כי הוא נמצא כמעט מחוץ לשדה מבטם — והוא למלא את המקומות אשר בספס כחוב: "סלונני בר סלונני" בשם ממש.

מקומות אלה — לא כל המנהגים שוים בהם. היוצר עשיר במקומות כאלה

הוא מנהג אשכנז, 'הסכיל שלש' 'רשיות' לתתנים: 'רשות לנשואין' — כלומר לחתן ממש, 'רשות לחתן תורה' ו'רשות לחתן בראשית'. בכל הרשיות האלה חוזר ונשנה פעמים ושלש: 'פלוני ברפלוני'. למטה ממנהג אשכנז הוא מנהג רומא הסכיל רק 'רשות' אחת ל'חתן תורה'. ולמטה מכלם—מנהג ספרד, שאין בו שום 'רשות'. לעמית זאת נסתפח בסדורי ספרד לרב: 'סדר טאה ברכות', וביניהם ברכת הסילה, ושם הילד נזכר בה שתי פעמים: 'פב"פ'. ובאהרונות, מקום אחד משתף לכל הסנהגים וחיא קריאת הכהן לעלות לתורה: 'כהן קרב יעמד פב"פ הכהן'. בכל המקומות האלה אנו מוצאים בהרבה סדורי חפלה ומחזורים שמות ממש. ולרב אנו מכירים בהם את שמות בני המניה או שמות הסנהגים עצמם. כי לא לבד הצנועים, שחפצו להעלים שמם השתמשו באמצעי זה, כי אם גם אלו שלא הסתפקו בחזקת שמם בדרך אנג ורצו להיות 'זכורים לטוב' בנוף התפלה השתמשו בו. דל למאד הוא החסר, אשר יכלתי לבחן, חסרים לי כמעט לגמרי דפוס בולוניה ופרג, והריני בא רק להעיר את שימת לבם של המסתחים על עובדות אחדות הבולטות סתוך החסר המונח לפני.

בנוגע לדפוס איטליה אפשר כמעט להחליט, שהמנהג להכניס שם ממש במקום פב"פ היה רווח בוויציאה מסוף המאה ה'ט"ו עד חצי המאה ה'י"ו. בולוניה (רצ"ו, ש"ש-א), מנטובה (ש"ט, שך, של"א), סביוניסה-קרימונה (ש"ז-ש"ט) השאירו את את ה'פב"פ' בכל המקומות. בוויציאה נופה לפני ש"נ ואחר ת"י המנהג הזה בלתי שכיח. במחזור מנהג רומא, למשל, שבשנת שט"ו. בביתו של די גארה, 8^ו, ברשות לחתן תורה ה'פב"ב' עומד עדין במקומו. ואלו בהמהדורת השניה שמשנת שט"ו כבר הכניסו במקומו את השם 'אלישמע' (ואת אימרת, אלישמע בן ישראל הופרוני), ובמהדורת השלישית שמשנת שט"ו השם 'יצחק חבר טוב' (כלי ספק בנו של המניה אברהם חבר טוב). בקטע ממחזור אשכנז שבירי 8^ו, שאיני יכול לקבוע בדיוק את שנת הדפסתו כי אם בקרוב בין שנת ש"נ וש"ס בוויציאה, אפשר לראות איך המדפיסים מחססים עדיין בדבר אם להנהיג את החדוש הזה או לא. ברשות לנשואים (דף רס"ה, ע"ב) הספס הקדום 'פב"ב' בעינו עומד. ברשות לחתן לחורה (רע"ה-רע"ו) אנו קוראים עדין: 'לחת היום וחמד ונור ועטרה לפלוני בר פלוני', אבל מיר אחר כך התגבר יצר החדוש ושתי פעמים אנו קוראים: 'עמוד עמוד עמוד רבי דניאל חתן התורה'. ועדין אין אנו יודעים דניאל זה בן מי הוא. ברשות לחתן בראשית (רע"ו-רע"ז) הוא כבר מגלה את הסוד: עמוד... דניאל ב"ר ישראל הופרוני חתן בראשית".

רק במקרים מעטים השתמשו המדפיסים בכל ההודמניות שטינו למעלה, לרוב הסתפקו במקום אחד או שנים, ונתנו את משפט הבכורה ל'הרשיות' לחתן תורה ולחתן בראשית. השמוש בקריאת הכהן לעלות לתורה הוא מגבל מטבעו למדפיס כהן, ולפיכך הוא בלתי שכיח. מענינה ההקבלה בין דפוס וויציאה שמראשית המאה

היו דפוסים אשכנזי-זולצבאך וילהרמסדורף למשל — שמראשית המאה ה־17 בנדון זה. סרפסי ויניציאה ראו בה „רשות“ חסיבה אחת, פיוט שלם, ולפיכך מעולם לא הכניסו באחת מהן יותר משם אחד, אפילו כשהמסמך פ"ב פ' נכפלה (כגון ברשות לחתן בראשית) או נשלשת (כגון ברשות לחתן תורה) בה, וכשתיה להם צורך להכניס הרבה שמות מוכרחים היו לנצל את כל ההודסניות שהזכרנו. דוגמה בולטת ממין זה הוא: המחזור כמנהג ק"ק אשכנזים עם פ"ה הדרת קדש, 22, וינ. די גארה, שנים — ש"ס. בח"א דף נ' ע"ב אנו מוצאים: „ויעזר... כהן קרב יעמוד רבי משה מאיר בר יעקב יצחק הכהן“. בחלק זה דף שיו' ע"ב ברשות ונשואין „עמוד... רבי משה ב"ר יצחק החתן“. ושם ע"ב ברשות לחתן בראשית: „הושע בר יוסף“. מדפסי אשכנזי הנוכרים לא שמו לב לאחדותה של ה„רשות“ ועשו אכסניה לשמות הרבה; ב„רשות“ לחתן תורה, למשל, הכניסו שלשה שמות. ומאחר שבחתן תורה „החתן בראשית“ היה לפי זה מקום להטשה שמות לא השתמשו בשום הודסניות אחרת. דוגמה: מחזור כמנהג אשכנזים. עם פ"ה 20, זולצבאך תפ"ס. בח"א דף ס"ד. ע"ב עם קריאת הכהן: „פכ"פ הכהן“; בחלק זה דף רל"ה ע"א ברשות לנשואין גם כן. „פכ"ב ההתן“. ואלו בח"ב, דף רפ"ה ע"ב ברשות לחתן תורה אנו קוראים: „לחת חיים... לאהרן בר אורי“, אח"כ: „עמוד... ר' אברהם ב"ר אליעזר הכהן חתן תורה“, ובסוף: „עמוד... החבר ר' יעקב צבי בר משה“. בדף רפ"ס ע"א ברשות לחתן בראשית, בפעם הראשונה: „עמוד... נפתלי ב"ר יהודה“. בפעם השני: „עמוד... רבי שמואל בר יהודה חתן בראשית“. כדאי לצין את העובדה, שהמנהג להכניס שמות לחתן הרשות לא נתפשט בדפוסים אמסטרדם המפורסמים כגון, בנבנשתי, עסיאס ופרופס.

בסוף, הריני חפץ להעביר שלש דגמאות, שלפי דעתי יש בהן כדי ללמד דבר מה.

I בסדר ספרדי שנרשם בוויניציאה, בבית בוסברג, ע"י קורניליו אדילקינד, שנת ש"ד, 80 קטן, אנו קוראים בברכת המילה (דף חכ"ו, ע"ב): „ויקרא שמו בישראל דניאל... דניאל הקטן...“ אפשר שזאת היא הפעם הראשונה שהונהג מנהג הזכרת שם בנוף הברכה והפיוט, ושמש מופת למדפסי ויניציאה האחרים. ואפשר ששפני כן נזכרים בדפוס, איטליה רק שמותיהם של בני המגיהים ולא של המגיהים עצמם, ודאי שלקחו להם לדגמה ברכת מילה. דפוס אשכנזי המאוחרים, או שהשתחררו מן הדיקה הזאת, או לא היו זקוקים לה מעולם דניאל הנזכר כאן הוא בלי ספק דניאל אדילקינד בנו של קורניליו. ויש בהזכרת השם הזה כדי להסיר חשד של הסרת הדיקה, ששפלו ביבליוגרפים אחדים בלי שום יסוד על קורניליו אדילקינד⁽¹⁾, שאלמלי הסיר דתו לא היה אומר על בנו: „ויקרא שמו בישראל דניאל“.

(1) השוה: Steinschneider, C B III, № 7767.

II במחזור כמנהג אשכנז, ויני. אצל זורני די קבאלי, שכי' 2⁰, נמצא בחלק ראשון דף כ"ט, ע"ב: "כהן קרב, יעמוד רבי נפתלי ב"ר יעקב הכהן". בשער הספר זכסופו נמקד שם הדפוס. השערה קרובה לאמת, שהדפוס הוא יעקב ב"ר נפתלי הכהן מגאולו, אשר התחיל את עבודתו בסביבות שנת ש"א, ועבר אח"כ למנובה, במקום שפעל בהריצות שנים רבות בבית הדפוס של רופינילו. משנת שכ"ב נעלמו עקבותיו². ויש אפוא לשער שעבר לויניציאה ופעל זמן מה אצל זורני די קבאלי. ובאמת אנו מוצאים בהמחזור שלנו כתיבת השם המיוחדת לדפוס מנובה. גם שערים אחרים במספרים שנדפסו בביהו של זורני די קבאלי, (כגון העין יעקב בשם "עין ישראל"), שכ"י, מראים על לקיחה בהקפה מדפוס מנובה. על פי השערתנו העביר את החרושים האלה ממנובה לביהו של זורני די קבאלי יעקב בת נפתלי הכהן. —

III. במדור תפלה, מנהג אשכנז, 16⁰ ויני. די נארה, שנת שני"ט, נמצא ברשות לנשואין (דף חקמ"ה): "עמוד... ר' גרשון בר משה" סי הוא ר' גרשון זה? יש לשער, שזה אחד ממשפחת ב"ק ספרג, שעברה באותו הזמן אצל די נארה, ואשר השם גרשון שכיח בה למאד. ואולי יש בזה כדי לאשר דעתו של צונץ, האומר: כי ליעקב בר גרשון ב"ק היה בן בשם משה. שמישנדר סטיל ספק במציאותו של משה זה³. יש בידי רק קמע מן הסדר הזה, ואיני יכול לבחון, אם ב"הרשיות" לחתן תורה וחתן בראשית נמצאים ג"כ איזה שמות.

על דפוס קארעץ

סאת יצחק רבקינד (גויארק).

(הערות ל"דפוס פולניה ורוסיה" ותוספת-מלואים לרשימת מויבר¹).

א. סתח דבר

התחלה הגונה וחשובה עשה סר אריה מויבר בנשתו לסדר ולערך רשימות ביבלוגרפיות מדפוס רוסיה ופולניה. הרבה ספרים יקרי-המציאות ישנם מדפוסים אלה. חשיבותם גדלה עוד מרם נחרבה היהדות הרוסית לכל גלילותיה מה גם עתה אחרי שהתערערו יסודות חיי-ישראל במדינות אלו, ביחוד אחרי שנכחדו עירות-אוקריינה ונגזרה גזירת כליה על הספר העברי — מציאותם יקרה ובלתי שכיחה

(2) השווה: Steinschn. III, № 8363

(3) השווה: Steinschn. III, № 7840

(1) ע' קים I 222—225; 302—306; II 64—69; 216—228.

כל כך, ומהם רבים ספו וחמו בימים הרעים והמרים וככל-לב נסכים לדברי מר מויבר שכל הרושם אותם בעוד מועד הרי הוא כמציל מן הדליקה" (קריית ספר I, עמוד 222).

חשיבותם המרובה והגדולה של הדפוסים בארצות הסלבים היא לא רק מבחינה הביבלוגרפית והטיפוגרפית, אלא ערכם גדול ביותר גם לתולדות היהודים וגדוליהם בארצות אלה, שעדיין לא נכתבו במלואם ובכל הקפס, והרבה פרטים וגרעינים הסמוריים-ביוגרפיים סמונים בהסכמות, הקדמות ופתיחות, מבלי לדבר, כבר מן הספרים עצמם.

נסינו הראשון של מר מויבר על דפוס קארעץ — מוצלח והלואי שימשיך את עבודתו החשובה לשמחת-לבם של אלה הסמיתים עצמם באהלו של הספר העברי, הסופרים והחכמים, הספרנים והמקצלנים.

ואף שדברי ימי הדפוסים הללו הם באמת בגדר קרקע בחולה, בכל זאת נעשו אי-אלה נסיונות, ומהם גם מרובי-ערך, במקצוע זה, יותר מכפי שחושב מר מויבר — ואין לנו לקפח שכרם של הראשונים, דורשי רשומות הספר העברי.

הפעם לא הגויס מר א. דיינארד באמרו כי היה הראשון שיצר ענף חדש בביבלוגרפיה העברית — דפוס רוסיה העתיקים. וכי הוא עורר את החכמים במערב אירופה, ביניהם נייבויער ושיינשניידר, לשים להם לב, להשפיע ליסוד מחלקות מיוחדות לדפוסים אלה (דביר אפרים 10—11).

עוד בקטלוג No 7 (אדעסא 1886) מבית מסחר הספרים שלו, הוא מספר 39 מקומות דפוס ברוסיה, שאת ספריהם רצה לרכוש ולקנות, וכחיום הזה יש לו אוסף גדול מעתיקות הביבלוגרפיה העברית ברוסיה.

בשנת 1894 היתה הערוכת הספר והדפוס הכל-רוסית ובה מחלקה עברית והסגנון רא"א הרכי פרסם, רשימת הספרים העברים שנרשמו בארץ רוסיה ומלכות פולין הנועדים לבוא לשער המצבה (פטרבורג. 1894) [הרשימה נסדרה בעברית ע"י מר ש. ווינער, "קהלת משה" בהקדמה לאות ב'] והדפיסה אחרי כן במאמרו Изъ истории культуры русскихъ евреевъ ב"מבאריניק", "להועלה בתי ספר היהודים למתחילים" (פס"ב 1895 עמוד 99—108) ומספר מקומות הדפוס עולה ברשימה הזאת לחמשים ושמונה. עליהם הוסיף מ. סארכס עוד אחרים (J. Q. R. N. S. VI, 168—169).

חומר חשוב על הדפוס העברי בארצות הסלבים נתפרסם בלועזית: רוסיה, Возникновение Цензуры די להוכיח מאמריו של ה"סן Еврейскихъ книгъ въ россіи במספרו (פס"ב 1906 עמוד 409—330) ונח מאמרו Къ истории еврейскихъ типографій בקובץ Еврейская Старина. II, 251—255

גם באלבאן בספריו הכתובים פולנית על קראקא ולבוב מיחד הרפור על הדפוסים שמה, והנני מזכיר רק את מאמרו „צו דער געשיכטע פון די יידישע דרוקערייען אין פוילען“ (ארכיון שטורייען) נרפס ב. אלמאנאך צום 10 יעהריגען יובילעאום פון „מאמענט“ ווארשא 1921 עמוד 189—208. [המאמר הזה פרסם מקורם בפולנית והדפיסו בספרו z Historji zydow w polsce ווארשא 1920 עמוד 66—89].

לפני משלוח מאמרי בא לידי גם מאמרו של א. פרייטאן, הדפוס העברי הראשון בלובלין — ב.הצופה לחכמת ישראל, עמוד 282—285.

נסיון ביבלוגרפי על דבר הספר העברי באוקריינה בתקופה של התנועה החסידית פרסם С. Боровой במחברתו האוקריינית בת 14 עמוד ובה שבעה צלומי ערים, בשם Нариси з історії єврейської книги на Україні (קייב, 1925).

אור לא מעט על חנושא הנדון, הפיץ ד"ר דובער וואכשטיין ברשימת ספריו „מנחת שלמה" ב' (ווינא חרע"ב) ולחשומת-לב מיוחדת ראויה רשימתו לקורות הדפוס בזאלקווא. ואחרון אחרון — הוא הביבלוגרף העברי בעל „קהל משה" חזרות א'—ב') מרשואל ווינער, שהציב לו מטרה גדולה להכין רשימה מדעית לתועלת הספרות בכלל וקורות היהודים בארצות הסלאווים בפרט (בהקדמתו לאות א'). חבל שמלאכתו הנפלאה והנאמנה בסדור הקטלוג והדפסתו נפסקה באמצע, ועוד יותר יכאב הלב על סהקר חשוב אחר, שעסק בו ווינער, שלא קם לו גואל עד היום וגדלו רו לנו.

עוד בשנת תרס"א הוא כותב: „ובחיותי עוסק כעת בגמר סלאכת חבורי לתולדות הדפוס העברי ברוסיה, פולין וליטא, במשך שלש מאות שנה, הנני מרגיש יום יום עד כמה נוכל ללמוד מתוצאות השונות קורות והשתלשלות הדפוס העברי. (וכדרך) אנכי גם דברים הנוגעים לקורות ומצב עם ישראל בימים ההם“ (בהקדמתו לרשימת הגדה-פסח פס"ב תרס"א).

וה יותר מעשרים וחמש שנה מאז כתב ווינער את הדברים האלה. ומי יודע את גורל ספעריו הביבלוגרפיים?

וחמני על מר מויבר: מדוע עבר בשתיקה על מה שיש וקים, על קטלוגי ווינער ואכשטיין? הוא חושב כנראה את בן-יעקב להפוסק הביבלוגרפי האחרון ומונע את עצמו מן החדשים שקמו אחריו, כאלו מני אז לא זוה הביבלוגרפיה העברית מסקומה, לא התפתחה והתקדמה בהרבה צעדים חשובים. הוא לא לקח עליו את הטורח לעיין ביהר ספרי הביבלוגרפיים העברים, כדי להשלים ולהשוות פרטים שונים בספרים שלפעמים שאל את ידיעותיו עליהם ממקור שלישי. כך, למשל, ברשימתו הכרוגור לוגית מספר 56 הוא מביא את הספר „משנת חסידים" מאוצר הספרים של בן-יעקב הקובע, במעוה, את שנת הדפסתו — תקנ"ב, ובאמת נרפס בשנת תקמ"ה והפרטים

ראה אצל וואכשטיין רשימה א' מספר 552, אלא שאצלו מחזיק חלק ב' 161 דף והשאר חסר ובמסומם של ספרית-הסמינר מסומן הדף האחרון קס"ט והסוף חסר גם שם. והשוה גם ברשימה זו מספר 826,553 (הנמצאים גם בספרית-הסמינר) לזו של מויבר מספר 82,75 וכדומה.

וכן היה מוצא ברשימת-ההגדות של ווינער מספר 178 הגדה של פסח משנת חקנ"ד. (ברשימת-מייבר מספר 71 ההגדה היא משנת חקע"ד). הספר „חן טוב" מובא אצלו (4a) רק ממקורו של בן-יעקב, מכלי להביא שום ציונים וחאזורים ספורטיים, בשעה שווינער ב„קהלת משה" (אות ח' מספר 4242) מביא גם פרטים רבים וגם החסמות.

כרם יזכר לטוב ראש ספרית הסמינר בניו-יורק ד"ר א. מארכס, שלא חס על כל עמל להעשיר ולהגדיל את הסדר של דפוסי-רוסיה ופולניה. יסוד מחלקה זו היה אוספו הפרטי של השופט וולצברגר, (שרכש מאת דיינארד) שירה את אבן-הפנה לכל הספריה כולה, וזה יותר מעשרים שנה שעני מארכס צופיות על המוסד הזה, בן מפתחו ובכורו, וכחכם רואה את הגולד צבר וקבץ גנוי מורח אירופה, וכחיום הזה אפשר שהאוסף של דפוסי-רוסיה, העברים כמובן, בספריה זו הוא הגדול בעולם הנמצא בידו יהודים. והודות לאוסף זה יש לי כעת האפשרות להביא תוספת-מלואים לרשימת מויבר החשובה וגם להאיר ולהעיר על כמה וכמה פרטים. בספרית-הסמינר נמצאים 49 דפוסי-קארעץ מאלה שמביא מויבר ברשימתו. אלמלי היה לי פנאי הייתי משחמש בדפוסי-קארעץ שבספריה שהם יותר מחצי כל הרשימה, כדי להכניס את החקונים והדיוקים בספרים המובאים ברשימת-מייבר ממקורות שאובים בלתי-מספיקים, אחרי שלא עלה בידו להשיגם ולראותם, אולם מכיון שהשעה דחוקה, עלי להסתפק רק בהוספת הטופסים החסרים ברשימתו, שגם הרושם הנכבד לא ידע ממציאותם וודאי ש„יכול להיות שישנם עוד ספרים שנרפסו בקארעץ ושנעלמו גם ממני" — והרשימה חוכיה שיש ויש!

הפרט הכי חשוב שנודע לנו הודות לתוספת שלי, הוא כי התקופה השלישית של דפוסי קארעץ נמשכת עד שנת חקפ"ג ולא חקע"ט (קריח ספר I 308) כמו שמוכח מהספר „מלהמות הלוי" (רשימתי מספר 5). אם כמשך ארבע שנים אלה, חקע"ט — חקפ"ג, שבת בית הדפוס של המדפים הקאריצי האחרון ר' אברהם בר יצחק, או שנרפסו בינתיים ספרים ונאכדו ולא הגיעו לידיו — לעתיד פתורנום.

למעלה מכל ספק אצלי גם כן, שנרפסו בודאי עוד מן הספרות האידית בקארעץ, מלבד ההגדה המובאת ברשימת-מייבר מספר 71 והמספרים המובאים ברשימתי 8. 9. 10. — אלא הכלל „אירי דווסר מירכס" טחאים ביהוד לספרות עממית זו, שהיתה זוטא בכמות וגם זוטא בעניי ההמון באיכות ובחשיבות, מן הציור שעל שערי

התחנות חש"ד יש לשער שקרוב לודאי שנרפסו בערך בשנת תקע"ו כ"התחנה" מספר 3.

לית מאן דפליג ש"אם היו מדפיסים או מצלמים את החמונות והקשומים של כל בית דפוס עפ"י הסדר, אז היו יכולים לברר על ידיהם את מקום הדפוס ולפעמים גם את השנה" (קרית ספר I, 223) — ואולם סברה זו עצמה אפשר היה להשיגה גם על ידי אמצעי אחר הקל ביותר ואינו דורש הוצאות יתרות: על ידי עריכת רשימה של מסדרי-האותיות, "הבחורים-הועצערס". יש היכולת לברר כמה וכמה חסודיים. במקרה בא לירי ספר "הרוקח" לר' אלעזר דגרמייזא, המקוצר, ובסופו "לקושים מספר אור הישר" חס"ד נרפס בשנת תקנ"ג, כ"ו דפים, 160 ובסוף מובא רק שם המסדר "משה אהרון בן כהר"ר מאיר כ"ץ מק"ק קארעץ" ובד"עקב (אות ר' 249) מסמן בסוגרים "קאריץ" ואינו נזכר אצל סויבר. ואילו היתה בידניו רשימת המסדרים אפשר היה לקבוע אם מסדר זה היה עסוק בקארעץ או במקום אחר וממילא יחברר מקום-דפוסו של ס' רוקח הנוכח.

עלי להעיר עוד, כי כמעט בכל המספרים המובאים ברשימת, שונים הציורים והקשומים מאלה שהביא סויבר (והנני מעיר בכל ספר על הקשומים הדומים והשונים) וכנראה שלא הביא רק חלק ולא כל הציורים מדפוס-קארעץ.

ב. רשימה מסודרת וכרונולוגית.

- (1) ספר לקושי תהלים
על פי א"ב נרפס בעיון רב מוגהים ומדויקים...
נרפס פה ק"ק קארעץ... דוקרייא פון דען הערן יאהן אנשאן קריגער...
האזיני' אלהים תפילתי ואל התעלם מתחנתי לפי [תקמ"ד] 24, 68 דף. (מנוקד).
[מעבר לשער ובראש חלקושים "הקדמה אין טייפיש" והקדמה בלשון הקדש" בחתימת הקמן יהודה לייב ב"ר משה שלמה והקמן יהונתן ב"ר יצחק, ובסוף הערה, כי גודל התועלת מילקוטי פסוקי תהלים כבר נרפס בהקדמה ובהעתק ליקושי תהלים דפוס ווילנה מרש דארף עלה קמשונים ומשובש לזאת הדפסנו אך הפעם"... והשוה בן יעקב אוצר הספרים אות ב' מספר 317]
- (2) ספר תקוני הנהר מוגה ומדוקדק אות באו' כתקוני זהר דפוס קושטאנדינא... ותחי ראשית מלאכתו בעשתי עשר חדש לסדר או ישיר משה לפי [תקנ"ה] 12, ו 146 דפים קארעץ, במצות ובהוצאת חני תרי המדפיסים... מהוריר אביהם בהמנוח מהוריר יצחק אייזיק זצ"ל והשני... אלי' בהמנוח מהוריר יעקב ז"ל מק"ק קארעץ יצ"ו. תחת ממשלת אדונינו... הדוכס יוון ששארטריסקי.
[מעבר לשער אין שום הסכמה. בספריה ישנן גם שתי ההוצאות שברשימת סויבר 48, 54.]
- (3) ספר תהלים אשר נרפס מסודר בכל מיני יופי... באותיות גדולות ונייר יפה... [ומנוקד] על ידי... המדפיס מהוריר אברהם במוהריר יצחק אייזיק ז"ל... תחת ממשלת אדונינו הקיסר... אלכסנדר פאולוויטש... קארעץ תקע"ה 16 [הדפים בלתי מסומנים].
[ציור השער שונה.]

(4) תחנה פון ראש חודש בנששין און אויך ווען מן דיא לבנה מחדש איז און איין תחנה

והוא דיא מופר זאל זאגן ווען מן דאש קינד שראנט אין דר שול צו יודשן... בקארעץ
תקעיו 16°, 6 דפים.

[המלה „בקארעץ“ נדפסה במסגרת עגולה יפה. ראה ציור א'].

(5) סדר תפלות מכל השנה עם תקון שבת כמנהג אשכנז ופולין ליסא ורייסין ופיהם
ומעוררין... על ידי... המדפיס מוהרר אברהם במוהרר יצחק אייזיק ז"ל קארעץ תקעית
16° [הדפים בלתי מסומנים. הציור על השער אחר].

(6) ספר מלחמות הלויים הדושים על כמה מסכתות מן ש"ס תלמוד בבלי... אשר בארם
וחדשם הרב... מקובל אלקי... מוהרר שמשון יואל הלוי לבית שפירא בעל המחבר כמה
ספרים בנגלות ונסתרות פלאי פלאות אשר נדפסו עתה וכאשר יבא זכרונם בהקדמת
חבר המחבר חניל שהיה אב"ד ור"ם בכמה קהילות ובתוכם היה ג"כ אב"ד ור"ם דק"ק
זאבולין וגם היה מגיד משרי בק"ק בושען ובילדותו היה לר"י והרבני תורה לרבים
בניהמ"ד הגדול דק"ק פינסק והי' ג"כ רב דחברות שם כמה שנים... גדרוקס אין קארעץ
ע"י המדפיס מוהרר אברהם במוהרר יצחק אייזיק יצ"ו... בקארעץ תחת מטלטל אדונינו
הקיסר... אלכסנדר פאולאוויטש... בשנת תקפ"ב לפ"ק. 4. 8° (בלתי מסומנים) + 49
(מסומנים) + 3 דפים (בלתי מסומנים, שהם לוח הטעות, דברים אחרים של המחבר
ורשימת המסדרים) [קשוס הדפוס על השער וגם על דף ד' אחרי הקדמת המחבר, הוא
הציור די שהדפים בק"ס. הניר כחול].

הסכמות: הרב יהודא ליב אב"ד דק"ק הארדישץ ומקדס הי' אב"ד ומ"צ דק"ק
קאסאווי... יום ה' חזי תמוז תקע"ו [שאר בשרו של המחבר]; הרב... מה' שלמה ראב"ד
דק"ק סלאנים והיה מקדס אב"ד ורב שלש קהילות פרוונע קאברין ועליו... חזי סיון שנת
תקע"ח; הסכמת מאורות הגדולים רבנים מוכהקים הראב"ד ובית דין הצדק שהיו בק"ק
פינסק יצ"ו... מדבר' לכבוד תורה יום ג' שהוכפל בו כי טוב כי"ס שבש תקס"ח לפ"ק
קק"ק יצ"ו; נא' זאב בהמנוח מ"ה נחמן אב"ד דק"ק הראדק נאום צבי בא"א כמחור"ר
יחיאל שהי' אב"ד שפרעשין ונא' יהודא ליב כמוה' דוב שהי' מ"ם דק"ק לונאוונע ונאם
זאב בא"א מ"ה יוסף יחי' יצ"ו]

אחרי ההסכמות באה „פתיחה והקדמת המחבר“, שכסופה הוא כותב: „והנה הפעם
אורה לאל אשר הנחני גם עתה בדרך אמת לבא להדפיס ספרי פה ק"ק קארעץ בדפוס
של איש תם וישר הרבני מ"ה יצחק אייזיק מפה והשי' יעזור לי להועיל עוד לברך על
המונמר בגמרם אי"ה את אלו הספרים שהכאתים להדפוס להדפיס במעותיו שלי שחנני
ה' ברוך הוא לעד ולא לקחתי מיד איש בעולם מאומה עליהם להדפוס והמקום ב"ה
יהי' עמי גם להוציאם מחת ידי ולמכרם בלי הפסד עכ"פ רק ליקח מעותי שהוצאתי
עליהם, כי השעה דחוקה ואין כסף לאדון זה כמוני היום אבל יש כסף לאב הרחמן, אב
לכולנו כמשה"כ לי הכסף ולי הוחב כו' ואלו הן הספרים הנדפסים עתה שחברתי תהילה
לאל ואזכה בגמרם אי"ה: א' ספר זה על ש"ס ופוסקים הנסרא ספר מלחמות הלויים; ב.
נזר הקדש פ"י על זוהר חדש...; ג' היכל הקדש פ"י על תקוני זוהר...; ד' רוח אלקים
פ"י על ספר יחודים מא"י ז"ל...; ה' עיר הקדש שחברתי נחלק לשלש חלקים והוא כולל
לימוד מספיק... מכל כתבי אר"י כתבי מהר"ר ישראל סרוק תלמיד אר"י...; ו' ים החכמה
הוא נחלק ג"כ לשלש חלקים חלק א' פירש על ספר יצירה...; ז' גן המלך... פ"י לפרקי
דריא הגדול...; ח' ס' גנוי המלך הוא בו הגהות שהנחתי כל ספרי המקובלן שהיו
משובשין מאד בדפוסין ונסתם הכנת כל ענינם כלל כגון ד' מא' שקל כסף, כולו טעויות

וחסר שורות הרבה הגהתי' ופרשתי' היטב וכן ס' עמק המלך וס' הגלגולים וס' מעין החכמה לר' ראובן פרעגער וכן סדור מהר"י קאפיל בעל שערי ג'ע וכן בעץ חיים פע"ח וכן בס' זהר הרקיע ושאר חבורים פרשתי' במקומות הצריכין באור ופירש והגהתי' כיד ח' השוכה עליו; ס' נזיר אלקים בו חדשים נפלאים ופי' מאמרים חז"ל בגמרא ומדרשים...; ר' ספר חכמת אלקים והוא חכמות טבעיות... ואלו העשר ספרים אשר חברתי כאשר הוראה ירא' יהי רצון שאזכה להדפיסם ואראה בגמרים... אחרי כן הוא מפרש את יחסו מכל הצדדים. — מכל הספרים המפורשים בהקדמתו זו זכה כנראה המחבר להוציא רק אחד והוא ס' "רוח אלהים" שלפי בן יעקב (אות ר', 85) נדפס באותה השנה באוסטריה ת"ק פ"ג ומשאר הספרים לא מצאתי זכרם לא בבן יעקב ולא בשאר רושמי רשימות כמו ווינער, וואכשטיין וגם לא בקטלוג של ספריית-הסמינר בניו-יורק. למי שהספר "רוח אלהים" בידו יעיין בו, אולי תתברר על ידו הסבה בשביל מה הפסיק המחבר את הדפסת ספריו בקארעץ.

(7) חק לישראל ח"ב ספר שמות

עפ"י מה שנמצא כתוב... מחבר רבי חיים וויסאל... על פי המקובל... מוהר"ר יצחק לוריא... סדר... החכם יצחק ברוך, גירוקס אין קארעץ אין וואלינשין גיבערנמאנט מיט בעוילגונג איינער העכשט פערארדינטן קוירליכין צענזור אין ריגע: ע"י המדפיס אברהם במוהר"ר יצחק אייזק מק"ק קארעץ [אחרי כן באה ההודעה הידועה: גם אלה לחכמים יבינו מדעת כי לא כגוים אשר היו בימי חכמי הש"ס...]. חש"ד 16°, מסומנים 210 + 4 דפים וחסר בסוף.

מעבר לשער "פתיחתה" שבה כתוב בין השאר: "...מצאנו ראינו דאיתא לירינו ספר יקר הלזה מחבר עינינו אשר לא שופתו עין עד הנה בכל מדינתנו: ועד עתה לא חלו בו ידים וישם אותה לחק עד היום הזה על אדמת מצרים וזה היום עשה ח' להאיר פני המזרח עד שעלה עמוד השחר... ובאותיותיו גודל התועלת מזה הספר לכל בני ישראל אמרנו להביאו בבית הדפוס פה ק"ק קארעץ ולא נצרכה אלא להעדרפה באותיות נאים וחדשים ודפוס יפה... וגם כי כספר הנדפס מכבר היתה כל המשניות כספר החתום ולא היה עליו שום פירוש. ולזאת הוספנו גופף להדפיס בצד המשניות פי' חרע"ב... ובהיות כי הספר הלז אינו בא מן החדש וכבר עלה בהסכמה מאז ומקדם לכן לא המרחנו גאוני ומנינו לשניות מדי"ס..."

[מכל האמור יש לראות כי התוצאה הנוכחית אינה דומה לזו שברשימת-שובר 64, ואולי זוהי התוצאה השלישית הנוכחת שם? ואין לנו במנה אלא ח"ב. — והשוה גם רשימתו מספר 88.]

(8) **ספר צדיק יסוד עולם** מהארי' ז"ל והוא פי' מוסק למגילות רות ע"פ הסתור ונקרא שמו צדיק יסוד עולם על שם בועז ורות כמבואר בספר... נדפס בקארעץ תחת ממשלת אדונינו הקיסר... אלכסנדר פאולאוויטש.. חש"ד, 16° [הדפים בלתי מסומנים, מספרם 19]. ציור דפוס שונה מעבר לדרך השני (אחרי "הקדמה כוללת" ובסוף הספר הציור ח' שבק"ס).

(9) **תחנה תפלת חיים** דיוני תחנה או ארוש גנומן גווארן אויש הויכי ספרים וואש מן זל זאגן אלי סאג... וואש איז נאך ניט אזו היפש גדרוקט גווארן... קארעץ חש"ד 16°, 4 דפים.

[גם בסופם זה שם העיר במסגרת עגולה, ציור א']

(10) תחנה קול בכית הובאה מארץ ישראל די תחנה איז גיוועזן נישריכן בלשון הקודש אז האט מען זיא מעתיק גיוועזן אף שייטש האשה הצנועה יראת יי' מרת הענא בת הרבני המנוח מהר"ד יהודא ז"ל אשת הרבני החכם מהר"ר אריה ליב ספרא דק"ק בראד... בקארעץ חש"ד 16^ו, 6 דפים.

[על השער המסגרת העגולה ובסוף מסגרת מרובעת. ראה הקשופים].

(11) תחנה פון ארץ ישראל איר ליבה פרוסה ווייכר איין שייני גיאה תחנה איז ארויש גינזמן גיווארן אויש מכעטיג ספרים דרום זאל איטלכה פרוסה פרויא אלי טאג מתפלל זיין וועט בהים ווערן פר אליס ביזן אונ דר מיט וועלן מיר זוכה זיין צו קומן אין ארץ ישראל אריין באלד אין אונזרי טעגין דרויף וועלן מיר אמן זאגן... בקארעץ חש"ד 16^ו, 4 דפים [המסגרת מרובעת, ציור ב'].

נ. רשימה אלפא-ביתית.

1 הנדה של פסח, תקנ"ד. (ראה פתח דבר)

(7) 2 חק לישראל (שמות) חש"ד

(1) 3 לקומי תהלים

(6) 4 מלחמות הלוי, לר' שמשון יואל הלוי. תקפ"ג

(8) 5 צדיק יסוד עולם, על רות מהאר"י, חש"ד

(3) 6 תהלים, תקע"ה

(4) 7 תחנה פון ראש חודש בענטשין, תקע"ז

(11) 8 תחנה פון ארץ ישראל, חש"ד

(10) 9 תחנה קול בכית, חש"ד

(9) 10 תחנה תפלת חיים, חש"ד

(5) 11 ס' תפלות מכל השנה, תקע"ה

(2) 12 תקוני הוהר, תקנ"ה

ניו-יורק, חנה, תרפ"ז.

הערות אחדות למאמרו של י. בן-צבי

"לישוב האשכנזים בכפר פקיעין"

(קרית ספר שנה שלישית חוברת ד')

מאת מנשה אונגר

השם יהודה ליב ידוע לנו מחתימתו על המכתב משנת תקס"ז¹, שם הוא

הוחם את שמו: יהודה ליב במו"ה יוסף סג"ל.

(1) אגרת הקודש חלק שני מלקומי אמרים.

האיש אהרן הבא על החתום במקום העשרים הוא אהרן מסמאליין שהיה המשמש של ר' מנחם מנדיל מויטבסק. חתימתו על מכתב משנת תקמ"ז⁽¹⁾: אהרן בלא"א מויה מאיר נ"י הנקרא אהרן הקמץ מסמאליין אשר כעת עומד ומשמש את אדמו"ר שיחי'.

אביו ר' מאיר היה גם כן שד"ר ונסע הרבה פעמים לחוץ לארץ לקבץ את הכסף בשביל ישוב החסידים.

ר' אברהם מקאליסק כותב אליו מכתב לחו"ל לחזק את עבודתו בעד ישוב החסידים בא"י⁽²⁾, ובשנת תס"ז הוא שב לא"י. ובמכתב שהוא כותב לאנשי מדינת ליטא הוא חותם: מאיר בא"א מויה יעקב זצ"ל⁽³⁾.

בחתימה הרביעית טעה הא' בן צבי, לא אותו יחיאל מיכל היה שותם בטבריא, כי אם, אותו יחיאל מיכל הבא על החתום במקום האחד עשרה, שהוא היה בן ר' אברהם, וככה הוא חותם בפירוש על מכתב משנת תקס"ז: יחיאל מיכל בס' אברהם ז"ל שו"ב בטבריא.

שמואל ב' ישע' מנ"ל זצ"ל, הוא שמואל פולוצקר ונוכר. במכתבו של ר' מ"ם מויטבסק הנכתב אחרי המנפה, ר' מ"ם מזכיר שם אנשים אחרים שנשארו בחיים, וביניהם גם: ר' שמואל פאליצקר עם כל נפשות ביתו חי וקיים.

ר' אליעזר זוסמן היה הסו"ד של ר' מ"ם מויטבסק, והוא אסף את תורתו שנדפסו או בספר "פרי הארץ" בפעם הראשונה בקאפוטס בשנת תקע"ד.

הערה קטנה ל"הספרות היפה בעברית"

מאת ד"ר מאיר בן אברהם הלוי.

"ישר כחם של מחברי "הספרות היפה בעברית" (ירושלים, תרפ"ז), שהוציאו לנו רשימה כמעט שלמה של הספרות המקורית והמתורגמת משתי המאות האחרונות, בהכנים קטלוג מדויק של כל הספרים מסוג זה הנמצאים בספרייה הלאומית והאוניברסיטאית. מכל מקום, בנוגע אל הספרים שאינם ברשות הספרייה הירושלמית, לא כל הידיעות הביבליוגרפיות שברשימתנו זו מדויקות הן כל צרכן.

רצוני להעיר כאן ביחוד על אי-אלו ספרים שנדפסו בצרפת ואשר נעשו ליקר-המציאות גם בארץ מולדתם. ספר כזה הוא גם החוברת שנרשמה תחת מספר 1086 (ע' 98). החוברת היא בה ארבעים עמודים בדמות 8⁰ קטן, דפוס עברי וצרפתי יפה על נייר ירקרק עב. הנה שער הספר התיצוני:

(1) שם מכתב י"י.

(2) שם מכתב מ'.

(3) שם מכתב מ"ד.

Odes hébraïques / pour la célébration / de l'anniversaire
de la naissance / de S. M. / de l'Empereur des François /
et Roi d'Italie /

ובסנים :

...par J. Mayer et Abraham Cologna, traduites en fran-
çois par Michel Berr... à Paris, de l'Imprimerie impériale,
1806.

להספר יש הקדמה צרפתית (Avertissement du Traducteur) עם
הערות על שווי-הזכויות של היהודים. תחלה בא המסמך / שיר / על / יום הולדת (1)
אדוננו נאפאלעאן האדיר / קיסר צרפתים / ומלך איטליא יריה / מאת / מאיר במ"ל
מבערנהיים / ונתקן אל לשון צרפת / מאת אהבו (1) / מנחם בן מהר"ר בער אורש"ל
נר"ן (ע' 25—15, בלי נקודות). אחרי כן בא שער השיר השני: „ביום התקדש חג /
הולדת האדיר / נאפוליאוני (1) / קיסר הצרפתים ומלך איטליא / השירה הוואת / שר /
אברהם חי קולוניא / מעיר מנטובה / ...” (מנוקד, ע' 87—27). חרנומס הצרפתי של
שני השירים האלה אינו בחרושים; הוא נרפס על כל העמוד לעומת הנקף העברי
אשר על העמוד השני.

בוקרשם ס' סבת התרפ"ז.

מגנזי בית הספרים

אגרות שי"ר

יו"ל סכתי בית הספרים הלאומי בירושלם.

ע"י בן ציון דינבורג

(המשך)

17. ב"ה. לכבוד ידידי החכם השלם החוקר הנכבד ישר לבב ונכון רוח, על גורלו שבא
הרשע לא יבוח, מוהר"ר רפאל קירכהיים נ"י.
רצפתי לך פה שני המאמרים אשר כתבתי כשאלתך. ואחרי תודה רבתי בעבור
סרחך ומשאך וריבך, אומרה כי אמנם צדקו דבריך באשר אמרת, וגם אנכי יודע כן,
כי אין ראוי לבוא בדברי סדנים וכיוונות, וגם לא ברבר קטן הנוגע בכבוד המחרף¹
אף אם הוא נגע ופגע מאד בכבוד וזולתו; ובכל זה לא אכסה מסך אוהבי, כי נראו
לי דבריך נרפים, והספח והמפסק סרחך על פניהם, וכמו חלך בלא כח לפני או נגר
חרודך. והנה אני כתבתי לך אודות שלשת הערכים אשר הביא מספרי לעזר אל
חירופיו², כי הם המה לאות נגר עלילותיו, וכי גם בהם יש דברים חדשים גם לפניו.

(1) אברהם גייגר.

(2) השוה המכתב הקודם.

אך לא שמתי כל אלה לעיקר במאמר, ואחז עשית אותם לעיקר בכל מאמריך. תחלת הדברים תהי' לענין כי תבטח אשר גם אתה גם שאר החוקרים מעמינו יודו ויאמרו כי מצאו בספרי באמת הרבה חדשות מלמדות להועיל והאמר אם הרצה כי כמעט אין ערך אשר לא יהי' בו איזה דבר[ים] חדשים, ואף כי ערכים הנדולים, ותבחר מהם לדוגמא בשמות אנשים וקורות זמניהם: אריך, האדריאנוס, וועספאסיאנוס, איודגר, אלכסנדר מאצעדאניקוס, אלכסנדר טיבעריוס, אנטיוכס ציציקענוס, העראקליוס מאקסימיאנוס (צד 280 ובו דבר נפלא לבאר כתובה בלשון סורי על עמוד אחד, וחמצאה בתלמוד ירושלמי). וברשימות המקומות, כמו אסיה, אפריקא, אלכסנדריוא, איחי דאקורא, ארץ ישראל. — והארות חדשות בענינים שונים כמו איד (Iudi s. 30 seculares) ובו דבר חדש נפלא בקורות הזמן, אמורא ואשמדאי ובו ביאורים חדשים ומושכלים על מקראות קשים בתנ"ך (Hiob, 17, S. 250. Eklestias. 28) ואם תחפש תמצא יותר ויותר. ואח"כ הביא רק דוגמא אחת מרברי החכם הנדול גראמץ הנודע ברוב סתקרי הנפלאים, בכרך הראשון ממנו אשר הוציא לאור „געשיכטע דער יודען פאם אונטערנאנג דעם יידישען שטאטעס ע"צ" (ברלין 1858) אומר בהקדמתו⁽²⁾ „דיא צוויי געניאלען קריטיקער רפאפורט אונד צוניץ האבען דורך טיף איינגעהערדע געלעהראמקייט אונד גליקליכע קאמבינאציען ניכט נור איינע מעננע נייען געשיכטשטאף צו טאגע געפארדערט, ע"צ ביו גרופפידען קאנץ. והדברים אשר משכתי קו תחתיהם הם נגד מ"ש נ"י⁽³⁾, כי הכרך הראשון שלי הוא „אונטער אללער ערווארטונג אין בעציהונג אויף אינהאלט און „נייען אנשוואונגען". — והתנגדות זו בינו ובין גראמץ תראה גם אחת ידידי לעיני הקוראים, והוכל להוסיף כי ידעה אשר רוב החוקרים הנדולים מבני עמנו הפצירו כי מאד במכתביהם לאסר מתי יתראו ממני שאר הכרכים וזה אחרי שבהו מאד אח הכרך הראשון, ולא אחד בהם אשר אמר כאשר פטפט זה הג', כי גדול על הקוראים מנשוא אם ארצה להכביר עליהם עוד יותר מכך אחד, על כל אותיות א"ב. ואם בצדק ובמישור הלך עם הקוראים, אשר בשמם חרפני — אין זאת רק כי רצה לנקום על לא חסם בכפי נגדו. — ואח"כ תוכל להעמיד גם שלשת הערכים אשר העמיד הוא למופת נגדו, וחכונתם באמת נגד גידופי ולמחסה סורם תואנותיו. ותוכל לקצר בהם מאומה, אך על איזה דברים בהם אעיר עוד.

(א) קראת כמה פעמים בשמי בקיצור R. ובאות זו בעצמה קראת ג"כ הערכים R ר"ל Radix. וע"ז יבא לפעמים בלכול לקורא, וידמה כי כוונתך אלי, ובאמת כוונתך אל הערך, וגם אני נבוכתי כן. אולי תעמיד על הערך בקיצור Art. ר"ל ארטיקל.

(1) et cetera

(2) בהקדמתו להוצאה הראשונה של חלק ד'.

(3) גיגור.

(ב) בערך אדור כתבת בתחלה כי העתיק בשקר אדר וצ"ל אדור כמו שהוא בערוך ע"צ. והעיקר כי העתיק תחלת הערך בשינוי ממה שהוא אצלי אדור לא אדר. וכן הוא בערוך כו'.

(ג) כתבת שם כי רק ב' פעמים נמצא אדר בלא וא"ו, בסכלתא ובאהלות, והי' כאן להוסיף כי גם בסכלתא במקום ההוא עצמו נמצא חיתוף בסמוך אחרי יביאהו עד זה העדר "יביא עדורה לבייד" עם וא"ו,

(ד) העמדת למעני בין העתקות מלת אימורים, גם התיבה "ליבענסווירדיג" ואותה לקחת מדברי הסעתיק הנאמן ג', והוא העמידה רק להגדיל שחוק כי אין ענינה לפה כלל. אך עיקר ההעתקה כאשר נמצאה אצלי, Desiderabilis, Verlangens-werthes.

(ה) בסוף דברך שם על מלת אימורים כתבת "וויר וואללען קיינעסוועגס בע-הויפטען דאס די ערקלארונג די איינציג ריכטיגע איוט" ע"צ ובוה נראית כמו מחליש כל דברך הנה, יען אם אחה בעצמך נראה כמסופק, ויכל הוא לאמר, כי אצלו אין ספק כזה כלל, ולכן העמיד ערך זה לסופת. וכפי ענין תוכל להציג דברך בהאר כזה; "אונד וועגן אויך ג' פילליכט פאן זיינער מיינונג הינויכטליך דער ערקלארונג דיעס ווארטעס איבערצייגט וואר, זא דירפטע ער דאך דיא ערקלארונג ראפ' ניכט זא ווענוערפענד הינשטעללען, אלעס האָטטע ער יענע זא פאן אָבען ליגענדע ערקלארונג ניכט געוואוסט, דא ער דאך, זעלבסט זאלכע אים נאמען דעם ברודערס פאן ג' אנפיהרטע אונד מיט גענענגרינדע ווידערלענטע" — אולם כפי הנראה מדברך ידירי הפחד עד מאד מזה החכם אשר בעיניך עוד כענק. תאמין לי ידירי, אולי קראת כמוני היום בעיון נטרין את חבורו החדש "אורשריפט" [אשר כפי ידעת עוד לא קראתי בו בעת היותנו יחד בעמס] או ראית באמת כי חסר טעם ומשחנע ופרוע לשמצה הוא האיש הזה בכל דמוינו והווייתו וכפירותיו. על יסודי קורי עכביש יעמיד מגדלים פורחים באויר, ומהם יורה חצים על סדות ואזהרות מבוארות בתורה, ויאמר כי בתורת כהנים באו כמה מצות מומן מאוחר והיינו מומנו של עזרא ונחמ"י¹) וכן כל אזהרות של לא יבא בקהל, על עמון ומואב וגם אדום וגם ממזר. וכסתעלם ספקרא סבואר בנחמ"י (י"ג)²) ביום ההוא נקרא בספר תורת משה באוני העם כו' אשר לא יבא עמוני ומואבי בקהל האלקים עד עולם. זה ספני שתושב את הכותב הזה בעצמו למיין. וכל זה בלי שום רא' נראה כמסמחה, כדרך הסבירים בחכמי העמים רק כן רוצה הוא בסברת הכרס שלו — והוא כמעיד נגד עצמו, נגד תכונתו במוסר וביושר. ובמה יחשב הוא לרב ומורה בערה אם אין תורה, וגם זאת התורה הכתובה לפנינו מזויפת הרבה במצותי וחוקותי? מחקרי רוח כאלה בפי מבקר הדיוט לא היו נוגעים לנו

(1) עמ' 19—90 Geiger: Urschrift und Uebersetzungen der Bibel

(2) נחמיה י"ג, א'.

מאומה יאמר הוא כשרירות לבו ומה לו ולנו. אך אי"ש אשר קבל עליו להיות מדריך עדה גדולה בתורה ודת יהודית, ישקף כ"כ באמונתו, לא נשמע עוד בישראל, ולא בגויים. מה נאמר לאיש אשר מעפר יצפצף אסרתו לאמר, רוב צדיקים⁽¹⁾ בנביאים וכתובים, הם רשעים כי הם הצדוקים, ורוב הנדיבים (פיראנען). וצדיק אבד ואין איש שם על לב, הוא דרך היתול, כי מפני הרעה נאסף הצדיק, ר"ל מפני רעת עצמו כי איש רע ה"י⁽²⁾. והוא מהתל בזה את עצמו לא את המקרא. הוי האומר לרע טוב! ולטוב רע! וכהנה הרבה מאד. ואתה תעמיד את האיש הזה למלומד „געלעהרשער“ וחציבני נגדו. וחאמר „צווישען דיזען ביידען געלעהרשען“ כו', ובאמת הוא רק מלומד לענת דרך, ולא ידע דרך הישר והנכון מעודו. חכם הוא רק בעיניו להרע ולהרוס ולא לבנות ולנטוע מאומה. והוא יוחן בעיניך הטובה והחודרת? יוחן רשע בל למד צדק ובארץ נכוחות יעול?⁽³⁾ ואתה קטן בעיניך נגדו, והוא אמנם באמת עומד עשר מעלות בעומק נגדך, במסור וגם במדע. וזה אומרה לך, בעבור כי תגדיל מעלת תגובתו בעת תעמידהו למשפט על כי חטא נגד כבוד ספרי, הכאיב לי בזה, כאשר תוקיר את דעתו בעיני הקוראים, אשר יאמרו אם זה הוא חכם וישפוט כן, נאמין לו, והמבקר הזה הלא יודה בעצמו כי קטן הוא בערכו נגד השופט ג'. ואחרי כל אלה עוד לא אבקש בשום אופן כי תדבר נגדו איזה דבר שמצה ח"י, רק בנף הדבר חשפוט את אשר עשה עתה נגדי, מבלי ננוע בשבתו מאומה להגדיל או להקטין. ועוד אני מכפיל ושונה את דברי במכתבי המוקדם, כי אם כבר מסך הסודות, תניח הדבר מכל וכל. ואני באמת יודך במקודם ועד עולם, וירעתי היטב כי הפצת בכל לב להציל כבודי מחיצי לשון רסי, ודי לי בזה.

אולם אם תרצה בכל זה לעשות עוד דבר מה בעיני זה, ולשלוח מאמרך להחכם הגדול ראדינגער⁽⁴⁾, ויחשוב כי תצטרך לכתוב אליו אגרת ביהוד, ולהודיעהו מתחלה מי אתה, וכי כבר הוצאת לאור כרסי שומרון⁽⁵⁾ עם הערות מושכלות. וכל חפצך במאמרך זה, הוא להשיב אל סכנו כבוד איש יודע בשערים, ועי"ז גם כבוד מכתב עתי של החכמים דורשי קורות ולשונות ארצות קדם, כי לא יאות גם לפניהם להשפיל בחיבור עתי שלהם, איש וספרו, מצד איש לא אוהב לו מחמול שלשום, ורק בדברים בלתי מיוסדים, ונראה מאמרו הקצר כמו פחק-אוויל. והוא רק סתעה את רוב הקוראים מכתב עתי שלהם, ולא ידע קרוא בשפה עברית אשר בה יכתב ס' ערך סלין. — וכפי

(1) אורשויפט פרק א' עמ' 20—38.

(2) שם עמ' 37.

(3) ישעיה כ"ג, י"ז.

(4) עורך ה ZDMG בימים ההם.

(5) ספרו של הפאד קיובחיים, ברמי שומרון, פתיחה למסכת כותים בוללת תורות

ואמונות וספרי אבותים פראנקפורט תרי"א.

נודע לי כתב החכם ראדינגער אל החכם דר. קאמפף¹ ספה אשר לא עיין היטב בכל הכתב של ג' מראשו ועד סופו, וכסתננב הכנים זה מעט הדברים נגדי, ולכן אם תיעצוהו ותראהו כי לא בביון ג' אתה מבקש כי אם בהצלת כבוד איש הסבחה מסנו, יודה לך ויברך אח"כ. והיה אם בכל זה אולי לא יאבה ללכת אחרי עצתך, תוכל לשלוח מאמרך אל אוניווערז איוראלימץ אם תרצה, אך סתחלה טוב יותר נסיון בסכתב העתי ההוא אשר בו נכונתי. —

בענין רמ"ד² מציאה מצאת. אך גם היא לא תראה מאומה נגד מעשה הוי"ף של ס' הוהר ע"י רמ"ד בעצמו. ובמקום ההוא אשר מביאו שם, יוסיף לו התאר "ס' הוהר של רשב"י ר"ל ח"ו לא מאיש אחר.

והנה אין ח"י כעת חיבור להדפיס. ואם יהי אחי דבר סה, אין דעתי עוד לשלחו לראשי החברה של ליטעראטור.

והנני ידיך באמת ומכבדך כערכך הרב

שלמה יהודה ליב כהן (רפאפורט)

פק"ק פראג יום ו' עש"ק ו' מרחשון תרי"ט.

18. לכבוד ידידי החכם הגדול החוקר הנכבד מוהר"ר רפאל קירכנהיים נ"י. אחרי עברו ימי העבודה והסדרות הרבות מצד הערת הנכבדה, בימי חג הפסח לפניו ולאחריו, הנני לשלם את נשיי ולשלוח לך תודה ותשואות הן מקרב לבי על דבר אשר נשאת את נפשי להציל את כבודי בסכתב העתי לחברת הספרים והמורחיים. כן אמנם! ידידי. מכל החוקרים אשר נכבדתי מהם תמיד להקרא ידידם ואהובם, כמעט נשארתי לברי ואין איש אתי, ביום עמרם מנגד ביום שכוח זרים כל עמלי כאילו היה ח"ו לריק ולבהלה. — כלם היו כמחרישים ואין עונה דבר. איש בער פוחו ושודר בצהרים נפל פחאם על יגיע כפי וישימהו לכו ואין מציל, למשיסה ואין אומר השב; עד אשר באת אתה ועמדת לעורתי. היה ברוך מסני ומכל אנשי חושיה באמת. ועל נכון אסרתי כי הוא בטח רק על מעט הידיעה אשר לקוראי סכתב העתי ההוא בענינים ודרכי הלשון של התלמודיים, אותם רקח ונגדי ירה זיק, בזו זקלון, ואמר בלבו הלא משחק אני. ואל תחמה ידידי כי נתתי לו כנויים כאלה. האמן לי אילו קראת היטב את ספרו החדש³ כמנני, אשר בו הראה את מלאכתו הנמבזה, מלאכת אחזת עינים, להכות על רגע בסגורים את הקוראים בשגנות וגם ודונות רבו מספר, לא אפונה כי מצאת או את הכנויים ההם נאמנים וראויים אליו. ואתן לפניך רק שתיים ושלוש דוגמאות קטנות. (צד 45) כתב בפשיטות וכלאחר יד "אונד נאכמאלס קאמט (נהמי י' 13 ביו ענדע) איין נייער בעריכט, דאס דיא יודאָער איהרע אויס-

(1) הרב דר. שאול יצחק קאמפף, דרשן בפראג, (במקומו של רייס זק"ש).

(2) ר' משה די ליאון

(3) אורשריפט. הופיע בשנת 1857.

לאנדישין פרויען ווידער צוריקגענאממען (?) האבען ע"כ, והוא שב על קיאו במליצה
 זו היפה וז"ל (צד 52) „יא נאך פאר איהנען ווערדען פערנער אם ענדע דעם בוכעס
 נחמי" (18, 23, 24) די אשדודישישען פרויען גענאנט די יודאער האטמן די זעלבען
 ווידער צוריק גענאממען, ע"כ. כן תרגם האיש הזה מלת השיבו שם. ולא ידע פשוטו
 של מקרא, את אשר ידע חינוך היוצא מבית הספר. דמה כי השיבו הוא ההפעיל מ.
 פעל ישוב, ובאמת הוא מן פעל ישוב. ורק לפי דמיונו המשובש כתב כי זו היא הודעה
 חדשה „אין נייער בעריכט“, היינו כי אחרי שלחו כבר את הנשים הנכריות החזיר
 אותן מחדש. אכן גם לפי שיבושו אמר שקר, כי כבר נמצא בעזרא (י', י', וי"ב וי"ח)
 ג' פעמים הסיפור כי השיבו נשים נכריות. — אולי זמם, כי החזירו את הנשים ב'
 פעמים, אחרי גרשון ב"פ, היינו בימי עזרא ואח"כ בימי נחמי". ולפי תרגומו הנפלא
 יהי הושב את אביך ואת אחיך (בראשית מ"ו ו') ר"ל החזר אותם לארצם כנען?
 והשיבו את נבות (מ"א כ"א ט') ר"ל החזירוהו לביתו? והנה ידעת כבר רב סכלותו
 להפוך הוראת שם צדיק במפרים הקדושים אל הוראות מושל, לרוב מושל אכזר!
 ולחזק זה דרכו כסל לו מרשים צד 38 בהערה בקיצור לעיין בכמה מקומות. והמעין
 היטב בכל אחד מהם יתפלא מאד איך ישחנע איש כ"כ להביא לפנינו מאמרים
 המורים ממש ההפך מדבריו. ומי לא ישתומם על המראה עת יפתח את הספר ויראה
 שם את הנרשם מזה האיש (קהלת ג', י"ז). את הצדיק ואת הרשע ישפוט אלוקים
 ולפי דעתו צדיק זה איננו הפך הרשע רק גם הוא רשע או אכזר כשהו? ומה אשר
 חשב אברהם אבינו ע"ה לנסע בחק השופט כל הארץ במה שאמר והיה כצדיק
 כרשע חלילה לך וגו' חשב אברהם או אבירם זה לנכון וראוי בחק שופט ושומר כמהו
 אכן עשרת גאות וגו' ותכריך בזה הנני גותן לכל שנעונו זה. (צד 57) במה שמחרגם
 בפשיטות את המקרא בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים (ישעיה י"ג י"א) דורך זיינע
 באזהיט מאכט דער „גערעכטע" מיינען קנעכט צום היילע פיעלען. ע"כ ובהערה שם
 ז"ל איש (ומנגן בכנור)¹: אדמה כי היה כתוב ברעתו, ונשתנה בכוונה אל בדעתו
 למען כסות המחלקות הפנימית (?) דער צדיק (?) פיגט דעם טרייען קנעכטע נאכטעם
 הערבע (?) ליידען, צו אבער גראדע דאדורך מאכט ער איהן צום וואהרען „צדיק" פיר
 פיעלע, ע"כ. קרא והשתומם, וצחק בקרבך אם תוכל על מהפך דברי אלקים חיים למשל,
 ולשנינה. ויש איפה במקרא אחד צדיק אמתי וצדיק רע ע"ד ההיחול, מבלי תח שום
 סימן מבדיל ביניהם. ולא ידעתי אנה ראה במקרא מלות „הערבע ליידען"? ולאיוה
 צורך הוסיפן? ואנה כתוב „צום הייל"? ואיך נכנה אנחנו תרגום כזה? שנעון או גם
 זרין וחסם, כי יתן בזה עוד יד לבעלי ברית החדשה אשר כפי הנודע יבארו פרשה
 זו על דרכם. ועתה יאמרו ראו רבני זה מלומד לא ידע לפרש זה רק בשגעון, ויורה
 בזה כי רק פירושם הוא הנכון.

(1) התרגום העברי של השם גיגור.

בהערה לצד 48 כתב בפשיטות על השנות הדבר פעמים אודות שם אמו של שלמה¹) נעמה העמונית (מ'א יג כ'א ו'ל'א) ו'ל' ובמקום השני היינו בספק ל'א, חסר על נכון זה הכפל בחרגום השבעים ובסורי. ע"כ וסי אשר לא. יהעצל ועיין בחרגום השבעים ימצא שם כל הכפל מלה במלה, ורק בחרגום סורי הוא חסר ויש לזה. מעם נכון כאשר ברדתי היסב. ועתה אשאלך האין זה ודון גדול להתעות אנשים ולציין להם בשקר מקום אשר שם נמצא באר היסב את אשר יאמר הוא כי חסר שם, ועי' רוצה להשמיטהו גם מנוסח העברי שלפנינו? וכאלה שגגות מפליאות וזדונות סחסיאים נמצאים כמעט בכל דף ודף. וחוכל לשער סוה איך יפלו כל התולדות אשר נסה להוציא, מרעתו, אן, כפי קריאתו, מרעתו זאת. הרה עמל וילד שקר, סוף דבר, הסעט אשר ידע בנעוריו במקרא וחרגומים, חלף הלך מנו, וכל אשר יזקין יותר, דעתו ממורפת עליו יותר, ולא נשאר לו רק ידיעת מלאכת הלשון באשכנזית, משות בששר, ותוכו נחר ולא יצלה. — ובכל זה טובה גדולה עשית עמי, כי במקום אשר נכלמתי ועושקתי סוה הסחרף והעושק, בשער העיר מקום שם משפט החכמים, שם השיבות לי את העושק, כי אמנם מכתב העתי ההוא הוא מקום גלוי לרבים וכן שלמים בהכמה ובחכמה. ואקוה כי גם אתה תראה אשר לא נגרע מכבודך ע"י סאסך זה אשר הוצאת למעני, וכל הישרים בלבוחם יודוך בעבורו.

והנני ירידך דו"ש באהבה ומוקירך כערכך הרב

שלמה יהודה ליב כהן (רפאפורט)

יום ב' י"ח ניסן תרי"ח פק"ק פראג

19. אן דיא זעהר געהרשען העררען פארששעהער דער איוראלישען געמיינדע אין ברלין. עס איז איין איבער דאס געוואָהנליכע מענשען אלטער פארנערקטע גרין, דער עס וואנט, ביא איהנען אונאנגעסעלדעט אונד אונאויפגעפארדערט אנצופאָכען, אום זיינע שוואכע שטיממע אין דער מיטע איהרער געהרשען ראחסטפערזאמלונג, הערען צו לאסען. אין דער געוויסען פאראויסזעצונג דאס ו"א ניכט בלאס אלס דיא הייפער איינער פארטיא, זאנדערן אלס דיא ווירקליכע פערטראטער דער דארשינען געזאמטען געמיינדע אנגעזעהען צו ווערען האבען, גלייכטע ער איהנען זיינע דורך לאנגע ערפאה-רונג געבילדעטע מיינונג, אין בעטערע דעם יעצטיגען פארגאנגעס אינגערהאלב איהרער געמיינדע מיטהיילען צו דירפן. — עס האנדעלט זיך נעמליך, אום דיא אנגאהמע אדער ניכט אנגאהמע דער אבראנקינג דעם העררן דאקטאר זאכס, פון זיינעם דארשינען²)

(1) כפי הנראה הושמטו בסכת המלים: רחבעם בן, כי נעמה העמונית היתה אמו של רחבעם, ולא של שלמה.

(2) להבנת הענין השוה המאמר הגדול באללגעמיינע צייטונג ד. יודענשומס 1860 עמ' 573—575 בשם Die letzte Vorgänge in Berlin; והשוה גם ברנפלד: מכאל זקס, בסוף הספר. וה"מאורעות" אשר עליהם מדבר שו"ר בסכתו הם בקצרה אלה: בכ"ב אויגוסט 1860 נפטר

אמטע אלעס ראבבינאטס אסעסאר אונד פרעדיגער. עס איזט דיעזע פראגע איינע העכסט וויכטיגע פיר די דארטיגע געמיינדע, אבער אויך פיר דיא שטעלונג דעס קולטוס מאנכער אנדערן געמיינדען איוראעלס. וואלען וויר איינען אויגענבליק אבזעהען פאן דער גאטגעדונגענהייט דער אבראנקונג, וויא ואלכער הערר ד'ר זאכס עראכטעט האטטע. עס וואר איינע שטורמציג. דאס געמיינדע שיף ווארדע, שהיילס דורך איבעראיילטע און אונגעהעריג געטראפפענע מאס רעגעלן פון דער איינע, אונד שהיילס דורך געזי- נוגסלאזיגקייט פון דער אנדערן וייטע אין אונזיכערער לאגע אויף דען זאנד געטריבען אלס דער דאמאלס גראדע דאנן אבזעהענדע קאפיטאן, שפאטער נאך בעענדיגונג דעס שטורם ווידער דאס שיף בעטריט, אונד דיא גראסטע פערזונדונג בעטערקטע, וועלכע דורך דיא מיסגריפע דער שיפסלייטע פערזאנלעכט ווארדע, דא בעאיילטע ער יך סאן זיינעס אמטע לאס צו זאגען, גלייכאם אום ויינער בירגשאפט פיר דיא זיכערהייט דעס שיפפעס לאס צו ווערדען. עהנליך וויא דיא פריסטער אונד אלטעסטען איינער שטארט, נעבען וועלכער איין ערשלאגענער געפונדען וואורדע צו ערקלארען האטטען, ירינו לא שפכו את הדם הזה. „וויר האבען קיינען אנטהייל אין דיעזער אונטעהאט“ (5 Buch Mos. 21, 7). נון איז עס אבער פיר דיא עהרע אונד אויך פיר דאס גייסטיגע וואהל דער זאנטס ווא בעריהמטען געמיינדע אין איוראעל ועהר צו ווינשען, דאס דער לאַבל פארשטאנד, די אבראנקונג דעס העררן ד'ר זאכס ניכט אננעהמען מאכטע, אום דיא געמיינדע פאר דען איבעלן פאלגען דיא דורך די פלאמצליכע ליקקע אין דער רעליגיאנאלייטונג דער זעלבען ענטשטעהען דירפטען, צו בעוואהרען, דענן דער געוויס ניכט אונבעדייטענדע קאנזערוואטיווע שהייל דערזעלבען, ווירדע, גאנץ צערשפליטערט. שהיילס פאן דעס רייסענדיגן שטירמע מיטגערעסטען שהיילס יך גאנצליך איוראירען אונד דען פיר ויא פערזווייטען ארט פארלאסען. דיא זאנטס זאגענאנטע איוראליטישע געמיינדע דער קעניגליכען רעזידענץ שטארט, ווירדע אלס איינע פון אללען אנדערן איוראליטישען געמיינדען פערלאסטענע אונד אבערזאנדערטע ראשטעהען. קיין עהרליכער איוראליט ווירדע דארט מעהר וויילען קעננען, ווענען מאננעל

בברלין אחרי מחלה ממושכת שמואל הולדהיים רב העדה הירפורמית ואחרי וכוחים בין החברה קדישא וועד העדה הכולל הולדהיים לקברות בשורת קברו רבני ברלין וגרוליה. ראביד בברלין, הישיב ריי עטונגה, הסכים לכך ונתן הסכמתו לכך (השוח המאמר הגיל) בכתב. ר"מ זק"ש, שהיה דרשן, דין וחבר הבי"ד בברלין, לא היה אז בברלין וכשב הביע את התמרמרותו על העובדה הוצא והגיש את התפטרותו. בתשובה ע"ז הודיע ועד העדה, שהוא גותן עוז שהות לדין זק"ש לחשוב על התפטרותו. מכתבו זה של שיר נשלח, כנראה, בעידנא דריתחא עוד לפני תשובת ועד העדה לזק"ש; על הוכחות שהתחילו מסביב לתשובה זו במרם שנשלחה השוח במאמר הגיל באלג. צ. ד. וצאת דברי התהלה לתשובת הקהלה, התרוקן ברוח של כבוד והכרת ערך. — ואפשר שגם למכתב זה היתה השפעה על תחלפת העדה, שלא קבלה סוים את פטוריו של מ. זק"ש.

אן פיר איהן געאייגנטע קארפערליכער רעליגיאָן-גייסטיגער נאָהרונג. — דיא זעהר קליינע אָנצאָהל פּאָן אַלמען פראַסמען מאָננער, דיא נאָך פיר זיך דארט בלייבען מאַכטען, ווירדע געוויס נישט היינרייכען, אום דען נאמען „איזראליטישע געמיינדע“ צו ערהאלטען. — נור איין זא נייספאללער, הויכגעבילדעטער אונד צוגלייך עכט רעליגיאָזער אונד זעהר געלעהרנסער ראבינער וויא הערר דיר זאכס, דער דיא פארצינע אונד געברויכען זיינער געמיינדע גענויא קעננט, וואר אונד איזט פאָהיג צייט אונד אַרט געהעריג צו בעריקויכטיגען, אום דיא עהרע דער געמיינדע אונד דען פרידען אין דערזעלבען צו ערהאלטען. עס איזט זעהר צו צווייפלען, אב איין אנדערער, דער דאך דארט איין נילינג ויין דירפטע, זיינע שמעללע אין דער יעצט זא קריטישען לאגע, נאָהרונגס ווייזע צו ערשטצען, געאייגנטע זיין ווירדע. — זיא האבען ביו יעצט אויסגער דער פערטערשטונג דער גאנצען געמיינדע, אויך דיא בעשיצונג איינער בעזאנדערן פארטייא פערזאנען. זיא וואללען אבער געוויס נישט, דאס דער שטאנד דער געזאמטע געמיינדע, וועגען פערטיינסליכער מאכטצונאָהמע איינער פארטייא, צערשמעהרט ווערדע. — ווען זיא נאך דער מיינונג דער קאנזערוואטיפען, די אויך דיא מיינונג איזט (אבגלייך אויך סך נישט צו דען ארטהאדאקסען צאָלע) אין בעסערע דער אונטערשטיצונג יענער פארטייא, אירען, זא ווירדע איין זאלכער אירטהום, אין וועלכער זיא בייא דען פערשידענסטען קלאסען שטעהן מאָנען, נאך קיינען אנגריף פערזאנלאססען. דען אירען איזט מעגליך. דיא שולד ליגט בלאס אין דען פערלייטערן, דיא נאך בעהויפטען מאָנען, דאס איהרע געגנער אים אירטהום וינד. ווען זיא אבער דיא געמיינדע אין מאסע צו צווינגען פערזוכטען, דאס צו הולדיגען וואס איהר ביזער זעהר אונליבזאם וואר, זא איזט דיעס אויף דאס גלינדעסטע געזאגט, פיל ווייניגער פערצייליך. — אונד וועגען איינעס זאלכען צוואנגעס מיט דען אויף איהן פאלגענדען מצענען, גלויבטע הער דיר זאכס אויך זיך געצוואונגען, זיין אמט אלס רעליגיאָנס-לייטער אויפגעבען צו מיססען. — נון מאַכטען זיא אבער דען געשעהנען פעהלער דא-דורך גוט צו מאכען זוכען, דאס זיא דיא אבדאנקונג נישט אננעהמען, אונד דען הערן דאקטאר נאך מאגליכקייט צו בעשוויכטיגען פראכטען, דאמיט דער פרידע אין דיא געמיינדע צוריק קעהרע, אונד דערען ערהאלטונג אונפערלעצט בלייבע. א, לאססען זיא זיך נישט דורך צוואנגניכטיגע אונד איבערמיהטיגע פערסענען⁽¹⁾ צור פארטועצונג דעס האדערס פערלייטען, דער דיא געשלאגענע וואונדע אונגהייל איהנען גאר מאכען ווירדע. עס מאָנע איהנען וואהל דיא בעשיצונג איהרער פארטייא, אבער נאך סעהר דירפטע איהנען דיא ערהאלטונג דער געזאמטען געמיינדע, דערען עהרע אונד איהרער אייגענען עהרע אס הערצען ליגען. מיר, אונד געוויס זעהר פילען מיט מיר, מוס דאס הערן

(1) אולי יש פה רמז להשפעתו של גוינר על החוגים הליברליים בקהלת ברלין. גוינר

בא גם מברסלוי לחספיר את הולרחיים.

בלושען ועהען צו מיססען, ווי איינע, ביו הער זא האך געאכטעטע געמיינדע אין אייראעל, אין וועלכע איין מאנעם מערעלסזאהן דער זא טיף דענקענדער אונד זא פראסער פהילזאזאף, דיא עוויגע צירדע אונזרעם פאלקעם, געלעבט האטטע, אויף איינ-מאל, פאן איהרע האָהע אונד ווירדע העראבשטייגט, אונד דעם גאַנצליכען שטורצע נאהע געבראכט ווירד. מאנען אייער וואהלגעבארע, איינע אלטע ערצאָהלונג אין דער הייליגען שריפט (Josua 22) בעהערציגען, אלס דיא שטאטסע ראובן, גר אונד מאנאססעה יענוויסס דעם ירדאנס איינען האהען אלטאר אויפבויעטען, אונד דארווך דען פערדאכט ביא דען אנדערן שטאטסען ערענטען, דאס זיא זיך פאן איהנען אבזאנדערן אונד איינע שפאלטונג אין אייראעל פעראנלאסען וואלטען, דיא שיקטען יענע דען גרויען האהען פריסער אונד רעליגיאנאליטער Pinhas צו איהנען, אום זיא פאר דען באזען פאלגען איינער זאלכען אבזאנדערונג צו ווארנען. דיא ענטשולדי-גען זיא זיך דויע, דאס זיא קיינעם וועגס איינע זאלכע שפאלטונג בעאבזיכטיגען, אונד דען אלטאר בלאס אלס מאנומענטאלעם צייכען דעם צוזאממענקלייבענס מיט איהרען ברודערן, אויפבויעטען. דויע אנטווארט האטטע ביא אללען שטאטסען וואהלגעפאללען געפונדען, אונד זיא דאנקטען נון דעם גאטטע אייראעלס פיר דיעלבע.

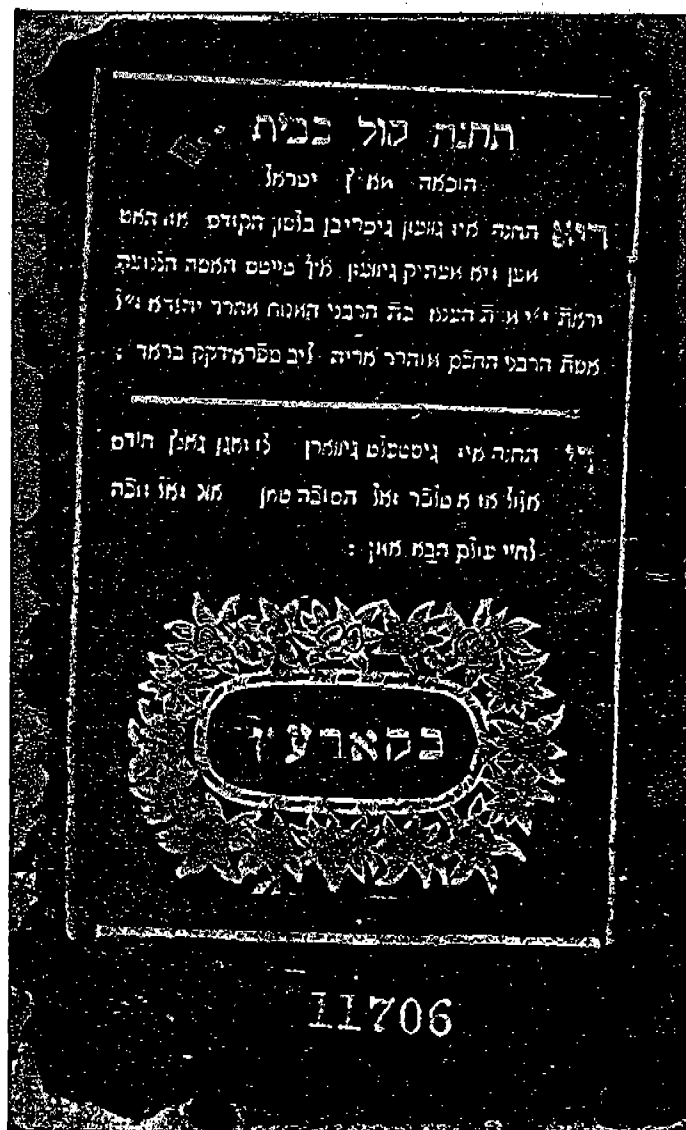
פערן זיא עס פאן מיר, מיך מיט יענעם בעגייסטערטען האהען פריסטער פערנלייכען צו וואללען. אבער איין פריסטער פונם שטאטטע אהרן בין איך, אונד צונלייך רעליגיאנס דיהנער, אונד עס איזט מיין אטם פרידען אין אייראעל צו שטיי-טען. מאנען אייער וואהלגעבארע, מיינען דיספאליגען דינסט, אין גיטע אונד אויפריכטיקייט אויפגעהטען, וזיא ער פאן מיר אויפריכטיג אנגעטראגען ווירד. איך ווילל נור נאך אויף עהרע און געוויסען בעטהיייערן, דאס וועדער הערר ד"ר זאכס, נאך איינער זיינער פריינדע אדער אנגעהעריגען, מיר אירגענד איינען ווינק צום ברעפע דעם געלענוואָרטיגען אנטראגעס צוקאממען ליססען. בלאס איך זעלבסט, פיהל-טע מיך פערפליכטעט, דויע פרידענסווארטע אן זיא צו ריכטען, אונד איך בין נאך אין צווייפעל אב הערר ד"ר זאכס מיינער מיינונג צושטיממען ווירדע. אבער איך ווילל עס האפפען.

אונד זא פערבלייבע איך איהר זיא נאך אימער האכאכטענדע אונד ערנעבענע דיהנער דער איהנען איין גליקליכעם נייעם יאהר, אונד דיא גאטליכע איינציכנונג צו איהרעם וואהלע אונד צום וואהלע אייראעלס ווינשט.

פראג 25 Elul 5620

חקון טעות :

במהלכת ידיעות בית הספרים שבחברת הקודמת נפלה שגיאה : במקום י. ל. גורדון (ע' 242) צריך להיות י. ל. גולדברג.

ק ש ו ט

להמאמר "דפוס קארעמין"

מא י. רבקינד.

ראה: הרשימה המפורשת והכרונולוגית בחוברת זו ע' 62 ותראה את המספר 10.

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

C O N T E N T S

LIBRARY NOTES AND NEWS	p. 1
BIBLIOGRAPHY:	
Palestine Prints	5
Hebraica and Judaica	15
Fritz Bodenheimer: Bibliography on the Fauna of Palestine	51
STUDIES:	
I. Sonne: Proof readers of Siddurim and Mahzorim	55
I. Rivkind: Koretz Prints	58
M. Unger: Remarks about Mr. Benzwi's article on the Pekiin Settlement	65
Meir Ben Abraham Halevi: Additions to the Catalogue of Hebrew Literature	66
MANUSCRIPTS OF THE LIBRARY	
B. Dinaburg: Letters of S. J. Rapoport	67

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

of the

JEWISH NATIONAL and UNIVERSITY LIBRARY

in

JERUSALEM

FOURTH YEAR · NUMBER ONE

JERUSALEM, JUNE 1927.

(Workmen's Printing Press)

Annual Subscription 10 Sh.

Jerusalem, P. O. B. 36, Mea Shearim.

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטא

של

המכון לביבליוגרפיה

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה רביעית חוברת ב'

ירושלים, אלול תרפ"ז

דפוס המעלים

דמי החתימה 10 שילינג לשנה

הכתבת : ירושלים, מאה שערים, ת.ד. 96.

התכנ:

ע'	
81	ידיעות בית הספרים
87	ביבליוגרפיה

סאמרים חקירות:

חרושי הריסביא לשבת (על-אודות כתב-יד

160	שכבית הספרים) י. ב. אפשטיין

סגנוי בית הספרים:

166	אגרות שויר ב. דיכבורג
175	הערה ח. לויער
175	מכתב לסעלכת ס. פרובסס
176	תקוני פעויות: ס. וילנפסקי; י. זנח

ידיעות בית-הספרים..

(ניסן-תמוז תרפ"ז)

רכישת כתבי-יד.

בית הספרים רכש לו בזמן האחרון ע"י נדיבותם של האדונים סירני פריץ וסבס הירש בסינסינטי (אמריקה) כתב יד הכולל את חמשת חומשי התורה, כתובים על קלף באותיות שומרוניות. ערך כתביד הזה הוא בערך בקדמיותו, כי על פי ההאריך הנסתר בין פסוקי הפרקים כ"א—כ"ו של ספר ויקרא נכתב כנראה בשנת 890 לספירת המשלמים, בערך שבע שנים לפני גרוש ספרד. ספר התורה הזה נכתב בלי ספק לא לצרכי הקריאה בבית הכנסת, כי אם לשם למוד, ואנו מוצאים בו שורה שלמה של גרסאות שונות מהנוסח הרגיל אצלנו, כלם עמ"י המסורת השומרונית, אשר כידוע לא יכלה להתפשר עם לשון פסוקים אחדים של חורתנו. הספר הזה נתגלגל במשך הזמן ממקום למקום והיה עשירות בשנים ממושכן בידים שונות עד אשר נאלחו האוניברסיטה העברית, סענינות סאר ההערות בסוף הספר המספרות את חולדות הכ"י הזה.

ע"י הפרופ' שץ נמסר לבית הספרים אוסף חשוב מאד מכ"י מתנת ח' נתן קסלן. לכל אחד ואחד מהם יש חשיבות וערך מיוחד, כדאי להעיר על אחדים מהם: תגנית הוא התרשיש של ר' משה בן עזרא, נעתק מכ"י ישן ע"י המלומד המפורסם ר"ז פרענסדארף עם פירוש בצדו, יש בכ"י שניים גדולים במספר הבתים, בתיבות ובמלים מזה שנדפס.

מסרה קסנה העתקה מדויקת מכ"י ישן בעיר ערפורט ע"י הנ"ל.

מסר ניקוד עם הערות על הנליון.

פירוש על הספ"ג ועל הדף הראשון כתוב: לזכרון אהבה מאת הק' נחן אדלר הכהן.

מאה קשיטה מעצם כתב ידו של המחבר ר' מנחם עזריה ספאנו נשלם בליל א' טבת שנת ש"ע.

קונקורדנציא של בוקססורף, דפוס באול מלאה הערות על גדותיה ובין השורות וגם על ניירות הנמצאים כמעט בין כל דף ודף מכתב ידו של ר' זאב וואלף היירנהיים. מנן אברהם נ"ח וכוזים בדת בין העברים ונוצרים מר' אברהם פריצול.

בזמן האחרון נתעשרה מחלקת האוטוגרפים ופורטריטים (אסף הד"ר שברון) ע"י מתנות חשובות מאד: (א) מאת המוסד הממלכתי הראשי למטיאורולוגיה בוינה ע"י השתדלותו של הפרופ' קונרד, שתי חוברות ומכתב אוטו-גרפיים של הד"ר מכס מרגליות אבי המטיאורולוגיה התיאורטית החדשה (שמת ברעב בזמן המלחמה העולמית). (ב) מאת הרב הפרופ' צ. פ. חיות מוינה מכתב מאביו וקנו הגאון והחוקר המפורסם צבי הירש חיות מוולקווא. (ג) מעוכן הד"ר חזנוביץ ע"י חברת דורשי האוניברסיטה בורשה שני מכתבים של הרב שמשון רפאל הירש לחרב יצחק אלחנן ספקטור, שחשיבותם היא בזה שהם כתובים עברית והוא בדרך כלל לא כתב עברית, כידוע מתוך התרגומות של שר"ל עליו בגלל זה.

הא' שלמה פולטורק מסר לביה"ס מכתב של א. ב. גומלבר למר יצחק פולטורק ביחד עם כתב יד של השיר "יהודה ואפרים".

הא' י. רוזנטל (תל אביב) מסר כתב יד של המנוח פרופיסור ה. שפירא. הא' אברהם לגר מלוצק שלח לבית הספרים כתב יד "שירי-השכל" של שלמה בן שמה דוב מנדלקרן ממלינאו שנכתב לפני 100 שנים ומכיל פואמות על נושאים תנכיים.

הא' עמיל הוניגמן, בנו של הסופר דוד הוניגמן שהיה ידוע בזמנו בספריו: "קבר סביניטה", "כריל גרנדיר", והיה בקשרי מכתבים עם סופרים רבים, גרמנים יהודים — מסר כעת לביה"ס 18 מכתבים שכתב הסופר ברטהולד אויברך לדוד הוניגמן. בקריית ספר, שנה ג', חוב' ד' הודענו על האסף הגדול של ספרים פילוסופיים יקרי ערך אשר קבלנו מעובדו של הפילוסוף המנוח גרגורי אימלסון. כעת שלחה לנו אחותו של המנוח, הג' מריה רֶסְנֶר תעודות מענינות מתולדות חייו, ביניהם שיר של פישקין שתורגם מרוסית לגרמנית (בשם Bacchisches Lied) ע"י ג. אימלסון והקומפוזיטור אנטון רובינשטיין כתב את המנגינה לשיר. השיר שנשלח אלינו נכתב בכתב-ידו של המתרנם ונחתם ע"י הקומפוזיטור.

ה' נחמיה שמואל ליבאוויטש (ברוקלין) אשר מסר לנו כבר פעם כתבי יד חשובים (ראה ק"ס, שנה א' ע' 4) שלח לנו אסף של מכתבי חכמים וסופרים, שיש להם ערך ספרותי פרטי, נוסף על מה שהם כתובים בידו אנשי שם.

מתנת ממשלת ארצות הברית.

בקשר עם התפתחות המסודים הגיאולוגיים באוניברסיטה פנינו אל-Departement of Interior, U. S. Geological Survey בבקשה להמציא לנו את הספרים אשר יצאו ע"י המשרד הנ"ל במקצע הגיאולוגיה. הממשלה נענתה לבקשתנו ביד רחבה ושלחה לנו את כל הספרים אשר בחרנו מתוך רשימתה.

מתנת הממשלה הצרפתית.

בית הספרים קבל בהשתדלותו של הד"ר אביגדור יקובזון מתנה חדשה מאת הממשלה הצרפתית: תולדות העם הצרפתי היוצא ע"י Hanotaux (עד היום יצאו 11 כרך). את תולדות האמנות של מישל, הספר השמושי של הלמודים היוניים והלטיניים של Lauvand ואת הספר השמושי של הארכיאולוגיה של Enlart.

מחלקת הרפואה.

במניף הרפואי של ביה"ס נתקבל משלוח גדול של ספרי שמוש חדשים בעלי ערך רב אשר קנה הד"ר ליבמן, ניו יורק, מכספי קרן ליאו בינג. בין הספרים יש לצייץ ביוחד את אלה:

ספר שמושי לחירורגיה המעשית בשני כרכים, ספר שמוש להגינה סוציאלית ב-4 כרכים, ספר שמוש לאנחומיה פתלוגית, ספר שמוש לרפואה פנימית ב-8 כרכים, ביולוגיה ופתלוגיה של האשה ב-10 כרכים. הספרים האלה מכילים מאמרים יסודיים כתובים ע"י סומחים מפורסמים ביוחד עם רשימה ביבליוגרפית כתובה בכל שאלה ושאלה. המשלוח הזה נתקבל בשביעת רצון רבה ע"י רופאי א"י.

בהשתדלותו של ד"ר ליבמן קבלנו אסף של עשרים ספר מסקצע הרפואה מתנת המר"ל Paul B. Hoeber בניו-יורק, כמו כן אסף של ספרים לתולדות הרפואה, מתנת ה' Lt. Col. Fielding H. Garrison, ספרן של Surgeon General's Library בושינגטון.

מחלקה לספורט ולחתעמלות.

ד"ר י. ירחע יסד בביה"ס מחלקה מיוחדת לספורט והתעמלות. הספרים נבחרו בהתייעצות עם המורים המקומיים, והמשלוח הראשון הגיע ירושלים.

חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

העו"ד ב. סטבסקי, יו"ר של חברת דורשי האוניברסיטה בורשה, נתן לביה"ס למתנת את הקטלוג של בית הספרים הלאומי הצרפתי בפריז. המתנה הזאת שנתקבלה כעת בירושלים מוקדשת לזכרון אשתו המנוחה של המנדב שרה ז"ל. משלוח של ספרים אשר נשלח לנו בשבועות האחרונים ע"י ידידינו בורשה הכיל את הספריה של החכם ר' יחיאל חיים בורנשטיין (ראה ק"ס, חוב' א' של שנה זאח), ספרים מסקצע הספרות והאמנות, מתנת הני' מירה ליברזינסקה, ספרים רומיים רבים שנאספו ע"י מניף החברה בלודו. כמו כן נשלחו אלינו כתבי יד של המתמטיקאי היהודי בורשה י. ג. ליכטנפלד ז"ל (כתבים במקצע המתמטיקה בשפה עברית), מתנת כתו של המנת, שרה.

ע"י החברה קבלנו גם כן את כתבי החברה הפולנית למתמטיקה בקרקו, כמו כן קבלה החברה את השורה השלמה של הוצאות האוניברסיטה בלובלין מסקצע המשפטים והתיאולוגיה.

מאת מרת הלנה קהן בורשה קבלה החברה אוסף כתביעת בלשון פולנית צרפחית, ביניהם: שורה שלמה של *Pamiętnik Towarzystwa Przyja-* *Przegląd War-* (12 כרכים) שורה שלמה של *ciol Nauk w Paryżu* *Nowy Przegląd Literatury* של (9 כרכים). שורה שלמה של *szawski* (2 כרכים), 11 כרכים של *Mercure de France*, 2 כרכים של *i Sztuki*. *Nouvelle Revue Franç.* חוץ מזה קבלה החברה שורה 6 כרכים של העתון *Krytyka* מאת פרופ' שור.

את יום השנה של פתיחת האוניברסיטה העברית חגגה החברה ע"י אספה מכוס ידוע שינתן לבית הספרים.

הועדה למען בית הספרים ברומא.

הועדה לטובת ביה"ס אשר ברומא שלחה משלוח של ספרים עתיקים יקרי המציאות מתולדות היהודים באיטליה, ביניהם הספר תולדות היהודים בסיציליה של ג'ובני די נ'בני (1748). יחד עם זה שלחה הועדה כתב יד עתיק, פרוש על התורה של ר' משה קורדובירו.

בידיעות הקודמות ציינו סדי פעם בפעם את העבודה הגדולה אשר נעשתה על ידי ידידינו ברומא. בכספי קרן מגריני נקנו במשך השנים האחרונות מאות ספרים יקרי מציאות ויקרי המחיר שיש להם סגע לתולדות היהודים באיטליה. גם מחלקת העתונים בבביה"ס נתעשרה בהרבה ע"י עבודת הועדה ואם אמנם חסרים עוד באספנו כרכים רבים מעתונים חשובים בחקירת היהדות אשר יצאו באיטליה — הרי יש תקוה שידידינו באיטליה ירכשו אותם בזמן הקרוב.

בין הספרים החדשים אשר נחקבלו מחובבי ביה"ס ברומא בזמן האחרון, הננו מצינים: את הנאוטים הפרלמנטריים של סירני סונינו, ספרים של המנוח רפאל אסולנגי, מחנת אחי ישראל אסולנגי, פרופסור לוי-ביאנקיני, אשר תרגם את כתבי וינסונד פרייד ופיסטר לאיטלקית וידוע ע"י עבודותיו בסקצע הפסיכיאטריה והפסיכואנליזה, שלח לנו את כל כתביו ואת העתון "ארכיוון כללי לניירולוגיה" היוצא על ידו. כמו כן שלחו לנו את כתביהם: החסמוריונים ג'אקומו לוי-מינצי והרמן לוינסון, והד"ר ג. אסקולי.

הסופר האיטלקי הידוע סבטינו לופז *Sabatino Lopez* שלח לנו את כל כתביו.

קבלנו 46 כרכים של האספה העממי *Collana Tricolore*. אצחנו מצינים עוד בין הספרים אשר קבלנו ברומא את כתביו ההיסטוריים

של ברון רפאל Starrabba, לתולדות היהודים בסיציליה, Dohm : תקנים פוליטיים של היהודים, מנטובה 1807, דקדוק עברי של Calimani (1751), Cape-figue : היסטוריה פילוסופית של היהודים (1844), כתביהם של נינו לוצסי Cessi לתולדות הבנקאים היהודים באיטליה ועוד.

מיניסטרים המלחמה הבטיח לועדהנו ברומא את משלה כל הספרים היוצאים ע"י המכון לחקירה היסטורית ע"י המיניסטרים, וכבר נתקבלו הכרכים הראשונים.

מתנת ה' עמנואל הרץ.

הא' עמנואל הרץ בנו יורק, אשר שלח כבר לביה"ס כ-7000 ספר, שלח מחדש 300 ספרים רובם בצרפתית.

הננו מצינים מבין הספרים האלה את תרגום התנ"ך ע"י Maistre de Sacy (1789) ב-12 כרכים, את תולדות הספרות הצרפתית של Staaff, ואת תולדות הספרות הצרפתית של Des Granges, את תולדות מפתחו של הסלך Louis Philippe של Cassagnac.

מתנת הדסה.

מחלקת הרפואה בבי"הם נתעשרה ע"י מתנת ההסתדרות הסדיצינית הדסה שמסרה לה את הספרייה המקצועית של בית חולים הדסה בירושלים. ע"י מתנה זאת יכולנו להשלים שורות של עיונים שברשותנו, ביחוד מסקצע הפתולוגיה הכללית, הפתולוגיה הסרופית, החירורגיה ומחלות נשים.

מתנות שונות

בית הספרים קבל במתנה מאת הא' יהושע נורדון אוסף גדול של ספרים באידיש. ביניהם כל כתבי רייזין, יהואש, השריפטען היוצאים ע"י אינגאמאוו. חשוב ביותר הוא האסף של העתון "דער אידישער קונגרס" שיצא על ידי מ. רוסנברג בניו-יורק ב-1915.

הא' י. יחיאלי מסר לביה"ס את הצלום של "שיר מוסור וחודה" אשר הגישו היהודים עדת הפרושים "היושבים במדינות ליטא ורוסיה הלבנה" לאנמאניום קאסימאנא קונסול רוסיה ואוסטריה בעכו בשנת 1827. הצלום מכיל 22 לוחות. הא' דוד לוי, שגגה, שלח לביה"ס אוסף גדול של ספרים רבניים מעובדו אביו המנוח הא' עזרה לוי.

הא' ד"ר ליאון ראטה, מנשטטר, שלח לביה"ס אוסף של ספרים פילוסופיים אנגליים שהופיעו בנסן האחרון. ביניהם הספרים של ברור, מור, בונקס, יוננו, הובנהוין, נישקד.

סר מילס, עוזר הסוכר הראשי לממשלת אצ, המציא לביה"ס 8 כרכים של
אטלס-הכוכבים של י. האגן.

בית הספרים קבל במחנה ע"י המשרד למדידה של ממשלת איי ביסו את
השורה של ספות א"י ב-46 גליונות במדה 1/2000.

הגב' יצחקי מסרה לביה"ס בשם בית הספר לגנינה שולמית אוסף של 700
פרטיטורות אשר יצאו (בהוצאת כ"ס) בהוצאת אוילנבורג. הסתנה הזאת תעשיר את
המחלקה המוזיקלית של בית הספרים.

הא' ד. ב. גיימס בקהיר שלח לביה"ס את הכרך של סלסטין ניוס שיצא
בזמן המלחמה במצרים ושהוא כעת יקר המציאות.

החברה הספאנית באמריקה אשר תעודתה חקירה ההתיישבות האירופאית
הראשונה באמריקה, שלחה לביה"ס את הוצאותיה הסכילות המר רב לתולדות
היחסים הראשונים בין אמריקה ואירופה.

סיר הרברט סמואל שלח לביה"ס קובץ של ספרים סטטיסטיים.
האדונים פרטי מרכס (סידני) וס. שליט (מלבורן) המציאו לנו ספרים על
אוסטרליה.

ע"י ה' ס. ס. כהן, אדיאר (הודו) קבלנו אוסף של ספרים על תיאוסופיה.
גב' פני Hurst שלחה לבית הספרים את ספריה Star-Dust, The
Vertical City, Every soul hath its Songs, Lunamax.
ע"י השחרלותו של ה' ד"ר מלקסנר קבלנו את המונוגרפיות ואח החקירות של
מכון רוקסלר.

הגב' וקס, אלמנת הרופא המנוח א. וקס (ירושלים) מסרה לביה"ס אוסף של
ספרים מספרית בעלה, ביניהם הפרוטוקולים של האספה הגרמנית המיסדת בוימר
בשנת 1919.

הגנו מודים לחברות הסטודנטים היהודים באנגליה (בירמינגהם, לידס, קמברידג',
מנצסטר) ולחברת הסטודנטים הציוניים בקמברידג', על אשר נתנו לנו את האפשרות
לחתם על עתונות מדעיים אחרים שהיו דרושים לקוראינו.

סטטיסטיקה.

בהדשים אפריל, מאי, יוני, יולי נרשמו בבית הספרים 9868 ספרים חדשים
ב-12,794 כרכים.

מספר הספרים הרשומים עלה ביום ראשון לאוגוסט 1927 ל-129,702 ספרים
ב-162,810 כרכים.

ביבליוגרפיה (1).

- I. את הספרים המסמנים בכוכב (*) לא ראינו, הידיעות על-אודותם שאובות
מסקורות אחרים.
II. המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את ארכו ורחבו בסנטימטרים.
והסימנים

דפוסי ארץ ישראל.

א. I הספרות העתית בא"י.

114. ביולטין חיפאי לידיעות ולמודעות. מו"ל: לשכת מודעות א. צ. ברזין.
העורך האחראי נ. לזין. חיפה, דפוס מוכובולסקי, 1926: 25: 35.
הגליון א' הופיע ב-15 למרץ.
115. בנין וחרשת. כלי מבטאה של אגודת האינז'ינרים והארכיטקטים בארץ
ישראל. העורך: יוסף ברורמן. חל אביב, אגודת האינז'ינרים והארכיטקטים, 1927: 23: 31.
שנוי שם של "ידיעות האינז'ינרים והארכיטקטים". נדפסו בו גם מאמרים אנגליים עם
שער אנגלי מיוחד. הגליון 1—2 (של הכרך ו') הופיע בינואר.
116. ירושלם. הנמנסיה העברית. תלמידים. דקלים. יו"ל ע"י תלמידי
כחה ה'. ירושלם, תרפ"ז. 23: 32.
בהקדושה. הגליון 1 הופיע באדר א'.
117. לעברי. דו שבועון. יוצא לאור ע"י גדוד מגיני השפה בארץ ישראל.
העורך יצחק רבלסקי. חל אביב, תרפ"ז. 38: 49.
הגליון א' הופיע בי"ח ניסן.
118. המזרחי הצעיר. אורנגן צעירי היהדות הדתית-לאומית... ירושלם, דפוס
העברי, תרפ"ז. 23: 31.
הוספה לאהדביר. הגליון א' הופיע ב-29 למרץ.
119. המחר. דוכן למלחמת האידיאות של אבינודור המאירי. חל אביב,
דפוס "אחרות", תרפ"ז 15: 23.
החוכרת א' הופיעה באייר.
120. תקות ציון. עתון פריודי. העורך האחראי: מ. מנל. חיפה, דפוס
והמסטיג, 1927. 17: 24.
דבעון. הגליון 1 הופיע במאי. כלי-מכסאם של המיסיונרים בא"י.

(1) הביבליוגרפיה הזאת מציגה את ההופעות הספרותיות שהתחילו להופיע החל משנת תרפ"ד.

121. עזרה אדומה בין לאומית בא"י, דער רויטער העלפער. ביולעטין פון דער סאלעסטינער „רויטע הילף". יפו, דפוס „אמנות", 1927. 25:17. החוברת הופיעה במאי.

א. II קבצים.

122. „ברית שלום". שאיפותינו. קובץ מאמרים. ירושלם, „ברית שלום", דפוס ווייס, תרפ"ז. 252 ע' 21:14.

הקובץ הזה מכיל מאמרים מומנים שונים של התפתחות הרעיון הציוני, בכללותם הם מוכיחים, כי יסודות ההשקפה המדינית-הברותית של „ברית שלום" (ליצור בא"י מדינה בעלת שני לאמים שבה חיים ביחד שני הלאמים הגרים בארץ בשוויון זכויות מוחלט) נתבסאו בשכבר הימים ע"י ראשי הציונים. הקובץ מכיל מאמרים של בלפור, הרצל, אחד העם, יצחק אפשטיין, ר' בנימין, א. ד. גורדון, ה. ברגמן, מ. בוכר, רופין, ש. שילר, ה. כהן, ר. ולשש, מ. גליקסון, ל. סימון, ח. מרגליות-קלורסקי.

123. הד הנתיבה. קובץ חד פעמי מוקדש לעניני ההסתדרויות צעירי ההלוחץ והמועל המזרחי. ירושלים, דפוס העברי, תרפ"ז. 24 ע' 23:16.

124. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. לאחות. קובץ לזכר שרה לישנסקי. חל אביב, ועדה התרבות, דפוס „אחרות" תרפ"ז. 62, [1] ע' 20:14.

125. הסתדרות פועלי הרכבת, הדאר והטלגרף בא"י. קבץ מקדש לועידה הששית... חיפה, דפוס סוכובולסקי, 1927. 80 ע' 22:15.

126. הלשון. בהוצאת גודר מגני השפה בא"י. חל אביב, גודר מגני השפה, דפוס אתיק, תרפ"ז. 16 ע' 24:16.

127. משמרת חדשה. (קובץ מאמרים). [יו"ל ע"י הסתדרות ההרצלסטים]. חל אביב, דפוס „מרכז". תרפ"ז. 6 ע' 31:23.

128. המשפט העברי. קובץ שני. בעריכת מרדכי אליאש ופליטאל דיקשטיין. חל אביב, „המשפט העברי" דפוס הארץ, תרפ"ז. 236 ע' 25:18.

אח הראשון ראה „ק. ס" שנה ג' ע' 12.
תוכן הענינים: (א) י. י. יהושפט (רוסיה): התחדשות המשפט; (ב) פרופ. אביגדור אפסוביצר (וינה): זכר ל„זכות האם" בספרות ישראל; (ג) ב. ספרא (רוסיה): הקנין הפרטי במשפט העברי; (ד) הרב שמחה אסף (ירושלים): מנוי נשים לאפטרופסות; (ה) א. ל. גריבסקי (פריז): המשפלה והכנסית, המשפט והדת; (ו) אלעזר רבלין (ירושלים): תקנות צבור וסדרי משפט; (ז) פ. דיקשטיין: שכירות דירות; (ח) ש. רוזנבוים (חל אביב): רבית מאינם יחודים לפי התורה; (ט) א. גולק (ירושלים): תכנית לעבודת החברה. המשפט העברי; (י) דירא. צפרוני (חל אביב): אוצר השטרות של א. גולק; (יא) פ. דיקשטיין (חל אביב): השקפה ביבליוגרפית; (יב) משפט השלום העברי במספרים; (יג) תמצית ההרצאות, שנקראו בישיבות החברה בירושלים, בחל אביב ובלונדון; (יד) ועידת חברת המשפט העברי בירושלים, בסכות תרפ"ז.

129. עזנו. קובץ מוקדש לעניני ספורט הפועלים בא"י. תל אביב, הפועל, דפוס „אחדות“, תרס"ו. 46 ע' 24:16.
130. על המשמר. במה הפשית מאת ת. למתה"א (=למען תוצרת הארץ) לחג המורים. תל אביב, דפוס „הפועל הצעיר“, תרס"ו. 22 ע' 24:16.
131. הקואופרציה. קבץ לשאלות התנועה הקואופרטיבית והקבוצית בא"י, יו"ל ע"י „הבמה לקואופרציה בא"י“. תל אביב, דפוס „הפועל הצעיר“, תרס"ו. 86 ע' 29:16.
132. רשמות. מאסף לדברי זכרונות לאחגורסיה ולפולקלור בישראל. כך ה' ערוך ע"י ת. נ. ביאליק וי. ת. רביצקי. תל אביב, „דביר“, דפוס איתן, תרס"ו. [6] 447 ע' 24:16.

את הקורס ראה מ. ק. ס. שנה ב' ע' 239.

הכרך הזה, כארבעת הכרכים הקודמים, הוא מלא ענין ועשיר בתכנון, במאמרו הגדול של ד"ר שלושץ על האנוסים בסורסוגל או מוצאים ידיעות רבות על מצבם בזמן הזה, על מנהגיהם ועל יחסם ליהודים וליהדות. מחכים אנו לסופו של המאמר שימסור לנו את תפלותיהם. לחלק הזכרונות שבכרך זה יש חשיבות מיוחדת, כי באו בו פרקים חדשים מספר הזכרונות של יליג; פרקי זכרונות מאת אחד-העם והמשך זכרונותיו של מינקובסקי הנקראים ברב ענין. במחלקת „גזרות ושמדות“ באו שתי מגלות משפחה הנותנות לנו ציור שלם ומקיף מהיי היהודים ברוסיה בשנות המלחמה והריבולוציה. ר"ז אפשטיין מתאר את ההיום תחת שלשון הבולשביקים ומר מיי זכס רושם את פרשת יסוריה של משפחה עברית שגלתה עם הגולה של כל פלך קובנה בשנת 1916 ע"י הצורך ניקולי ניקוליבטש. — במחלקת „לשון וספר“ באו, המאמרים „לשון הנגב“ ל. לויאס ו„האותיות הבורות במקום אותיות נחות“ לצבי הריזובה. שניהם אינן ענין ל„מאסף לדברי זכרונות, אחגורסיה ולפולקלור“, ואין כאן מקומם, ואמנם אף לדברי המערכת מצאו להם מאמרים אלו מקום במאסף זה רק מפני שאין לנו לפי שעה כלי שרת אחר קבוע ומיוחד לחקירת הלשון. מאמרו המענין של א. ש. רבינוביץ על „כנויי משפחה עבריים“ לקוי לא רק בחסר — מה שיש לסלוח לו — כי אם גם ביתר, למשל, „אחרון“ הוא כותב: „שם משפחתו של ר' ישעיה אחרון“, ומציין מקור לדבריו את שם הגדולים להרב חיד"א. ולא ידע כי ר' ישעיה זה נקרא אחרון רק כדי להבדיל בינו ובין זקנו ר' ישעיה הראשון או הזקן, ולא שכך היה שם משפחתו. מאמרו של כרוך עזויאל על הפולקלור של היהודים הספרדים הוא מלא ענין אבל אינו מעובד ומסודר כהלכתו, יש להזכיר עוד את משלי העס שנאספו ע"י ש. אינהורן בהבנה רבה. נוסף לכל זה באו בכרך שלמינו רשימות פעינות של אידלון על חזני פראג ושל רבקינד על סגירת ישיבת ולוזין ועל הגנונים שנהגו בה. וקבוצה הגונה של כתבים ואגרות מחשובי חסידים שכדור הקורס, כמנדלי מויס, לילינבלום, שלום עליכם ואחד העם.

133. שביבים. במת הפשית. האחראי א. מרגלית. תל אביב, דפוס סטור, תרס"ו. [2], 26 ע' 24:17.
134. השפה. בהוצאת נדוד מנני השפה בא"י. תל אביב, דפוס איתן, תרס"ו. 16 ע' 25:17.

החבורה הופיעה בח' אייר.

135. פועלי ציון א"י. ארבע עשר וועג. זאמלענעם ארויסגעגעבן

פון ... האחראי א. שרמן. יסו-הל אביב, דמוס סועלי ציון, 1927. 24 חצאי
עמודים 25:18.

א. III ספרים וחברות.

136. אברהמיהו, נ. הנחלת השפה לעם. ירושלם, דמוס סיני, חרס"ו.
7 ע' 22:15.

137. אוירבאך [אויערבאך]. חיים יהודה ליב. חכם לב על שלחן ערוך
אבן העזר... נוף הספר הוא קצור פסקי הלכות להנאות... שלמה מחלמא... וסביב ס'
חכם לב חרושים ובאורים... בסופו שתי תשובות... אחת בהלכות מקואות וחשינה בהלכות
חוקה במצות ומנוי שררות בישראל. ירושלים, דמוס סלומון, חרס"ו. [4], [6], [2]
384 ע' 28:22.

138. אחדות העבודה. הועידה החמישית של אחדות העבודה בתל
אביב (י"ח — כ"ו חשוון, תרפ"ו). דין וחשבון בצירוף החלטות מועצות אחדות העבודה.
(סלואים). תל אביב, אחדות העבודה, תרפ"ו. 216 ע' 21:14.

139. האחדות. (אגודה ספלותית). למהות הסתדרות מקצועית בין
לאומית. תל אביב, האחדות, 1927. 16 ע' 17:12.

140. איש-בתיה, ח. ש. השביתה הראשונה (מפני מה נוהגים
בישראל לאכל בשבועות מאכלי חלב?). בדיחה עממית. תל אביב, דמוס הארץ,
חרס"ו. 18 ע' 16:12.

141. אלביב, יחזקאל חי בן עזרא. ריגת יחזקאל. חוברת א' כרך א'
שירים ותשבחות... לימות החול ולשבחות. קובץ שירים... ירושלם, דמוס "אביב",
חרס"ו. 20 ע' 22:14.

142. בזיליאנסקי, משה יהושע. הנדה של פסח, אור זורח
מיסדת ומפורשת עפ"י ספרי אדמו"ר מוה"ר נחמן מברסלב וספרי תלמידו נתן ושאר
הלמידיו... ירושלם, דמוס "ברסלב" תרפ"ו. 63,3 [8] ע' 24:16.

143. בלפור, ארתור ג'יימס. בלפור בארץ ישראל. נאומים (מוצא
לאור ע"י קרן היסוד) ירושלים, קרן היסוד, דמוס הפועל הצעיר, תרפ"ו. [1], 82 ע'
24:16.

הופיע גם באיריש.

144. (בלובשמיין), רחל. סמית. שירים. תל אביב, "דבר", "דמוס הפועל
הצעיר", תרפ"ו. 48, [2] ע' 20:14.

145. בן ציון, ש. [א. גוטמן]. בצאת ישראל מסצרים. ספור
נבורות מימי קדם, חלק ראשון, חלק שני. תל אביב, אמנות, דמוס "השחר", חרס"ו.
387 [1] ע' 18:12.

146. בני יעקב, הסתדרות הרועים למשק ונמיעות בארץ ישראל. חל אביב.
תזכיר הועד הנדול של הסתדרות הרועים... חל אביב, דפוס "חל אביב", תרפ"ו.
10 ע' 18:12.
147. בנק הפועלים בע"מ. דין וחשבון לשנת 1926. (תרפ"ו—תרפ"ז).
שנת החשבון החמישית. חל אביב, דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ו. 25 ע' 16:24.
148. בנק קפת עם ארץ ישראלית. סאזן לשנת 1926, שנת החשבון
השמינית. חל אביב, דפוס "אחדות", תרפ"ו, 15 ע' 15:23.
את הקודם ראה: ג. ק. ס"י שנה ג' ע' 98.
149. ברוך יהודה נח. ס' אבני הלבנון במצות בנין בית המקדש
ובנין הישוב בארצנו בזמן הזה... ירושלם, דפוס כהן, תרפ"ו. 32 ע' 12:16.
150. ברכיהו, מרדכי. היגיונות הילד בגיל "הגן". ירושלם, הסתדרות
מריצינית הדסה, דפוס כהן, תרפ"ו. [27], ע' 18:21.
- 150 a. גוימין (גוימין), שלמה דב. פולצלינה. מחזה בחמש מערכות.
חל אביב, "דבר", דפוס אחדות, תרפ"ו. 111, [1] ע' 14:20.
151. גורדון, אהרון דוד. כתבי א. ד. גורדון. כרך שלישי. י"ל ע"י הועד
המרכזי של מפלגת "הפועל הצעיר", חל אביב, הפועל הצעיר, דפוס הפועל הצעיר,
תרפ"ו. [2] 283 ע' 14:21.
את הכרכים הקודמים ראה: ג. ק. ס"י שנה ב' ע' 5 ושנה ג' ע' 10.
152. גינזבורג, פסח. קרית החול. חל אביב, "הארץ", דפוס וייס, תרפ"ה.
30 ע' 17:24.
153. גרזובסקי, יהודה. הסלון העברי מאת... ודוד ילין. הוצאה חדשה
וסחוקנת בהוספות רבות... חל אביב, "דבר", דפוס איתן, תרפ"ו. [2], 655 ע' 12:18.
את ההוצאה הקודמת ראה: ג. ק. ס"י שנה ג' ע' 10.
154. גריבסקי, (גרייבסקי) פנחס ר' בצלאל לפין. תולדות ודבריו
חייו... ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ו. 101, [1] ע' 15:22.
- ר' בצלאל לפין עסקן ארץ-ישראלי מהדור ומחשוב הישן תולדותיו ודבריו ימי חייו
נדפסו ונמסרו לדפוס ע"י גרייבסקי בתור תשורה נלכבה לבעל היוכל ליוכל השבעים שלו ביום
י"ב אלול תרפ"ו. נערך ע"י י. י. ילין, ומכול ביוגרפיה של סר לפין, מאמרים שהופיעו ליום
יובל, מכתבים שונים, שקבל הוא ואביו (ר' פישל לפין) ממוסדות שונים (החל משנת תרכ"ד),
כמו כן זכרונות ודוקוסגסחים הקשורים עם פעולותיו של בעל היוכל בשנות המלחמה העולמית,
אחדים מהתעודות האלה עוד לא נתפרסמו, בספר 8 תמונות פוטוגרפיות.
155. גריבסקי (גרייבסקי), פנחס. זכרון לחובבים הראשונים וסובי
עסקני הצבור בירושלם. לחקופת מאת השנה לבסוס הישוב האחרון של ערת האשכנזים
בירושלם. חוברת א' ב', נ' ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ו. 26, 27 ע' 14:22.
156. גריבסקי, פנחס. מחיי הקראים בירושלם... ירושלם, דפוס
צוקרמן, תרפ"ו. 16 ע' 14:21.

- רשימות שנתפרסמו ב"הארץ" וב"דאר היום".
 כדי להציל משכחה את החמר ההיסטורי הנמצא בהן — אסף המחבר את רשימותיו
 אלה והוציא אותם בחוברת מיוחדת.
157. גריבסקי, פנחס. ניר לבית הלוי. זכרון לראש השוכנים ראשון
 לעדת האשכנזים בירושלים הרב נפתלי יצחק רוהלד הלוי. תולדות חייו מפעליו
 ומאורעות חקופתו. ירושלים, דפוס ציון, תרפ"ז, 18, [1] ע' 22:15.
158. גרנובסקי, א. לשאלות החישובותנו. תל אביב, "מסחר ותעשייה"
 דפוס, "הפועל הצעיר" תרפ"ז, 30 ע' 19:14.
159. דוסטובסקי, א. מחלות הסין בארץ ישראל. (ירושלים, בלי
 שם דפוס, תרפ"ז), 10 ע' 24:17.
160. דינרד (דינארד), דוד מנחם. מעין ננים... גן הסנהדרין בירושלים
 על האמת ועל הדין ועל השלום. ירושלים, דפוס ציון, תרפ"ז, 57 ע' 22:15.
161. הילפרין יחיאל. כנור דוד. תל אביב, "הגנה", תרפ"ז, 24 ע' 17:12.
 = סה ספר ירח לי שיחות ואגדות חוכרת א'.
162. הילפרין, יחיאל. בקרן זווית. שירי משחק לגני-ילדים ולבתי-ספר.
 המוסיקה מאת יואל אנגל. חלק ראשון. תל אביב, "הגנה", דפוס "הארץ", תרפ"ז.
 88 ע' 28:17.
163. ההנהלה הציונית בא"י. מחלקה להתישבות חקלאית. מסקר
 המסקים החקלאיים של ההנהלה הציונית בא"י מיסודה ובסיועה של קרן-
 היסוד... ירושלים, דפוס כהן, 1927, 46 ע' 24:17.
- נספחו לו ע' עם טקסט אנגלי.
164. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הגוש השמאלי.
 לקראת ועידת ההסתדרות. תל אביב, דפוס "אסנוח", 1927, 16 חצאי
 עמודים 35:25.
155. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. המסקר השני
 של העובדים העברים בא"י (כ"ב אלול תרפ"ז-1 ספטמבר 1926). תל אביב, דפוס
 "אחדות", תרפ"ז, VII, 52 ע' 81:28.
166. הסתדרות הציונים הכלליים בא"י. לקראת הקונגרס הסני.
 מצע לבחירות... תל אביב, דפוס הארץ, תרפ"ז, 8 ע' 24:17.
167. הרצל, בנימין זאב. מסע הרצל בארץ ישראל. פרקי יומן
 מתורגמים בידי א. ורדי. עם מבוא מאת המחנך. תל-אביב, דפוס "הארץ", תרפ"ז.
 16 ע' 24:16.
168. וינמרויב (ווינמראב), יעקב דוד. נאוה תהלה על הנרה של
 פסח... ובו מאמרים... אשר לקטתי מתוך כתבי אבי... ירושלים, דפוס "ברסלב", תרפ"ז.
 48 ע' 21:15.

169. נָרָן, ז'ול. בית ספר לרבינוונים. תרנ"ז. שף. תל אביב.
„אמנות“, דפוס הפועל הצעיר, (תרפ"ז) 249 ע' 12:19.
170. חברת גמילות חסד של הנשים בתל אביב. דין וחשבון כספי
מן א' שבט תרפ"ז עד א' שבט תרפ"ו. תל אביב, דפוס הארץ. תרפ"ו, 8, 7 ע'.
בשלושת החברות המונחות לפנינו „רשימות התרומות והנדבות“ עבוד אותו הוסיף שונות.
171. חיפה. בית הספר הריאלי העברי. דין וחשבון שני שנת 1926.
חיפה, דפוס סוכובולסקי, 1927. 8, [1] ע' 21:15.
הופיע גם באנגלית (11 ע').
172. חיפה. אגודה להשתלמות במדע. דין וחשבון שנתי (מראשון
לינואר 1927. 11 ע' 20.13.
173. חכם, נת. תקציר של הסמוריה כללית. חלק ראשון: עמי הקדם
יון ומוקדון. ירושלים, „דרום“, דפוס סולומון, תרפ"ו. 93, [1] ע' 22:14.
174. חנקין, יהושע. תוכיר בנוגע לנאולת הארץ וההתישבות עליה במשך
20 השנים הבאות, ותכנית ליסוד אגודה ארץ ישראלית לנטיעות לשם יצירת רכוש
לאומי. תל אביב, בלי שם הדפוס, תרפ"ו. 26. 28 ע' 24:17.
175. חסקינד, טובה. מגרשי משחק לילדים בתל אביב קיץ תרפ"ו.
תל אביב, עיריה, דפוס „השחר“, (תרפ"ו) 48 ע' 15:12.
176. חמקין, מרדכי. נספים. שירים. ירושלים, „כתובים“, תרפ"ו. 100 [8]
ע' 21:14.
177. ילין, דוד. חקרי סקרא. באורים חדשים במקראות. ירושלים, דפוס
ציון, תרפ"ז [8] 101, [5] ע' 22.15.
א: איוב.
178. יסקי, ח. מה יש לדעת לבראות העינים? ירושלים, חפזרות
מריצינית הדסה, דפוס כהן, תרפ"ו. 16 ע' 22:14.
179. יעקובס, חיים. התגלות היהודים המינים. ירושלים, דפוס התחיה,
תרפ"ו. 16 ע' 14:11.
- את ההוצאה הקודמת ראה: „קריית ספר“ שנה ב' ע' 6. טיסיון.
180. יפה, יוסף חיים. סאור של תורה. באור בנסוקי תורה על סדר,
בראשית... ומכאור בתוכו כמה ענינים... וכמה דברים סתומים בדברי חז"ל... ברוח
דעת... עפ"י חכמת ההגיון והדקדוק... תל אביב, דפוס „תל אביב“, תרפ"ו. 16 ע' 23:15.
181. יפן, נמל. קבוצת העגלונים העברים. קבוצת העגלונים
העברים בנסל יפו. (למלאת 5 שנים לקיומה. פסח תרפ"ב—פסח תרפ"ו).
תל אביב, דפוס „אחדות“, תרפ"ו. 4 ע' 41:29.
182. יקותיאל, א. י. תורה ועבודה בתור השקפת עולם. ירושלים
דפוס „העברי“, תרפ"ו. 17 ע' 17:12.

= ספרות תורה ועבודה, הוצרת א.

183. ירושלים. האוניברסיטה העברית. האוניברסיטה העברית בירושלים, שנת תרפ"ו. ירושלים, דפוס עזריאל, תרפ"ו. 56 ע' 23:15.
- נספחו לו טבלאות: מערכת השעות; לזמן-קיץ תרפ"ז ודין וחשבון כספי מיום 1 לאוקטובר 1926 עד ה-30 לספטמבר 1926. הופיע גם באנגלית.
184. ירושלים. בית הכנסת הגדול בית יעקב. דין וחשבון מכל הכנסות והוצאות של... מיום ט"ו אלול תרפ"א עד ח' תשרי תרפ"ו. ירושלים, דפוס סלומון, תרפ"ו. [4], 46, 6, [2] ע' 21:18.
185. ירושלים. בית הספר התיכוני למסחר. תכנית הלימודים. ירושלים, דפוס ויס, תרפ"ו. 24 ע' 19:12.
186. ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. הספרות היסודית בעברית (המקורות והמתורגמת) סר' משה חיים לוצטו עד היום הזה (תרפ"ט-תרפ"ו). רשימת הספרים הנמצאים בבית הספרים. ירושלים, דפוס ויס, תרפ"ו. VIII, 390, [1] ע' 24:15.
- סודר ע"י ב. דינבורג ואברהם יערי.
187. ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. קטלוג של חזרות אוטוגרפים ופורטרטים של אנשי שם יהודים, ממבחר האספה של הד"ר אברהם שברון. ירושלים, דפוס כהן, תרפ"ו. [2], 28 ע' 24:16.
188. ירושלים. בית זקנים וזקנות הכללי. רשימת הנדרבות מבתי הכנסיות בחג הפסח תרפ"ו וחשבון קצר כללי של בית זקנים וזקנות הכללי מאדיר תרפ"ו עד אדר ב' תרפ"ו. ירושלים, דפוס כהן, תרפ"ו. 26 ע' 23:15.
- את הקדמות ראה: "קריית ספר" שנה ד' ע' 9.
189. ירושלים. בית חנוך עורים. דין וחשבון מעשי וכספי לשנת 1926. ירושלים, דפוס "ארץ ישראל", תרפ"ו. 20 ע' 24:16.
- ההקדמה בעברית ובאנגלית. את הקודם ראה "ק. ס." שנה ג' ע' 248.
190. ירושלים. בקור חולים חוספימל. ספר הזכרון לחקופת השנה תרפ"ו-ו"פ. זכרון המעשה והמפעל של מוסדי הצבוריים ארצי ישראלים. ירושלים, דפוס סלומון, תרפ"ו. 26 ע' 16:12.
- הפקסם הוא בעברית ובאנגלית (38 ע').
191. ירושלים. שערי חסד. (שכונת). דו"ח כללי מיום החיסודות השכונה עד סוף שנה תרפ"ו. ירושלים, דפוס סלומון, תרפ"ו. [2], 28, [3] ע' 21:17.
192. ירושלים. רחובות בזכרים. חשבון הכנסה והוצאה... הוצרת ב: כולל כל ההכנסות וההוצאות שנכנסו ויצאו ע"י שלמה צומיף מחשרי תרפ"ה — עד אלול תרפ"ו. ירושלים, דפוס כהן, תרפ"ו. 46, [1] ע' 14:11.

193. ירושלמי, אפרים ספר איוב. השקפה מדעית. ירושלם, דרום,
דפוס „ארץ ישראל“, תרפ"ו. [2], 8, 10, [4] ע' 17 : 25.
194. הכהן, מרדכי בן הלל. עולמי II/III. ירושלם, דפוס „אתר ישראל“,
תרפ"ו. [4], 204, [2], 261 ע' 14 : 22.
= הכתבים של מרדכי בן הלל הכהן, ב' ג', את הראשון ראה: ק. ס. שנה ג' ע' 254.
195. כהנא, בתיה. ספרים. ספורים ואגדות. תל אביב, דפוס „הפועל
הצעיר“, תרפ"ו; 182 ע' 12 : 18.
196. כהנא, ש. (מ"ל). פסח התרפ"ו. הוברת תיאטרלית. הוצאת המשרד
התיאטרוני של ... ירושלם, דפוס „ארץ ישראל“, תרפ"ו. [18] ע' 17 : 25.
197. לוין מ. גדול עופות. בלוי 128 תמונות וציורים. תל אביב, ועדת
התרבות, תרפ"ו. VIII, 336 ע' 15 : 21.
198. לוין-קיפניס. אותיות פורחות. ספר עור ללמוד הקריאה ע"י
משחק. תל אביב, „דביר“, דפוס השחר, (תרפ"ו).
נספחה לו הוספה בשם: כיצד משחקים ? (8 ע').
199. לונדון, ד"ק. בין איים. תרגום יצחק לסדן. ירושלם, „מצפה“,
דפוס „ציון“ תרפ"ו. 92 ע' 13 : 18.
200. לוצטו, משה חיים. מעשה שמשון. מחזה שנמצא בכתב יד
ויוצא לאור זאת הפעם הראשונה על ידי שמעון נינצבורג. תל אביב, „דביר“, דפוס
„השחר“, תרפ"ו. XII, 58 ע' 15 : 22.
201. מדרש פליאה. עם ביאור מאיר עינים יבאר לכל דבר הקשה...
והוספתי עליו קונטרס הדר וקנים דרוש אשר אמרתי... למלאת לי שבועים
שנה מאתי מאיר יואל בן יהודה ווינאדער... ובסוף מלפולא חרופתא מאתי חיים
זעליג הרופא המכונה ד"ר ווינאדער. ירושלם, דפוס הכהן, תרפ"ו. 116,
4, 6, 2, 9 ע' 15 : 22.
202. מלכי, רפאל מרדכי. לקוטים מפרוש על התורה. כתב
יד מאת רפאל מרדכי מלכי רב ורופא בירושלם באמצע המאה החמשית לאלף
הנוכחי. נעחקו ונלקטו... וי"ל עם הערות בידי אליעזר ריבלין. ירושלם, דפוס סלומון,
תרפ"ד.
- מחברת ב' : מאמר הרפואה בקור חולים. (39 ע' 11 : 15). מחברת ג' : שרשי חשיבה
בישראל. (36 ע' 11 : 16). מחברת ד' : תקנות צכור וסורי משפט. (95—108 ע' 17 : 25).
- החוכרת א' הופיעה בשנת תרפ"ג. החוכרת ג' נדפסה כראשונה בהמשכים בחתור תרפ"ה.
החוכרת האחרונה היא הדפסה מיוחדת מהקובץ השני של „המשפט העברי“. וי"ל מכתב יד
בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי.
203. מספירו, האחים. (מ"ל). מעשה בארון סינרון. הציורים
והחבור מאת פ. מ. ה. ירושלם, דפוס עזריאל, תרפ"ו. 16 ע' 15 : 22.
משלוח מנות לפורים.

204. מקוה ישראל, בית הספר החקלאי. תכנית בית הספר החקלאי.
הל אביב, דפוס השחר, תרפ"ז. 18, 2 ע' 23:15.
עם שער מיוחד באנגלית. שני העמודים האחרונים הם באנגלית.
 205. מרכז העליה של הסתדרות העובדים העבריים הכללית בא"י.
חומר על העליה העובדת לארץ ישראל בשנת 1926. הל אביב, דפוס "אחדות",
תרפ"ז. 24 ע' 24:16.
 206. המשביר. דין וחשבון כללי לשנת תרפ"ז. הל אביב, דפוס אחדות,
(תרפ"ז). 14 ע' 29:21.
 207. המשפט העברי. חברה. התקנות, התעודה, ראשית הפעולות
וההכנית להבא. הל אביב, "המשפט העברי", דפוס "הארץ", תרפ"ז. 16 ע' 24:17.
 208. נתן דוד בן ישראל. יד נתן... [קצת לקוטים מכמה ספרי קודש...
לפרש ולבאר פסוקי חנ"ך ומאמרי חז"ל... והוסיף מריליה הרבה]... ירושלם, דפוס
ברסלב, תרפ"ז. 84 ע' 23:15.
 209. סמילנסקי, משה. ההתישבות החקלאית. הל אביב, דפוס
"השחר", תרפ"ז. 92 ע' 17:12.
 210. סמילנסקי, מאיר. כתבי מ. סיקו [פטריונים]. ספר ראשון.
הל אביב, "הפועל הצעיר", תרפ"ז. 291 ע' 21:14.
 211. ספרא, יוסף. תורת מנהל פנקסים. קורס שלם להנהלת
פנקסים בשביל תלמידי בתי הספר ומתלמידים בהשחתות ישראל בוגוסלנסקי-
יברכיהו. הל אביב, הוצאת המחבר, דפוס איתן, תרפ"ה. 180 ע' 23:15.
 212. ספריה קטנה. הל אביב, בהוצאת מ. גינבורג, דפוס "הארץ", תרפ"ז. 17:12.
 - א. המאירי, אבינדר. עץ השדה. ספור. 80 ע'
 - ב. זנגביל, ישראל. לוסש תוכניות. הרגום: מ. ג. 82 ע'.
 - ג. פטבסקי, מ. ילדי אדמה. ספורים. 82 ע'.
 - ד. מל, מכס. מעשה בעבד עברי. הרגום: מ. בן-אליעזר. 80 ע'.
 - ה. בן אכרם, ח. ש. מחדש. ספור. 82 ע'.
 - ו. טורנניב, א. מ. שיר תרועת האהבה. הרגום: מ. ו.
וולפובסקי. 81 ע'.
 - ו. קמחי, דב. א) סהרורית. ב) בהרים. 81 ע'.
 - ח. איסטרמי, פנאיט. מוסת. ספור. הרגום: ישראל ומורה. 82 ע'.
 - ט. סטבסקי, מ. מעשה בשיך חסן ועוד שיחות ישמעאלים. 81 ע'.
213. "עזרה", ירושלם, (חברה). הדין וחשבון השנתי השני ורשימת
כספית. ירושלם, דפוס עזריאל, 1927. 17 ע'.
- המקסם הוא בעברית ובאנגלית (27 ע').

214. עזרה אדומה בין לאומית בא"י. טתחת העול. ירושלים, העזרה האדומה, דפוס "אמנות" ת"א, 1927. 86 ע' 15 : 22.
215. "עין יעקב". חברת בית הכנסת הגדול בתל אביב. הקנות החברה. חל אביב, הרפ"ז. [4] ע' 12 : 17.
216. עפר. (סריח ב.). ספרי מקרא לילדים. חל אביב, "דביר", דפוס "חשחר", הרפ"ז. 12 : 16.
41. פישקין א. פורים לדב. (14 ע')
42. לוי-קיפניס. שושנת יעקב.
43. לוי-קיפניס. ילדי השדה.
217. פוזנסקי, מנחם. דסיות סלוות. ספורים. חל אביב, "דבר", דפוס אחדות, הרפ"ז. 251 ע' 14 : 21.
218. פוזנסקי, מנחם. זהרורים; אחרי הסתלה. חל אביב, אגודת הסופרים, דפוס "אחדות", הרפ"ז. 92 ע' = ספריה כללית.
219. פרידמן מ. הוראות להזנה חרנגלות לשם תוצרת ביצים... חרנג ש. ד. יפה. חל אביב, קואופרטיב "המפסם", הרפ"ז. 25 ע' 15 : 28.
220. פאָרמן, יעקב. במורה. שירים, ב. חל אביב, "משואות", דפוס שחם, הרפ"ז. 80 ע' 14 : 22.
- את הראשון ראה: ג. ק. ס". שנה ג' ע' 100.
221. פריץ, יצחק ליבוש. כתבי י. ל. פריץ. חל אביב, "דביר", דפוס אחדות, הרפ"ז. 279 ע' 16 : 25.
- כרך עשירי: א. היחיד ברשות הרבים. ב. פיליפונים שונים. ג. בעולם האומיות המחכמות.
- את החלקים הקודמים ראה: ג. ק. ס". שנה ב' ע' 237, שנה ג' ע' 257, שנה ד' ע' 11.
222. צמח, ש. רעיונות על היפה ועל האמנות. חל אביב, דפוס "המועל הצעיר", הרפ"ז. 88 ע' 13 : 19.
- שם מו"ל לא נזכר.
223. צ'רנוביץ, שמואל. עם השחר. ירושלים, בהוצאת ובדפוס הסדפיס, הרפ"ז. 272 ע' 14 : 22.
224. קלמר, יעקב בנאור. ארץ ישראל. אסף סמראות הארץ. ירושלים, "סגול", הרפ"ז. 24 ע' (תמונות) 24 : 30.
- רשימת התמונות (2 ע') בעברית ובאנגלית.
225. קמחי, דב. אס"ש. רוסן. חל אביב, כתובים, דפוס הפועלים, ירושלים, הרפ"ז. 281 ע' 12 : 18.
226. קפת חולים. פעולותיה והתפתחותה ב-4 השנים תרפ"ג-תרפ"ז. דו"ח

לועידת ההסתדרות השלישית. תל אביב, קפת הולים, דפוס אחדות, תרפ"ו. 56 ע'
26 : 20.

227 קפת מלוה חקלאית, פתח תקוה. דין וחשבון לשנת 1926. חמוד
(תל אביב, 1927). 8 ע' 17 : 24.

228. קפת הספר. תל אביב, בחי-דפוס שונים, תרפ"ו. גודל שונה.

99. וילנאי, זאב. עסק ישראל בתקופת החניך. (86 ע').

100. עמר. דברי ספרות ומדע (80 ע').

229. קפת הספר. תל אביב, דפוס "הארץ", תרפ"ו. 12 : 17.

חוברת א. ברדיצבסקי, מיכה יוסף. בדרך רחוקה. ספורים ואגדות.
מהדורה שניה. 31 ע'.

חוברת ב. אורבך, פ. האלמוגים. ספורים. מהדורה שניה. 22 ע'.

" ג. סמבסקי, מ. מעשה בשני אחים. ספור עם. מהדורה
שניה. 12 ע'.

" ת. ברש, אשר. אגדות סיניות. מהדורה שניה. 11 ע'.

" לט. ביאליק, חיים נחמן. מי ענר לדוכיפת ציצת
נוצה? זאגרה ערבית. מהדורה שניה. 7 ע'.

230. קרויצמילר, פ. זמן הופעתו השניה של יהודה המשיח הגיע.
(הרגם לעברית מ. סגל). ירושלים, הוצאת הסתדרות דפוס L. J. S. 1926. 19 ע' 21:19.
מיסיון. הופיע גם בגרמנית.

231. קרן היסוד בא"י. דין וחשבון של הועד הארצי לקרן היסוד בא"י
לשנת תרפ"ו. ירושלים, דפוס הפועלים, תרפ"ו. 162 [16] ע' 17 : 24.

232. הקרן הקימת לישראל. דין וחשבון של הועד הארצי לקרן
הקימת לישראל לא"י ולסוריה לשנת תרפ"ו. תל אביב, דפוס "הפועל הצעיר", תרפ"ו.
88 ע' 16 : 24.

את הקודם ראה "ק. ס". שנה ג' ע' 94.

233. ראובן. הערוכת ראובן. תל אביב, דפוס "אמנות", תרפ"ו. 20 ע'
15 : 11.

234. ראובני, אב. צחוק ורוגז. ירושלים, צחוק ורוגז, דפוס "ארץ ישראל",
תרפ"ו. 31, 31 ע' 11 : 17.

ספר א. 1. מה קרה לי אחרי מותי. 2. המשרה. 3. סולל כבישים. 4. השקרן.

ספר ב. 1. אצבע אלהים. 2. סינימה בחדש תירושלמית. 3. עוכר ישראל. 4. אסון.

235. רבינוביץ, אלכסנדר זיסקינד. הרחוקים על היי עולם, וחיי שעה.

תל אביב, דפוס "אחדות", תרפ"ו. 51 [1] ע' 12 : 17.

236. רחוב-עוזיאל, אסתר. משק הבית. תל אביב, ההסתדרות העולמית

לנשים ציונית, דפוס "השחר", תרפ"ו. 34 ע' 15 : 23.

237. רזנמל, א. ד. סגלה הטבת. חומל לדברי ימי הפרעות והסבב
ביתודים באוקראינה, ברוסיה הגדולה וברוסיה הלבנה. ספר ראשון: א-ב. ירושלם,
„תבורה“, דפוס „ציון“, תרפ"ו. 111 ע, 15: 28.
238. ריבלין, אליעזר. הנגיד רבי יהונתן שולאל בירושלם. ירושלם,
דפוס „ציון“ תרפ"ו. 14 ע' 11: 15.
הדפסה מיוחדת מ„התור“.
239. ריגר, אליעזר. תולדות חומן החדש. מתקופת ההשכלה עד ימינו.
ספר שני. מהדורה שניה. תל-אביב, „רביר“, תרפ"ו. [4], 178 ע' 17: 22.
עם תמונות ומפות. את ההלק הראשון ראה: ק. ס. שנה ד' ע' 12.
240. שויגר, יצחק. על הספתן. דרסה בשלש מערכות. תל אביב, דפוס
„אחרות“, תרפ"ו. 107 ע' 14: 21.
241. שיק, יצחק. פהם לבן. חשכול ארץ-ישראל. יפו, דפוס שהם, 1925.
17 ע' 11: 14.
242. שכספיר, ויליאם. ספורי שכספיר. מספרים לילדים עם 7
ציורים מאת נ. ס. פרים ואחרים. תרגם טאנגלית מ. בן אליעזר. ירושלם, „מצפה“,
דפוס ויס, תרפ"ו. 101 ע' 11: 16.
243. שלונסקי, אברהם. בגלגל. שירים ופואמות, תל אביב, „רביר“,
תרפ"ו. 199 ע' 14: 20.
244. שלונסקי, אברהם. לאבא אסא. צרור שירים. תל אביב, „כתובים“,
תרפ"ו. 64 ע' 11: 16.
245. שרגורודסקא, פ. אלף ביח. מהדורה רביעית. תל אביב, „רביר“,
דפוס „אחרות“, תרפ"ו. 95 ע' 19: 27.
246. תל אביב. תחנת הנסיון של ההנה"צ. מחלקת ההדרכת. תל אביב,
דפוס „הפועל הצעיר“, תרפ"ה—16: 24.
- עלון א), ישראל ריכרט: מחלת רקבון הנבעול של הסבב. (ע' 4).
עלון ב), כלי שם מחבר: השמוש בזבלים. (4 ע').
עלון ג), (מהדורה ב'), ש. פ. בודנהיימר: כניסת עלי הכרוב. (ע' 4).
עלון ד), ישראל ריכרט: המחלה במחלת האנסרקנוז
של תפוחי הזהב. (2 ע').
עלון ה), ש. פ. בודנהיימר: הוראות למחמה בזבוב
הבית במשקים הגדולים בארץ. (7 ע').
עלון ו'), פ. פינר: לשאלת הסויה בארץ. (2 ע').
עלון ז'), בלי שם מחבר: הכנת חמיסות וריקות נגד
כניסת הסגן. (1 ע').

עלון ה'. ש. פ. בודנהיימר: צרעה של עלי השקד. (8 ע').
עלון ט'. ישראל ריכרט: מחלת נבילה של החציל,
העגבניה והפלפול. (5 ע').
עלון י'. ה. צ. קליין: הנראות לשמוש באורניה גרין
למלחמה בסויקים. (2 ע').
עלון י"א. ישראל ריכרט: מחלות השדפון של צמח הדורה
בארץ. (10 ע').

מהם שני עמודים באנגלית.

עלון י"ב. ישראל ריכרט: מחלת הכשוהית של המלפפון. (4 ע')
עלון י"ג. י. גריה: גופות זרים בקיבות הבקר. (7 ע').
עלון י"ד. דוד אורי: הנראות לשימור ביצים. (4 ע').
עלון ט"ו. ש. פ. בודנהיימר: רפרפי הנפנים בארץ. (8 ע').

מהם 1 ע' באנגלית.

עלון ט"ז. י. גריה: דבר הבקר. (5 ע').
עלון י"ח. ישראל ריכרט: מחלת הקסחוניה של עלי החציל. (2 ע').
עלון י"ח. ישראל ריכרט: המחלה במחלת שדפון חבואות
החורף בא"י. (12 ע').
מהם שני ע' באנגלית.

עלון י"ט. ש. פ. בודנהיימר: המחלה ב-Icerya purchasi
בגנות, בית וגני. (2 ע').
247. תל אביב. גמנסיה עברית, "הרצליה". תזכיר. תל אביב, דפוס
"אחרות", תרפ"ז. 18 ע' 28:15.
248. תנ"ך. כתובים. מגלת אסתר. תל אביב, דפוס השחר, תרפ"ז.
20 ע' 18:18.

א. IV. שונות.

249. א בריוואלע צום כלל ישראל. ירושלים, דפוס "ברסלב", תרפ"ז 8 ע'
17:12.
250. פועלי ציון א"י. פראלעטארישע קאמפס-לידער. תל
אביב, פועלי ציון, דפוס פועלי ציון, 1927. [8 ע' 17:12].
251. פריד [פריעד]. דבורה. די עפענטליכע מיינונג. ירושלים,
דפוס "ברסלב", תרפ"ז. 8 ע' 15:22.
252. קאמוניסטישע פארטיי, א"י. די סכנה פון א נייער מלחמה.
האחראי. ד. שכטר. תל אביב, דפוס ציון, תרפ"ז. 4 ע' 17:12.
253. קאמוניסטישע פארטיי, א"י. צום 8-טן מערץ. (אינטערנאציאנאלער

פרויען טאג). אויסגאבע פון דער פרויען אפטיילונג ביים צענטראל-ראט פון דער ארבעטער פרקציע. ירושלים, דפוס „אמנוה" תל אביב, 1927. 16 ע' 12 : 15.

254. קרן חיסוד בא"י. וואס האט דער קרן חיסוד אויסגעטון

אין א"י. ירושלים, דפוס „המדפיס", תרפ"ז. 23 ע' 24: 16.

255. רופין, ארטור. די ווירטשאפטליכע קאלאניזאציע פון

דער ציוניסטישער ארגאניזאציע אין ארץ ישראל. אידיש י. א. ווייסמאן, ירושלים,

ציוניסטישע ארגאניזאציע, דפוס החחיה, תרפ"ז 76 ע' 12 : 17.

= ציוניסטישע פאלקס-ביבליאטעק ג"ר 14.

255 a **Bodenheimer, F. S.** Studies on the life-history and the control of *Zeuzera pyrina* L. in Palestine by F. S. Bodenheimer and H. Z. Klein. Tel-Aviv, 1927. ע' 63 — 88. 15:23

Reprint from Agricultural Records No. 1.

255 b **Christian & missionary alliance.** Jerusalem, L. J. S. Press, 1926 — 27.

Vol. I. No. 1: Palestine and Arabian border mission. 16 ע' 13:20.

• I, • 2: The appeal of the Palestine and Arabian border mission. 18 ע' 13:19.

Vol. I. No. 4: The appeal of the Palestine and Arabian border mission. 18 ע' 14:19.

Vol. II, No. 1: The minaret of Palestine and the Arabian border 16 ע'.

• II, • 2: " " " " " " " " 20 ע'.

• II, • 3: " " " " " " " " 17 ע'.

14:19.

256. **Confédération Universelle des Juifs Sephardim.** Jérusalem. Comité exécutif. Rapport financier et compte-rendu général. (Imprint missing). 20 ע' 15:23.

דריח לשנות 1924—1926.

257. **Daher H. J.** Reminiscences of my youth. Part II. (Jerusalem, Palestine Educational Co.) 1926. ע' 15—28. 12:18.

257a. **Elazari (Vilkansky), M(ordechai).** Preliminary on the experiments with sugar beets in Palestine, by M. Elazari (and) L(udwig) Pinner. (Tel-Aviv), 1927. ע' 89—144. 15:22.

Reprinted from Agricultural Records no. 1.

אח החלק הראשון ראה: ק. ס. שנה א' ע' 173.

258. **Haddad, E(lias) N(asrallah).** The spoken Arabic of Palestine, by E. N. Haddad and W. F. Albright. Jerusalem, The Palestine Educational Co., 1927. 42, 96 ע' 14:20.

השערים והמקסם הם בערבית וכאנגלית. נספח לו ספחת. הופיע גם בגרמנית בשם:

Arabisch wie es in Palästina gesprochen wird.

259. **Keren Hayesod.** Keren Hajessod und Palästina-Aufbau. Jerusalem, (typ. "Hamadpis"), 1926. 16 ע' 15:24.

260. **Keren Kayemeth Leisrael.** A guide to Jewish Palestine (by the) Keren Kayemeth Leisrael and Keren Hayesod (Jewish National Fund and Palestine Foundation Fund). Jerusalem, (typ. Azriel Printing Works), 1927. 73 ע' 13:18.

260a. **Keren Kayemeth Leisrael.** Facts about the Land. (Jerusalem, typ. Goldenberg), 1927. 12 ע' 10:18.

260b. **Keren Kayemeth Leisrael.** Das jüdische Palästina, (hrsg. von Keren Kayemeth Leisrael und Keren Hajessod). 2. Aufl. (Tel-Aviv, typ. "Amanut", 1927). 47 ע' 12:16.

הופיע גם באנגלית, את ההוצאה א' ראה: ס.ג. שנה ד' ע' 14.

260c. **Menchikowsky, F.** Some data concerning the salt lands of Palestine. Tel-Aviv, 1927. 41—60. 15:23.

Reprinted from Agricultural Records no. 1.

261. **(Nitsche, Paul)** (מר"ל). Der Brief an die Menschheit. Ein Merkblatt aus Papieren eines Unbekannten. Jerusalem, Nitsche, (c. 1927), 15 ע' 15:23.

262. **Oppenheim, I. D.** Researches on the changes in the opening of the stomata which occur in different species of Citrus, Tel-Aviv, Institute of Agriculture and Natural History, 1926. 39 ע' 15:23.

Reprinted from Agricultural Records No. 1.

263. **Palestine.** Annual Report [of the] Department of agriculture, forests and fishers, Palestine, 1925. [Jerusalem], Printed at Greek Conv. Press, [1926?]. 66 ע' 20:33.

264. **Palestine. Government.** Note on the technical system of the Survey of Palestine, January 1927. (Jaffa), n. p. (1927). 8 ע' 21:33. (עם חמש דיגרמות).

265. **Palestine. Government.** Ordinances. Annual volume for 1926. Jerusalem, Government of Palestine, typ. Greek Convent & Azriel Presses, (1927). 235 ע' 18:24.

את הקודם ראה: ס.ג. שנה ד' ע' 14.

266. Preuss, W(alter). Census of Jewish labour in Palestine. Tel-Aviv, „Mischar w'Taesia", 1927. 16 ע' 15 : 23.

267. Schwartzman, Benjamim M. The Sabbath-Rest. Transl. into English by A. L. Shirwinter. Jerusalem, (Schwartzmann), 5687 (1927). 20 ע' 13 : 21.

268. Warburg, O. Pisum Fulvum Sibth. et Smith n. var. Amphicarpum. Tel-Aviv, Institute of Agriculture and Natural History, Printing "Achdout", 1926. 6 ע' 15 : 23.

Reprinted from Agricultural Records No. I.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א. הספרות העתית.

(תוצאות שזמן הופעתן הוא קבוע).

327. אשכולות; ירחון מצויר לנערים ולילדים... העורך נ. רוזנבל. קישינב, הוצאת „תרבות" ו„אונזער צייט", חרפ"ו. 27:19.

החוברת א' הופיעה ב-3 לאפריל.

328. בן הדור. שבועון לבני הנעורים. יוצא ע"י ההסתדרות העברית באמריקה. העורך האחראי: ק. ווייסמן. ניו-יורק, ההסתדרות העברית באמריקה, חרפ"ו. 28:20.

החוברת 3 הופיעה ב-13 למאי.

329. גלים. שבועון לעניני הנוער. העורך האחראי: י. זרדין. קובנה, חרפ"ו. 47:32.

הגליון 1 הופיע ב-4 לפברואר.

330. משואות; דו שבועון לעניני הנער. יו"ל ע"י ההנהגה הראשית של ברית הנער העברי ע"ש יוסף טרוטסקי. רינה, דפוס ספלענדור, חרפ"ו. 29:22.

החוברת א' הופיעה ב"א ניסן.

331. אונזער לעבען. ערשיינט יעדע וואך. רעדאקטאר: מ. י. ליבסאן. קאלאמיי, חרפ"ו. 50:34.

עס הוספה בפולנית. הגליון 7 הופיע ב-20 למאי.

332. די אירישע (ידישע) שפראך. ...ושוורנאל פאר סראקטיש ידיש שפראכויסן. נייט ארויס אלע צוויי כאראשים (חדשים). קיעז, „קולטור ליגע", 1927. 29:23.

ארויסגיגעבן פון קאמערד פאר יודישער קולטור בא דער אוקר. וויסנשאפטל. אקאדעמיע, טילאלאגישע סעקציע.

החוברת 1 הופיעה במרץ.

333. אילוסטרירטער מאנאזין. צייטשריפט [פאר] ליטעראטור-קונסט-טעאטער
קינא-קריטיק-ספארט-ראדיא. ווארשע, 1927. 17: 24.
החבורת 1 הופיעה ביאנואר.
334. דער בלאפער. וואכענבלאט פאר ווייז, הומאר און סאטירע. ווארשע
1926. 26: 87.
הגליון 1 הופיע ב-28 לילוי.
335. בלויע בלעטער. רעדאקטאר: ל. פינקיל. ווארשע, חרפ"ו. 18: 26.
החבורת א' הופיעה ביוני.
336. דגל ישראל. מאנאטליכער זשורנאל פאר חזקת התורה והיהדות, ארויסגעגעבן
פון „דגל הרבנים" און „דגל ישראל". רעדאקטירט פון שמואל ליב הורוויץ. ניו
יארק, חרפ"ו. 20: 27.
הגליון 1 הופיע בשבט.
337. דער וועג. א בלאט צו פערטיפונג פון רעליגיעזע און ויסליכען לעבן.
ארויסגעגעבן זעקס מאל א יאר פון ע. לאנדסטאן. ווארשע, 1927. 16: 24.
הוצאת המיסיון. החבורת 1 הופיעה בינואר.
338. וועלט שפיגעל. וואכענבלאט פאר אלע. ווארשע, 1927. 26: 98.
הגליון 1 הופיע ב-6 לינואר. הוצאת „שבועות של ההיינש".
339. לאדזשער פרייע יוגנט. רעדאקטאר: מיכאל שפירא. לאדזש, הפוס
שיטסין, 1927. 24: 31.
החבורת הופיעה בינואר.
340. מכבי. פעריאדישע צייטונג פון סרכז „מכבי" אין ליטע. רעדאקטאר
ס. ל. ראבינאוויטש. קאוונע, 1927. 31: 47.
הגליון 4 --- 5 הופיע ב"6 למאי.
341. נייע געזעלשאפט. סאציאליסטישער חודש זשורנאל. רעדאקטאר:
יחיאל האלפערן. ווארשע, די „נייע געזעלשאפט", 1927. 16: 29.
החבורת ב' הופיעה בפברואר.
342. פינסקער שטימע. אוספארטייאישע, דעמאקראטישע, ליטערארישע געזעל-
שאפטליכע און עקאנאמישע צייט-שריפט. רעדאקטאר: ס. בולין. פינסק, 1927. 31: 46.
שבועון. הגליון 1 הופיע ב"7 לינואר.
343. ציוניסטישע בלעטער. צווייטוואכענשריפט פאר די פראבלעמען פון
דעם אויסלעבען פון יידישען פאלק אונטער דער הויפטלייטונג פון יצחק גרינבוים.
ווארשע, 1926. 16: 24.
החבורת 1 הופיעה בראשון למאי.
344. קובאנער אידישע יום טוב בלעטער. ... פסח בלאט. רעדאקטירט
און ארויסגעגעבן פון ברידער בערניקער און צבי שפירא. קובא, 1927. 20: 27.
החבורת 1 הופיעה באפריל.

345. די שוחרים שטימע. איינציגער וועכענטליכער שוחרים ארגאן אין
פוילען, ווארשא, 1926. 23:31.
הגליון 1 הופיעה ב-10 לדצמבר.
346. תל חי. קינדער זשורנאל פון דער יידיש וועלטליכער פאלקס שול, תל
חי, רעדאקטאר: א. גראדענסקי. בריסק, 1927. 15:22.
החוברת הופיע ביוני.
347. Binjan. Jüdische Illustrierte Zeitung. Beilage zur
Selbstwehr. (Prag, Keren Kayemeth Leisrael). 1926. 23:31.
הגליון 1 (של השנה השניה) הופיע בנובמבר.
348. Достижение. Двухнедельный журнал посвященный
еврейской жизни, сionизму и строительству Палестины. Вы-
ходит I-го и 15-го каждого мѣсяца под ред. М. Б. Клейнмана.
Лондон (тип. Вольтер, Париж) 1927. 22:31.
דרשבעק. הגליון 1 הופיע ב-1 ליולי.
349. Drumuri noua. publicatie sionista-revizionista.
Galati, Tip. „Basarabia“, 1926.
ירחון. החוברת 1 הופיעה ביוני.
350. Ha-Lapid. (O facho). Orgao da Comunidade isra-
elita do Porto. Director e editor A. C. de Barros Basto
(Ben-Rosh). Porto, 1927. 17:25.
הגליון 1 הופיע באפריל.
351. Inwalida zydowski. Miesiecznik. Organ Zjednocze-
nia zwiazkow zyd (owskich) inwalidow, wdow i sierot wojen-
nych R-pltej P. Krakow, Zjednoczenie, 1927. 25:35.
הגליון א' הופיע בראשון ליאנואר.
352. Das Jüdische Heim. Zeitschrift für den Aufbau
Palästinas, jüdische Politik und Kultur. Zürich, Das Jüdi-
sche Heim, 1927. 25:34.
ירחון. הגליון הראשון הופיע ב-22 לאפריל.
353. Der Jüdische Kantor. Zweimonatsschrift des All-
gemeinen Deutschen Kantoren-Verbandes. Hamburg, All-
gemeiner Deutscher Kantoren-Verband, 1927. 21:28.
הגליון 1 הופיע בראשון לאפריל בעריכת ליאון קורניצער.
354. News Bulletin, issued by the International Zionist
Organisation. London, 1926. 17:25.
ירחון? הגליון 1 הופיע ביוני.

355. Ort. Mitteilungen des Verbandes der Gesellschaften zur Förderung des Handwerks und der Landwirtschaft unter den Juden „Ort“. Berlin 1927. 23:31.

החבורת 8-7 הופיעה במרץ.

356. Palästina. Monatsschrift für die Erschliessung Palästinas. Herausgeber: Zionistisches Landeskomitee für Oesterreich, Wien. Wien, Selbstverlag, 1927. 14:22.

החבורת 2-1 הופיעה (אחרי הפסקה של עשר שנים) באפריל (?)

Palestine Pictorial, issued under the auspices of the United Palestine Appeal, 1926. 8°.

ירחון. הגליון 1 הופיע בנובמבר. מצויר.

358. Разсвет. Двуседмично списание на циониститѣ-ревизионисти. София 1927. 23:30.

דו-שבועון. כולגריה. הגליון 1 הופיע בראשון לאפריל.

359. Le renouveau. (Hebdomadaire), Paris, typ. „Renouveau“, 1927. 24:30.

החבורת 1 הופיעה ב-26 למרץ.

360. Revue littéraire juive. Paraissant le premier de chaque mois. Directeur I. Gheler. Paris, La Revue littéraire juive, 1927. 14:22.

החבורת הראשונה הופיעה במרץ.

361. The Rural Voice. Bulletin of Farm and rural department (of the) National council of Jewish women. New York, National council of Jewish women, 1927. 22:32.

ירחון. הגליון 1 הופיע במאי.

362. Трибуна еврейской советской общности. Ежемесячный орган центрального правления „Овет“ — Общество по земельному устройству трудящихся евреев в СССР. Москва 1927. 25:31.

הגליון 1 הופיע במרץ.

ב. קבצים ומאמרים.

363. אלישבע. קובץ מאמרים אודות המשוררת אלישבע. חל אביב, חומר,

חרי"ו. 82 ע' 19:12.

הקובץ נדפס בירושלם.

364. וואת ליחודה. קבץ מאמרים בחכמת ישראל אשר חברו אהבים...

ותלמידים לכבוד יהודה אריה בלוי... ביום מלאה לו ששים וחמש שנה לימי חייו...
נאספו ויצאו לאור ע"י צדוק העושי, דוב העללער, מרדכי קליין, בודפשט, דסוס
„אוניון", תרפ"ו. 836 [6] ע' 16 : 24.

= הצופה להכמת ישראל, שנה עשירית.

תוכן הענינים: צ. חעוועשי; יהודה אריה בלוי. י. מ. אלבונג; שני קמעיס כחבי
יד מפרשי על סנהדרין. ש. אסף; כסולה של כתובת בנין דכרין. א. אפסוביצר; שבלום.
א. ביכלר; הערות והארות על מצב האישות בספר יהודית. י. גאלדבערגער; המקורות בדבר
עליות הלל לגשיות. י. מ. גוסמן; נכסי הפקר ונכסי מדבר. מ. גסמיר; מדרש הנסיעה.
י. דאווידאן; שריד מספר פילוסופי. י. ק. דושינסקיא; מעשה בית דין. א. האפער; יסוד
ומקורו של יום מיתת האב והאם מדי שנה בשנה. י. ב. הורוויץ; אוצר לשון המשנה. י. היינמן;
היכרא לתניקות. ג. הירשלער; דורך על במתי ארץ. ד. העללער; שאול מלך ישראל
באגדות המושלמים. א. ל. וואגנר; שנים מקרא ואחד חרגום. א. ווייס; הפלוגתא בפרוש
מלת „מבעה" במשנה, בבבלי ובירושלמי. מ. צ. ווייס; שרידים מהגניזה. ד. ילין; חקרי לשון.
א. לבקוביץ; החקירה והאמונה. י. ל. לגדא; פרק מספרי „ודויים". י. לעבאוויטש; השקפה
בענינים הנוגעים לסחרת ישראל בזמננו. ע. לעץ; דוגמאות. י. מאהרשען; מזמור של יום.
י. סאנן; סקירה היסטורית על „דיני נפשות בזמן הזה". א. מרמרשטיין; שבלום. י. ל. ספער;
מדת דרך קצרה. י. פאסאי; שירי חשק של שלמה בנפיר. ב. י. פארקאש; וכוזים. י. ל.
פליישער; איפה ראה ראב"ע כדמות המן? מ. פעלדמאן; ביאור מאמרים קשים בתלמוד.
ב. א. פערלעס; עוללות בשדה המדרשים. ד. צ. פרידמאן ור. ש. לאווינגער; אלפא ביתא
דבן סירא. א. פרוימאנן; הדפוס העברי הראשון בלובלין. ק. פרייס; הערות לענין מריפות
אדם. א. קאמינקא; שירים ומליצות להר" שלמה בהר" ראובן בנפיר. מ. ד. קאסוטו; מכתבי
ר' עבדיה מברשינורו. ש. קליין; שלש הערות לבן סירא. ש. קרויס; תורת הרוחות והגשמים
והטללים בתלמוד. א. ז. רבינוביץ; פירושים לתהילים. א. שווארץ; הערות והארות למסכת
שבת פ"א. תוכן הענינים של ספר היוכל כלשון הגר.

365. זין. מאסף שנתי של המחלקות המסימות בבית הספר העברי הגבוה
קונטרס ראשון בעריכת ברכה גרנוף ושושנה נדלר. ניו יורק, לשכת החנוך העברי,
תרפ"ו. 62 ע' 17 : 25.

המשפט העברי, קובץ ב'. ראה: דומי א"י מספר 128.

366. ספר היוכל של הדואר. (למלאה חמש שנים לקיומו). בעריכת מנחם

ריבולוב. ניו יורק, ההסתדרות העברית באמריקה, תרפ"ו. 851 ע' 18 : 25.

מחוך שפע התרומות שתרמו הסופרים העברים לכבודו של הדאר נזכיר כאן רק את
המאמרים שיש להם ערך מדעי או חשיבות הסטורית — ביוגרפית: ו. ז. ריוון; מדור לדור
(על משפחת היילפרין), י. שפירא; אוצרות (על האינציקלופדיות העבריות שנצרכו באמריקה),
ש. ברנפלד; באחרית הימים (האסטולוגיה המקראית), מ. וינשטבסקי; פרקי זכרונות (על רודקינסון
ו.אספת חכמים, מרדכי בן הלל הכהן; מאחורי הפרגוד (זכרונות מן הנעשה בסביבת מערכת
המליין), י. דוידון; ספר המשלים לרי יוסף בר' אברהם ג'קאטיליא, א. קאמינקא; הבלי
מפרשים לכתבי הקדש, ז. וורבה; חכמי ישראל בגרמניה, אל. מארכס; מן הגניזה
(מכתב מדמשק אל ר' יוסף בן אליעזר הספרדי), ש. מ. לאוור; מחלקת נביאים

בדיני תורה, ב. מנוסבין: משישה עם אדים הכהן, ס. חורגין: הפובליציסטיקה העברית באמריקה, א. פרנקל: איש ישראל באמריקה (סטיפן ווייז, י. ל. מגנס) ש. א. הורודצקי: מן המסתורין בתלמוד, מ. ש. שפירא: מונספוייר וגדולי החסידים, ד. פרסקי: פרשת ספרותנו החדשה באמריקה (עם ביבליוגרפיה ורשימת הסופרים העברים באמריקה).

367. העתיד. מאסף ספרותי-מדעי לברור עניני היהדות והיהודים. העורך ש"י

איש הורוויץ. ספר ששי. ברלין-וינא, ה"ץ, תרפ"ו. 144 ע' 15: 28.

הכרכים הקודמים הופיעו לפני המלחמה.

חבן הענינים. א) הפרידה מהעתיד אליהו איש הורוויץ
ב) הצער והעבודה ד"ר יהושע מוהן
ג) למאמר הקודם [כנראה מאת העורך]
ד) מעשה בראשית — הקוסמולוגיה העברית הביבלית

מבחינת הפסיכולוגיה של הלשון העברית ד"ר א. זרובסקי

ה) הנבואה הספרותית יחזקאל קופטן
ו) תורת האלמנה בישראל פרופ. שמואל קרויס
ז) ספר חובת הלבבות במקורו העברי ד"ר י. ג. שטחוני
ח) עור לתולדות שבת-צבי ש"י איש הורוויץ
ט) הנגינה העברית אברהם אידלזון

המאסף הזה הוא הששי למאספי העתיד שיצאו בברלין משנת 1908. החומר נאסף וברובו גם נערך עוד לפני המלחמה. אבל העורך נתעכב ברוסיה ע"י המלחמה והריבולוציה ורק בשנת 1921 עלה בידו לשוב לברלין ושם מת.

המאסף בפרצופו וברוחו הוא המשכו של המאספים שקדמוהו וגברל רק בכמותו. במאמר הראשון, הפרידה מהעתיד" ישנן ידיעות קצרות ע"ד חייו של מוסד העתיד ש"י איש הורוויץ מהתחלת המלחמה ואילך.

רשימות. כרך ה'. ראה: דפוס א"י מספר 182.

368. תרבותנו. אסף מאמרים ורשימות של תלמידי בית המדרש, תרבות".

ניו יורק, בלי שם המדפיס, 1924. 40 ע' 15: 22.

369. אונוער צוקונפט. געוויסעט דעם אויפבו פון ארץ ישראל. רעדאקטאר

י. ס. לעדערמאן, כעלם, 1927. 4 ע' 25: 35.

החבורה הופיעה ב-29 למאי.

370. אטוואצקער לעבען. רעדאקטאר: ג. קרעמער. אטוואצק, 1927. 8 ע'

35: 25.

חדיוסן הופיע ב-21 לינואר.

371. אידישער ארבייטער יאהר בוך און אלמאנאך. 1927. רעדאגירט

פון א. וואהלינער. ניו יורק, פועלי ציון, 1927. 394 ע' 15: 22.

372. זוינער מילך. א הומאריסטיש בלאט לכבוד שבועות. צונויפגעראדאגירט

פון מונקעלען. ווארשע, 1927. 8 ע' 27: 73.

373. משענסטאכאווער מאג. רעדאקטאר: ירמיה גיסלער. משענסטעכאווער.
דרוק בוצ'ן, 1927. 8 ע' 52:35.
חד-יומן. הופיע ב-16 למרץ.

374. יובל קאמיטעט, ווארשא. ד"ר גרשון לעווין. צו זיין 80
יעהריגען יובילעאום (1897 — 1927). ווארשא, יובל קאמיטעט, 1927. 84 ע' 15:22
375. דער יונגט וועקער. ...געווידמעס דאס ארבעטערע איי און דעם
סוציאליסטישן געדאנק. קאוונע, 1927. 16 ע' 22:30.
376. סובאלקער שטימע. ל. ווייסמאן. סובאלק, העסחדרות הציונית, 1928.
6 ע' 24:34.

חד-יומן. הופיע ב-16 לאוקטובר.
377. פון יאר צו יאר. אילוסטירטער געזעלשאפטליכער לוח, אונטער דער
רעדאקציע פון ס. שאליס. צווייטער יארגאנג. וילנע, סארבאנר פון צענטראלעס סאר
יהומים-פארזארגונג אין פוילן, 1927. VII, 160 ע' 11:16.
378. קיעלצער שטימע. געווידמעס דעם אויפבויו פון ארץ ישראל. רעדאקטאר:
א. ערליך. קיעלין, תרפ"ו. 8 ע' 24:58.
החבורה הופיעה ב-19 ליוני.

379. *The Jewish Year Book*. An annual record of
Jewish matters, 5686—87. Ed. by S. Levy. London, The
„Jewish Chronicle“, 1926. 300 ע' 12:19.

שנת השלושים להופעתו. שנתון כזה הופיע גם בשנת 1925.

380. *The Judaeans*. Judaeans addresses, selected. Vol.
III, 1918 — 1926. New York, Bloch, 1927. 216 ע' 16:23.

381. *Der Jude*. Sonderheft: Judentum und Christentum.
Berlin, Jüdischer Verlag, (1927). 85 ע' 16:23.

382. *Księga Eliszewy*. Wydana z okazji pobytu poetki
Eliszewy w Polsce pod. red. Chanana Neszera. Przekład
poezji... Szymona Wolfa... Warszawa, Druk. „Helios“, 1927.
16 ע' 15:22.

383. *The Legacy of Israel*. Essays by George Adam
Smith, Edwyn Bevan, F. C. Burkitt. a. o. planned by I.
Abrahams and ed. by Edvyn R. Bevan & Charles Singer.
With an introduction by the Master of Balliol. Oxford,
Clarendon Press, 1927. XXXIX, 551 ע' 13:18.

הספר הוא הרביעי בסדרת ספרים Legocy series. קדמו לו „ירושת יון“, „ירושת
רומא“, „ירושת ימי הביניים“. חסן הענינים: „רוח ישראל בתנך (ג. א. סמית), „היהדות

ההלניסמית" (אדון ר. בוי), "מה חיבת הנצרות ליהדות" (פ. ס. ברקיס), "השפעת היהדות על היהודים מחלל עד מנדלסון" (ר. ט. הרפורד), "השפעת היהדות על האסלאם" (א. גילום), "הגורם היהודי במחשבת ימי הביניים" (ש. זינגר), "חכמת ישראל אצל הנוצרים הלטיניים בימי הביניים" (ש. זינגר), למודים עברים בתקופת הרפורמציה ואחריה" (ג. ה. בוקס), "השפעת היהדות על המשפט המערבי" (ג. איזקס), "השפעת התנ"ך על הפורפניזמוס" (ו. ב. סלבי), "המחשבה היהודית בעולם החדש" (ל. רוס), "השפעת התנ"ך על שפות אירופה" (A. Meillet), "ירושלם ישראל בספרות החדשה" (ל. מנגוס), אפולוג (ק. סונמפורי), א' ד. לינרזיי כתב הקדמה לספר.

384. Linz. Jüdische Kultusgemeinde. Die Juden in Linz. Festschrift anlässlich des 50-jährigen Bestandes des Linzer Tempels Red. von V. Kurrein. Linz, Jüdische Kultus-gemeinde, 1927. 46 ע' 17 : 24.

מצויר.

385. Magyar-Zsido Szemle. Jubileum Emlékkönyv Dr. Blau Lajos. Kiadták Hevesi Simon, Klein Miksa, Friedman Dénes. Budapest, Franklin-Társulat Nyomdaja, 1926. 355 ע' 15 : 23.

קבץ לזיכרון של הדיר ל. בלוי. קבץ מעין זה הופיע גם בעברית בשם "זאת ליהודה".

ראה מספר 364.

386. Misrachi. Festschrift hrsg. anlässlich des 25-jährigen Jubiläums der Misrachi-Weltorganisation vom Zentralbüro des Misrachi für Deutschland. Berlin, typ. Itzkowski, 1927. 204 [2] ע' 15 : 23.

387. Schaefer, Moritz. Festschrift zum 70. Geburtstage von Moritz Schaefer. Hrsg. von Freunden und Schülern. Berlin, Philo-Verlag, 1927. XVI, 273 ע' 17 : 24.

מתוך התוכן העשיר של ספר-הזיכרון הזה הננו מזכירים: פרופ' אלבוגן — לתולדות חבורות לדני היהודים וספרותם; ו. גורס — היגה והאגודה לתרבות ולמדע של היהודים; ב. קלרמן — האתיקה של שפינוזה; פרופ' י. מרקון — מיהו הקראי דניאל חנוכר בשירת של נשרונאי גאון השני?; י. פרס — תולדות ישוב איז במשך 70 השנה האחרונות; אפרים כהן — זכרונות (לתולדות הישוב היהודי בירושלם).

388. Zangwill, Israel. In memory of Israel Zangwill. Addresses by Sol M. Stroock, Nathan Straus, Robert M. Lovett a. o. New York, Zangwill Memorial Committee, (1926). 32 ע' 15 : 23.

389. Zidovsky Kalendar. Zidovsky Kalendar na rok

5688, 1927—28. Redigoval Fr. Friedmann. Praha, Naklad Zidovskych Zprav, 1927. 264 ע' 15 : 22.

ג. ידיעת הספרים (ביבליוגרפיה) והדפוסים והכמת ישראל.

390. וכשמיין (וואכשמיין), דובער. מפתח הספרים הנמצאים והנוכחים בספרי בית אוצר הספרים דקהל וינא. סדר שני. וינא, „מנורה“, חרס"ו. 52, XV ע' 22 : 15.

391. הועדה להוצאת הלכסיקון של הסופרים והספרות העברית מאת זכריה פישמן ז"ל. קול קורא. ירושלים, בלי שם המדפיס, [חרס"ו]. 8 ע' 22 : 28. להקול חקורא נספחה רשימת הערכים המציגה כ-750 שמות של סופרים ומלומדים עבריים. הספרות היפה בעברית. ראה: דפוסי א"י מספר 186.

ווילנע. אידישר וויסענשאפטליכער אינסטיטוט. צוויי יאר ארבעט פאר דעם יידישען וויסענשאפטליכן אינסטיטוט. א באריכט פאר דער צייט פון פערץ 1925 ביז פערץ 1927. ווילנע, דרוק נארבער, 1927. 84, VII ע' 17 : 24.

393. Adressbuch für den Jüdischen Buchhandel. Berlin, [Ostertag, 1927]. 43 ע' 14 : 22.

394. Berlin. Hochschule für die Wissenschaft des Judentums. Vierundvierzigster Bericht der Hochschule für die Wissenschaft des Judentums in Berlin. Berlin, Druckerei Scholem, 1927. 71 ע' 15 : 23.

את הקודם ראה: „פ.ס. שנה ג' ע' 266.

395. Heller, Bernard. Bibliographie des oeuvres de Goldziher. (Avec une introduction biographique de Louis Massignon). Paris, Imp. Nationale, 1927. XVII. 99, [1] ע' 18 : 27.

Publications de l'Ecole nationale des langues orientales vivantes, VIe. série, vol. I.

396. Jakobovits, Tobias. Entstehungsgeschichte der israelitischen Kultusgemeinde in Prag. Prag, Israelitische Kultusgemeinde, 1927. 27, [1] ע' 14 : 22.

הופיע גם בצ"כית.

397. Kon, Pinchas. Przekłady Mickiewiczowskie w literaturze hebrajskiej i żydowskiej. Mickiewicz w języku karaimskim. Wilno, typ. „Lux“, 1927. 24 ע' 15 : 22.

Odbitka z „Zrodol Mocy“, zeszyt I. מצויר.

Thomsen, Peter. ראה: מחלקת ייד.

398. Wachstein, Bernhard. Bemerkungen zu Löwensteins Index Approbationum. Berlin, 1927. 15 : 23.

Sonderabdruck aus Monatsschrift f. Geschichte und Wissenschaft des Judentums. Jhrg. 71, 1927. ע' 123 — 133.

את מפתח ההפכמות בעצמו ראה : „ק.ס.“ שנה א' ע' 36.

ד. מדע המקרא.

מגלת אסתר. ראה : דפוסי א"י מספר 248.

מלכי, רפאל מרדכי. ראה. דפוסי א"י מספר 202.

399. רימלט, אלימלך שמעון. ס' דוד אים. פירוש... על מגלת שיר

השירים... בילגורייא. קראנענבערג, חרס"ד. 44. ע' 15 : 24.

נדפס עם גוף הספר הוצאה שניה.

400. תנ"ך. כתובים. מגילת אסתר. (עם תפלות ערב וזקור) ברלין,

לאם, חש"ד. 54 ע' 20 : 14.

עם תרגום גרמני.

401. Balla, Emil. Die Droh-und Scheltworte des Amos. Leipzig, Universität, 1926. 25 ע' 17 : 24.

Zur Feier des Reformationstages und des Übergangs des Rektorats

402. Blau, Armin. Die Bibel als Quelle für Folkloristik. Hamburg, „Hazoref“, 1925. 52 ע' 15 : 22.

403. Cassuto, Umberto. Studi sulla Genesi.

Estratto dal Giornale della Società Asiatica Italiana, N. S. vol. I (1925—26), fasc. 3. ע' 193—239.

כאורים לספר בראשית, ו"א, כו—לב, וי"ב, א—ט. המשך המאמר יבוא.

404. Cassuto, Umberto. Il significato originario del Cantico dei Cantici.

Estratto dal Giornale della Società Asiatica Italiana, N. S. Vol. (1925). I. fasc. 1, ע' 23—52.

המחבר מביא בספרו זה ראיות חדשות בחינת תוספת לאותו הבאור לשיח"ש, שיצא מתחת ידו של וסצשטין. וסצשטין עמד בעיון על טובם של מנהגי החתונה אצל אכרי סוריה ובא לירי מוסקנה, שבוע"החתונה עם רקודיו וזמירותיו משמש גזרה שוה ברורה לגבי שיח"ש. עוד כיום נוהגים בסוריה ובא"י לתת כבור מלכים לזוג הצעיר במשך שבוע ימים. מכאן יש להבין את הזכרות שמו של שלמה בשיח"ש. התורפה בתורתו של וסצשטין, שעמדה לה לשמן בדרך התפשפותה, היא מה שהיא מבוססת רק על השערה גרידא, שמנהגים מעין אלה היו קיימים אף בקרב עם ישראל הקדום באין שום הוכחות מכתבי היהודים העלולות לתת תקף להשערה זו. פרצה זו נמלאה ע"י קסוטו, שהביא ראיות אחדות מתוך התנ"ך (שופטים י"ד,

ירמיה ז', ליר, מ"ז ט' ב"ה לי וכו') להלן, שם המחבר את עיקר מעיניו בתלמוד ובסדרש למען הקם את צורות מנהגי-החתונה אצל היהודים הקדמונים.

לבסוף מספל קסוטו בשאלת השתלשלותו של שיה"ש אשר שמתוך שיר-החתונה חילוני נהיה לשיר שנחקדש בתכנו בעיני כל. לדעתו יש לראות את סבת הדבר, כזה שלרגלי חורבן הבית נאסרו שירי-החתונה ע"י חז"ל, וקובצי השירים הללו המשיכו את קיומם אך בחינת זכר למקדש לעבר נאה יותר שהלך לעולמו, עד כי שנו את מעמם כליל.

*405. Causse, A. Les plus vieux chants de la Bible.

Paris, Alcan 1926. 175 ע'

= Etudes d'Histoire et de Philosophie Religieuses No. 14.

406. Chart of prophetic times. Edinburgh, Howie, 1927.

4 ע' 18 : 24.

Reprint of editorial notes „Glad tidings of the coming age“.

407. Deuschle, M. J. Die Verarbeitung biblischer Stoffe im deutschen Roman des Barock. Amsterdam, Paris, 1927.

178, [1] ע' 14 : 22.

ראשי פרקים: האפוקה ההנכית לפני הברוק; הרומן הביבלי בתור רומן האלהי, יוסף של גרימלסהויון ואסנת של צון; צקלום דוד אצל Lehms; אסתר אצל להמס; עבוד חפשי של מוטיבים תנכיים ברומן של הברוק; עבוד אפי של נושאים תנכיים מחוץ לרומן. בסוף הספר — ביבליוגרפיה.

408. Doré, Gustav. Die Bibel in Bildern. Mit Einleitung und begleitenden Texten von A. E. Mader. München, Müller, (1926). 59 ע' (230 Illustrationen) 18 : 26.

בפעם הראשונה מופיעים כאן התמונות המפורסמות בדפוס-נחשת. הדפוס כמו הצורה החיצונית של הספר טובים מאד. כמובן אי-אפשר להשוות את הרושם שהריסודקציות האלו עם הרושם של פתח-עץ, שהופיעו בהוצאות הישנות של דורה, ואחת מהסבות היא — שהפורמט הוקטן, ואמנם ההוצאה החדשה יותר זולה. — הספר מכיל מבוא מענין ע"ד תולדות כתבי הקדש המצוירים.

409. Dürr, Lorenz. Die Wertung des Lebens im Alten Testament und im antiken Orient. Ein Beitrag zur Erklärung des Segens des vierten Gebotes. Münster in Westf., Aschendorff, 1926. 47 ע' 16 : 24.

המחבר מסכים לדעה המקובלת על הערך המופרז שמוחסים עמי המזרח לחיים ואסף את כל המקומות בתנ"ך שבהם מתבטאת ההשקפה הזאת. הפרק האחרון מראה כיצד התגבר התנ"ך על ההשקפה הזאת באותם הספרים שהם לפי דעת המחבר קרובים בהערכתם את החיים לברית החדשה.

410. Gould, F(rederick) J. The building of the Bible, showing the chronological order in which the books of the

Old and New Testaments appeared according to recent Biblical criticism. With notes on contemporary events. 5th ed. London, Watts, (1927). 39 ע' 12 : 28.

411. Greiner, Daniel. Neue Bilderbibel. Jugenheim, Felsberg-Verlag, (1926). 64 ע' 20 : 27.

Bd. II : Die Erzväter.

412. Gressmann, Hugo. Altorientalische Texte und Bilder zum Alten Testament. Berlin, de Gruyter, 1927. IX, 224, CCLX ע' 18 : 26.

= Altorientalische Bilder zum Alten Testament. 2. völlig neugestaltete und stark verm. Aufl.

ההוצאה הראשונה הופיעה בשנת 1909.

הספר הזה יצא במהדורה ראשונה בשנת 1909. המהדורה החדשה מעידה בהיקפה הרחב ובעשר החמרים שנאסף על ההתפתחות הכבירה של מדע התנ"ך במשך 20 השנה האחרונות. המהדורה הראשונה היתה בת 140 עמוד והכילה 274 תמונות. המהדורה החדשה מכילה 678 תמונות והמקטט לתמונות שנפרד הפעם לגמרי מהתמונות מכל 224 עמודים, נוספו פרקים אחרים חדשים לגמרי : Totendienst, Völkertypen וגיחוד תמונות רבות מהחפירות בירושלים, גזר, וריחוק, שומרון, מגידו הענק, בית שאן ועוד. רשימות אחדות שהוסיף המחבר הסנוח למקטט מקול בהרבה את השמוש בספר, רשימת הספרות, רשימת האלילים, רשימת שמות אנשים, רשימת שמות גיאוגרפיים ורשימת הדברים. גם הרשימות האלה הן הוספה למהדורה החדשה. בסוף הספר נוספה מפה של המזרח הקדום, המראה את המקומות העיקריים שבהם נמצאו עתיקות שיש להן שייכות לתנ"ך.

413. Gunkel, Hermann. Die Psalmen, übersetzt und erläutert. Göttingen. Vandenhoeck, 1926. XVI, 639 ע' 16 : 24.

= Göttinger Handkommentar zum Alten Testament, hrsg. von W. Nowack, Abt. II. Bd. 2. 4. Aufl.

414. Hoffman, Herm(ann). Am Anfang. Betrachtungen über die Bedeutung der ersten Geschichten der Bibel. Langensalza, Beyer, 1926. 84 ע' 14 : 21.

= Abhandlungen zur Pflege evangelischer Erziehungs- und Unterrichtslehre ; hrsg. von Bachmann. Heft. 20 = Fr. Manns „Pädagogisches Magazin. Heft 1049.

415. James, A. Gordon. The creation stories of Genesis and their relation to modern thought. London, Student Christian Movement, 1927. 183 ע' 12 : 19.

מתוך הקדמת המחבר : „ברבים המאים נעשה נסיון לכוון להשגתם של ההוגים הצעירים של זמננו מקצת מהאמיתיות העמוקות המקובלות בספרי היצירה שבתורה ; וכמו כן רצוני

להראות על היחס שבין המחשבה העברית הקדומה לשאלות ודעות בחזו"ם... הנגזרים המעציבים שנצטרכו סביב ספורי בראשית גרמו אי-הבנה כה מרובה, שאפשר אין לתמוה, על כך שהן לוקות עכשיו מחמת הזלזול בהן. זהו פגע רב; ואם קורא המאמרים הללו יתעורר על ידם להעמיק חקר בשאלות חצופות ועולות מתוך הפילוסופיה של ס' בראשית... הרי מהברו של כרך היהנה הנאה שלמה, מתוך השאיפה הזאת משתדל להכליל את הקיום הפילוסופיים שבפרקים הראשונים של ס' בראשית.

416. Israel, W. Der Messias und das Volk Israel im Lichte der vier grossen Propheten. Vorträge von W. Israel. und H. Schädel. Gotha, Ott, 1927. 119 ע' 15 : 22.

417. König, Eduard. Der doppelte Wellhausenianismus im Lichte meiner Quellenforschungen. Ein Rückblick auf meine Mitarbeit im Gebiete der Sprach- und Religionswissenschaft. Mit Bildnis des Verfassers. Gütersloh, Bertelsmann, 1927. 52 ע' 16 : 24.

418. König, Eduard. Die Psalmen. Eingeleitet, übersetzt und erklärt. Gütersloh, Bertelsmann, 1927. VIII, 685, [1] ע' 16 : 24.

התרנוס והבאור של ס' התהלים, אשר הוציא המחבר הישיש שונה משאר הספרים מסוג זה בצורתו החצונית. קניג לא סדר את הפרקים בס' התהלים לפי סדרם המקובל אלא לפי חכנם. במקום אי-הסדר שבחוכם (בסדר המסורתי) מביא הנני את הפרקים בס' התהלים בסעם הראשונה לפי חכנם הדתי-המסורתי. באפן זה אחר קניג את כל התהלות הסתייכות ליוצירה, חם כל הפרקים על מלכות שדי, את כל השירים המיועדים לחגים ולמועדים, את כל התהלות אשר נושאן—התקווה המשיחית, כל שירי הנקמה, 7 פרקי-תשובה (ו', ל"ב, ל"ח, נ"א, ק"ו, ק"ל, קמ"ג), את המזמורים המוחים כנגד פסימיות וחסר-אמונה (ל"ז, נ"ב, פ"ה, ק"ב, פ"א, פ"ח, י"א, ע"ז, ל"ט, מ"ט, ע"ג). באפן זה סודרו כל פרקי ס' התהלים ענין ענין. לכל ענין כתב המחבר הקדמה קצרה המכניסה את הקורא לתוך הרוח של התהלות לפי ענינן וסוגן המחבר טקוה שהסדר החדש יעורר את החוקרים לחקירה חדשה על ס' התהלים (Gattungs-Forschung) שתחקור ותדרוש את הקורבה שבין פרקים שונים בס' התהלים לפי חכנם. ההקדמה הכללית דנה על ההבדל בין פרוזה ופיוט בספרות העברית הקלסית, על הסגנון הפיוטי ועל חלוקת השירה העברית הקדומה לפי יחסיה לפעולות-החפש השונות (שכל, רגש, רצון וכו') ולפי התכן. פרק מיוחד חוקר את שאלת ההשפעה הבבלית והמצרית על ס' התהלים ואת היחס שבין התהלים והנבואה בישראל. בסוף הספר — רשימת-ענינים מפורטת מאד גם מהצר הבלשני וגם מצד תכן-הענינים אשר עליהם דן המחבר בבאורו. המחבר הביא בחשבון אף את הספרות החדשה ביותר שנכתבה על ס' תהלים (ספריהם של ווין, גונקל וכו').

419. Kortleitner, Franciscus Xav. De Judaeorum in Elephantine-Syene colonia eiusque rationibus cum vetere

testamento intercedentibus. Oeniponti, (Innsbruck), Rauch 1927. 59, [3] ע' 15: 22.

= Commentationes biblicae II.

420. **Macpherson, Charles.** The English Psalter, containing the psalms of David together with the canticles and proper psalms for certain days; edited and pointed for chanting upon the principles of natural speech-rhythm, by Charles Macpherson, Edward C. Bairstow. Percy C. Buck. London Novello, n. d. XVI, 290 ע' 13: 20.

421. **Mintz, Salomon.** Higjena biblijna, wydanie drugie, poprawione i uzupelnione. Warszawa, (typ. „Glorie“), 1926. 42 ע' 14: 21.

* 422. **Nötscher, Friedrich.** Altorientalischer und alttestamentlicher Auferstehungsglauben. Würzburg, Becker, 1926 X, 349 ע'.

423. **Rappoport, Angelo S.** Labour, social reform and democracy. London, Paul, (1925). 324 ע' 14: 21.

הספר דן בשלשה פרקים (ע' 87, 95, 131) על מצב העובדים לפי חוקי התורה, השקפות הנביאים והחלמוד.

424. **Relgis, Eugen.** Umanitari Biblic. Iasi, typ. „Viata Romaneasca“, 1926. 8 ע' 16: 24.

425. **Schmidtke, Friedrich.** Die Japhetiten der biblischen Völkertafel. Breslau, Müller, 1926. VIII, 95 ע' 16: 25.

= Breslauer Studien zur historischen Theologie; hrsg. von Seppelt, Bd. VII.

לוח העמים בסי „בראשית“ משמש לנו תעודה מיוחדת במינה של ספרות ישראל העתיקה, תעודה שאין דומה לה במורה הקדום, המציינת באוניברסליות של תפיסת דהיי, הנעשית חזיון נפרץ רק בסוף התקופה העתיקה. הוא משמש בסיס נהדר לתסס את כל המין האנושי שלאחר המבול בתור אחד ולהסיק את מוצאו מאב-שבט משותף. כל התקופה העתיקה כולה אין לה תעודה העלולה לעמוד ברחב תפיסת לוח העמים בצורה של התנ"ך. המחבר מאסף את כל החומר העשיר שנצטבר ע"י החקירות של השנים האחרונות ומנסח על סמך החומר הזה דחת פרוש לכל שם ושם של לוח העמים.

426. **Die Schrift.** Zu verdeutschen unternommen von Martin Buber gemeinsam mit Franz Rosenzweig. Die fünf Bücher der Weisung. Berlin, Lambert Schneider, (1927). 145 ע' 12: 19.

Buch V: Das Buch Reden.

את החלקים הקודמים ראה: ק. ס"ג שנה ב' ע' 244, שנה ג' ע' 115, שנה ד' ע' 26.

427. Schubert, L. Das Hohelied Salomos. Eine Verdeutschung desselben in dichterischer Form. Mit einem Vorwort und einigen am Schlusse beigefügten kritischen Anmerkungen. Bad Homburg, Wiegand, (c. 1926) 43 ע' 14: 20.

428. Sepharial, (pseud.) The basis of Scripture prophecy. London, Rider, n. d. 98 ע' 12: 18.

נבואות לשנים הקרובות מבוססות על התנ"ך מצד אחד ועל האסטרולוגיה ומדות-חשירסידה מצד שני.

429. Södergren, C. J. The prophecy of Malachi. With notes. Rock Island, Augustana book concern, 1927. 78 ע' 13: 18

הספר הוא פובליקציה שלישית של שורת ספרים המיועדים להפיץ את ספרי התנ"ך עם באורים קצרים ופופולריים.

430. Storr, Rupert. Das Frömmigkeitsideal der Propheten. Münster i. W., Aschendorff, 1926. 58 ע' 14: 22.

= Biblische Zeitfragen, 12. Folge, Heft 3/4.

אירואל יראת האלהים של הנביאים הוא: "Wandel in Gottes Gegenwart".

431. Traub, G. Psalmen-Auslegung. Ein Beitrag zu den heutigen Auseinandersetzungen über das Alte Testament. Berlin, Vaterländische Verlags- und Kunstanstalt, [1927] 24 ע' 14: 22.

432. Warszawa. Uniwersytet. Wydział Teologii Katolickiej. Biblia i teologia. Praca zbiorowa. Poznan, Wojciech, 1925. 165, [1] ע' 15: 23.

433. Wolf, Benedikt. Übersetzung und Bemerkungen zum Pentateuch. Köln, Verlag der Bibliothek des Vereins für die Jüdischen Interessen Rheinlands, 5687. 14: 22.

Bibliothek des Jüdischen Volksfreundes.

Bd. I. Genesis, ע' 759—806.

" II Exodus ע' 1—68.

את החלקים הקודמים ראה: ק. ס"ג שנה ב' ע' 177, שנה ג' ע' 34 וע' 122, ושנה

ד' ע' 26.

ה. כתובים אחרונים וברית החדשה.

*434. Ettelson, H. W. Integrity of I Maccabees. New Haven, Yale Univ. Press, 1925.

435. Preuschen, Erwin. Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur. 2. Aufl. vollständig neu bearbeitet von Walter Bauer. 7. Lieferung. Giessen, Töpelmann, 1927. ע' 770—895. 19: 28.

את הקדמים ראה: מ. שנה ב' ע' 89, 178, שנה ג' ע' 123 ושנה ד' ע' 25.
הוצאת המלון מתקדמת בשהירות הרצויה ויש לקוות שעוד מעט יוכלו חוקרי הברית החדשה להשתמש בו בשלמותו. מעלותיו הולכות הלך ותכלש מחוברת לחוברת. ההערות שאוסף לעבודתו החשובה של באור גוגעות שוב לשאלת המקומות הנמצאים בפילון המקבילים לברית החדשה. קשה לקבוע מדה הכאת מקומות מקבילים מהספרות היוונית הכללית כדי להראות על התפתחות המלים והוראותיהן. אולם דומני שבגוגע לפילון קמץ באור בהכאת מקומות מקבילים מכפי המדה.

כי אוצר המלים המשותף לפילון ול-N. T. אינו משמש בחינת הקבלה מקריה אשר ב-*κοινή*, אלא נשאת תמיד אפשרות של השערה—אמנם לא בעלת תקף באין לה הוכחה—שההתאמה בבטויים והוראת המלים, הנמצאות בשני המקומות, מתוך אטמוספירה רוחנית יהודית מיוחדת המשותפת להם או לכל הפחות מתוך מוצאם המשותף—מתוך החיים היהודיים. מאחורי הרבה בטויים של הדקציה האפלטונית והמטאפיזית ותחת אמצעי הקשוח של ה-*διατριβή* אצל פילון, יש אולי לחפש בבטויים יהודיים, אם ימצא להם מקום מקביל בספרות היהודית או המושפעת ממנה. אני מביא הפעם מקומות מקבילים מתוך ספרו של פילון *de vita cont.*, אשר הוא יהודי ופילוני מקורי לפי הסכמת החכמים, אני לכל הפחות, סובר בהתאם לספרו של Conybeare ולחקירותיו של Wendland, שאין להשיל ספק במקורותיו ובתכנו היהודי.
κατακλίνω: השוה פילון *μετὰ δὲ (C—W) 2,66, VI de vita contempl.*
οἱ 3,70 κατακλῶ — (שם 1,67) *τὸ κατακλιθῆναι μὲν τοὺς συμπότας.*
Pt 3,6 ἐπακολουθοῦντες τῶν πολέμιων κατακλυθέντες διάφθειρονται
leg. alleg. II כמו *καταλείπω* — *κατακλυσθεῖς ἀπώλετο,*
οὕτως καὶ οὗτοι καταλε- (de sacrif. Abel et Cain.) 5,254 I או 14, 107 I
λοιπάσι τέκνα, γονεῖς, ἀδελφοὺς, τὰ οἰκειώτατα καὶ φίλτατα, ἵνα ἀντὶ θνήσκῃ
καταπαλαίω—הבטוי עושה רושם של פורמולה מקובלת.
2,62 VI השוה *κατασκευάζω*—אולי מן הענין יהיה להוסיף את המקום הענין *15,57 VI*
ἀνδρογύνους κατασκευάζων—*ἀνδρὸς καὶ βρογμὸς ὁδόντων*, אשר נמצא לפעמים
קרובות אצל מתאי, יש להשוות *17,65 VI* *ἄξια δρωντες*
תחת *κοινωνία* היה לציין, שהמלה נכנסה לספרות היהודים וללשונם בצורת 'קינוניא' ונמצאת
אצל פילון *VI 13,52*—לבטוי במקום 36,6 מקביל כמעט *αἱ ἐν κύκλῳ ἐπαύλεις τε καὶ*
13,60 VI אשר ב-*4,52 VI* — *καὶ μέθαι* (Ro 13, 13) *καὶ ὡμοι* כדאי להשוות *VI 13,60*
καὶ ὡμοι καὶ ἐπιδειπνίδες (דרך אנב, המלה חאטרונה) היא אולי אלמנט מקדוני בשפתו

של פילון לפי עדותו של אחינאיוס) — λῆμμα: נמצא ב-Hs 3,19,9. יש להשוות VI 20,63: καθαρὰ (scil. χεῖρες) λημμάτων εἶσιν ἐπ' οὐδεμιᾶς προφάσεως τῶν εἰς πορισμὸν (oneir.) μαλακός — μαινώμεναι 78,1 הכשיו הקרוב לו ב-VI 12,64 וכו': στρωμνὰς, εἰ καὶ οὐ πολυτελεῖς ἀλλ' οὖν: מחובר עם מקור הפעל כמו ζῆν... μανθάνειν... μανθάνων — μαλακωτέρας ἀνθρώποις השוה VI 2,63: μαργαρίτης — μεμαθηκότες ἐκ πρώτης ἡλικίας ἐρᾶν ἀληθείας 6,7 למתא הובאה רק ספרות שנתישנה. נתח היסוד הארמי של המקום ופרושו, שנתן פליקס פרלס ב. Zeitschrift f. nt. Wissensch. XXI (1926) p. 163 sq. עליו להוכיחו. — לבשו μέγεθος τὸ μέγεθος τῆς τῶν: מתאים פילון VI 8,46 וכו': τῆς δυνάμεως αὐτοῦ ἀνδρῶν ἀρετῆς — μείωσις: השוה VI 19,60 τὰς ἐπιθυμίας ὧν ἡ μείωσις 7,4 א. א. אשר נמצא ב-VI 5,51 μετοικίζονται δὲ 15,52 השוה VI 10,69 — μόνω — λ. א. השוה VI 15,52 τὰ τοῦ σεμνοῦ 3,2 השוה VI 10,57 ἄλλαί: כמו איגנסיס לפוליקרס 3,2 νῆφω — βίου μυστήρια τελοῦνται ἄλλαί: משתמש בפעל זה פילון בנוגע ל-ἀλλήται VI 10,57 ἄλλαί: νῆφοντες ἐν 10,57 VI ἀλλήται: σταδίοις ἐκεῖνοι

משה שובה.

436. Sattler, Walther. Die Anawim im Zeitalter Jesu
Tübingen, Mohr. 1927. 15 ע' 16: 24.

Festgabe für Adolf Jülicher zum 70. Geburtstag.

ו. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה¹.)

437. אברהם, ישראל בן ברוך. צוואות גאונים ישראל לקמן נערכו
הונחו ונעקרו, חלק א-ב. פילאולסיה, החברה היהודית להוצאת ספרים, תרפ"ו. XXVI,
348, 348 ע' 16: 10.
המקורות הם בעברית ובתרגום אנגלי עמוד מול עמוד. שם הספר באנגלית הוא:
„Hebrew ethical wills“.
438. בורנשטיין, ח. י. חשבון תקופות ומולדות. ורשה, דפוס
מיקורה, 1927. 30 ע' 15: 22.
429. בורנשטיין, ח. י. התקופות והתפתחותן. ורשה, תרפ"ו. 83-
58 ע' 18: 26.

הוצאה מיוחדת מתוך ספר הזכרון לכבוד שמואל אברהם פונסקא.

גריבסקי, פנחס. ראה: דפוס א"י המספרים: 154 — 157.

440. גרינולד, יקותיאל יהודה. ספר תולדות חכמי ישראל.
כולל תולדות הנאון אמרים הכהן מוילנא (שע"י-חל"ה). גם השקפה על קורות

¹ בתוך אלה גם ביוגרפיות וכו'.

ישראל בימים ההם והריסת עיר אובין בשנת חס"ו... קלוש. דפוס וויינשטיין 1924.
[12], 55 ע' 16 : 24.

חכהן, מרדכי בן הלל. ראה: דפוס א"י מספר 194.

441. מן (מאנן), יעקב. משרת ראש הגולה בבבל והסתעפותה במקו

חקופת הגאונים... ורשה תרפ"ו. 180-32 ע' 19 : 28.

הוצאה מיוחדת מתוך ספר הזכרון לכבוד שמואל אברהם פונגסקי.

442. קנביל, שבח. תולדות גדולי הוראה עשרה במספר: רש"י

רמב"ם, הרא"ש, בעל הטורים, בית יוסף, הרמ"א, טו"ז, הש"ך, מגן אברהם, פרי

מגדים. עם מאה וארבעים ואחת תולדות בקצרה מרבותיהם וחלמידיהם... וינא, הוצאת

המחבר תרפ"ו. 110,6 XXX ע' 15 : 22.

רבלין, אליעזר. ראה: דפוס א"י מספר 288.

רחנטל, א. ד. ראה: דפוס א"י מספר 237.

443. בעזפראזוואני, ח. דער אורשפרונג פון פסח. ניו יארק,

אידישער היסטארישער סעמינאר, תרפ"ו. 139, [2] ע' 14 : 20.

= ארבעטן פון אידישן היסטארישן סעמינאר. באנד 1.

444. דובנאו, שמעון. די נייסטע געשיכטע פונם יידישן

סאלק. יידיש נ. שטיף. ווארשע, "קולטור ליגע", 1926, [3] 527, [2] ע' 16 : 23

= אלגעמיינע געשיכטע פונם יידישן פאלק פון די אלטע צייטן ביז צו היינטיקער צייט,

צווייטער באנד.

445. האלצבלאט, מ. ארטור שאפענהויזער. ויין לעבען און

מעסיקייט פריי באארבעט לויט ע. וואטאן. ווארשא, "אריענט", חש"ד. 8 ע' 12 : 16.

= ביאגראפישע ביבליאטעק.

446. האלצבלאט, מ. קאנפוציוס. ויין לעבען און מעסיקייט. פריי

באארבעט לויט ק. מ. טאריאנין. ווארשע, "אריענט", חש"ד. 87 ע' 12 : 16.

= ביאגראפישע ביבליאטעק.

447. היינריך, מאקס. שטורעסוויגס. בילדער פון דער יידישער

געשיכטע אין 17 מן יארהונדערט. ווילנע, "טאמאר", 1927. 220 ע' 18 : 19.

448. זילבערמאן, א. לארד בייראן; ויין לעבען און מעסיקייט. פריי

באארבייט לויט נ. אלעקסאנדראוו. ווארשא, "אריענט", חש"ד. 157 ע' 12 : 16.

= ביאגראפישע ביבליאטעק.

449. מיוזיל, נחמן. נאענטע און ווייטע. ערשטער און צווייטער באנד.

ווילנע, קלעצקין, 1926. 208, 259 ע' 14 : 20.

450. נאדיר, משה. מיינע הענט האבען פארגאסן דאזיקע

בלוס. וועגן ביכער שרייבער און טעאטער. ווילנע, קלעצקין, 1927. 223 ע' 18 : 19.

= געקליבענע ווערק, 3.

451. פאמ, יעקב. הירש לעקערס. צום 25-טן יארצייט פון זיין מאטריער טויט. לויט מאטעריאלען פון בונדישען ארכיוו געשריבען פון... ווארשע, די וועלט, 1927. 48 ע' 13 : 19.

452. ציטראן, שמואל ליב. אוועק פון מאלק. טיפן און סילעסן פונם נאענטען עבר. ווארשא. "אהיספר" חש"ד [1927]. 807 ע'. 15 : 21. סעריע "משומדים" 3-טער טייל. ראה גם ק. מ. שנה א ע' 101.

453. קאהן (קאהאן), אב. בלעטער פון טיין לעבען. (טיפ בילדער). באנד 1-3. ניו יארק פארווערטס 1926. 14 : 21. באנד 1 : אין דער אלטער היים. (515 ע').

" 2 : מינע ערשטע אכט יאהר אין אמעריקא. (458 ע').

" 3 : זיבען יאהר קהל'שע טעטיגקייט. (499 ע').

המחבר. סופר סוציאליסטי ידוע, עורך ה"פארווערטס" טיום הוסדרו. כשהיה בן 22 כרח לאמרוקה מפני הרדיפות הפוליטיות ברוסיה. זה היה ב-1882, בהתחלת ההגירה ההמונית. בהתחלת צמחתו של הישוב היהודי באמרוקה, שעד אז היה קטן מאד. א. ק. מלא תפקיד גדול בחיים התרבותיים-הצבוריים של הישוב הזה. הוא היה אחד מיוצרי הארגון המקצועי ("יוניונים" שונים) והתנועה הסוציאליסטית, יסד את ה"ז'ורנליסטיקה הסוציאליסטית" (שבועון "ארבייטער צייטונג" ההוספה היומית אליו "אבענד-בלאט", ירחון "צוקונפט" ועוד) והיה עורכה עד אשר נוסד ה"פארווערטס" (1897) שבראשו הוא עומד עד היום הזה. — 3 הכרכים מקיפים את השליש האחרון של המאה שעברה. מקום המעשה : — בכרך הראשון — רוסיה, בשאר הכרכים — אמרוקה. המחבר — בעל זכרון נפלא — נותן בכרך הראשון תאור מפורט וכולל של סביבתו — מתחילת עירה סמוכה לוילנה ואח"כ וילנה עצמה — של בית הוריו וקרוביו, של בתי-הספר השונים — החל בחדרים וכלה בבימ"ד למורים הממשלתי בוילנה — שהוא בקר את ההוי ואת הסביבה הוא מתאר באמנות גדולה. רואים אנתנו את וילנה של שנות השבעים לכל גלוייה השונים : וילנה הלסדנית, שצלו של הגאון מרחף עליה, וילנה המשכילית — של אד"ם הכהן, של ק. שולמן וליבנדה — וילנה האי-ליגלית הסוציאליסטית, שהמחבר אחד מחבריה ועסקניה. הוא מתייחס ליהדות הישנה כלי בסול ואפילו בסימפטיה גלויה. הכרך השני פותח בנסיעתו לאמרוקה. מזכיר את ברודי שהיתה אז תחנת-מעבר חשובה להטון המהגרים, מדבר הרבה על תנועת "עם עולם" : ארגונה וגורלה ב"העולם החדש", ועובר לתאור ארצות הברית (בראש וראשונה ניו-יורק) והישוב היהודי שם המחבר מצייר לא רק את הקים וחסגבש אלא עוד יותר את המתהוות. בכרך זה ובשלישי הוא מספר על דבר גדול הישוב היהודי [בחוטר וברוח, ע"ד יסוד ארגוני המקצועי והתחזקותו. בקשר עם זה הוא מספר גם ע"ד מומנטים חשובים מהחיים הפוליטיים הכלליים. הוא מדבר הרבה ע"ד החיים התרבותיים : העתונות, התיאטרון היהודי, הספרות וקצת ע"ד בתי-הספר. ע"ד החיים הכלכליים הוא מדבר הרבה פחות ואינו מעמיד את הקורא על ההשתלשלות הסבתית של הענינים.

בספר ישנם הרבה רשמים מפגישות וגם כרקטריסטיקות יפות של עסקנים סוציאליסטיים וסופרים שונים באמרוקה ואירוסה (ביניהם של בבל, ג. אדלר, ליכנבט, פליחנב, אקסלרוד, בתו של סרכס — אליאונורה, לכרוב, הילקוויס, דיר ויטלובסקי, יוסף ברוגדס ועוד). כמו כן ישנן הרבה תמונות פוטוגרפיות.

454. קאמעק, מ. יודישע געשיכטע איבערזעצט פון ש. סיערשקא
ווארשא, „אלט יודיש“, חש"ד. 390 ע' 14 : 21.

קטלוג של תערוכת אוטוגראפים. ראה : דמוסי א"י מספר 187.
455. קירשבוים, יעקב. די געשיכטע פון די יודען אין דאנציג.
דאנציג, כהן, 1926. [5], 89 ע' 13 : 21.

456. קאמינסקי אסתר-רחל. בריוו פון אסתר רחל קאמינסקי.
מיט דערקלערונגען און אריינפיר פון מארק טורקאוו. ווילנע, קלעצקי, 1927. 158
ע' 13 : 19.

457. קאמינער (קמינר), משולם. אידישע (יודישע) געשיכטע לויט
דער תורה; בעארבייט פון די ערשטע תורה קוועלען: חנ"ך, מדרשים און אנדערע
ספרי קדמונים... העפס 4-1. ווארשא החינוך, תרפ"ה-ו 11 : 17.
באנד 1 : פון בריאת עולם ביז גלות מצרים.

" 2 : פון משה רבינו ביז נאכ'ן כבוש עבר הירדן.
" 3 : א"י און די 1-טע יודישע ממשלה אין לאנד.
" 7 : די יודען אונטער מלכות פרס, דאס נס פון פורים, און דער 2-טער
יודען אויפגאנג קיין א"י.

באנד 8 : הנזכה און דער חשמונאים זיענ.
פגניציה בלתי מאוחדת.

קאמינער (קמינר) משולם. אידישע (יודישע) געשיכטע לויט דער
תורה; בעארבייט פון די ערשטע תורה קוועלען: חנ"ך, משנה, גמרא, מדרשים
און אנדערע ספרי קדמונים... צווייטע אויסגאבע. ווארשא, החינוך, תרפ"ו. 92 ע'
15 : 23.

באנד 1 טייל 2 : די ערשטע דורות ביז אברהם אבינו.
458. ראובני, דוד. דער ספר הזכרונות פון דוד הראובני... יידיש
מיט א היסטארישער אפהאנדלונג פון א. י. גאלדשמידט. ווילנע, „טאמאר“, 1927.
248 ע' 14 : 20.

459. ראזנפעלד שמואל. אידישע געשיכטע (אין מאנאגראפיעס).
טייל 1/11 ניו יארק, „טאג“, 1927. 302, 347 ע' 13 : 20.

הספר הזה הוא קובץ מאמרים על נושאים היסטוריים, שהמחבר פרסם בעתונים שונים.
יותר מחצי המאמרים — הרקטיוספיקות של „גבורי האומה“ : המורים המפורסמים. הלל
ושמאי ברכוכבא, רבי, רבי, רבי יהודה הלוי, רמזים, רשי, ארז, שבתי-צבי, הרמב"ם.
רמ"ק, הבעש"ט, חנאן מוילנא, פינסק הרצל ואחרים. שאר הפרקים סקירות כלליות ע"ד
תנועות וזרמים שונים (המפלגות בימי בית שני, (החסידות וכו' או על היהודים במדינות שונות :
המאמרים עפ"י סדר כרונולוגי (של נושאי המאמרים). החלק הראשון מתחיל משאל ודוד

וגומר בר' יהודה הלוי, החלק חשני-מהרמב"ם וגומר בפרקים עד הרצל, היהודים באמריקה והיהודים בא"י. —

460. ראפאפארט, י. לעאנארדא דא ווינסשי. זיין לעבען און מעסיקייט. פריי באארבעט לויט מ. מ. פילפאוו. ווארשה, "אריענט", חש"ד. 111 ע' 12 : 16.
ביאגראפישע ביבליאטעק.

461. שוים חיים. אידישע געשיכטע פאר שול און פאלק. טייל 1. בוך איינס (ביז דעם ערשטן הורבן פון ירושלים). (ניו יארק בילדונגס דעפארטמענט פון ארבעטער רינע 1927. 159 [1] ע' 13 : 20.

462. שלום עליכם. [שלום רבינוביץ] דאס שלום עליכם בוך... רעדאקטירט און באלויכטן מיט מאנאגראפישע שטודיעס... פון י. ד. בערקוויטש. ניו יארק, שלום עליכם בוך קאממעט, חר"ו, 16, 882 ע' 22 : 29. (צום צענטן יארצייט נאך שלום עליכם).

*463. **Abbruzese, Antonio.** I principali avvenimenti della storia ebraica; letture dal Vecchio Testamento e da Tacito; cenni sui popoli dell'oriente antico. Palermo, Istituto magistrale inferiore, 1925. 184 ע'.

464. **Albrecht, Ludwig.** Die Geschichte des Volkes Israel von Mose bis auf die Gegenwart. Allgemeinverständlich erzählt. 2. erweiterte Aufl. Gotha, Ott, 1926. XIV, 654 ע' 14 : 21.

465. **Balaban, Majer.** Studja historyczne. Warszawa, typ. „Korona", 1927. 197 ע' 15 : 21.

נספחה לו רשימה ביבליאגראפית של הספרים והמאמרים שנכתבו ע"י מחבר זה,

466. **Balaban, Majer.** Studien und Quellen zur Geschichte der frankistischen Bewegung in Polen. Warschau, 1927. 51 ע' 28 : 27.

Sonderdruck aus Livre d'hommage à la mémoire du Dr Samuel Poznanski.

בסוף הספר נספחה רשימה ביבליאגראפית של ספרי ומאמרי המחבר במקומות שונים ובשפות שונות.

467. **Bell, H. I.** Juden und Griechen im römischen Alexandria. Eine historische Skizze des alexandrinischen Antisemitismus. Mit 2 Textabbildungen und 2 Tefeln. Leipzig, Hinrich, 1926. 52 ע' 16 : 24.

Beihefte zum „Alten Orient", Heft 9.

לחבור הספר הקמן גרמה המצאת הפירוס הלונדוני החדש — מספרו 1912, אשר פרסם המחבר בספרו *Jews and Christians in Egypt*, London 1924, והוא ככתבו של קלאודיוס הקיסר אשר שלח לעיר אלכסנדריה בשמעו את דברי המשלחות של האלכסנדרונים והיהודים אחרי הטהומות בעירם (41 אסח'נ). חקירת הדוקומנט החשוב הזה הביאה לידי פרסום ספרות שלמה מסביב לו; חלק ממנה מוזכר בל' בביבליוגרפיה, אשר בסוף הספר, ע' 50. ובהזכרתו זו הוא דוחה את ההיפותיזות החריפות של Laqueur (Klio XX 1926 p. 89 sq.). המכתב הוא—מלבד שני האדיקטים הנזכרים אצל יוסיפוס קדמוניות XIX sq. 280 ו 287 sq.—חוצאת הראיון הנ"ל. כל מדבר בפרוטרום על החלק השלישי של המכתב הנוגע לטהומות בעצמן, בו בזמן ששני החלקים הקודמים נוגעים לכבודי הקיסר הניתנים לו ע"י האלכסנדרונים. את החלק השלישי מביא המחבר בתרגום בגלל חשיבותו (ע' 25 וכו'). מעניין כמה שונה הסגנון אשר בו קלאודיוס מדבר עם שני חלקי הישוב האלכסנדרוני: בגמס הוא פונה לאלכסנדרונים (שורה 82 של הפירוס): *ἔτι καὶ νῦν διαμαρτύρομε εἶνα Ἀλεξανδρεῖς μὲν πρᾶτως...* (ויהודים הוא פונה בשון קשה: *προσφέροντε Ἰουδαίους καὶ Ἰουδαίους δὲ ἀντικρὺς*; ותכתף אחרי זה הוא קורא ליהודים *καθάπερ κοινῇ τεινὰ τῆς οὐκουμένης*; הוא אוסר עליהם לשלוח שתי משלחות כאילו היו כשתי שונות. כל מקבל פרושם של וולריך ואוסר, המוציאים מסקנה ממקום זה, שהיהודים נתפלגו בשאלת המשלחת לשני מחנות ושלחו שתי משלחות--

בכלל לפנינו בספר זה תאור קצר ויפה של תולדות הישוב היהודי ויחוסיו אל האלכסנדרונים בעיר הבירה של המזרח מימי התלמאים עד למאה החמישית ועד בכלל. יד דען ועובד זהיר נכרת בכל. בברור המקום אשר אצל יוסיפוס מלחמת היהודים II 496 נפלה טעות קטנה: לא אחרים של היהודים נכנסו לאספה (*συγχοὶ Ἰουδαίων*), לספר נספח צלום הקולומנה IV של הפירוס (Lond. 1912).

בהקדמתו מאשר כל את העובדה, שמקורותינו לתולדות הישוב היהודי באלכסנדריה מקריים הם ומקוטעים, וגם הדצדדיים. וחסרון זה הוא גם חסרון ספרים אחרים מודרניים, הדנים על היהודים... השתדלתי לדון על העדויות באופן אוניקסיבי עד כמה שאפשר, בחשבי אמנם שפילון ויוסיפוס עם כל משוא-הפנים שבתאורם ידעו לפחות יותר מחוקר מודרני איה שהוא, ושאינן לנו רשות לדחות את דבריהם אך ורק מפני שהם מכונים לטובת היהודים. הקונסטרול העצמי שמורגש בעבורת החוקר הזה אינו מצוי אצל כל החכמים העוסקים בדוקומנטים הנוגעים לתולדות עמנו וביחוד לתולדות האנטישמיות העתיקה. יהיה הוא למפת באוניקסיביותו ביחוד לולריך שבעיניו כל דוקומנט יהודי חשוב כמעט במקורותיו.

משה שוּבָה

468. Bloch, Fritz. Die Juden in Militsch; ein Kapitel aus der Geschichte der Niederlassung der Juden in Schlesien. Breslau, typ. Schüler, 1926. 85, [1] ע' 14:22.
Diss. Breslau.

469. B'nai B'rith. Prag. Bilder aus ihrer tausend jährigen Geschichte. Festgabe der Loge Praga des Ordens B'nai B'rith zum Gedenktage ihres 25-jährigen Bestandes Prag, Selbstverlag, 1927. 247, [1] ע' 17:26.

נספחו לו שמונה מקסימליות מרפואי פרג עתיקים.

470. Dreifuss, Erwin Manuel. Die Familiennamen der Juden unter besonderer Berücksichtigung der Verhältnisse in Baden zu Anfang des 19. Jahrhunderts. Ein Beitrag zur Geschichte der Emanzipation. Frankfurt, Kauffmann, 1927. XIV, 143 ע' 13 : 22.

המחבר נותן סקירה מקפת ע"ד התהוות שמות המשפחה היהודיים. בראשונה הוא מתעכב על שנויי-השמות בתקופת האמנסיפציה וע"ד קבלת שמות חדשים. המחבר מסביר יותר מ-800 שמות שונים ומסר לנו בקצור את הידיעות שישנן בשאלה זו. המחבר משתמש למספרו בחומר שלא נהפסד שמצא בארכיון הממלכתי של מדינת ברן.

471. Elbogen, [Ismar]. Gestalten und Momente aus der jüdischen Geschichte. (Berlin), Heine-Bund, 1927. 320 ע' 12 : 18.

472. Engelhardt, Viktor. Die geistige Kultur Ägyptens, Babyloniens, Judas (Westasiens). Leipzig, Reclam, (c. 1927). 290 ע' 9 : 14.

= Die Geschichte der geistigen Kultur Teil II.

473, Engelmann, Morris, (editor). חבל על ראבדין ולא משחכהין. In Memoriam Rev. Dr. and Mrs. Philip Klein. New York, Engelmann, 1926. 89 ע' 15 : 22.

הספר הזה יצא בהוצאה הידועה „רקלס“, והוא המשך של ספר „על חורו ועל אסיה המזרחית“, שיצא לפני זה. תאור היהדות בספר אינו מבוסס על ידיעת המקורות, אלא על הוצאות פופולאריות ולפעמים נכשל המחבר ע"כ. ע' 628 מיחס את הסימטרא מה דעלך סני וכו' לשמאי.

474. Галант, И. Два ритуальных процесса, по актам Киевского Центрального Архива. Изд. 2-ое. Киев, (Тип. „Киев-печать“), 1924. 37 ע' 17 : 25.

475. Goulven, J. Les Mellahs de Rabat-Salé. Préface de Georges Hardy, dessins de Hainaut, couverture de Jabin. Paris, Geuthner, 1927. XII, 161 ע' 18 : 24.

בסוף הספר נדפסה ביבליוגרפיה מיוחדת של מקצוע ההיסטוריה ע"א יהודי המזרח. נושא הספר—היחודים בעיר רַבַּת-סֶלָה במרוקו, המחבר נותן תאור מפורט של הייחוס. ביחוד הוא שם לב ל„הויי“, הוא מקדיש פרקים מיוחדים לתאור הצורה, המלבשים, המנהגים השונים והחגים.

אבל הוא מדבר גם ע"ד היחסים בין המושלמים והיהודים, ע"ד פעולתם האקטיבית במסחר. בסוף הספר מפורט המחבר דברי שבת ותהלה לצרפת, שנשארה נאמנה להטריזציות של

הריבולוציה והביאה בכנפיה את השחרור ואת ההשכלה ליהודי מרוקן. — בספר ישנם מ-30 תמונות פוטוגרפיות ובסופה נתנה רשימה ביבליוגרפית גדולה לתולדות היהודים במרוקן, צפון אפריקה, צרפת, ספרד וארצות אחרות. הקדמה לספר כתב M. Georges Hardy. כי שהיה מנהל מחלקת החנוך הממשלתית במרוקן וכעת דירקטור של ביה"ס הקולוניאלי בפריז.

476. Halpern, Felix. Geschichte der jüdischen Gemeinde zu Guttstadt. Ein Beitrag zur Geschichte der Juden im Erm-land. Guttstadt, Selbstverlag, 1927. 45, [1] ע' 14: 22.

477. Heman, F. Geschichte des jüdischen Volkes seit der Zerstörung Jerusalems. In zweiter gekürzter und bis auf die Gegenwart fortgeführter Auflage hrsg. von O. von Har-ling. Stuttgart, Calwer, 1927. 444 [1] ע' 14: 21,

Die Juden in Vergangenheit und Gegenwart.

המנוח הפרופ. הימן הידוע ע"י ידידותו עם הרצל וע"י אחדותו למפעל הציוני כתב ב-1908 ספר "תולדות ישראל, שהיה מיועד בראש וראשונה לנוצרים, כי, כמו שאמר בתקדמתו, ספרו של גרץ ספוג כיב שנאת נוצרים עד שאי אפשר לנוצרי לקרוא אותו. אחרי מותו של המחבר הוציא הרלינג את הספר בהוצאה מקוצרת והמשיך ספור תולדות ישראל עד היום הזה. כמוקד לתולדות הציוניות בשנים האחרונות שמש לו הספר של ויזל: "אמלחמה בעד הארץ הקדושה" (בגרמנית) הספר הזה הוא, כידוע, חד-צדדי, ועייב נעשה גם תאור הפרק הזה בספרו של הרלינג חד-צדדי. בדבריו על פתיחת האוניברסיטה העברית (Ein geradezu groteskes Theaterstück) הוא מתלוצץ ע"י האוניברסיטה ככלי שיתואר המצב האמתי של האוניברסיטה.

478. Horovicz, J. Geschichte des Sh'thijasteines. Frank-furt a./M. Kauffmann, 1927. 24 [1] ע' 14: 22.

479. Höxter, Julius. Quellenlesebuch zur jüdischen Ge-schichte und Literatur. Teil III. Deutschland, Frankreich und Italien im Mittelalter. Frankfurt a. M., Kauffmann, 1927. VII, 130 ע' 14: 22.

הספר הזה בא למלאות את דרישת המורים היהודיים למאסף סיסטמטי של מקורות היסטוריים. בראשונה מביא המחבר מקורות לא יהודיים לתולדות היהודים בגרמניה וצרפת עד סוף המאה החמש עשרה. החל במקורות של קונסטנצין הגדול (משנת 321 לסה"נ) שלא לשחרר את יהודי קלן מעבודה בקוריא וגומר במקורות של מכסימיליאן I (משנת 1498) עד גרוש היהודים מניורנברג והחרמת ברושם, אחרי זה באים מקורות יהודיים קטנים מסוימים, משאלות ותשובות, מפרשים מספרי הלכה, מתפלות וכו'. .. החומר ע"י יהודי איטליה מצומצם יותר. בהתחלת הספר ישנו ריגיספר סיסטמטי ובאופן כזה אשר למצוא את כל החומר השייך לתקופה ידועה או למאורע ידוע.

480. Die Juden in Linz. Festschrift anlässlich des 50-jährigen Bestandes des Linzer Tempels, hrsg. von der jüdi-

schen Kultusgemeinde in Linz. Linz. Jüdische Kultusgemeinde, 1927. 46 ע' 17: 24.

481. Kittel, Gerhard. Urchristentum, Spätjudentum. Hellenismus. Stuttgart, Kohlhammer, 1926. 32 ע' 15: 23.

ההוצאה הראשונה, שהמחבר קרא כשהתמנה לפרופסור בבייבינגן קיסל סברר את השפעת היהדות וההלניסמוס על הנצרות הקדומה. הוא דן כשאלה, אם הספרות האפוקלופסית או הספרות הרבנות. (כך הוא קורא לחלמוד ולמדרשים) — מקור נאמן בשביל הקירח היהדות, ובא לידי מסקנה ששתיהן נחוצות להבנת הנצרות הקדומה.

482. Margolis, Max L. A history of the Jewish people by Max L. Margolis and Alexander Marx. Philadelphia, Jewish Publ. Society of America, 1927. XXII, 823 ע' 14: 23.

עמ' 13 מסות.

483. Marx, Alexander. Der arabische Bustanai-Bericht und Nathan ha-Babli. Warschau, n. p., 1927. 76—81 ע' 19: 28.

Sonderabdruck aus Livre d'hommage à la mémoire de Samuel Poznanski.

484. Marx, Alexander. Literatur über hebräische Inkunabeln. Berlin, Soncino-Gesellschaft, [1927]. 11 ע' 24: 32.

Sonderdruck aus den Soncino-Blättern.

485. Mayer, Oskar. Die Geschichte der Juden in Heilbronn. Festschrift zum 50-jährigen Bestehen der Synagoge in Heilbronn. Heilbronn, (Druck Weber), 1927. 78 ע' 15: 23.

486. Meisels, Samuel. Judenköpfe. Wien, „Die Neuzeit“ 1926. 271 ע' 15: 21.

המחבר גותן חקשרוסטיוסות קצרות של „גדולי האומה“ העברית מימי הביניים ומסון החדש, בספר ישנן חקשרוסטיוסות של ר' יהודה הלוי הרמבם עמנואל הרומי, דון יצחק אברבנאל ברוך שטינזון, גליקל-סון המלך, הפעשים, הרמבם, ל, ברנה, ב, אוורבך, ס, לסל, פריל מויסגר, אהרן-העם, ג, ברנדס, אליעזר בן-יהודה, סנדלי סוכר ספרים, מכס גורדווי, חג ביאליק, יוסף ישראלים, ס, ברדיצ'בסקי, הרמן הירמס, ס, רוזנפלד וס, אנדסקי—

487. Moore, George Foot. Judaism in the first centuries of the Christian era, the age of the Tannaim. Vol. I — II. Cambridge, Harvard University Press, 1927. XII, 552, VIII 486, [1] ע' 16: 24.

488. Pedersen, Johs. Israel, its life and culture I — II. London, Oxford University Press, (1926). X, 578 ע' 14: 22.

489. Prins, Izak. De vestiging der Marranen in Noord-

Nederland in de zestiende eeuw. Amsterdam, Hertzberger, 1927. X, 246 ע 15: 21.

ההיסטוריה הקדומה של האנוסים בהולנד מצוירת בספר זה באופן יסודי מאד. חשוב מאד שהמחבר משתמש כאן באופן שיטתי בתורתו של זליגמן עד ערכם של המניעים הכלכליים בתולדות המרגנים. כדאי גם לציין שהובאו המסקנות של החקירות הכי-חדשות. ומפני זה הביבליוגרפיה הנתנת בסוף הספר תהיה לתועלת לרבים. המחבר שאב הרבה חומר בלתי נדפס מארכיונים שונים.

490. **Schaerf, Samuele.** Appunti storici sugli Ebrei della Lombardia. Firenze, (typ. „La Poligrafica”), 19 ע 16: 23.

Estratto da „La Rassegna mensile di Israel”.

491. **Smyth, William Woods.** Part I: A problem of Israel, alleged to have been lost. Part II: A problem for the house of Judah. With a foreword by James Mountain. London, Marshall, 1925. 79 ע 14: 21.

492. **Steffens, Daniel.** Kapital und Börse von Babylon bis Wallstreet. Ein Gang durch die finanzielle Weltgeschichte. Gotha, Klotz, 1926. VII, 232 ע 16: 23.

הספר הוא היסטוריה קצרה של התפתחות שוק הכספים והחון מן הזמן הקדום עד הזמן הזה. פרקים רבים בספר מוקדשים לאזור החלק שלקחו היהודים בתולדות הרכוש: החיים המסחריים של בני הקדומים (עמ' 6), היהודים כנושאי המשק הכספי בימי הביניים (עמ' 60), יחודי החצר (עמ' 128), משפחת רושילר (עמ' 126), חלק היהודים בהתפתחות הבנקים (מ 138), משפחת רשנאו (עמ' 139).

493. **Szpidaum, H.** Samarytanie. Studium antropologiczne. Warszawa, Tow. Naukowe Warsz., 1927. 331 — 356 ע 16: 22.

הדפסה מיוחדת מהדיון והשבון של הישיבות של החברה הורשאית המדעית XIX, 1926.

טחלקה III.

494. **Unna, Isak.** Rabbi Elia der Gaon von Wilna und seine Zeit. Frankfurt, Bergmann, n. d. 36 ע 12: 18.

495. **Weinberg, M.** Untersuchungen über das Wesen des Memorbuches. Frankfurt, typ. Droller, 1924. 60 ע 14: 22. Sonderabdruck aus dem Jahrbuch der jüdisch-literarischen Gesellschaft.

496. (**Zoller, J.**) (Il giornalismo israelitico in Italia.) Roma, Rassegna Nazionale, 1925. 14 ע 15: 24.

Estratto della Rassegna Nazionale fasc. di Novembre 1924: Il giornalismo italiano.

497. Zwart, Jac. De Joodsche Gemeente van Amersfoort. Gedenkschrift samengesteld ter gelegenheid van het tweede eeuwfeest van haar Synagoge. Amersfoort, Nederlandsche Israelietische Gemeente, 1927. 80 ע' 91 : 24.

ביהמ"ד באמסטרדם נוסד ב-תפ"ז ובשנה זו חגגו את יובל המאתים. בקשר עם זה הוציאו המחבר, חוברת לזכרון הספרות את תולדות הקהלה ואת תולדות משפחותיה המפורסמות (גוספרק, כהן ועוד). יש בספר תמונות רבות מביהמ"ד, מכות-העלמין ותמונות אנשי-שם ילידי הקהלה.

ז. מדע התלמוד וחקר ההלכה והאגדה.

498. דיכס (רייכס), שמואל. מקור דין רומי בהתלמוד. לונדון, דפוס, "אכספרס" 1926. 8 ע' 13 : 21.

499. הָלֶר, (העליר) חיים. שני קונטרסים ע"ד מסורת הש"ס בירושלמי... [עם] המעלות לשלמה, איזה ציונים והערות לירושלמי מס' חרומות... ברלין, דפוס שמרנו, תרפ"ד. 81 ע' 16 : 24.

500. נתן בן יחיאל. ספר הערוך... באר כל מלה המורה בתלמוד..

נדפס... ע"י... שונצינו (פיוזר)... רע"ז... ברלין, "ספרים", תרפ"ו. 178 דף 22 : 29. כנאו ונחזיק טובה להוצאת, ספרים שהמציאה לנו שורה שלמה של ספרים יקרי הערך בדפוס אופטיים בשביל אלה העובדים עבודה מדעית ושהגורא הישנה חשובה להם לעמוד על ידיה על הקירותיהם השונות. אם היו חוזרים ומדפיסים אותם, אפילו בדיקנות היותר גדולה, עוד לא היה הקורא והחוקר בטוח אם לא נשתרבו — למרות הדיוקנות — איזו שעות קלה, כמו יתיר או חסר ו' שא"א כמעט להזהר מזה, לא בן עתה! ע"י דפוס אופטיים בטוח הקורא שלא ספר חדש שהלכו בו ידים, וירי מסדרי האותיות, לפניו, כיא אותו הספר עצמו ועם אותו הסגנון ועם אותן התיבות והאותיות שנדפס בהן לפני ארבע מאה שנה ויותר והוא הולך לבטח דרכו. הספרים שיצאו עד היום לאור ע"י הוצאה זו הם: ספרא, ספרי, מכילתא—שתי ההוצאות-הקושטאית והויניציאית — ירושלמי וחמש מגילות. כלם מהספרות התלמודית והמדרשית ההלכית של הזמן הקדום ביותר. אנשי המדע סתכים עוד להוצאה זו של המשנה עם פ"י הרמב"ם הנפולית ולהשי"ם המוכשרני משנת רפ"א והלאה וביחוד להוצאת המסכתות שנדפסו באותה השנה בשלונקי, השונות בתכלית שינוי, כידוע, מדפוס ויניציאה.

הערוך מ"ר נתן בן יחיאל סרוסי, שיצאה ע"י הוצאה זו באחרונה—אף שאינו שייך ישר אל סוג הספרים שיצאו לפניו — אינו נופל בחשיבותו, בשביל איש המדע מהספרים הקודמים לו. החכמים צונץ ורספורט היו הראשונים שמצאו בערוך אוצרות שלמים, הראשון מצא בו מדרשים שאין לנו היום ושייר פירושים והיספוריה שלמה. בזמן האחרון גלו בו גם את התלמוד, זאת אומרת הגרסאות והנוסחאות שהיו בכתב לפני מחבר הספר לפני שמנה מאות שנה ויותר. לתכלית זו רצוי מאד ערוך מהדפוסים הראשונים המכיל את דברי המחבר כמו שיצאו מעטו בלי הוספות ותקונים. בספרי הערוך שנדפסו בזמן האחרון כמעט שאין להשתמש לעבודה מדעית. בתחלה באו המוספים עם הוספותיהם; רמ"ל, מוספיה ור' ישעיהו ברלין ואח"כ בא אלכסנדר קוזוב ועשה מכולם וגם מהוספותיו ספר אחר "ערוך השלם" והקורא בו הוא

נבון ואינו יודע מה אמר המחבר הקדמון ומה הוסיף כל אחד מהחכמים האחרונים. גם המדפיסים והמגיהים הוסיפו גופך משלהם ותקנו בערוך את הגרסאות עפ"י הדפוסים האחרונים וגם השמיצו ערכים מפני שלא מצאו אותם בתלמוד.

הערוך דפוס פיזור משנת רע"ז שהוצאת "ספרים" הדפיסה באופסט, הוא כלי ספק מאותם הדפוסים שלא חלו בהם עוד הידים, כי בדפוס וינציאה חבא אחריו משנת רצ"א כבר הוסיף המדקדק ר' שמואל ארקוואלטי את מראה המקומות ובדאי הוסיף עוד דברים, גם הוצאה זאת אינה מצויה ביותר וכן יעקב לא ראה אותה, כי הוא כותב על הוצאה זו: "באותיות רש"י ובסימן שאלה, ולא ידע שהיא באותיות מרובעות.

ואולם, אף שאנו מוקירים מאד את פעולת הוצ' "ספרים", יש מקום לשאול: למה בחרו המוציאים בדפוס פיזור שהוא השלישי ולא בראשון? הכה נקוה שעוד יעלה בידי הוצאה חשובה זו לתת לנו גם את הדפוס הראשון של הערוך.

א. סויכר

501. עפשטיין, משה מרדכי. לבוש מרדכי. חרושים וביאורים על סוגיות מסכתא בבא קמא... וביותר הדושים ובאורים וחילוקים בדברי הרמב"ם במקומות אשר חמחו עליו הראב"ד ושאר נושאי כליו. תוצאה שניה. ניו יארק, בלי שם המדפוס, תרפ"ד. 99 ע' 21 : 29.

סדר הדפים מכולל.

502. קורב (קארב), חיים יצחק. נתיבות חיים. באורים על סוגיות חמורות בש"ס ועל הלכות חמורות בהרמב"ם. ניו יארק, "אריאס פרס", תרפ"ו. 100 ע' 23 : 30.

503. ריכר, ישעיה. תורת הראשונים. יסודות התורה שבעל פה והתפתחותה החינוכית בחיים ובספר בדורות הראשונים. חלק ראשון. ורשה ישרון, תרפ"ו. LIX, 228 ע' 15 : 22.

504. ווענדר, בנימין. ישראל'ס אוצרות. געדאנקען, מיינונגען און דער בליק פון די אלטע אידישע חכמים אויף כמעט אלץ וואס דעם מאדערנעם מענשן אינזערסירט צו וויסען... ניו יורק, היברו פאבלישינג קאמפ, 1926, 188, [2] 148 ע' 21 : 14.

גם באנגלית.

505. Albeck, Chanoch. Untersuchungen über die halakischen Midraschim. Berlin, Akademie-Verlag, 1927. X, 163 ע' 16 : 24 (Veröffentlichungen der Akademie für die Wissenschaft des Judentums. Talmudische Sektion, Bd. III.)

החקירה הזאת—ע"ד מדרשי אנדה—היא המשך ספרו של אותו המחבר. חקירות ע"ד עריכת המשנה". מפתחו של המחבר לא להמציא תיאוריות חדשות אלא בעיקר לאסוף כל החומר השייך לענין זה ולהוציא את המסקנות הנובעות ממנו. — לפי דעת המחבר יש במדע זכות הקיום לא להשקפות סובייקטיביות אלא רק למסקנות חיוצאות מתוך בדיקת החומר. בספר יש הרבה חומר "יבש". אותן הפרובלימות, שהמחבר לא יכול לפתור על יסוד החומר הנמצא—

לא חכמים לחוג הקיריתיו אלה, מפני שלא רצה לכבות על קשי הפתרון ע"י היפותיות בלתי מבוססות. תאור כללי של תוצאות העבודה הזאת מבטיח המחבר לפרסם ב-Korrespondenzblatt של האגודה בשביל יסוד והחזקת אקדמיה לסדעי היהדות. (Verein für Gründung und Erhaltung der Akademie für die Wissenschaft des Judentums).

506. Kizur קיצור שלחן ערוך. Ganzfried, Sch'lomo. Schulchan Aruch. Mit deutscher Übersetzung von M. Kahn. Frankfurt, Weiss, 1925. 160 ע' 14:22.

בעברית ובתרגום גרמני.

507. Oesterley, W. O. E. Tractate Shabath, Mishnah. Translated from the Hebrew with explanatory notes. London, Society for promoting Christian knowledge, 1927. XXVII, 84 ע' 12:18.

= Translations of early documents. Series III Rabbinic texts.

בהוצאת ה S. P. C. K. יצאו עד היום התרגומים האלה של מסכתות המשנה. פרקי אבות, ברכות, סנהדרין, סוכה, ובעת יצא תרגום מסכת שבת.

ח. הספרות הרבנית.

אוירבך, חיים יהודה לוי. ראה דפוס א"י.

508. הילמן, שמואל יצחק. ספר אור הישר. דרושים לכל הפרשיות של ספר בראשית... נלוו אליו קונטרס "יקרא דשכבי", תמצית מן ההספרים שדרשתי על אנשים גדולי הערך בדורנו... לונדון, דפוס "עקספרס", [תרפ"ו?] 160 ע' 21:14.

יפה, יוסף חיים. ראה: דפוס א"י מספר

509. לוין, שלמה יוסף. שלמי יוסף. בילגורייא, דפוס קראנענבערג, תרפ"ו. 220 ע' 16:53.

המחבר רב בעיר נישוויז אסף בספרו זה 15 דרושים, שדרש בעירו בימי חג ומועד. עיני חיים חופסים מקום ניכר בדרשותיו. הוא מתעכב הרבה על שאלת-השפות ומתווכח עם האירישיסטים וה"עיוסעקציע".

נתן דוד בן ישראל. ראה: דפוס א"י מספר

510. סילברסמן, גדליה. אמרי יושר. דרושים... לימים נוראים ולכל השנה. וואשינגטאן, דפוס מיינעשטער, תרפ"ה. 32 ע' 22:15.

511. סילברסמן, גדליה. אוצר נחמד. דרושים... לימים נוראים ולכל השנה. וואשינגטאן, דפוס האב, תרפ"ו. 32 ע' 22:15.

512. סילברסמן, גדליה. ספר שובה ישראל. כולל דרושים... להטות לאוזן מוסר על ימים הנוראים. וואשינגטאן, דפוס מיינעשטער, תרפ"ז. 32 ע' 22:15.

513. סילברסמן, גדליה. ספר רגש לב. דרושים... לימים נוראים ולכל השנה כולה. וואשינגטאן, דפוס מיינעשטער, תרפ"ו. III, 39 ע' 22:15.

חלק באנגלית (3 ע').

514. סילברסטון, גדליה. סי' שלהבת אש. דרושים... לכל השנה... גם נלוה לזה קונטרס קטן בשם חבלי מות. וואשינגטאן, דפוס מיינעשטער, חרפ"ו. 96 ע' 15 : 22.

חלק באנגליה (3 ע').

515. עמיאל, משה אביגדור. דרשות אל עמי. דבר בעתו לכל תקופות השנה והמועדים. חלק שני לחקופת שלש רגלים... אנטוורפן, נייברג, חרפ"ו. 256, [1] ע' 16 : 25.

516. קושלבסקי, (קושעלעווסקי), עזריאל זליג נת. מסענות אריות. כולל הספרים... על גאוני ויקרי ישראל... שנפטר... בשנות הרע"ה — חרפ"ו... בילנורייא, דפוס קראנענבערג, חרפ"ה. 116 ע' 15 : 22.

517. Kanter, Felix. Gleichnisse und Parabeln. Betrachtungen zu zeitgemässen Fragen. Brünn, Jüdischer Buch-und Kunstverlag, 1925. 116 ע' 15 : 23.

המחבר רב בצוויטוי (מעהרן), הספר נותן פירושים למליצותיו למשלים מהתנ"ך והתלמוד וגם ראשי פרקים של דרשות בביה"כ על יסוד המשלים האלה.

518. Masliansky, Zevi Hirsch. Sermons. Transl. by Edward Herbert, rev. and ed. by Abraham J. Feldman. New York. Hebrew Pub. Co., 1926. X, 345 ע' 15 : 22.

הספר הזה יצא ע"י "ועדה להוצאת נאומי מסלינסקי", שמטרתה לאפשר לקורא האנגלי לקרא את דרשות מסלינסקי בתרגום מאידית. התרגום נעשה ע"י א. הרברט ואברהם י. פלדמן כתב הקדמה לספר שבה הוא מתאר את ההשפעה הכבירה של הדרשות האלה, את הקהל שהבין לשמוע אותן — ושם מסלינסקי מדבר לא רק אל שומעיו אלא בשמם.

519. Sorani, Armando. Il terzo Comandamento (conferenza). Ferrara, tip. „Taddei" 1926. 26 ע' 15 : 21.

ט. הספרות העברית בימי הביניים.

520. אברהם בן חייא הנשיא. מגלת המגילה... עם חלופי גרסאות וסראח מקומות ומאת] ואב פאונאנסקי. הגיה אותו והוסיף עליו מכא יצחק גוסמאנק. ברלין, דפוס איטצקאווסקי, חרפ"ד. XVI ע' 16 : 24.

י. פילוסופיה.

521. Pflaum, Heinz. Der Renaissance-Philosoph Leone Ebreo, (Jehuda Abarbanel). Berlin, 1927. 24 : 32.

Sonderdruck aus den Soncino-Blättern [Bd II] pp. 213-222.

ראה : מספר 548. Wazman, M.

י"א. קבלה וחסידות.

522. בערגמאן, אלעזר. קאצקער מעשיות. צעהן שיינע וואונדערליכע, מעשיות דערצעהלע ווענען אלטען קאצקער רבי'ן ר' מענדעלע'ס אלטע קאצקער חסידים. ווארשע, יאקובוואהן, 1925. ס-125 עד 156 ע' 14:21. החלק החמישי.

י"ב. הפילוגיה העברית והיהודית.

523. נתן בן יחיאל. ערוך השלם הוא ספר הערוך... עמ"י א"ב... ועליו מסוף הערוך להרב... בנימין מוספא... עם חוספות נחמות הערות ותקונים... אונחיו וחקרתיו אנכי חנוך יהודה בן ישראל קאהוט... מהדורה שניה. חלק I/XIII. ווינה, "מנורה", חרס"ו. 344, 392, 524, 363, 400, 468, 316, 802, 149, [8], VII, LXXXI, 78 ע' 17:24. מהדורה הראשונה הופיעה בשנת תרל"ה בשנת תרע" הופיעה עוד הוצאה ע"י. הר חומי' בוילנה שלא נגמרה. 524. לעדער משה. סאטמארער פאר א כעלעסער איראמיקאן. ווילנע קלעצקין, חרס"ו. 4 ע' 23:29. ואנדרער-דרוק פון לאנדוי-ביד.

525. Bauer, Hans. Grammatik des Biblisch-Aramäischen von H. Bauer und Pontus Leander. I. Hälfte. Halle, Niemeyer, [1926] 192 ע' 16:24.

ספר גדל ערך, שזכנו בו המחברים הידועים בספר הדקדוק לעברית, שהוציאו לפני שנים אחדות ובוה הגיעה גם הארמית שבסקרא לעבור מסודר ומדקדק לכל פרטיה עשוי למצב הסדע של זמננו. קאוטש (1884) נתישן וספריהם של סארשי ושל שערק קצרים ביותר והיה בספר הזה צורך גדול. לעי' יצאה המחצית הראשונה והיא כוללת מכוא מסודר על הארמית ודבריו ימיה, תורת האותיות והתנועות, תורת הפעל והתחלה (רק י"ד עמודים) של תורת השם. לכל זה הקדשו קצ'ב עמודים ואפשר עפ"ז לדון על חקק העבודה. ואמנם יש תשומת לב מיוחדת לכל פרט ופרט והשוואות הרבה לשאר הדיואלקטים הארמיים וחלשונות השמיות. הנקוד הבבלי (העליון) של דניאל ועזרא לא נדון כדבר בפני עצמו, אלא הובא בכל מקום הצרך לשם הארה ובאור להשלמת התמונה. עין למשל עמ' 15-16, 66-67. חסרור והטרמינולוגיה כדרך ספר הדקדוק העברי של המחברים. כאן וכאן יש חקירות וחדושים, ציפטים של מאמרים ונכוחים. לשבחם צריך להגיד, כי לא תמיד נגררו אחרי חרושי אחרונים דרך משל בעמ' 111 מדבר על הכתיב הוסנתון (רג' ב' ט'), שהוא בלא ספק חוסנתון מן התוסנתון וכך היא דעת המחברים. אבל מאחר שנאמרו דברים נגד אסימילציה של תי"ו JPOS עמ' 85-106 ועוד) צריך היה לתעור על כך. ועוד דוגמא: בעמ' 146 מובא החסבר המקבל והנכון לדגש שבהתפעל בשרשי עוי: יתוין מתשם וכו', אבל בשולשחם, דקדוק הארמית הנוצרית שלאי עמ' 60, 70 ומקורם לכן ב-ZDMG 60 עמ' 666 נאמרו בזה דברים אחרים ואף כאן לא חיה מותר להעיר דבר מה.

בעמ' 67 ספק בעיניהם, אם כהל (דגיאל הי ייז) שבכ"י התימני בנקוד עליון הוא מלעיל או מלרע, שהרי כהל (כשוא) שבנקוד השכרני, אפשר שהוא מוכיח כי גם כהל (בחולם) מלרע והנה העירוני כי התימנים מכשאים כהל כתלים (בקמץ) מלרע. וכן מצאתי בספרים מנקדים בכ"י של התימנים — גם כהל (בפתח) מצאתי. לפי ברור, שאף בכ"י התימני מלרע, אע"פ שהנקוד שם בפתח.

עמ' 167 p. אחת (עזרא ה' ט"ו) נכון שאינו מן חות, אבל גם מן נחת איננו. בספר הזכרון לאיז רבינוביץ שנת תרפ"ד עמ' 32—43 השתדלתי להוכיח, כי נחת בעברית ובארמית הוא שרש סקונדרי של חת. לענייננו יספוק לומר, כי מכיון שכדרך כלל קיימת הנון בשרש עת"פ גרונית בעברית ובארמית ולא עוד אלא שהארמית אינה מרבה כידוע להבליע את הנון גם לפני אותיות שאינן גרוניות, אם כן אין פעם לומר, כי תחת (עזרא ו' ה') ואין צריך לומר אחת (בחסף) שלהו סיג. אינן אלא כפולים שנתקיימו בצד שרש נחת המאהר. ואם נצטרף לאחת אחדות מן הצורות המספקות בארמית, שצין דלמן בדקדוקו לארמית עמ' 328 מספר 4. ביהוד מסלן מקלא, ונוסף אף העלו (דג' ה' ט"ו) שהובא בספר שלפנינו בעמ' 57, 167, שאף היא בדרך נפית הכפולים בעברית (ע"פ ויסבוצ) נוכל לומר, כי כל אלה הן שרידים של כפולים בנפיתם המקורית אף בארמית הקדומה.

ח—ך י—ן

526. Bernfeld, Izydor. Zupelny slownik jezyka hebrajskiego i polskiego, ulozyl na podstawie starych i nowych zrodel. Berlin, Harz, (c. 1926). 627 ע' 13:18.

עם שער עברי בשם: «מלון השלם לשפות עברית ופולנית.

ידוע כמה קשי בחבור מלון עברי, הן «עברית בעברית» הן בתרגום ללשון אחרת, אעפ"י שאין לו למחבר אלא לפרש או לתרגם את ה"ישי. עאכריכ קשי כפול ומכפל בחבור מלון לועזי עברי, גדולה השאיפה למצוא בעברית כל מה שיש בלשון המתרגמת ולא חמיר היא נשמעת ברצון, ביהוד כפרזאולוגיה. ואין צריך לומר, כמה גדולה המועקה בתרגום פרמיני מדע. ושבתי הדבר, כי דוקא אותם שאינם רואים את התהום לרגליהם נספלים למלאכה זו, ואין פלא שחנסינות המעשים במקצוע זה לא הצליחו. אף בספר זה ימצא המעין מעויות הרבה אעפ"י שמרגשת בו עבודה רבה ושמוש במקורות. יש כאן מלים מחדשות בלי פעם: Galka כדודיה. Jezyczek לשונות, בערך Naturalista סופר אבעני, ולנקה: שבעינית, בערך Piers דריגון ועוד. מלים ארמיות וזרות מתוך התלמודים שלא לצרך: בערך Jeszcze אחת, בערך Krzeslo מוסקל טכסך ועוד.

אעפ"כ ימצאו במלון זה יודעי עברית (דוקא!) תועלת.

הכתבת שעל גבי דף הכריכה והגב היא Slownik Polsko-Hebrajski והיא שונה

משער הספר.

ח—ך י—ן

527. Cohen, Karl. Kurzgefasste hebräische Grammatik zum Selbststudium und für den Unterricht. Versuch einer neuen Lösung der grammatisch-pädagogischen Fragen. Frankfurt, Wahrmann, (c. 1927). 56, [1] ע' 15:23.

528. Dalman, Gustaf. Aramäische Dialektproben unter

dem Gesichtspunkt neutestamentlicher Studien. 2. erweiterte Aufl. Mit deutsch-englischem Wörterverzeichnis. Leipzig, Hinrichs, 1927. IX, 72 ע' 16 : 24.

מפר זה יצא בשנת 1896 בשם Gram-בשם (matik וכי), מהדורא זה השניה, כוללת גם קטעים מתוך האונגליון הארצישראלי וכן נוספו כאן מאמרים קצרים ופתיגים מתוך ספרות חז"ל הארמית לשם השוואה לאחדים מדברי ישו. כל זה ישמש, לדברי המחבר במבוא עמ' III, חמר לחקר לשון ישו. להרחבה זו שבתכנית עשויים השנויים שבשער הספר שבמהדורא זו. בחמר הישן אין כמעט שנויים ואף הפניציה הישנה נשארה. נשתנו מספרי הציונים המתיחסים אל ספר הדקדוק לארמית של המחבר, שיצא בשנת 1905 במהדורא שניה (כלומר בין המדורא הראשונה לשניה של ה"דוגמאות") מספרים אחדים לא נתקנו, כגון: עמ' 4 הערות 14,4; עמ' 7, הערה 4, אבל הקורא יעמד על זה מעצמו. המלון שבסוף הספר גדל אף הוא עם גדולם של פרקי המקרא, ונתרגם גם לאנגלית במהדורא הראשונה רק גרמנית; כאן וכאן נכנסו בו שנויים ותקונים קלים גם בחמר הישן. במבוא נמצאת תשובה קצרה לשולשהם בענין הנקוד; עין קרית ספר א' עמ' 264. על ערכו של הספר ללומדי ארמית ודקדוקה אין להאריך. אבל גם החוקרים באחד מפרטי הארמית היהודית ימצאו לפעמים חפץ במקסמים הללו, הלכוחים ברבם מתוך כ"י שונים ויש הרבה השוואות וחלופי נסחאות.

ברצוני להעיר על, מעענעין (עמ' 7). במה"ד א' מתרגם כמלון בערך ענג beflecken, במה"ד ב' נתקן והוסיף גם wälzen, אבל כאנגלית רק stain. צריך להעיר, כי ההוראה העיקרית היא גלגל ומטנה נסתעפה הוראת לכלוך, כלומר נתלכלך ע"י גלגול והתפלשות בדבר (עין ויק' כ' ד, בפרושי מיכ, מהר"ו והרד"ל), ואפשר שאין עגעני כאן אלא מלשון לחלוח בחיית, מצינו. מתענעין (= מתענעין) היו בעשב הבאר (השיר ד' י"א), וכן. היו מענעין בהם (מדת"ה כג, ילק' תהלים דמו תרצ"א ועוד, ויש גם גרס' מתלכלכין היו בדשאי הבאר (פסיק' דריב בשלח צ"ב ע"ב — עין שם בהערה ובערוך ערך לכלוך). על כרחנו נאמר, כי מתלכלכין הוא מתלחלחין ע"י גלגול בעשבים. מוספיו הוסיף: ואגענע באורית' תרגום "ואשעה בתורתך" תה קייט, קייז) בודאי מלשון גלגול והפיכה, כמובן, בהשאלה. יש עוד להוסיף בשרש זה אבל לא כאן המקום, ויש בזה ערבוביא במלוגות ביחוד באותם הכתובים עברית, וצריך לתקן. דרך אגב: דומה לזה גלל בהשאלה לכלוך: גלולים; ושמהל מגוללה בדמים (ישע' ס' ד'), עין גזנוס-בוהל בערך גלל. וכן גנדר בארמית = גלגל ונסצא גם: איגנדר בקיסמא (בכ"ק ל"ה ע"ה), סיגנדר בעפרא (כחו קי"ד ע"ב), מסש כמו תרגולתא מתענענע בקיסמא (איכ"ר ב' ב'). הרי גלגול, שמכיו לירי לכלוך.

עמ' 9. ויצרפון עמחון לגיונים צריך כנראה לנקד ויצרפון (הצרי' בקמץ) וזהו אתפעל הבלעות התיו הם צויה בארמית ובעברית כמו מענעין, שהובא לעיל; עין עמ' 8 בהערה 6.

ח — י — י

529. Goldschmidt, Lazarus. Philister über Dich! Berlin, Harz, 1927. 23 ע' 14 : 21.

530. Manutius, Aldus. Alphabetum hebraicum, Venedig, ca. 1501. München. Verlag der Münchner Drucke, 1927. [10] ע' 13 : 19.

תצלום

531. Segal M. H. A grammar of Mishnaic Hebrew. Oxford, Clarendon Press, 1927. XLIII, 248 ע' 12 : 18.

ספר זה עולה על של אלברכט. יש כאן מבוא גדול על עצם השנה, תוספת פרטים רבים בשאר החלקים וכמאה עמודים הקדשו לסינכסיס וכו'. הוא הראשון. מובא גם חמר מושא ספרות חז"ל, אבל רק דרך אגב, וחבל : אלו נכנסה כל ספרות חז"ל לחוג חקירתו ובפרטותו וביחוד אותם חלקים, שיצאו כתוצאה מדעית מודרנית, היו פרקים שלמים והמון פרטים נראים בצורה אחרת. ולא עוד אלא שגם אותו חבור אורגני שבין לשון המקרא ועברית חז"ל, שהמחבר מרבה לדון עליו, היה מואר ומובלש יותר. וראי שא"א היה להמנע מלהוסיף ומלהעיר על שנויי נסחאות אף בם שנה. אבל זה היה מגדיל את הבטיחות של הקורא. קשה אמנם, אבל אפשר היה גם אז, למצוא דרך, שלא לצאת ממסגרת התכנית ושלא לבלבל את המעיין בשפע הערות.

לשם באור דבריו : בין הדוגמאות של בנין פעל נמצא עמ' 61 גם "נושל" (כלים ג' ב'). בספרי דברים מז' (ד"ר עמ' קע"ו) מצינו, רמ"ם ומנומל"ם על כל באי עולם, הרי ש"מנומל"ם, פעל ברור, מקביל לבנין פעל שבישע' סיג ט' וינשלם וינשאם, אבל "נושל" שלנו בהוראה אחרת אינו אלא נפעל והוא נמצא גם ביר תיאורו י"ב ו'; פעמים באיכר ריש פתיחתא כ"ד, בובר עמ' 24 = שהשיר ד' פ' שלחך, ובסנה' ע"ה ע"א לפי גרסת כ"מ וילך משלי סוף תתקמ"ד, דיר ודיר (כדיפ' "נישל" בוי"ד). וכן מצינו עשרות פעמים : נוצל, נוצח, נותן, נוגה (בדפ' עתיקים וככ"י — פרטים במקום אחר), שאינם בנין פעל. ראייה לכך : נוצרת (תנח' תולדות י"א), שנוצרה (פעמים אחדות רות רבה ב' י"ב וכן ולק' מכירי תח' ב' י"א), נוצרו (שמונה פעמים ביצה כ"ד ע"א וע"ב ככ"מ). "נוצר" כשרש צוד בלא ספק לא בנין פעל. ועוד מצינו בשרידיו ירושלמי שבת י"ב ח' "נוהגין" = "נהגין" שבדפוסים. כל זה אין לבטל. ע"פ זה מתבאר גם הבינוני "נוחז", "נותין", שצין בעמ' 79 ע"פ חז"ל (אגב, גם ככ"מ מכשירין ח' ב' פעם אחת "הנותין" ועוד פעם שם ח'). גם במד"ר צ"ב ד"ר ודיו, "נוחזות", בהו' בובר "מתיוות", אולי גם "שהן נופעים ואינן נות' ש"ם (תנח' קדושים י"א, בובר שם), מן הסוף "שנא' ולא ונתשו וכו' נראה כי "נותשים" לא בינוני קל וכן גורס ילק' תורה ק"א, "נותש" תחת "ניתוש" ביר ג' ט' (בהו' ובתי'), ועוד : "נכסים שהן נכסין מזה ונות' ג' לזה" (שה"ש זוטא 20) ולמעלה מזה. ונות' נין לאדם, ג"כ לא קל ; עין שם. כל הצורות הללו הן בודאי נפעל בקבוצ ע"ד הערכית ובמקצת גם במקרא (הכבס ועוד). עין ד' יליו, הגן דף י"ג בענין "גוקשה".

עמ' 62, "פוחית" ב"ר ע"א ח', בקשתי בדפ' עתיקים וחדשים ולא מצאתי אלא "פתיחי" (לא יורד ולא ויו), בהו' תי' ועוד כ"י, "פתיחי" בוי"ד. עמ' 76, ודאי כי צ"ל נתוסף ולא נתוסף וכו'. וצריך היה להעיר, כי בכ"מ ובירושלמי ניתוספו בוי"ד (ערו' ז' ד') אגב, הביא "מתוספת" שבת קכ"ב והוא גרסת כ"מ, בהו' "ניתוספת" וכן עמ' 77 הביא "יתוותרו" וזהו גרסת כ"מ ובהו' "יתוותרו" ולא העיר כלום. וסוף סוף לא ברור, איזו גר' נכונה יותר. עמ', 111 "גוסמית" (תוס' מק' ג' ד'), שם נמצא "גוסמיות" כרבים ומנין לנה כי היחיד "גוסמית" ? אין בספר זה קונסקונציה בכתוב מלא וחסר : נצוד בצד ניצודו (עמ' 81) ועוד. כדי גם לומר דבר על הנקוד הנהוג כיום אצל העוסקים בספרות חז"ל ולזה אולי מקום אחר. חנוך ילון

532. Sethe, Kurt. Der Ursprung des Alphabets. Die neu-

entdeckte Sinaischrift. Zwei Abhandlungen zur Entstehungsgeschichte unserer Schrift. Berlin, Weidmann, 1926. ע' 88—161, 437—474 17 : 25.

Aus den „Nachrichten von der Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen 1916/1917“ neu abgedruckt.

בחקירתו הראשונה מוכיח המחבר, שהאלפא-ביתא שלנו התפתחה מההירוגליפים המצריים הקדמונים להמצאה כה חשובה בשביל האנושיות כלה.

החקירה השנייה דנה ע"ד כתב האותיות, שנמצא לא מוכן על מצבות בחצי-האי סני, פני שהחבר, הכתב הזה מהוה חוס-המקשר בין כתב-ההירוגליפים המצרי ובין כתב השמי.

533. Yates, Kyle M. *Beginner's grammar of the Hebrew Old Testament*, New York, Doran Co., (c. 1927). XII, 158 ע' 13 : 19.

י"ג דת יהודית

בויליאנסקי; משה יהושע, ראה: דפוסי א"י מספר 534. הורביץ (חורוויץ), שמריהו ליב. ספר הדת והחנוך; קובץ מאמרים על החנוך העברי בכלל ועל החנוך הדתי בפרט... עם חכנית למודים לבית-ספר עברי דת-לאומי. ניו יארק, "חנך", תרס"ז. 198 ע' 15 : 22.

535. פונלמן, מרדכי. בחינת השוחט הקראי וינה, תרס"ז 282-287 ע' 15 : 23.

הוצאה מיוחדת מן הספר, וזאת ליהודה.

536. *Allgemeiner Deutscher Kantorenverband. Liturgische Übungen. Jomim noroim*. (Hamburg?), Nussbaum, n. d. 16, 16 ע' 14 : 21.

עם תווי נגינה.

537. Browne, Lewis. *This believing world; a simple account of the great religions of mankind; with more than 70 illus. and animated maps drawn by the author*. New York, Macmillan, 1926. 337, 14 : 21,

538. *Committee on Ministers' Handbook. Revised ministers' handbook*. Cincinnati, n. p. n. d. 63 ע' 15 : 22.

539. *Entwicklungsstufen der jüdischen Religion, mit Beiträgen von Leo Baeck. Juda Bergmann, Ismar Elbogen*, a. o. Giessen, Töpelmann, 1927. 103 ע' 15 : 22.

Vorträge des Institutum Judaicum an der Universität Berlin, Jahrg I. 1925 — 1926.

הספר מכיל 5 הרצאות אשר הרצו מלומדים שונים בתור אורחים ב-Institutum Judaicum ואלה הן ההרצאות שנכנסו אל הספר הזה: פרופ. אלכויגן — עזרא ויהודה שלאחר הגלות; הרב ד"ר יהודה ברגמן — בתקופה האליגטיבית-הרומאית; פרופ. ד"ר מיכאל גוסמן — תולדות התלמוד; פרופ. ד"ר יוליוס גוסמן — המניעים הדתיים בפילוסופיה הרמב"ם; הרב ד"ר ליאו בק — מקור תורת המסתורין היהודית וראשיתה, מנהל המכון המנוח פרופ. גרסמן כתב מבוא על תפקיד המכון ועל חקירת היהדות הרבנית.

540. Fink, Daniel. Die Grundlegung jüdischer Lehre für Haus und Schule... Berlin, Selbstverlag, 1925. 212, [2] ע' 16:24.

541. Hertz, J(osef) H(ermann). Affirmations of Judaism. London, Oxford University Press, 1927. 192 ע' 14:22.

הרב הראשי ד"ר הרץ אסף בספר זה נאומים שונים ודרשות שדרש במשך שלש השנים האחרונות: „אחדות אלהים“, „התגלות השכינה על הר סיני“, „חמשה חומשי תורה“, „החיים היהודיים“, „קדושת הבית“, „חנוך דתי“, „אחות ישראל“, „הדבקה במדותיו של הקב"ה“, „ארחות ה'“. בסוף הספר — רשימות שמות וענינים המקולה בהרכה על השמוש בספר.

542. Levine, Hadassah. The minor festivals, Chanukah-Purim. New York, Women's Branch of the Union of Orthodox Jewish Congregations of America, 1926. 20 ע' 8:15.

= The Jewish home series, Vol. II.

543. Jewish Welfare Board. Lag ba'omer, material and suggestions. Including twenty-five questions of Lag ba'omer. Issued to Constituent Societies. New York, Jewish Welfare Board, 1927. 23 ע' 21:23.

544. Ne'man (נאמן) Schächtfrage und jüdische Speisegesetze. Offene Worte an Schächtgegner und Juden. Leipzig, Engel, 1927. 29 ע' 14:22.

545. Polacek, Karel. Povidky israelského vyznání. Praha, „Pokrok“, 1926. 76 ע' 11:17.

546. Schubert-Christaller, Else. Der Gottesdienst der Synagoge, Sein Aufbau und sein Sinn. Mit ausgewählten Gebeten. Giessen, Töpelmann, 1927. IV. 84 ע' 14:21.

= Aus der Welt der Religion, praktisch-theologische Reihe, Heft 7.

הספר הזה יצא באסף „מעולם הדת“ היו"ל ע"י רודולף אוסו פרידריך נויברגל. המחברת משתדלת לתת לקורא הבלתי-יהודי ידיעות מספיקות על האפי של התפילה אצל היהודים. לשם כך היא מבארת במבוא את האפי הכללי, את היחס בין צבור המתפללים ובין הש"ץ. גוף הספר מוסר בתרגום גרמני את התפילות העקרויות המציגות את התפילה בימות החול ובשבת, בשלש רגלים ובימים נוראים.

547. **Schulman, Samuel.** Things that separate and things that unite men. New York, n. p. 1925. 14 ע' 14:20.

Beth-El pulpit.

548. **Schulman, Samuel.** A Jewish view of modernism in religion. Chicago, Rabbinical Association, 1925. [15] ע' 15:22.

גלוה לוי:

Wazmann, Mayer. Dr. Dawid Neumark philosopher and historian of Jewish philosophy and dogmatist (An appreciation). Chicago, Rabbinical Association, 1925. 9 ע' 15:22.

549. **Schulman, Samuel.** Passover, a song of the soul. New York, Temple Beth-El, 1927. 11 ע' 15:20.

550. **Standen, W. S.** How I found the God of Abraham. [London?] (L. J. S. 1926) 8 ע' 10:16.

551. **Tefillot.** Sabbath services for children; issued as a Young People's League Publication and with the approval of the Religious Observance Committee of the United Synagogue of America. New York, Bloch, 1925. 68 ע' 11:16.

הספס הוא בעברית ובאנגלית.

552. **Theilhaber, Felix A.** Die Beschneidung. Berlin, Lamm, n. d. 15 ע' 15:23.

553. **Wohlgemuth, Ari.** Reform, eine historische Perspektive. Berlin, typ. Itzkowski, 1926 30 ע' 14:22.

י"ד ידיעת א"י, בנין א"י, תולדות הישוב.

וילנאי זאב. ראה: דפוס א"י מספר

554. השומר הצעיר. דין וחשבון מאספת המועצה הראשית הנרחבת...

ורשה, השומר הצעיר, תרפ"ז. 16 ע' 14:22.

שיק, יצחק. ראה: דפוס א"י מספר

555. שפרינצק, יוסף. לעניני העבודה בארץ. (הרצאה בירושלם

במסבת חתונאים) הוצא לאור ע"י המשרד המרכזי של ההסתדרות הציונית. לונדון,

דפוס גרודינצקי, תרפ"ז. 16 ע' 14:21.

556. אבראמאוויטש, ז. אסח און שקר וועגן פאלעסטינע. ווארשא,

„נייע קולטור“, 1927. 51 ע' 13:21.

557. גירר [אפאלקעס] פאלעסטינא אין ציפערן. די וויזשאפטלעכע לאגע

אין די לעצטע יארן. 51 מאבעלן, ווארשא, „נייע קולטור“, 1927. 87, [1] ע' 14:21.

558. פאפיערניקאו. אין זוניקן לאנד. פאלעסטינע לידער. ווארשע, נייע קולטור, 1927. 80 ע' 14 : 12.

559. פיעטרושקא, שמחה. ארץ ישראל. אלגעמיינע בעשרייבונג פון הייליגען לאנד בין היסטארישער בעלייכטונג. מיט א מאפע. צווייטע אויפלאגע. ווארשא, אלט יודיש, חרפ"ה. 64 ע' 15 : 22.

560. Almagia, Roberto. La carta della Palestina di Gerardo Mercatore (1537) riprodotta per la prima volta dall'unico esemplare esistente nella Biblioteca Comunale di Perugia. Firenze, Istituto Geografico Militare, 1927. 1 map. 8 p. 25 : 35.

= Fondo Italiano per lo studio della Palestina, pubblicazione No. 1.

561. Anföranden. Vid föreläsning av en Palestinafilm den 1 Mars 1926. (Stockholm, typ. Pallas, 1926). 23 ע' 14 : 22.

562. Arnhold, Erna. Was ich in Palästina sah. Breslau, Hirt, 1927. 40 ע' 12 : 18.

Draussen in fernen Ländern.

563. Бенешевич, В. Н. Памятники Синая, археологические и палеографические. Издание Российской Академии Наук под редакцией В. Н. Бенешевича. Вып. I. Ленинград, Академия Наук, 1925. LXXII, 28 ע' 15 : 34.
עם 37 תמונות. תוכן הענינים גם באותיות לטיניות.

564. Blanckenhorn, M. Die fossilen Gastropoden und Scaphopoden der Kreide von Syrien-Palästina. Mit 6 Taf. Stuttgart, Schweizerbart, 1927. ע' 111—186 23 : 30.

Separatabdruck aus: Palaeontographica, Bd. LXIX.

565. Blyth, Estelle. When we lived in Jerusalem. London, Murray. 1927. XI, 348 ע' 34 : 20. (With illustr.)

מחברת הספר היא בתו של הבישוף בליס, שהיה בישוף בירושלים משנת 1887 עד 1914, מיסר הכנסיה ס' גורג' ובית הספר על יד הכנסיה הזאת. המחברת מתארת את חיי ירושלים בזמן הזה. בבית אביה היתה לה הזדמנות לראות ולשמע הרבה על הפוליוקה של הדתות השונות ועל היחסים אשר בין הדת הפרוטסטנטית ובין שאר הנוצרים, ועל ענינים מדיניים, שהיו קשורים בריב הדתות, ומנקודת זאת ראוי הספר לתשומת לב, אע"פ שהוא מכלי דברים רבים פחותי ערך וענין. היא מספרת גם (ע' 126) על שיחה שהיתה לאביה עם הקיסר וילהלם בזמן שהותו של הקיסר בירושלים, הבישוף הביע את דעתו שצפוי עוד עתיד ליהודים והקיסר — שקבל אז, כידוע, את דיר הרצל לראיון בירושלים — התנגד: „אין עתיד לעם שהרג את ארוננו“.

566. Brockway, Alice Pickford. Sunny lands and blue waters. Philadelphia, Judson Press, (c. 1925). [8] 114 ע' 13 : 19.

מצויר.

האור-מסע לא"י מנקודת-מבט נוצרית.

567. Cadbury, Richard. 9000 miles in the track of Jew. With numerous illl. London, Marshall, n. d. 62 ע' 18 : 24.

מחבר הספר הזה בקר את א"י ב-1923 בשם ה-British Society to the Jews תאורו את הארץ הוא פשוט ואין לו חשיבות מדעית, נספחו לספר צלומים רבים מוצלחים מאד, בסוף הספר מפת-מטוס של פעולות ההסתדרות הציונית בא"י.

568. Golding, Louis. Mount Scopus from Oxford. (London), The Friends of the Hebrew University of Jerusalem, (1926). 19 ע' 14 : 12.

569. Great Britain. Treaty Series. Convention between the United Kingdom and the United States of America, respecting the rights of governments of the two countries and their respective nationals in Palestine. London, H. M. Stationery Office, 1925. 11 ע' 15 : 22.

= Treaty series No. 54 (1925).

370. Kauffmann, Richard. Planning. of Jewish settlements in Palestine Liverpool, University Press, 1926. 92-116 ע' 25 plates 18 : 24.

Reprinted from The town planning review, Vol. XII, No. 2. November. 1926.

571. Ketter, Peter. Im Lande der Offenbarung. Reise-schilderungen aus dem Orient. Mit 50 Bildern nach Originalaufnahmen. Trier, Paulinus-Druckerei, 1927. 250 ע' 14 : 22.

זכרונות ורשימות-יומן של נסיעה לא"י ב-1925. הנסיעה היתה נסיעה עולי רגל קטולים.

*572. Khouri, Alexander. Jerusalem. How to see it. Including Palestine, Syria and Lebanon. Alexandria, The Anglo-Egyptian Supply Association, [1927]. about 300 p.

573. Ludwig, Emil. An Mittelmeer. Berlin, Rowohlt, 1927. 231 ע' 13 : 21.

מצויר.

המחבר בקר בשנת 1926 את איטליה, סיציליה, טוניס, מצרים, סמבול, אויה הקטנה, ארץ ישראל ויוון. הספר הנ"ל מכיל רשמי-מסע מהנסיעות האלה. עיר א"י ישנם 2 פרקים (10) עמודים, "פתוס", "חלוצים עבריים". המחבר מתיחס בסימפטיה והערצה לבנין הארץ ולחלוציות, —

574. Luke, Harry Charles, A spanish Franciscan's narrative of a journey to the Holy Land. Transl. from the 16th century Latin Ms. in his possession and ed. with notes by Harry London, The Palestine Exploration Fund's off., 1927. VII, 83 ע' 14:22.

ה' לוק, הידוע ע"י ספרו "ארץ ישראל" רכש ב-1912 כ"י המכיל תאור נסיעה לא"י. הכ"י כתוב בשפה לטינית בין השנים 1555 — 1558. סתוך הסגנון יוצא שמחבר הספר היה ספני — כומר פרנציסקני. הא' לוס חרגם את הכ"י לאנגלית והוציא אותו עם הערותיו.

575. Patai, Jozsef. A föltámadó [Szentföld. Szrötven palesztinai képpel. Wien, Jüd. Kunst-Verlag, [1926]. 272 ע' 21:29.

המחבר תר את הארץ בשנים האחרונות פעמים ובספר שלפניו הוא מוסר את רשמיו עליה. המחבר דגן הוא משורר-פובליציסט יהודי-הונגרי ידוע העומד זה עשרות בשנים על משמר היהדות החיובית ונלחם מלחמה קשה עם נפיות המכזבה של יהודי הונגריה. גם בספר שלפניו ניכרת שאיפת המחבר לעורר נוסים חבוים בלבבות היהודים בני ארצו ולנשוע בהם חבה למפעל הארץ-ישראלי, רוח שירה עדינה נסוכה על פני דפי כל הספר. העולם הארץ-ישראלי מקבל דרך האסקלריות הפיוטית של המחבר צורה מיוחדת ואין פלא שלעתים נרגיש את עצמנו רחוקים במקצת מהמציאות הארץ-ישראלית. הספר נדפס בהדור והתמונות מראות הארץ נבחרו במובן-טעם. נדפסו בספר גם שירים אחרים שנכתבו על ידי המחבר בהיותו בארץ.

ש — י

576. Sampter, Jessie E. The Emek. A collection of poems portraying the life of the New Palestine. New York, Bloch Pub. Co., 1927. [2], 87 ע' 12:18.

577. Schröder, J. Mit dem „Peer Gynt“ ins Heilige Land: Erlebnisse und Eindrücke einer Palästina-Pilgerfahrt, hrsg. im Auftrage des Deutschen Vereins vom Heiligen Lande. Köln, Selbstverlag, 1926. 184 ע' 16:24.

578. (Schuhmacher, G.) Steuernagel Carl. Der 'Adschlun. Nach den Aufzeichnungen von G. Schuhmacher beschrieben von C. Steuernagel. Lieferung 4. Titel, Vorwort, Inhaltsverzeichnis und Namenliste zum nördlichen Ostjordanland. Leipzig, Hinrichs, 1927. 213 ע' 15:24.

Sonderabdruck aus: Z. d. D. P.

את החלקים הקודמים ראה: יק. ס. שנה ג' ע' 54 וע' 145.

579. Schulman, Samuel. The University in Jerusalem, a

symbol of the secular Palestine. New York, n. p. 1925. 12 ע' 14 : 20.

Beth-El pulpit.

580. Thomsen, Peter. Die Palästina-Literatur, eine internationale Bibliographie in systematischer Ordnung; mit Autoren und Sachregister Leipzig, Hinrichs, 1927. 754, XX, [1] ע' 16 : 24.

Bd. IV : Die Literatur der Jahre 1915—1924.

הכרך הזה, הגדול הרבה כמותו מחבריו הקודמים, מראה עוד הפעם על גודל שקיפתו של המחבר במקצועו החביב עליו. חבה רבה לחקירה איזו וסבלנות אין קץ דרושים למחבר ספר ביבליוגרפי ענקי כזה. הביבליוגרפי משמשת עוד רב לכל העוסק בחקירת א"י מאזיה תקופה שהיא, עבודה ענקית כזו אי-אפשר שלא תלקה בחסר ויתר, ואולם רוצים היינו שהמחבר ירדק יותר בעבודתו בכרכים הבאים. אין שיטה קבועה וברורה בכל מה שנוגע לתולדות ישראל. הוא רושם ברובדיקה של תולדות ישראל את הוצאות המשנה השנונה, ספרים ומאמרים שנכתבו על התלמוד אן גם על ספרות ימי בינים שאין להם כל שייכות לתולדות היהודים בא"י, למשל מס' 2276. עיקרי מסקנותיו של המחקר ההירמוניזמי-המדעי מאת א. שווארץ; מס' 2276, "שאלות אקדמיות בתלמודי לפרוס. גוטמאן; מס' 2261, ראשי פרקים בתלמודי לר"י. ל. ברנך; מס' 2283, פרוש ר' יהונתן מלונל למס' חולין" לש. אסף; מס' 2296, "אמרי נואש לר' שלמה דאפירה" לא. סויבר; מס' 2290, "קדיש עתיק מימו הגאונים" לא. מרמרשטין. על הדוגמאות הללו אפשר להוסיף כהנה וכהנה. לעומת זה חסרים בו מחקרים רבים שנכתבו עכרית, כגון: א ס פ, ש. בכל ואי בתקופת הגאונים, השלח כרך ליד עמ' 286—295; 443—552; רב ל ין א. : לקושים מפרוש עה"ת לר' רפאל מרדכי מלכי מחברת ב, (על מצב הרפואה כירושלם בסאה החמישית לאלף זה) שנדפסה מקודם בהתור תרפ"ד ויצא בחוב' מיוחדת; קוק, ש. ח. : לתולדות היהודים בעכו (התור תרפ"ג, גליונות ה' ו' ח' יא). לא נרשמה גם ספירת יהודי ארץ ישראל שנעשתה בשנות המלחמה—הסטטיסטיקה הראשונה של היהודים בא"י—ושיצאה בשני כרכים ע"י המשרד הארץ-ישראלי של ההסתדרות הציונית ביפו תרע"ח — תרע"ט. בהקדמתו פונה המחבר בבקשה אל כל המוליט והסופרים שישלחו לו או יודיעו לו מכל הספרים והמאמרים שיש להם שייכות לחקירה איז, וכדאי הוא שישומו המוליט והסופרים העברים לבם לזה. אנו מאחלים למחבר שיוסיף להמשיך את עבודתו הגדולה ויזכה אותנו בביבליוגרפי ארץ-ישראלית של עשרים וחמש השנים הבאות.

א. ש.

581. Traz, Robert de. Le dépaysement orientale. Paris, Grasset, 1926. 266 ע' 12 : 19.

הספר — רשמי ססע במצרים ובא"י. המחבר מתאר את הארץ והאקלים, מדבר ע"ד החושים ומנהגיהם, מזכיר גם מאורעות היסטוריים הקשורים בארצות אלו. פרובלימות פוליטיות נזכרות בספר רק דרך אנב. לא"י מוקדש כמעט החלק הרביעי של הספר 68 עמ', ובהם ליחודים ולציוניות 5 עמודים. המחבר מתאר רק את ירושלים וים המלח, בעיקר הוא מתעניין במסמות הקדושים הנוצריים.

582. Weil, Bruno. Palästina. Reiseberichte von Dr. Bruno Weil-Berlin und Staatsrat a. D. Cohn-Dessau. Berlin, Philo-Verlag, 1927. 31 ע' 15 : 23.

583. Zumoffen, G. Geologie du Liban. Barrér, Paris 1926. 165 [1] ע' 16 : 25.

מצויר. עם מפה בכרך מיוחד.

מ"ו. הציוניות, ישראל בעמים

584. גאלדבערג, אב. גרענעצען. ניו יארק, "פראגרעס", 1924. 208 ע'

19 : 18

585. האיאם. הכנסת אורחים און אימיגראנט עיד סאסייעטי אין אמעריקא.

אכצעהנטער יעהרליכער מיטינג 1926. ניו יארק, 1927. 11 ע' 22 : 22.

הופיע גם באנגליש (38 ע').

586. הערצל, טעאדער. דער יודענשטאאט. א פארוואנדלונג פאר אמאדענער

לעזונג פון דער אידען פראגע... איבערזעצט פון ש. בערנשטיין. ניו יארק, ציוניסטישע ארגאניזאציע פון אמעריקא, 1927. 96 ע' 15 : 22.

587. טאר. די אידען און צילען פון "סאר" (געזעלשאפט צו

בעזעצן אידען אויף ערד אין פוילען). ווארשא, "סאר", 1927. 31 ע' 15 : 22.

588. "עזרה", פערין פאר חלוצים-הילף. לעמבערג. פאלק און חלוצ.

א זאמלעכעס ארויסגעגעבען אנלעסליך דער "שבוע החלוצ" דורכ'ן צענטראל קאמיטעט

פון "עזרה" אין קליינפילדען. לעמבערג, דרוק סאלאט, 1927. 18, 6 ע' 15 : 22.

העקסט הוא באדייט ובפולניש.

589. פראוויזארישער צענטראל-קאמיטעט אף צו העלפען די אידן אין

בעסאראביע וואס האבן געליטען פון אונגעזעטעניש. באריכט וועגן דער מעסיקייט

און געלט באריכט פונם... 1925-1926. קעשענעוו, דרוק "אונזער צייט", 1927. 32 ע'

15 : 23.

צירנוביץ, שמואל. ראה: דפוס א"י מספר 223.

590. קאלינין, מ. אידען ערד ארבעטער אינם בוגר פון די פעלקער

פון פ. ס. מ. ר. סאסקווע, "געזערד", 1927. 24 ע' 14 : 22.

ביילאגע: "דאס איינארדענען אידען אף ערד".

591. קרן היסוד. עם בויט ויך דאס אידישע היימלאנד. ניו יורק, קרן

היסוד, 1927. 15 ע' 15 : 23.

592. Белорусская социалистическая советская республика. Центральный комитет. Итоги работы по землеустройству трудящегося ев-

рейского населения в Белорусской социалистической советской республике. Стенографический отчет... от 25 дек. 1926 г. (Гомел), Секретариат ЦИК БССР, 1927. 56 ו' 14 : 19.

עם מפה של המושבות.

593. Benè Kedem Argentine. Los Sefaradim y el Sionismo. Buenos Aires, Benè Kedem, 1926. 92, [1] ו' 12 : 18.

594. Boulachow, Dimitri [B. Segel]. Le bolchévisme et les Juifs (des profiteurs du bolchévisme). Genève, La Ligue des femmes juives, 1926. 80 15 : 23.

Publications de la Ligue des femmes juives, Genève.

595. Federation for support of Jewish philanthropic societies. New York. Proposed budget for the year 1927. New York, Federation for the support of Jewish philanthropic societies, 1927. 15 ו' 27 : 28.

הקפוגרפי.

596. Friedmann, Frantisek. Mravnost ci oportunita? nekolik poznamek k ankete akad. spolku „Kapper“ v Brne. Praha, Sionisticky Vybor Pracovni pro Cechy a Moravu, 1927. 90, [1] ו' 13 : 18.

597. Goldberg, L. Not guilty! the world vs. the Jew; closing adress to the jury by the defense. New York, Bloch 1927. 40 ו' 11 : 18.

598. Goldhammer, Leo. Die Juden Wiens; eine statistische Studie. Wien und Leipzig, Löwit, 1927. 70 ו' 8°

הספר נכתב בקשר עם יובל המאה של ביהמ"ד הוינאי (שחל ב' 1926) הוא נותן במספרים תמונה מלאה ובולטת של היהדות הוינאית בזמן הזה. תנועת האוכלוסין, הלידות, התמותה, והנשואין, התמורות, הפרנסות, תנאי-הדירה, ההשכלה, העבריות. המחבר משתמש בחומר סטטיסטי החדש ביותר של השנים 4—1923 ולפעמים גם של השנה האחרונה 6—1925. הספרים משווים להספרים משנים שעברו וגם למספרים מתאימים של הישוב הנוצרי, בפרק האחרון — מסקנות. נודע לנו שביניה גרים עכשיו 86% של כל יהודי אוסטריה, שההמרה בשנת 1923 הייתה פי שנים מוז שבשנים 1905—1901, שתנאי-הדירה אצל היהודים הם הכי גרועים (המספר הבינוני: 6 אנשים בחדר אחד), שהם יכלו להשתמש רק ב' 1% של הבתים הקומונליים של המוניציפליטט (שלפון העיר) הסוציאליסטי בו כזמן שהם מהווים 10,8% של התושבים.

הספר מכניס חומר סטטיסטי חשוב לספרות הרלה ע"ד מצבם של היהודים אחרי המלחמה.

599. **Gordon, A. D.** Praca. Z hebrajskiego tlom. D. Moszowicz. Tomaszow-Mazow, Kadima, n. d. 16 ע 12 : 16.

600. **Jabotinsky, Vladimir.** Ce urmareasc Sionisti-Revizionisti. Galati, Drumuri Noua, 1927. 30 ע 14 : 21.

601. **Jewish committee for personal service in state institutions.** Fifth annual report. N. p. (California), Jewish committee for personal service in state institutions, 1925. 16 ע 15 : 22.

602. **The Jewish federation for social service of Dayton.** Annual report, January 1926—1927. n. p. 1927. 15 ע 22 : 29.

הקטגוריה

603. **Joint Foreign Committee.** The Jewish minority in Roumania. Correspondence with the Roumenian Government respecting the grievances of the Jews. London, Joint Foreign Committee, 1927. 55 ע 19 : 25.

604. **Joint Foreign Committee.** Report of the Joint Foreign Committee on questions of Jewish interest at the seventh assembly of the League. London, Joint Foreign Committee, 1926. 40 ע 10 : 26.

605. **„Jüdische Partei“, Wien.** Bilderbuch für jüdische Männer u. Frauen. 3. Aufl. Redaktion: Paul Stein. Illustr.: J. Lutzer-Scherman. Wien, Zionistische Sektion VI—VIII, 1927. 8 ע 11 : 15.

הנפיק לרגלי החירות להפרלמנט האויסטרי

606. **Jung-Jüdischer Wanderbund.** Rundschreiben des J. J. W. B. (Jüngerenchoser). N. p. 1927. 10 ע 21 : 28.

הקטגוריה

607. **(Langer, Samuel).** Homewood terrace and the community. San Francisco, Federation of Jewish Charities, 1926. 23 ע 15 : 22.

608. **Lestschinsky, Jakob.** Probleme der Bevölkerungs-Bewegung bei den Juden. Padova, „Metron“, 1926. 157 ע 16 : 24.

From: „Metron“ vol. VI. N. 2.

609. **Lipsky, Louis.** Selected works. Vol. I/III. (New-York), Neshor Pub. Co., 1927. XVIII 312, 286, 247 ע' 15 : 22.

Vol. I: Thirty years of American Zionism.

„ II: Stories of Jewish life.

„ III: Shields of honor; stories and plays.

ועד היובל לכבודו של לואיס ליפסקי הוציא לרגל יום הולדתו ה-50 ב-3 כרכים מבחר כתביו, שכתב במשך 30 שנה של חיים צבוריים. הכרך הראשון מכיל את כתביו הציוניים, מאמרו על איז והגולה, על המאורעות החשובים בציוניות, מאמרים שנכתבו על שאלות היהדות האמריקאית ועל שאלות ההסתדרות הציונית, מערכות על הרצל, גורדון, אהרן-העם, בן-יהודה שלמה שכטר. הכרך השני והשלישי מכילים מחזות מחיי היהודים. חיים ויצמן ומספן ויו כתבו הקדמות לספר.

610. **Margolin, Arnold D.** The Jews of Eastern Europe; foreword by James W. Gerard. New York, Seltzer, 1926. XII, 292 ע' 14 : 20.

מחבר הספר ידוע ע"י החלק שלקח בהגנת בייליס וע"י זה שהיה סגן המיניסטר לעניני חוץ באוקראינה בזמן פטליורה. בספר הזה הוא דן על מצב היהודים ברוסיה לפני המהפכה ועל החלק שלקחו היהודים במהפכה. הוא מכאר את התכניות של הספלות היהודיות הפוליטיות ברוסיה ומספר את תולדות ההתיישבות החקלאית של היהודים ברוסיה. פרקים אחרים מוקדשים לתולדות הפרעות באוקראינה ולתולדות משפט בייליס. הספר מכיל גם ביוגרפיה של הד"ר מנדלשטם. החלק האחרון של הספר מספל בתולדות היהודים הרוסיים באמריקה, בשאיפותיהם התרבותיות, בעתונות היהודית ובמצבם הסטטכולוגי של המהגרים.

611. **Ringel, Michal.** Antyseinitizm w Polsce. Warszawa, Wende 1924. 49, [1] ע' 15 : 23.

612. **Ringel, Michal.** Sprawa zydowska w Polsce. (Mowa wygłoszona na plenarnem posiedzeniu Senatu dn. 13. 6. 1925 w czasie dyskusji nad budzetem na rok 1925). Warszawa, Hoesik, 1925. 29 ע' 13 : 17.

613. **Romano, Marco.** Problèmes politiques de l'organisation Sioniste; nos rapports avec les Arabes et l'Angleterre. Paris, Rieder, 1927. 125 ע' 12 : 18.

614. **Roth, Joseph.** Juden auf Wanderschaft. Berlin, Die Schmiede, (c 1927). 105 ע' 12 : 18.

= Berichte aus der Wirklichkeit, Bd. 4.

615. **Rubinow, I. M.** Relief budgets and standards of living. N. p. 1924. 13 ע' 15 : 22.

Reprint from „The Jewish Social Service Quarterly“, vol. I, No. 1, February 1924.

616. **Schulman, Samuel.** Mr. Ludwig Lewinsohn's book „Israel“. New York, n. p. 1925. 15 ע' 14 : 20.

Beth-El pulpit.

617. **Toaff, Alfredo.** Discorso nel tempio di Livorno, per l'avvenuta concessione di una sede nazionale in Palestina agli Ebrei. (Dalla Gazzetta Livornese del 17 maggio 1920). 11 ע' 20 : 16.

Federazione Sionistica Italiana. sezione di Livorno.

618. **United Palestine Appeal.** Rebuilding the land of Israel. 2nd ed. rev. New York, United Palestine Appeal, 1927. 31 ע' 15 : 23.

619. **Wedgwood, Josiah C.** Ein Werk historischer Gerechtigkeit; Inhalt der Rede... anlässlich der 3. Konferenz des tschechoslovakischen Keren Hajessod. Brünn, Keren Hajessod, (1926). 8, 7 ע' 15 : 23.

המקט הוא בגרמנית ובצ'כית.

620. **Zentralverein deutscher Staatsbürger jüdischen Glaubens. Württembergischer Landesverband.** Jüdische Frontsoldaten aus Württemberg und Hohenzollern. Stuttgart, (typ. Fink), 1926. 60 ע' 14 : 22.

621. **Zionist Organization, London. Bureau.** Bericht über die Arbeit des Politischen Departements vom 1. August 1926 bis 31. Jänner 1927, unterbreitet dem Aktionskomitee. London, Hauptbureau der Zionistischen Organisation, 1927. 38 ע' 20 : 28.

ט"ז. הספרות העברית החדשה

ראה גם דפוסי א"י המספרים: 152, 199, 200, 217, 218, 220, 221, 226,

242, 243, 244.

622. **דיווראלי, בנימין.** מנקרה. ספור מהי האצילים האנגלים במאה

השמונה עשרה. ורשה, „אחיאסף“, 1927. 266 ע' 15 : 22.

623. **פריש בלי ראש.** ספור. חרנום א. רוזט, ורשה, „אחיאסף“, 1927. 360 ע'

21 : 14

י"ז. הספרות החדשה באידיש

624. ארושעשקא, עליזא. סארטא. ראמאן. יידיש מ. רובינשטיין. ווארשע, גיסלין, 1927. 216, 185 ע' 15 : 22.

625. Imber, Samuel J. Modern Yiddish poetry; an anthology. New York, East and West Publishing Co., 1927. XXXI, 351 ע' 15 : 23.

המקור היהודי נדפס באותיות לטיניות ובתרגום אנגלי עמוד מול עמוד. הספר הזה מכיל אנטולוגיה של השירה האידית, לרוב השירה החדשה שנוצרה בשנים האחרונות. מו"ל האנטולוגיה, שמואל י. אימבר כתב הקדמה לספר אשר בה הוא מראה על זה שהאנטולוגיות של השירה האידית שהוצאו עד היום לא הצליחו בעיני הקוראים הלועזיים מפני שלא בחרו את החסר הראוי. לרוב נבחרו שירים לאמנים שגבהם הספרותי לא התאים לאינטנסיביות של ההרגשה שנתבטאה בהם או נבחרו שירים פולקלוריסטיים שבהם השתקפו מנהגי החיים היהודיים ושלא יכלו לטשוק את הקורא הזה. מפני כך בס אימבר את הבחירה שלו על השאיפה לבחור בשירים בעלי רמה אסתטית גבוהה. האנטולוגיה סודרה בצורה כזאת שנתנו השירים בשפתם המקורית כפרנסקריפציה לטינית ועל הצד השני — התרגום האנגלי של השירים בפרוזה. ההקדמה מספרת את תולדות השירה האידית אחרי המלחמה.

626. אנ-סקי, (ראפאפארט, שלמה זאנוויל). געזאסעלמע שריסמען. פופעעהנמער באנר. ווילנא, אנ-סקי, 1925. 268 ע' 14 : 22. את הכרך XII ראה: ק. ס. שנה א' ע' 218.

627. באריישא, מ[נחם]. דער גלגול. דיאלאג און צוויי בעגעגנשטען. ווילנע, קלעצקין, 1926. 145 ע' 14 : 19.

628. בענוא, פיער. יעקבס ברוגעס. (הגר די מענצערין). ראמאן פריי סאריידישט: ב. דובלין. ווארשע, גיסלין, חש"ד. 265 ע' 15 : 22.

629. נאנאל, ניקאלאי. שריסען. יידיש: פ. היילפערין, ווילנע. קלעצקין, 1926. 335 ע' 14 : 19.

באנר 1.

630. דינענזאן, יעקב. פאליק און ויין הויז. דערצעהלונג ווארשא, "אחיספר", 1926. 106 ע' 14 : 22.

631. דינענזאן, יעקב. דער קריויס. דערצעהלונג. ווארשא, "אחיספר", 1926. 102 ע' 14 : 22.

632. דינענזאן, יעקב. אבן נגף אדער א שטיין אין וועג. ווארשא, "אחיספר", 1926. 492 ע' 14 : 22.

633. דינענזאן, יעקב. יאסעלע. דערציילונג ווארשא, "אחיספר", חש"ד. 120 ע' 15 : 22.

634. וואולמאן, שמואל. גילגולים. ווארשע, יאמשקאווסקי, 1924. 64 ע' 14 : 20.

635. וואלמאן, שמואל. 1918—1915. ווארשע, יאקובסאן, 1927. 196,
[8] ע' 14 : 21.
636. וויסענבערג, י. מ. דער איבערגאנג. ראמאן פון קינדער לעבן.
ווארשע, „האפענונג“, 1927. 46 ע' 18 : 24.
- חבורה 1.
637. ווערן, זשול. מענטש און ווונדער. ראמאן, יידיש: גרין, טייל
1—3. ווארשא, ניסלין, חש"ד. 236, 93, XXXIII, 80 ע' 13 : 19.
638. ווערן, זשול. די קינדער פון קאפיסאן גראנט. ראמאן אין
דריי טיילן, פריי באארבעט פון ש. ר. ווארשע, ניסלין חש"ד. 242, 298 ע' 15 : 22.
טייל 1 — 3.
639. ווערן, זשול. אויף וועגן פון דער וועלט. ראמאן אין צוויי
טיילען. יידיש: ש. רייך. ווארשא, ניסלין, חש"ד. 511 ע' 14 : 20.
640. ווערן, זשול. דער צארישער קוריער סיכאל סטראנאו פון
מאסקווע ביו אירקוצק. ראמאן. יידיש א. בלוס. ווארשע, ניסלין, 256 ע' 14 : 19.
641. זאלא, עמיל. מלחמה. ראמאן פון די דייטש-סראנצווישע קריג.
יידיש פון יוסף פרידמאן. ווארשע, גאלדפארב, 1927. 228 ע' 15 : 22.
642. טאלער, ערנסט. די מאשינען צערשטערער. דראמע פון דער
לודיסנאווענונג אין ענגלאנד, אין פינף אקטן מיט א פראלאג. יידיש: דוד טייטלבוים.
ווארשע, „נייע קולטור“, 1927. 171 ע' 15 : 22.
643. מעטמאיער, קאזימיעזש. דער סלאך הסות. ראמאן. יידיש יונה
שפער. ווילנע, קלעצקי, 1924. XIII 433 ע' 13 : 19.
644. מעטמאיער, קאזימיעזש, אפגרונט. יידיש: א. וילבערמאן. ווארשא
„אריענט“, 1926. 171 ע' 15 : 22.
645. ליוויק, ח. באנקראט. דראמע אין דריי אקטן און סיר בילדער.
ווילנע, קלעצקי, 1927. 170 ע' 14 : 19.
646. ליפשיץ, יהודה ליב, זיך געפונען. אריינגעלער ראמאן פון דער
אידישער נייער תקופה. באנד 1—2. ניו יארק, אריאס פרעס, 1927. 952, 957 [8]
ע' 15 : 21.
647. לעהמאן, מ. יודישע עהרליכקייט. (אינטערעסאנטע ערצעהלונג
פון סאדערנעס יודישען לעבען). צווייטע אויפלאגע. איבערזעצט דורך יצחק שפירא.
ווארשע, צוקער, 1927. 113 ע' 14 : 22.
648. לעהמאן, מ. צוויי שוועסטער. (סאדערנע ערצעהלונג). צווייטע
אויפלאגע, איבערזעצט דורך יצחק שפירא. ווארשע, צוקער, 1927. 86 ע' 14 : 22.
649. לעהמאן, מ. אויף קדוש השם. [היסטארישע געשיכטע פון א

יודישען סיניסטער ווסיא אפענהיים). צווייטע אויפלאגע. ווארשא, „אלט יודיש“, 1926.
88 ע' 15 : 22.

650. לעהמאן, מ. פון סולטאנס הויף. (היסטארישע ערצהלונג).
איבערזעצט דורך יצחק שפירא. ווארשא, „אלט יודיש“, 66 ע' 15 : 22.

651. לעהמאן, מ. דער יודישער סיניסטער. (אינטערעסאנטע ערצהלונג
פון יודישען לעבען אין פוילען אין 18-טען יארהונדערט). צווייטע אויפלאגע.
איבערזעצט דורך י. שפירא. ווארשא, צוקער, 1927. 175 ע' 15 : 22.

652. לעהמאן, מ. אין צוויי וועלטען. (ערצהלונג פון מארערנעם
לעבען). איבערזעצט דורך י. שפירא. ווארשא, „אלט יודיש“, חש"ד. 102 ע' 15 : 22.
653. לעהמאן, מ. נראף אדער יוד ? (אינטערעסאנטע ערצהלונג).
איבערזעצט דורך יצחק שפירא. ווארשא, „אלט יודיש“, חש"ד. 65 ע' 15 : 22.

654. לעהמאן, מ. בוסתנאי. שעהנע היסטארישע ערצהלונג פון יודישען
לעבען אין ארץ ישראל און בבל אין די צייטען פון די גאונים. צווייטע אויפלאגע.
ווארשא „אלט יודיש“, 1926. 52 ע' 15 : 22.

655. לערמאנמאוו, מיכאיל. געקליבענע ווערק. יידיש משה
כאטשעוואצקי. ווילנע, קלעצקין, 1926. 144 ע' 14 : 10.
באנד 1 : ליריק.

656. מאפסאן, גואי דע. דער שיינער בחור (דער ליבער מריינר).
ראמאן. יידיש — ז. זילבערצווייג. ווארשא, נאלדסארב, 1927. 869 ע' 16 : 22.

657. סטרינדבערג, אווגוסט. חתונה האבען. צוואנציק חתונה געשיכטעס.
יידיש : מ. זילבערג. ווילנע, קלעצקין 1924. 344, [1] ע' 18 : 19.

658. ספעקטאר, מרדכי. די קללה פון שיינקייט. ראמאן ווארשע,
„אחיסטר“, 1927. 498 ע' 15 : 21.

669. עערנבורג, איליא. דער רייסער (רוואנש) יידיש א. מרידקין.
ווילנע, „מאסאר“, 1927. 625 [2] ע' 14 : 20.

660. פוקס, א. מ. אונטער דער בריק און אנדערע רעציילונגען
ווארשע, „קולמור לינע“, 1924. 250 ע' 15 : 22.

661. פטאשקין, ד. י. יודישע שפאספראגען מיט ענטפערס
א זאמלונג וואס ענטהאלט א רייכען אונטערהאלטונגסשטאף פאר חיות און געוועל-
שאפט. בעארבעט און גרויסירט. ווארשא, (בהוצאת המחבר), חרפ"ו. 26 ע' 11 : 19.
662. פליגעלמאן, ח. מ. העלדן. היסטארישער ראמאן פון דער חשמונאים

עמאכע. ווארשע, צוקער, 1927. X, 408 ע' 15 : 21.
663. פרישמאן, דוד. ווארט און בילד (פעליעטאנען). ווארשא,

„אחיסטר“, חש"ד. 185, 2 ע' 14 : 20.

664. פרישמאן, דוד. מלחמה און שלום. (פעליעטאנען). ווארשא, „אויספּר“, חש"ד. 152 ע' 14 : 20.
665. קארנבלום, ש. די פרוי וואס סיר בענגענענען. ראמאן פון גרויסשטעטישען לעבן. ווארשא, „האפענונג“, 1927. 52 ע' 16 : 24. חוברת I.
666. קוסמאן, ליאון. דער נעלער מויער. דראמא אין דריי אקטען מיט פראלאג אין עפילאג. (ניו יורק, דפוס טרייענל) 1926. 128 ע' 15 : 20.
667. ראלאן, ראמען. קאליא ברעניאָן. איבערזעצט פון פראנצויזיש יונה שפער. ווילנע, „טאטאר“, 1927. 252 ע' 14 : 19.
668. ריימאנט, וול. סט. פויערן. עפאפיי אין פיר בענדער. איבערזעצט מיט דער דערלויבעניש פון מחבר: שלמה ראזענבערג. ווארשא, „אריענט“, [1927]. 447 ע' 15 : 21. פירטער באנד: זומער.
- אח החלקים הקודמים ראה: „קריית ספר“ שנה ג' ע' 64, 154, 290.
669. רעסלער, בנימין. אויף אלטער ערד. (ראמאן). ווילנע, קלעצקין, 1927. 282 ע' 13 : 19.
670. שינדלער, אליעזר. שירים און איבערזעצונגען. בערלין, אבראמסאן, תרפ"ו. ע' 11 : 16.

י"ח הספרות החדשה באיספניולית.

671. לה פין דילה ג'נאדירה. רומנסו, איסטוריקו, מוראליקו (מתורגם ע"י דוד פריסקו. קונטאנטינפלה, דפוס סהולט, תרפ"ו. 32 ע' 11 : 16.

י"ט הספרות החדשה בלשונות לעז.

672. Berman, Hannah. Ant hills. With an introduction by Paul Goodman. London, Faber, (1926). XIII, 346 ע' 12:18.

ספור מחיי היהודים בליטא בשנות השלשים של המאה שעברה.

673. Bialik, Chaim Nachman. Selected Poems. Translated from the Hebrew by Maurice Samuel. New York, New Palestine, 1926. 79 ע' 13 : 20.

674. Billy André. L'épopée de Ménaché Foigel; Le fléau du savoir. par André Billy et Moïse Twersky. 15e éd. Paris, Plon, 1927. 248 ע' 22 : 18.

הספר הזה הוא החלק הראשון של האפויא של מגשה פויגל. הספור הזה בעיקר אפנוגרפי — אקסופי — המחברים משתדלים לתאר את המנהגים של היהדות הרוסית וכמו כן את הזרמים הצעירים השונים. אמנם כל זה בצורה בלסירוספית. זמן המעשה — שנות

השמונים והתשעים של המאה התשע-עשרה והתחלת המאה העשרים עד אחרי הריבולוציה של שנת 1905. המקום — תחום המושב ובסוף גם ברלין. —

675. **Brey, Henriette.** Joseph ben David der Getreue. Biblische Erzählung aus der Zeit Christi. 5. bis 8. Aufl. Köln, Bachem, [1926?]. 179 ע' 12 : 19.

676. **Fényes, Samuel.** Jüdel's erste Wandlung. Aus dem Ungarischen: J. Krausz. Wien, Halm, (1926). 142 ע' 14 : 21.

677. **Feuchtwanger, Lion.** Power: tr. by Willa and Edwin Muir. New York, The Viking Press, 1927. 424 ע' 13 : 20.

678. **Fleg, Edmond.** L'enfant Prophète. Paris, Gallimard, (1926). 205, [1] ע' 12 : 19.

679. **Goller, Izak.** A Jew speaks. A new book of verse and prose written and illustrated by I. Goller. (London, Lyon, 1926). 101 ע' 13 : 20.

מחבר הספר הזה הוא רב בליברפול, אבל הוא גם משורר וצייר והוציא בספר זה את דרשותיו בצורה שירים רבים וציורים. החלק הראשון מכול קצור תולדות ישראל עפ"י השיחות ששוחח המחבר עם תלמידיו בליברפול. בין השירים שנדפסו בספר נמצא גם תרגום אנגלי של המבדיל בין קודש לחול, חסאותנו הוא ימחול ותרגום אנגלי של הלל.

680. **Hichler, Leopold.** Der Sohn des Moses Mautner; ein Wiener Roman. Wien, Löwit, (c. 1927). 334 ע' 12:20.

681. **Kessel, J(oseph).** Les coeurs purs. 41e éd. Paris La Nouvelle Revue Française, (c. 1927). 220 ע' 12:18.

682. **Kurowski, Gertrud.** Heinz Dompning, der Landeshauptmann von Breslau. Roman. Breslau, [1927?] 298 ע' 12; 18.

683. **Lehmann, M.** Rabbi Joselmann von Rosheim. Eine historische Erzählung aus der Zeit der Reformation. Frankfurt, Bergmann, 1925. 595 ע' 14:21.

684. **Levy Jacob.** Les doubles-juifs; roman. Paris, Ferenczi, (c. 1927). X, 197 ע' 12:18.

685. **Löwe, Herbert.** Some mediaeval Hebrew poesy. With a foreword by Hugh Allen and an afterword by H. M. Adler. London, Allen, (1927). 64 ע' 10 : 16.

686. **Perets, Jizchak Leib.** Joodsche Volksverhalen. Uit

het jiddiesj vertaald door C. J. Hildesheim. [Amsterdam], (Wereldbibliothek), 1926. 223 ע' 11 : 18.

Maatschappij voor goede en goedkoope lectuur, onder Leitung van L. Simons.

הספר הזה מכיל 15 ספורי-עם של י. ל. פרץ בתרגום הולנדי. המתרגם כתב מבוא על תולדות חייו של המנוח.

687. Samuel, Maurice. I, the Jew. New York, Harcourt (c. 1927). VIII, 275 ע' 14 : 20.

מחבר הספר הזה אשר נתפרסם בספרו הקודם: "אתם הגויים" (באנגלית) מתאר את הפרובלימה העיקרית העומדת לפני הנוער היהודי של זמננו: הנגוד בין הבין-לאומיות הנובעת מתוך דרישות השכל והלאומיות שהיא דרישת הלב. המדע מפוץ את האמונה, שהסגולות הנרכשות אינן עוברות בירושה ושסגולות הלאם הן רק השפעת הסביבה והחנוך. ההתפתחות המהירה של הטכניקה מקרבת את העמים, מטשטשת את ההבדלים שבניהם. המנהגים אפני החיים וכו' הולכים ונפוצים מעם לעם ומארץ לארץ וע"כ נראה האידואל הלאומי כדבר ריאקציוני שעבר זמנו. סמואל מראה שההשקפה הזאת מופיעה היא ואינה יורדת לעמקי הממשות. הפפוס הבין לאומי — הגרף קייזרלינג קרא לו בשם פפוס "שופר" — מאחד בו רק את התכונות השפחיות של העמים. מכאן בא סמואל למסקנות בנוגע ליהדות. הוא מתנגד לתנועת הריפורמה, הוא חושב שרות היהדות עורגה רעבה לחיים, והחיים האלה יתגשמו בא"י.

688. Schönberger, David. Sinaiklänge. Berlin, Junker, 1927. 36 ע' 12 : 18.

689. Tharaud, Jérôme et Jean. La rose de Saron. 43e édition. Paris, Plon, 1927. 288 ע' 12 : 19.

כ. ספרות הנוער.

690. גולדין ה. א. קורות עם ישראל לבני הנעורים מיום היוותו עד חיום הזה, עם ספות, תמונות וציורים. חלק ראשון מהאבות עד גלות בבל. ניו יורק, הברו פובלישינג קאמפ, תרפ"ז. 122 ע' 13 : 21.

רן וול. ראה: דפוסי א"י מספ 169.

חסקינה, מובה. ראה: דפוסי א"י מספר 175.

691. מלאכי, א. ר. חיים נחמן ביאליק; תולדות ימי חייו לבני הנעורים. ניו יורק, ההסתרדות העברית באמריקה, תרפ"ע. 11 ע' 13 : 91.

עפר, ראה: דפוסי א"י מספר 216.

692. שרפשטיין, צבי. פורים. (ניו יורק), "שלה" (תרפ"ז). 53 ע' 13 : 19. = ספר חמועדים, מקרא לילדים.

693. שרפשטיין, צבי. פסח. (ניו יורק), "שילה" (תרפ"ז). 5 ע' 13 : 19. = ספר חמועדים, מקרא לילדים.

694. תומרו, מ. מ. תולדות ישראל לילדים. ספר למור ההיסטוריה העברית ולמור ההנהגה בקשר עם העבר. ניו יורק, "הדרור", תרפ"ז. 18 : 19.
חלק ראשון : ספר א : מימי אברהם עד משה. 79, [2] ע'.
ספר ב : משעבוד מצרים עד כבוש הארץ, 80, [1] ע'.

695. ארבייטער רינג. קינדער ביבליאטעק. ארומגעגעבן פון בילדונגס דעפארטמענט. ניו יורק, ארבייטער רינג, חש"ד. 18 : 29.

באנד 1 :

- (1) אפאמאשו, י. שרה'קע. 27 ע'.
- (2) גארשין, ו. אויפן שלאכטפעלד, דער סיגנאל. 16 ע'.
- (3) הורוויץ, ש. זשאן-לעאן זשארעס. 14 ע'.
- (4) ביילין, י. ב. קארל מארקס. 32 ע'.
- (5) שומיאטשער, אסתר פאסן ליכט. 48 ע'.
- (6) הורוויץ, ש. רושזעפע גאריבאלדי. 16 ע'.

באנד 2 :

- (1) הורוויץ, ש. משה מענדעלסאן. 31 ע'.
 - (2) פאגעלמאן, ל. בוקער מ. וואשינגטאן. 29 ע'.
696. געלבארט, מיכל. לאסיר קינדער זינגען. 82 לידער פאר קלאס געזאנג, סאלא און געקליבענעם כאר מיט פיאנא באגלייטונג. ניו יורק, בילדונגס קאמיטעט פון ארבייטער רינג, 1925. 14, 50 פ' 17 : 26.
- 50 ע' חוי נגינה.

כ"א. שאלות חנוך, הוראה והשכלה.

697. וואכסמן (וואכסמאן), מאיר. דור דור ומחנכיו; תולדות המחשבה החנוכית בעמים ובישראל. חלק א' מאפלטון עד הרמב"ם. ניו יורק, ההסתדרות העברית באמריקה, תרפ"ז. 64 ע' 16 : 22.

698. א ניי בוך איבער דער געשיכטע פון דער אידישער דערציאונג [מקורות לתולדות החנוך בישראל, ערוכים בידי שסחה אסף]. ניו יארק, דרוק "אפ-טו-די פריטינג קאם". 1927. 14 ע' : 24.

פארבעסערטער סעפארט אפדוק פון "שול און לערער" נומ. 2, 1927.

כ"ב. ספרי למור

699. אדלר, ישי. ספר ראשון; ספר שני. ספר מקרא לשנות הלמוד הראשונה והשניה. [מאת] ישי אדלר ושמהה רובינשטיין. מצויר ע"י הציר י. סילר. ניו יורק, היברו פובלישינג קאמפני, תרפ"ז. 96, 112 ע' 18 : 19.

הילפרין, יחיאל. ראה : דפוסי איי מספר 161, 162.

700. ויפר, ר. היסטוריה כללית; העת החדשה עם המונות ומפות המסורות. חנום פ. היילפרין. חלק ב'. וילנה, מ"ק, תרפ"ז. 184, [2] ע' 15 : 23.

חכם. נת. ראה : דפוסי איי מספר 173.

לויין-קיפניס. ראה: רפואי א"י מספר 198.

701. מנדלבוים, חיים. ספר אורה ושמחה לראשית הקריאה... עם ציורים מיד קלוג'מס רומשילד. המבורג, ביה"ס הלמוד תורה, תרפ"ז. 48 ע' 18 : 23. ספר קריאה ראשון לפעוסים המצטוין ביפי המונותיו, המחברים הוסיפו באורים מתודולוגיים לספר בחוברת מיוחדת בשפה גרמנית.

702. פינק, דניאל. לשון לסודים. חלק שלישי. ספר להוראת לשון ארמית לבתי ספר ולמחלסדים... מקביל עם יסוד שטח המחבר בדקדוק לשון עברית... ברלין, הוצאת המחבר, תרפ"ז. XXXII, 167 ע' 17 : 25.

703. קוסטרינסקי, ב. חיסיה כללית. קורס שטחי שלם בשביל בתי ספר חינוכיים וסמינריונים למורים למורים. וילנה, מ"ץ, IV, 169 ע' 15 : 22. שרגורודסקא, פ. ראה: רפואי א"י מספר 245.

704. שרפשטיין, צבי. נביאים ראשונים; עם ציורים, כפות, באורים ושאלות. I/V, "שילה", חש"ר. 19 : 18.

כ"א: יהושע. (50 ע'), כ"ב: שופטים-רות. (83 ע'), כ"ג: שמואל א. (116 ע'), כ"ד: שמואל ב. (68 ע'), כ"ה: מלכים א. (84 ע'). מצוררים.

705. וויינרייך, מאקס. שרייב אן גרייזען, א האנטביכל פאר אלע וואס ווילן ריכטיק אויסלייגן יידיש און ספעציעל די העברעאישע עלעמענטען אין דער יידישער שפראך. צונויפגעשטעלט פון... ווילנע, שאבאר, 1926. 68 ע' 10 : 15.

אויסגאבע A: פארן ליטווישן דיאלעקט.

אויסגאבע B: פארן פוילישען דיאלעקט.

706. Bornstein, David Josef. Einführung in das Hebräisch der Gegenwart. Methodische Texte und Erläuterungen. hrsg. durch die Zionistische Vereinigung für Deutschland. Berlin, „Jüdische Rundschau“, 1927. V, 292 ע' 14 : 22.

חריספומיטיה של השפה העברית למתחילים שנועדה בשביל יהודים מדברים גרמנית. המבוא הדקדוקי, הבאורים וכללי הדקדוק בתוך הפרקים נכתבו גרמנית. בשביל חומר לקריאה משתמש המחבר בעיקר בקטעים מהתנ"ך והמשנה.

כ"ג ספרי מדע כלליים.

707. אלמי, א. די רייד פון בורא. דערציילט אויף יידיש לויס קארום טיט אן אריינפיר און גלאסאר. ווילנע, קלעצקי, 1927. 181 ע' 18 : 19.

708. שליט, טוביה. די ספעציעלע רעלאטיוויטעטס-טעאריע. איינשטיינס שטח און סינקאוסקיס „וועלט“. בערלין, אייגענער פארלאג, תרפ"ז. [5], 240, [1] ע' 15 : 22.

הרצאה פופולרית, אבל כלל וכלל לא שטחית, על תורת היחסות. אינשטיין כתב מבוא לספר אשר בו הוא מדבר על יחסה של היהדות החדשה אל חסדע.

כ"ד אמנות.

צמח, ש. ראה: דפוס א"י מספר 222.

ראובן. ראה: דפוס א"י מספר 233.

709. בעהרמאן אדאלף. אויסשטעלונג פאלעסטינע אין בילד. ווארשע,

יודישע געזעלשאפט צו פארשרפייטן קונסט, 1927. 2 ע' 15 : 22.

הופיעה גם בפולנית.

710. (Hertz, Henri). Marek Szwarc. Cuivres martelés. Paris, Briant-Robert, 1927. (5) ע' 10 : 13.

711. Loevinson, Ermanno. Roma israelitica, Wanderungen eines Juden durch die Kunststätten Roms. Frankfurt, Kauffmann, 1927. 307 ע' 11 : 18.

מצויר.

המחבר עבר דרך רומא בשובו לאמריקה מא"י. הוא נשאר ברומא זמן ידוע כדי לטצוא בעיר העתיקה הזו ובבתי-הנכאת המפרסמים שלה את עקבות החרבות העברית ולחקור ע"ד השפעת התניך על החרבות הנוצרית. הוא נותן תאור מפורט של התמונות עם נושא מן התניך או מההיסטוריה העברית המאוחרת, שראה ברומא. כמו כן הוא מתאר את הגיטו היהודי ואת בית הכנסת. דרך אגב הוא מביא ידיעות ע"ד היהודים ברומא אחרי האמנסטיפציה. בספר ישנן 16 ריפרודוקציות של תמונות מפורסמות ותמונה פופוגרפית של הגיטו ברומא. בסוף הספר רשימת האמנים ורשימת הענינים.

712. Novelli, (Francesco). Bilder aus dem Leben der Juden in Venedig Ausgangs des XVIII. Jahrhunderts. Nach den Stichen von Novelli hergestellt in der Reichsdruckerei. Vorwort von Otto Eckstein. Berlin, Literarisches Institut für Kunst und Wissenschaft, (1927). 43 : 35 תמונות ע' 6, [2]

הספר מכיל 6 ריפרודוקציות מבלאטותיו של נובלי (אמן מונציה שעבד בתחומי-נהשת, Kupferstiche). תכנן לקות סחיי היהודים בונציה בסוף המאה ה-18. הן מתארות אתה' מוטנשים היותר חשובים בחייהם: ברית-מילה, חתונה, קבורה, גלילת התורה בבית הכנסת, סדר של פסח, סעודה בסוכה.

ההקדמה הקצרה מבארת את התמונות ומביאה ידיעות הכי-חשובות מתולדות היהודים

בונציה.
ת. י. י. י.

713. Zydowskie towarzystwo krzewienia sztuk pieknych. Warsaw. Statut. Warszawa, typ. „Gloria", 1924. 17 ע' 13 : 17.

כ"ה שונות.

714. אלגזי, יצחק. קובץ שירים מן מנגינה, חוסיאניני. סביל המשה שירים
עם חוי הנגינה מאת משוררי ישראל בארץ הקדם... סמטכול, יוסף, 1925. 16 ע
27 : 20

שם השער הצרפתי.

Algazi, Isaac : Extrait du Fassil Hussein des chants juifs orientaux
sur le ton de la naturelle mineure à transposer au rē naturel.

715. ההסתדרות העברית באמריקה. דין וחשבון מסעולות חודר
המרכיב במשך 18 ירחים (16 ביוני 1924 — 25 בדצמבר 1925). ניו יורק, 1926.
12 ע' 15 : 22

סודר ע"י מ. ריבולוב. שם הוצאה לא נזכר.

716. בראאון. אנאניום ביי מענער, פרויען און קינדער, זיינע מאלגען
און חיילטיסלעך. ווארשא, דרוק גלאריא, 1925. 32 ע' 15 : 22.

717. גרעקאווי, פראקטישער סאמיליען-דאקטאר צו פערהייטע,
און היילען פערשידענע קראנקהייטען. ווארשע, רעזניק, 1927. 32 ע' 14 : 22.

718. יאזאן, עמיל. ווי אזוי דארפן זיך פיהרען מענער און פרויען
פאר דער חתונה? מעדיצינישע מיטלען ווי אזוי צו פיהרען אריין לעבען... ווארשא
נאלדפארב, 1926. 92 ע' 14 : 22.

719. יאזאן, עמיל. עצות פאר פרויען און סיידלעך פאר און נאך
דער חתונה... ווארשע, נאלדפארב, 1926. 92 ע' 15 : 22.

720. יאזאן, עמיל. דער מענער דאקטאר צו היילען ווענערישע
קראנקהייטען. ווארשע, נאלדפארב, 1927. 15 ע' 22.

721. לענסקי, מ. די גריפע עפידעמיע. ווארשע, לענסקי, חש"ד [1927].
24 ע' 15 : 22.

722. לענסקי, מ. מאדערנער פאסיליענדאקטאר. ווארשא, לענסקי,
חש"ד [1927] [8] 260 ע' 15 : 22.

723. ניינציג נעקליבענע יודישע פאלקס לידער. מיט נאמען. ווארשא,
נאלדפארב, 1926. 80 ע' 14 : 21.

724. קאפלאן, פסח. געזאנג אוצר פאר שול און היים... ביאליסטאק,
דרוק פרושטאנסקי, חש"ד. 105, 64 ע' 18 : 19.

725. Jahrbuch der Deutschen Bibliotheken. Hrsg. vom
Verein Deutscher Bibliothekare. Leipzig, Harrassowitz, 1927.
VIII, 292 ע' 12 : 18

השנה ה-VIII.

הכרך החדש של ספר השנה של הספריות הגרמניות דומה בצורתו לכרכי השנים

הקדמות, הוא מכיל רשימת הספריות שבגרמניה וכאוספריה, בס"ה 460, ביניהם גם את הספריות היהודיות לערים אחדות. (ברלין, ברסלוי). ספרות הקהלה בוינה לא נכנסה לתוך הרשימה. ע"י כל ספריה — כתבתה, מספר ספריה וכה"י, התקציב ושמות העובדים הראשיים, בסוף הספר — רשימה אלפא ביתית של השמות עם ביוגרפיה. נספחו חוקים שנחקקו במשך השנה האחרונה ויש להם שייכות לספרות וסטטוספיקה מקיפה של חנועת-הקוראים ורכישת הספרים במשך השנה.

726. Mintz, Salomon. Choroby zakazne u zydow. Czes-
tosc zachorowan i smiertelnosc u zydow w chorobach zakaz-
nych. Warszawa, Zydowskie Stowrzyszenie Medyków Uni-
wersytetu Warszawskiego, 1925. 15 ע' 14 : 21.

727. Societas Orientalis Fennica. Helsingfors. Studia.
orientalia. I. Helsingforsiae, Societas Orientalis Fennica, 1925
396 ע' 17 : 25.

נמצאים בו מאמרים גם על ענינים יהודיים.

728. Stetson, Augusta E. Correspondence with a Jewish
leader regarding the broadcasting policy of radio station
Whap. New York, Radio station Whap, 1927. 28 ע' 14 : 21.

729. Towarzystwo szerzenia higjeny wsród Żydów we
Lwowie. Sprawozdanie z czynnosci w roku 1926. Lwow, To-
warzystwo szerzenia higjeny wsród Żydow, 1927. 40 ע' 15 : 22.

עם מבלאות.

תקוני טעויות

(א) בטעות נכנס הספר: Die Juden in Linz פעמיים (384, 480).

(ב) בעמוד 142, שורה רביעית צריך להיות: by Harry Luke.

מאמרים וחקירות

חידושי הריטב"א לשבת

מאת י. נ. אפשטיין

בקיצו הוה נתעשר ביה"ם שלנו בכ"י חשוב מאד, יחיד בעולם, חידושי הריטב"א לשבת. האוניברסיטא קנתה כ"י זה מאוסף כ"י של ר' אליהו לנדא מירושלים. הכ"י כתוב על נייר בכתב רבני מורחי מן המאה השש עשרה; סכיל שכ"ב דפים בתבנית קברטא ובכל דף כ"ח שורות.

על גב הכריכה: חידושי הריטב"א שבת (בכתב מרובע אשכנזי); ריטב"א [שבת] כ"י... מ... (בכתב רבני).

בדף ט' ע"א ובעמוד האחרון: קודש למדרש בית יעקב...
הכ"י נחק מתוך כ"י שהיה חסר ומקולקל בראשו, על כן הניח המופר, כדרך המופרים, רווחים פנויים בתחלתו (אחרי "מסכת שבת בס"ד") וכמה פעמים בדפים הראשונים (עד דף ט' ע"א)¹. בדף ק"ג ע"א כתב המופר רק שמונה שורות והניח רווח פנוי כל דף ק"ג ובראש דף ק"ד ע"א כתב: חסר כאן. והניח רוב העמוד פנוי ולא כתב בו אלא שמונה שורות האחרונות (המתחילות באמצע ענין). רווחים של שורות וחצאי שורות הניח המופר גם בדף ר"ד ע"א-ע"ב, רנ"ב ע"ב, רע"ז ע"ב — רפ"ה ע"ב, בוודאי מפני שהדפים האלה היו מקולקלים וממושטשים.

החסרון שבתחילת החידושים יוצא גם מתחלת פרק ב' דף כ"ז ע"ב:

במה מדליק ובמה אין מדליקים כבר פירשנו בריש
מכילתא דתנא סדר ערב שבת להכי קתני השתא דיני הרלקה
דאחו מקמי בין השמשות כדתנן ספק חשכה אין מדליק את הגרות
ובתר הכי במה מומנין דאיתיה אפי' בספק חשכה כדאית' בהה"י מחני'...

החידושים לשבת המיוחסים להריטב"א ברפוסים (ראשונה שאלוניקי חקס"ו) אינן כידוע חידושי הריטב"א אלא חידושי הר"ן, ונמצאים בכ"י בווינא (קובץ 97), עי' שוח"ה בהקדמתו לריטב"א נדה (ווינא תרכ"ח) ותחכמוני ח"ב, 36.

¹ בדף ב' ע"ב שורה ב' מלמטה השלים אחד הבעלים במקום הרווח: חזו מילי דרבנן כחוכא, והעיר בגליון: כמ"ש הרשב"א ז"ל.

אבל ביהוסם של החידושים כ"י שלנו להרישב"א—אין כל ספק. על זה מעידים כמה עדויות:

(א) מתוך סמנים פנימיים.

כל דרכו, לשונו וסגנונו הוא דרך הרישב"א. את הרמב"ן הוא מזכיר בשם „רבינו הגדול“, ואת הרא"ה רבו המובהק, בשם „מורי הרב“, „רבי“ וכדומה. דף רל"ה סע"ב: וכן פ' רבי הגדול, ז"ל בספר המלחמות, אבל מורי הרב מסרש בלשון וקנו הרב המאור ז"ל; רנ"ז ע"ב: אבל רבי ז"ל (= הרא"ה) היה אומר שכל הדברים הללו פלפולין אבל פשוטן של דברים וכו' כדברי וקנו הר"ו הלוי ז"ל; י"ז ב': ומורי הרב ורבו [רבי] הגדול ז"ל לא גרסי ליה; ל"א ב': פ' מורי הרב ז"ל בשם רבו רבינו הגדול ז"ל; י"ח ב': וזו שיטת רבי הגדול (ומורי הרב נר"י¹). וכמה דברים שהוא מביא בשם „מורי הרב“ מובאים בחידושי הר"ן לשבת (וורשו תרכ"ב, והם מתלמיד הר"ן, ע"י מש"כ בתחכמוני שם) בשם „הרא"ה“. כמו ל"ז ב': ע"כ תורף דברי רבי ז"ל (בחי' הר"ן כ"ד א' ד"ה ימים שאין ור"ה לית הלכתא בשם „הרא"ה“); קנ"ה א': רבי ז"ל פ' בשם רבו הרמב"ן ז"ל (הר"ן פ"ב ב' ד"ה נדון בשם „הרא"ה“); רפ"ו א': מ"ד (ר"ן קל"ט ב' ד"ה ציצית בשם „הרא"ה“²).

בפירוש הוא מזכיר את רבו הלוי, קל"ט א': מפי מורנו הרב הלוי ז"ל; רפ"ג ב': ועור הקשה הרמב"ן ז"ל וכו' והקשה עליו הרא"ה ז"ל; רפ"ה א': והרא"ה פ' בשם רבו הרמב"ן ז"ל.

וכן יזכיר את מורי הרשב"א. רצ"ג א': וכן דעת מורי הרב ז"ל וכן דעת מורי הרשב"א שיחיה; ש"ד א': וכן השיב הרשב"א (ו"ל) שיחיה. (ב) מתוך רמזים וציונים.

(1) ל"ז ב': ובמסכת תענית בירוחי הרבדים יותר בפ"י ההלכות, וזה נמצא בפ"י הלכות תענית (לדף י"ג א'), הוא הנקרא בסעודת „חידושי“ תענית להרישב"א, כמו שכבר העיר על סעודת זו ר' אהרן פולדא בהערותיו לשה"ג, שזח"ה בהקדמתו לחי' נדה שהח"ל, דף ב' רע"ב.

(2) בחידושי נדה להרישב"א ל"ז ב' ד"ה השתא: וכבר כתבתי במסכת שבת, ונמצא בכ"י דף ק"ז א'; שם נ"ג ע"ב ד"ה והדר: וכדכתיבנא התם (= בשבת) בס"ד, ונמצא בכ"י, דף נ"ב ב': והא דאמרי' והדר מתחיל מפני שעדיין

⁽¹⁾ בשעוד דף ס"ג א': רבי הגדול ז"ל והרמב"ן ז"ל, וצ"ל הרמב"ן.

⁽²⁾ דף ל' ע"ב: והנכון דהאי פך בארון היה מונח וכו' וכן פרי' ז"ל (1) ז"ל, צ"ל: וכן פרי' [ומורי הרב] ז"ל, הובא בחי' הר"ן בשם „הרא"ה“; קס"ח ב' צ"ל: והנכון שפ"י בזה [ומורי הרב ז"ל] שזה המשנה כו', הובא בר"ן צ"א א' ד"ה והתנן בשם „הרא"ה“.

יש ביניהם קצת הספק וכו'; שם נ"ה ע"א ד"ה אי מה היא מטמאה באבן מטמא
כבר פירשתיו בארוכה במ"ד כפ' ר' עקיבא, והוא בכ"י דף
קנ"ה ב—קנ"ו א'.

(ג) מתוך ציטטים שבחוק ספרי רבותינו הספרדים האחרונים⁽¹⁾ הנמצאים
בכ"י שלנו.

(1) ר' בצלאל אשכנזי בתשובתו סי' מ"א, דפוס סדילקוב דף כ"ח
ע"ב: והריטב"א ז"ל כתב בתירושו וז"ל אמאי קרי ליה לחאי אב
ולחאי תולדה פירוש תרתי קא מבעיא ליה וכו' — בכ"י דף קס"ו ע"ב.

(2) ושם למעלה: ופירש הריטב"א ז"ל בתירושו למיטרא דמחייב
רבי כו' — בכ"י דף קפ"ח ע"ב.

(3) ר' יצחק בילמונט בשער המלך ה' שבת פ"ב ה"א, דפוס לגוב
דף י' סע"ג: וראיתי להריטב"א ז"ל בשיטה כ"י וכו' שכח וז"ל אבל
סה שאומר ר"י וכו'—בכ"י דף ס"ו ב'.

(4) ושם: ולבסוף כתב דהנכון דצירוף דרבנן, ושם דף י' סע"ד: ומצאתי
להריטב"א בשיטה כ"י בפרק כירה שכח וכו' וז"ל למי הנכון
דצירוף דרבנן וכו' — בכ"י ס"ו ע"א.

(5) הרחיד"א בכרכי יוסף, או"ח סי' ס"ה סעיף ח': וכן ראיתי בתירושי
הריטב"א לשבת כ"י שכח וז"ל וכתבו בתוס' דמ"ם וכו'—בכ"י דף י' ע"ב.

(6) ר' יצחק נאבארו בפני מבין ח"ב שאלוניקי תקפ"ו דף צ"ב ע"ב מביא
תחילה דברי הסיוחם להריטב"א לשבת ע' ע"א ד"ה האי בסוד (הריטב"א ז"ל
כת' לשבת), ואחריו:

וראיתי בשיטה כת"י לססכת שבת וכתוב שם
שהיא מהריטב"א אבל אינו דוסה לחי' הריטב"א
הנדפסין שניין דא מן דא וכבר ראיתי שאינ' הנדפסת וזאת
השיט' של כת"י היא כפלים סחי' הריטב"א הנדפסין
ואפשר שהיא מהריטב"א האח' ואינו הידוע לנו (1). יהיה מי שיהיה הילך
לשוננו האי מיד הוא דכתיב כו' הקשו בתוס' איברא וכו' ותרץ
הר"ם ז"ל וכו'.

והכל נמצא בכת"י דף קכ"ו סע"א—קכ"ז ב'.

(1) אור החיים להר"ם 474, אלא שלא התבונן שכל הציטטים האלה אינם במיוחד
להריטב"א הנדפס.

(2) השונויים קלים. בכ"י: דהא דרשו, פ"ם: דהאי קרא הא דרשו; בכ"י: שיהא
במיתח (1) בכל מיתח, פ"ם: כנכון; שיהא ממיתח; בכ"י: קכ"ז ב'; דנפק' לן, פ"ם: דהחיה
נפקיל; בכ"י: והא דרשו לה. פ"ם: והא דרשו; בכ"י: קרא דכל העושה, פ"ם: קרא
דכתיב כל,

אלא שחסר בכ"י שלנו מה שהביא בשמו הריב"ש בחשו"י סי' שפ"ד: מפני שמצאו לבעל העמוד ז"ל שכתב כן וזה לשונו והיכא דאית ליה חרי ינוקי למסהל בבי כנשחא מסהבר' לן וכו'. גם הרי"ט אשבילי כתב זה הלשון בחדושי שבת שלו. כל זה אינו בכ"י שלנו לא בסוף ספר ק' אליעזר (דף רס"ג א') ולא במקום אחר. אלא שאפשר שהסר בכ"י באחד המקומות החסרים, שהובא בהם דבר זה דרך אנב. ואפשר שהריב"ש כוון למהדורא הראשונה של חידושי הריטב"א. כי לפנינו מהדורא שניה של חידושי, על-כן יאמר בדף ק"ט ע"א: וכבר הארכתי בזה בשיטה הארוכה כאן ובכתובות בס"ד, מעין שכתב בחידושי ליבמות דף פ"א ע"ב ד"ה ר' יוחנן: ובחידושי הארוכי הארכתי בזה בהרבה מקומות, ושם כ"ז ע"ב ד"ה שיש: וכבר הארכתי עליו בראיות בחדושי הארוכים בס"ד. כי שתי מהדורות עשה הריטב"א לחידושי, האחת בילדותו, והאחת בזקנותו כמו שכתב בחידושי שבועות ד' סע"ב: דוק ותשכח בטהורא קטא, שם י"ח ע"ב סד"ה ארוכה: ובטהורא קטיתא הארכתי בשמועה זו. שם כ"ז ב' סד"ה א' באומר: ובילדותי כתבתי בזה פנים אחרים בטהורא קטא אבל זו נראת לי עתה בזקנותי, שם ס"ב ע"ב ד"ה דאמר רבא: ולפי שכבר הארכתי בה הרבה גם אני כאן בטהורא קטא וככמה דוכתי אחריני דחרי מהדורי אקצר בה כאן שלא לכתוב אלא העיקרים ושיחא מועט מחוץ את המרובה. וכן בחידושי סכות דף כ' ע"ב, כ"ב ע"א, כ"ב ע"ב, כ"ד ע"א ובחידושי ע"ז ל"ט א' (ע"י חיד"א בשת"ג בערכו ואור החיים, 476 ושוח"ה בהקדמתו הנזכרת דף ב' סע"ב).

חוקי מחידושי למסכות אחרות שהוא רומז עליהם בכמה מקומות, וחוקי מפירושו להלכות הריף (ע"י לעיל), מזכיר הריטב"א בחידושי כ"י אלה עוד מספריו: א. הלכות יוסא. דף קס"ז ע"א: וכבר כתבתי בפסקי הלכות יוסא, רכ"ב ע"ב: וכבר כתיבנא להו בהלכות יוס הכפורים בס"ד. הלכותיו אלה נזכרות גם בחידושי העניית ל' ע"א ד"ה אמר שמואל: וכבר כתבתי בהלכות יוסא, כמו שכתבתי בהלכות יוסא. "הלכות ברכות" שלו נרמסו כמה פעמים.

ב. ספר הדרשות. דף ש"כ ע"א: וכבר פירשנו דברים אלו (על "גורח הכוכבים") בספר הדרשות בס"ד; ספר הדרשות נזכר גם בחידושי ר"ה ס"ז ב' ד"ה א"ר כרומפראי.

ג. ההכמים והספרים שזכרו בכ"י שלנו כראי לרשום:

1. ה"ר יונה: "הרב החסיד", ש"ז ע"א: וכן פירש ה"ר יונה ז"ל (טובא ברשב"א בחידושי קט"א סע"ב בשם "מורי הרכ ז"ל"); ש"ז א': וכן החיר רבי הגדול ז"ל וה"ר יונה ז"ל (לנשים לראות במראה). פירוש ההלכות שלו.

ש"ב ע"א: וכן כתוב הפי' הוה בנמוקי הרב החסיד ז"ל בפירוש ההלכות שלו. ונוכר הרב החסיד בכ"י כמה פעמים: י' ע"ב, קל"ט א', רס"ז ב', רס"ט א' (מובא ברשב"א דף ק"ל ע"ב ר"ה דחניא: וסודי הרב ז"ל כתב ב"ה לכות"ו), רפ"ה א' (הובא ברשב"א קל"ח ב' בשם "מורי הרב ז"ל"), רצ"ה ב' — רצ"ו א' (מובא ברשב"א קס"ג ב' ר"ה נתפזרו בשם "מורי הרב ז"ל ב"ה לכות"ו) הרב החסיד נזכר גם בחידושי תענית ג' ע"ב ד"ה אבל.

פי' תלמידי רבינו יונה להר"ף ברכות נדפס.

2. הרב ר' ידידיה (תירץ, קליג ע"א), ונוכר גם בחי' מ"ק י"ב א' ד"ה אמר שמואל: ובתום רבינו ידידיה ז"ל פירשוהו, ושם ע"ב ד"ה שבקיה: וה"ר ידידיה ז"ל פירש. ונראה שהוא רבי ידידיה תלמיד ר' יחיאל ספר"ש הנוכר במדרכי מ"ק סי' תתק"ו (אוד החיים 948).

3. תוס' ה"ר יהודה (שירליאון), קליג א', קל"ד ב', רנ"ה א'.

4. תוס' ר' שמשון (משנין) דף קע"ח ב', וכן סי' רבי' שמשון ז"ל בשיטתו לתוספות גם כפי' המשני' שלו בסדר מהרות.

5. "תוספות" סתם רגיל מאד, י"ד ב' 1), ל"ט ב', נ"ח, א', צ"ד ב' (בחור כתובות), מ"ה א': ע"ל התוספות, ע"ה ב': כל זה מיסודם של רבותי בעלי התוספות ז"ל, ק"מ א': כל זה יסוד התוספות; סיג א': ובמקצת תוספות מצאתי קס"ו א' ועוד. ע"ג ב': ובתוספות אומרים כי הרב ר' יעקב סקינזן היה מחיר למל"ל הפסוק (= הפסוק) שכבה, קל"ד ב': וכן פירשו בתוספות בשם הרב ר' יעקב סקינזן, גם מ"א א': וכן העיר ר' יעקב סקינזן ז"ל על ריב"א ז"ל כי כשהיה משכים ללמוד תורה קודם עמוד השחר היה מברך על שליתו; פ' ע"ב: והרב ר' יעקב סקים ז"ל פ', וצ"ל סקינזן, הוא תלמיד הריצב"א (גרוס גליא, 579).

6. תוס' איברא (תוס' תלמידי ה"ר משה סאיברא), דף קכ"ז סע"א (ע"י לעיל).

7. תוספות האחרונות. קי"ד ע"ב. וכתבו בתוספות האחרונות כי הרבנית אשת ר' יהודה ז"ל (שירליאון) היתה אוסרת כי בעלה היה אוסר לה (לצאת בתכשיטים בשבת) וגם השר מקוצי ואחיו ז"ל היו אוסרים לנשותיהם, קע"א ב': שכתבו בתוספות האחרונות, רנ"ח א'; וכן מצאתיה בתוספות האחרונות. ונוכרים גם בחידושי יבמות כ"ט סע"ב.

(1) י"ד א': וכדכתיב בתוספת ובחידושי (קרי: ובחידושי), י"ד ב': פי' בחידושים ובתוספות, קכ"ב א': ועל זה הפירוש הסכמו התוספות בחידושי (קרי: ובחידושי), "בתום" ובחידושי" גם בחידושי שבועות מ' ע"א). החידושי עוד דף י"א ב': מפורשת יפה בחידושי, י"ד ב': וכלה מפורשת בחידושים יפה, י"ח א': וכדכתיב בחידושי, ואין כוונתו לחידושים שלו.

8. נמקי הרב ר' יעקב בן הרב ר' שמשון ז"ל (דף מ"ח א').
מסופקי אם הוא זה שנזכר אצל גרוס, 514.

9. רגיל הרבה: חבר (פסקי נמקי) הר' ישעיה. דף ר"ץ א':
בחבור הר' ישעיה, ש"ח ע"א: בחבור הר' ישעיה ז"ל האשכנזי, רכ"ז ע"ב:
בפסקי הר' ישעיה ז"ל, ר"ץ א': בנמקי הר' ישעיה; ה"ה א': והרב ר' אשעיהו,
ש"ג א': הרב יהשעיה. וכן נזכר ר"ד גם בשאר חידושי, ע"י שוח"ה בהקדמתו
הנוכחת, ג' ע"א.

10. הר' מאיר האשכנזי (מהר"ם מרוטנבורג). ל"א ע"א: אבל שמעתי
בשם הר' מאיר האשכנזי ז"ל שהיה מקפיד להניח ספרים וכו'. ונזכר גם בחידושי,
הריטב"א לר"ה ל"ד ע"א (דפוס קניגסבורג ג' ע"א): וכן דעת רבותי נר"ו וכן דנתי
לפניהם ולפני חכם גדול מרבני צרפת והודה לדברי ואמר לי שכן דעת הר' מאיר
נ"ר מרוטנבורג.

ובאחרונה כדאי להזכיר את הרברים שכתב הריטב"א באותו ענין (ל' סע"א)
הנוגעים לחיי היהודים בצרפת בוסן ההוא:

ובשעת הסכנה מניחה על שלחנו ס"י לא סוף דבר סכנה נפשות וכו' אלא
אפי' סכנת צער או איבה כמו בצרפת.

מגנני בית הספרים

אגרות שי"ר

יורל מכת"י בית הספרים הלאומי בירושלים.

ע"י בן ציון דינבורג.

(סוף)

20. ב"ה ⁽¹⁾

לכבוד ידידי החכם השלם החוקר המהולל ולו מעלות נכבדות, ובוידות ומחקר ומליצה עשר ידות, והמדות הרוב יחד לו נועדות, ובהשכל ודעת נמרדות, אך פעם קצתן נרות ורק במשך זמן חשובנה לו כאחדות, כש"ח מהר"ר רפאל קירכהיים נ"י.

⁽¹⁾ להבנת הענין יש לזכור, כי בימים ההם הופיע ספרו של ר"ז פראנקל „דרכי המשנה“ (לופסוא תר"ט), שעורר פולמוס רב בקשר עם השקפותיו על ענין הלכה למשה מסיני. רבו התוקפים עליו מחוגי החרדים שראו בספריו משום כפירה בתורה שבע"פ, ובראשם ר"ש רפאל חירש ב„ישרון“ („הצופה על דרכי המשנה“ לרי"א אוירבך, „מפני קשט“ — בקורת ספר דרכי המשנה וכו' לרי' שלמה זאב קליין מקאלמאר, פתשגן האגרת לרי' שמואל פריינד ועוד), בין המגינים על ר"ז פראנקל היה גם שי"ר שפרסם אז בענין זה את מחברתו „דברי שלום ואמת אודות הספר המהולל דרכי המשנה ודרכי פלגות עליו וכו'“ (פראג תרכ"א). מחברתו של שי"ר עוררה קשרוג נגדו במחנה הקנאים (האמת והשלום אהבו לרש"ז קליין ועוד). ואולם עמדתו של שי"ר מצאה לה מבקרים גם משמאל. וליאופולד לף פרסם בעתונו בן-חנניה מאמר גדול (Die Tradition) שנכנס אח"כ לכתביו (ח"א עמ' 241 — 317) בחתימת Dr. Weil, שבו הוא מסביר את ענין הפולמוס הזה ודרך אגב מזכיר לרפופפורט את דעותיו החפשייות בשנים הקודמות (על ישעיה השני, ס' קהלת וגם בענין תורה שבע"פ). שי"ר לא ידע מי הוא מחבר המאמרים הללו וחדש ברפאל קירכהיים, ליתר ברור אני מביא כאן את מכתבו של קירכהיים שכתשובה עליו כתב לו שי"ר את המכתב הזה. וז"ל המכתב.

„פראנקפורט עשיק ביט מנחם תרכ"א לפ"ק לכוב הרב החכם החוקר הידוע לתפארת

מהור"ר שלמה יהודה ריב נ"י.

אף כי על הרוב הקורותיך והשערותיך אדוני לא עברו מפרות האמת והלאה וניב שפתיך יכיעו רצון ושכל טוב, אבל אשר דמה „כנפשך על האיש הדר. ווייל אשר יצא לצבא כנגד

ראה ידירי כן קראתיך וכן אקוה כי אוכל לכנותך ככה כל ימי. וזה רק מאשר לבי אליך, והוא יגיד לי כי חכונה טובה נמצאה בחדרי לבך, אשר חכמה על רוגע ושמץ לצון, כי בא אחריו טוב אשר יפיק רצון. ויותר תחמני נפשי כי עוד תעביר בנפח א"ה כל רעיוניך במכתביך על עניני דת ועם ישראל, וישאר לך לב טהור סכל מיג ורוח נכון וקים וישר.

ועתה באתי להשיב על מנתחך היקרה האחרונה. — עלי להשיב לך הודה כי הגדת לי את דעתך על אדות המכונה דר. ווייל. אפס עוד לא בערת כל ספק מלבי, כי לענין הבדל רב יש בין דרכי לשונו לבין דרכי הלשון של הרב לענו. ועל רגע בא אלי הספק אם לא אתה בכבוד העמית מעיל חדש, ותחת X לבשת Weill, ווייל עם איהנען יעצט פיללייכט זא פאסט. האמנם גם דרכי לשון נבדלים מאלה של דר. ווייל, אך לא רב ההבדל כי כזה אשר בינו ובין לענו. וגם הודיע לענו בבן-

הסאראדיצאן. כי לא רב הנהוי לא צדקו דבריו, כי קרוב הדבר בלבי ויש לי ראיות חזקות ומוסדות שהמחבר והמדבר הוא הרב לענו בעצמו ובכבודו ואף כי איש חיל הוא ומורא לא יעלה על לבו, טוב עשה ליתן על פניו מסוה שלא ליתן פה לשנאיו ולמסמיו ולסחלוקי לשון אשר על הרוב יניחו את הענין ורק על מלבשו יפילו גורל. ואחרי אדוני החכם לא כן. כי עיוניך רק לנוח יבוש, לא תבוש אל מראהו אם רב הוא או איש מאנשי הארץ, כי התורה והחכמה לא ירושה לרבנים ולא בשמים היא, ועליך לידע ולהודיע אם כנים דבריו או עקשות פה ולזות שפתים, ובוה אליך תלויות עינינו.

עוד אני בא להתודות על חשאתי ופשעי כי שלחתי מכתב אל ביח למחר את נפשי מושמצי פסול אשר מצאת במכתבי, אבל כאשר קראתי דברים מרים המאריים האלה אשר יצאו מפי הגס רוח כנגד כבודך, חשתי ולא התסממהתי כרגע לבטל דברי וכחבתי מיד אל ביח לדון את מכתבי בשריפה למען לא אחיה חבר לאיש רע. ואחרי אדוני תחל ותסלח לי על מחשבה רעה אשר לא יצאת אל הפועל, אבל לא אוכל להתאפק לגלות לך את כל לבבי על אשר עין בחינתך לא הכיר כי המאמץ אשר הצבתי לי ולקחתי מדברי ישר אינו כי אם להודיע תכונת החכם אויערבאך, אשר בפיו שלם דבר על החכם פראנקל ובקרבני ושים ארבו. וזה האיש היה איש שלומי אשר בסחתי בו ובכדתי כחד המורים למען חכמתו כי רבה, אף כי מדותיו הרעות השתלשו כי הסתלק מכסא הרבנות על פי [מ]צות שר הארץ ובעת אשר נדת מכסאו ובקרבנו נסה אהלו הוייתי סניגרו כנגד הקמים עליו וזלזלו בכבודו — ועוכריו ומלעיביו לא היו המחדשים, רק המקדשים וחמסמהרים, — ועתה הזלזל זהב מכוסם לארב את תם דרך ולהרעיש את העולם על החכם פרי וסיעתו הסבו את לבו אחרוני, ויצא העגל הזה. ואחרי אדוני חשדני בעיני הקוראים כאילו לא ידעתי שלדעת החכם ישר בדברו על הקבלה, רק על חכמת הקבלה ולא על קבלת תורה שבע"פ בלב וזב דבר וכל מי שלא קרא ושנה רק יריעה אחת בסי' מ"ל, יש לו לב להבין כוונתו. אבל בחרתי הדברים לאופן המועיל לכוונתי וחששה ניתן להמאמץ להסב כוונת המחבר לכוונת המדבר, ובענינים אחרים אשר העירות עוד במדדי אני עומד ער אשר יבוא צדק להשיב לב אבות על בנים, ושלוש לך ולכל משפחתך כאות עכרך אשר מכתבך כאב.

הק' רפאל ק"ה.

חנני' כי בא לו מכתב מן אספסופי נדע, ⁽²⁰⁾ אשר בחדש אויגוסט יבא ההמשך והסוף
ממאמר של ד"ר. ווייל, הגם קצה המורה בקש לו ב"ח לעדות רחוקה אשר תעזור
לשקר?—ובזו הרגע קראתי בעלים העתיים „אספסופי נדע פאסט" נוסף 224 ארטיקל
„מאמר נייאגקייטען", מאן מעלדעט אים היידלבערג 11 אויגוסט „די ערנענונג דאס
פראפעססארס דר. ווייל איינעס איזראליטען צום ארדינארוס דער פילאזאפישען
פאקולטאט אן אוניווערסיטעט האכשולע, האט היר אללגעמיינע בעפרידינונג עררעגט. ווייל
וואר איינע רייהע פאן יאהרען אלס 2 מער ביבליאטעקאר... פערנווענדעט, אהנע דאס
עם איהם געלינגען קאנטע—ווינער רעליגיאן וועגען—דיא שטעלע איינעס ארדענמליכען
פראפעססארס אונד מיטגליד דער פילאזאפישען פאקולטעט צו ערלאנגען. ער איזט
דער ערשטער איזראעליט... אין דער געלעהרשען וועלט איזט ער דורך זיינע געשיכטע
מאהאממעדי'ס אונד דעם קאליפאט'ס בעקאנט, ואם זכרוננו לא יחעני קראתי פעם
איזה מאמר מזה המחבר קורות הקאליפין, בקדמוניות ישראל—ועתה אם רצונך טוב
לי עוד כתותי, תודיעני בקרוב עוד הפעם אמתת דעתך בזה, ואם לא לא אדעה עד
ישוב רוחך לנשות אלי כמקדם. ואדבר אחר כעת מצדי כידיד נאמן לך, ובבשחוני כי
ידעת כבר ברור אשר רק מעותי השיאני ללחום נגד רב לעוו בחוקה ולא נגדך.
ונלחמתי ביותר נגד חכמיה למשמרת הרבנות אשר לא תכון בשום אופן עם הכפירה
בחורה שבע"פ, והיא עקר בדת הקראים, אשר יקראו בעצמם את מתנגדיהם המאמינים
בחורה המסורה, בשם רבנים. ואשר כתבת כי „ראוי לעינים אשר רק לנכח יביטו
ולא אל מראה האיש אם רב הוא או איש מאנשי הארץ כי התורה והחכמה לא
ירושה לרבנים ולא בשמים היא ואין ראוי להניח את הענין ולהפיל גורל רק על
לבושיהם" אתה תשא אם אומרת כי הפכת המטה אשר בידך, והצנתהו ראשו בארץ
ורגליו למעלה, אני מוכיח יותר את הרבנים, על התגודדם הנה והנה בעקרי הדת,
מאשר אדבר נגד חוקרים לא רבנים, ולו יכולתי לחשוב כי החורה והחכמה ירושה
רק לרבנים הלא אז הייתי צריך לשמור את לשוני יותר נגדם. אמנם באמת מגרעת
היא להם כי הם רבנים, ואמנם שומרים חכונתם ומשמרתם, ובמאמר ההוא ממך אשר יחסתי
אותו אל לעוו, לא לבד הוא מתעה את הקוראים בראיות סדומות ובדיויות, אך גם ה'
הולך במרמה, כפי דמיוני—עם עדתו ועם כל מכיריו עוד על שם רב לעדה, ואנשי עדתו
אשר קבלוהו לרב עליהם, אם גם ידעוהו למשכיל במדעים ולשונוות, וגם כי איננו נקשר
בקשר עו עם איזה דינים בש"ע, אין ספק עכ"פ כי לא לראש בדת הקראים קבלוהו
ולא מעסקי השחת של הצדוקים העלוהו, רק להיות רב בדת הרבנים ואת דתם יורה
ולא להיות סורר ומורה. והנה קצת מעין דרך זה הראה לעוו, אך בביאור מזה אשר
הוא במאמרך וחשבתי בדמיוני אשר הוא ממנו כי הוסיף עוד מעט, וזה אשר הניע
יותר מעט את המית לבני. ובלי ספק קראת מ"ש הרב דר. אספסופי נדע במכתב

עתי יודענציטונג והכל בצדק ובמשפט כפי ענין. אהה ירד האיש הזה במעלות רוחו אחורנית מאד. והשעה מצחקת לו כעת והשפחה—הגר ושפחה—ירשה נברתה העברית, והוא בעצמו קושר משפטי הזכיות אשר יחנו השרים, במערכי דת ישראל וראשיה, אשר יחנו השרים נ"כ עוד לפני משפטי הזכיות. והעיקר כי כל יודעי שפת הגר והוא כראשם, יתאמצו בהתאחדות והתחברות עם ישראל בחזק רב סבלי הסדר, עם ההגריים והקרואטיים והסלאפים והרומניים, וכלם יאכלו טקערה אחת, ולא ניכר עוד שום עם לפני ההגריים למלא דברי הכתוב, ואברתם בנויים. והנה כעין זה הוא הדבר אשר מניע עתה מאד רגשות נפשי על אודות הרב פראנקל. הוא לא לבד כי היה רב ומורה לעדה, אך יותר הוא עתה ראש ישיבה גדולה, המורה משנה ותלמוד וגם דרכי ההוראה והרבנות, לצעירי ישרון, למען יוכלו להיות אח"כ רבנים ומורי הכחובה והמסורה—וכתב ס' דרכי המסנה. ובו נלכד בחשד, אשר עכ"פ לא במרד ולא במעל נברה סלב, (כאשר הורה בעצמו אח"כ כי קיצור לשונו הכהה את כוונתו), ונתן מקום לאמר איננו סאמין בתורה שבע"פ מסיני וכן בהל"ם, ובאו ידידים והצדיקוהו. וגם אני נקחתי ספשע רב. ולא למען הידירות לבד עשיתי זאת. ובשמים עדי כי אילו היה נראה בעיני רק כמסופק לא נשאתי את פניו. אך באמת ובתמים דנתיו לקף זכות כאשר הגדתי במאמרי ועמלתי להעריך ולהפנות לשונו אל הנכון והישר. אכן בקשתי למען טובת הכלל כי יפרש דבריו בענינים ההם יותר. ובעת בקשתי ממנו זה, באה מודעה שלו (ערקלארונג) במכתבו העתי. ועד מהרה ראיתי אין זה "ערקלארונג" ⁽²¹⁾ כי אם מאפליה, יען איננו משיב כענין על השאלה. וכרגע פצרתי בו עוד אשר יבאר דעתו היטב בוסן קרוב, כי רבה הראגה עתה פן הרבה חברת המתנגדים אליו ואל ישיבתו, בראותם ערקלארונג שלו. ועתה מה אחרית כל עמלי? עורנו לא ישיב מאומה על פצירתי רק ינחמני במכתבו אלי, כי עת אשר יוציא ח"ב סדה"ם או יבאר דבריו היטב. ור"ל, עוד חזון למועד מועדים, מדי ורביון בתוך כך המסוסקים בדעתו. העל זה לא יכאב לב אדם ישר מישראל? והוא רוצה להתנגד ביד חזקה על תכונת עצמו ומשמרתו והיינו עבודת הלימוד אשר קבל עליו להורות התלמוד המקובל ודרכיו, והוא יורה או ירמזו תלמוד בלתי מקובל ועושה את הקל כצבי למחנבר כארי עליו, לשרפו בצדק ויושר. מה נאמר ומה נדבר ומה נצפדק עוד? האלקים מצא את עון כלנו, כי נחנו יד לתועים ולמתעים. ועתה ידירי אסרת כי החאמצו המתנגדים, לארוב לתם דרך להרעיש את העולם על החכם מר וסיעתו! אשאלך, ואיש כזה הצופן את מחשבותיו בלשונות מעוטפות ועל ענינים עיקריים, הסבדילים בינינו ובין הקראים, בלימודי ישיבתו אשר נוסדה לתלמידים הלומדים ממנו תורה שבע"פ, ועתה יהיה כמתריש לכל בקשה ופצירה אליו, להאר דבריו יקרא על נכון חס דרך? ראה כי אדבר אליך כמדבר אל ידיד נאמן רוח. אכן על איש מבין

אשר לא קבל עליו רבנות ולימודים לוולתו, לא ירגו לבי, על אשר רחקו דעותי מדעוהי, וגם אם רחקו לפענ"ד מדיעות חכמים ישרים בישראל קדמונים ואחרונים, וידעתי כי לא אדונים לרעיונים. ולכן בלי ספק הייתי שוקל יותר הרבה את דברי נגר המאמר בבן חנני אילו ידעתי מראש כי איננו מרב. בשנם לא הייתי סחריש גם על אחת מאשר העירותי. ותשובתך ידידי כי, תכלה ניתן להאמאטא להסב כוונת המחבר אל כוונת המדבר, לא נכונה בעיני מאומה, ולפענ"ד כי כן גם בעיני כל קורא סבין. — כי אמנם אם יחליף וישנה הכוחב איזה דבר באשר יעתיק מולתו, והשנוי ניכר וגורע לכל קורא, כמו לדוגמא אם יועתק מאמר מסשוררים נודעים, ומשנה חיבה אחת או שנים בכוונת, או לא יאשימהו הקורא כי יכיר מעברתו. ולא כן אם ירפס וישנה הכוחב בענין גדול דברי חכם מפורסם מלפני איזה מאות שנה, מספרו הבלתי סצוי ביד רוב הקוראים, והם יכולים למעות כי הדברים כאשר הם מה יצאו מפי החכם ההוא, והנהו מוריד בזה כבודו מאד וגם מחעה את לב העם לחשוב כי האמונה בחורה שבע"ס מסיני, הוא ענין קל וקטן בדת ישראל, וחוסשה ניתן לכל מחבר לכתוב עליו כחפץ לבו. — החבולה כזו לא חכוסר גם לבלתי רב ומורה, וגם בואת בחשרני עתה באגרתך היקרה בחנם, כאילו חשבתי את הכוחב לחסר תבונה, וטועה בכוונת המצרף ובלתי יודע כי כוונתו רק על הקבלה חנסחרת. לא כן ידידי הלא אמרתי בפה סלא (צד 38) „וכפי הנראה הוא רוצה רק להתלוצץ בקוראים סבינים כו" אם ללצים יליץ כו" — סוף דבר. לא אוכל להמרר מסך מבלי נסית לב אליך. למה זה ועל מה זה לא ידעתי עוד בעצמי. אך זה ראיתי: בעת אשר רצית פעם להגן בעד הישר והטוב, היתה מלאכתך באמונה בהשכל וברעת, ולהסך בעת אשר יצאת לקראת נשק, לחבק את החרשים, אם ראשים, או ברעת רשים, דברך כבדים וקשים, וכאילו נלחצת לעזור לאשר אין נפשך אליו, והעזר הוא כנגדך ונגד פנימח דעתך אשר עוד בעיני נכונה וישרת, ובקיצור אוכל לתת לך מהלל הנאמר על התנא ר' יתורה (נישין ספ"ו) חכם לכשירצה. עשה עמי עוד הפעם אות לטובה, וחשיבני דבר על כל ענין וענין, הנמצא בסכתך הזה, ואולי אם תרבר על חבל בתום לבך, חשמת עוד יותר הרבה את ידיך ומכברך עוד כמלפנים.

שלמה יהודה ליב כהן רפאפורט

פראג יום ג' י"ב אלול תרכ"ה

21. ב"ה

לכבוד החכם איש אמונות רב תבונות, יראתו קודמת אף לחכמתו המתקיימת, נפשו נוהמת, לערוך מלחמת נגד מכויבי האמת. חכם לבב ואיש חכמים, משורר להלל וצח שפטים כשית מוהר"ר משה מענדעלסזאהן ⁽²²⁾ נ"י.

⁽²¹⁾ ר' משה מנדלסון מהאבורג (תק"מ—תרכ"א) מתלמידיו של ויזיל, מחבר ספר „פני תבל", מציאת הארץ החדשה—ועוד. בסכת לא ציון התאריך; כנראה שהוא משנת תרי"ה.

אם אולי האשמתני ידידי, כי אחרתי מהשיבך עד כה, נגד משאלות לבך, הן בואת לא צדקת אענך, כי מעה בא בנך היקר המושלם נ"י לעירנו הוכיחי במכאוב עינים, ומנוחה לא ידעתי עד היום כי באה לי מעט רוחה ויהיו דבריך אלו ראשונים להשיב עליהם. ועתה דע נא גבר נכבד, כי שמחני פה בנך, משכיל ואיש חסד ויותר עוד רחב לבי על השיר הנחמד אשר כתבת נגד הצורך ה"ה. האלדהיים היה לאיש עוכר נפשו ונפש בית ישראל, באשר השביע כל ידיעותיו בסים גדלחים ומחועבים ויגרשו סימיו רפש ומים, אין שלום אמר ה' לרשעים כאלה. והנה גם יאסמ חסא לא מעט באשר יהללהו, ונתן אות קים על המקרא עוזבי תורה יהללו רשע²³. אך עצבוני וכעסי לא יגדל עליו כעל האלדהיים, כי יאסמ הוא אנוש אנוש, נחלה כאחד האדם בדורנו זה, אשר רבו המתפרצים והאמנם כופר הוא וכותב קורות עמינו, ומחצה את הקוראים, ונכון להוכיחם על פניו ולהראות עיקול משפטו²⁴ אך לא כן זה המרשיע האלדהיים, מנהיג עדה הוא, ומדריך את אחיו לבור שחת לכליון ואבדון. ואני בכל מקום אשר יגעו דברי בתהמוכות הדור וברעות זה המסרה וכסוהו בכלל אוכיר את שמם ואבא אליהם וארשיעם כאשר ראה כבודך בהקדמתי לחשובות הגאונים הנדפס מחדש²⁵. ואתה שמת אל נפשך עתה לענות ליוספ. טוב הדבר בעיני ויהללך כל ישרי לב. אך עצתי הטובה אליך, והיא כי תעריך דברך במחברת בפני עצמה ותקרא בשם עד"ם צור ויורדיגונג דער נייעסטען געשיכטע דער יודען, פאן י. מ. יאסמ, או על דרך אחר, אשר יעורר הקורא מעם ועם ומאיש ואיש, כי אהבת הקריאה בקורות הוסן ובידיעת התכונה של עם ועם, תשתחרר עתה גם השתחרר, ואז יש תקוה כי דברך יעשו פעולה מציינת. לא כן אם תשלח מדברך אל ארץ קרם (אריענט) אשר שם רוח קרים יחרב מעינו ויבש מקורו, כי רוח רעה של הרעדאקטער מגיעתו, וכל היוצא מתחת ידו נכתם בעון, אי נקי. ועוד תראה ידידי, ואם לא תשמע לעצתי איך יצר לך ויכאב לבך אל נוס הוזהב אשר נחת באף חזיר, כי ישקצוהו ויחעבהו כאשר יוסיף או גם יחסר ויעשה כרצונו והרשיע. זה דרכו חסיד לשנות דברי הכותב בכמה וכמה דלות, אשר ישים בפיו ובעטו (של הכותב), אם לשבט אם לחסר.

והוא מסכות מתהפך בתחבולותיו. ויש בידי אגרת מאחד אשר הוא עוד עתה

²³ משלי, כ"ז, ד'.

²⁴ בשולי הגליון רשום משיר: "ולוא אמרת כי לב יאסמ טוב אלי, ומליך ירמוזו [כי נאמן] הוא למחני, בזה הנה חרע כי אחרי כתבתי נגדו בכרם חמד והפלתו כל יסודי בניניו ארצה, כתב לי אגרת פיוס ודברי חן ותחנונים, ואני אמרתי או אנסה נא אולי אוכל להגיעהו כי יודש בספרו נגד המתחדשים וכתבתי לו את האגרת הנדפסה בתחלת מחברתי תוכחת מגולה הנדפס בפ"ם דמיון, אשר קרא כבודך בלי ספק ואם הוא לא שמע לדברי, לא עלי התלונה.

²⁵ חשובות גאונים קדמונים ליוספיא תר"ח.

מאנשי ברייתו, והוא צועק מרה בכל זאת נגדי, כי נתן בידו מכתב אשר בו דבר בשבחי ובשבח ידי החכם הגדול דר. ואכס אשר הוא כעת בברלין. והוא הרעדאקטער הפך דבריו לבז ולקלון נגדנו, והשאיר את שם החתום למטה כאשר היה. והי' אם יעבור עליו רוח ידידות נגד רבניו החדשים, חיש יהפוך דברך או יעשה חצות נגדך לחלל כבודך.

והנה אמרת כי הוכחת אותו על פניו בעבור בזיוני נגדי „אם גם ישרו דבריו בעיניו“. אולם אצלי ברור כשמש בצהרים, כי הוא בעצמו יודע יוחר מכל זולתו (חוץ ממני) את כל שקריו וכזביו אשר ידבר עתה מחדש, איך ישנה עתה אחרי גנבו ממני דפים שלמים, דברי ודברי עצמו מהפך להפך. וטאו נכתבים דברי מחקר על ספר לא היו נחשבים ומגאלים כמו עתה ע"י השפל הלוח. ועתה אם במחברת עתית אשר הוא יוציא לאור או לחשך יבואו דברים נגד יאסס, יחשוב לו יאסס לכבוד. וככה ידבר פה [ב] עירנו, וכן החמל, כי בחנו וגם חקרו, כל הנשפל במחברת סירשט גבוה הוא, והשפל יגביה. יותר מזה ידעתי ברור, כי טוב הוא עתה עם יאסס והנוף יחנף לו חסיד. ומי יודע מה יעשה עוד בדברך, ואיך יהפכם כרצונו.

ומלבד כל אלה, ימעטו מאד הקוראים דברי חקר באריענם וביחוד בין העמים אפונה אם אחד בעיר יקראהו להעביר עיניו עליו, ולכן עצתי כפולה ומכופלת בל תחויק באוני הכלב הזה, ואם גם שלחת כבר, בל תוסף, וגם לנפשך לא תטיב, וזכור מאמר יקר של רז"ל „כל המתניף לרשע לסוף נופל בידו“.

ובדבר חבורך פני חבל, לא אפונה כי יקר ונחמד הנהו. ונהירנא בימי חרפי, עת קראתי שירך במאמרים האחרונים שמחתי עליהם מאד, וירדתי היטב ערך כותבם, מערך שאר הכותבים שמה ואני לא יכולתי עוד עד היום דבר עם הרב החכם רמ"ל, כי סגור הייתי בביתי מאז עד עתה ע"י מכאוב עיני, והוא גם הוא לא הי' יכול לעזוב את ביתו ואת מסתו, ממכאוב רגלו, אחרי נפל[ו] ברחוב. והאמת אני מסופקני אם יקבל חיבורך אל בית דפוסו, אחרי כי לבשחנו נצערנו ונתמעטו מאד הקוראים עברית. והסתלה אשר בכל סביבותיך בדבר הזה ננעה גם אלינו. ואשר אמר לי בנך מפיך, כי מאשר ירפיטו לפעמי' שירים מקדמונים, והם פחותים במעלה משירך, ישפוט כי ירפיטו שירך בלי ספק. לא כן ידידי, שירים מקדמונים יעלה ערכם רק בעבור כי הם מומן ישן נושן, לא בעבור חכונתם ויקרתם הפנימית. אף גם אלה לא ימשכו עוד את הקוראים אליהם. ועוד ארבר עם הרב רמ"ל בזה, והי' אם טוב יענני, אנדיעך אי"ה.

היה בטוב כנפש וחפץ ידיך ומכבדך כערכך הרב. ועל אודות ערל לב העשת את בנו ערל בשר, צר לי להגיד לך כי כפי דעתי לא מחכמה עשו אלה אשר לא רצו להעלות שם הילד על ספר זכרון של הנוגדים,

ואולי ראה כבודך סכתבי להרב הנאון אב"ד בפ"ס דמ"ן ו"ל, בדבר הזה, אשר הראיתי ברור, כי לא יקר לנו חוקף ועוז ע"י איזה ממשלה. ובכל עת עשינו כזאת, נהפך לנו לרועץ. הלא טוב היה לרשום שם הילד והכתוב בצדו בלתי מהול, והי' משפיק כי ידע ישראל, זה האיש הוא ערל, ועי'ז יהי' נודע ג"כ מי אביו, ואיך יפול דבר. אקוה כי לא תצמח מזה רעה אל הכלל הי'.

22. ב"ה

לכבוד הרב החכם הגדול החוקר הנכבד, מל"ץ נפלא בשתי הלשונות עברית ואשכנזית, מתבונן מעמיק בספרינו הקדמונים ומבאר דבריהם בדרך נכון וקרוב מהוריר חיים הלוי ארנהיים נ"י.⁽²⁶⁾

רק מדרותי הרבות אשר יסובבוני מכל צד ולא יתנוני גם לשאוף רוח צח בשדי מגרש אשר אנכי יושב בו בימי קיץ זה בעצת הרופאים, עצרוני עד כה מהשב דבר נכון על אגרתך החמודה האחרונה. אכן צר לי מאוד כי לא אוכל עוד גם עתה לסלוא דבר שאלהך כעת, ואסרחי להודיעך מצב הרבנות פה למען חדע את כל ונכתח. הנה אין פה חסיד ברוב הקהלות רב מיוחד עם דינים תחתיו אשר אותם יבחר הרב, או גם ראשי הקהלה, והדיינים ישמעו חסיד לקול הרב אשר יאמר כי הוא זה או כי יוכל להושיב אצלו פעם אחרים תחתיהם כאות נפש, רק יש בית דין של שלשה רבנים מיוחדים, נפקדים כלם משרי הפקודות במקום נבון לאנדרעם שטעללע או גובערניע, ונקראים כלם בפיהם „אנגעשטעללעטע אבעריוויסמען", וההבדל ביניהם רק במדרגה. ערשטער אדער צווייטער אדער דריטער אבעריוויסמען, וכן נקראים אצל אחב"י מומן רב מאד, כי דינא רבא או ב"ד מ"ש (כונת השם מ"ש הוא עוד בספק אצלי ואצל בני הקהלה) בק"ק פראג. ואנשי הקהלה יתפארו בזה מאד. ומאני עתה רק הרב הראשון בב"ד הזה. ואחרי הנאון ר' שמואל פריינד ואחריו הנאון הישיש ר' אפרים טעווילש. אך לא אוכל לעשות קמנה או גדולה בלעדם, בדבר אשר נקרא על שם ב"ד. ולכל ענין ולכל מעשה הנקשר גם מרחוק בעניני עם ישראל בכלל או בעניני הקהלה בפרט, אנו מוכרחים להאסף ולהתיעץ, וכאשר יצא משלשחנו כן יקום וכן יבא על החתום. ועתה ראה גם ראה ידידי, אם אניה לתתם אחרי שמה שנים אחרים ואבחר אלקים (דיינים) חדשים, או לתם שערים. ולא לבד כי אהיה נתמש פה וגם בשאר הקהלות, אשר יושביהן ידעו מצב ומנהג הבי"ד פה, כמכוב ואיש מרמה, אך גם נקל מאד כי יביאוני שני הרבנים על זה במשפט לפני שרי הפקודות, כאשר קראתי לאנשים בשם בית דין, אשר מעולם לא היו נפקדים על זה. וגם לך אולי אביא רעה ח"ו תחת טובה, כי המתנגדים יוכלו להשמיע

⁽²⁶⁾ המכתב הזה הוא תשובה לבקשתו של ר"ח ארנהיים, בדבר כתב שני של התרת הוראה. השוה מאמרי „מארכיונו של שייר", קרית ספר, כרך א' עמ' 320—321.

קול, אשר כל הכתב הוא מזויף מחוכו. מלבד מאשר גם בעצמי לא ארצה להוריד כבוד חברי הרבנים כ"כ, כי אציג תחתיהם אנשים אחרים מפה אחרי החימתי, אשר באמת רק הם לבדם הרבנים החותמים אחרי בכל דבר. — ואם אמרתי אבקש מאלה כי יתחמו על כתב ההוראה אשר שלחתי לך, הנה ידעתי מראש כי לשוא תהי' יניעתי, כי לא ניסו באלה עוד לתת לגבר כתב הוראה בטרם ניסו אותו פנים אל פנים ופה אל פה. ואף כי לגבר אשר דרכו נסתרה מהם, כי ידעו ולא יאבו לדעת לערוך את מעלותיך היקרות ומעלת תכונתך המאירה מספריך הנכבדים, אשר לא ראו ולא יכבדום מעולם לשים עינם עליהם. — ותהלחך ספי הרב החכם הגדול ד"ר זאקס אולי תהפך בעיניהם למגרעת. את כל זאת בחנתי ותבחנו גם אחת ידידי וחצדיקני, אם לא אוכל לעשות עוד מאומה בדבר הזה, אף אם יכאב לבי מאד על זה. אולי יעמיד לך ה' רוח והצלה ממקום אחר, כנפשו ונפשו אוהבך באמת ומכבדך בערך הרב²⁷.

²⁷ במכתב לא ציון התאריך, אבל כנראה שהוא משנת תרי"ד—תרמ"ו.

הער ה.

לסאמרו של מר יהודה לוי פלוושר (קרית ספר שנה ג' צד 297). שלושת אלפים עמודים כ"ו מהרב ר' וואלף בוסקוביץ, הנני להעיר כי חלק אי מסתברת "בית שערים" אשר הניח אחריו ברכה הגאון ר' וואלף בוסקוביץ נקוב בשם "חילוקא דרבנן" נדפס בסוף ספר "שער נפתלי" להג' ר' נפתלי בן שווארשץ האביד דק"ק ה' מאד במדינת אונגארן עם הגהות, אמרי שפר" מהרב הנ"ל, וקונט', הנזר והעדות, ר' מאמרים, מלא על כל גדולתו בבקורות וחריפות מהגאון ר' וואלף בוסקוביץ, כי חותמו חותם של אמת עליהם. הספר, שער נפתלי" יצא לאור ע"י הרב ר' יוסף שווארשץ, ונדפס בעיר פאקש אונגארן, בשנת תרס"ג.

הרב חיים דר. ליוער, מנהיים.

מכתב למערכת

לכ' מערכת "קרית ספר"

בבקשה מכס לתת בחוברת הקרובה מקום לשורות הבאות.
בעת האחרונה באה כחעתונות הישראלית הידיעה שבשנת 1928 עומדים לסדר בקלן (גרמניה) תערוכה של העתונות הישראלית בתור מחלקה של התערוכה של העתונות הכל-עולמית שתסודר באותו זמן שם.

את סדור המחלקה הישראלית קבלה על עצמה ה"אויסא" בברלין. והנה, כדי שיהיה לקוראי העתונות הישראלית מושג נכון במובן הכמותי והאיכותי של עתונות זו פנתה ה"אויסא" למר יוסף לין בבקשה להמציא לה מספרים נכונים ע"ד העתונות הישראלית בכל העולם. מר לין ענה על בקשה זו אבל במקום לתת מספרים מדויקים העתיק פשוט את המספרים של הסטטיסטיקה שלי שפרסמתי בזמנה (שנה ב' חוב' ג') ב.ק. ס. סבלי להזכיר אף במלה את המקור שממנו שאב את ידיעותיו וסבלי לתת מספרים נוספים לשבע השנים האחרונות שאינן כלולות בסטטיסטיקה שלי¹). במשך השנים האלה עלתה הכמות של העתונות הזאת מ 4000 עד ל 5000 בערך וגם מספר הלשונות מ 30 עד 34—35, לכל אלה לא שם לב מר לין.

ירושלים, אב תרפ"ז.

מ. פרובסט.

¹ היא כוללת את השנים 1667—1920.

תקוני מעויות:

בקים שנה נ' עמ' 73—78 במאמרו של מ. וילנסקי נפלו השגיאות דלקמן:¹⁾

עמ' 73 שורה 9 נאמר יעיא ציל; י' עיא	
" " " 17 " כלל, צריך להוסיף: בשמם	
" " " 2 " ספרים, צ"ל: הספרים	
" " " 3 " במקומות, ציל: במקום	
" " " 74 " 1 " ס"ס " ס' ס'	
" " " " " מרגליות " מרגליות	
" " " 5 " לעיל, צריך להוסיף: עמ' 73	
" " " 75 " 9 " מהמלי קנדיא ציל: ספרדי	
" " " 77 " 24 " ידיעותי " ידיעותי	
" " " 78 " 11 " לבו " לב	
" " " 15 " " להוצאות " להוצאות	
" " " " 4, 3 " ההערות נתחלפו זו בזו	

בהחזרת הקודמת במאמרו של מר י. זנה נפלו השגיאות דלקמן:

עמ' 56 שורה 11 ציל פולוניה במקום כולוניה	
" " " 57 " 6 " 20 (פוליו) במקום 22	
" " " " 28 " בדפוס איטליה במקום דפוס איטליה	
" " " 58 " 4 " מגאזיל " מגאזיל	
" " " " 8 " אחרים " אחרים	
" " " " 10 " בר נפתלי " בת נפתלי	
" " " " 13 " שעברה " שעברה	

¹⁾ את התקונים הללו שלח לנו מר וילנסקי זה כבר ורק מחוסר מקום לא באו עד עתה.

C O N T E N T S

LIBRARY NOTES AND NEWS	P. 81
BIBLIOGRAPHY :	
Palestine Prints	87
Hebraica and Judaica	103
STUDIES :	
J. N. Eppstein: Rabbi Jom Tow ben Abraham's Glosses to „Sabbath“; a manuscript at the Library.	160
B. Dinaburg: Letters of S. J. Rapaport . . .	166
M. Propst: Statistical material to the history of the jewish Press. (A reply to Mr. Joseph Lin). 175	

KIRJATH SEPHER

A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW

of the

JEWISH NATIONAL and UNIVERSITY LIBRARY

in

JERUSALEM

FOURTH YEAR NUMBER TWO

JERUSALEM, SEPTEMBER 1927.

(Workmen's Printing Press)

Annual Subscription 10 Sh.

Jerusalem, P. O. B. 36. Mea Shearim.

קריית ספר

רבעון לביבליוגרפיה

כלי מבטאו

של

בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים

שנה רביעית ג-ד

ירושלים, אדר תרפ"ח

דמי החתימה 10 שילינג לשנה

הכתבת: ירושלים מאה שערים, ת. ד. 36

דפוס צוריאל

התוכן

ע'	
177	ידועות בית הספרים

ביבליוגרפיה :

185	דפוס ארץ-ישראל
208	הספרות העברית ומדע היהדות

מאמרים וחקירות :

	מ. וילנסקי :	על דבר העתק כה"י של ספר התרשיש
267		ד"ר משה בן עזרא
269	י. זנה :	הברים אחדים על הדפוס העברי בסיוניטה
273	י. ריבקינד :	דקדוקי ספרים
281	א. מזיבר :	נוספות למאמרי על דפוס קארעץ
286	ג. שלום :	פרקים מתולדות ספרות הקבלה

מגזרי בית הספרים :

	ב. דונבורג :	שלושה מכתבים משניאור זק"ש
328		לרפאל קירכהיים

ידיעות בית הספרים.

(אב תרפ"ז—כסלו תרפ"ח)

עזבוך הרמן קונהיים ז"ל.

בית הספרים קבל כעת את עזבונו המנוח הרמן קונהיים, אשר מת כניד-
יורק בשני למאי 1927. האסף מכיל 1660 כרך. ביניהם הוצאות גדולות ושלמות
של סופרים קלאסיים בשדה הספרות היפה ודברי הימים. מתוך האסף יש לציון
את הוצאת כתבי וולטר באנגלית כ"43 כרך; אסף „הקלסיקים הגדולים של
העולם", (באנגלית) כ"60 כרך; כתבי הגל — 20 כרך; כתבי רסקין — 27 כרך;
כתבי מקולי — 20 כרך; כתבי ויקטור הוגו — 47 כרך; כתבי סקריב — 76 כרך;
כתבי בלזק — 22 כרך; כתבי דורט — 20 כרך; כתבי Hawthorne — 22 כרך.

עזבוך יואל אנגל ז"ל.

הגב' אנגל, אלמנת הקומפוזיטור המנוח אנגל, מסרה לבית הספרים כ"100
כרך ממקצוע תורת הנגינה מספרית בעלה המנוח. היא גם שלחה קומפוזיציה
בכתב-יד, מכתב ותמונת המנוח כשכיל אסף האוטוגרפים והפורטריטים.

ועדת ביה"ס באמסטרדם.

ידידינו בהולנד, *Zionistische secties voor wetenschappelijke arbeid*,
שלחו לנו חמש תבות ספרים. המשלח הכיל מספר גדול של דיסרטציות מכיל
המקצועות, כלן מן השנים האחרונות ורבן בעלות ערך מדעי רב. האסף הגדול
Rijkskundige publikatien החשוב לתולדות הולנד, השלם ע"י הכרכים החדשים.
המשלח הכיל גם את ההוצאות של חברות מדעיות שונות אשר בהולנד.
הג' שלסינגר שלחה ע"י החברה הנ"ל כאלף דפוסים מיוחדים ממקצוע הרפואה.
מעזבונו של המנוח ד"ר מ. וולף (אמיד) קבלנו אסף גדול של קלסיקים
יונים ורומאים וספרי עזר בכלשנות הקלאסית. ה' סנדרס שלח ספרים אחדים ועיתונים
יקרי מציאות מתולדות ענין דרייפוס, ביניהם את הגליון של *L'Aurore* אשר
בו נדפס מאמרו של זולה, „אני מאשים“.

חברת דורשי האוניברסיטה בורשה.

החברה התחילה בהוצאת „ידעות“ בעברית, אידית ופולנית. מתוך הידיעות של החוברת הראשונה (חשון תרפ"ח) הננו מעתיקים את המלים האלה: „במשך שלשת החדשים האחרונים נרשמו 638 ספרים וחבורות, שהם 731 כרכים. החלק היותר גדול — הם מתנות המול"ים. במשך הזמן הנזכר נשלחו לא"י 926 ספרים שהם 1258 כרכים. נכרכו ע"י החברה 237 כרכים. בס"ה סיום יסוד החברה עד היום הזה נאספו ע"י החברה 25775 כרכים ונשלחו על ידה לא"י 22779 כרכים. נכרכו בס"ה 9936 כרכים.

בימים האחרונים עלה וגדל המפעל של קבוצת ספרים ישר מהמול"ים, כלומר, ההוצאות הכי-חדשות שלהם בעברית וביוונית. ראוי לציון שכל המול"ים מתחמים בתשומת לב מיוחדת לעבודתנו וכמעט תמיד נענים לבקשותינו. ביחוד נדבו הרבה ספרים מהוצאותיהם: כושוא, צנטרל, פריד, גיטלין, גולדפריד, קלצקין, רום (וילנה) ועוד. לכל המול"ים שנענו לבקשותינו מביעים אנו פה עוד הפעם את תודתנו החמה והנלבבה.

מבין הספרים אשר נתקבלו בירושלם ע"י חברת דורשי האוניברסיטה בורשה הננו מצינים ביחוד: חלק מספרי המנוח י. ג. שטחוני ז"ל, אסף גדול של דפוסים מיוחדים ממקצוע המתמטיקה, המלון האימפולסני של בריקנר, מלון הטכניקה של לואגר (מתנת ה' לוריה, פינסק), ספרים רבים לתולדות הערים והעירות בגליציה, כיניהם יקרי מציאות, שורות העתונים *Mercure de France*, *Zts. f. Bücherfreunde, Przegl. Warsz.* ועוד. ה' י. י. פוזננסקי נרב שורה שלמה של עתונים מוזיקליים, *Musikblätter des Anbruch*, *Auftakt*, *Revue Musicale*, ועוד. גם התחייב לחתם על העתונים האלה להבא.

מאת פרופ. שמואל דיקשטיין, אשר נדב כבר בשנת 1925 שורה שלמה של שני עתונים מתמטיים היוצאים לאור על ידו, קבלה חברת דורשי האוניברסיטה ספרים רבים מספריהם המתמטית וגם ספרים רבים ממקצוע הפילוסופיה וההיסטוריה.

ספריית הקסיק בורשה נתנה את כל הוצאותיה ממקצוע הספרות היפה הפולנית ותורת המשפט.

החברה התחילה לאסף פנקסי הקהלות ולהעתיקם.

הננו מצינים גם כן את העזרה הנתנת לנו מחברינו בורשה בסדור העבודה הבובליוגרפית בשביל „קריית ספר“.

הועדה למען בית הספרים ברומה.

הקן לתולדות היהדות האיטלקית (קרן מגריני) ממשיכה את עבודתה.
מבין הספרים אשר קבלנו ע"י ידידינו באיטליה בזמן האחרון, הננו מזכירים:

Cenni storici... riguardanti la Univers. Israel. Ferrarese 1867.

Dell'epoca della conversione degli ebrei 1779.

Difesa dei libri santi... contra sig. di Voltaire 1770.

Raccolta di documenti relat. alla deputazione ebr. in Parigi 1806.

Regolamento della scuola grande italiana... 1833.

המשלח הכיר גם אסף של קטעי עתונים — מתנת ה' דוד יצחק בן משה
חיים סאלמוני ברומה — משנות התשעים של המאה הי"ט. הקטעים חשובים
בשביל חקירת תולדות היהודים באיטליה ועמדת האיטלקים אל היהודים בזמן ההוא.
ע"י ה' מרדכי חיו (Angelo Ayo) קבלנו משלח של ספרים עבריים ואיטלקיים.
בין הספרים שקבלנו ע"י ידידינו באיטליה הננו מצינים ספרים וחברות
של מלומדים יהודים באיטליה כגון אציו לוי, לודוויקו לימנטני, פליצ'ה
מוסיליאנו, צ'ירו בנצה, סלוצ'קה אוטולנגי ועוד.

חברת חובבי האוניברסיטה ברומניה.

על יסוד החברה הודענו בק"מ, שנה זו, חוב' א. החברה נגשה במרץ רב
לעבודה ובמשך החדשים האחרונים קבלנו כבר את הספרים אשר נאספו על ידה.
ביניהם ספרים וחוברות רבות שיש להם שיכות לתולדות היהודים ברומניה
ושחמרו באספנו.

מבין הספרים שגשלו לנו מידידינו בבוקרשט הננו מצינים את הסלון
האקדמי הרומני הראשון.

הוצאת הספרים הכי נכבדה ברומניה Cultura Nationala נדבה את מיטב
הספרות הרומנית (לרב ספרים מכורכים).

חובבי בית הספרים בפרג.

אחרי הפסקה ארוכה עלה בידי חברינו בפרג בהשתדלות ה' א. אשרמן
והג' ל. הרמן לשלח לנו ספרים שנקבצו שם. בין הספרים היה הדקדוק של
השפות ההודו-גרמניות של ברוגמן-לברוק. קבלנו גם כן כ"י (בגרמנית): תקנות
של Verbündung der israel. Färberbrüderschaft in Slanitz משנת 1828, כתנת
ה' איסקוביטש בכרטיסלזה, והעתקות של תעודות לתולדות היהודים בסורויה
בשנים 1726 עד 1838 ומתנת ה' פרופ. דונט (ברין). פרופ. שטרקנשטין (פרג)
שלח לנו את כל חבורי מסקצוע הפרמקולוגיה ותולדות הרפואה.
ה' ג. שמינר וד"ר יוליוס פושל (פרג) שלחו לנו אסף של ספרים ממקצוע
הפרגוניה.

האגודה למען האוניברסיטה בברלין.

ע"י פרופסור צירטון (ברלין), יושב ראש האגודה הנ"ל קבלנו משלח ספרים, ביניהם מתנות מו"ם י. רוזנטל במינכן. במשלח היו גם כן עתונים רבים, ביחוד ממקצוע הרפואה, וחברות שונות על שאלות אקטואליות במדע ובחיים. ע"י החברה הנ"ל קבלנו גם כן את העזבון של הסופר המנוח ג. סמספר, שמת בברלין, והשאיר ספרים חשובים ממקצועות ההסטוריה והכלכלה הלאמית.

חובבי בית הספרים בבזל.

ע"י חובבי הספריה בבזל קבלנו משלח של שלש תבות. המשלח הכיל ספרים רבים ממקצוע הכלכלה הלאמית, מתנת ה' ד"ר י. לנדמן, פרופסור באר ניברסיטה בבזל (לע"ע ק"ל). היה גם אסף גדול של ספרות המלחמה שנרפסה בשוויצריה בזמן המלחמה ובשנים הראשונות אחריה, וגם את ה- Encyclo-pédie polonaise ושורת הכרכים של Schweizerische Zeitschrift für Strafrecht. הננו מודים לא אלוים שנרצמן ולחברי אגודת הסטודנטים, "חשמוניא" בבזל שטפלו במשלח הזה.

ספריה מתמטית מתנת ה' יפה.

הא' והג' S. A. Joffe בניו-יורק נדכו לביה"ם אסף גדול ורכ הערך של ספרים במקצוע המתמטיקה. האסף הכיל 409 ספרים (כרכים). בין הספרים היתה השורה השלמה של Bulletin Amer. Math. Soc. (1894—1925), הדין וחשבון של החוג המתמטי בפאריז (36 כר'), כל כתבי גאוס, כל כתבי גלילאי (1842), כל כתבי אָבֶל (1839), Tartaglia, Gen. Trattato di numeri e misura (1556), Bachet, Diophanti Alexandrini Arithmeticonum libri sex (1621).

מחלקת ספרי הרפואה.

מחלקת ספרי הרפואה של ביה"ם התעשרה בזמן האחרון בעזרת אגודת הרופאים היהודים באמריקה בספרים רבים ביחוד במקצוע מחלות האזנים והגרן, בהגינה ובפרמקולוגיה.

מלבד ספרים יסודיים רבים קבלה המחלקה ספרים חדשים אשר נדרשו ע"י רופאי א"י, באמצעות הועדות שבניו-יורק ובברלין. בעזרת הד"ר ירחע בניו-יורק הוגדל מספר העתונים הרפואיים אשר הספריה הותמת עליהם.

רכישת כתב־יד.

הד"ר אלכסנדר שור מסר לביה"ס את פנקס הקהלה בוקצ'ובצה בגליציה המזרחית.

הרב חייקין כתל־אביב מסר לביה"ס כתב יד חשוב: את שערי דורה עם הגהות חשובות בכתב יד מאתר הגדולים (מהרש"ל?). — הא' ש. ח. קוק נדב לביה"ס כתב יד עתיק מסדר עולם.

בעזרת האוניברסיטה רכשנו בקיץ האחרון צלומים רבים של כתבי יד. ה' ד"ר מ. שלסינגר נדב לביה"ס צלומים של כתבי יד של ויקרא רבת.

אסף האוטוגרפים והפורטריטים.

מחלקת האוטוגרפים והפורטריטים (אסף ד"ר אברהם שכדרון) קבלה מאת מר אברהם אלדמע, תל־אביב, צרור של כתבים וצלומים חשובים מעזבונו של הפרופ' צבי הרמן שפירא. ביניהם המרשם הראשון של תכנית הקק"ל, רשימות וכתבים לתולדות חבת ציון בראשיתה, מכתבי מוהילבר, ללינבלום, סלוניםסקי ועוד. גם מסכת התולים שלא נתפרסמה עוד, בשם „מסכת חסידים, שירים מן תלמוד סורי" וכו' בכתב ידו של הפרופ' שפירא (מתחיל: מאימתי חוטפים את השירים... ר' אנדרוניגוס אומר משעה שהרב מכנים ידו מתחת לאכנמו" וכו'). על המסכתא הזו חבר נוטלזכר שיר מיוחד ב„כל שירי מהלאל" והפרופ' שפירא כתב לברנין אודותיה: „תליה לי להוציא עתה דבר כזה מתחת ידי. לפנים לגלגתי על דברי חכמים, עתה הנני עפר תחת כפות רגליהם." — הג' עדה ל. חיים (תל־אביב) מסרה לביה"ס אסף מכתבים של הגיאוגרף ניואליאם ושל אביו. כמו כן נתנה שורה של תעודות מחיי ד"ר ברנרד מנגוסן, יהודי דני שנלחם לשחרור היהודים בשנות ה 40 של המאה הקודמת. — הסופר הישיש מ. ד. ברנדשטטר מסר בשכיל ביה"ס כתב יד „ספר שירים" שכתב בהיותו צעיר ואשר מהם הדפיס רק שני שירים, וכתב יד של ספור „ההרצאה" אשר מרס נרפס. חוץ מזה מסר מר ברנדשטטר כתבי יד של ספוריו שנתפרסמו כבר בדפוס.

לאסף נדכו האדמו"ר ר' יעקב פרידמן (חתנו של האדמו"ר מהוסיאטין זקת בוינה) תעודה מעצם כתב ידו של ר' יהודה בן עמר (התמ"ו־התצ"ג) שעליו מסופרים נסים ונפלאות ב„שם הגדולים" לחיד"א; הד"ר יוסף האגר מוינה — תעודה אוטוגרפית של ר' משה סופר („חתם סופר"); הא' חיים קצנלסון מירושלים — את המונותיהם האוריינליות של סופרי ה„שלח" שנתפרסמו בשעתן בחוברת היוכל. כמו כן נתוספו לאסף חני"ל שיר קינה לר' משה חיים לוצמו (רמח"ל) למותו

של מנשה חפץ; רשימת „לוח הפיוטים והפיוטים וגו" של שמואל דוד לוצטו; מכתביהם של י. 5. לוינזון (ריב"ץ), י. 5. לבנדה ומכתב של יחיאל מיכל זקס וחבריו מפרג אל ש"ר בנוגע להתמנותו לרב בעירם.

הסופר מנחם מבשן מסר אסף מכתבים חשובים, ביניהם 7 מכתבים מאת אחד העם, 3 גלויות מאת דוד גורדון (עורך „המגיד"), 15 מכתבים משאר חברי מערכת „המגיד", מכתב מאת המשורר מ. ז. גולדברג, מכתבים מאת הסופר י. י. ויסברג, 8 מכתבים מאת אלכסנדר צדכוביץ, (עורך „המגיד"), 10 מכתבים מאת משה הכהן פראזער (עורך „המגיד"), 2 מכתבים מאת י. 5. קנטור (עורך היום), ו-17 מכתבים מאת ליאון רבינוביץ (עורך „המגיד").

ע"י מר א. דרוינוב, תל-אביב, קבלנו מכתבי 5. פינסקר, חנצ"כ ברלין, מ. ארלנגר, שלום עליכם, יהל"ץ, פרייד, ברדיצ'בסקי, פרוג, ועוד מכתבים של סופרים ועסקנים חשובים, ביחוד מימי ראשית חבת ציון; גם מכתב המהפכן מ. וינצ'בסקי, חברו של ליברמן, יוצר הספרות הסוציאלי-רדיקלית ביודות, (המכתב כתוב עברית בשנת 1910 כנירון נקרוֹלֶז על לִי־נבֶלֶז: „בשום אופן לא יכלתי לגמר בדעתי לכתוב יהודית ע"א רע נעורי זה"). ע"י מר י. 5. גולדברג, תל-אביב, קבלנו תמונה אורוגינלית של י. לבנדה. כמו כן נתוספו למחלקת הנ"ל אוטוגרפים של זמנהוף, אד"ם הכהן לבנסון, הגאונים ר' משה אלשקר (1542—1466), מקלנבורג („הכתב והקבלה"), ר' יחזקאל איבנשיץ ושני מכתבים של ר' נחמן קרוכמל בחתימתו (לידידו הגאון ר' צבי הירש חיות). המכתבים האלה נרפסו בזמנם ב„מכתבים מחכמי הדור העבר" חוץ מכמה שורות בגרמנית וכאותיות עבריות. ע"י פרופ. דונט (ברין) קבלנו שתי תמונות של המשורר זיגפריד קפר, הסופר היהודי הראשון שכתב ציכית, תמונות הכישוף ד"ר ת. כהן ומכתב כתוב ע"י הכותניקון יוליוס ויסנר.

הציור האנגלי-יהודי ו. רוטנשטיין נתן לנו למתנה שמנה פורטרטים מעשי ידו.

מתנת שונות.

סתוך המתנות הרבות אשר קבלנו הננו מזכירים כאן רק אחדות מן החשובות ביותר: ד"ר ה. איילואי (אמלנטיק סיטי) שלח לנו 16 כרכים של הזיורנל של החברה הגיאוגרפית באמריקה (1926—1911), וגם ספרים בודדים. בעזרת ה' 5. איקנברג (דרסדן) רכשנו הוצאות של פילוסופים קלסיים שחמקו לנו ואת ה„ביוגרפיה האוטמית" של וורצבך. — הקהלה בבודפשט שלחה את ההוצאות בעד העברת ספרי האקדמיה בבודפשט שנתנו לנו במתנה. — הנכ"כ 5, אמה של המדינאית האנגלית גרטורה בל, שלחה לנו את אסף מכתבי בתה המנוחה שיצא קצת לאור. — הסופר מכס ברוד נרב מכתב ספרים של הספרות

הגרמנית הצעירה. — ה' 5. גרשביטש (מיאנטסין) שלח אסף של ספרים על סין — ה' טקסטוך (נידיורק) קבוצת ספרים ממקצוע הטכנולוגיה החימית. — המשורר א. מזלר נדב את כל ספריו — ה' 1. טרן (בכשוב, רומניה) ספרים ממקצוע המתמטיקה המסחרית ומשחקי המתמטיקה — אינשנר ס. ד. 5. 1. (קהיר) ספרים בתולדות ישראל, ביניהם הכרכים השלמים של Jewish World. — ה' נחמיה שמואל ליבאוויטש (ברוקלין), אשר נדב לנו, כמו שהזכרנו כבר בידיעות אלה, כתבייד חשובים, נתן לנו במשך החודשים האחרונים פעמים אחדות את האפשרות לרכש ספרים עבריים ולועזיים לפי צרכי הספרייה. — ה' ת. ש. נייבוויזען (בלטימור), ידיד נאמן של ביה"ס, המשיך את עבודתו ברכישת ספרים וחומרים לקריית ספרי. — הסופר 5. פירכטונגר שלח לנו את ספריו. — פרופסור פליקס פרלס קים את ההכמחה שנתן לנו בימי שהותו בירושלים ושלח לנו את האסף השלם של רפוסים מיוחדים של עבודותיו המפורות (יותר ממאה טאמרים). — פרופסור זיגמונד פרויד (וינה) שלח את ההוצאה החדשה של כל כתביו ב 10 כרכים. — ה' קאמיס (אתונה) נדב את העתון היוניוהודי Israel. Epitheoresis. — ה' ולטר קרנר וגוסטב כהן (טרופאו) נדבו את האסף „אגדות הספרות העולמית“ (26 כ') ואת האסף „אמלנטים“ (9 כ'). — ד"ר 5. רוט (מנצ'סטר) נדב לנו את ספרי הפילוסוף ב. רסל. — ה' 1. רסקין (מיאנטסין) שלח 22 ספרים על תולדות סין בזמן האחרון, ביניהם שורות עתונים שהופיעו במנדשוריה. יחד אתו שלח ה' ס. מידלובסקי את הספר הרוסי „הרפורמה הגדולה“ ב 6 כ'. — ההוצאה שולנאי (Zsolnay) בוינה שולחת את כל הוצאותיה בקביעות. — העורך ש. שורץ (בירושלים) נתן אסף של 64 חוברות של ההשקפה הבין-לאומית של העבודה. — ד"ר ה. שכמל (ברסלאו) שלח תבת ספרים, ביניהם השורה של ה Kunstwart ב 29 כ', את הספר „המלחמה הגדולה“ ב 19 כ', את הדיון וחשבון של האספה הלאומית הגרמנית בווימר, את „העתון המרכזי לתורת העצבים“ (גרמנית) ב 9 כ'. — ההוצאות אמנות, דכיר, טרקלין, מצפת, קפת ספר שולחות לנו בקביעות את ספריהן.

מאת ידיד ביה"ס, שלא נלה את שמו, קבלנו תעודות לתולדות האוטונומיה היהודית בלטייה.

ועדתנו בתל אביב אספה בעדנו את הסודעות המופיעות בתל אביב וקבלה מודעות בזמן שלפני המלחמה ע"י ח' אשור, חבר בחלקת הסודעות של עיריית ת"א. האסף של מודעות ירושלים התקשר ע"י מתנות ה' ברוד.

ע"י ה' מרק ג. כהן (טורונטו) קבלנו מכום של \$245.00 שנקבץ על ידו לטובת הקמת ספריה לילדים על יד ביה"ס. הכסף שמור כעת עד שנוכל לסדר את הספריה הזאת.

סטטיסטיקה.

בחדשים אוגוסט, ספטמבר, אוקטובר, נובמבר נרשמו בבית הספר 7487 ספרים חדשים ב 10.791 כרכים. מספר הספרים הרשומים עלה ביום ראשון לדצמבר 1927 137.189 ספרים ב 173.111 כרכים.
הננו מוסיפים כאן את פרטי הסטטיסטיקה שנערכה בר"ה תרפ"ח:
רכוש בית הספרים בראש שנת תרפ"ח: 169127 כרכים, 134878 ספרים.

לפי המקצועות.

מקצוע	כרכים תרפ"ז	% כרכים	נוספו ספרים תרפ"ז	% כרכים	השאלת ספרים תרפ"ז	% ספרים
ביבליוגרפיה וכתב-יד	4,353	2.5	613	2.5	691	1.5
פילוסופיה ופסיכולוגיה	7,143	4	2,299	4	988	2
תולדות הדת	4,241	2.5	1,149	2.5	728	1.5
סוציאלוגיה ופדגוגיה	16,791	10	3,265	10	1,982	4
בלשנות	4,220	2.5	791	2.5	765	1.5
מתמטיקה ומדעי-הטבע	8,278	5	2,377	5	1,241	2.5
מדעים שמושיים	3,774	2	756	2	463	1
ספרי רפואה	14,529	8.5	1,494	8.5	1,756	3.5
אמנות	4,360	2.5	1,288	2.5	631	1.25
ספרות יפה	19,447	11.5	5,884	11.5	33,713	67.5
גיאוגרפיה והסטוריה	11,853	7	2,568	7	1,609	3.25
ספרים עבריים	32,244	19	1,574	19	6	10.5
ספרים יוריים	5,011	3	1,023	3	3.5	10.5
ספרים לועזיים על-היהדות	20,483	12.5	2,729	12.5	10	10.5
שונות	12,400	7.5	—	7.5	—	—
ס"ה	169,127	100	27,810	100	49,857	100

* חוץ מספרות יפה.

לפי השפות.

שפה	נוספו ספרים תרפ"ז	נוספו כרכים תרפ"ז	% ספרים	השאלת ספרים תרפ"ז	% ספרים
אנגלית	5,810	7,871	21	4,654	9.25
גרמנית	12,490	15,539	45	10,159	20.25
צרפתית	1,802	2,215	6.5	1,863	3.75
רוסית	1,508	2,288	5.5	5,200	10.5
עברית	1,574	2,071	6	21,402	43
יודית	1,023	1,114	3.5	5,136	10.25
שונות	3,603	5,176	12.5	1,443	3
ס"ה	27,810	36,274	100	49,857	100

ביבליוגרפיה¹.

- I. את הספרים המסמנים בכוכב (*) לא ראינו. הידיעות על אודותם שאובות ממקורות אחרים.
II. המספרים בסוף כל ספר וספר מסמנים את ארכו ורחבו בסנטימטרים.

דפוסי ארץ ישראל.

א. הספרות העתית בא"י.

269. בעבודתנו. יו"ל ע"י סניף, הפועל הצעיר" בירושלם. ירושלם, תרפ"ז. 21 : 33.

בהקדמה. הגליון ב' הופיע בדי אייר.

- 269a. ילקוט בצלאל. רבעון לאטנות, "בצלאל" בחוזה, בעבר ובעתיד העורך: ב. שין. ירושלם בצלאל, דפוס ארץ ישראל, תרפ"ח. 18 : 20.
החוברת א' הופיעה בתשרי. הסקסט בעברית ובאנגלית. השם האנגלי "Bezael Archives".

270. המשוטט. שבת צופים משוטט בברטל. ירחון. העורכת קב, "האריה". חיפה, דפוס, "אטנות", תרפ"ז. 18 : 26.
החוברת א' הופיעה בשבת.

271. הפועל בעמק. מוצא ע"י הועד של פ. ק. פ. [ספלה קומוניסטית] בעמק. עמק, 1927. 17 : 21.

בהקדמה. החוברת 1 הופיעה באוקטובר.

272. התלמיד. יוצא [לאור] אחת לשבועים ע"י קבוצת ה"עפר". ירושלם, תרפ"ז. 21 : 32.

שנה ראשונה. בהקדמה.

273. الأقدام. جريدة سياسية انتقادية جامعة. صاحب الجريدة ومديرها المسؤول يوسف سلوم. مدير الإدارة سليم الحللو البيروني. حيفا، المطبعة العمومية، ١٩٢٦. 24 : 31.

- א-אקדאם (ההתקדמות). "עתון מדיני, בקרת, כללי". יו"ל בחיפה. הגליון הראשון יצא לאור ב 1 לאוגוסט 1926.

(1) הביבליוגרפיה הזאת מציגת את ההופעות הספרותיות שהתחילו להופיע החל משנת תרפ"ד.

274. **الحكمة**. مجلة دينية ادبية تاريخية اخبارية يصدرها دير مار
مرقس للسريان الارثوذكس في اورشليم مرة في الشهر. صاحب امتيازها ومديرها
المسؤول المطران ميخائيل انطون. محررها مراد فؤاد حقي. السنة الثانية.
القدس، مطبعة بيت المقدس، ١٩٢٧. 16: 24.

[השער גם באנגלית:] **Al-Hikmat (Wisdom)**; a religious, literary and historical
monthly review, issued by St. Mark's Syrian orthodox convent, Jerusalem.
הגליון הראשון של השנה השניה יצא לאור באוקטובר 1927.

275. **الزهور**. جريدة عربية اخبارية تجارية حرة. صاحبها ومحررها
المسؤول جميل البحري. مدير ادارتها حنا البحري. حيفا، مطبعة الزهرة،
١٩٢٧. 31: 46.

אלזהור (הפרחים). „עתון ערבי חפשי לידועות ולמסחר“. חיפת. הגליון הראשון
יצא לאור 12 לינואר 1927.

ב. קבצים.

276. **אורבך**, מנחם נתן. **לוח מארץ ישראל לשנת תרפ"ח** מנחת זכרון
מאת משפחת ר' מנחם נתן אורבך. ירושלים, דפוס סלומון, תרפ"ז. 54, [2] ע' 10: 13,
זכרונות המשפחה ויציאת של חומכיו.

277. **גדודנו**. למלאת שלש שנים לקיום גדוד מגני השפה בירושלים.
ירושלים, גדוד מגני השפה, דפוס כהנא תרפ"ח. 24 ע' 16: 24.
הופיע בייג מרחשון.

278. **הסתדרות העובדים העבריים הכללית בא"י**. הועדה המרכזית
לעניני שכונת העובדים. קובץ שכונת העובדים. תל אביב, ועדת התרבות.
(דפוס אחדות), תרפ"ז. 87, [3] ע' 16: 24.

279. **החבר**. לוח שמושי ספרותי לתלמידים ולעם לשנת תרפ"ח. סודר
ונערך ע"י ח. ד. שחר. שנה חמישית. ירושלים, שחר, דפוס ארץ ישראל, תרפ"ח.
256 ע' 12: 16.

את הקודם ראה „ק. ס." שנה ג' ע' 246.

280. **טוקצינסקי וחיאל מיכל**. לוח לארץ ישראל לשנת תרפ"ח. דינר
ומנהגי השנה. ירושלים, דפוס סלומון, תרפ"ח. 55, [13] ע' 12: 16.
את הקודם ראה „ק. ס." שנה ג' ע' 254.

281. **יפו לשכת המסחר**. ביולטין שנתי. יולי 1926—30 יוני 1927.
תל-אביב, לשכת המסחר, דפוס „אמנות", 1927. 36, 56 ע' 16: 24.
בעברית ובאנגלית. את הקודם ראה: „קרית ספר" שנה ג' ע' 246.

282. ירושלים. כולל תפארת צבי. לוח ארץ הצבי לשנת תרפ"ח
טאת כולל, תפארת צבי עדת מונקאטש ועשרה [ן] גלילות... היושבים בעה"ק
ירושלים צפת. ירושלים, יודא אהרן וויס, תרפ"ז. 3,61 ע' 11:15.
תקנות ורשימת התומכים.

283. המפלגה הקומוניסטית בא"י. דבר הנוער. קובץ מאמרים
מקדש לנוער העובד. יפו, (דפוס „אמנות" ת"א), 1927. 16 חצאי ע' 17:25.
הופיע ב-24 ליוני.

284. המפלגה הקומוניסטית בא"י. השבועי לנובמבר. קובץ
מאמרים מקדש לנוער העובד. ירושלים, (דפוס ארץ ישראל), 1927, 16 חצאי ע'
17:25.
הופיע ב-7 לנובמבר.

285. הפועל התימני. קובץ מקדש לעניני צבור הפועלים התימני.
[ממעס „פועלי ציון" השמאליים] (העורך אליהו נגר). תל אביב, (דפוס פועלי
ציון), תרפ"ח. 4 ע' 25:35.

286. קרן קימת לישראל. לוח תרפ"ח. תל-אביב, דפוס אחרות, תרפ"ח.
19:9.

הופיע גם בלאדינו בלי פגינציה. את הקודם ראה: „קס." שנה ג' ע' 96.

287. אין קלעם... צו די פארפאלגונגען פון דער ציוניסטישער יוגענד
אין ראטהן-רוסלאנד. ערשטער זאטעלבוך. תל אביב, אויסלענדישע דעלעגאציע
פון דער פעראייניגטער ציוניסטישער יוגענד ארגאניזאציע אין רוסלאנד, 1927.
99, [1] ע' 15:23.

ב. צ. ב. ת' — „לדיפת הנוער הציוני ברוסיה הסובייטית. מוקדש לכל החברים המפוזרים
בערבות קירגיזיה, הנדחים ביערות (סוגות) סיביריה. הסובלים בבתי-הסתר הסובייטים בעד
איראל התחיה שלנו".

זה הוא הקובץ הראשון. המספר ע"ד רדיפות הציונים ברוסיה וע"ד הענינים של
הנאסרים. במעס כל המאמרים נכתבו ע"י אסירים וגולים בצורת זכרונות ע"ד אופן החקירה
בציקה וג. פ. או. וע"ד תנאי החיים בבתי הסוהר ובפנות הנדחות של הגולה.

288. פועלי ציון אין א"י. ארכעטער וועג. זאמלעקפט... יפו תל-
אביב, פועלי ציון, 1927. 24 חצאי-עמודים 17:25.

החוברת הופיעה ביוני.

289. פועלי ציון אין א"י. 10 יאר פראלעטארישע רוסלאנד, זאמלעקפט...
ירושלים, דפוס כהנא, 1927. 36 ע' 15:22.

289a. קאמוניסטישע פארטיי אין זאמל-העפט געווירדעט פראגען
פון דער ארכעטערין. תל-אביב, (דפוס תל אביב), 1927. 16 ע' 11:16.
הופיע בספטמבר.

ג. ספרים וחברות.

290. אבן זחב, ארי, בתוככי ירושלים. שירים. ירושלים, "אחיעזר", דפוס עזריאל, תרפ"ז. 18 ע', 21:14.
291. אגדת ברוך. סבוב תערוכה באירופה המזרחית והמערבית של ... אמן המחול העברי. (תל-אביב, דפוס אחדות, 1927). ע' 16:12.
בשפות שונות.
292. אוסישקין, שמואל. פרקים במשפט הקונסטנטינופולי האנגלי. עם הקדמה מאת נ. כנמנוויטש. ירושלים, (דפוס הפועלים), תרפ"ז. 1,191 ע' 25:18.
ספריה משפטיה, יול ע"י יהודה יונוביץ.
293. אלישבע. חרוזים. שירים. תל-אביב, "תומר", דפוס איתן, תרפ"ח, 78 ע' 12:8.
294. אלישבע. ספורים. תל-אביב, "תומר", דפוס, "הפועל הצעיר", תרפ"ח. 110 ע' 21:14.
295. אלמלי. בשר. מחזור שירים. תל-אביב, "לקראת", דפוס סמיר, תרפ"ז. 31 ע' 22:14.
(א) עמל ב) כשר.
296. אלמליחי אברהם. מלון חדש ושלם עברי-צרפתי... מהדורה שניה. ירושלים, הוצאת המחבר, בתר-דפוס שונים, תרפ"ח. XIII, 1710, IX ע' 23:15.
297. ארלוזורוב, חיים. לשאלת הארגון המשותף. תל-אביב, הפועל הצעיר, תרפ"ז. 48 ע' 21:14.
298. ארץ-ישראל (ממשלה). חקים. פקודת הסמים המסוכנים. וירושלים, בלי שם דפוס, 1925. 6 ע' 22:14.
299. ארץ-ישראל (ממשלה). מסלות ברזל. לוח השעות הנכנס החל מיום ראשון לפברואר 1926 ועד הודעה אחרת. וירושלים, בלי שם דפוס, 1926. 40, [1] ע' 19:14.
300. ארץ-ישראל (ממשלה). המחלקה לחקלאות וליעור.
סריה א: מגפות חרקים ובעלי חיים.
מספר 3: המחמה בחגבים. (6 ע').
" 4: מגפות הבחמות והחרקים (2 ע').
" 5: נגעי חרקים וחיות.

סריה ב:

- מספר 1: הערות על מחלת הגומוסה.
 2: " מחלות הפטריות כתבואות.
 5: " נגעי חרקים וחיות (מבלאות).
 9: " באיזה אופנים יש להשמיד את עכברי השרה.
 סריה ג: מחלות בהמות.

- מספר 1: הנחלת.
 Rabies in domesticated animals. 2: "
 3: " נגע הקרציות בבהמות בא"י.
 5: " השמדת הקרציות (טיקים).
 6: " רשימות קצרות על אדות מחלות בבהמות ואפן
 המפול בהן.
 "[0]: " הכלכת בבהמות הבית.
 סריה ד: גננות.

- מספר 1: Instruction for planting of grafted vines.
 2: " הכנת הרכלה.
 3: " צמקים.
 4: " יבוש המשמש.
 5: " כנות עצי פרי.
 6: " על גדול תפוחי זהב.
 7: " רשימות אדות גדול הבנה.

סריה ה: החזקת בהמות.

- מספר 1: ההשגחה על סוסים, פרדות וחמורים.

סריה ו: Agricultural leaflets.

- No. 1. Preliminary instructions on tobacco cultivation.
 " 2. Short notes on cotton cultivation to Huleh cultivators.
 Leaflet No. 1. The transferring of bees to modern hives.

הוראות חקלאיות. מספר א. חרקים-קלפות הפוגעים בעצים
 ממשפחת הלימון. גדול טבק. עלן שני.

[סריה ? מספר ?]: Notes on Guimosis.

עלוני ממשלת א"י. חלק סחם מודפס. השאר כתבמנחה. כלם הופיעו כנראה בכל
 שלש השפות הרשמיות.

301. אתרונג נחום. ספר דוכב שפתי ישינים. מספר בבי
 תמרורים על... ישכר דוכ רוקח... ירושלים, (בהוצאת המחבר), דפוס ווייס,
 תרפ"ז. [18] 64 ע' 24:16.

302. בְּדֶן-פּוֹאֵל, רוֹבֵרֵט, צוֹפִיּוֹת לְנַעֲרִים. סֵפֶר עֶזֶר לְצוֹפִים
וּלְמַפְקְדֵיהֶם. תּוֹרָגָם עַיִן וּסֶפֶר וְשֵׁרָה כְּנַטּוּאִיָּק. יְרוּשָׁלַיִם, הַמַּתְדוּרוֹת הַצּוֹפִים הַעֲבָרִים
בִּא"ר, דְּפוּס עוֹרִיאֵל, תַּרְפ"ז. 379 ע' 20:13.

303. בּוֹרְלֵא, י. כְּלִי כּוֹכֵב. תִּלְ-אֲבִיב, קֶפֶת הַסֵּפֶר, (דְּפוּס הַפּוֹעַל
הַצֵּעִיר), תַּרְפ"ז. 161 ע' 18:12.
קֶפֶת הַסֵּפֶר ק"ה.

304. בִּיאֲלִיק, הוֹיִם [נֹחֲמָן]. שְׁתֵּי אֲגֻדּוֹת: א. הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה
וּמַלְכֵת שֶׁבַח. ב. שְׁלֹמֹה וּבִלְקִים. תִּלְ-אֲבִיב, "דְּבוּר", (דְּפוּס "הַשְּׁחָר"),
תַּרְפ"ז. 24 ע' 25:17.

305. בֶּכֶר, בְּנִימִין זֶאֵב. נִצְנִי הַדְּקֹדֶק. חֲקִירָה הִיסְטוֹרִית בְּקִדְמוֹנוֹת
הַדְּקֹדֶק הַעֲבָרִי. מִתּוֹרָגָם... עַיִן א.ו. רִבִּינוּכִיָּק. וְנִלְוֶה לְזֶה קוֹנְטֵרֶם מִיּוֹחַד הַשְּׁלֵמוֹת
וְתִקּוּנֵם לְסֶפֶר פִּירוּשׁ לְכַתְּבֵי הַקֹּדֶשׁ מִיוֹנָה אֲבֵן גִּ'נָּאח. תִּלְ-אֲבִיב, (דְּפוּס אֲהֻדוֹת),
תַּרְפ"ז. 30,120 ע' 22:14.

306. בִּלְקִינֵד, יִשְׂרָאֵל. מַלְחָמוֹת הַיְּהוּדִים בְּרוֹמָאִים. תִּלְ-אֲבִיב,
"הַמֵּאִיר", (דְּפוּס הַשְּׁחָר), תַּרְפ"ז. 51 ע' 18:13.
עַם מִפֶּה "קְסִירוֹת רֹמָא" בְּרֹאשׁ הַסֵּפֶר.

307. בֶּן-צִבִּי, יִצְחָק. שֶׁאֵר יָשׁוּב. מֵאֲמָרִים וּפְרָקִים בְּדִבְרֵי יוֹמֵי הַיּוֹשֵׁב
הַעֲבָרִי בִּא"ר וּבַחֲקֵר הַמּוֹלֶדֶת. תִּלְ-אֲבִיב, "דְּבוּר", (דְּפוּס הַפּוֹעַלִים, יְרוּשָׁלַיִם), תַּרְפ"ז.
192 ע' 20:12.

מִתּוֹךְ שֵׁאִיפָה לְבִרֵּר עַד כִּמָּה יֵשׁ אִמֶּת הִיסְטוֹרִית בְּמִסּוּרָה הַעֲבָרִית, שֶׁאֵר־יִשְׂרָאֵל לֹא
נִתְרוּקְנָה אֶף פַּעַם מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְגִמְרִי, וְכִי אֶף בִּימֵים הַיּוֹתֵר קָשִׁים נִשְׁאָרוּ שְׂרִידֵי יִשׁוּבִים,
שֶׁהִמְשִׁיכוּ אֶת קִיּוּמָם, מִטַּפַּל הַמַּחְבֵּר זֶה כִּמָּה שָׁנִים בַּחֲקִירָה מְפֹרֶשֶׁת אֲדוּת שְׂרִידֵי יִשׁוּבֵי
יְהוּדִים אֵלֶּה. בַּחֲבֵה וּבַהֲתַמְסָרוֹת אֶסֶף חֲמֵר סְפֻרוֹתֵי הַנוּגֵעַ לְיִשׁוּבִים הַלָּלוּ, בְּקֵר בַּעֲצָמוֹ אֶת
הַמְּקוֹמוֹת הָעֲתִיקִים, חָקֵר אֶת עֲתִיקוּתֵיהֶם וְאֶסֶף יְדִיעוֹת מִפִּי תוֹשְׁבֵיהֶם; הוּא הַתַּעֲנִין בְּכָל
תַּגְלִית חֲדָשָׁה שֶׁנִּתְגַּלְתָּה בְּמִקְוֵמוֹת הַנִּכְנָסִים לְחוּג חֲקִירוֹתָיו וְיֵשׁ שְׁעָלָה בִּירוֹ לְגַלּוֹת תַּגְלִיּוֹת
חֲשׁוּבוֹת. אֶת תּוֹצְאוֹת עֲבוּדָתוֹ פָּרַס מִדֵּי פַעַם בְּפַעַם בְּמֵאֲמָרִים שׁוֹנִים, שֶׁנִּדְפְּסוּ בְּמֵאֲסָפִים שׁוֹנִים.

כַּעַת אֶסֶף אֶת כָּל מֵאֲמָרָיו (מִשׁוּם-מָה נִשְׁמַט מֵאֲמָרוֹ "לְתוֹלְדוֹת הַיְּהוּדִים בַּעֲזָה", שֶׁנִּדְפַּס
בְּסֵפֶר הַשָּׁנָה הָאֵלֶּי כִּיךְ אִי וְהַמֵּאִיר "לְיִשׁוּב הָאֲשֻׁכָּנוּיִם בְּכַפֵּר פִּקְעִיָּק", קִרְיַת-סֵפֶר שָׁנָה ג')
לְקִבֵּץ אֶחָד בִּשֶׁשׁ, שֶׁאֵר יָשׁוּב" וְהִנֵּה לְפָנֵינוּ אוֹצֵר בְּלוּם שֶׁל יְדִיעוֹת בְּמִקְצוֹעַ זֶה, שֶׁכֵּל מִתַּעֲנִין
בְּתוֹלְדוֹת הַיּוֹשֵׁב הַיְּהוּדִי בִּא"ר יִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ בַּחֲפֵץ לֵב.

לֹא כֵּאֵן הַמְּקוֹם לְדוֹן עַל פִּרְטֵי מִסְקָנֵינוּ שֶׁל הַמַּחְבֵּר, אֲבָל רְאוּי לְהַעֲיִר כֵּאֵן עַל כִּמָּה
לְקוּיִים בְּסֵפֶר, כִּי שֶׁהַמַּחְבֵּר הִנְכַּבֵּד יִתֵּן דַּעְתוֹ עֲלֵיהֶם וְיִתְקַנֵּם בְּמַהֲדוּרָה הַשְּׁנִיָּה:

רִצּוֹ, רִאשִׁית כָּל, שֶׁהַמַּחְבֵּר יֵאָחַד אֶת כָּל מִסְקָנוֹת-חֲקִירוֹתָיו עַל מְקוֹם יָשׁוּב אֶחָד
בְּמֵאֲמָר אֶחָד. מֵאֲמָרִים רַבִּים עַל נוֹשֵׂא אֶחָד קָשִׁים לְקִרְיָאָה אֶף כִּשְׁמֵם בָּאִים בְּמֵאֲסָפִים שׁוֹנִים,
וְאוֹלֵם אִם אֶפְשָׁר לְהַכִּין אֶת סֵבֶת רַבּוֹ הַמֵּאֲמָרִים בְּמֵאֲסָפִים בַּחֲדוּשִׁים שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ לְמַחְבֵּר

בזמנים שונים, היו רושם מוזר עושים הם על הקורא כשהם מקובצים כלם יחד בקבץ אחד. דבר זה מקשה גם על החוקר את אוסף הפרטים על הנושא המענין אותו ומה גם שאין לקבץ הנ"ל מפתחות.

לשם הדיוק ראוי שההוספות שנוספו בהוצאה זו תהיינה מסומנות ונכרות בתור הוספות, ולא כדרך שעשה המחבר ששלב את ההוספות בתוך הדברים הראשונים. יצא, דרך משל, שבמאמר שנתפרסם לראשונה בשנת תרפ"א נזכרת, בכואו בקובץ, מחברת שנדפסה בשנת תרפ"ו (ראה צד 167).

ציוני המקורות הם לקיים; יש כמה ידיעות שלא נרשם מקורן כלל, ויש ציונים לחצאין: שם המחבר בלי שם הספר. ד"ר י. לוריא נזכר פעמים רבות ואף פעם לא נזכר שם ספרו. במאמרים יש שחסרה השנה והגליון וכדומה, נמצא גם ציון משונה כזה: "הרמב"ם בספר המצוות שלו (סוף פרק הא' מהלכות קרוש החדש)"; ידוע שהלכות קרה"ח נמצאות בסי' יד החזקה ולא בספר המצוות.

יש להצטער גם על כך שהתמונות, שגצטרפו למאמרים במאספים שונים, נשמסו כלן בהוצאה זו.

לבסוף אעיר על השמטה אחת: המחבר, שספרו של ועקב מאנן היה פתוח לפניו, נעלם ממנו קסע חשוב לנושא הקירותיו, הנמצא בספר הנ"ל (ח"ב צד 204). שעליו באו על החתום אנשים "מעיר ביריה הסמוכה למדינת צפת", "עיר עקאל זיתון", "עיר ערמא", "עיר אלעליוה הסי" (=הסמוכה) לגוש חלב", "עיר אלגוש".

ש.ח.ק.

308. בן ציון אריאל, הלו"א. ירושלם, תרבות. (דפוס הפועלים, תרפ"ח).

110 ע' 12: 17.

הוצאה עברית של הספר שיצא ב-1920 בשם: Die Hochzeit des Todes.

309. בנימיני א. לשאלת תל אביב, בתור קורזרט יומי

ותחנה אקלימטית חרפית. (על יסוד חומר מדיציני ומטריאולוגי) תל אביב, (דפוס איתן), תרפ"ז. 23, [1] ע' 16: 24.

310. ברוך י. ל. בפרוודור המות; ספור מחיי רוסיה הבולשביסטית.

תל-אביב, "אורה", דפוס "הארץ", [1927]. 56 ע' 15: 20.

311. [פֶּרֶךְ] בראווער, יהודה נח. שער דלתי הלבנון... בשאלת

היתר הכניסה להר הבית בזמן הזה... ירושלם, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 18 דף 11: 14.

312. "גאולה" (חברה). פרטי כל של האספה הכללית השנתית...

שנתקיימה ביום 12/5/27 וביום 31/5/27... תל אביב, דפוס השחר, תרפ"ז. 26 ע' 17: 24.

313. גבירול, שלמה. שירי שלמה בן יהודה אבן גבירול.

מקובצים בעזרת חכמים על פי ספרים וכתבי יד וסודרים, מוגחים ומבוארים

ע"י ת. נ. ביאליק וי. ת. רבניצקי. תל אביב, "דבור", (דפוס איתן) תרפ"ז.

VIII, 62, 76 ע' 19: 26.

כרך שלישי, ספר ראשון. את הקורמים ראה: "ק.ס." שנה א' ע' 207 ושנה ג' ע' 7.

314. גור אריה/ יצחק. הרב צבי הירש קלישר, (עם חמונתו).
מבוא מאת י"ל הכהן פישמן. ירושלים, "התורה", (דפוס, "העברי"), תרפ"ח. 165 ע' 18:12.
315. גורקי מקסים. פוסה גורדייב. תרגום ש. הרשברג. ירושלים, "מצפה", (דפוס סטרוז תל אביב), תרפ"ז. 223 ע' 18:13.
316. גלובוס אלעזר ל. רבית, (ער חתימת התלמוד). ירושלים, דפוס ווייס, תרפ"ז. 21 ע' 23:16.
הוצאה מיוחדת מ"המשפ" כרך ב' חוב. דח.
317. גליקסון, משה. אחד העם. חייו ופעלו. ירושלים, (דפוס הארץ, תל אביב), תרפ"ז. 176 ע' 18:12.
עם פקסימיליה מכתב ידו בראש הספר.
318. [גרניבסקי] גראייבסקי, פנחס. זכרון לחובבים הראשונים וטובי עסקני הצבור בירושלים, לתקופת מאת השנה לבסוף הישוב האחרון של עדת האשכנזים בירושלים. חוברת ד"ו. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ז-תרפ"ח. 66, 50, 86 ע' 22:15.
את הקדמות ראה: "ק.ס." שנה ד' ע' 91.
319. [גרניבסקי] גראייבסקי, פנחס. ספר אבני זכרון אבני קדש בירושלים. מכיל... הכתבות העתיקות... בבתי מדרשה, מוסדות וחצרות קדשה, שכונותיה ופרוזיה... ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ח. 46 ע' 22:15.
320. גרנובסקי, אברהם. מסי הקרקע והחקלאות בארץ ישראל. תל אביב, מסחר ותעשיה, (דפוס עזריאל, ירושלים), תרפ"ז. 130 ע' 21:14.
הופיע גם באנגלית (115 ע').
321. גרנשטער, ע. מרחיבו עולם. תרגם מ. בן אליעזר. תל אביב, "אמנות", דפוס השחר, חש"ד. 309, [2] ע' 20:14.
322. "הארץ", דפוס. דוגמאות האותיות. תל אביב, דפוס, "הארץ", חש"ד. [22] ע' 22:23.
323. הומירוס. ספורי האודיסאה... לילדים... עם 8 ציורים... תרגם מאנגלית אשר ברש. ירושלים, מצפה, (דפוס ווייס), [תרפ"ח]. 101 ע' 15:11.
ספרה מצוירת לבני הנעורים.
324. הירץ [יוסף]. מעשה בראשית. אורמוריה בשלש מערכות. עברית מאת א. אשמן. יפו, דפוס שהם, [1927]. 14 ע' 16:10.
רק ליברטו.
325. הילפרין, יחיאל. אהביו ללב הפנינים. תל אביב, "הגנה", דפוס הארץ, תרפ"ז. 28 ע' 16:11.
- = ספר ירח ליל שיחות ואגדות חוברת ב'. את הראשון ראה: "ק.ס." שנה ד' ע' 92.

326. הילפרין, יחואל. בקרן זוית. שירי משחק צנני ילדים ולכתיר-
ספר. המוסיקה מאת יואל אנגל. תל אביב, הגנת, תרפ"ז. 40 ע' 24:16.
הלך שני: משירי הארץ, שירי משחק לתינוקות, חגים וזמנים, בין הבריות.
את הראשון ראה: "ק.ס." שנה ד' ע' 92.
327. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. דין וחשבון
לועידה השלישית של ההסתדרות. מפעולת ההסתדרות ומוסדותיה (אדר, תרפ"ג-
תמוז, תרפ"ו). (תל אביב, הועד הפועל, (דפוס "אחדות"), תרפ"ו. IV, 80,539,
56 ע' 27:20.
328. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. הקואופרציה
היצרנית של העובדים בא"י. תל אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ז. 43 ע' 19:13.
329. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. גוש שמאלי. לאחר
ועידת ההסתדרות. מוצא ע"י הגוש השמאלי בהסתדרות הכללית. תל-
אביב, דפוס "אמנות", 1927. 20,2 ע' 22:15.
330. הסתדרות העובדים העברים הכללית בא"י. מועצת פועלי יפו.
דין וחשבון... תשרי תרפ"ה-תמוז תרפ"ו. תל אביב, מועצת פועלי יפו, תרפ"ו.
276 ע' 19:14.
331. הסתדרות פועלי הרכבת, הדאר והמלכרף בא"י. ידיעות ...
(מכתב חוזר לחברים). חיפה, (דפוס סוכובולסקי), 1927? 4 ע' 31:23.
332. הסתדרות הפועלים החקלאים בא"י. דין וחשבון לועידה
השלישית של הסתדרות הכללית מפעולת ההסתדרות החקלאית (אדר, תרפ"ג-
תמוז תרפ"ו). תל-אביב, המרכז החקלאי, דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ו. 80 ע' 27:20.
333. הסתדרות הציונים הכלליים בא"י. לקראת הקונגרס ה"ו.
מצע לבחירות... תל-אביב, דפוס "הארץ", תרפ"ו. 8 ע' 24:16.
334. ואחדות אזרחית-לאומית בא"י. הקונגרס ה"ו וההתאחדות
האזרחית-הלאומית בא"י. תל-אביב, דפוס איתן ושושני, (תרפ"ו). 4 ע' 50:35.
335. וילניץ, ש. ציורים. יפו, דפוס מ. שהם, תרפ"ו. 22 ע' 16:12.
336. ועדת הלכסיקון של הסופרים והספרות העברית. זכריה
פישמן, יוצר הלכסיקון של הסופרים והספרות העברית, למלאת שנה למותו.
ירושלים, ועדת הלכסיקון של הסופרים והספרות העברית. (דפוס עזריאל), תרפ"ו.
40 ע' 16:12.
337. נעקנין דוד. וירבר דוד. זאת פעולת... הרב... איזה שות
על ד' טורים... ממה שנשאל להלכה ולמעשה. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ו.
171, 82, 121 דף 22:15.

338. ורדי, ז'לזר. ריגול טו. אופרה בשלש מערכות (ארבע תמונות)
הטופס מאת פ. מ. פראווע... תל-אביב, דפוס אהדות, (תרפ"ח). 9, 6 ע' 23:9.
האופרה הארצישראלית, הוצאה שניה. ראה גם "קס" שנה א' ע' 18. חלק באנגלית.
339. חרבות ירושלים... מגיד מקצת הצרות אשר עברו על ירושלים
ע"ק ויתריבות... תוצאה שניה עם מכוא הערות הוספה של מקורים... ומפתחות
מאת אליעזר ריבלין. ירושלים, דפוס סלום, תרפ"ח. 60 ע' 22:15.
הס' הזה נדפס בפעם הראשונה בניציאה שפ"ו.
340. יברכיהו ישראל. סלון אידיש-עברי. ירושלים, מצפת,
(דפוס הפועל הצעיר, ת"א), תרפ"ח. II, 262 ע' 18:18.
341. יברכיהו ישראל. מתוך ההפכה. רומן בשלשה חלקים מחיי
יהודי אוקראינה בימי הרכולוציה הרוסית הגדולה שבשנות 1917—1920. תל-אביב,
„זרעאל", חש"ד. 64 ע' 24:16.
חבורות א—ד.
342. [ינובסקי] יאנאווסקי שלמה. סדר העבודה לר"ה ויום כפורים
באור על הפסוק... ביאור על השלשה קולות של השופר... לקחת... מפרסם
ראשונים ואחרונים. תל-אביב, דפוס מ. שחם, תרפ"ז. 4 דף 23:18.
343. יקותיאל יוסף. ספר חקי כדור הרגל לפי ההחלטות
הרשמיות של הועד הבין-לאומי... ירושלים, עזריאל, תרפ"ח. 48 ע' 13:11.
344. ירושלים. בית חולים „משגב לדרך". דין וחשבון... לשנת
תרפ"ז... ירושלים, (דפוס כהן), [תרפ"ח]. 30 ע' 22:15.
345. ירושלים. בית חנוך עורים לבני ישראל. רשימת הנדבות
מבתי הכנסיות... בשכת חנוכה תרפ"ז. ירושלים, בית חנוך עורים, תרפ"ז. 19 ע' 22:15.
346. ירושלים. בית המדרש למורים העברי. פרשת החגיגה להנחת
אבן היסוד... לבנין בית המדרש... ירושלים, ועד הכנין של בית המדרש למורים
העברי, דפוס וים, תרפ"ז. 28 ע' 24:17.
347. ירושלים. בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי. סדר המקצועות
במדעי היהדות. מוצע ע"י המחלקה היודאיסטית בביה"ס... ירושלים תרפ"ז.
91 ע' 34:21.
נערך ע"י הד"ר גרשם שלום. בהקדמה.
348. ירושלים. בתי מחסה לחולי רוח וחשוכי מרפא. ספר החשבון 21
לשנות תרפ"ג-תרפ"ז. ירושלים, (דפוס כהן), תרפ"ז. 26, [10] ע' 24:16.
עברית ואנגלית.
349. ירושלים. כולל חב"ד. תקנות וחכיות הנדיבום והחברים, גבאים
ועוזרים לקופת הרמב"ם הן וכולל חב"ד בארץ החיים. מיסוד... אדמו"ר הזקן...
ירושלים, דפוס צוקרמן, חש"ד [תרפ"ז] 20, [8] ע' 10:7.

350. ירושלם. מאה שערים, חברה. דין וחשבון מעשי וכספי אדר תרפ"ה-תמוז תרפ"ו. ירושלם, ועד חברת מאה שערים, (דפוס ארץ ישראל), תרפ"ו.
16 ע' 24:16.

351. ירושלם, ירחביה' אגודה הדדית. דין וחשבון לשנים תרפ"ה, תרפ"ו ותרפ"ז. ירושלם, דפוס, "טוריה", (תרפ"ח). 6 ע' 13:23.

352. כהן, אליהו צ. מסי הבולרים לפי פקודת 1927. תל-אביב, חוקי הארץ, תרפ"ח. 37 ע' 13:19.
הופיעה בינתיים גם הוצאה שניה.

353. לוצטו, משה חיים. ... מגדל עז או תמת ישרים. יו"ל מונה... בצרף מכוא והערות ע"י שמעון גינצבורג. תל-אביב, דפוס השחר, תרפ"ו.
א, 199, [11] ע' 14:21.

354. לוריה, מ. תיאודור הרצל והשקפותיו הפוליטיות והחברתיות. תל-אביב, "משמרת חרשה", (דפוס אחדות), תרפ"ו. 189, [11] ע' 14:22.

355. ליבונטין (משולם). התמונה הקלינאית של בורדס טרופי בא"י. [ירושלם], תרפ"ז 10 ע' 16:24.
הדפסה מיוחדת מ"הרפואה" חוב. ג.

356. ליפסון, מ. אנשי מדות. I/II. גדולי ישראל במדותיהם בשיחותיהם ובארחות חייהם. תל-אביב, "דביר", דפוס הארץ, תרפ"ז-פ"ח. 31, 30 ע' 13:21.

357. ליצמן, [ולטר]. משפט פיתגורס בצירוף סקירה על בעית פרסה. תל-אביב, ירושלם, "מדע ואמנות", (דפוס איתן), תרפ"ו. [31], 90, 13:19.
ספריה מתמטית, יו"ל ע"י בנימין אמירה, חוב. א.

הספר הוא החוברת הראשונה בספריה מתמטית הוצאת ע"י ד"ר ב. אמירה. מסרת הספריה היא — הוצאת ספרי קריאה מתמטיים קלים לקורא בעל השכלה בגבול ביה"ס התיכוני. ראויה לציון מיוחד היא רשומת המנחים בסוף הספר עם תרגום לערבית, צרפתית, גרמנית, אנגלית ורוסית.

358. מבשין [ברונשטיין] מנחם. כתבי מנחם מבשין... ירושלם, דפוס העברי, תרפ"ח. [71], 332 ע' 14:22.

חלומות בהקיץ. דברי חזון ואגדה. דברי משל ושנינה. רשימות וציורים. הסופר מנחם מבשין (קורס מנחם מנדל ברוינשטיין) אסף בספר זה מסות שונות שכתב בעתונים שונים, החל משנת תרע"א ועד היום הזה, בצרור עלים אלה צרתי את חלומותי אשר חלמתי לעמי ואשר רבם לא באו, יען לא חלם אותם העם...

359. מדר, פ. ו. אל הררי סהר. תרגם י. שף. ספר ראשון, ספר שני. תל-אביב, "אמנות", דפוס, "השחר", [1927]. 414 ע' 13:19.

360. מיוחס, יוסף. ילדי ערב. ספר האגדות. ספר ראשון: אגדות התורה. תל אביב, "דביר", (דפוס, הארץ), תרפ"ח. 86 [1] ע' 14:20.

361. מלמד, עזרא ציון. מלון אספרנטו-עברי. (בצרוף מכנה השפה ודקדוקה, תרגילים וספורים). ירושלים, התחיה, דפוס מוריה, תרפ"ח. XVII, 87 ע' 15:11.

362. המפלגה הקומוניסטית בא"י. שביעי לנוכח מבר. עשר שנים לקיום רוסיה הסובייטית. מוצא ע"י הועד של פ.ק.פ. בקמק. 1927. 12 ע' 21:17. בהקדמה.

363. מרזקובסקי, ד' (מישרי). יוליוס הכופר. רומן היסטורי. תרגם י. רבינוביץ. ירושלים, מצפה, (דפוס עזריאל), תרפ"ז. III, 241 ע' 18:13.

364. מרזקס, קרל. המניפסט הקומוניסטי [מאת... ופרידריך אנגלס. בצרוף הערות ורשימות ביוגרפיות מאת המתרגם. תרגם ד. קלעי. מהדורה שניה. תל אביב, הוצ. "ברזלי", דפוס אחדות, תרפ"ז. 75, [1] ע' 17:12.

365. משה בן מימון. ספר המצות... וההונים עליו השגות הרמב"ן... ס' מגילת אסתר להרב... יצחק די ליאון מנן ומחסה לרבינו הרמב"ם מההשגות שהשיגו הרמב"ן... ונלוח אליו ספר יד הלוי פירוש... על י"ד חשרשים בכלל ועל כל מצוה ומצוה בפרט חברתיו אני יצחק שמחה ברי יוסף דוב למשפחת הורוויץ... ובסופו דרוש מאדוני אבי כשם חשבונו של עולם. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ז, 286, [4] דף 27:21.

366. משה בן נחמן. חדושי הרמב"ן... על מסכת יבמות יצא לאור בהגהה ותקונים ע"י [איסר זלמן מלצר] חברת מו"ל ספרי ראשונים עתיקים וכתבי יד. ירושלים, דפוס צוקרמן, תרפ"ז. [1] ע' 29 דף, [1] ע' 35:25.

367. משפט השלום העברי העליון, תל אביב. תזכיר אל חברי הקונגרס החמשה עשר מאת... תל אביב, (דפוס הארץ), תרפ"ז. 5, 9 ע' 24:17. חלק גם בגרמנית.

368. נבון, צבי. הרצאה על המצב בתנועה הציונית. קול קורא. תל אביב, דפוס הפועל הצעיר, חש"ד [תרפ"ז]. 22 ע' 22:15.

369. נהלל. כית הספר החקלאי לצעירות. תכנית... לשנות תרפ"ח-ט תל-אביב, דפוס הפועל הצעיר, תרפ"ח. 15 ע' 17:12.

מיסודה של "הדסה", סניף ההסתדרות העולמית לנשים ציוניות בקנדה.

370. נורמן. כיצד אספר לבני... (שיחה בשאלת המין). עברית: ק. י. תל-אביב, (דפוס "אחדות"), תרפ"ז. 38, [1] ע' 12:8.

371. נשרי (אורלוב), צבי. התעמלות לקטנים. תל-אביב, "קוהלת", דפוס איתן, תרפ"ז. 32 ע' 17:12.

372. סימון, ארנסט תומפסון, נכורי החיות, תרגם ח. נ. שפירא. (ספר שני). תל-אביב, "אמנות", (דפוס "השחר"), ותרגמו. 143 ע' 13:19.

את הקודם ראה: "ק.ס." שנה ד' ע' 10.

373. סילמן, קלווין יהודה. זמרי עם. ירושלים, לכו נרננה, תרגמו — ח. 13:17.

ב: הבה נתפסות. כי ראשי אנוחה ל. המחתן אלהינו. ג: תחת שוח הירקק. האדרת. כשהרבי אלימלך. ד: הבה נתחדשת. הס, חס הרבי נע. נאף ברי. כל חוברת בת 4 ע'. את החוברת א' ראה: "ק.ס." שנה ד' ע' 10.

374. סילקיני, נ. ב. שירים. תל אביב, דפוס קואופרטיבי, "אחדות", תרגמו. [1], 189, [1] ע' 14:20.

הוצאת "חברים" באסריקה על יד "דבור" אי.

375. סעדיה בן יוסף אלפיומי, פרוש רב סעדיה נאון על מסכת ברכות עפ"י כתב יד ישיב יחידי בעולם שנמצא בהגנוזה. עם העתקה עברית ועם באורים והערות בשם יד אהרן מאתי שלמה ווערט הייטער... מהדורה תנינא בהוספות רבות ותקונים. ירושלים, דפוס "ציון", תרגמו. 87 ע' 13:21.

376. ספיר, יצחק יהודה. שרגי נהורא. דרושים וחדושים לשבתות ולמועדי השנה לזמנים ולמקרים שונים. פתח תקוה, דפוס "התחיה", תרגמו. 9, 106 ע' 15:22.

377. ספריה קטנה. תל אביב, בהוצאת פ. גינזבורג, דפוס הארץ, תרגמו. 12:17.

יב. שניצלר, ארתור. העלמה אלזה. ספור. תרגום ד. קמחי. 64 ע'. יג. גינזבורג, שמעון. א) הדבור הלבן. ב) אושר. ספורים. 30 ע'. יד. אנונציו, גבריאלה ד'. סות הדוכס אופינה ועוד ספורים. תרגום י. למדן. 27 ע'.

מו. חורנין, יעקב. מעשה חליל. ספור. 29 ע'. נו. הרצל, בנימין זאב. א) נכסי החיים. ב) תרופה לסרה שחורה. ספורים. תרגום: מ. בן אליעזר. 31 ע'. זו. סמילנסקי, משה. טובה (מתולדות נערה אמללה אחת). 27 ע'. יח. מולטאטולי. סעיד ואדינדה. ספור. 26 ע'. יט. שוער, אברהם. בעלי פרנסות. ספור. 30 ע'.

כא. טורגניב, י. ס. אסיה. ספור. תרגום יעקב קופליביץ. 59 ע'. כב. עגנון, ש"י. א) ספור השנים הטובות. ב) מעשה הרב והאורה. 27 ע'.

כג. קורולינקו, ול. חלומי של מקר. ספור. תרגם א. ז. רבינוביץ 32 ע'

כד. הורוביץ, יעקב. מזמור הנקמה. 31 ע';

כה. סטבסקי, מ. היתום. ספור. 29 ע'.

את הקדמים ראה: "ק. ס." שנה ד' ע' 96.

378. פייכמן, יעקב (מסדר). ספר הארץ. אנתולוגיה של ארץ ישראל. (היוצאה בהתעוררותה של הקרן הקימת בשנת חיובל לעבודתה). תל אביב, "דביר", (דפוס אתיון), תרפ"ז. 10, 586 ע' 19:28.

379. פישמן, זכריה. אגדות ארץ הקדושה. ציורים מאת ש. עובדוהו. תל אביב, "קפת הספר", (דפוס אחדות), תרפ"ז. 107 ע' 13:18.

380. פֶּסְטְלוּצִי, יוהאן היינריך. כיצד מסמדת גרטרוד את בניה. נסיון להדריך את האמהות ללמד בעצמן את בניהן. מכתבים. טורגם ע"י א. יערי. ערוך בידו מ. ליפסון. ירושלים, "אוצר המורה", דפוס ארץ-ישראל, תרפ"ז. 24, 175 ע' 14:22.

אוצר המורה, נוס. א.

381. פרוסקין, אריה ליב. ספר תולדות הכמרי ירושלים משנת ר"ן עד תר"ל עם תולדות המחבר ותמונתו. יו"ל עם מבוא והערות ע"י אליעזר ריבלין... ירושלים, דפוס סלומון, תרפ"ח. 167 ע' 16:24.

חלק שני: מסוף המאה הרביעית לאלף השני עד סוף המאה החמישית. החלק הראשון הופיע בוילנא בשנת תרל"ד בשם "אבן שמואל".

382. פרלס, פ[ליקס]. מהו לנו מדע המקרא? הרצאת הפתיחה... במכון לסדעי היהדות של האוניברסיטה העברית. ירושלים, האוניברסיטה העברית, (דפוס עזריאל), תרפ"ז. 22 ע' 21:16.

אגודת האוניברסיטה העברית בירושלים, א.

383. פריץ, י[צחק] ל[יבוש]. ספורים וציורים. ירושלים, "קהלת", דפוס ארץ ישראל, תרפ"ז. 5, 6 ע' 11:16.

אוצר התלמיד, חוב' ב.

384. צייכוב, אנטון. ערבה. ספור. תרגום מ. חריומן. ירושלים, מצפה, (דפוס ציון), תרפ"ז. 123 ע' 13:17.

385. [צ'רינגסקי] משערוינסקי, יהושע בן יוסף. תשואות חן חלק שני בשם וישר כת... גם מאמרים נידן אמירת הקדוש... ירושלים, דפוס "ברסלב", תרפ"ז. 181, 106, 151 ע' 15; 23.

את החלק א' ראה "ק.ס." שנה ב' ע' 236.

386. קוטליאר, אברהם. מסכת דרך ארץ החדשה עם פ' רשי ותוספות. ב' מחזור קטן כולל הגהה לפסח... אקדמות משלוח מנות לרב דר'

גריעז... פיוטים לראש השנה ולכל השנה. ג' ילקוט חרש, מאמרים, שירים, מלתא
דכדוחותא... בעברית ויהודית... תל-אביב, דפוס איתן ושושני, תרפ"ז. 102 ע' 14:20.

387. קוק, אברהם יצחק. ינה ותפלה ליום שבת הנשק ט"ז
מרחשון תרפ"ח, 11 נובמבר... ירושלים, דפוס סלומון, תרפ"ח. 3 ע' 15:23.

388. קיפלינג, רודיארד. ספר היער. תרגם י. ל. ברוך. תל-אביב,
„אמנות", (דפוס השחר), חש"ד 1927, 192 ע' 12:19.

389. קלוזנר, יוסף. הרעיון המשיחי בישראל מראשיתו ועד
התימת המשנה... הוצאה שניה מורחבת... ירושלים, (דפוס הפועלים), תרפ"ז. [V],
345, [1] ע' 18:25.

המחבר הנכבד רוצה לתת לנו בספרו „אמונות והדעות המשיחיות בכל הזמנים
והתקופות על-פי השתלשלותן ההיסטורית" ולהראות את „התקשרותן ואחיותן
במאורעות ההיסטוריים" (עמ' 5). שלשה חלקים בספר שלפנינו: הרעיון המשיחי בתקופת
הנביאים (ע' 3 — 149). הרעיון המשיחי בספרים הגנוזים והחיצונים (ע' 153 — 243)
והרעיון המשיחי בתקופת התנאים (ע' 247 — 336). שלשה החלקים האלה נתפרסמו בזמנים
שונים (תרס"ז, תרס"ח, תרפ"א ותרפ"ג) ועכשו כנס אותם המחבר „לחבור אחד כולל שיהיה
בו „ציור של מהתפתחותו של הרעיון המשיחי" מראשיתו ועד — „לעת-עתה" — חתימת-
המשנה. שבה נשלמה תקופת היצירה המקורית של עם ישראל על אדמתו (עמ' 247).
החלק הראשון מהחיל בהרצאת המחבר על „אמונת-המשיח והיעוד-המשיחי" על
„מוצאו וראשיתו של הרעיון המשיחי, רמזיו בתורה ונביאים הראשונים", ואח"כ הוא עובר
לנביאים ומשתדל לתת לנו ציור בהיר מהשקפותיו, רעיונותיו וחזיונותיו המשיחיים של כל
נביא ונביא, למצוא את הקשר שביניהם ובין מאורעות זמנו של הנביא ולהסביר אותם גם
ע"י מהלך חייו, תלדותיו וגורלו. בחלק השני עובר המחבר אל הספרים הגנוזים והחיצונים,
מצוין את זמנם ומשתדל „לדלות" מהם ציוריהם המשיחיים, לעמוד פה ושם על רמזי
מאורעות הזמן בהם ולהסבירם לנו מתוכם, ובחלק השלישי ניתנה לנו הרצאה שיטתית על
הדעות המשיחיות של תקופת התנאים, מסודרת לפי הענינים (ימות המשיח
ועולם הבא, הקץ, ודורו של משיח וכו'). השיטה השונה בהרצאת הדברים ובסדרם פוגמת
במקצת באחדותו של הספר, אם כי בסקירות הכלליות בסוף שני החלקים הראשונים ובפתיחה
ההיסטורית בראש החלק השלישי יש משום נסיון מוצלח לישר את ההדורים האלה, הנובעים
במקצת מתוך זה שחלקי הספר נתחברו בזמנים שונים. חשיבותו של הספר היא לא רק
בחומר העשיר להשתלשלות האידאולוגיה המשיחית שנאסף בשקדנה רבה ע"י המחבר, כי אם
גם — ואולי בעיקר — במסגרת ההיסטורית שהוא רוצה להכניס בה ההשתלשלות הזאת, וביחס
למסגרת היסטורית זו רואה אני צורך בדבר להעיר אי-אלה הערות כלליות. ראשית כל יש
לשים לב לעובדה, כי מבחינה היסטורית אין הרעיון המשיחי אלא חלק בלתי נפרד של
היעוד הדתי הכללי של עם ישראל („בחירת ישראל"), וכל הרצאה היסטורית
שאינה מתחשבת במדה מספקת עם עובדה זו יש בה משום „תלישות" ומביאה את המחבר
בהכרח לתפיסה „פשיטנית" ביותר. דוגמא של תפיסה „פשיטנית" יש, לדעתי, לראות בהסבר
ההיסטורי שהמחבר נותן למוצאו של הרעיון המשיחי: ילדותו של עם ישראל היתה אפלה,
לא היה לו „תור זהב" בעבר, ולכן שם תקוותו בעתיד והעתיק את „תור הזהב" שלו לעתיד...

(ע' 12 — 13). המחבר מודיע ברורות שאין הוא נכנס לחקירה מוקדמת. אם יש גרעין היספורי בספורים על האבות ואם יציאת מצרים תחת הנהגתו של משה עובדה היסטורית היא או אינה אלא דברי אגדה (שם); הוא נשען רק על הציורים שהצטיירו במוחה של האומה (המסורות הקדומות) על ילדותה. ואולם הרי יש מקום למעון. כי עצם היחס לעבר (והמסורות הלאומיות אינן רק זכרונות, כי אם גם הערכות!) אינו אלא תוצאת הרגישות הלאומית. תוצאת הסכומים והתקוות לעתיד, אשר לאורם רגילות האומות לתפוס ולהעריך את עברן. — גם מספורי האבות וגם מתאורי יציאת מצרים יש לדעתי, להסיק כי בימים ההם היו כבר התקוות להגשמת ההבטחות כח חי ומפעיל את זמיונה של האומה. — ולדבריו הנכונים של המחבר על אישיותו הרוממה והגראנדיוזית של הגואל הראשון (משה) שהיתה לסמל של הגואל בכלל יש להוסיף כי גם החפץ מזה נכון, וכי אותם היעודים הגדולים והאנטיגרסיים הגלומים במדה ידועה בעצם מהותה של אמונת האחרות גם הם מצדם השפיעו על תאור דמות דיוקנו של הגואל הראשון שהופיע בראשית התייחדות הדתית והלאומית של ישראל. לא התקוות הנפרדות על עתידותי המזרחיים של עם ישראל, שאנו מוצאים בפרשת בלעם, הן השפיעו שממנו נתרקם אחר-כך הרעיון המשיחי בכל הודו והדרו (ע' 23), כי אם להפך: אותה הקונצפציה המעורפלת קצת של האחרית (שלפון אלהים, מלכות השמים) העתידה להתגשם ע"י עם לבדד ישכן ובגוים לא יתחשב, הנמצא תחת חסותו המיוחדת של האלהים היא ששמה עליה ויסוד לתקוות נפרדות אלה. ועוד אחרת. אם המחבר מביא בחשבון — ובצדק — את הציורים הדמיוניים הקדומים של האומה על עברה, הלא אין לעבור גם על ספורי האבות, התופסים את עצם התהוותה של האומה כהתגשמותם של יעודים גלומים בהתעוררות דתית קדומה (בראשית 12: א — 17: יד; סוף ד — ו). — בכל אופן, רק מנקודת-השקפה זו אפשר למצוא את המדה הנכונה להערכת השפעתם של הציורים המשיחיים הקדומים (בכל ומצרים) על התפתחותו של הרעיון המשיחי בישראל, שאלה שהמחבר נוגע בה בכמה מקומות (ע' 11, 17, 43, 101 ועוד). אמנם, אין המחבר מסיל שום ספק שאינם אלא ציורים מיתולוגיים (עמ' 17 — 18), וכי תכנו האידאולוגי של הרעיון המשיחי (תקות האומה ונחמת האנושיות) הוא כולו יצירת הנביאים. ברם, ודאות זו מעונה ברור יותר מפורש ולאמתו של דבר יש לנסח את השאלה בצורה יותר כללית: באיזו מדה יש לקשר את התייחדות הדתית והלאומית של ישראל (יעודים דתיים ומשיחיים) בתנועה הדתית הגדולה שהקיפה את ארצות המזרח במחציתו השנייה של האלף השני לפני הספירה? ומי שרוצה למצוא את המסגרת ההיסטורית להשתלשלות הרעיון המשיחי אינו יכול לבלי לעמוד על שאלה זו ולבלי לבקש לה פתרונים. בצורה זו או אחרת... על כל פנים רק לאור הקשר האורגני שבין היעודים הדתיים של ישראל ובין היעודים המשיחיים בישראל יש לתפוס גם את המושגים הראשוניים והעצמיים שבאמונת ישראל, מושג הברית וגיוס ה', אשר התפתחותם יש לה חשיבות מיוחדת להשתלשלות הרעיון המשיחי. כל ברית היא על תנאים, וכשם שמלוי התנאים גורם לררישת קיום ההבטחות, כך קיום ההבטחה מעיד על מלוי התנאי. דוד הוא המשיח מפני שעל ידו נתקיימו לראשונה ובמלואן ההבטחות הברית. ומשום כך יש גם לראות בשמו של דוד ביעודים המשיחיים, דוד פשוטו כמשמעו ולא ברית דוד (והשנה גם אצל ישעיהו י"א, ויצא חסר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה!). וגיוס ה' הוא איפוא יום הופעת ה' יום קיום ההבטחות, יום נצחוננו של ישראל, (עמוס ה' י"ח: הוי המתאווים יום ה') ולא כדעת המחבר (עמ' 28, 40) שזהו יום הגדול שבו יענשו הרשעים וינתן שכר טוב לצדיקים. הפסק

הנבואה „ביום ההוא“ (עמוס ח' י"א — י"ג) באה להראות, שהאלהים לא בא לקיים את הבטחותיו, מפני שכני ישראל לא שמרו על הברית, ולא כדעת המחבר (עמ' 29) שכוהן כבר כלולה הפורענות של „השתכחות התורה מישראל“. ובכלל, נבואותיו המשיחיות של עמוס יש להבין כהתקפה על האמונה המשיחית העממית.

„פשטנות יתירה“ יש לראות גם בשופת ההסבר ההיסטורי של המחבר בתארו לנו את התפתחותו של הרעיון המשיחי בדרגותיו השונות. בודאי ובודאי נכונים דבריו, כי היעוד המשיחי הוא „החלק החיוני שבדברי הנביאים“, — שהרע היה בהווה, והטוב לעתיד לבוא, שהרע היה במציאות, והטוב באידאל (ע' 16 — 17) ושהרעיון המשיחי לא היה מעולם רעיון מופשט שהוא למעלה מן הזמן ומן המקום (ע' 71). ואולם המסקנה ההגיונית מדבריו אלה, המסקנה כי תולדות הרעיון המשיחי הן במדה מרובה תולדות האידאליים החברתיים ומסגרתה ההיסטורית של השתלשלות האידאליים האלה היא פרשת הלוקיים החברתיים מדור לדור — לא הוסקה למעשה. המחבר מקדיש הרבה מקום לערך לברור המצב המדיני, ביחוד בתקופת הנביאים (ע' 26, 35 — 37, 57 — 58, 68 — 71, 91 — 93 וכו'), ואולם ביחס למצב הכלכלי והסוציאלי הוא מסתפק רק בציונים קלים פה ושם (ע' 27, 47 ועוד). ואולם גם התכן האידאולוגי של הרעיון המשיחי וגם צורות גילוייו יש להבין רק סתוך אותו האפי המיוחד של המבנה הסוציאלי בישראל בימים ההם. בנידון זה יש חשיבות לא רק לנגודים הסוציאליים (שאינן, אגב, לצמצם אותם כחוג המלחמה בין „הגבורים“, בעלי האחוזה, וה„דלים“), אלא גם להורסו סוציאלי שבו מותנים הנגודים האלה: שבטים נודדים, שומרי ארח קדומים, ועל ידם מרכזים עשירי-תרבות, שלטון משפחות מיוחסות, שידעו להשתמר ולעמוד איתן, בין המלכה והיחיד, וערים מיושבות, שמרובים בהן „בני בלי שם“ וגרים (שירידי התושבים הקדמונים) הנלחמים לזכויותיהם. „שרי מדינות עם „נעריהם“, „שרי הרכוש“ עם אכריהם ורועיהם, כהני „מקדשי-מלך“ עם נבואיהם וכו' וכו', כל המשתר המגון והמרכב הזה הוא החלק העצמי היותר-חשוב של המסגרת ההיסטורית להשתלשלותו של הרעיון המשיחי. — ויש להצטער שהמחבר הנכבד לא הקדיש לו את תשומת-הלב הראויה לו.

„פשטנות יתירה“ זו הביאה את המחבר הנכבד לידי סכימטיות ידועה גם בהצאתו על השקפותיו המשיחיות של כל נביא ונביא. בשלשלת משיחית-מסוימת של הסא ופורענות, תשובה וגאולה הוא נגש לכל נביא ונביא ומראה לנו כי כמעט אצל כל הנביאים אנו מוצאים חליתותיה של שלשלת זו (ע' 79). ברם, דומני, שבתעודתו של החיספסוריון היא לא רק להראות את הדמיון שבין התופעות, כי אם לעמוד גם — ואולי בעיקר — על ההבדלים שביניהם. דור דור וחפא, דור דור ופורענות, ואין שני נביאים מהנבאים בסגנון תשובה אחד ואין הם מצפים לאותן דרכי הגאולה.

ולכן אם נעמוד על ההבדלים האלה נקבל סכימה שונה ואפילו טרמינולוגיה מיוחדת אצל כל נביא ונביא. כך, למשל, החמאים העמוס מונה בבני דורו חם פשעים, כלומר בעיקר חברהיים-משטרניים שהוא תולה אותם בשלמונות העם וראשו (עמוס ב' ו' — ה' י"א; ג' מ' — י' ד'; א' ה' — מ' י"ב; ח' ד' — ו') ובמקצת חברתיים-דתיים (ב' י"א; ד' ד' — ה' ח' — כ"א — כ"ד; ו' ג' — ו'). התשובה שהוא קורא אליה היא תקון הצבור למעשה למען קדם את הפורענות (ה' ד' — ו' י"ד — מ' כ"ג — כ"ז). שהוא נראית לו בצורת הסתלקות ה' מהברית עם ישראל, מפלת העם במלחמה וגלותו מעל אדמתו (ב' י"ג — מ' י"ז; ג' י"א — מ' י"ז; ד' ב' — ה' א' — ג' ו' — מ' כ"ז — כ"ז).

כ"ו—כ"ז; ו': ז' / ו"ד; ו': י"ז). נבואת הגאולה שבספרו היא רק חוספת מאוחרת; השתדלותו של המחבר לפרש עמוס ט': ז'—ט"ו כנבואה אחת (עמ' 29—30) יש בה במקצת מן הדרוש הנאה והמשובח. בכל אופן תמוה הוא לדבר דוקא אצל עמוס על „הישועה שהיא תלויה בתשובה או שהיא חסד" (עמ' 26). מושגים שאינם נפגשים כלל אצל עמוס ושנתחדשו רק ע"י הושע.

ואולם אם ביחס לחלק הראשון יש למען כלפי שיבה של המסגרת ההיסטורית שגית נה ל"ו, הנה ביחס לחלק השני יש רק להתאונן על העדרה הגמור כמעט על מסגרת כזו. בעשית של השממה זו (שבאה מפני אי רצונו של המחבר לחזור על הדברים שנאמרו על ידו בספרו „היסטוריה ישראלית", השוה „הערה כללית" עמ' 153) אנו מרגישים „תלישות" ידועה בהרצאת הדברים שחשיבותם כשהיא לעצמה היא מרובה. ועל זה יש להצטער ביותר מפני שהתקופה הזאת — תקופת פזווי היהודים בעולם העתיק והשפעתה של ההיליניסטיות עליהם — הגבורה את פעילותם המשיחית של היהודים והרחיבה את אפקי מחשבתם הצבורית, ומשום כך יש למד בתקופה זו את האידאולוגיה המשיחית באמת-מדה עולמית-תרבותית. ובמאוריו של ספר חנוך וברוך הסורי, ובתפיסתם החברתית של „חכמת שלמה" וגזון „הסבילות" משתקפות, השתקפות אידאולוגיות והיסטוריות, תפיסות סוציאליות ודתיות של העולם ההיליניסטי אשר לבירורן והבנתן יש ערך מכריע בחקירת תולדות ישראל בתקופה זו.

גם בחלק זה אין אנו רואים את הקשר שבין היעורים הדתיים והמשיחיים. ועובדה זו. מסיפה לרשם „תלישות". סוף כל סוף אין כלל להבין את הפעילות המשיחית בלי התעמולה הדתית הכבירה בין הגוים, ואין לתפוס לא את בקרת התרבות ההיליניסטית (ספרות הפולמוס) בלי הצורך המתמיד של צמוד סניגוריה על היהדות ולא את האידאול הסוציאליסטי של הסיבילות (ג', 218—248; המחבר לא הביא משום-מה קטע זה) מבלי הסברת המלחמה הסוציאלית הגדולה של התקופה ההיא גם בישראל וגם בעולם הגדול.

החלק השלישי מצטמצם, כאמור, למעשה בבירור הציורים המשיחיים של התקופה. צמצום זה עלה לו יפה הודות לבהירות החומר ולחלוקתם לפי ענייניו. ועוד הערה אחת ביחס לדרכו של המחבר בקביעת זמנם של המקורות. נדמה לי שיש לו שיטה מסוימת להקדים את כל דברי הנבואות ולאחר את כל הבריות, ואף במקום שאין יסוד מספיק לכך, השוה, למשל, עמ' 30, 44—45, 50, 110—111, 121 (ביחס לנביאים) ועמ' 284—285, 311 וכו' (ביחס לבריות).

מוכן מאליי כי אין ההערות הללו באות להפחית מערכו הרב של הספר לתולדות הציורים המשיחיים בישראל והתפתחותם מדור לדור. בנידון זה אין ספק שספרו של הפרופ. קלוזנר הוא אחד מהמעולים ביותר גם ע"פ עשירות החומר וגם ע"פ בהירות סדורו. ב. דינבורג.

390. קפת חולים, בא"י. קפת החולים. פעולותיה והתפתחותה

ב 4 השנים תרפ"ג—תרפ"ז. דו"ח לוועידת ההסתדרות השלישית. תל-אביב, קפת חולים, דפוס „אחדות", תרפ"ז, 56 ע' 20: 27.

391. קרונליקוב, ש. הסועקה האדמה. מקיצה ב"ד תמונות.

תרגום מכ"ר רוסי... מאת מ. פרידמן. תל-אביב, (דפוס הפועל הצעיר), תרפ"ח.

77 ע' 12: 18.

הופיע גם ברוסית (86 ע').

392. קרן היסוד. דין וחשבון מאת הלשכה הראשית... לפני הקונגרס

הציוני הטי' בבול אלו' תרפ"ז. ירושלים, קרן היסוד, (דפוס הפועלים), תרפ"ז.

129, [131] ע' 15 : 23.

הופיע גם באנגלית (174 ע') וגרמנית (171 ע').

393. הקרן הקימת לישראל. כ"ה שנות הקרן הקימת לישראל

(תרס"ב — תרפ"ז). דין וחשבון מאת הלשכה הראשית... ירושלים, קרן קימת

לישראל, (דפוס אחדות, ת"א). תרפ"ז. 158 ע' 18 : 24.

הופיע גם באנגלית (188 ע') ובגרמנית (200 ע').

394. רבניצקי, י' (הושע) ח[נא]. דור וסופרו. רשימות ודברי

זכרונות על סופרי דורי. תל-אביב, "רביר", (דפוס "אחדות"), תרפ"ז. [21], 232 ע'

24 : 16.

יהודה ליב גורדון (על פי אגרותיו), מעובדו של יליג, מגדלי סוכר ספרים, שלום
עליכם, פימן לאוסי (ד"ר יצחק סמינר, תולדות הייז וערכו הספרותי), לזכר שמעון שמואל
פרוג, סופר לאוסי (לזכר אברהם שלום פרידברג), כספרות ובחיים (לזכר א. ל. לוונסקי),
"הסופר" (לזכר ד. פרישמן), אחד העם, חיים נחמן ביאליק.

395. שטיין, יוסף. רפוי הבורדם בסטוברסול. תל-אביב

תרפ"ז. 6 ע'.

הדפסה מיוחדת מהרפואה חוב. ג. תרפ"ז. עם שלש טבלאות.

396. שמואל בן חפני. שערי רב שמואל בן חפני אחרון הגאונים

בישיבת מורא (נפטר ד"א תשצ"ד): א' שערי ברכות ב' שער בדיקת הבשר ועם

הערות ומראה מקומות מדיר ב. לוין, חיפה, דפוס ורהפטיג, תרפ"ז. 16 ע' 16 : 23.

תוצאה מיוחדת (מתוך אוצר הגאונים כרך א). עם שער לעיון מיוחד.

397. שמי, יצחק. נקמת האבות, ספור מהי הערכים. ירושלים,

"מצפה", (דפוס וויס), תרפ"ח. 160 ע' 13 : 18.

398. שניאור זלמן בן ברוך. בונה ירושלים. מאמרים קצרים

להלכה הלכות. עפי' דרך החסידות. נעתקו מס' כתב יד הטיוחס... לאדמו"ר...

סור שניאור זלמן בליאדי. נסדר ע"י הרב חיים אליעזר ביחאווסקי נדפס ע"י

אלטר משה ליפא ש"ב. ירושלים, דפוס העבר, יחיאל ורקר, תרפ"ז. 180,4 ע' 16 : 25.

399. שי, ב[רוך]. מכתב גלוי לקונגרס הציוני הטי'. ירושלים, (דפוס

"ארץ ישראל"), תרפ"ז. 28,21 ע' 13 : 21.

בעברית, באנגלית ובגרמנית.

400. תל אביב. בית הספר התיכוני למסחר. דין וחשבון לשנות

תרפ"ז-תרפ"ז. תל אביב, דפוס הארץ, תרפ"ז. 22 ע' 17 : 24.

401. תל אביב. משבח עם. דין וחשבון שנתי תרפ"ז-תרפ"ז. תל-

אביב, דפוס אחדות, תרפ"ז. 24 ע' 15 : 23.

402. תל אביב, הגמנסיה העברית הרצליה. תכנית הלמודים של הגמנסיה העברית, "הרצליה" ביפו, תל אביב, תל אביב, דפוס, "אחרות", תרפ"ו. 37, [1] ע' 16 : 24.

403. תל אביב, עיריה. התפתחות תל אביב בריאגרמות. תל אביב, עיריה, 1924. [14 ע'] 28 : 34. מפות.

404. תנ"ך, כתובים. תהלים עם פרוש רש"י ובאור סמטע לשם לכאר תמונת קדושת השם, שם ע"ב. עפ"י תהלוכות בדרכי המקרא מאת הרב מ"ה יצחק אליהו לנדא, בארבע הוספות. ירושלים, דפוס, "ציון", תרפ"ו. [2], 110, 2 1/2 דף 17 : 25.

ד, שונות.

405. בירמאן, ז. מוסר-השכל פון קאנסטרוקטיוויזם. יפו, דפוס, "אמנות", 1927. 16 ע' 12 : 17.

406. ברעזין, אבא צבי. צום קוסענדיג'ן קאנגרעס (לקראת הקונגרס הבא). (1) איבער די הויפט-סכות פון ארץ ישראל-דינן עקאנאמישען קריזיס. (2) וואו איז דער אויסוועג? ירושלים, דפוס סלומון, תרפ"ו. 47 ע' 16 : 23.

407. קרן היסוד. דער אויפבוי פון ארץ ישראל. ירושלים, קרן היסוד, דפוס, "הפועל הצעיר" תל אביב, 1927. 23 ע' 11 : 23. הופיע גם באנגלית, צרפתית וגרמנית.

407a. Арест, Абрам. Машбэр (משבר) ; Поэма из цикла "Матерная Палестина". Иерусалим, нет изд., 1927. 7 ע' 12 : 18.

408. Bentwich, Norman. Ahad Ha'am and his philosophy. Jerusalem, Keren Hayesod and Keren Kayemeth le-Israel, 1927. 25 ע' 16 : 24.

409. Golinkin, M. [arko]. The temple of art. Vision of the Hebrew art temple; Four years of opera work in Palestine. (Tel Aviv), "Pro opera building" Committee, [1927]. 80 ע' 16 : 24. השם העברי: "היכל האמנות".

410. Granovsky, A[braham]. Towards an economic Jewish agriculture in Palestine. Tel-Aviv, "Mishar w'Taasia" (1927). 27 ע' 15 : 23.

411. **Hebron development bank.** Memorandum of association and articles of association. Jerusalem, Haibri printing press, (1925). 46 פ' 11:15.

412. **Jerusalem men's college.** The Jerusalem men's college magazine. Jerusalem, Beyt-ul-makdes press, 1927. 15:23.

עם מחלקה ערבית מיוחדת בשם: كلية القدس.
מופיע לתקופות השנה. החוברת א' הופיעה באביב.

413. **Keren Kayemeth Leisrael and Keren Hayesod.** A guide to Jewish Palestine. 2nd ed. Jerusalem, 1927. 48 פ' 12:17.
החוברת האנגלית הופיעה — בשל התרגום האנגלי הבלתי מוצלח — פעמים. הופיע גם בגרמנית.

414. **National bank for industry.** Tel-Aviv. Memorandum and articles of association. (Tel-Aviv, typ. "Amanut"), 1927. 25 פ' 12:16.

415. **Palestine. Government.** Proclamations, regulations, rules, orders and notices. Annual volume for 1926. Jerusalem, Azriel Press, [1927]. [16], 535 פ' 18:24.

416. **Palestine. Government. Department of agriculture & forests.**

a) Statement of rainfall for season June 1925 to May 1926.

b) Comparative statement of rainfall for the seasons (June to May) 1921/22 to 1925/26.

c) Summary of meteorological observations at Jericho for the year 1926.

d) Summary of meteorological observations at Jerusalem for the year 1926.

e) Summary of meteorological observations at Haifa for the year 1926.

f) Summary of meteorological observations at Jenin for the year 1926.

g) Summary of meteorological observations at Gaza for the year 1926.

h) Summary of meteorological observations at Beersheba for the year 1926.

בצורת טבלאות על גליונות בודדים.

417. **Palestine. Government. Department of education.** Annual report for the scholastic year 1925-1926. Jerusalem, Azriel printing press, 1927. 24 פ' 20:32

417a. **Palestine. Government. Department of health.** Annual report of the department of health for the year 1926. [Jerusalem], [1927]. 92 'פ 21:34.

הקטגוריה בכתב מכונת-כתיבה.

418. **Schapira, Zekharia.** Die Bibel als Ariadnefaden im Labyrinth der Sprachen; eine Probeschrift für Forscher aller humanistischen Gebiete. Tel-Aviv, Selbstverlag, 1927, XVII, 136 'פ 15:22.

418a. **Rute, R.C.** The Ottoman land laws with a commentary on the Ottoman land code of 7th Ramadan 1274. (Jerusalem), typ. Greek conv. press, (1927). [2], 207, [1] 'פ 20:32.

419. **Women's international Zionist organization.** Aus der Tätigkeit der palästinensischen Organisation zionistischer Frauen. Tel-Aviv, (typ. "Haarez"), 1927. [3] 'פ 17:25.

420. **Young women's Christian association, Jerusalem.** Al-Manarah (The lighthouse). Occasional magazine of the Jerusalem branch of the Young women's Christian association. (Jerusalem. Syrian Orphanage Press), 1925. 20 'פ 14:21.

421. **Zionist Organization. Palestine Executive. Department of labour.** Report on investigation of the cost of living of Jewish workers' families, 1926. Jerusalem, Workers printing press, 1927. 16 'פ 16:24.

עם עשר טבלאות. Statistical bulletin No.14, 1926.

422. **البحري، جميل.** غريغوريوس الحجار متزبوليت عكا وحيفا والناصره وسائر الجليل. ترجمته، اعماله. نشرة لمناسبة يوبيل سيادته الفضي الاسقفى. حيفا: مطبعة الزهرة، ١٩٢٧. ٢٢ ص 22:15.
אברהם גמיר: גריגוריוס אלחנזר סטרופוליס עכו וח'פה ונצרת ושאר הגליל. פרשת חינו ומעשיו.

423. **شديان، فلक्स.** (Shedian, Felix) حدائق القراءة العربية تأليف احد الرهبان الفرنسيين. [٦]. اورشليم، بمطبعة الارض المقدسة، ١٩٢٧. 20:13.

[٦] الحديقة الرابعة، פרדסי הקריאה הערבית. חלק שני (הפרדס הרביעי). ר' "ק.ס." שנה ג' ע' 262.

424. פילוטאוס. כתבב פי הגפראפיה ללמדרס האבבאאיה אפה
בالبوانיה الارشمندريب פيلوتائوس وترجه الى العربية حنا موسى الحوري.
الجزء الاول. القدس، مطبعة بيت المقدس، ١٩٢٧. 23:15.

الجزء الاول: اسيا وافريقيا.
פילוטאוס (ארכימנדרוס). גאוגרפיה לבתי-הספר האלמנטריים. מתורגם
מיונית ע"י חנא מוסר אלכזרי. חלק א' אסיה ואפריקה.

425. الكرمي، عبد الغني. نداء الى شباب فلسطين وطلبة المدارس
فيها. يافا، مطبعة الحقوق، ١٩٢٧. ٨ ص 22:15.

אל כרמי, עבד אלגני: קול קורא אל הנוער ותלמידי בתי
הספר (הגבוהים) שבארץ. בעד פלשטינה עצמאית. נגד הממשלה הבריטית והבית
הלאומי. על הנוער המשכיל להפיץ השכלה בין הפועלים והאכרים.

426. الموسى، تقولا. خطاب في الخلاص. (ناصر، مطبعة الناصرة،
[١٩٢٧]. ٦ ص 23:15.

אמוסא, ניקולא: דרשה על ההצלה (מהחטא ומענשו). ר' מ.ס. שנה ג'
ע' 263. שם המחבר נקרא שם רק נקולא מוסא.

427. النادي الارثوذكسي في الطيبة. القانون الاساسي للنادي
الارثوذكسي في قرية الطيبة تأسست عام ١٩٢٧. القدس، مطبعة دار الايتام
الاسلامية، ١٩٢٧. ٧ ص 22:14.

חקת החברה האורתודוקסית בעירת אלטיבה (גיל תחתון).

428. الناصرة. الكنيسة الانجيلية الاسقفية. التقرير السنوي
الحادي والعشرون لعمدة كنيسة الناصرة الانجيلية الاسقفية سنة ١٩٢٦.
الناصرة، مطبعة الناصرة، [١٩٢٧]. ١٧ ص 22:15.

דו"ח שנתי של ועד הכנסייה האנגליקית האפוסקופלית
בנצרת. הדו"ח הקודם ר' מ.ס. שנה ג' ע' 262.

הספרות העברית ומדע היהדות.

א'. הספרות העתית.

(תוצאות שזמן הופעתן הוא קבוע.)

730. **האשנב**. הוצאת הסתדרות התלמידים של בית המדרש למורים מיסודו של בית המדרש לרבנים. ניו-יורק, תרפ"ו. 22:17.
בהקדמה. החוברת 1 הופיעה בשבט.
731. **החלוצין הצעיר**. עתון כוגרי הסתדרות החלוצין הצעיר ומנהלית. ורשה, החלוצין הצעיר, 1927. 22:15.
החוברת 1 הופיעה ביולי.
732. **ידיעות חברת דורשי האוניברסיטה העברית בירושלים**. ורשה, 1927. 22:28.
כתוב במכונה. הופיעה גם באידיש ובפולנית.
החוברת 1 הופיע בנובמבר.
733. **עלון**. מוצא ע"י הועד המרכזי של "החלוצין" בפולין. מופיע מפרק לפרק. ורשה, 1927. 23:15.
החוברת 1 הופיעה בפברואר 1927.
734. **עתון קטן**. שבועון לילדים ולנערים. (יו"ל בסיוע של חברת "תרבות" בפולניה). ורשה, "תרבות", 1927. 35:24.
הגליון 1 הופיע ב-18 לנובמבר.
735. **פרי מחשבתנו**. הוצאה לאור ע"י "עזרת אחים" בית ספר עברי עממי בסוויסלון. סוויסלון, "עזרת אחים", חש"ד. [16] ע' 22:16.
עתון תלמידי בית-ספר. בהקדמה.
736. **אויפגאנג**. געזעלשאפטליך-ליטערארישער וואכנשריפט. ארויסגעגעבן פון דער קולטור-קאמיסיע ביים "אידישן-צענטער". האוואנא (קובנה), אירישער צענטער, 1927. 30:22.
הגליון 1 הופיע ב-8 ליולי.
737. **[אידיש] יידיש טעאטער**. (קווארטאל בוך. רעדאקטאר: סיכאל ווייכערט). (ווארשא, קלעצקין), 1927. 21:14.
החוברת 1 הופיעה בינואר.
738. **[אידישע] יידישע צייטונג**. אונאבהאנגיגעס ארגאן פיר פאליטישע ווירטשאפטליכע אונד קאנפעססיאנעלע אינטערעסעס דעם ארטהאדאקסען יוד דענטומס. רעדאקטאר: אליהו שטערנהעל. מונקאטש, 1927. 48:31.
הגליון 1 הופיע ב-5 לאייגוסט.

739. דאס לוקאווער ווארט. דעם. נעקעלשאפטל. ארגאן (ארויסגעבער)

ב. קלוינסאן. 1927. 41:28.

הגליון 1 הופיע ב 18 לספטמבר.

740. קונטרסי אחוה. ביולעטינים ארויסגעגעבען דורך דעם מרכז פון

דער ציון. יוגענדארט. אחוה, לבוב. לבוב, אחוה, תרפ"ו. 31:24.

שלושת הגליונות הראשונים הופיעו בהקטגוריה מכאן ואילך טודפסים. הגליון 1.

הופיע ב-9 אוקט. 1926.

741. דער רוף. אומאפהוינגיקע דעמאקראטישע צייטונג גייט ארויס

צוויי מאל אין חודש. (ארויסגעבער: חיים טוב). ריגה, 1927. 51:34.

הגליון 5 הופיע ב-25 לנובמבר.

742. שטרעבונגען. מאנאטלעכער ליטעראריש-פובליציסטישער זשורנאל.

ארויסגעגעבן דורך דעם נאצ. קולטור צענטער, ת. ג. ביאליק. בעקנאס-אייירעס,

נאצ. קולטור צענטער, ת. ג. ביאליק, 1927. 26:18.

החבורה 3 של השנה השניה הופיעה באוקטובר.

743. לא נואיב'ה פאליסטינה. רביסטא אידימאדא איל פ'ונדו

נסיונאל אויף קרן היסוד די דרייג'ה. סאלוניק, פ'ונדו נאסיונאל, 1926. 31:23.

באייספנוולית. הגליון 1 הופיע ב-25 ליוני.

744. Jüdische Wochenzeitung für Wiesbaden und Umgebung.

Wiesbaden, 1927. 23:31.

הגליון 8 הופיע ב 18 לנובמבר.

745. Der junge Jude; (zweimonatlich). Hrsg. Georg Lubinski,

Mordechai Kuschnir). Berlin, Selbstverlag des Jung-Jüdischen

Wanderbundes und des Merkas Hechaluz Deutschland, 1927. 16:23.

החבורה 1 הופיעה בנובמבר.

746. Die Neue Welt. Revue hrsg. [von] Robert Stricker.

Wöchentlich. Wien, "Die Neue Welt", 1927. 32:47.

הגליון 1 הופיע ב 23 לספטמבר. טופיע במקום היוגר מורגנציוסונג' שנסקה.

747. Palestine. Revue internationale paraissant dix fois par

an. Paris, Rieder, 1927. 22:28.

החבורה 1 הופיעה באוקטובר.

ב. קבצים ומאספים

748. המכללה העברית. הוצאת הועד הצ'נסטוחובי לחניגת הפתיחה

של המכללה העברית בירושלים. חד יומי. משנסטוחוב, דפוס כוציאן, 1927.

6 ע' 47:3.

בעברית, יודית ופולנית.

749. פונגסקי, שמואל אברהם. ספר זכרון לכבוד שמואל אברהם פונגסקי. (תרכ"ה-תרפ"ב). מונש ק"י וידידיו וחבריו למדע. ורשה, הוצר של בית הכנסת הגדול, תרפ"ז. 216,214, XLVI ע' 19:28.
עם חלק מיוחד בלועזית. רוב המאמרים שבקובץ זה הופיעו גם בהדפסות מיוחדות.
750. אויף דאטשע. הומאריסטיש-סאטיריש דאטש בלאט. צונויפֿ געשטעלט דורך ב. קוטשער. ווארשא, (דפוס רענוטה), 1927. 25:35.
החוברת הופיעה ב 24 לילי.
751. גארדאן, א[ברהם] ד[וד]. א. ד. גארדאן (זאטעל-העפט). ווארשא, "התאחדות", 1925. 31 ע' 14:19.
752. דער גרינער. הומאריסטיש-סאטיריש שבועות בלאט. ווארשא, 1927. 8 ע' 25:35.
753. יהואש פאבליקיישאן סאטייעטי. יהואש זכרון אלבום צום שלשים טרויער אוונט... ניו יארק, יהואש פאבליקיישאן סאטייעטי, 1927. [14] ע' 15:22.
754. "הכח", ליטא. צענטראל-קאסיטעט. "הכח"; איינמאליקע אויסגאבע. קאוונע, צענטראל-קאסיטעט פון "הכח", 1927. 4 ע' 30:47.
הגליון הופיע ב 1 לדצמבר.
755. א. מוקדוני יוביליי קאמיטעט. יובל זאמלבוך לכבוד דעם 50 יאריגן געבורטסטאג פון א. מוקדוני. ניו יורק, א. מוקדוני יוביליי קאמיטעט, 1927. 20:28 ע' 24.
756. די מזרח וואנט. א יאהר שריפט געווידמעט דער ארביים פאר ארץ ישראל אין דער איסט-סיד. ארויסגעגעבן צו דער געלעגנהייט פון דעם באנקעט לכבוד חיים ווייצמאן. ניו יארק, ציון אפיעל קאסיטעט, 1927. 58 ע' 22:28.
הופיע לרגל שנת-הקיום החמישית של ה- U. P. A.
757. פון יאר צו יאר. אילוסטרירטער געזעלשאפטליכער לוח אונטער דער רעדאקציע פון מ. שאלוט. ארטיקלען, ביידער, סטאטיסטיק, רעדאדוקציעס. צווייטער יארגאנג. ווילנא, דרוק ראזענטאל, 1927. 160 ע' 11:16.
אח הקודם ראה. "ק. ס." שנה ג' ע' 21.
758. פורים. אילוסטרירטער זשורנאל. [הומאר]. רעדאקטאר: י. רחמן. ווארשא, חש"ד [1927]. 12 ע' 24:32.
עליון.

759. קרן היסוד, ליבוי, ראש השנה. ארויסגעבער קרן היסוד און קרן הקימת, ליבוי, קרן היסוד, תרפ"ז. 9/8 ע' 23:30.
באדיש ובגרמנית.

760. דער רשע. הומאירוסטש-סאטיריש פסח בלאט. צונויפגעשטעלט דורך ב. קומשער. ווארשא, 1927. 8 ע' 26:35.
החבורה הופיעה ב-10 לאסריל.

761. איל נידיון. (היהודי). פובליקאסיון אנאלה דילה אורגאניזאסיון מזרחי די סאלוניקן. סאלוניקן, טיפ. ברודן, תרפ"ח. 40 ע' 17:24.
באספניולית.

762. סומישה ציוניסטה טיאודור הרצל, סאלוניקן. איל דרור. פובליקאסיון אנאלה. סאלוניקן, דפוס אקארונ, תרפ"ח. 42 ע' 14:21.
באספניולית.

763. The American Jewish Year Book. 5688. Vol. 29. Ed. by Harry Schneidermann for the American Jewish committee. Philadelphia, The Jewish pub. soc. of America, 1927. X, 445 ע' 12:18.
את הקורטום ראה: ק.ס. שנה ב' ע' 21 ו 266.

764. Dr. M. Beck, viata si opera 1845 — 1923. Bucuresti, typ. "Curierul Judiciar", 1925. 80, [1] ע' 16:24.

765. Brünn. Jüdisch-akad. Lese- und Redehalle. Zum Gedenktag eines historischen Ereignisses. (Die Balfourdeklaration). Brünn, 1927. 10 ע' 15:23.

766. Cincinnati, Hebrew Union College. Annual. Cincinnati, (Union of American Hebrew congregations), 1927. 14:22.
Vol. III, 1926. 375 ע'. Vol. IV. 1927, 494 ע'.
את הקורטום ראה: ק.ס. שנה א' ע' 184 ושנה ב' ע' 242.

767. Gesellschaft für jüdische Volksbildung (e.V.), Frankfurt a. Main. Luach, jüdischer Kalender für das Jahr 5688, das der Zeit vom 27. September 1927 bis zum 14. September 1928 entspricht. Frankfurt a.M., Simon, 1927. 53 ע' 10:15.

768. Hickl, Josef. Illustrierter jüdischer Volkskalender für das Jahr 5688-1927/28. Brünn, jüdischer Buch-und Kunstverlag, 1927. 176 ע' 15:23.

769. **Israelitischer Kalender**, nebst Barmizwah-Tabelle für das Jahr 5688. Bearbeitet von J. Loevy. Frankfurt, Lehrberger, 1927. 44 'פ 7:11.

770. **Jevrejski almanach** za godinu 5688, 1927-1928. izdaje: Savez rabina Kraljevine S.H.S. uredio je: Leopold Fischer. III. godiste. Vrsac, Savez rabina Kraljevine S.H.S., 1927. 216 'פ 15:23.

771. **Jewish national year book**, issued by the Maccabaeen lodge, Zionist order of Habonim. Montreal, n.p., 1927. 32 'פ 21:30.

772. **Der Jude**. Sonderheft. Judentum und Deutschtum. Berlin, Jüdischer Verlag, (1926). 108 'פ 15:23.

773. **Jüdischer Almanach auf das Jahr 5688**. Hrsg. im Auftrage des Keren Kajemeth Lejisrael in Prag, redigiert von Friedrich Thieberger und Felix Weltsch. Prag, typ. Fuchs, 1927. 376 'פ 14:21.

102 ע' מודעות.

774. **Jüdisches Jahrbuch für Gross-Berlin auf das Jahr 1926**. Ein Wegweiser durch die jüdischen Einrichtungen und Organisationen Berlins. Bearb. u. hrsg. von Jacob Jacobson (and) Jacob Segall. Berlin-Grunewald, Scherbel, (1927). XV, 474 'פ 14:22.

155 ע' מודעות.

775. **Jüdisch-literarische Gesellschaft**. Frankfurt a. M. Jahrbuch XVIII. Frankfurt, Kauffmann 1927. VIII, 391, 32 'פ 15:22.

עם מחלקה עברית (32 ע'). את הקודם ראה: "ק.ס." שנה ג' ע' 21.

776. **Kalendar cesko-zidovsky, 1925-1926**; redaktor Vitezslav Markus. Praha, typ. Nemen (1925). 209, 16 'פ 17:21.

Knihovna akademického spolku "Kapper" v Praze ročník XLV, svazek 57.

777. **Kunstkalender für das Jahr 5688**. Heidelberg, Müller, 1927. 16:20.

לוח-קיר עם תמונות אמנותיות על כל דף.

778. **Münchener israelitischer Kalender** auf das Jahr 5688. Mit den amtlichen Bekanntmachungen und Gebetszeittafeln der Israelitischen Kultusgemeinde München. München, Heller, 1927. XXV, 103 'פ 11:15.

אותו הלוח הופיע גם באויגסבורג ובבמברג במחלקות מיוחדות של כל עיר ועיר.

779. **Ognisko.** Jednodniowka z okazji jubileuszu 30-lecia 1897-1927. Krakow, Stow. Zyd. Sluch. U.J. Ognisko. 1927. 40 ע' 15:23.

780. **Pascheles, Samuel W.** Pascheles' israelitischer Volkskalender für das Jahr der Welt 5688 (1927-1928). Jg. 73. Prag, Pascheles, 1927. 201 ע' 11:15.

מכיל שני ספורים בעלי חן יהודי:

(1) ע' 115-89 Armin Wilkowsch, Befreit: 131-116 ע' 2 Wilhelmine

Mahler-Wertheimer, Zwei Konfirmanden.

781. **United Palestine appeal.** East side branch. ציון.
The record of the East side for the United Palestine appeal 1926.
New York, United Palestine appeal. East side branch, 1926.
24 ע' 19:27.

הלך מן המקום נדפס גם באירוש.

ג. ידיעת הספרים (ביבליוגרפיה) והדפוסים והכמות ישראל.

782. [כר] בעהר, משלם מישל. דברי משלם. קובץ מאמרים
והקרות. תנ"ך תלמוד וספרות שאחר התלמוד... פרנקפורט דמיין, דפוס דראלער,
תרפ"ו. 168 ע' 22:15.

783. דינרד, אפרים. קהלת אסריקה. בשני חלקים... סט. לואיס,
(מוינקשטער פרינטינג), תרפ"ו. IV, 71, 152, 141 ע' 27:19.

ח"א: מאמרים אודות הספרות בכלל ובאמעריקא בפרט. ח"ב: (רשימת כל הספרים
אשר נדפסו באמריקה משנת תציה עד שנת תרפ"ו, ובקרת קצרה כמעט על כל ספר).

784. הלפרין, יעקב, מרל. רשימת ספרים מעובד... נחום דוב
סמאדאגורא ומעובד חכמים מפורסמים מארץ אשכנז... וויען, חש"ד. 3, 94 ע' 34:21.
הקטוגרף. בסוף ישנה רשימה מכתבי-יד חשובים. הסחירים נקצבו בדולרים.

סדר המקצועות במדעי היהדות. ראה: דפוס א"י מספר 348.

785. בערעזנע. פרץ ביבליאטעק. 25 יאר פון דער פרץ ביבליאטעק
ביר דער קולטור און בילדונג-געזעלשאפט. בערעזנע, קולטור און בילדונג-
געזעלשאפט, 1927. 32 ע' 20:14.

786. רייזען, זלמן. לעקסיקאן פון דער יודישער ליטע-
ראטור, פרעסע און פילאלאגיע. צווייטע, אויסגאבע, צווייטער באנד
כ"פ. ווילנע, קלעצקין, 1927. V, 1044 חצאי ע' 24:16.

את הקודם ראה: ק.ס. שנה ג' ע' 112.

787. **Gottheil, Richard.** Fragments from the Cairo Genizah in the Freer collection; ed. by Richard Gottheil and William H. Worrell. New York, Macmillan co., 1927. XXXI, 273 פ' 19:27. University of Michigan studies, humanistic series, vol. XIII.

עם 52 דוגמאות של כתבי הגניות.

—788. **Jüdisches Lexikon.** Ein enzyklopädisches Handbuch des jüdischen Wissens in vier Bänden; mit über 2000 Illus., Beilagen, Karten und Tabellen, hrsg. von Georg Herlitz und Bruno Kirschner. Berlin, Jüdischer Verlag, (c.1927). 191 פ' 19:26.

I. Lieferung.

אחרי הכנה של שנה שנים מתחיל הלקסיקון היהודי להופיע. עד שיהיה לפנינו הכרך הראשון, לא נרד לפרטים ונסתפק במלים אחדות על הרשם הכללי: הקף הלקסיקון הוא רק שליש מההאנציקלופדיה היהודית האנגלית ואולי גם של "אשכול" העתיד לצאת. יש למצא לזה נמוקים; אבל לא נכון בעינינו כי מספר הערכים כנראה ניפל עוד מן היחס הזה. במעט כל הערכים של "האנציקלופדיה היהודית" היו לפי דעתנו ראויים לעסק בהם בקצור. בערכים לא מעטים היה אפשר לקצר מבלי לאבד חומר, למשל בערכים "Abbreviaturen", "Abbitte" ועוד; והערך הגדול "Aegypten" עובר לפי דעתנו ברובו את סגרת הלקסיקון. כמו כן היה אפשר למעט כתמונות; למשל התמונות "ספר אבודרהם", "ש"ה שלמה בן אברהם אדרת", "עין ליבנס" עקדת יצחק", "פסל רעסס" לא תלמדנה את הקורא מאומה. בקצור, הסרים ערכים. אבל מצד אחר צריכים לאמר כי מה שנמצא הוא ברובו טוב. בחירת המשתתפים ראויה לשבח. והתקדמות החקירה במשך 25 השנים האחרונות נכרה היטב, אע"פ שהביבליוגרפיה איננה מכילה בכל מקום את הספרים היותר חדשים. על חסרונות פרטיים באלה יש לסלח ואנחנו מכריזים את הספר הנחרד בכל דכבנו.

789. **Kauffmann, J.** Hebraica, Manuskripte, Inkunabeln, Erst-drucke, seltene Ausgaben, karäische Literatur u.a.m. aus dem gesamten hebräischen Schrifttum. Mit Geleitwort von A. Freimann. Katalog 79. Frankfurt a.M., Kauffmann, 1927. [1], 76, XIV פ' 15:23. עם עשר תמונות של עמודי כתב-יד.

790. **Keren Hayesod.** List of Jewish periodicals, compiled by the head office of the Keren Hayesod, Jerusalem. Jerusalem, 1927. 77, [1] פ' 22:28.

Compiler: Mendel Probst.

הרשימה הזאת הופיעה ב 10 אכסמפלרים לשמוש פקודי הלשכה הראשית של קה"י. היא מכילה פרטים ע"א כל עתון ועתון המופיע כיום. מספר ההוצאות הפריודיות הנרשמות ברשימה זו עולה 660 המופיעות ב 39 ארצות שונות. כתובה על מכונת כתיבה.

791. **Lichtenstein, Morris.** Peace of mind. Jewish science essays. New-York, Jewish science pub. co., 1927. 358 פ' 12:18. המחבר הוא מוסר התנועה המכנה "Jewish Science" אשר שמה לה למטרה בדוגמת ה "Christian Science", להמציא לאדם בריאות ושמחה בחיים בעזרת הדת והתפלה. הרוח הזאת מרחפת גם על הספר הזה: הרב ליכטנשטיין מנסה להראות איך אפשר לשמור את שלום הנפש בזמננו הפרודי; הוא רוצה לעורר ע"י התבוננות דתית את "הרצון להיות מאשר".

792. Warsaw. Instytut nauk judaistycznych. Instytut nauk judaistycznych w Warszawie. Warszawa, T-wo dla krzewienia nauk jud. w Polsce, 1927. 42, [1] 'P 15:23.

793. Wege zum jüdischen Wissen. Frankfurt, Kauffmann, [19:27]. 40 'P 14:22.
= Schriftenreihe der "Achduth", Heft I.

794. Weinberg, Albert K. Ask the rabbi. Two thousand questions and answers about the Jew compiled by Albert K. Weinberg in collaboration with Morris S. Lazaron. New York, Bloch pub. co., 1927. 192 'P 15:21.

ע"י שאלות שמביאות לידו מקרנות רוצה הספר לעורר את ההתענינות בענינים יהודיים ולתת ידיעות יהודיות. סדרן כך הוא: חלק א' מכיל 1500 שאלות על ענינים יהודיים בלי שפה; הן מוסבות על דברי הימים, דת, ספרות, ביוגרפיה, פוליטיקה, ספורט, ראיונות, יודית, וכו'. בחלק ב' סדר 500 שאלות בעשרה סדרים: דינים, רפורמה, חגים, ציונות, מנהגים, ספרות, תולדות ההוה, ספרות דתית, פסוקי התנ"ך, ערכי היהדות ועקריה. בסוף הספר נתן את התשובות בקצור. בין השאלות מוצאים על יד הרצינות גם כגון זאת: "מה השם הנכון של פולה נגרי?".

795. Who's who in American Jewry. 1926. New York, The Jewish biographical bureau, (c.1927). 680 'P 13:20.

796. Wininger, S. Grosse jüdische National-Biographie mit mehr als 8000 Lebensbeschreibungen namhafter jüdischer Männer und Frauen aller Zeiten und Länder. Ein Nachschlagewerk für das jüdische Volk und dessen Freunde. Bd. II Cernauti, typ. Aria, 1927. 635, [1] 'P 17:24.

Bd. II Dafiera-Harden.

את הקודם ראה: "ק.ס." שנה ב' ע' 246.

החבור הגדול שהגיע עתה לגמר הכרך השני ראוי להערצתנו. יש להתפלא כי איש יחיד יכל לעבד עבודה ענקית כזאת. הביוגרפיות עולות בספרן הרבה על כל האנציקלופריות היהודיות הקודמות. עבודה כזאת כבדה אמנם סבה היחיד. איך יכל איש אחד לדון על כל כך הרבה פילוסופים, משוררים, אמנים ובעלי מדע שונים? בנוגע לתאור האישיות הרוחנית לקוי איפוא החבור ביותר. נקח למשל את הביוגרפיה של ברגסון. הערך הסוקרש לו אינו שם לב כלל לרעיונות ספרו העיקרי "ההפתחות מתייה". גם בפרטים יש שגיאות רבות. את החוברת הקטנה "קיסר בסאה ה-XIX" קורא ו. "ספרו היותר חשוב" של גונדולף. על יעקב דיי-האן כתוב, כי היה "פרופסור לסשפט באוניברסיטה בירושלים" ובי נהג "במשך התפלה בבית הכנסת", הפסיקאית הנבי Curie נחשבת אצלו ליהודיה, וכו'. לפרות ההשגות האלה נוכל לברך את ו. ברכה לבבית על ספרו. אין לנו ספק כי ספרו יועיל לדורות האחרים תועלת חשובה. בנוגע לסדרו הספר יש להזכיר כי אצל משוררים ליריים נהג ו. לתת דוגמאות משוררים (וזה טוב בעינינו). ובי לכל הערכים יש רמזות ביבליוגרפיות; לרמזות יש ערך חשוב כפרט אצל בני דורנו. הסחבר החרוץ והמלמד ראה אפילו מאמרים בעתונים יומיים.

ד. מדע המקרא.

797. אליהו בן שלמה זלמן מוילנא. דברי אליהו. אמרות...
הדושים ובאורים... אשר מובא בספרים בשם... אליהו גאון וחסיד מוילנא, הפנינים
אשר היו מפוזרים בהרכה ספרים לקטתים... ועשיתם מסודרים... על הפרשיות...
חובר... ע"י יהודה לייב פארפעל... ווילנא, שרגא פויבל נארבער, תרפ"ז. 96 ע' 16 : 23.

798. פינס, שלמה זלמן. פרוש על ישיעהו. וינה, "מנורה", תרפ"ז.
107, (1) ע' 15 : 22.

פרלם, פ. ראה: דפוס א"י מספר 382.

799. שידלובצי [שידלאוויץ], אלעזר חיים. ספר חיים וחסד.
חרושי תורה על מועדי ה' מקראי קדש על פסוקי תורה נביאים כתובים ואגדות
הש"ס ומרשי חז"ל כאשר עיני הקורא תחזינה... פיעטקוב, דפוס פאלטאן,
תרפ"ז. 48 ע' 17 : 25.

הג"ך. תהלים. ראה: דפוס א"י מספר 404.

800. כהן, איזידאר. דאס ליד פון די לידער (שיר השירים); קאוונע,
(דרוק, "עקאנאמיע"), 1927. 39 ע' 10 : 16.

801. Baynes, Norman H. Israel amongst the nations. An
outline of Old Testament history. London, Student hristian
movement, 1927. 328 ע' 12 : 19.

סקירה על תולדות ישראל מימי הקדם עד תקופת ישוע. כונת המחבר המיוחדת היא
לגלות איך קשורים דברי ימי עמנו בתולדות העמים האחרים במזרח העתיק, ולכן עסק גם
בהם. גוף הספר קצר והמוני, בהערות הרחבות נמצא הרבה יותר חומר. בסוף יש ביבליוגרפיה
של כתבים חדשים לתולדות המזרח העתיק, רובם באנגלית.

802. Benzinger, Immanuel. Hebraeische Archaeologie. 3. neu
bearbeitete Aufl. mit 431 Abb. Leipzig, Pfeiffer, 1927. XXIV,
437 ע' 19 : 25.

הספר מכון אל העוסקים בחקירת ההג"ך ומעבד להם את הגבול הרחב של המנהגים
והסדרים החילוניים והקדושים של עם ישראל הקדום, כדי לבאר באופן שיטתי את כל מה
שרוש להבנת ההג"ך ולהבנת תולדות ישראל. תוכן הספר סדר באופן זה: מקורות; תולדות
הארכיאולוגיה העברית; הארץ ויושביה; עתיקות; געות לחיי הפרט; לחיי המדינה; ולענינים
שבקרובות. המחבר המלומד העשיר את ספרו במידע חדשה, בהשתמשו הרבה ברפריות
החדשות ובפרסומים האחרונים שנגעו בנושא הזה. גם מספר התמונות גדל לגבי המהדורה
השניה. מפתח מדויק מאד מקל על השמוש בעמודי הספר.

803. Bible & N. T. Jeugd-bijbel; bewerkt door A. M. van de Laar Krafft; met illustraties naar tekeningen en etsen van Rembrandt. Zeist, Ploegsma, 1926. XXIX, [1], 679, פ' 16: 24.

לפנינו מכּהר כתבי הקדש בחולנית, החנך והברית החדשה. כפי התענינות הנוער הבוגר וכפי הכנתו לא בפרפרזה כי אם בתרגום ממש. ברבו זהו תרגום ארץ-הולנדית העתיק, מהוקן לפי המקור העברי והיווני. לא טוב בעינינו הדבר שהשמיטו את חלוקת הפרקים והפסוקים. פאר הספר הם ציורים פתוחים ותמונות של רמברנדט.

804. Bible. La Bible traduite du texte original par les membres du Rabbinate français sous la direction du Grand rabbin Zadok Kahn. Paris, Les textes sacrés, (1926). 27: 38.

L'Exode. [168] ע' Le Cantique des Cantiques, Ruth. 72 ע'.

את הראשון ראה: "ק.ס." שנה ג' ע' 268. המקסם בעברית ובצרפתית עמוד מול עמוד.

805. Bible. Die Schrift; zu verdeutschen unternommen von Martin Buber gemeinsam mit Franz Rosenzweig. Berlin, Schneider. 12: 19.

= Die Schrift; Kündler, Bücher der Geschichte. VI. Das Buch Jehoschua.

[1927]. 102 ע' VII: Das Buch Richter. [1927]. 112 ע'.

את החלקים הקודמים ראה: "ק.ס." שנה ב' ע' 244. שנה ג' ע' 115. שנה ד' ע' 25 וע' 116.

806. Bible. Die Bücher der Könige; übersetzt und erklärt von Simon Landersdorfer. Bonn, Hanstein, 1925. IX, 251 פ' 17: 25.

= Die Heilige Schrift des Alten Testamentes, Bd III, Abt. 2.

סדור התרגום הזה ושפתו מתאימים בכלל לאלה של "שיר השירים" מאת מלך (ראה מס' 809). אבל כמובן אין כאן פרוש בדרך "רמז". בפרוש מספר המחבר בפרוטרוש את המאורעות הנזכרים בגוף התנ"ך; בבקורת הנוסח לא הרבה. בנוגע לשאלות הקשות של הכרונולוגיה סמך המחבר כמעט בכל מקום על ספרו של קוגלר, "ממשה עד פלוס", 1922.

807. Bible. I Salmi; testo ebraico e traduzione a cura di Ferruccio Valente. Torino, Societa editrice internazionale, n.d. 241 פ' 10: 17.

המקור והתרגום עמוד מול עמוד.

808. Bible. Il libro di Giobbe; versione critica dal testo ebraico con introduzione e commento [by] Giuseppe Ricciotti. Torino, Marietti, 1924. XII, 258 פ' 16: 24.

לתרגום הזה קדמו תרגומי ספר ירמיהו וסגלת איכה ואחריו יבואו עוד תרגומים אחרים, והם אולי הנסיון הראשון באיטליה לתת תרגום ובאור לכתבי הקודש בכל האמצעים של הסדע החדש ובכל זאת לפי ההשקפה האדוקה הקתולית. המתרגם לא ירא מלתקן את הנוסח במדה מרבה. השתדל לשמר את קצב המקור העברי, ועסק בעיון בשאלת מחבר

ספר איוב וזמן כתיבתו. גם הכרך הזה מכיל הקדמה ארוכה ומעמיקה ובאור רחב, לא תאולוגי כי אם מדעי, שנמצאות בו תוצאות מדע התניך הפרוססטנטי. התרגום, למקצתו בקצבים חפשיים, הוא יפה עד מאוד. — לסירות אמן רוחו מצא המתרגם הסכמת הכנסיה, סימן למהפכה בהשקפת הכנסיה שהתחילה תחת האפיפיור הנוכחי.

809. **Bible.** Das Hohe Lied; übersetzt und erklärt von Athanasius Miller. Bonn, Hanstein, 1927. VIII, 76 'פ 17:25.

= Die Heilige Schrift des Alten Testamentes, Bd. VI, Abt. 3.
התרגום הזה ופרושו רוצים להתאים להשקפה הקתולית ומצד שני גם למסקנות החקירה החדשה. על כן השתמש מילר בכל אמצעי החקירה, אך שמר עד כמה שאפשר את נוסח המסורה. כמו כן פוסח הפרוש על שתי הסעיפים: יצאו שני פרושים. אחד על פי הפשט, קצת באיכות מבלי לחת מקום רחב לחקירות בלשניות; והשני בדרך רמזי: כל פסוק וכל פרש קטן רומזים לארומי ישוע עם הכנסיה. ההקדמה נותנת סקירה קצרה על תוצאות החקירה היותר חשובות; היא מכילה גם ביבליוגרפיה מבוחרת.

810. **Bible.** Ecclesiast (Cohemoth); traducere din ebraica de Carol Drimer. Iasi, typ. Schoenfeld, 1926. 47 'פ 12:16.

811. **Bible.** Ester אסתר (Purim); traducere din ebraica cu un studiu de Carol Drimer. Iasi, typ. "Arta", 1926. 27 'פ 15:23.

812. **Bin Gorion, Micha Josef.** Die Sagen der Juden. Juda und Israel. Jüdische Sagen und Mythen, übersetzt und herausgegeben von Rahel und Emanuel bin Gorion. Frankfurt a.M., Ruetten & Loening, 1927. XII, 498 'פ 14:22.

בכרך שלפנינו יגמר הספר המפורסם. הכרך האחרון הזה כולל את תולדות עמנו מימי יהושע בן נון עד חרבן הבית הראשון, ובפרט על התקופה האחרונה הזאת הוכנסו לתוך הספר אגדות רבות, ובה נספחו אגדות מזמן גלות בבל. גם לכרך הזה יש מפתח המקורות העניינים והאנשים.

813. **Böhl, F. M. Th.** De geschiedenis der stad Sichem en de opgravingen aldaar. Amsterdam, Akademie van wetenschappen, 1926. 24 'פ 15:22.

= Mededeelingen der Akademie van wetenschappen. Amsterdam. Afd. letterkunde, deel 62, ser. B.No.1.

814. **Busch, Karl August.** Biblische Geschichten. 1. des Alten Testamentes für die Hand des Lehrers in einem anschaulichen und gegenwartsgemässen Religionsunterricht. Meissen, Schlimpert & Poeschel, 1926. XII, 195 'פ 15:22.

815. **Drimer, Carol.** Studii si critice. II. Iasi, typ. Grünberg, 1926. 156 'פ 12:16.

816. Ellis, William T. Bible lands to-day. New-York, Appleton, 1927. XIV, 460 ע' 13:21.

רשימות מנסיעה שהעבירה את המחבר דרך כל הארצות שמענינות להבנת התנ"ך והברית החדשה: רומי, יוון, קושטא, אסיה הקטנה, ארץ-ישראל, עבר-הירדן, סיני, מצרים, איס-נהרים, פרס. על ע' 204 — 225 מדבר אל"ם על הציונות, וז"א הוא חוזר על כל האשמות הערבים נגד הציונות. בערך 70 תמונות.

817. Glück, Nelson. Das Wort hesed im alttestamentlichen Sprachgebrauche als menschliche und göttliche gemeinschaftgemässe Verhaltungsweise. Giessen, Töpelmann, 1927. VIII, 68 ע' 16:24.

=Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft 47.

המחבר בודק את מושג ה"חסד" לכל צבעיו וגווניו בכל מקום שהמלה הזאת נמצאת בתנ"ך, ועוזר לנו הרבה להבין את האופי המשותף של מוסר התנ"ך והתאולוגיה התנכית. היטב ברר את מובניה השונים של המלה הקשה הזאת. הוכחתו העקרונית היא כי "חסד" הוא הנהגת האלהות או האדם שמתאימה בעקרה לרעיון החברה.

818. Gressmann, Hugo. Altorientalische Texte zum Alten Testament, hrsg. von Hugo Gressmann. 2. völlig neugestaltete und stark vermehrte Aufl. I. Lieferung. Berlin, De Gruyter, 1926. X, 112 18:26 ע'.

=Altorientalische Texte und Bilder zum Alten Testament, hrsg. von Hugo Gressmann.

את "ספר התמונות" ראה: "ק.ס." שנה ד' ע' 114.

הספר המפורסם נעשה בפרס במהדורתו החדשה, להרבה יותר מכעין פרוש על התנ"ך; באמת הוא סקירה מקיפה על תולדות תרבות המזרח העתיק. העורך לא הסתפק לקבל לתוך ספרו נושאים ומקורות שיש להם הקבלה בתנ"ך. כי אם נתן תמונה שלמה ואפיינת של כל תרבות ותרבות. — החוברת הראשונה מכילה רק מקורות מצריים בתרגומם של רנקה. החוקר הידוע השתמש בחפירות מן הזמן האחרון, ובאר את הענינים בהערות מרבות; ההקדמות שהן כתובות ביד גרסמן, מראות את היחסים אל התנ"ך. זהו תכנו של החלק המצרי: מיתולוגיה; העולם הבא; שירים; פתגמים; נבואות; אנדות וספורים; מקורות הספורים. מן המקורות שנתוספו במהדורה החדשה יש לציין: שיר תפארת לאמון-רי; משל אֶמְנֹפֶה (שדומים כידוע למשלי שלמה); סטירה מענינת על ספור נסיעה לסוריה.

819. Grimme, Hubert. Die Lösung des Sinaischriftproblems, die altthamudische Schrift. Mit einem Anhang: Thamudische Parallelen zu den altsinaitischen Inschriften. Mit 14 Abb. Münster i.W., Aschendorff, 1926. VIII, 68 ע' 16:24.

המחבר כידוע הסתבך במחלוקת מדעית עם חוקרי עתיקות מצרים מפורסמים אחרים. הוא זכרו רוצה לראת בכתובות האלה אלף-בית שמי ולא מצרי, ולפני שנים אחדות פרסם פרושים לכתובות שעוררו תהוהו. בפרס על ידי רמז למשה רבנו. עכשיו נמצא לפנינו מאמר שבו הוא מוכיח את שטתו בדרך אחרת. הוא רואה בקיום הנמצאים על סלעי סיני אותיות שדומות מאד לכתב התמודי. (כשם "תמודי" קוראים כ-1700 כתובות שלגז אותן בסיני, בעבר הירדן, בחג'אז ובסוריה ומצאו פתרון.) כדי לסמך השקפתו, ספח לספרו דוגמאות מהכתובות התמודיות, השוות או בתוכנן או במליהן או באותיותיהן לכתב הסינאי, כמו שהוא קורא אותן.

820. Huse, Sibyl Marvin. Bible readings. New York, Putnam, 1925. V, 244 'פ' 12:18.

שיחות על כתבי הקדש לפי תורת הכתה שנקראת „מדע נוצרי“.

821. Kahle, Paul. Masoreten des Westens. Mit Beiträgen von Israel Rabin und 30 Lichtdrucktafeln. Stuttgart, Kohlhammer, 1927. XI [1], 89, 66, 27 'פ' 16:24.

Texte und Untersuchungen zur vormasoretischen Grammatik des Hebräischen; hrsg. von Paul Kahle, I. = Beiträge zur Wissenschaft vom Alten Testament; hrsg. von Rudolf Kittel, neue Folge, Heft 8.

כונת קאלה כידוע, למצא את מבטא העברית לפני המסורה; לשם כך כתב את ספרו על בעלי המסורה במזרח, וכן את זה שלפנינו. החקירות שבכרך הזה בנויות על נוסחי שתי תפלות, שפרסמן יחד עם ישראל רבין בעברית ובגרמנית, והן „קריבות על כיד משמרות“ ו„קריבות מן מחזור יגאל“. הנוסחים האלה מצטיינים בזה שנקודם הוא ארץ-הישראלי, ועל כן הרי הם חומר טוב לשאלת קאלה: „העברית לפני המסורה“. מקורות לענינו הם בעינינו: העתקת העברית לכתב היוני בתרגום השבעים; כתב-היד המנוקדים של התנ"ך שהם ברשות השמרונים; ושלישית הקסעים העברים בעלי נקוד עתיק מן הגניזה שבקהיר. על השבעים כתב וויץ את ספרו הידוע, על כתבי היד השמרונים יכתב א. שאדה, ומן הקסעים מתוך הגניזה בדק ק. את אלה שבאנגליה ובלינינגרד. תוצאות החקירות האלו מכליל הספר הזה. יחד עם 30 צלומים, 16 מאוסקפורד, 14 מלינינגרד. למחקרים הנוכחים צרף עוד את אלה: על המסורה של משפחת בן-אשר; על המסורה של סבריה; על התחלות הנקוד במערב. כך יצא ספר שמוסיף הרבה לירידעתנו על יסודי המסורה המערבית. החקירות האלה שנסדרו זה 25 שנים ע"י אנשים אחדים בכוון אחד ובאופן עקבי מאד, יצרו עד עתה 3 ספרים חשובים: ספרו של וויץ, „בעלי המסורה שבמזרח“ של ק. ועתה זה שלפנינו שמזכה העולם הפעם הראשונה באוצרות ללינינגרד. יש לקוות כי החקירות האלה יביאו סוף סוף לידי „דקדוק שפתי של העברית שלפני המסורה“.

822. Kessler, Werner. Die innere Einheitlichkeit des Buches Ezechiel. Herrnhut, Verlag der Missionsbuchhandlung, 1926. 93, [1] 'פ' 14:22.

=Berichte des theologischen Seminars der Brüdergemeinde in Herrnhut, Heft XI, 1926.

823. Kommentar zum Alten Testament. Hrsg. von Ernst Sellin. Bd. VII, XI, XVIII, Teil 2, XVIII, Teil 2². Leipzig, Scholl, 1924/27. 16:24.

Bd. VII: Caspari, Wilhelm: Die Samuelbücher, mit Sacherklärungen versehen, nach bearbeitetem Wortlaut übersetzt. 1926. X, 674 'פ'.

Bd. XI: Herrmann, Johannes: Ezechiel, übersetzt und erklärt. 1924. XVI, 304 'פ'.

Bd. XVIII, Teil 2: Rothstein, J. Wilhelm und Johannes Hänel: Das erste Buch der Chronik [und] Kommentar zum ersten Buch der Chronik. 1927. LXXXIX, 532, 7 'פ'.

824. **Kruszynski, Jozef.** *Pobyt Izraelitow w egipcie w swietle archeologii.* Poznan, Ksieg. Sw. Wojciecha. 1925. 69 'פ 15:22.

=Sprawy Biblijne, XIII.

825. **Langer, Bernhard.** *Jakob.* Paderborn, Schöningh, 1927. 186 'פ 14:21.

=Alttestamentliche Predigten, hrsg. von Tharsicius Paffrath, Heft 24-25.

המסות לרובסמות הנפש, בתור דוגמאות למסופים, שמפרשות באופן המוני לגמרי את המופת הדתי והמוסרי באישיות יעקב אבינו בהשקפת הדת והקהילות.

826. **Lewis, G. Wilton; compiler.** *From Bible data of the house which King Solomon built for Jehovah.* Cincinnati, The Standard pub. co., (c.1927) [29] 'פ 25:34.

תשעה עמודי תרשומים.

המחבר כבר השתדל למצא את אופן בניית הכשכון (ראה קים III, 118) ועתה עסק במקדש שלמה. באופן שמהי סדר את הפסוקים מן התנ"ך ששייכים לענין ותוסף להם הוכחות של חוקרים חדשים. על עשר תמונות גדולות נתן תרשומים וציורים של פני הבית והחדרים ע"פ השקפתו הוא. מכירים כי התבניות האלה באות מידי מהנדס שהתעסק בנושא. אבל נדמה לנו כי לפעמים הרבה להשכין את דפת באחלי שם, מענינים משפטי המחבר המכירים תבניותיהם של אחרים.

827. **Matthews, I[saac] G[eorge].** *Old Testament life and literature.* New York, Macmillan, 1927. XIV, 432, 'פ 13:19.

הספר מביל בעצם רק תולדות ישראל מימי הקדם עד החשמונאים. ספור התולדות הוא פשוט, בלי העסקה מדעית מיוחדת; המחבר משתמש בתוצאות החקירה החדשה, אבל לא רצה לקבל את מסקנות המדע הקיצוניות ביותר. הפבלה הכרונולוגית שבסוף היא מעשית; עמודות אחדות זו על יד זו נוגעות בתולדות ישראל, תנ"ך, בבל, אשור, פרס, סוריה, מצרים וארצות אחרות.

828. **McFadyen, John Edgar.** *The approach to the Old Testament.* London, Clarke, (1926). 253 'פ 12:18.

הספר הזה בא לתת מקורה על בקורת המקרא. על מהותה ותוצאותיה. המחבר באר את השקפות הגדולים שבין מבקרי התנ"ך, ובין ענינים אחרים, דבר על שאלת גלוי האלהות, על מוסר התנ"ך, הצורה הספרותית של הספרים ההסטריויים ועל מהות הנבואה. גם את הקשיות על בקורת המקרא מצד האדוקים ברר באריכות והשתדל להשיב עליהן. בפרק האחרון הביע את השקפתו הוא כיצד נכתבו ספרי-הקדש.

829. **Morbeck, Em.** *Profeten Jesaja; stil och äkthet.* T. I. Uppsala, typ. Appelberg, 1927. XII, 221 [2] 'פ 15:23.

T. I: Form - och textkritik äkta Jesaja-styken.

הכרך הראשון עוסק באותם הפרקים של ספר ישעיהו שהמחבר חושבם למקוריים (פרק 1—31, חוץ מן 11—16, 19—21, 23—27). השתמש בשיטת המחקר שמכנים אותה בשם "בקורת-הצורה" (בנגוד ל-בקורת ספרותית) אשר יצרה גונקל וגרסמן, ובשכילי הברית החדשה דיבליוס. שאיפת המחבר איפוא להבליט את האופיני בסגנון ישעיה ובמהלך מחשבתו.

830. Nicolsky, Nicolaj. Spuren magischer Formeln in den Psalmen. Übersetzung des russischen Manuskriptes von Georg Petzold. Giessen, Töpelmann, 1927. 97, [1] 'פ' 16: 24.

=Beihefte zur Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft, 46.

במזמורים אחדים רואה ניקולסקי פרופסור בכבלות מינסק, נסחות-לחש, והם המזמורים ציא, קמא, ניה, גים בשלמותם, וז' ליה, סים, קים במקצתם. על כן הוא מיחס אותם לזמן הכותב הראשון, מקצתם אולי לתקופת הנדירה, ומשער כי אחרי גלות בבל עברו אותם חוגי הכהנים פחות או יותר. המחבר השתדל לבדוק לשם כך היסב את הדת ההמונית של בני ישראל, והביא הקבלות מענינות מן הפולקלור המצרי והבבלי והרוסי, אך השערתו העתיקה היא כי נסחות-הלחש האלה לא נלקחו מן הבבלים אלא כי יסודם ישראלי, מתוך האנימיסמוס ויראת-השדים שלהם.

831. Praetorius, Franz. Nachträge und Verbesserungen zu Deutero-Jesaias. Halle, Niemeyer, 1927. [1], 57, 'פ' 17: 25.

את הספר עצמו ראה: „ק.ס.“ שנה ג' ע' 119.

הערות לישעיהו מ—ג'ה, לבקורת הנוסח, פרוש הספר ובפרט למשקלו. במקומות רבים שנה את המקור, אך לא לטובת המשקל כי אם לטובת ההבנה. המסקנה מתוך החקירות על המשקל היא בעיקר: 15 הפרקים האלה מכילים כ 290 חרוזים בעלי 6 רגלים, כ 130 בעלי 7 רגלים, כ 120 בעלי 5 רגלים, כ 12 בעלי 8 רגלים; יש שנמצאים חרוזים בעלי 4 או 3 רגלים אחרים בעלי 7.6 או 8. שרידים קצת ארכים במשקל אחד לא מצא המחבר; היותר ארוך הוא סיד, איה, בשמונה חרוזים בעלי 6 רגלים.

832. Pretzl, Otto. Septuagintaprobleme im Buch der Richter. Roma, Pontificio istituto biblico, 1926. 233-269, 353-383 'פ' 16: 24. Biblica VII. (1926).

833. Salerno, Elisa. Commenti critici alle note bibliche antifemministe; ed. a cura di "Problemi femminili". Vol I-II. Vicenza, typ. Rossi, 1926. 256, 160 'פ' 12: 17.

Vol. I: Commenti critici alle note bibliche antifemministe dei primi 26 Libri Sacri cioè dalla Genesi ai 4 Sapienziali inclusive.

Vol. II: Commenti critici alle note bibliche antifemministe ed ai Catechismi dell'Ordinario della diocesi di Vicenza più un appendice sul canto sacro delle donne.

המחברת לא באה אלא לפרש את פרוש כתבי הקדש שפרסם אנמוניו מרסיני בערך בשנה 1800 (!) וזאת רק באותם המקומות אשר לפי דעתה מעליבים את הנשים. למשל: מרסיני אמר בנוגע לעצת הרצח של יהודית: „...רעיון שהוא כל כך למעלה מן הפחדנות הסביעית של האשה...“; והמחברת מעירה: „המלים האלו מעליבות את מינונו ואינן צודקות.“ הוכחה: אין הנשים פחדניות אלא מפני וכי.

834. Seeligmann, I.L. Profetie en profeten in Israel. Haarlem, n.p., 1927. 24 'פ' 11: 21.
Overdruck "De Vrijdagavond" IV, No.20, 21 en 22.

835. **Spanier, Arthur.** Die massoretischen Akzente. Eine Darlegung ihres Systems nebst Beiträgen zum Verständnis ihrer Entwicklung. Berlin, Akademie-Verlag, 1927. [2], 142, [1] P 16:24.

=Veröffentlichungen der Akademie für die Wissenschaft des Judentums. Sprachwissenschaftliche Sektion, Bd. I.

836. **Union of American Hebrew congregations.** Department of synagog and school extension. Junior Bible stories. Cincinnati, the Department, [ab. 1925]. 80, 80 P 14:19.

שתי סריות. כל אחת בת עשרים גליונות.

837. **Vollmer, Hans.** Ein deutscher glossierter Auszug des 15. Jahrhunderts aus den alttestamentlichen Propheten; erstmalig hrsg. mit 5 Tafeln in Lichtdruck. Berlin, Weidmann, 1927. LV, 100 P 15:24.

=Materialien zur Bibelgeschichte und religiösen Volkskunde des Mittelalters, von Hans Vollmer, Bd. III.

את הכרך השני ראה ג. ס. שנה ג' ע' 121. הראשון הופיע לפני 1924. הנוסח שיוצא כאן הפעם הראשונה, שמור לנו בכתב-יד אחדים. חשיבותו כזה שיקרי מציאות הם התרגומים הגרמנים בפרט לנביאים מן הזמן שקודם ללומר. הנוסח מכיל גם פרוש שמגלה כונה נסתרה, לפי השקפה נוצרית. ההקדמה הכללית (35 ע') מדברת על חשיבות ספרי הנביאים אצל עמי אירופה בימי הביניים ועל פרסומם ביניהם. לפי דעתנו אמנם פועה המחבר באמרו כי בימי הביניים ידעת דברי הנביאים לא היתה נפוצה ביותר בין המון העם. מקורות מרובים שמראים את ההפך נזכרים בספר חשוב מאד אשר כנראה לא נודע למחבר: Marius Sépét, Les Prophètes du Christ, Paris 1878. ח. פלאוס.

838. **Wuttke, Gottfried.** Melchisedech der Priesterkönig von Salem. Eine Studie zur Geschichte der Exegese. Giessen, Töpelmann, 1927. 76 P 16:24.

=Beihefte zur Zeitschrift für die Neutestamentliche Wissenschaft, 5.

מלכיצדק נזכר רק בבראשית י"ד 18—20. תהלים ק"א 4. ובמכתב אל העברים ו' 1 והלאה. המחבר לא בא לחקור מי היה מלכיצדק כלומר מה פרוש המסוקים ההם, כי אם איך הבינו אותם המפרשים, מן הזמן שהמכתב אל העברים באר את מסורת התנ"ך על מלכיצדק עד אשר התחילה המדע לעסוק בשאלה הזאת. כך נהיה הענין הקטן הזה למראת הפרשנות הנצרית והיהודית. בין מפרשים אחדים דבר על ידידיה, יוסף בן מתתיהו, המדרש, הגנוסים, אבות הכנסיה, והתאולוגים הנצרים. בימי הביניים ובתקופה החדשה עד 1800 בערך. גם על מלכיצדק באגדה באמנות ובפולחן מדבר המחבר. בפרט מעוררת העבודה הזאת את התענינותו בתאור או"י הפרשנות לפני תקופת האביקסיביות המדעית.

ה. כתובים אחרונים וברית חדשה.

839. אותיות דרבי עקיבא. [עם] אלפא ביתא רבן סירא. ורשא, "טרקלין", תרפ"ו. 92, 16, 52, 25 ע' 12 : 16.

840. Box, G.H. The testament of Abraham; translated from the Greek text with introduction and notes. With an appendix containing a translation from the Coptic version of the testaments of Isaac and Jacob by S. Gaselee. London, Society for promoting Christian knowledge. 1927. XXIX, 92 ע' 12 : 18.

=Translations of early documents, series II: Hellenistic-Jewish texts.

הספר מכיל תרגום שתי נוסחאות של "צוואת אברהם". ארכה כח עשרים פרק וקצרה בת ארבעה עשר פרק. — ע"א התהוות "צוואת אברהם" יש תלופי דעות: מצד אחד ד"ר זימס [The Testament of Abraham; the Greek text now first edited with an introduction and notes, by Montague Rhodes James. Cambridge Press, 1892] חושב כי הספר בצורתו הראשונה נכתב במאה השנייה אס"נ על ידי נוצרי ועל פי מקור נוצרי (אפוקליפסה של פטרוס) וכי קבל צורתו הנוכחית במאה התשיעית או העשירית. לעומת זאת הדגישו קולר [I. Q. R., VII. 561 ff] וגרינצברג [J. E., I. 93 ff] את האופי היהודי של הספר. לפי דעתם נכתב המקור בעברית ע"י יהודי בתקופה קודמת לנוצרי או אולי במאה הראשנה אחריו. בוקס נומה בעצם אל הרעה השניה הזאת ומשער כי הספר נכתב (בעברית) באמצע המאה הראשונה אס"נ ותרגם אח"כ ליוונית.

841. Crum, J.M.C. The original Jerusalem Gospel, being essays on the document Q. London, Constable, 1927. XVI, 190 ע' 13 : 22.

Q קורא המחבר את המקור, המשותף — לפי דעתו — לבשורות מרקוס ולוקס, אשר איננו עוד בנמצא. כלומר: מקור מדומה. שפתו היתה לפי דעתו ארמית. נכתב בירושלם לפני שנת 50 אס"נ, והכיל קובץ דברי ישוע שחשבו למקוריים. את היהודי יענינו בפרט שני פרקים: Q והתנ"ך; Q והנצרות היהודית.

842. Dupont, Georges. Le fils de l'homme. Essai historique et critique. Paris, Fischbacher, 1924. [3], 167 ע' 16 : 25.

המונח "בן-אדם" הנמצא בברית החדשה ביחס לישוע ולאנשים אחרים, גורם כידוע צרות רבות למדע הדת הנוצרית. כי מקורו ופרושו מעורפלים. המחבר על פי חקירותיו בא לירי המסקנה כי ישוע לעולם לא השתמש בכינוי הזה אלא המלה נוצרה בנוסף ה"בשורות" ע"י פעולת המהרגם או לכל הפחות ע"י פרוש מועה של המלה הארמית "בר נשא". כעבר המלה הזאת בצורת "בן-אדם" לתוך היוונית, לא הבינוה הנוצרים היונים וחשבו כי פרושה "המשיח" כמו שנבא עליו דניאל. וכן יצרה הכנסיה העתיקה על יסוד הכינוי "בן-אדם" את הרעיון של ישוע בתור משיח. —כדאי לצון כאן שלשה מאמרים על הענין הזה שיצאו לאור אחרי הופעת הספר, ואלה הם:

1) Wagner, Der Menschensohn. Neue kirchl. Zeitschr. XXXVI. (1925) 245—278.

2) Bleibtreu, Jesu Selbstbenennung als der Menschensohn. Theol. Stud. u. Krit. 98/99 (1926) 164-211.

3) Dieckmann, „Der Sohn des Menschen“ im Johannes-Evangelium. Scholastik II (1927) 229-248.

843. Hunterberg, Max. The crucified Jew, who crucified Jesus? New York, Bloch pub. co., 1927. 106, [1] ע' 12:18.

כונת הספר הקטן היא להוכיח מתוך „הבשורות“ כי ישו היה חביב בעיני היהודים וכי על כן אין להאשימם שהם הרגוהו. משפחת הכהנים השלפת אמנם שנאה אותו, אך בית דין רומי חרץ משפטו למות משום בגידה ברומו, וחילולם רומים צלבוהו בצלב רומי. ישו היה יהודי בחייו ובמותו, והיהודים בני דורו ראו בו בן נאמן לדתם, ורבים מן היהודים רואים אותו כך עוד היום הזה. את המחשבות האלה מביע המחבר בצורה עממית מאד.

844. Preuschen, Erwin. Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur. 2. Aufl. vollständig neu bearbeitet von Walter Bauer. 8. Lieferung. Giessen Töpelmann, 1927. 897-1024 ע' 19:28. את הקודמים ראה: „ק.ס.“ שנה ב' ע' 89, 178, שנה ג' ע' 123 ושנה ד' ע' 118.

ו. היסטוריה והמדעים הקרובים אליה.

אוישיקין, ש. ראה: דפוס א"י מספר 294.

845. אור המאיר. אור המאיר תולדות דכינו... מאיר מפרעטישליין ואכיו... ארון אריה ווקנו... שלשלת יחוסם... עבודתם, ספורי נפלאותיהם לקוטי תורתם ושיחותיהם מסקורות נאמנים... לבוב, מרגליות, תרפ"ו. ע' 16:24.

בליקנד, י. ראה: דפוס א"י מספר 306.

846. בן נון, י. הרב ר' יצחק יעקב ריינס. תולדותיו ועולותיו... [ווארשא], „המזרחי“, חש"ד. 33 ע' 12:16.

גור אריה, י. ראה: דפוס א"י מספר 314.

גליקסון, מ. ראה: דפוס א"י מספר 317.

847. הלוי מאיר. מעשה עזיזת הדרם במין (שנת הת"ל). ר"ל ראשונה לפי כ"י החברה כ"ח אשר בפריש... בוראפעסט, דפוס קאמטצבורג, תרפ"ו. ע' 14:21.

תוצאה מיוחדת מהצופה לחכמת ישראל.

לוריה, מ. ראה: דפוס א"י מספר 355.

ליפסון, מ. ראה: דפוס א"י מספר 357.

848. ליפשיץ, אריה יהודה ליב. אבות עטרה לבנים. יכיל: הסלך הפולני הרב שאול וואהל; „הטר מנוע ישי“ ונצר משרשיו, באותות לבית אבות. ווארשא, (דפוס וואגנטיסטער), תרפ"ו. 210, [16] ע' 15:22.

849. ליפשיץ, יעקב. זכרון יעקב. חלק שני: הסתוריה וישראלית
מחיי היהודים ברוסיה ופולין, המשך מח"א משנת תקי"תר"ם... יצא לאור ע"י
בנו נמט הלוי ליפשיץ. קאוונא, דפוס יוסלביץ, (1927). XVI, 212 ע' 16 : 23.

את החלק א' ראה: ג. ס. שנה ב' ע' 179.

קלויזנר, י. ראה: דפוס א"י מספר 389.

רבניצקי, י. ח. ראה: דפוס א"י מספר 394.

850. אלפערסאן, מרדכי. 30 יאר אין ארגנטינה. מעמארען
פון א אירישן קאלאניסט. צווייטער באנד. בוענס איירעס, בית יתומים, 1926.
[3] ע' 16 : 24, 255.

עם שער מיוחד בספרדית. החלק הראשון הופיע בשנת 1922 בשם: "קאלאניע מאוריציא".

851. באדער, גרשם. דרייסיג דורות אידען אין פוילען... ניו-
יארק, (אריאס פרעס), 1927. XVI, 495 ע' 15 : 23.

הספר מקיף תקופה של שמונה מאות שנה (כמעט). ממסע הצלב הראשון עד אחרי
המרד האחרון (1863-4). הספר נדפס קודם פרקים פרקים בעתון "טאגעבלאט" וזה השפיע גם
על סדור החומר. ממאה ותשעה פרקיו מוקדשים רק שלשה לחיים הכלכליים ושלשה
לאוטונומיה ולסדור הקהלות. בשאר הפרקים מדובר בעיקר ע"ד החיים התרבותיים וע"ד
נדולי היהדות הפולנית בתקופות שונות.

המחבר אומר לשכלל את הספר ולמלא מה שחסר. — בספר ישנן 42 תמונות.
בראש הספר תמונת המחבר וחתימתו.

בספר ישנן שלש תמונות של ארמורים. של שתי מזויפות! כבר העירו
על זה בעתונים. שתמונת הבעש"ט שבספר הזה (שמתחתה רשום: "מתמונה עתיקה
במוזיאון פרמי בלבוב. שעליה כתוב ר' ישראל ממוביץ") היא באמת תמונת ר' אליהו
גוסטמן. אבל כמדומני שלא העירו עוד שתמונת ר' בר ממוז'יץ, שבספר זה (שגם
מתחתה רשום: "לפי תמונה במוזיאון פרמי, שעליה כתוב בפולנית: "ברק ארמוביץ" ממוז'יץ")
היא לאמתה תמונת ר' שמואל סלאנס, הרב הירושלמי שמת בשנת תרס"ט. השלישית,
תמונת "ר' יעקב יוסף, מחבר תולדות יעקב יוסף, היא לפי עדות מר מיכל פיצניק-שברסקי,
בירושלים, תמונת דודו האדמו"ר ר' ישכר דב רוקח מבלז (גליציה), שנפטר לפני
שנתיים בערך. שלש התמונות "שכנגד" ישנן גם באספי, ורק זו של האחרון היא משובששת,
כך שקשה לדון על פיה. — רצוני היה שמר בדי יודיע, לשם חקירת האורוגינלים, את שמו
וכתבתו של "המוזיאון הפרמי בלבוב" וגם של השני, שמקומו לא נזכר.

בהזדמנות זו כדאי להעיר שבענין אמתותם של הפורטרטים שמתפרסמים במקומות
שונים, רבה העוובה. ידוע למשל מכבר שתמונת ר' ישראל בעש"ט שב"ספרי החסידות"
לאברהם כהנא היא באמת תמונתו של הר"ר פאלק, המובאת ב Jewish Encyclopedia (V, 331), ובאספי ישנה תמונה שמתחתה נדפס בפולנית "הפילוסוף מנדלסון", ולפי
האמת היא תמונתו של מתקן-הדת הנוצרי מלנכסון (אגב: לא יכלתי למצוא באיזה ספר
הופיע זיוף זה, שיצא לאור, כנראה, בורשה, בשנות 1850-1870 בערך. — אולי יודע מי על.
על דבר ספר זה?)
אברהם שברון.

852. א טייל זכרונות וועגן הרב הגאון הצדיק... אליהו חיים מיזעל
צום 15-טן יאהר-צייט י"ד אייר פסח שני תרפ"ז. טייל ו. לודז, "מסורה", תרפ"ז.
299 ע' 14:20.

853. טרונק, י. י. אידעאל'זם און נאטוראל'זם אין דער
יידישער ליטעראטור (מענדענצן און וועגן פון אונזערע מאדערנע
שריפטשטעלער). ווארשע, קולטור-ליגע, 1927. 31, 234 ע' 14:21.

854. לעווינסאן, אברהם. א. ד. גארדאן. (צווייטע אויפלאגע).
ווארשא, "התאחדות", תרפ"ז. 39 ע' 15:21.

855. קארפעלעס, גוסטאוו. געשיכטע פון דער יידישער
ליטעראטור. יידיש: פ. היילפערין. ווילנע, "מאמאר", 1927. 421 ע' 15:22.
ו. באנד: פון דער אנשטעלונג פון דעם תנ"ך ביו דעם אראביש-שפאנישן פערזאן.

856. Benarus, Adolfo. Os judeus; historia estranha deste povo,
até aos nossos dias. Lisboa, Brandao, [1927?] 297 ע' 12:19.

857. Blunt, A.W.F. Israel in world history. London, Oxford
university press, 1927. 127 ע' 12:18.
= The World's manuals, 42.

858. Browne, Lewis. That man Heine. A biography by Lewis
Browne, with collaboration of Elsa Wehl. New York, Macmillan
co., 1927. 420 ע' 14:21.

859. Danby, Herbert. The Jew and Christianity; some phases,
ancient and modern, of the Jewish attitude towards Christianity.
London, Sheldon press, (1927). VII, [I], 120 ע' 12:18.

860. Dedio, Stanislaw. Pochodzenie zydw w swietle tradycyj
zachowanych u poganskich autorow lacinski. Poznan, Tow.
Przyjaciol nauk, 1927. 38; [I] ע' 16:24.

861. Dubnow, Simon. Die Geschichte des jüdischen Volkes
in der Neuzeit, das XVI. und die erste Hälfte des XVII. Jahr-
hunderts. Übersetzung aus dem russischen Manuskript von A.
Steinberg. Berlin, Jüdischer Verlag, (c.1927). 499 ע' 15:23.

Weltgeschichte des jüdischen Volkes, Bd. VI.

אח הקורטום ראח: מ.ס. שנה ב' ע' 92; שנה ג' ע' 37, 125; שנה ד' ע' 28.
עבודתו הגדולה של שמעון דובנוב בהיסטוריה הכללית של העם היהודי הולכת
ימחקרבת לסיומה. לפנינו החלק השני המקיף את תולדות. פזור הספרדים וההגמוניה של
האשכנזים (1418—1698). כלומר כנדרש ספרד ופורטוגל עד גורת ת"ת. ביחד עם שלשת
החלקים של. תולדות העם היהודי ברורות האחרונים (יש גם בעברית, בתרגומו של

ב. קרופניק, בהוצאת "דבר" בשם "דברי ימי ישראל בדורות האחרונים", ברלין (תרפ"ד) הופיעו כבר חשעה חלקים של הספר, ובקרב תהיה איפוא האפשרות לדון על הספר הגדול ורב הערך הזה כל'ו; הגנו מסתפקים איפוא כאן לעי' רק בהוצאה קצרה על חכנו של החלק השני. דבריו של דובנוב בשאר החלקים, באה גם כאן בראש הספר סקירה כללית, שבה מראה ההיסטוריון על "קווי-האפי" של התקופה שעליה הוא דן. לדעתו של דובנוב, יש לראות בתקופה זו את הקיום האלהי בהסעת מרכזי היהדות למזרח, למזרח אירופה או למערבה של אסיה; בהתאם לזה כונה דובנוב גם את הרצאתו המצטיינת, כידוע, באמנות ארכיסקופיות: במרכז ההוצאה עומד הפרק על "ימי הפריתח של המרכז האוטונומי בפולין" (עמ' 287—385). בשלשת הפרקים הראשונים מספר המחבר על "התעוררותו של המרכז המזרחי" (תרכ"ה ואי'; עמ' 18—75). על "תקופת ההומניזמוס והריאקציה הקתולית באיטליה" (עמ' 76—180) ועל "גרמניה בתקופת הרפורמציה ומלחמות הדת" (עמ' 181—286). הפרק האחרון מקדש לתולדות מושבותיהם של האנוסים בספרד ובפורטוגאל ועל מושבותיהם של הספרדים בצרפת, בארצות הנידרלנדים ובאמריקה (עמ' 386—452) ובכל פרק ופרק אין המחבר מעלים עין מכל התופעות שיש להן חשיבות היסטורית ומכל הגורמים שפעלו והשפיעו בשעתן: מתוארים גם היחסים הכלכליים והמציאותיים גם השפעת הגורמים המדיניים הכלליים, גם סדרי הקהילה וגם הגורמים הרוחניים והמפרותיים השונים, ביניהם גם כאלה שקד עכשיו לא מצאו את מקומם הראוי להם אצל ההיסטוריונים האחרים (השניה למשל עמ' 272—286, 371—385). והעיקר: הודות לכשרונו הספרותי, הארכיסקופני של ההיסטוריון מצטרפים כל אלה "תנאי החיים" הבודדים לבנין אחד גדול ונהדר. הכל שעד עכשו לא הופיעו עוד כל חלקי הספר בעברית, למרות ההבטחות שנשמעו בעתונות פעמים אחדות.

ב. ד.

862. Eberlin, E. Les Juifs d'aujourd'hui. Paris, Rieder, 1927.

216, [1] פ' 12: 18.

Judaïsme, études sous la direction de P.-L. Couchoud.

סקירה על מצבם הכלכלי, המדיני, החברתי והתרבותי של היהודים כהווה, במקצתה מבוססת על מבלאות סטטיסטיות.

863. Ehrenpreis, Marcus. Landet mellan Oster och Väster; spanska syner och drömmar. Ned vignetter av Gunnar Lindvall. Stockholm, Geber, (c.1927). [1], 214 פ' 15: 22.

בספרו "הארץ שבין המזרח והמערב" מתאר הרב מספוקהולם את נסיעתו לספרד ולמרוקו. במקומות רבים מזכיר המחבר ענינים יהודיים, אך בפרם גוגעים בנו שני פרקים: "האנוסים בפורטוגאל" (ע' 51—95) ו"רבעי היהודים של סוליסולה וגרנאטה" (ע' 127—150). הפרק השני הזה מכיל תאורים יפים מאד של בתי-הכנסיות העתיקים שבסוליסולה והראשון מספר פרטים מענינים אחרים ע"א חיי האנוסים בפורטוגאל שידועתנו עליהם כה לקויה.

864. Fischer, Josef. Slaegten Salomonsen (Nyborg). Köbenhavn, (Fraenckel), 1927. XXXII, 159 פ' 21: 29.

865. Gelber, N(athan) M(ichael). Oesterreich und die Damaskus-affaire im Jahre 1840. Frankfurt a.M. typ. Droller, 1927. 48 פ' 15: 22. Sonderabdruck aus dem Jahrbuch der Jüdisch-literarischen Gesellschaft.

866. Goodman, Paul. Historia do povo de Israel; manual da historia judaica até a nossa epoca; traduzido do inglez e redigido por Isaías Raffalovich. Rio de Janeiro, typ. Boas, 1927. 193 פ' 13:18.

867. Herford, R. Travers. Die Pharisäer; autorisierte Übersetzung aus dem Englischen von Walter Fischel. Leipzig, Engel, 1928. [1], 296 פ' 14:22.

את הסקור האנגלי ראה: "קמ" שנה א' ע' 103.

פישל נתן תרגום מדויק ונוח לקרוא של הספר החשוב שיצא לאור ב 1924 באנגלית. כך נפתח הספר בפרק לקהל הקוראים היהודים במדה יותר גדולה. בהערות אחדות הזכיר ס' עבודות חדשות לנושא הזה. בהקדמתו הדגיש את חשיבות הספר ונתן ביבליוגרפיה נבחרה מכתבי הרפורד.

868. Horwitz, L. Die Gesetze um die bürgerliche Gleichstellung der Israeliten im ehemaligen Kurhessen 1816-1833. Cassel, (typ. Schaub), 1927. 51 פ' 14:22.

869. The Jew in Canada; a complete record of Canadian Jewry from the days of the French régime to the present time; compiled and ed. by Arthur Daniel Hart. Toronto, Jewish publications Ltd., (c.1926). [6], 575, [1] פ' 22:30.

870. Jewish social service association. Fifty years of social service. The history of the United Hebrew charities of the city of New York... New York, (typ. Nathan, 1926). 110 פ' 15:22.

871. Josephus Flavius. Oeuvres complètes, traduites en français sous la direction de Théodore Reinach. Tome II: Antiquités judaïques. Livres VI-X. Traduction de Julien Weil. Paris, Leroux, 1926. 360 פ' 15:23.

= Publications de la Société des études juives.

הזכרים הקודמים הופיעו בשנים 1900—1911.

872. Josephus Flavius. Flavius Josephus' Lebensbeschreibung: aus dem Griechischen übers. mit einer Einleitung und mit einem Anhang von Anmerkungen versehen von Leo Haefeli. Münster i.W., Aschendorff, 1925. 2, 104 פ' 15:23.

= Neutestamentliche Abhandlungen, Bd. XI, Heft 4.

חפלי מסכים למסקנות הקורותיו של לקור, אשר בפרו "ההיסטוריון היהודי פלביוס יוספוס" (1920) טעא פתרון לפרובלימה של שני הסיוסמים של ה"קדמוניות" (259XX—66. 267—68). השני הוא המעבר שמעביר את הקורא ל"vita שגשגתה לנה, והיא הוספה להוצאה

השניה של הקרמוניות, שיצאה אחרי השנה 100. הסעיפים 267 וכו' הם סיום ההוצאה הראשונה, שלא נמחק אלא נשאר בתוך הטקסט על יד הסיום השני. ה-vita מורכבת מאלמנטים שונים; הגרעין של הביאוגרפיה היא אותו הדוקומנט, ששלח יוסיפוס לירושלם עוד לפני מצור ירפת, כדי להגן על עצמו נגד ההאשמות שבהן האשימוהו אצל הממשלה בירושלם. כל ההלקים השייכים ליוסיפוס מסבירה הם מהומן אחרי 100. הופעת ספרו של יוסיפוס גרסה לעבוד התוכיר האפולוגטי, ששלח לירושלים, וכל המקומות, שבהם הוא גונע ביוסיפוס, הם חלקי העבוד שאחרי כן. הפלי מקבל את מסקנותיו העקרויות של לקיר בלי להסכים להן בכל פרטיהן הקטנים. ע"י עסדה זו נקבע למפרע פירוש מקומות שונים ותרגומם.

הפלי, שידוע ע"י עבודות אחדות, למשל על תולדות שמרון, מונוגרפיה על קיסריות, ספר תיור בארץ, אוהב את יוסיפוס ומעריכו בתור המקור היותר חשוב להבנת האונגליות ומתרגם דוקא את ה-vita, כי היא יצירת יוסיפוס היותר קרובה לחי יוסי. העבודה געשתה בחבה, אולם נראה כי ראה לפניו בעת עבודתו רק את הקורא של התרגום, שרצה לדעת את החסר שנמצא בספר, ואינו רוצה לחפש את אישיותו של המחבר, שהיא מתבטאת בצורת הספור ומגנונו. לא דיו למתרגם שיפתח לקורא דלת אל החסר, על המתרגם או להוציא את הספר מתחת ידו, כמו שהיה כותב אותו המחבר, לו כתב בשפת המתרגם, או להשתדל לתת צלום צורתו המקורית בשפת התרגום. הפלי רחוק משתי הדרכים. כאלו כתב יוסיפוס במאה שלנו—לפעמים בגרמנית הדיאלקטית של ארץ שווייץ—הוא מלביש אותו מלבוש חדיש וזר לסחותו. אינו שומר את סגנונו המלאכותי הריטורי, שמכיל לפעמים תוכן רב במלים מעשות, ואינו מרגיש רבגוניותו של הסגנון הזה, ששרשה לפעמים אהבת הסלסול, לפעמים חסר כח הכמו. למשל καλὸς ἀγαθός נהפך אצל הפלי ל-Ehrenmann vom Scheitel bis zur Sohle. המתרגם מרחיב מעל הסדה, מכניס מליצה תפלה לפעמים, וכל העמל הרב שהשקיע יוסיפוס בעבודתו אינו מורגש כלל בתרגום. אתן פרטים אחדים והערות בודדות, שאולי יועילו במדת מה להבנת הדבר ולחקון במהדורה חדשה.

8: δοῶν לא תורגם והשבת העצמי של יוסיפוס הוגדל ע"י זה. 9: למקום, שבו מדבר יוסיפוס על בקיאותו ב νόμιμα בהיותו עוד ילד, מביא הפלי את לוקס ב/י מיו וכו'. לא רק בתכנם דומים שני המקומות. προκοπῶν בקשר עם האפיוורה הדומה הזאת נמצא בלוקס ב/י ג"ב וכו' של ה-vita; המלה σύνεσις בלוקס ב/י מיו ואצל יוסיפוס שם. באותו המקום טעה הפלי בדבר חשוב: ἀρχιερέων τῶν αἰώνων συνέστιν αἰώνων ("kehrten an (sic!) bei mir"). בן 14 שנה. אלא המצב כנראה דומה למצבו של ישו בלוקס; כתוב שם ἐν ἔτῳ 14, מקום אשר למדו שם, ושמה באו. 10: מזור הוא סגנון התרגום של ἡμῶν παρ' τῶν "in unserer Judenvolke". רוצה יוסיפוס בן 16 שנה ἀφ' ἧς ἀρχιερέων ἐμπειρίαν λαβεῖν τῶν, מה שנהפך אצל הפלי "לחקירה", וב11 המתרגם מנדיל, גרסה לוי. באותו האופן את הטון היהיר של יוסיפוס בתרגמו δι' ἡμῶν (scil. διαίρεσις) τὰς τρεῖς "habe mich durch die drei Sekten hindurchgerungen" מה שלא מתאים לכונתו של יוסיפוס, אשר רוצה לדעת את ענינם כנראה כלי מלחמה פנימית. לשמוש של ἀφ' ἧς והוראתו השוה מלחמה II 476. 12: את המלים ἐπιθυμίαν τελειώσας לא הבין המתרגם כהוגן ("setzte ich meiner Wissbegierde eine Schranke"). הוראתו, שהוא הוציא לפועל את כונתו, וכך מבין גם Thackeray בהוצאה החדשה של האבטוביוגרפיה ב Loeb. Classical Library 1926. בסוף 12 λεγομένη לא תורגם. 17: המלים "nach meiner Rückkehr"

=Philosophische Reihe, hrsg. von Alfred Werner, Bd. 79.

פריץ מאוסנר, הסופר וחוקר השפה הידוע, נולד ב-22 לנובמבר 1849 בהורשיץ בביהם
להוריו היהודים, מת ב-29 לדיוני 1923 ונקבר על בית עלמין האונגלי במירסבורג, בווריה.
מחבר הספר הזה היה חברו וכותב מתוך אהבה והערצה. ע' 70 וכו' מתאר המחבר את
יחסו של מאוסנר ליהדות ואת יחס הוריו לדת (האב מחוסר דת, האם מתנגדת לדת, הבן
גדל בלי כל מסורה יהודית). על שאלת היהדות דן מאוסנר ברומן Neuer Ahasver (הרומן
המתאר את המלחמה הפנימית של יהודי צעיר, אשר חפץ לשוב ליהדותו ואינו יכול (הרומן
נכתב ב-1881).

בספר חייו של מאוסנר מוצא קפשימן הודמנויות רבות לדבר על יחסו של מ. ליהודים
מפורסמים בני זמנו: ג. לנדאואר (בני 5. גדלו בבית מ. אחרי רצח אביהם), ב. אוארבך וכו'.

874. Kohut, Rebekah. My portion (an autobiography); in-
troduction by Henrietta Szold. New York, Seltzer, 1925. XIV,
301 פ' 15: 23.

875. Lewisoohn, Ludwig. Cities and men. New York, Harper,
1927. 273 פ' 13: 19.

מכיל בין שאר המאמרים גם מאמר על מ. בוכר.

876. Morais, Sabato. Italian Hebrew literature. Ed. by Julius
H. Greenstone, with a foreword by Henry S. Morais. New York,
The Jewish theological seminary of America, 1926. VI, 244 פ' 15: 22.

יותר מעשרים וחמש שנים אחרי מות המחבר יוצאים לאור מספר מאמריו ע"א סופרים
עברים באיטליה ועל נושאים קרובים. בפרם דבר על שבתו דונולו נתן בן וחיאל, עמנואל
הרומי, אליה דל מידוגו עזריה מן האדומים, דוד גרסו שדי, פילוסונו לוצסו, עמנואל ונצינו,
אליה בנאמונג, דוד קסלר, פיר פרו, רוב המאמרים רק רשומות קצרות; רק המאמר על עמנואל
הרומי מכיל 43 עמודים ומנתח בפרשנות את המהברות, שורה אחרי שורה, המאמרים נדפסו
בלי כל שנויים ואינם שמים לב לחקירה חדישה. המורל הוסף אמנם מספר הערות, אך אינן
מסקנות בשום אופן; למשל אצל עמנואל הרומי אין רמזה לקטונו והחוקרים החדשים האחרים.

877. Nelz, Robert. Die Makkabäer (Helden des Glaubens).
Paderborn, Schöningh, 1927. 142 פ' 14: 21.

=Alttestamentliche Predigten, hrsg. von Tharsicius Paddrath, Heft 26.
הספר דומה בשפתו ובכונתו לספרו של ינגר: (825).

878. Neufeld, Siegbert. Die Juden im thüringisch-sächsischen
Gebiet während des Mittelalters. T. II. Halle, typ. Gebauer-
Schwetschke, 1927. 178 פ' 16: 23.

II. Vom "schwarzen Tod" (1348) bis zum Ausgang des Mittelalters.
את הקודם ראה: "קיס" שנה ב' ע' 181.

879. Покровский, М. Н. Восстание декабристов; Ма-
териалы. Том I. Москва, Центархив, 1925. XIX, 538 פ' 18: 23.

I: Дела Верховного уголовного суда и следствен-
ной комиссии, касающиеся государственных преступ-
ников. Т. I.

ההנהלה הראשית של הארכיונים ברוסיה פרסמה את כל הפרוטוקולים של החקירה ושל בית המשפט העליון בענין הדוקאבריסטים (הריבוליוציונרים הרוסים הראשונים, שנמו אחרי מותו של אלכסנדר I בדצמבר 1825 למגר את שלטון היתיד ברוסיה). אצל אחד מראשי הדוקאבריסטים הנסיך טרובצקוי מצאו בזמן החיפוש חכנית של חקם יסודים של הסדינה. היא קובעת שווי זכויות של כל תושבי רוסיה. היא מציעה, סדרו פדרטיבי של רוסיה וחלוקתה ל-14 מדינות קטנות. מנהיגים אחרים (הדרומיים) שטרנסו היה בעירה טולצין כפודוליה) דרשו להכיר את פולניה כתור מדינה בלתי-חלוייה ולהחזיר לה את ליטא, ווהלין ופודוליה ו. א. כמעט כל הפלכים, שהיה שם ישוב יהודי גדול. ההוסר החשוב ביותר לשאלת היהודים—משפט וחקירת פסל המחבר של הספר הידוע *Русская правда* (הצדק הרוסי), שבו מדובר גם עיר היהודים בפירוש—לא נכנס לכרך הזה.

880. **Sachar, Abram Leon.** Factors in modern Jewish history; a syllabus. Cincinnati, Department of synagogue and school extension of the Union Hebrew congregations, (c.1927). IX, 122 'פ 13:19.
ראשי פרקים בתולדות היהודים מ-1750 עד היום, בשביל המורה ובסגנון פלגרימה. בסוף כל פרק ביבליוגרפיה קצרה אבל בקרית.

881. **Sadowsky, Solomon.** Rabbi Akiba ben Joseph; shepherd, student, teacher, tana, leader, warrior, martyr. (Rochester, typ. Carson print. co.), c.1927. 33 'פ 9:11.
The Jewish home little library.

882. **Schröder, E.E.W.G.** Über die semitischen und nicht indischen Grundlagen der malaiisch-polynesischen Kultur. B. I. Medan, typ. Köhler, 1927. 88, [2] 'פ 22:28.

Buch I: Der Ursprung des ältesten Elementes der austronesischen Alphabete.

המחבר עוסק בדעה מחמיהה; הוא רוצה להראות כי לתרבות העמים המלאיים והפולינזיים יש מקור שמו. בהרבה מאד מלים של שפות העמים האלה גלה לפי דעתו קשר עם העברית והפיניקית, והשערתו היא כי התרבות עברה דרך ארם נהרים אל העמים האם. כדאי להזכיר כי אדוארד שטוקן הגיע לירי דעה דומה. באותו הזמן ובלי קשר עם שרדר; הוא משער קשר בין השפות הפולינזיות ובין המצריות והשפות האמרוקאיות. כדי להוכיח את שבתו חקר שרדר ראשית כל את האלפביתות הפולינזיות העתיקות, ולפי דעתו מצא התאמה מפליאה ביניהן ובין האלף-בית הפיניקי.

883. **Silver, Abba Hillel.** A history of Messianic speculation in Israel; from the first through the seventeenth centuries. New York, Macmillan, 1927. XV, 268 'פ 14:21.

884. **Simon, Ernst.** Chajim Nachmann Bialik als Jude. (Aus einer grösseren Arbeit über den Dichter). Frankfurt, typ. Itzkowski, 1926. 29 'פ 15:22.
Sonderabdruck aus dem "Jeschurun" Jahrg. XIII, Heft 3/4 und 5/6.

885. **Tänzer, A[rnold].** Die Geschichte der Juden in Jehenhausen und Göppingen. Berlin, Kohlhammer, 1927. XXIV, 573 'פ 16:24.
יבנהויון ונפינגן הן שני מקומות בוירטמברג. בכפר יבנהויון ישבו יהודים מ-1777 עד 1900, ובעיר נפינגן חיים יהודים משנת 1849. אע"פ ששתי הקהלות צעירות ומספרן קטן עבר הרב מנפינגן הדיר מנצר עבודה מועילה מאד. המחבר, שכתב כבר כמה ספרים על נושאים

יהודים, בפרט אחד על הפילוסופיה הדתית של ר' יוסף אלבו, אסף בספרו כל הענינים ששייכים לתולדות שתי הקהלות האלה, לחייהן החברתיים והדתיים, למסחרן ולמשפחותיהן. גזיר הוא ספר מסוג זה שמכיל חומר כל כך גדול ורב-צדדי; למשל הרשימות המרבות והמבלאות הסטטיסטיות יכולות להועיל לחקירה על המקצועות השונים ביותר.

886. Ullmann, S. Histoire des Juifs en Belgique jusqu'au 18e siècle (notes et documents). Anvers, typ. Delplace, n.d. 93, [1] ע' 17: 26.

ז. מדע התלמוד וחקר ההלכה והאגדה.

887. איסקולסקי, יעקב בן דב בר, תר"ג מצות. לפי מנין הרמב"ם בפנים וסביב מיטין, ממעמים... ומשמאל, דברי יעקב, לברר ולפרש דברי המצות... ולאחרונה דרושים... בשם "כבוד הגרונ" חלק ראשון. גיו יארק, דפוס רעכטמאן, תרפ"ו. 92 דף 18: 25.

888. [אלגזין] אלגזין, ישעיה. ספר דברי ישעיה. כולל שאלות ותשובות, חידושים ופירושים שונים... פיעטרקוב, דפוס פאלמאן, תרפ"ו. 93 ע' 20: 29.

889. אליהו בן שלמה זלמן (הגר"א). חידושי הלכות על מסכת שבת... מאת אליהו זצ"ל (הגר"א) מוויילנא. המו"ל אלכסנדר ב"ר דוב אפרת. ווילנא, גארבער, תרפ"ו. X, 68 ע' 16: 20.

890. אליעזר בן יואל הלוי. ספר ראבי"ה. כולל פסקי דינים חדשים ושאלות ותשובות לכל הש"ס... יוצא לאור עפ"י כתבי יד עם הגהות ובאורים מאת אביגדור אפטוכיצר. חלק שני הוכרת שניה. ברלין, דפוס איטצקאווסקי, תרפ"ו. 81 ע' 340 ע' 16: 24.

החלקים הקודמים הופיעו בשנות תרע"ג-תרע"ד.

891. [כידנוביץ] ביעדנאוויץ, זאב. דברי זאב: חדושים ומחקרים ובירורי ספיקות וגם איזה דרושים... חלק שלשה עשר... סט' לואיס, מויעשטער פרינטינג קא. תרפ"ו. 31 ע' 15: 23.

החלק הקודם נדפס בירושלים. ראה: "ס. שנה ד' ע' 7.

892. הרוביין, ישעיה. ספר רבא שו"ה. כולל שני חלקים. חלק אחד שו"ת בהלכה המתחלק לשנים. הראשון בהלכות אי' ונקוב בשמו, מנחם ציון. והשני בשאר הלכות ונקוב בשמו "קול יעקב". חלק שני דרושים וקריים המתחלק לשנים. הראשון דרשות של אי' ונקוב בשמו, כנו אהרן. והשני דרשות שבגולה ונקוב בשמו "דפה לבשמים". ויניפנ, (בהוצאת הסתבר), תרפ"ו. 203 ע' 15: 22.

893. [וידעקין] ווידעקין, ישראל ירמיהו. ספר תורת ישראל. חלק ראשון משלחן ערוך, אורח חיים יורה דעה חיים אה"ע בתרגום אנגלי וכו

י"ב חלקים וגם בכל חלק וחלק בסופו 12 דרושים בעברית ואנגלית... סמ. לואיס,
כלי שם דפוס, תרפ"ז. 166, [8] ע' 15 : 22.

עם תוכן ושער אנגליות מיוחדים.

894. ולקין, אהרן. ספר חשן אהרן, הוא חידושים ובואורים על ש"ע
חשן המשפט... ווארשא, הונטער, תרפ"ז. 12,226 ע' 24 : 33.

895. יעקב בן יעקב משה מליסא. שלחן ערוך ח"ב והוא דרך
החיים להרב מליסא וקצור דינים מדברי אדמו"ר מלאדי ועליהם שלחן הסבא
שלי... מנחם סענדל וויינגארט ב"ר אלכסנדר סענדר... פיעטרקוב, מרדכי צעדרכובים,
תרפ"ז. 90,6 דף 14 : 22.

896. יעקב מקורביל. שאלות ותשובות מן השמים... עם
הגהות אור לשמים... ופתוחה כוללת ענין שאלת חלום ותולדות רבינו מן...
ראובן מרגליות. לבוב, מרגליות, חש"ד [תרפ"ז?]. 38 ע' 16 : 24.

897. [מלין] מאלין, שמהה. ספר תורת הנקוד השלם. כולל
חלק הפנים, חלק האחרים ואברים הפנימיים עם ציורים ותמונות של חלקי
הבשר השונים... ספר שמושי למורי הוראה, שוחטים ומנקרים... ביאליסטאק, דפוס
זבאר, תרפ"ז. 152 ע' 16 : 23.

898. פוסק, הילל. דברי הילל. סותר ומערער, הולק ומשיג על פסקי
דיניו של הרב מהר"ל צירלסאהן... בספרו „עצי הלכנו"... חלק ראשון אורת חיים...
סעאיני (רומניה), יעקב ווידער, תרפ"ז. 19, [3] ע' 15 : 23.

899. [קיסילוב] קיסיליאו, אהרן משה. משרי רם. שאלות ותשובות
בארבעה חלקי ש"ע ובאורי הלכות... חארכין, דפוס ליוויטין, תרפ"ז. 2, 126 דף 23 : 32.

900. רולר, יצחק יהודה איזק ליב. באר יצחק. ח"י ש"ס ושלחן
ערוך... עם שירת דבורה באור על הפטרת שבת שירה ושבת חנוכה, (המחבר) חיים
מרדכי ראלער. קלוזש, וויינשטיין, תרפ"ה. [6], 112 ע' 16 : 24.

901. שרידא גאון, תשובות הגאונים. כ"י פרסח... וכ"י הלברשטם...
עם מבוא והערות ע"י ד"ר עזריאל הילדסהיימר ברלין עם תקונים ומלואים להערות
מאת ת. ו. עהרענרייך. דעווא, דפוס „אוצר החיים", תרפ"ז. 8 ע' 16 : 24.

תוצאה מיוחדת מהירחון „אוצר החיים" שנה ג' מחברת ס'. שתי התשובות, שנדפסו
בחוברת זאת, הן של הגאון שרידא כפי שיוצא משורת שיערי צדק וכמבואר ג"כ בסבוא.

902. מויבש, ליבל. תלמודישע עלעמענטען אינים יידישען שפריכווארט
מיט אן אנהאנג תלמודישע געפליגעלטע ווערטער, א ביטראג צום יידישען
פאלקלאר. ווין, דרוק „אוניא", תרפ"ה. 76, [1] ע' 13 : 19.

903. **Cohen, Benjamin.** The Talmudic law concerning the alteration of objects obtained by robbery. New York, n.p., 1927.

7 'פ 17:25.

Reprinted from "The Jewish Forum".

904. **Frenk, Ber.** פתחי נדה Rituelle Vorschriften über Frauenreinigung. Nach dem Werke von Ber Frenk... getreulich wiedergegeben vom Herausgeber. Krakow, Glasner, 1925. 24 'פ 10:16.

שם המור לא נזכר. הופיע גם בפולנית.

905. **Gompers, Joseph.** De Schamir; een worm of een steen? N.p., (typ. Excelsior), n.d. 7 'פ 13:21.

906. **Sänger, Gella.** אשה אל אחותה Einige Hinweise auf den Mizwaus-Kreis des täglichen Lebens, speziell für Frauen und Mädchen. Fürth, Sänger, 1927. 30 'פ 14:22.

ח. הספרות הרבנית.

907. **אורלינסקי, מרדכי יוסף.** ספר באחרית הימים. כולל בקרכו הארות וביאורים על מקומות שונים בתנ"ך, בתלמוד ובספרו מרע. ורשה, דפוס גרפיה, תרפ"ז. 158 ע' 14:21.

ועקבני, ד. ראה: דפוס א"י מספר 337.

908. **יפה, ישראל יעקב.** ספר תחית ישראל. כולל מאמרים ודרושים בכל שארות החיים המקיפים את עמנו... וספר "הדרת ישראל" כולל פלפולים לסיומא של כמה מסכתות. מנשמת, דפוס מזל, תרפ"ז. [6], 216, ע' 16:24.

מאותו המחבר הופיע ספר מעין זה בשם "כנסת ישראל" ו"הדרת ישראל" בשנת תרע. 909. **ריזנברג, ריזענבערג, יצחק איזיק,** תורה אור. באורים וחדושים...

על מסכת קידושין לבאר דברי... המהרש"א במקום שהם סתומים... אשר חידש בבית הישיבה הקדושה תורה אור בשנת תרס"א... הוצאתו לאור יעקב משה הלוי... חיברתי אליו הדרן למס' קידושין והוא דרוש... מה שחנני ה'... פיעטרקוב, חנוך העניק פאלמאן, תרפ"ח. 41,1 דף 20:29.

שמונת הדפים הראשונים נשלמים ע"י הדפים המסומנים מן א' עד ח' והנמצאים בסוף הספר.

910. **רינס, יצחק יעקב.** ספר הערכים. ערכים ערוכים בדרך ההגיוני והמחקר הפילוסופי על האדם והטבע, על הדת והלאום, על ישראל ותקוותיו, על ארץ ישראל ובנינה ועל כל הענינים העומדים ברום העולם האנושי והישראלי. חלק ראשון... יו"ל... ע"י בנו... אברהם דוב בער ריינעס... ניו יורק, החברה להדפסת ספרי רבי יצחק יעקב ריינעס, תרפ"ז. VIII, 343 ע' 15:22.

= כל ספרי הגאון רבי יצחק יעקב ריינעס. כך א. עם גוף כתב-ידו של המחבר

911. **Guttman, Samuel Wolf.** Wybor kazan. Lwow, Komitet Jubileuszowy, 1925. XXI, 233, [3] ע' 15:22.

912. **Raffalovich, Isaias.** Dias solennes; sermao para o anno novo 5687-1926. (Rio de Janeiro, 1926). 8 ע' 12:16.

913. **Raffalovich, Isaias.** Dupla reconciliação; sermao para o dia da expiação 1925-5686. (Rio de Janeiro, 1925). 8 ע' 14:19.

ט. הספרות העברית בימי הבינים.

נבירול, שלמה. ראה: דפוסי אי" מספר 313.

914. **טורש דובעריש.** ספר שבעה כוכבי לכת. באור נפלא על כל "הלכות דעות" של... רבי משה בן מימון ז"ל מאת... מוהר"ר דובעריש טורש שליט"א... ווארשא, בראדער, תרפ"ז. [2], 179 ע' 23:16.

משה בן מימון. ראה גם: דפוסי אי" מספר 366.

915. **משה בן מימון.** אגרות ותשובות לרבינו משה בן מימון הספרדי (הרמב"ם). ורשא, "טרקלין", תרפ"ז. 20, 36, 24, 18, 70 ע' 16:12.

סעדיה בן יוסף אלפיומי. ראה: דפוסי אי" מספר 375.

916. **Jehudah Halevi.** Selected poems of Jehudah Halevi, transl... by Nina Salaman... Philadelphia, Jewish publ. society, 1924. XXVIII, 192 ע' 11:16.

י. פילוסופיה.

917. **Boer, Tj(idze) de.** Maimonides en Spinoza. Amsterdam, Akademie van wetenschappen, 1927. 50 ע' 15:23.

= Mededeelingen der Akademie van wetenschappen. Amsterdam. Afd. letterkunde, nael 63, ser. A. No. 2.

918. **Brucâr, I.** Asupra "elementelor evreesti" în filosofia lui Spinoza. 15 ע' 18:23.

Extras din Revista de filosofie, vol. XI, 1926.

919. **Lauterpacht, H.** Spinoza and international law. London, Humphrey Milford, 1927. 89-107 ע' 17:24.

Reprinted from "The British year book of international law", 1927.

920. **Pool, David de Sola.** Jehuda Halevi's defense of his faith. New York, The Union of orthodox Jewish congregations of America, (c.1925). 27 ע' 8:16.

= The Jewish library, ed.: Leo Jung, vol. IV.

יא. קבלה וחסידות.

921. נוטמן, מ. י. מנכורי החסידות. ורשה, ירוק, תרפ"ז. 15 : 22.
חלק ראשון, חוברת ב: א) רבי אהרן מקרלין ב) רבי אפרים מסדילקוב. 95 ע' את החוברת א' ראה: ק. ס"ה שנה ג' ע' 138.
922. דינרד, אפרים. ע'טה, יוכיח... כי ספר הזהר הוא מזויף ולא דרשב"י וכי הקבלה היא אליזית... והחסידות הבעש"טית היא קאטאליציוזם חדש... [ניו אורליאנס, הוצאת המחבר], תרפ"ז. 112, 96 ע' 17 : 25.
החלק המדבר על החסידות נקרא בשם "עם תועי לבב". שם צד 5 כותב המחבר שלא נודעו לו בימיו יותר משני אכסמפלרים מן הספר "זמיר ערצים", דפוס אלעקסניץ, תקל"ב, אחד בבריסט מוועאום, ושני באוצר ספרי לעתון. יש להוסיף כי האכסמפלר השני הזה נמצא בביה"ס בירושלם.
923. מרגניטא דר' מאיר... דברים... שיצאו מפוס... מאיר ספרעמישליין, לקוטי תורה וחסידות... עם שיחותיו... ומכתבים מעצם כתב ידו... לבוב, מרגליות, תרפ"ז. 40 ע' 16 : 24.
924. נחמן בן שמחה מברסלב. לקוטי קדש. דברים טובים ועצות... נובעים [מס'] לקוטי מוה"ר... העתקתי דברים כהויתן מס' לקוטי עצות... נלקט ונדפס ע"י המכילא לביה"ד את הס', "קנאת ד' צבאות"... הובא לביה"ד ע"י ר' אהרן ליב צינגעלמאן. ווארשא, פימענט, תרפ"ז. 26 ע' 9 : 14.
925. נחמן בן שמחה מברסלב. ספר הסודות או הנחנות ישרות. ורשה, מרקלין, תרפ"ז. 162 ע' 11 : 16.
926. אינדרישין, מ. אין די געצעלטען פון חב"ד. לעגענדעס וועגען דעם חסידישען רבין שניאור זלמן מלאדי... שיקאגא, "קוריער", 1927. XIII, 252, [1] ע' 14 : 21.
927. ציילינגאלד, אהרן, מאורות הגדולים. שעהנע מעשיות פון צעהן בעריהמטע הייליגע צדיקים... הובא לביה"ד ע"י אהרן ציילינגאלד. פיעטקוב, דפוס ליבעסקינד, תרפ"ז. 32 ע' 16 : 24.
928. Abu Aflah. Sefer ha-tamar; das „Buch von der Palme“ des Abu Aflah aus Syracus; ein Text aus der arabischen Geheimwissenschaft; nach der allein erhaltenen hebräischen Uebersetzung herausgegeben und übersetzt von G. Scholem. Jerusalem, (Hannover, Com. - Verlag Lafaire), 1927. 59 ע' 16 : 24.
המקור העברי שהיה נדפס ב.ק.ס. שנה ג' ע' 181 נספח לההרגום הנוכחי.
929. Buber, Martin. Des Rabbi Israel ben Elieser, genannt Baal Schem-Tow, das ist Meister vom guten Namen, Unterweisung

im Umgang mit Gott, aus den Bruchstücken gefügt. Hellerau, Hegner, 1927. 117 'פ 11:18.

930. **Marcus, Ahron.** Der Chassidismus, eine kulturhistorische Studie. 3. Aufl. Heft I. Harburg, Marcus, 1927. 32 'פ 15:22.

931. **Mathers, Mac Gregor.** Kabbala denudata; the Kabbalah unveiled; containing the following books of the Zohar: 1. The book of concealed mystery. 2. The greater holy assembly. 3. The lesser holy assembly. Translated into English from the Latin version of Knorr von Rosenroth, and collated with the original Chaldee and Hebrew text. 4th impression. New edition with a preface by M. Mac Gregor Mathers. London, Kegan Paul, 1926. XIII, 360 'פ 14:21.

יב. פילולוגיה עברית ויהודית.

אלמליח, א. ראה: דפוס א"י מספר 291.

בכר, ב. ז. ראה: דפוס א"י מספר 305.

932. **בן-יהודה, אליעזר.** מלון הלשון העברית הישנה והחדשה. כרך שבוני. ירושלים-ברלין, לנגנשירט, 1926. V, 3692—3223 'פ 18:26.

את הקודם ראה: ק. ס. שנה ב' ע' 251.

933. **Archutowski, Jozef.** Gramatyka języka hebrajskiego. Wydanie drugie. Warszawa, Trepte, n.d. 163 'פ 14:21.

934. **Bauer, Hans.** Grammatik des Biblisch-aramäischen von Hans Bauer und Pontus Leander. II. Hälfte. Halle, Niemeyer, 1927. 193-380, [1] XV 'פ 16:24.

את החלק הקודם ראה: ק.ס. שנה ד' ע' 133.

במחצת השנייה הזאת נגמר הספר החשוב הזה. שדנו עליו בקריית ספר ש"ז עמ' 133-34. חלק זה כולל המשך וסוף של נשית השמות, תאר הפעל, מלות היחס וכו'. למעלה ממאה עמודים הקדשו לשמוש הלשון ואף כאן דיוק בכללים ובפרטים וחומר רב. של השוואות. בסוף נתנו נוספות ותקונים, רשימת ספרות וציוני מלים וענינים. נצטרף גם שער ומבוא לכל הספר. כמות הספר—381 עמודים מלבד המבוא—היא הגונה מאוד לגבי החומר המועט שבארמית המקראית, עדות נאמנה לעבודה הגדולה.

לעמ' 201. נכון כי רבוי הנקבה דן הוא בדרך-יין, רבוי הזכר, אבל לא נתבאר ככל הצרך מהלך השנוי של אצבעת, דרך משל, לאצבעת. מעין דברים אלו נאמר בפרוטרס LXXXII R E J עמ' 171-72.

935. **Belli, Marco.** Grammatica elementare della lingua ebraica. Patr. I-II. 3.ed. Torino, Marietti, 1926. 93, [1], 86, [1] 'פ 14:22.

P. I: Morfologia e brevi esercizi. P. II: Sintassi, breve antologia e vocabolario.

זהו ספר דקדוק כפי השטה הישנה. תורת הדקדוק כלו ערוכה בתכלית היבשות. אח"כ באים, "תרגילים", דהינו תרגיל קריאה אחד (מזמור שלם), ותרגיל התרגום הראשון הוא פרק שלם מבראשית. כדי להקל את העבודה ספח המחבר תרגומים רומיים של פרקי התנ"ך הנבחרים. במלון הקטן שבסוף אין צורות מורכבות.

936. **Grzegorzczak, Piotr.** Jezyk zydzowski (zargon). Samouczek dla Polakow. Gramatyka—Cwiczenia—Słownik. Lwow, Ksiaznica Polska, 1924. 75, [1] פ' 11:14.

937. **Miller, Edward Frederick.** The influence of Gesenius on Hebrew lexicography. New York, Columbia University Press, 1927. 105 פ' 15:22.

= Contributions to oriental history and philology, no. 11.

אחרי ספרו בפרוטרוט את תולדות גזניוס, מדבר המחבר בפרק המעורר התענינות מרובה על הכללים הקסיקוגרפיים של גזניוס. אח"כ הוא מנתח את מלגו המפורסם, מבאר את בנינו ואת סדרו, ובשני הפרקים הבאים הוא עובר על תולדות הספר שהוא ממהדורה לממהדורה עד האחרונה. הפרקים האלה מכילים חומר חשוב לתולדות מדע השפה העברית במשך 100 השנים האחרונות. בסוף נמצא פרק ע"א מלגונים עבריים-אנגלים המיוסדים על ספרו של גזניוס. בספחה לספר ביבליוגרפיה קטנה של כתבי גזניוס ותרגומיהם ובקורות שנכתבו עליהם.

יג. דת יהודית.

938. אלכסנדרוב, בצ'לא. ילקוט בצ'לא 5. חלק ראשון. באור על חמשה מצות שבתורה: ציצית, תפילין, מזוזה, חזוק התורה וקדושת שבת מלוקט ממאמרי חז"ל... עפ"י דרוש ומוסר. פיטרקוב, דפוס קארנענדו, תרפ"ז. 86 ע' 14:21.

939. ברודא, חיים צבי הירש. תפלת הדרך ונלה אליו... דברי מוסר... בשם ארחות חיים... [מתורגם לגרמנית ע"י ד"ר מיכלסקין]. ברלין, דפוס איטצ-קאווסקי, תרפ"ז. 15, 47, [1] ע' 13:19.

940. הורביץ, שמריהו ליב. יסודי היהדות. מאמרים ובחקרים על קריאת שמע, עשרת הדברות, י"ג עקרי הדת... תורה... משיח והנאולה, תחית המתים, באורים ופרושים ומאמר על היהדות, מהות היהדות ומוסר היהדות... ניוארק, אריאס פרעס, תרפ"ז. 52 ע' 15:22.

עם שער אנגלי מיוחד בשם: "The principles of Judaism".

941. טקסין, מנחם צבי בן אריה. חזוק אמונה. עשרה פרקים... לחזק ידים רפות... להבין ולהשכיל כי ישרים דרכי ה'... ונעתקו גם לשפה המדוברת... מאת המחבר... ווארשא, פיסענט, תרפ"ז. 101 ע' 15:22.

יגובסקי, ש. ראה: דפוס איי מספר 343.

942. הירש, שמשון (רפאל). די ניינצעהן ברייף. רעליגיוז-פילאזאפישע אבהאנדלונג איבערן יודענטום. זײַטע אויפלאנק. ווארשע, אלט-יודיש, תרפ"ה. 169 ע' 14 : 22.

943. ראפאלאוויטש, ישעיהו. די ימים נוראים. ריא דעזשאנקערא, דרוקעריי שרייבער, תרפ"ז. 8 ע' 14 : 19.

944. Beer, Georg. Welches war die älteste Religion Israels? Giessen, Töpelmann, 1927. 39 ע' 15 : 23.

ב. חוקר את דת ישראל בתקופה שלפני משה. חבורו הוא היצאה בהוספת הערות ביבליוגרפיות. תוצאת הקיריות היא כקצור: דת ישראל לפני משה היתה עבודת אלהים רבים שביניהם עברו איה אל ראשי. אצל שבטי ישראל הדרומיים או אצל אבותיהם היה האל הראשי הזה ה'. מכעד למדינה הדתית הזאת יש להכיר עוד צורות דת קדמות, יותר נסוות.

945. Czołowski, Aleksander. Przeszłość i zabytki województwa Tarnopolskiego, [by] Aleksander Czołowski i Bohdan Janusz. Tarnopol, Powiatowa Organ. Narod., 1926. VI, 198 ע' 18 : 25.
Z 160 ilustracjami na 78 tablicach i karta zabytków.

נמצא בו פרק מיוחד בשם: „בתי כנסיות בנויים מאבן ומעץ“.

946. Gautier, Lucien. Etudes sur la religion d'Israël; avec une introduction d'André Aeschmann. Lausanne, La Concorde, 1927. 276, [I] ע' 12 : 19.

שש הרצאות: לותר והתניך; — על בני רכב; — היהדות אחרי גלות בבל; — ישעיה השני; — ירמיה; — מלך „בהן“ כתיבוס הצרפתי הפרושטנטי של התניך. — ההרצאות עמסיות הן.

947. Genn, Beatrice S. The Sabbath. New York, The Women's branch of the Union of orthodox Jewish congregations of America, (1926). 16 ע' 8 : 16.

=The Jewish home series, ed.: Leo Jung, vol. I.

* 948. Haggadah. Neudruck der Haggadah (Offenbacher Haggadah) herausgegeben von Dr. Guggenheim. Offenbach, Selbst-verlag, 1927.

הוצאה ביבליופילית בתמונות צבעים.

949. Krautheimer, Richard. Mittelalterliche Synagogen. Berlin, Frankfurter Verlagsanstalt, (c-1927). 284, [I] ע' 16 : 24.

ק. יצר ספר יפה וחשוב. לדרך התקירה הסדעית של ההסטוריון צרף חוש אסתטי ובכלל כל אותן התכונות הדקות שספלות בתאור תולדות האמנות את ההפלאה העקרת בין קוספילציה ופעולה עצמית. על כן סביל ספרו תאור מדויק של כל בתי הכנסיות שנותרו לנו בשלמותם או במקצתם או על תמונות, ויחד עם זה הקירה נכונה על תולדות הצורות שבבנות בתי הכנסיות. הוא מראה מצד אחד כי בית הכנסת לא יצא מבית הסקדש, ומצד שני כי בכל תקופה ותקופה קבל צורות הסביבה ומגוונה והתפטר מהם אחר כן. הספר סביל ביבליוגרפיה טובה (למה חסר אורפלי?) וסאה תמונות יפות.

950. **Lewkowitz, J.** Die Grundsätze des jüdisch-religiösen Liberalismus. (Berlin, typ. Gehring, [1924]). 16 פ' 15:21.

=Schriftenreihe der Vereinigung für das liberale Judentum. No.1.

951. **Mahzor.** Machzor czyli modlitwy izraelitow na wszystkie swieta; tekst hebrajski z przekladem polskim Izaaka Cyklowa. I-II. Warszawa, Komitet synagogi na Tlomackiem, 1927. XIV, 437, 695 פ' 12:16.

המקור עם התרגום עמוד מול עמוד.

952. **Mugler, Edmund.** Gottesdienst und Menschenadel; die sittliche Idee im Kampf um ihre Selbstbehauptung innerhalb der israelitisch-jüdischen und christlichen Religionsgeschichte. Stuttgart, Frommann, 1927. VII, 154 פ' 14:22.

מוגלר עם ביהם שבין המוסר והדת ביהדות ובנצרות, ובפרט הראה איך בשתייהן גבר המוסר המהור על תפירות הפלחן שרוצה לפעל על האלהות לחבלית אנואיסמית. בכרך הראשון הזה דבר על נביאי ישראל. ספרו מכוסם לגמרי על הנגודים הידועים בין נביא וכהן נביא וחמון. התאור כמון יותר להוראה מוסרית מאשר לחקירה הסטורית.

953. **Münchner Tierschutzverein, München.** Antrag des Münchner Tierschutzvereins vom 11. März 1926 an den Bayerischen Landtag auf gesetzlichen Betäubungszwang für alle Schlachttiere. Mit 1 Abb. München, Selbstverlag, (1926). 25 פ' 15:22.

954. **Pallière, Aimé.** Das unbekannte Heiligtum. (Aus dem Französischen von Z. Holm.) Berlin, Der Heine-Bund, 1927. 286, [1] פ' 12:18.

את המקור הצרפתי ראח: "ק.ס." שנה ד' ע' 36.

פלייר בידוע התייחד וכספר הזה נתן דין וחשבון על התחלפותו הפנימית. מקום חשוב חופם בדבריו הרב אליה בנאסונו. — רוח הספר העמוקה והרצינית נשמרה גם בתרגום הגרמני.

955. **Posner, A(rthur).** Prophetisches und rabbinisches Judentum. Ein Beitrag zur Einheit der jüdischen Lehre. Halberstadt, typ. Meyer, (ab.1925). 66 פ' 14:22.

=Schriften des Vereins zur Erhaltung des überlieferten Judentums, Heft 3/4.

956. **Raffalovich, Isaias.** Rudimentos de Judaismo; manual dos elementos da crença judaica e das observações religiosas dos israelitas. II. ed. Rio de Janeiro, Jewish colonisation association, 1926. 75 פ' 13:17.

957. **Rosenau, William.** Confirmation service. New York, Bloch pub. co., 1927. 31 פ' 12:18.

958. **Swift, Morrison I.** The evil religion does. Boston, The Liberty press, 1927. [1] III פ' 13:19.

פ' 33-56 Jewish atavism in America; p. 57-62 Jesus and Jewism; p. 71-74 Jewish atavism in Christian churches.

959. **Szapiro, L.** Etyka judaizmu i podstawy religji Mojsze-szowej. Warszawa, (typ. "Alfa"), 1927. 202, [5] פ' 14:21.

960. **Vries, S. Ph. de.** Joodsche riten en symbolen. Zutphen, Thieme, 1928. VII, [1], 311 פ' 15:22.

961. **World union for progressive Judaism.** Die erste Welt-konferenz liberaler Juden; Reden, Diskussion, Beschlüsse; Grün-dungsversammlung... London 10.-12. Juli 1926. London, the Union, 1926. 118 פ' 14:21.

יד. ידיעת א"י, בנין א"י, תולדות הישרב.

בן צבי, י. ראה: דפוס א"י מספר 307.

גריבסקי, פ. ראה: דפוס א"י המספרים 319,318.

גרנובסקי, א. ראה: דפוס א"י מספר 320.

חרבות ירושלים. ראה: דפוס א"י מספר 339.

ספר הארץ. ראה: דפוס א"י מספר 378.

פרומקין, א. 5. ראה: דפוס א"י מספר 381.

962. **שקאלניק, ל.** צום פראבלעם פון דער קאלאניזאציע-

פארם. ווארשע-לעמבערג, "התאחדות", חש"ד. 57 פ' 11:14.

963. **Adamkiewicz, Jerzy.** Stan gospodarczy Palestyny w 1923 roku. Warszawa, Ministerstwo spraw zagranicznych, 1924. 28 פ' 15:22.

Poland. Ministerstwo spraw zagranicznych. Raporty konsularne, No.3.

964. **Annuaire du monde musulman;** statistique, historique, social et économique; rédigé par L. Massignon. 2e éd. (1925). Paris, Leroux, (1926). 396, [2] פ' 16:25.

המהדורה הראשונה הופיעה ב 1923.

ספר השנה הזה נותן בצורה קצרה ידיעות על מצב כל ארצות האסלאם ועל מוסדותיהן. הדרך הזה מכיל בעיקר: לוח מסלטי עד 1926; המאורעות בעולם האסלאם מ 1923 עד 1925 (סדי חודש בחודשו, כסלים מעטות); רשומות (על כל ארץ מסלסית; ישוב, מסללה, מוכנות, עבודה ותוצרת, ביכליוגרפיה); עתונות מסלסית; מוסדות וקתדראות ללמודים מסלסים, 1925; מפחת. — הדברים על ענינים יהודיים סלאי שניאות גמות. היהודים כא"י מחלק המחבר (ע' 341) לתלמודסטים הונגריים; ישוב ישן (חרדים וקראים); ספרדים; אלה ששיכים לחכ"י; שלטוניים סתם; ציונים.

965. **Audebeau Bey, Charles.** La vallée du Jourdain. Paris, Société des ingénieurs civils de France, 1927. 36 'P 15:24.

Extrait des Mémoires de la Société des ingénieurs civils de France. Bulletin de sept.—oct. 1927.

עם מספר תמונות מפראות א"י על מבלא מיוחדת.

966. **Bell, Gertrude.** The letters of Gertrude Bell; selected and edited by Lady Bell. Vol. I-II. London, Benn, 1927. XIII, 791 'P 15:23.

Chapt. V. Jerusalem 1899-1900. Chapt. VI. Desert excursions from Jerusalem.

967. **Bertram, Anton and J.W.A. Young.** The Orthodox patriarchate of Jerusalem. Report of the commission appointed by the Government of Palestine to inquire and report upon certain controversies between the Orthodox patriarchate of Jerusalem and the Arab orthodox community. London, Humphrey Milford, 1926. VIII, 379 'P 13:21.

968. **The Central bank of co-operative institutions in Palestine, limited.** Annual report. London, Marshall press, 1925. 29, 49 'P 21:25.
Report III: 1925. Report IV: 1926.

969. **Enlart, Camille.** Les monuments des croisés dans le royaume de Jérusalem; architecture religieuse et civile, préface de Paul Léon. Atlas, Album: I-II. Paris, Geuthner, 1926-27. 25:32.

= Haut-commissariat de la République Française en Syrie et au Liban, service des antiquités et des beaux-arts; Bibliothèque archéologique et historique, Tom. VII-VIII.

עם רשימת התמונות בסוף כל כרך וכרך. התמונות בעצמן הן על גליונות בודדים.

970. **Geddes, Patrick.** Town-planning report—Jaffa and Tel-Aviv. N.p. 1925. 62 'P 20:33.
Hectograph.

971. **Guthe, Hermann.** Palästina. 2. mehrfach umgearbeitete Aufl. Bielefeld, Velhagen, 1927. [1], 172 'P 17:25.

= Monographien zur Erdkunde; hrsg. von Ernst Ambrosius, 21.

המחבר עבד את ספרו, שיצא במהדורתו הראשונה בשנת 1908, לפי התפתחות הארץ והחקירה. בפרט נוסף פרק על הציונות שמתאר את המצב בלי משא פנים ומתוך השקפה עצמית. חוץ מן הפרקים הנאונרטיים מכיל הספר פרקים על הגאולוגיה, האקלים, ההקלאות, ההתישבות, החושבים, החיות והצמחים של הארץ. כל הפרקים האלה מבוארים על ידי תמונות יפות מאוד ומענינות; למקצתן יש ענין אתנוגרפי חשוב, אך דוקא אלה נראות קצת ישנות.

972. **Haefeli, L.** *Syrien und sein Libanon.* Luzern, Raber, 1926. XVI, 366 ע' 15:22.

מחבר הספר הוא כמר קתולי שכתב לפני שנים מעטות ספר "ארץ ישראל". הספר הזה הוא כעין המשך לשאר הראשון ומביל גם תאור של חלקי איי הצפוניים (ביחוד צפת) שלא נכנסו לספר הראשון. תמונות רבות נספחו לתאור המסע.

973. **Lothar, Rudolph.** *Zwischen drei Welten. Pilgerfahrt eines Gläubigen.* Mit 60 Bildern nach Aufnahmen des Verfassers. München, Drei Masken Verlag, (1926). 300, [1] ע' 12:19.

ספר רשמי-מסע. המחבר בקר את הארצות ההיסטוריות על יד ים התיכון: איטליה, יוון, ארץ ישראל ומצרים. — הוא אינו מתעכב בתאור הדברים החיצוניים אלא מתפשט את "נשמת" הארץ, שרידי-העבר ותמונות סחיי יום יום שהן-אופייניות לארץ זו. בקשר עם זה הוא משמיענו רעיונות סקוריים בצורה יפה. אלהותו היא האמנות "ששניעה את כל גלגלי-החיים" (עמ' 23). לאי הוא מקדיש כמעט שליש הספר (86 עמ' מ-300). הוא מתאר את חל-אביב, ירושלים, יריחו ואת ים המלח. הוא מדבר הרבה ע"ד מפעל ההתיישבות של העם היהודי ומעריך אותו, מציין את תחית השפה וההרכות העברית, אבל סוצא קושי אחר גדול: חיים לאומיים אינם אפשריים בלי סגנון החיים, בלי אמנות לאומית, אבל היהדות העתיקה התיחסה לאמנות בשנאה ורכאה את הסנסטיה לטובת השכל וכדי להגיע לאמנות לאמית מוכרחים יהיו היהודים לפרש בליל מן היהדות העתיקה ולהתכחש לתורת מנהיגם הגדול. (עמ' 187). —

974. **Luke, Harry Charles.** *Prophets, priests and patriarchs; sketches of the sects of Palestine and Syria.* London, Faith press, (1927). X, 129 ע' 14:21.

המחבר, לפנינו סגן מושל בירושלם, נותן כאן חכורים מענינים על אדות החיים הדתיים בארץ ישראל. הוא מתאר את התנים הקדושים של הנוצרים השמרונים והמסלמים, מכאר את יחס הכתות אחת לשנית בכנסית הקבר, ומספר על החיים הפוליטיים של האמלאם בארץ ישראל, בסוריה ובממלכה העותומנית בכלל. כל התאורים הללו עשויי חוסר בלתי ידוע. פרק אחד מביל ביוגרפיה מענינת של חסן שיך אל-גבאל ("זקן-ההרים"). גם התמונות לרבן חדשות ומעוררות התענינות.

975. **[Mavromatis].** *Hague. Permanent court of international justice. Coleccion de decisiones del tribunal permanente de justicia internacional.* Vol. II. Anos de 1924-26. Madrid, Instituto Ibero-Americano de derecho comparado, 1927. 193, [1] ע' 16:22.

=Biblioteca del Instituto Ibero-Americano de derecho comparado, VIII.
חוות-דעת בענין משפטו של מברוסס בתרגום ספרדי.

976. **[Mavromatis].** *Hague. Permanent court of international justice. Mavromatis Jerusalem concessions. Case of the re-adaptation. (Jurisdiction). Judgement. Dissenting opinions by M.*

Myholm, M. Altamira [and] M. Caloyannni. Leyden, Sijthoff, 1927. 64, 64 'פ 16:24.

= Publications of the Permanent court of international justice. Series A, no. 11, October 10th, 1927.

את הקודמת ראה: "ק.ס." שנה ג' ע' 285.

977. **Meier-Graefe, Julius.** Pyramide und Tempel, Notizen während einer Reise nach Aegypten, Palästina, Griechenland und Stambul. Berlin, Rohwolt, 1927. 403 'פ 13:23.

בצורה אדישה נותן המחבר, שהוא מפורסם בחקר תולדות האמנות, את רשומותיו מן נסיעה שנעשה בשנה הקודמת. בהערותיו על ארץ-ישראל ועל העבודה העברית אין חדשות; המחבר רחוק לגמרי משאלות ארצנו ועמנו. ענותנות לאו דוקא מרתו.

978. **New York. The Metropolitan museum of art.** A crusaders' fortress in Palestine. A report of explorations made by the museum, 1926. New York, The Metropolitan museum of art, (c.1927) 46 'פ 16:24.

Part II of the bulletin of the Metropolitan museum of art. New York, September 1927.

979. **Podliszewski, A.** Palestyna przed laty dwudziestu (z pamiętnikow podrozy); z przedmowa M. Balabana. Warszawa, Freid, (1927). 83, [1] 'פ 15:21.

980. **Pritchett, Henry S.** Observations in Egypt, Palestine and Greece, a report. New York, Carnegie endowment for international peace, division of intercourse and education, 1926. 501—543 'פ 13:20.

International conciliation, September 1926, No. 225.

981. **Propst, Hermann.** Die geographischen Verhältnisse Syriens und Palästinas; nach Wilhelm von Tyrus, Geschichte der Kreuzzüge. T. II. Leipzig, Hinrichs, 1927. 40, [1] 'פ 14:22.

= Das Land der Bibel, gemeinverständliche Hefte zur Palästinakunde, Bd. V. Heft 1.

את החלק הראשון ראה: "ק.ס." שנה ד' ע' 38.

982. **Shalem, Nathan.** Sopra alcuni basalti della Palestina. Roma, Industria tipografica Romana, 1927. 61—66 'פ 16:23.

Estratto dal Bollettino della Societa geologica Italiana, vol. XLVI — 1927 fasc. 1. מצויר.

983. **Stead, K. W.** Report on the economic and financial situation of Palestine. London, H. M. Stationery off., 1927. 31 'P 15: 24. Department of overseas trade.

984. **Svensson, Natan.** Eine byzantinische Inschrift aus Hebron, die Wasserleitung betreffend. Lund, Gleerup, 1926. 65—72 'P 16: 23.

Särtryck [from] Kungl. humanistiska vetenskapssamfundet i Lund, Arsberättelse 1925—1926.

985. **Toynbee, Arnold J.** The Islamic world since the peace settlement. London, Milford, 1927. XV, 611 'P 16: 24.

= Survey of international affairs, 1925. I.

המחבר יצר יצירה חשובה עד מאוד: תולדות עמי האסלאם וארצותיהם בערך מ 1920—1926. חומר ענקי עבר בחבליה הקצור והדיקנות. את הפרק על ישראל והעבודה הציונית כתב ליאונרד שטיין, בלי צדדיות ועשיר בפרטים מענינים.

986. **Waldstein, Abraham Solomon.** Modern Palestine. Jewish life and problems. New York, Bloch pub. co., 1927. VII. 222 'P 12: 18.

טו. ציונות, ישראל בעמים.

987. **אשכנזי, יצחק.** היהדות וארץ-ישראל. כולל הגיונות נעלים ורקיונות נשגבים על דבר התפתחותו וערכו המדיני והרוחני, של בית-לאומי-עברי בא"י בעד קיום עמנו, רוחו ותורתו. פלאצק, מזרחי, תרפ"ו. [4], 100, [13] ע' 17: 23.

988. [גרויברט] גרויבארט, יהודה ליב. ספר זכרון. רשומות מימי המלחמה האחרונה והשקפות שונות ומכתבים. (לודו, "מסורה", תרפ"ו. VII, 333 ע' 16: 23.

989. **גרינבוים, יצחק.** שעורים ע"ד התנועה הציונית ה ת פ ת ח ו ת ה, ורשה, "החלוץ", 1927. 72 ע' 15: 21.

חלק א. התקופה שלפני הרצל.

990. [גרשטל] גערשטעל, מרדכי. שתי רוחות מספרות או וכות חבר האגודה עם ציוני. הובא לבית הדפוס ע"י... ווינא, "מנורה", תרפ"ח. 23 ע' 15: 22.

991. **ההסתדרות הציונית.** דין וחשבון האכסמטיבה של ההסתדרות הציונית לקונגרס ה"ו. לונדון, ההסתדרות הציונית, 1927. 449, [2] ע' 15: 24. הופיע גם באנגלית (509 ע').

992. **המזרחי, פולניא.** דו"ח סעידת המזרחי כחבל וילנה בשנת תרפ"ו. ווילנא, דפוס שמקונוביץ, תרפ"ו. 9 ע' 10: 16.

993. **השומר הצעיר.** פולניא. דין וחשבון ספקולת ההנהגה הראשית (תרפ"ו), לעידה הארצית השבועית. ורשה, השומר הצעיר, תרפ"ח. 33, [3] ע' 14: 20.

994. אידישע וועלט הילף קאנפערענץ. אין אפגרונט. (מאטעריאלן וועגן דער לאגע פון די אידן אין רוסלאנד). ארויסגעגעבן פון עקזעקוטיוו-קאמיטעט פון דער אידישער וועלט הילף קאנפערענץ. פאריס, דרוק יאקובאוויטשלאך און ראבאנא, חש"ד. 60, [1] ע' 12 : 15.
995. אידישע וועלט הילף קאנפערענץ. די פאראייניקטע אידישע פאלקס-באנק. (פאריס, אן דרוק, 1924) 32 ע' 12 : 16.
996. בובליק, גדליה. דער סך הכל אין אסעריקאנעס יודענטום. אן איבערבליק אויף די ריכטונגען אין יודענטום און דער צושטאנד פון אידישקייט אין אסעריקא. ניוארק, אריאם פרעס, 1927. 155, [2] ע' 13 : 20.
997. ביבער, ש. דער קריזיס פונ'ם יודישען פאלאטישען געדאנק. א ווענדונג צו דער יודישער דעמאקראטיע. ווארשע, 1927. 24 ע' 20 : 14.
998. בערנשטיין, ש. וואס וילט דער ציוניזם?... ארויסגעגעבן פון דער ציוניסטישער ארגאניזאציע אין אסעריקא... ניו יארק, ציוניסטישע ארגאניזאציע, 1925. 12 ע' 12 : 19.
999. ווינאדסקי, יעקב. אין גיהנום. (זכרונות פון די דייטשע תפיסות בשעת דער וועלט-מלחמה). ווילנא, קלעצקין, 1927. 114 ע' 15 : 22.
1000. "טאז", געזעלשאפט צו פארמיטלן דאס געזונט פון דער יידישער באפעלקערונג אין פוילן. 5 יאר טעטיקייט פון טאז 1922-1926... באארבעט און צוזאמענגעשטעלט: 5. וואלסאן. ווארשע, טאז, 1927. 192, [2] ע' 16 : 22.
- עם חלק אנגלי (18 ע').
1001. טשערנאוויץ, שמואל. אונזער ארבייט אין א"י, אין ליכט פון פאקטען און ציפערען. ווארשע, "קרן היסוד", תרפ"ז. 30, [1] ע' 15 : 22.
1002. יוסף. מיטן כוח פון שקר און שווינדל. (די יעווסעקישע העצע קעגן פועלי ציון). ווארשע, "נייע קולטור", 1927. 22 ע' 11 : 16.
1003. לוביאניקער, פנחס. דער מהות פונ'ם רעוויזיאניזם (אין ציוניזם). ווארשע-לעמבערג, "התאחדות", 1927. 24 ע' 14 : 23.
1004. לעשצינסקי, יעקב. די אידישע וואנדערונג פאר די לעצטע 25 יאר. ארויסגעגעבן פון צענטראל ביורא, "האיס-עמיג-דירעקט". בערלין, האיס-עמיג-דירעקט, 1926. 88 ע' 15 : 22.
1005. נאציאנאלער ארבייטער קאמיטעט פאר די ארגאניזירטע אידישע ארבייטער אין א"י. וואס איז "הסתדרות"? ניו יארק, נאציאנאלער ארבייטער קאמיטעט פאר די ארגאניזירטע אידישע ארבייטער אין א"י, 1927.
- 23 ע' 12 : 17.

1006. פארבאנד פון די יידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפטן אין פוילן. סטאטיסטישע ידיעות פון די פארבאנד קרעדיט קאאפעראטיוון אויפן 1-טן יולי 1927. ווארשע, פארבאנד פון די יידישע קאאפעראטיווע געזעלשאפטן, 1927. 27 ע' 29 : 42.

1007. פארזענצשעווסקי, אברהם. שלום שווארצבארד אין תפיסה. (צו זינגען מיט דער מעלאדיע „סלוואר" פון ש. אנטסקי). אווארקוב, גלאזמאן, [1927]. 13 ע' 12 : 16.

1008. פיינענבערג, רחל. א פנקס פון א טויטער שטאט (חורבן דובאווע). ווארשע, „אחיספר", [1927]. 149 ע' 15 : 22.

1009. ראפאלאוויטש, י. צו וואס א קהלה? ריאדע זשאנקירא, דרוק „דאס אידישע וואכענבלאט", 1924. 8 ע' 14 : 19.

1010. שטיין, נאדיא. די חלוצה. לאנדאן, „וויזא", 1927. 31 ע' 13 : 19.

1011. שילער, שלמה. די גרונטפרינציפן פונם ארבעטס-ציוניזם. ווארשע-לעמבערג, „התאחדות", 1925. 22, [1] ע' 15 : 22.

1012. The American Jewish committee. New York. Annual report. New York, n. p., 1927.
20. annual report.

את הקודם ראה : „ק. ס" שנה ג' ע' 287.

1013. Berlin. Hauptstelle für jüdische Wanderfürsorge. Bericht über die Tätigkeit für die Zeit vom 1. April 1925 bis 31. Dezember 1926. Berlin, Hauptstelle..., (1927). 39 ע' 15 : 22.

1014. Brown, David A. The New Exodus, the story of the historic movement of Russian Jewry back to the soil, told by David A. Brown in a report to the American Jewish joint distribution committee. New York, (typ. Schoen), 1925. 35 ע' 17 : 25.

1015. Bund der jüdischen Kranken- und Pflegeanstalten Deutschlands. Verhandlungs-Bericht der Mitgliederversammlung am 3. Juli 1927 in Köln a. Rhein. Berlin, der Bund, 1927. 47 ע' 14 : 22.

1016. Cohen, Israel. The story of the Zionist organisation. London, Central office of the Zionist organization, 1926. [5] ע' 18 : 26.
Reprinted from the Empire products section of the Times trade and engineering supplement, April 17, 1926.

1017. Deutsches Judentum und Rechtskrisis. Berlin, Philo-Verlag, 1927. 91, [1] ע' 16 : 23.

Stern, Jacques: Völkische Rechts- und Staatsphilosophie. Eyck, Erich: Die Stellung der Rechtspflege. Weil, Bruno: Der politische Prozess.

1018. **Deutsches Komitee pro Palästina.** Kundgebung des Deutschen Komitees pro Palästina zur Förderung der jüdischen Palästinasiedlung; Protokoll; am 27. Juni 1927, Berlin, ehemaliges Herrenhaus. (Berlin, typ. Adler, 1927). 23 'P 19:27.

1019. **Federal council of the churches of Christ in America.** The Committee on good will between Jews and Christians. Statement of fundamental aims and report for the year November 1, 1925 and November 1, 1926. Imprint missing. 23 'P 9:22.

1020. **Fisher, H. H.** The famine in Soviet Russia 1919-1923. The operations of the American relief administration. New York, The Macmillan co., 1927. X, 609 'P 14:21.

מכיל חומר רב על מצב היהודים ועל פעולת ה J. D. C. ברוסיה.

1021. **Frei, Bruno.** Im Lande der fluchenden Rabbis und der hungernden Bauern; ein illustrierter Reisebericht. Leipzig, Anzen-gruber-Verlag, n.d. 34 'P 15:23.

הדברים מכונים להעיר מוקצנו (מונקן).

1022. **Gelber, N(athan) M(ichael).** Zur Vorgeschichte des Zionismus. Judenstaatsprojekte in den Jahren 1695-1845. Hrsg. im Auftrage der Exekutive der Zionistischen Weltorganisation, London, 1927. Wien, Phaidon-Verlag, 1927. 318 'P 16:24.

התנלוות המסופרות בספר הזה מענינות עד מאוד, מענינות כל כך שרוב הקוראים ודאי היו אסירי תודה למחבר על תאור עוד יותר מפורט. על סמך תקירות בארכיוני אירופה, שנמשכו שנים רבות, מתאר המחבר כמה תכניות מוכן חקבר למדינת יהודים. הראשונה ביניהן היא למיסתיוקן וכופר דני ששמו הולגר פוילי, באמצע המאה ה 17. אח"כ הוא מביא בין דברים אחרים קטעים מחוך סכתב מפליא אחד של מנדלסון, אשר הוא תשובה על תכנית שלא נזכר שם בעלה ואשר לא הגיעה אלינו. מנדלסון מביע את דעתו בהתלהבות, אבל בספקנות: עם ישראל אבד את השאיפה לחרות ולאחרות, אהבת הכסף גדלה יותר מדי, ולא יהיה אפשר למצא את האמצעים הדרושים. הוא גומר ברעיון נבואה ואומר: תנאי קודם להצלחה תהיה — מרחמה עולמית! אח"כ מדבר גלבר על תכנית של יהודי ליוורנו, של הנשיא מדיני (במאה ה 18), של גפוליון, של הדיקבריוסטים, של האמריקאי עסנואל גוח (בשנת תקפ"ה) ועוד אחרות. ביותר מענין אולי הפרק "מלך בירושלם" ע"א הווה אשר בשנת 1830 המליך את עצמו על ירושלם בשם ויגפריר יוסטוס I וקרא ליהודים לשוב ארצה ישראל; הצהרותיו היו כחובות, לפי דברי גלבר, בסגנון תנכי מצוין, גלבר הוסיף לספרו שורה של מקורות, וספרו כלי ספק מעשיר את ידיעותינו בתולדות עם ישראל.

1023. **Goldstein, Julius.** Deutsche Volks-Idee und deutsch-völkische Idee. Eine soziologische Erörterung der völkischen Denkart. Berlin, Philo-Verlag, 1927. 154 'P 14:22.

1024. **Grunwald, Kurt.** Das Recht der nationalen Minderheiten und der Völkerbund. M. Gladbach, Volksvereins-Verlag, 1926. 87 פ' 13:19.

= Staatsbürger-Bibliothek, 143.144.

הספר עוסק בשאלה בכללה, בלי פרטים ע"א מעושים מיוחדים. סדור החוכן; טהות הלאום; תולדות הרעיון הלאומי; זכות המעושים ושלטון המדינה; זכות המעושים; דרך המשפט; משפט בית הדין הבין-לאומי.

1025. **Horowitz, P.** The Jewish question and Zionism; with a foreword by Leon Simon. London, Benn, 1927. 127 פ' 12:18.

המחבר, לפניו מזכיר של ההסתדרות הציונית שבאנגליה. מנתח את השאלה היהודית ומוצא פתרון בציונות. פרישות או התבוללות. אלה הן האפשרויות שלפנינו. והוא מבאר את מטרת הציונות והצלחתה. המאמר קבל פרס בשנה הקודמת אגב התחרות מטעם ההסתדרות הציונית.

1026. **Jabotinsky, V(ladimir).** Eri si azi. 26 Aprilie 1925—26 Decembrie 1926. Galati, "Drumuri Noua", 1927. 45, [1] פ' 13:21.

1027. **Jewish war memorial. Council. Central committee for Jewish education.** Fifth annual report 1926—27. London, The Council of the Jewish war memorial, 1927. 48 פ' 15:24.

1028. **Jüdische Waisenhilfe.** Gesellschaft zur Förderung der Erziehung jüdischer Waisenkinder zu produktiver Arbeit. E. V. Die jüdische Kinder-und Jugendsiedlung Benschemen, Jahresbericht. (Berlin), 1927. I. Jahresbericht. 15 פ' 19:25.

1029. **Jüdische Waisenhilfe.** Gesellschaft zur Förderung der Erziehung jüdischer Waisenkinder zu produktiver Arbeit. E. V. Verzeichnis der Paten, Förderer und Freunde. Berlin, "Jüdische Waisenhilfe", (ab. 1925). II פ' 19:25.

1030. **Kahn, Bernhard.** Report; as submitted to the Chicago Conference of the Joint distribution committee and the United Jewish campaign, 1926. N. p., n. p., 1926. 14 פ' 15:23.

1031. **Kanowitz, Siegfried.** Zionistische Jugendbewegung. Leipzig, Hirschfeld, [1927]. 30 פ' 15:23.

Sonderdruck aus „Die neue Jugend“, Bd. IV der „Forschungen zur Völkerpsychologie und Soziologie“.

1032. **Керен Гаесод.** Керен Гаесод строит Палестину. (Рига, тип. "Ритн", [1927].) 2/פ' 15:23.

הוצאת הלשכה הראשית של קה"י.

1033. Kircher, Herrmann; Schaeffer, Ernst. Völkische Bewegung und Judenfrage in christlicher Beleuchtung. I. Die völkische Bewegung und die Stellung des geistlichen Amtes zu ihr, von Pfarrer Kircher. II. Die Judenfrage und wir, von Pfarrer Schaeffer. Dresden, Ungelenk, 1925. 22 'P 14: 22.

=Studienhefte zur Judenfrage; hrsg. von Gerh. Jasper, Heft I.

1034. Kohn, Hans; Weltsch, Robert. Zionistische Politik. Eine Aufsatzreihe. Mährisch-Ostrau, Färber, 1927. 291 'P 12: 18.

שני המכתבים אספו בקבץ זה מאמרים אשר פרסמו במשך שבע השנים האחרונות בעתונות. אע"פ שהמאמרים נכתבו בהודמנויות שונות, בולטת מתוך כלם השקפה אחת על עניני לאומיות וציוניות: השאיפה לבסס את הציוניות על לאומיות מווקעת ולהגשים בא"י את הרעיונות הפוליטיים של גביאי ישראל: מדיניות מיוסדת על מוסריות. מבין המאמרים הננו מצינים: "משה הס", "אחד העם", "היהדות הליברלית", "לאומיותנו". בחלק השני של הספר נאספו אחדים מן המאמרים הראשיים שפרסם רוברט וולש בעתונו "יודישע רונדשוי". מבין המאמרים האלה מכליל ביחוד המאמר הנקרא, "אידיאה ואילוסיה" את עיקרי השקפתו על המצב בציוניות. הספר מסתים ע"י מאמר של ה. כהן. על עתידה של א"י, קיום עיקריו של תכנית להתפתחות המשטר הפוליטי בא"י.

1035. Komiss, David S. The new urge of to-day. Chicago, n. p., 1927. 14 'P 8: 14.

Inside information.

1036. Kraus, Herbert. Das Recht der Minderheiten; Materialien zur Einführung in das Verständnis des modernen Minoritätenproblems, zusammengestellt und mit Anmerkungen versehen. Berlin, Stilke, 1927. 365 'P 12: 18.

Stilke's Rechtsbibliothek Nr. 57.

כל החקרים החוקים, החקוקים וכו' ערוכים כאן עם פירושו, עד כמה שהם נוגעים במעושים לאומיים. על אדות היהודים מוצאים איפוא את הצהרת בלפור ותעודות דומות, וגם סעיפים מיוחדים מתוך חוקי, חוקים וחוקים שונים. מוצאים אותם בעזרת המפתח.

1037. Kurtzig, Heinrich. Ostdeutsches Judentum; Tradition einer Familie. Mit einem Vorwort von Erdmann Graeser. Stolp, Eulitz, (c. 1927). VII, 164 'P 13: 18.

זכרונות סוחר מאיגוברצלב שיכולים אולי לענין אנשים שמוצאם מדינת פון.

1038. Letellier, Albert. Juifs et Chrétiens inconciliables. Paris, Gruend, 1926. XV, 153, [2] 'P 14: 22.

הספר מכליל במקצתו ענינים פרטיים לגמרי (על אדות משפט עם מורל יהודי) ובמקצתו מחשבות כלליות לגמרי על היהודים, על הפוליטיקה וכו'.

1039. **Loosli, C. A.** Die schlimmen Juden. Bern, Pestalozzi-Fellenberg-Haus, 1927. 257, [1] 'פ' 14 : 21.

סופר נוצרי שויצרי מקבל עליו לטהר את היהודים מן ההאשמות אשר העמיסו עליהם האנטישמים. יש שהוא עשה כן בבדיחה ובהלצה ויש שקולו מתרומם להתרגשות עזה. כפרס חשוכה בספרו בקורת מפורטת של „הפרוטוקולים של חכמי ציון“. — גם מבחינת תולדות הכלכלה של היהודים בשויצריה מענין הספר הזה.

1040. **Mecklenburger, Albert F.** „An ounce of prevention“. The story of a great Jewish movement. Chicago, (typ. Roosevelt), 1927. 10 'פ' 9 : 15.

1041. **Nadzieja.** Sprawozdanie jubileuszowe 1906—1926 „Nadzieji“ tow. ku wspieraniu chorej młodzieży żydowskiej szkol średnich i wyższych w Krakowie. Krakow, Nadzieja, 1927. 47 'פ' 17 : 24.

1042. **Reichsbund jüdischer Frontsoldaten.** Jüdische Bauernsiedlung in deutscher Heimat. Drei Aufsätze mit einem Geleitwort von Franz Oppenheimer. Berlin, „Der Schild“, n. d. 28, [2] 'פ' 11 : 15.

על קרסון הכריכה : „Zurück zur Scholle“.

1043. **Rimscha, Hans.** Russland jenseits der Grenzen 1921—1926. Ein Beitrag zur russischen Nachkriegsgeschichte. Jena, Frommann, 1927. XI, 238 'פ' 15 : 23.

לפני שלש שנים פרסם המחבר ספר ע"ד רוסיה : „מלחמת האזרחים הרוסית והאמיגרציה ציה הרוסית בשנות 1917—21“. — הספר שלפנינו הוא כעין המשך של הספר הראשון. המחבר נותן תאור כפורט של החיים הפוליטיים והתרבותיים של האמיגרציה הפוליטית הרוסית (הוא מעריך מספר המהגרים 25 מיליון) לכל זרמיה השונים ובא לידי מסקנא שהיא הולכת ומתגבשת. מפני שהיא לגמרי קרועה ממולדתה. את הצלחה הוא רואה רק בעבודה משותפת עם רוסיה הסובייטית. לפי דעתו, העיניים מתפתחים בכוון זה. דרך אנג' הוא נוגע בשאלת „היהודים והמהפכה הבולשביסטית“. — בנגוד לדעה המקובלת הוא סדגיש, שהיהודים לא מלאו תפקיד כל כך גדול בכסוס השלטון הסובייטי. אמנם מסבוח שונות רב היה בתחלה מספר הקומוניסטים היהודיים — אבל כשהגיעה תקופת הבנין נדחו היהודים מעמדותיהם. הפרוצס הזה קבל לפעמים (ביחוד בכפרים) אופי אנטישמי.

מן הצד הכלכלי סבלו היהודים מהמשמר הסובייטי לא פחות (ואולי גם יותר) מהעם הרוסי. — בהעברת היהודים על האדמה הוא רואה סימן של יאוש. לפי דעתו היהדות כללה והרוסית ביחוד מתחמט בשלילה לתכנית זו. רק העשירים האמריקניים הם יוצאים מן הכלל. המחבר מקפין יותר כדי את ערכם של היהודים בריבולוציה הרוסית (אע"פ שבדרך כלל דבריו בענין זה נכונים). הוא גם נכשל בשגיאות בתאור תפקידם של המנהיגים הבולשביסטים היהודיים. את סרוצקי — למשל — הוא מכנה בשם דיפלומט בלתי-מוצלח. ע"י פעולתו בתור

מיכאל האדם ובחור בארגן ההגנה — הוא עובר בשתיקה. הוא אומר שקמונוב שמש בתור קומיסר רק חדשים ולמעשה ק. במשך שנים אחדות שמש בתור סגן יו"ר של מועצת הקומיסרים. לספר נספחה רשימה ביבליוגרפית עשירה, המכלילה גם את המאמרים בעתונות.

1044. **Rosen, Joseph A.** The present status of Russian Jewish agricultural colonization and the outlook; report submitted to the Chicago conference of the United Jewish campaign, October 9-10, 1926. N. p., n. p., 1926. 23 פ' 15 : 22.

1045. **Sachs, Philip P.** "Contented Jews", from hell-holes to happy-homes. Chicago, (typ. Roosevelt), 1927. 10 פ' 9 : 15.

1046. **Schapira, Israel.** Der Antisemitismus in der französischen Literatur; Edouard Drumont und seine Quellen. Berlin, Philo-Verlag, 1927. 140 פ' 15 : 22.

1047. **Spitz, Leon.** The memoirs of a camp rabbi. New-York, Bloch pub. co., 1927. 44 פ' 11 : 17.

1048. **Stone, Jules.** The numerus clausus in the universities of Eastern Europe; written for the Interuniversity Jewish federation of Great Britain and Ireland. N. p., n. p., 1927. 32 פ' 12 : 18.

1049. **Towarzystwo wzajemnej pomocy kupcow wyznania mojzeszowego stol. miasta Warszawy. Sprawozdanie.** (Warszawa, typ. „Bristol") years: 1924, 1925, 1926. 39, 22, [1], 35 פ' 15 : 22.

1050. **United Palestine appeal.** New York. Palestine only hope of the Jewish wanderer and pioneer. New York, (Select printing company), 1926. 32 פ' 15 : 23.

1051. **United Palestine appeal.** New York. The return of the wanderer. New York, United Palestine appeal, 1927. [6] פ' 22 : 27.

מצויה

1052. **(United Palestine appeal. New York.)** Farewell reception and banquet in honor of Dr. Chaim Weizmann... March 5 th, 1925. (New York, United Palestine appeal. East side branch, 1925). [32] פ' 19 : 27.

1053. **Wise, James Waterman.** The future of Israel. New-York, Dutton, (c. 1926). 93 פ' 11 : 15.

מחבר מראה באיזה אופן תפטר הציונות את השאלה היהודית. היהדות של העבר תוכל לפגוש לפי דעתו רק באדישות בנפש היהודים הצעירים בני דורנו, ומשא נפש חדש יוכל לצאת רק מארץ-ישראל. לכן דרישתו שיוצר מרכז חדש ומוחזר ליהדות, ששם יוכלו היהודים לשכלל את תכונתם המיוחדת.

1054. **Women's international Zionist organization.** Bericht über die Zeit vom 1. Oktober 1925 bis 31. August 1927. Unterbreitet der IV. Konferenz der Weltorganisation zionistischer Frauen. London, Women's international Zionist organization, 1927. 66 P 15 : 24.

1055. **Zimmermann, A. R.** Het werk van den Volkenbond in Palestine. Rede... 1927. Amsterdam, Keren Hayesod Ltd., 1927. 16 P 10 : 24.

1056. **Zinemann, Jakob.** Socjalizm a Zydzi. Warszawa, (typ. „Gloria”), 1927. 32 P 15 : 22.

1057. **Zionist organization. Central office.** Bericht der Exekutive an den XV. Zionistenkongress, Basel, 30. August 1927. London, Verlag des Hauptbureaus der Z. O., 1927. 151 P 15 : 23. Provisorischer Vorabdruck.

1058. **Zionist organization. Central office.** Reglement für die Wahlen von Delegierten zum Zionistenkongress. London, Zentralbureau der Zionistischen Organisation, 1927. 16 P 15 : 22.

1059. **Zionist organization. Central office.** Statut der Zionistischen Organisation. London, Zentralbureau der Zionistischen Organisation, 1927. 16 P 15 : 22.

1060. **Zionist organization. America.** Zionism to-day. New-York, Zionist organization of America, (ab. 1927). 11 P 12 : 19.
עם המה נ"א

1061. **Zionist organization. Austria.** Zehn Jahre Balfour-Deklaration 1917—1927; eine Sammelschrift. Wien, Zionistisches Landeskomitee für Oesterreich, 1927. 86, [1] P 15 : 23.

1062. **Zionist organization. South Africa.** 1917—1927; the Balfour declaration; issued in commemoration of the tenth anniversary of the declaration made by the British Government on November 2, 1917, in favour of the establishment of a national home for the Jewish people in Palestine. Johannesburg, South African Zionist federation, 1927. 64 P 17 : 23.

1063. **Zwiazek kupcow zydowskich.** Wilno. Statut. Wilno, (typ. Lichtmacher), 1925. 12 P 14 : 22.

1064. Zydowskie stowarzyszenie kulturalno-owsiatowe "Jabne" w Polsce. Statut. Warszawa, typ. "Renoma", 1927. 15 פ' 11 : 16.

ט"ז. הספרות העברית החדשה.

1065. [פירברג] פייערבערג, מרדכי זאב. לאן. ערוך ע"י שלמה גולדמן [עם תולדות המחבר באנגלית מסנן]. ניו יורק, בלוק, תרפ"ז. xvi, 232 ע' 11 : 16.

עם הערות באנגלית, ועם מלון עברי-אנגלי מיוחד לספר. הספר נועד בשביל לומדי עברית.
1066. פרחי, יוסף שבת. עשה פלא ... מעשים נוראים ... חלק ראשון [וגם חלק שני ושלישי] גרפם פעם רביעית ... לקומן שושנים מאשר שמעך אזני ... ומאיוה ספרים קדמונים ועשיתי להם סמיכות תוכחת מוסר ... הצעיר ... ושפ"ה [= יוסף שבת פרחי]. ליוורנו, שלמה בילפורט וחרב, תרפ"ה. 88, 156, 176 ע' 12 : 18.

1067. פרישמן, דוד. אנדות דוד פרישמן. עם תמונתו ועצם כתב ידו. נערכו בצרוף תולדות פרישמן, מבוא, הקדמות והערות ע"י א. ר. מלאכי. ניו יורק, פרישמן, תרפ"ז. 179 ע' 13 : 20.

1068. שלום עליכם [שלום רבינוביץ]. חיי אדם. הרגום י. ד. ברקוביץ. מהדורה שנית. ספר א—ג. ורשה, שטיבל, תרפ"ד. 15 : 23.
ספר א : ימי הילדות. 202 ע'.
ספר ב : ימי הנעור. 205 ע'.
ספר ג : ימי הבחרות. 189 ע'.
ראה גם דפוס א"י המספרים : 290, 292, 295, 296, 303, 308, 310, 315, 323, 335, 341, 354, 360, 361, 364, 372, 374, 377, 379, 383, 384, 388, 391, 397.

י"ז. ספרות חדשה באידיש.

1069. אליצקי, ל. אין שירן פון פלאמען. נאוועלן. ווארשע-ווילנע, קלעצקין, 1927. 275 ע' 12 : 19.

1070. אלמ, א. 1863 (יירושע פאווסטאניע-מעשהלאך). ווארשע, ש. גאלדפארב, 1927. 110 ע' 14 : 20.

1071. אפאטש, [יוסף]. לינטשעריי און אנדערע דערציילונגען. ווילנא, קלעצקין, 1927. 240 ע' 14 : 20.

=געזאמעלטע ווערק, באנד 5. את הקודם ראה: קים שנה ג' ע' 150.
1072. ארנשטיין, מארק [אנדזשעי מארעקן]. דראמאטישע שריפטן. באנד I, II. ווארשע, קולטור-ליגע, 1927. 14 : 21.
כל מחזה ומחזה שבספר זה יש לו פגינציה מיוחדת

1073. אש, שלום. חיים לעדערערס צוריקקומען. ווארשע, קולטור-ליגע, 1927. 150, [1] ע' 14 : 22.
=געזאמעלטע שריפטן, באנד 22.

1074. אש, שלום. פון איין קוואל. ווארשע, קולטור-ליגע, 1927.
 254, [1] ע' 21:14.
 =געזאמעלטע שריפטן. צוואנציגסטער באנד.
 1075. בעל-שם. ליליטען. פארווארט פון שרה שענידער. שקלעץ,
 תרפ"ו. 34, [1] ע' 18:12.
 1076. בערגמאן, אלעזר. דאס פוילישע שטעטל; דערציילונג
 פון שמואל ארישען לעבן אונטער די דייטשישע אקופאציע. ווארשע, בערגמאן,
 1925. 123, [1] ע' 22:15.
 1077. גאנאל, ניקולאי. טאראס בולבא. (ראמאן). יידיש: יוסף
 מורקא. ווארשע, יאקובסאן, 1927. 241 ע' 21:14.
 1078. גארקי, מאקסימ. דאס לעבען פון איבריין סענטש.
 יידיש: 5. גאלדין. ווארשע, קולטור-ליגע, 1927. 350 ע' 21:14.
 1079. גלאזמאן, ברוך. אינאם ראד. ווילנע, קלעצקי, 1927. 271 ע'
 19:14.
 =געקליבענע ווערק, באנד 1.
 1080. דאסמאיעווסקי, פיידאר. דעם פעטער'ס חלום. דערציילונג,
 איבערזעצט משה רובינשטיין. ווארשע, יאקובסאן-גאלדבערג, 1927. 234 ע' 21:14.
 1081. דיוראלי, בנימין. טאנקערד. יידיש: ש. זאקס. ווארשע,
 גאלדפארב, 1927. 398 ע' 19:14.
 1082. האלפערן, משה לייב. „אין ניו-יארק". לידער. ווארשע,
 קולטור-ליגע, 1927. 302 ע' 23:16.
 1083. האראנטישק, שמעון. זוספ. ראמאן. ווארשע, קולטור-ליגע,
 1927. 513 ע' 19:13.
 1084. היישריק, ק. ח. אין פויער און בלוט. סעמוארען פון
 וועלט-מלחמה. 2.—4. טייל. ווארשע, דפוס וואנטיסטער, 1927. 384 ע' 15:10.
 את החלק הראשון ראה: „ק.ס." שנה ד' ע' 43.
 1085. הערצל, בנימין זאב. די סגורה. איבערזעצט דורך י. 5.
 זלאטניק... חסוד, קופת רבי עקיבא. 8 ע' 21:13.
 1086. וואקסמאן, יעקב. די אוקראינער פאגראם קרבנות.
 טראגדיע אין 4 אקטען פון יידישען לעבען אויף דער אוקראינע... ווארשע, ש.
 גאלדפארב, 1927. 47 ע' 22:14.
 1087. וויספיאנסקי, סטאניסלאוו. ריכטער. א טראגדיע. יידיש:
 דניאל לייבעל. צווייטע פארבעסערטע אויפלאגע. ווארשע, ארכיטעקט-היים, חש"ד.
 61 ע' 21:14.

1088. ווערן, זשורנל. אונטער דער זון פון אפריקע, אדער א
נסיעה ארום דער וועלט אין 80 טעג. וויסענשאפטליכער ראמאן, טייל II/I. ווארשע,
גרמלין, 1927. 593 ע' 20:14.
1089. זאלא, עמיל. צווייפטיגע חיה. יידיש: ס. זאמעטקין.
ווארשע, "קולטור-ליגע", 1927. 554 ע' 20:14.
1090. זילבערשטיין, בעניש. א הימן צו אויסגעלייזטער
ערד. ווארשע, (דרוק סוויט), 1927. 16 ע'.
1091. זינגער, י. י. שטאל און אויזן. ראמאן. ווילנע, קלעצקין,
1927. 346 ע' 19:13.
1092. זשיטניצקי, ח. ל. דעם זיידענס הייזל. ווארשע, קולטור-
ליגע, 1927. 125, [1] ע' 21:14.
1093. זאלקאף, גוסטאוו. דאס טאג-בוך פון א יונגע פרוי.
ווארשע, "ביליגע ביכער", 1927. 32 ע' 17:12.
1094. זשארגי, דניאל. משפחה-בראניק. (מעמארן). ערשטער
טייל: קינדער-יארן 1888—1901. ווילנע, קלעצקין, 1927. 61, [1] ע' 19:13.
1095. זשעכאווי, אנטאן. דער שווארצער מאנאך און אנדערע
ערצייגונגען. יידיש און פארווארט פון מרדכי גידין. ווארשע, "קולטור-ליגע",
1927. 238 ע' 20:14.
1096. לאגערלעך, סעלמא. די לעגענדע פון יעסטא בערלינג,
פון שוועדיש: מרדכי פארלערער. טייל II, I. ווארשע, קולטור-ליגע, 1927. 690 ע'
21:14.
1097. ל'וויאנסקי, מאטעס. א אידישע טראגעדיע... אין 5
אקטן פון אירישן לעבן אין אמריקע. דאס אנדזשעלעס, "פאלמע", 1927. 74 ע'
23:15.
1098. ל'וויאנסקי, מאטעס. דער זויסער פרינץ פון דער
וויסקער פלאג. דאס אנדזשעלעס, "פאלמע", 1927. 63 ע' 15:11.
- המלים העבריות כתובות לפי האורטוגרפיה היהודית החדשה.
1099. ל'וויאנסקי, מאטעס. מאטעס. צייכענונגען פון מאדראם
געלער; שיקאג, ביאליסטאקער יוגנט פארבאנד, 1926. 48 ע' 15:11.
- ראה את ההערה לספר הקודם.
1100. ליוויק, ד. ארעסע מלכיה. דראמע אין 4 אקט. ווילנע
קלעצקין, 1927. 141 ע' 19:13.

1101. ליינדיק, ה. דער גולם. דראמאטישע פאמע אין 8 בילדער.
דריטע אויפלאגע. ווילנע, קלעצקין, 1927. 254 ע' 19:13.
= געקליבענע ווערק ב. 2.
1102. לעהמאן, מאיר. אויף אייביגער תפילה; היסטארישע
ערצעהלונג. לאדז, „סמורה“, תרפ״ו. 64 ע' 22:15.
לעהמאנים הויז-ביבליאטעק.
1103. לעהמאן, מאיר. אויף מלחמה. לאדז, „סמורה“, תרפ״ו. 89 ע'
22:15.
לעהמאנים הויז-ביבליאטעק.
1104. לעהמאן, מאיר. די ענונה; היסטארישע ערצעהלונג. לאדז,
„סמורה“, תרפ״ו. 73 ע' 22:15.
לעהמאנים הויז-ביבליאטעק.
1105. לעהמאן, מאיר. דער פירשט פון קוצי; היסטארישע
ערצעהלונג. לאדז, „סמורה“ תרפ״ו. 124 ע' 20:14.
לעהמאנים הויז-ביבליאטעק.
1106. לעהמאן, מאיר. דער קדוש פון מאינץ; היסטארישע ער-
צעהלונג. לאדז, „סמורה“, תרפ״ו. 66 ע' 22:15.
לעהמאנים הויז-ביבליאטעק.
1107. לעהמאן, מאיר. רבי עקיבא; היסטארישע ערצעהלונג. יודיש:
א. מנח. טייל 1. לאדז, „סמורה“, תרפ״ו. 121 ע' 22:15.
לעהמאנים הויז-ביבליאטעק.
1108. לעהמאן, מ[איר]. דעם שך'ס איידעם ון מן. (היסטארישע
ערצעהלונג פון גזרת תיח). איבערגעזעט דורך יצחק שפירא. ווארשא, „אלט יודיש“,
חשׂד 52 ע' 22:15.
1109. מאלאדעווסקי, קאדי. חשוונדיקע געכט. לודער. ווילנע,
קלעצקין, 1927. 96 ע' 19:13.
1110. מאנבערג, ל. מאנאלאגן צו מאנאלאגירן אויף אונזן און
פארוויילונגן. ווארשע, יעקובסאן-גאלדבערג, 1927. 72 ע' 21:14.
1111. מארנעריט, וויקטאר. די בחור'טע. ראמאן. פון פראנצויזיש:
פועה ראקאווסקי. ווארשע, גאלדפריד, 1926. 359 ע' 19:14.
1112. מארנעריט, וויקטאר. דער חבר. יודיש: פועה ראקאווסקי.
ווארשא, גאלדפארב, 1927. 361 ע' 19:13.
1113. מילער, ש. בלעטער פאלן. לאס אנגעקעס, חסיד, 1926. 303.
[1] ע' 22:15.

1114. מעכעלע ברחן. דער ברחן. צו באזינגען א חתן און א כלה אויף פערשורענע אופנים מיט פרעהליכע לידער, אויך איז צוגעגעבן דער בעריהמטער פרעהליכער קידוש. צונויפגעשטעלט דורך ר' מעכעלע ברחן. ווארשע, יאקובסאן-גולדבערג, 1927. 55 ע' 14:21.
1115. סיפולינא, לידיא. דאס פנים פון דארף. פון רוסיש: י. ראפאפארט. ווארשע, "קולטור-ליגע", 1927. 130 ע' 14:20.
1116. סעקלער, ח[ארי]. קעניג אשם דר. ניווארק, "נחמיה", (1927). 120 ע' 13:19.
1117. דער פאטער און דער זון. ערצעהלונג פון יידישען לעבען אין דייטשלאנד. יודיש: יצחק שפירא. ווארשא, "אלט יודיש", חש"ד. 88 ע' 14:22.
1118. פאליאקאו, ש. שבתאי צבי. היסטארישער ראמאן. יידיש: ש. זאקס. ווארשע, צוקער, תרפ"ז. 356 ע' 15:22.
1119. פטאשקין, ד. י. היסטארישער זעקסערבוך... ווארשא, בלי שם דפוס, תרפ"ז. 25, [1] ע' 11:19.
1120. פראנס, אנאטאל. דאס פארברעכן פון סילוווסטער באנאר. פון פראנצויזיש: מ. האלצבלאט. ווארשא, גאלדפארב, 1927. 267 ע' 14:19.
1121. פראנס, אנאטאל. די פינגווין-אינזל. פון פראנצויזיש: מ. האלצבלאט. ווארשא, גאלדפארב, 1927. 397, [5] ע' 14:21.
1122. פרענגער, יעקב. דער נסיון. א דראמאטישע מעשהלע אין דריי אקטן. ווארשע, קולטור-ליגע, חש"ד, 1925. [1], 289 ע' 14:21.
1123. ראטשטיין, ש. קאנטאניסטן: היסטאריש בילד אין 3 טיילען. לאדז, "מסורה", תרפ"ה. 128 ע' 14:20.
1124. רייז, ב. ח. דער קופער קעניג פון סיביר. (ראמאן) ווארשע, צוקער, 1927. 264 ע' 15:22.
1125. רייזעלמאן, יוסף. טויט ביי דער חופה, אדער צוריק פון קאמארגע. טראגעדיע אין 4 אקטען. ווארשא, גאלדפארב, 1927. 26 ע' 15:22.

יח. הספרות החדשה בלשונות לעז.

1126. Asch, Schalom. Een pogrom, vertelling. Vertaling van Joseph Gompers. Amsterdam, Ontwikkeling, 1927. 164, [1] ע' 14:20.

1127. **Balucki, Michal.** Zydowka. Powiesc z ostatnich lat. Warszawa, „Oswiata”, 1927. 256 פ' 12:16.

Pisma Michala Baluckiego. Tom IV.

1128. **Eliëzer ben David.** Io, Ebreo. Livorno, Belforte, (ab. 1927). 73, [2] פ' 15:22.

הספר הקטן בכמותו מראה — אם לא באנו 5555 סעות — משורר אפתי. סגנון מקורי ורגש טהור וחזק. אלה הם חרזי יהודי גם בצורתם: לפעמים מוצאים דברי התפעלות ישר על יד פגע שנון, ועל הכל שולטים קול אבל ומסירות דתית. כל שיריו בנוים על ענינים יהודיים, או יותר נכון: על רחשי נפש יהודי. מי הוא זה? אליעזר בן דוד?

1129. **Glover, Halcott.** Wat Tyler and other plays. New-York, The Viking press, 1927. 341 פ' 12:18.

בין השאר יש גם מחזה על נושא ישראלי בשם: „The King's Jewry”

1130. **Istrati, Panait.** Isaac le tresseur de fil de fer. Ed. originale illustrée d'une eau-forte et de dessins de Dignimout. Strasbourg, Heissler, 1927. 86 פ' 14:19.

1131. **Jansen, Werner.** Die Kinder Israel; Mose-Roman. Braunschweig, Westermann, 1927. 302 פ' 12:18.

1132. **Lederer, Arthur A.** „Boys who will be men”; the story of the transitional period of the Jewish Youth. Chicago, (typ. Roosevelt), 1926. 4 פ' 9:15.

1133. **Mayer, Theodor Heinrich.** David findet Abisag; Roman. Leipzig, Staackmann, 1925. 244 פ' 12:18.

1134. [**Michelsohn, Georg.**] Rosen im Herbst [by] Eli Elkana. (Dessau, Ziehäus), [ab. 1927]. 100 פ' 14:22.

1135. **Opatoszu, Jozef.** Polly, Krew Sobacza. Powiesc. Warszawa, Ksiegarnia popularna, 1927. 127 פ' 12:17.

1136. **Peretz, I(saac) L(oeb).** Bontsche the silent [and other stories]. Tr. from the Yiddish with a preface and glossary by A S. Rappoport. London, Paul, [1927]. IX, 259 פ' 11:17.

The International library, ed. F. L. Lawson-Johnston.

1137. **Praag, Siegfried van.** Sam Levita's levensdans. Amsterdam, Lange, [n. d. (1927?)] 239 פ' 15:20.

(Moderne Nederlandsche romans)

1138. **Steif, Max.** Die Khilliade, ein ho-mährisches Epos. Brunn, Selbstverlag, 1927. [1], 31 'פ 11:15.

1139. **Weil, A.** Contes et légendes d'Israël. Illustrations de Kuhn Régner. Paris, Nathan, 1928. 251 'פ 13:19.
— Collection des contes et légendes de tous les pays.

1140. **Wolfson, Miriam.** The spirit of Hadassah. A one-act play. New York, Bloch pub. co., 1927. 14 'פ 12:18.

י"ט. ספרות הנורע.

1141. **Young Judaea, New York.** Handbook for young Judaeans 5687—1926/27. New York, Young Judaea, 1926. 88, [8] 'פ 7:12.

ביאליק, ח. נ. ראה: דפוס איי מספר 304.

הילפרין, י. ראה: דפוס איי המספרים 325, 326.

1142. **וינגרטן, י.** כיצד יסדו ולדים ספרים? ורשא, "תרבות",

תרפ"ז. 14 'פ 11:15.

1143. **נסים, יעקב ציון.** משלים מלקטים לתלמידים בירי... ומשה

עזרי סופר. כנראד, דפוס שוחט, תרפ"ז. 52 'פ 11:14.

1144. **פרסקי, דניאל.** עם עולי הרגל. ניוורק, לשכת החנוך

העברי, חש"ד. 12 'פ 9:14.

אוצרי, ספרים לילדים ערוכה ע"י צבי שרפשטין, סדרה שניה, נוס. 2—3.

1145. **פרץ, יצחק לייבוש.** מיונע זכרונות. פאר יוגנט פער

קורצט לוטן אויפמראנג פון דער צענטראלער יידישער שול-ארנאניזאציע אין

פוילן. ווארשע, קלעצקין, 1927. 80 'פ 14:20.

כ. שאלות חנוך, הוראה והשכלה.

1146. **ביליסטוק, גימנסיון ריאלי.** תכנית הכנה.

ביליסטוק, (דפוס פורמנו), תרפ"ז. 12 'פ 13:19.

עם הוספה מיוחדת באירוש (4 ע').

1147. **וילנה.** גמנסיה עברית ע"ש הד"ר יוסף אפשטין. תכנית

הלמודים... ווילנה, ("תרבות"), תרפ"ז. 44, XII 'פ 14:21.

1148. **מוקציבו.** גמנסיה עברית ריאליה רפורמית. דין וחשבון שנתי

לשנת הלמודים 1927-26. מוקציבו, ההסתדרות של בתי ספר העבריים לרום

הקרפטיה, תרפ"ז. 16, 8 'פ 14:22.

עם שער ציור מיוחד. המסמך בעברית ובציכית.

1149. **תרבות.** הועד הגלילי של ההסתדרות לגליציה המערבית

ושלזיה בקרקוב. תכנית למודים. קרקוב, תרפ"ז. 52 'פ 21:33.

הקטגוריה.

פסטלוצי, י. ה. ראה: דפוס איז מספר 380.

1150. בויבריק. ...זוסער קאלאניע פון שלום עליכם פאלק אינסטיטוט.
ניו-יארק, טריא פרעס, 1925. 19 ע' 26:17.
1151. נארדיין, ז. שול און געזונט. דווינסקי, אזע, 1927.
54 ע' 16:12.

1152. Budapest. Pesti Izraelita Hitközség Alapítványi Real-gimnaziuma. Értesítő az 1926—1927, iskolaévről közzétette: Goldberger Salamon igazgató. Budapest, az Iskola Igazgatosága, 1927.
80 ע' 17:24.

כ"א. ספרי למורד.

1153. גוטמן, רפאל. הנביאים לבתי ספר. ורשה. [דפוס הצפורה]
תרפ"ז. 20:15.

ספר שופטים. 60. [1] ע'.

ספר שמואל א. 96 ע'.

1154. גוטמן, רפאל. ספורי החמש למתחילים עם ציורים. חלק
א—ב. ורשה, (דפוס גרפיה), תרפ"ז. 22:15.
ח"א: [בראשית]. מהדורה שמינית. 90 ע'.
ח"ב: שמות, במדבר, דברים. מהדורה ששית. 95 ע'.

1155. גוטמן, רפאל. ספרי. ספר א—ד. ורשה, לוינאפשטיין;
תרפ"ז. 23:16.

ח"א: האלה בית עם ציורים וביס, תרגילים למלאכת יד ואלף בית מוטלס.
מהדורה ט. 75. [3] ע'.
ח"ב: קורס שלם ללמוד ולמקרא השפה והמספרות העברית עם תרגילים בדקדוק.
מהדורה ב. 122, 3, 2 ע'.
ח"ג: קורס שלם ללמוד ולמקרא השפה והמספרות העברית עם תרגילים בדקדוק.
190. [2] ע'.
ח"ד: חרסמומטית מסודית. 254. [1] ע'.

1156. גוטמן, רפאל. שאלות אריתמטיקה וגיאומטריה;
עם ציורים לגניילדים ולבתי-ספר. מהדורה חדשה, מתוקנת. ורשה, (דפוס
גלוריה), תרפ"ז. 56 ע' 19:14.
ספר ראשון. שנה ראשונה.
את ההוצאה הראשונה ראה: "ק.מ." שנה א' ע' 44.

1157. גורדון, בורים. פיסיולוגיה של צמחים. ספר-למוד.
בומניקה ספר שני ... ורשה, (הוצאת המחבר), 1927. 68 ע' 21:14.
את הראשון ראה: "ק.ס." שנה ד' ע' 48.
1158. לויק, עזיאל הלוי. כת הדבור בשני חלקים. לשנות הלמודים
הראשונה והשנייה בשכר תלמודי בת-ספר ושעורי ערב ... וילנה, קצנלבונן,
תרפ"ו. 167, [1] ע' 16:23.
חלק א. מסימות מ. ד. גרליץ ... חלק ב. חריסומותיה קלה ...
1159. פינברג, נ. ש. מסלה לתלמוד למתעוררים ולמוד, להלומדים
עתה ולאלה שכבר למדו. ניו יורק, "אריאס פרעס", תרפ"ו. 96 ע' 21:14.
1160. פרוינסקי, א. אוצר הילדים. ספר למוד להתחלת הקריאה
הכתובה והדבור העברי. מהדורה שנייה. ורשה, "עבר", תרפ"ו. 56 ע' 24:16.
1161. פרוינסקי, א. תורה ועבודה למתחילים. ורשה, "עבר",
תרפ"ו. 77, [3] ע' 15:22.
1162. קורנגולד, מ. א. לשון עמי. ספר ראשון אחר האלף-בית.
שיטה חדשה וקלה ללמוד השפה והספרות העברית בכתבי הספר, בבית ועל
שעורי הערב. ורשה, רוזן, תרפ"ז—ת. 142, [2] ע' 16:22.
1163. שניידר, מרדכי בצלאל. תורת הלשון בהתפתחותה ...
מראשיתה עד הזמן האחרון. עפ"י המקורות הישנים והחדשים והחקירות
והתגליות האחרונות. הוצאה שנייה. חלק א. וילנה, דפוס נוטס, תרפ"ח. XXXI,
[1], 114 ע' 24:16.
את המהדורה הקודמת ראה: "ק.ס." שנה א' ע' 36.
לספר נספח לוח אלפא-ביתא.
1164. שרפשטיין, צבי. בלשון עמי; ספר מקרא לשנת הלמוד
השנייה; הכנה ללמוד התורה. חלק א. מהדורה מחדשת. [ניו-יורק], שילה (c.1927).
[2], 81 ע' 19:13.
1165. שרפשטיין, צבי. קורות עמי; ספורי היסטוריה לילדים;
עם ציורים עתיקים ותמונות מיחדות מאת א. ש. שור מירושלים. חלק א. ניו-יורק,
שילה (c.1927). [1], 120 ע' 20:13.
1166. Friedländer, David; ed. Lesebuch für jüdische Kinder.
Mit den Beiträgen Moses Mendelssohns ... wieder aufgefunden und
mit einer Einleitung versehen von Moritz Stern. (Berlin, Soncino-
Gesellschaft der Freunde des jüdischen Buches), 1927. 29, 46 ע'
II:17.

כ"ב. ספרי מדע כלליות.

1167. [לובליצין] לובעלמשיק, פלטיאל ידידיה. מאמר חדש
הארץ, סבאר את ענין התלי הכובא בספר יצירה ... וע"י ביאור התלי תקבל
חכמת התכונה פנים חדשות ... שעדליין, דפוס ראזענבלאט, (תרפ"ז). 16 ע' 12: 16.
1168. ליצמן, ו. ראה: דפוס א"י מספר 358.
1169. אסמוואלד, ווילהעלם. די טיל פון לעבן (פזיקאליש-
כעמישע יסודות פון די לעבנספראצעסן). איבערזעצט: מ. ריוז. ווארשע, ריוז,
1924. 135 ע' 13: 19.
1170. בוכארין, [ניקאלא]. טעאריע פון היסטארישן מא-
טעריאליזם. איבערזעצט ... דורך שרה לערמאן. טייל 1—2. ווארשע,
ירושטואן, 1927. 160 ע' 14: 22.
לא נגמר עדין.
1171. בולקין, אברהם. געאגראפיע פון די אויסעראיראפעישע
לענדער ... 2-טער טייל: אטעריקע, אוסטראליע, אנטארקטידע; רייך איזוסמירט
טיט בילדער און קארטעס. ווילנע, מ"ץ, תרפ"ז. II, 135, [1] ע' 15: 22.
1172. טאלסטא, [ניכ] [ניקאלאיעוויטש]. וועגן דער סעקסור
קלער פראגע. יידיש: ש. ז. ווארשע, ש. גארפארב, 1927. 139 ע' 13: 20.
1173. מעטערלינק, מאריס. די אינטעליגענץ פון בלוטען.
פון פראנצויזיש: י. ראפאארט. טיט א פארווארט פון י. ראפאארט. ווארשע,
קולטור-ליגע, 1927. VII, 82 ע' 13: 19.
1174. קאפלאן, אלעקסאנדער. היגיינע פון שפייז. אונטער
דער רעדאקציע און טיט דער הקדמה פון צמח שאבאר. ווארשע, מאז, 1927.
89, [2] ע' 14: 20.
1175. קונאוויי, היינריך. די אנשטייוונג פון רעליגיע און
נלויבן ... 3-טע פארבעסערטע אויפלאגע. ווארשע, 1927. 183 ע' 13: 19.
1176. שאבאר, (צמח). די זעלבסטשוץ פון מענטשלעכן ארגא-
ניזם. צווייטע אויפלאגע ... ווארשע, מאז, 1927. 189 ע' 14: 20.
את המהדורה הראשונה ראה: ג.ס. שנה ג' ע' 161.
1177. שניאורסון, פישל. חברת-אדם (יסודות ועיקרים כלליים).
בצורף פרק מתוך ספרו ... יסודות מדע-אדם ותורת העצבנות. ורשה, "עבר",
1927. 47 ע' 14: 19.

1178. שניאורסאן פישל. דער וועג צום מענטש. די
יסודות פון מענטש וויסענשאפט און די לערע פון נערוועזישקייט. ווילנע,
קלעצקין, 1927. 182 ע' 19:13.
שריפטן איבער מענטש וויסנשאפט בוך 1.

כ"ג. אמנות.

אנדתי, ב. ראה: דפוס א"י מספר 291.

הידן, י. " " " " 324

ורדי, ז. " " " " 338

1179. Bnei Brith. Festnummer zum Ordenstage Grossloge
für Deutschland VIII. U.O.B.B. Oktober 1927. Jüdische Drama-
tiker unserer Zeit. (Berlin, 1927.) [1], 147—191 ע' 20:28.

In "Der Orden Bne Briss, Mitteilungen der Grossloge für Deutschland
VIII. U.O.B.B. Okt. 1927, Nr. 10.

1180. Ssabanejew, L. Die nationale jüdische Schule in der
Musik; (ins Deutsche übersetzt von Wilhelm Tisch). Wien, Uni-
versal-Edition A. G., c. 1927. 25 ע' 16:23.

המאמר חקטן עוסק בשאלות המוסיקה היהודית בכלל. הוא מנסה לקבע את מהות
המוסיקה הלאומית שלנו ולברר את התחלותיה ותולדותיה. רוב הספר מוקדש לחאור
המוסיקאים החשובים בדורנו עד כמה שהם עוסקים בנושאים לאומיים.

תקוני מעויות.

בחוברת הקודמת נפלו לעזרנו אי-אלו שגיאות דפוס ואנו מבקשים בזה לתקן
כדלקמן:

ע' 120 מספר 447 ציל וויינרייך ולא היינריך.

ע' 155 מספר 698 חסר שם המחבר: ד"ר יעקב שאצקי.

מאמרים וחקירות.

על דבר העתק כה"י של ספר התרשיש לר' משה בן עזרא

מאת מיכאל וילנסקי (ברלין).

ב„קריית ספר“ שנה ד' חוברת כ' עמ' 81 נתפרסמה ידיעה, שביה"ס הלאסי והאוניברסיטאי קבלו במתנה את ס' התנאים, הוא התרשיש לר' משה בן עזרא, נעתק מכ"י וישן ע"י הכלומר המפורסם ר"ז פרנסדורף עם פירוש בצדו. ככ"י יש שנויים גדולים במספר הכתים, בתיבות ובמלים מזה שנדפס. הנני מרשה לעצמי לתת כאן אי אלו ידיעות ביבליוגרפיות קצרות שמתוכן אפשר יהיה לעמוד על חשיבותו של ההעתק וגם על טיבו של הפירוש הנספח.

גם כאן יהיה שר"ל הראשון שחזר והעלה זכרון ספר זה בזמננו, אחרי שנשתכח לגמרי. כאגרתו מן מ"ו בסיון תקצ"ז הוא כותב לר"ל דוקס: ר' משה אבן עזרא חבר ס' התרשיש, והוא כולל סודו כמנין תרשיש שירים אשר בסוף בתי כל אחד מהם מלה משותפת (בעלת הוראות שונות)... הם' הזה לא ראיתיו, אך הוא נמצא באיטליאה, ואולי יבא לידי (אגרות שר"ל עמ' 337). עוד במכתבו להנ"ל מיום כ"ח בכסליו תקצ"ז הוא מבקש ממנו להעתיק לו משירי רמב"ע (שם עמ' 357), אבל במכתבו להמשורר מ' למרים מן י"ז בסיון לאותה שנה הוא כבר מונה בין השירים הנמצאים אצלו ככ"י „קובץ גדול משירי ר' משה אבן עזרא (ס' התרשיש ושירים אחרים רבים) אשר קניתי עתה מקרוב בדמים יקרים“ (שם עמ' 389). כאגרותיו שהריץ לאנשים שונים הוא מספר פרטים רבים על דבר קנינו זה. לדוקס הוא מודיע (אגרת ר"י עמ' 524): התרשיש אשר בידי היה בעיר פירארה וקניתי בעד 16 C.M. (1 florin) ר"ל ביחד עם הדיואן לרמב"ע שהיה עם ס' זה בקובץ אחר (עין אגרות שר"ל עמ' 1000). הם' הזה, הוא כותב לו באותו מכתב עצמו, היה מקדם ביד איש מערבי, שמו יעקב בן כמור יצחק רמאן... ולפני שער הספר כתובים קצת שירים שתכרו ר' יצחק רומאן ור' אברהם

(1) כדי לדעת את ערכו של סכום זה צריכים אנו שים על לב ששר"ל קבל משכרתו בעד ההוראה בניה"ס לרבנים 1500 פלוין לשנה (אוצר נחמד כרך 1 עמ' 59).

רומאן. בסוף הספר כתוב: זה הספר בא דרך קושטנטינא... זנ"ל בלא ספק כי קושטנטינא זו היא אשר באפריקא במדינת Algeri. הוא מאריך במכתבו זה גם ע"ד טיב הכתב, הנקוד (השירים היו מנוקדים) והנייר, ומודיע לו: אחר כל חרוז יש כאן פירוש בלשון ערבי... והוא מאריך בעניני דקדוק חיותר פשוטים, וזו ראייה גדולה לקדמות הפירוש הזה (ל"ו ראה שד"ל את הפירוש "משכצת התרשיש" לא היה מביא ראייה מן האריכות על הקדמות). הוא חוזר על כל מכור ומורע שיש לו מאותם שהוא חושב אותם לבני הכר, שיואלו לקבל את השירים, שהוא נכון להעתיק להם, ולפרסמם בדפוס; הוא עצמו מפרש אי אלו מהם (שם עמ' 528) ומפרסמם בדפוס (כרם חמר ד' עמ' 65 ועמ' 80). באחרונה מודיע לו דוקם שברצונו להדפיס את ס' התרשיש עפ"י כ"י שנמצא בהמבורג (עוד בספרו: Ehrensäulen u. s. w. 1837 עמ' 25 מזכיר דוקם כ"י זה) והוא מעתיק לו מכ"י שלו את החרוזים החסרים בכ"י המבורג (אגרת ר"י הנ"ל). ספרו של דוקם: Moses ibn Ezra aus Granada (אלטונה 1839) היה צריך כנראה לשמש מעין פתחה להוצאה זו. איך שיהיה, הוצאה זו לא יצאה לפעולות וקרוב לשער שמכתבו של שד"ל אליו מן ו' בטבת תר"ד גרם לזה; באותו מכתב הוא כותב לו: סוף דבר הנסח והפירוש אשר בידך טוב ממנו הנפל וכל אחבי המשורר רמב"ע ראוי שיצומו מ' תעניות כדי שלא תדפיסוהו אך ישאר כנפל ממון, כי לא לכבוד יהיה למשורר ע"ה ולא לתועלת ולא לתענוג לקוראיו (שם עמ' 831). אל"ו שהיה להם עסק עם תרגומם העברי של ספרי ר"י חיוג, מעשה ידו ר"א אבן עזרא, שדוקם פרסמם כאותה שנה עצמה (תר"ד), ידעו כמה צדק שד"ל במשפטו החרוץ וכמה אנו חייבים לו מוכה בעד זה שמנע את דוקם מהכנס בהוצאה זו, אע"פ שכנראה כבר נחתם דינו של ס' התרשיש שלא יצא לאור בעריכה הגונה, כמו שנראה תיכף.

כה"ן של שד"ל עבר לאוכספורד (עפ"י קרותו של שטיינשניידר בס' היוכל לזכור הרכבי עמ' 136 של חלקו הלועזי) במקום שנמצא עוד כ"י אחר של הספר. בקטלוג של ניויארק הם מסומנים במספרים 1972, 1973. מספרו של דוקם הנ"ל אבל יודעים שבהמבורג ובמנכן נמצאים כ"י של ס' זה, שניהם מנוקדים ועם פירוש בצרם (כ"י הראשון נסמן אצל שטיינשניידר במספר 64b, והשני—211). המפרש של כ"י מינכן מזכיר פירושים קודמים לו בשם יש אומרים או יש מפרשים. ד' ס' בלונדון מונה (REJ כרך 57, 1909, עמ' 2) עוד ג' כ"י: אחד כמוזאום הכרמי שבלונדון (בן המאה ה"ג) ושנים (האחד קטע והשני חסר) אצל אדלר (שעברו אח"כ להסמונריום שבניורק). גם בקרים היה כ"י של ס' זה (ווייס, ציוטשריפטלנייגר 1837 עמ' 447). כבדריש מוזאום נמצא כנראה עוד קטע מס' זה (קטלוג מרגליות 924 דף 75—80); מפתחו הערבי מתאים, לפי

ההעתקה שבקמלוג, עם המפתח במהדורת גינצבורג. רבוי כה"י של ס' זה בארצות שונות מראה שהיו לו בשעתו קוראים רבים לא לבד בארץ הורחז ולירחז, אלא גם בארצות אחרות, לפי שאינו רק ספר של קריאה, אלא עשוי גם לחדד את המוח במציאת המשמעות השונות של יציאותיו, וכל כך רב השמוש בו, עד שהיה צריך בדבר לחבר מלון עברי-צרפתי-רומי, כדי לתרגם ולבאר את המלים הקשות שבו (עיין מאמרו של בלונדהיים הנ"ל). אין להתפלא, שבספר כזה שודו רבים ממשמשות בו, חלו שנויים רבים, לפי שלחשגיאות הרגילות בכל העתקה נתוספו עוד תקונים והשלמות שנעשו בכונה. אפשר שגם השם תרשיש בעצמו נתן להספר לא מאת המחבר, אלא מאת המשורר רומאן הנ"ל, ואין כאן המקום להאריך בזה. כידוע פרסמה החברה מקוצי נדרמים בשנת 1886 ס' זה בעריכתו של הברון ד' גינצבורג; העורך לא שם לבו גם לכה"י שבחמבורג ובמינכן הנ"ל, שאפשר היה בנקל להשתמש בהם גם אז, ופרסם את הס' עפ"י כ"י אחד שהיה לו (גם את מוצאו לא הודיע) על כרעיו ועל קרבנו, על שבשיו ועל מעיותיו, כמובן עם עוד שגיאות הדפוס ושל המעתיק (כנראה היה כ"י ההוא סנוקד וגם המפתח שנתוסף להם נמצא בו, עיין לעיל, והדבר האחד שהוסף מצדו היתה רק הבטחה בראש הספר להעביר על פני הקורא, "את כל חיל המפרשים והמסדרים והמעתיקים והמשלימים וכו' וכו'", הבטחה שמעולם לא קיים אותה. מי שרוצה להוכיח מהשנויים שבין הוצאה זו ובין כה"י וגם בין כה"י השונים יקרא את מאמרו של ש"ל בכתב חמד הנ"ל, את ספרו של דוקס הנ"ל, את ספרו הגרמני של לוונשטיין: פתיחה לס' התגנים לרמבע (הללא 1893), את מאמרו של בלונדהיים הנ"ל, את מאמרו של ק. אלברכט בהעתון Zeitschr. f. d. alttestam. Wissensch. (1899 עמ' 134), ואת מאמרו של הנ"ל בס' היוכל לכבוד ולחיון (1914). סוף דבר, עפ"י הנ"ל קרוב לוודאי, שפרנסדרף העתיק לו אחד מב' כה"י הנמצאים בגרמניה עם הפירוש הנמפת לו.

דברים אחרים על הדפוס העברי בסביוניטה

מאת ישעיה זנב (פירנצי).

יסוד דפוס עברי בסביוניטה ופריחתו במשך עשר השנים, שהספר העברי היה מסרה להגזרות הכי חמורות מצד חצר האפיפיור (שי"א — שי"ט) — הוא גאונה של משפחת פואה. על זכותו של טוביה פואה זוקף ההסטוריון יוסף הכהן בדברי הימים שלו לשנת שי"א את המפעל החשוב הזה. הביבליוגרפים, ובראשם די רוקי בדברי ימי הדפוס העברי בסביוניטה, לא יכלו להעלים עין מן העבודה,

שליד טוביה פואה אשר בביתו נוסד הדפוס, פעל יוסף ב"ר יעקב שלי"ט אשכנזי מפרואה, אשר היה הראשון שהגה את הרעיון להקים דפוס עברי בסביוניטה, וגם השתתף במעשה להוציא הרעיון אל הפעל ולהעמיד הדפוס על מכונן, גם מן הצד החמרי. כל הביבליוגרפים פה אחד, שטוביה פואה לא היה היחיד שהמציא הסכומים הנחוצים למפעל כביר כזה, כי אם גם נדיבים אחרים לקחו חלק בתמיכת כספים⁽¹⁾. אולם ערכו הסכריע של טוביה פואה, שהיה לעמוד התיכון של הדפוס בכל ימי קיומו, האפיל זכותו של יוסף שלי"ט ורחק לגמרי את רגלם של שאר הנדיבים עד שלא נשאר זכר מהם לדורות.

כדאי להתבונן מעט על היחס ששרר בין טוביה פואה ויוסף שלי"ט, ולהשתדל להפיץ מעט אור על שמות המסיעים לדבר מצוה.

I. היחס שבין יוסף שלי"ט וטוביה פואה, עד כמה שאפשר להוציא מתוך התקדמות והתחייבות שהראשון הוסיף להספרים שגדפמו על ידו, לא היה לבבי ביותר. המשפט הזה מוצא אשורו בהעברה שיוסף שלי"ט עוזב לאחר זמן קצר את הדפוס בסביוניטה, וידיים מוכיחות, שלא היה יכול לעמוד בכפיפה אחת עם טוביה פואה. קנאה שררה ביניהם. כל אחד התאמץ להבליט את זכותו בהמפעל ולהטביע חותמו עליו. יוסף שלי"ט חשב את עצמו עקר, מיסדו האמתי של הדפוס, ואת פואה למפל, אשר רק נמפל לדבר מצוה והמציא אמצעים להתגשמות רעיונו. (כל זה יוצא ברור מתוך הקדמתו של יוסף שלי"ט לחספר הראשון שהופיע בסביוניטה: "מרכבת המשנה", פירוש אברבנאל לדברים). ולא עוד אלא שהוא מתפאר, שעבודתו אינה רק מלאכה, כי אם גם חכמה, כי במפתחותיו ובמראה המקומות שהוא מוסיף הוא נעשה שתף גם למעשה יצירה של המחברים. ואנו לא נקראתי לבא לבד לחסר המלאכה, הוא אומר, "אלא גם לצורה העיונית". מצד השני, הקצין טוביה פואה, בעל הכסף, שהעמיד הדפוס בביתו והשקיע סכום הגון בהמפעל, חשב את עצמו לאדון, בעל הדפוס, ואת יוסף שלי"ט לפועל, אשר סוף כל סוף אפשר למלאות את מקומו על ידי אומן אחר, מה שאין כן הכסף שהוא חסרון לא יוכל להמנות. בשיר החתימה ליוסף שלי"ט בהספר הראשון הנ"ל אנו יכולים לקרא דברים המכונים כלפי התקיפות של שתפו, בעל הכסף: "וריש גואל — וכישראל — אז לא הכל — כסף יענה".

אפשר היה לראות מראש, שבתנאים כאלה השתפות בין יוצרו הרוחני של הדפוס ומיסדו החמרי לא תהיה בת קימה. ובאמת אנו מוצאים שלאחר הדפסתו של הספר השני — "חזות קשה" דר' יצחק ן עראמה בכ"ח כסלו ש"ב —

⁽¹⁾ השו"ת ר"י רוס: 6—1780,3 Parma Annali Ebreo-Tipografici di Sabbioneta ...

ורנר עמרם: 288—295 Philadelphia 1909, The Makers of Hebrew Books in Italy. ושמיינשנדר: 2886/87, 2958/59. CB.

נתפרדה החבילה. בהספרים שנדפסו אחר הזמן הזה, כגון ה"מורה נבוכים", השלישי בשורת דפוס סביוניטה, שנדפס בשנת שי"ג, נפקד שמו של יוסף שלי"ט, ומקומו לוקח קורניליו אדילקונד, אשר לרגלי הפסקת הדפוס העברי בויניציא, נתן את עיניו בהדפוס החדש שבסביוניטה. טוביה פואה לא החמיץ מלהשתמש בהזדמנות הזאת כדי להשתחרר מוקתו של יוסף שלי"ט, ולהיות לטושל יחידו בהדפוס. עם יציאתו של יוסף שלי"ט מהדפוס מסתלקת משער הספרים שבסביוניטה הכתבת "ע"י השותפים יו"א". אין כאן שותפים, אבל יש כאן טוביה פואה בעל הדפוס, וקורניליו אדילקונד מהדפוס.⁽¹⁾ השותפות לא הוציאה את שנתה. הדפוס הוקם, לפי עדותו של יוסף הכהן, בר"ח סיון שי"א, והספר האחרון שנדפס בהשתתפותו של יוסף שלי"ט נגמר בכ"ח כסלו שי"ב.

הקנאה שבין שני השותפים — טוביה פואה ויוסף שלי"ט — במשך הזמן הקצר של שתפותם מוצאת את בטייה בסמן הדפוס הבא בסוף שני הספרים שנדפסו על ידי שניהם: "מרכבת המשנה" ו"חזות קשה". בהעמוד האחרון של ה"מרכבת המשנה" נמצא כרוכ האכסמפלרים הירועים לי באמצע לחב העמוד למטה משיר החתימה ליוסף שלי"ט דגל-משפחתו של טוביה פואה — שני אריות תחת תמר ומגן דוד באמצע — ומסביב האותיות ט פ ר, שהן ר"ת: טוביה פואה יצ"ו.⁽²⁾ לעמית זאת נמצא בדף האחרון עמוד א' של ה"חזות קשה" דגל משפחתו של יוסף שלי"ט — מגן על סלע ורג בחרטומו — ומסביב האותיות י ב י ש, שהן ר"ת יוסף ב"ר יעקב שלי"ט.⁽³⁾ דומה, כאלו בהסכסוך שנולד בין השותפים למי הזכות להניח חותמו על הספרים הנדפסים על ידיהם, באו לירי פשרה, ויחלוקו, היינו שעל הספר האחד יופיע דגלו של האחד ועל השני דגל חברו.

⁽¹⁾ הכתבת "ע"י השותפים יו"א" שעל השער לא הובנה כהגן סאת די רוסק וורנר עמרם, אשר חשבו שהכונה על כל אלה שהשתתפו בדבר, הן במלאכת הדפוס והן בתמיכה כספית; ורנר עמרם מכנים בפרוש קורניליו אדילקונד לתוך השותפים (שם עמוד 292) ולא הרגיש שהכתבת נמצאת רק בשער הספרים שנדפסו בשנת שי"א ותחלת שי"ב, בזמן שאדילקונד הוא העומד על המלאכה בבית הדפוס של ווישניאן, ובהופעתו של אדילקונד בסביוניטה הכתבת "ע"י השותפים" מסתלקת. וכמוכר סעה ורנר עמרם כהניחו. שרוב הספרים שבסביוניטה נדפסו ע"י השותפים. ובאמת מן הכ"ח ספרים בערך רק השנים הראשונים ע"י השותפים נדפסו.

⁽²⁾ לא יהודי, כמו שקורא די רוסק. בהספרים שנדפסו משנת שי"ו ואילך כתוב בפירוש סביב דגלו של פואה: "טוביה פואה יצ"ו".

⁽³⁾ ורנר עמרם חושב הציור הזה לסמן הדפוס של השותפים. Printer's mark of "The partners" at Sabbioneta. (שם 293). ובאמת אינו אלא דגל משפחתו של יוסף שלי"ט. בלי האותיות המורות על שם יוסף השתמש בציור הזה די גארה. עיין שמינצשנידר, C.B.

מצד זה מענין אכסמפלר אחד של הספר „מרכבת המשנה“ הנמצא בידו, אשר בו נמצא בהקטור האחרון לא לבר דגל משפחתו של פואה, כי אם גם דגל משפחתו של יוסף שליט כנגדו מימין. מזה נראה שיוסף שליט לא רצה לנתר לגמרי על זכותו והתאמץ להטביע חותמו לכל הפחות על אכסמפלרים אחדים (ואולי רק על שלו) מן ה„מרכבת המשנה“.

II. מי המה הנדיבים שתמכו מלאכת הדפוס בכספם ?

לאחר שראינו שבשם „השותפים“ הכונה רק על טוביה פואה ויוסף שליט, היינו יכולים להטיל ספק בכלל במציאותם של אלה. שהרי כל עקר הנהגתם של די רוקי ושל זרנר עמדם על המלה „שותפים“ יסודה. ובכל זאת, הודות לשני אכסמפלרים מדפוס סביוניטה שהגיעו לידי נתאמתה השערתם של הכיבוליוגרפים וגם נסמרו לדורות שמותיהם של שני „נדיבים“.

באכסמפלר אחד של ה„חזות קשה“ שבידי נתוספו על השער תחת השורה: „פה בעיר סביוניטה“ המלים האלו: „ונדפס בשם הקצין כמ' שמואל גאנשה ווייט (יראה זרע יאריך ימים אמן)“ — הוספה שלא מצאתיה בחמשה אכסמפלרים אחרים שהיו לפני עיני.

הוספה דומה מצאתי גם כן באכסמפלר אחד מן הספר השלישי שנדפס בסביוניטה „מורה נבוכים“. תחת השורה: „עיי קורניליוו אדילקינור לבית הלוי נתוסף: „נדפס בשם הנדיב מנחם מלולטה ווייט“. בשאר האכסמפלרים מן הספר אזה נפקדה ההוספה הזאת. התארים „קצין“ ו„נדיב“ הם הם התארים שנתנו גם לטוביה פואה. ומעידים שיש לנו ענין עם אנשים אמידים אשר תמכו בכספם את הדפוס העברי. ואולי אין ההשערה כ"כ רחוקה, שבהכרח „יראה זרע יאריך ימים“ כרוכה סבת הנדבה. חשוכי בנים היו רגילים לנדב ס"ת לברהכ"נ. אפשר איפוא, שהנדיבים האלה מהיותם חשוכי בנים התנדבו להמציא ההוצאות הנחוצות בשביל להוציא לאור ספר, אשר יקרא על שמו, ומכאן הברכה: „יראה זרע...“

כנראה, לא הסכים פואה, בעל הדפוס, לקרא את הספרים על שם המתנדבים, ורק באכסמפלרים אחדים (המקעים לסכורי המתנדב, או אולי רק באותו של המתנדב בלבד) הוסיף אח"כ בחותם מיחד: „ונדפס בשם פלוני אלמוני“. וכאמת מתוך סדורה של ההוספה נבר שנחקקה לאחר גמר הדפוס בחותם מיחד.

שם המשפחה „מלולטה“ Della Volta נזכר „במזכרת חכמי איטליה“ לסורטארה. אולם שם המשפחה „גאנשה“ לא נזכר שם. ואולי מוצאה של המשפחה באשכנז, ענף של משפחת גאנץ=אווזה, משפחתו של בעל „צמח דוד“.

ולבסוף, מן הדין לעשות ציון גם לשני בני טוביה פואה, הזכורים לטובה
בהקדמתו של ראובן בכמ"ר רפאל צרפתי מאורליאנס, המו"ל את הספר „עטרת
זקנים" לאברבנאל בשנת שי"ז: „השרים הנכבדים אלופי וגבירי יצ"ו. שם האחד
אליעזר גדול מרבן שמו... ושם האחד מרדכי בישראל גדול שמו בני הזקן
ונשוא פנים המפואר כשה"ר טוביה פואה יצ"ו... והמה קורו אלף לטובה והיו
בסומכי נפשי מלכד כל הטובות אשר הטיבו עמדי סיום נטיתי לבי לשרתם
בהגהת הדפוס..."

פירינצי חשון תרפ"ח.

דקדוקי-ספרים

(לחקר התפתחות הדפוס העברי)

מאת יצחק דיבקינד.

סדר המספרים, המתחיל כאן בנומר 22 ואילך, מראה שמאמרי הנוכחי רק
המשך הוא לאחר שקדמו בשם זה „קריית-ספר" שנה ב' עמוד 54—63. כל
הדברים שנאמרו שם, ראויים להאמר גם פה. משנת-הספר לא זזה ממקומה.
מר טובבר בא להשיג על מאמרי (שם, 159—160) ונמצא שלא בא אלא
לחזק את דברי בהנחותיו. כל ראיותיו ומסוככיהם שמצא וחשב — הם
אילוסטרציה נכונה שמכת השנויים האלה היא משום „אירטומחיות בעבודה
בהתחלת מלאכת הדפוס".

הוכחתו: „אולם טעם זה אינו מניח את הדעת, כי שנויים כאלה נמצאנים]
גם בספרים שנדפסו בזמן מאוחר" (השרטוט שלי) — מופרכת מניה וביה.
כדי לחזק את דבריו הוא מביא לדוגמא את הספרים שנדפסו ברוסיה
ופולין בתקופת החסידות. אבל בתי-הדפוס היו באותו הזמן שם במצב
פרימיטיבי ובתנאים פוליטיים משונים, עוד יותר גרועים מן הדפוסים
הראשונים, ואין להביא ראיה והקיש מדפוס פרימיטיבי אחד על משנהו.
די להעיק עין על הרשימה לפי מקומות הדפוס, חרצופה לסוף מאמרי ולהוכיח
מצדקת הנחתו. מחצית שנויי הדפוס, עשרים ספר מן ארבעים, (קושטא — 13,
סלוניק — 6, צפת — 1 = 20) מדפוסית-וגרסה כאה לנו; אלה הדפוסים שעמדו
על מדרגה פרימיטיבית לגבי דפוסו איטליה היפום והמשוכללים, שספריהם
הראשונים גורמים לנו קנג אסתטי גם כיום הזה.

בנוגע להשנויים בהפטרות לתורה (מספר 13). לא חשכתי כלל להראות למר טויבר, "אחת מפלאות העולם" (שם, 160) — אלא להעיר ביחוד על העובדה ולחטטים את התפקיד הסימוני של המדפיסים היהודים הראשונים (אותו התפקיד שמלא הגוי דניאל בומברג) שהדפיסו גם בשכ"ה, רכ"ט וגם בשכ"ז ה"קראים" — לא, נסחאות ומנהגים של עדות שונות בתוך היהדות (דיוגמתי טויבר, בעולם הזה, כלומר בשנת תרפ"ב), אלא אפילו בעה פתח שהיא מחוץ לחטיבה הלאסית שלנו, מה שעשו דפוס-וילנא בימנו. (1)

בהקדמתי למאמרי הראשון, הערותי, שקשה כאמת למסור הברורים כאלה בפרטי פרטים ולעמוד על טיבם רק מתוך הכתב מכיל לראות גוף המופסים או לכל הפחות העתקות מתוך צלום. ושם אני שמשאלתי עושה מחצה, בנוגע לאינקונאבלים העכרים. בינתיים, מאז נדפסה רשימתי הראשונה, התחיל לצאת לאור, "האוצר למלאכת הדפוס הראשונה עד שנת ר"ס", ובו מצאו מקום — סימן A 32,3 ; A 32,3* — השנויים שגליתי בעקרים (רשימתי, מספר 1) ושהרחכתי עליהם דברים שם. באוצר מובאים עוד שנויים טיפוגרפיים שונים שנתגלו בזמן האחרון, ובודאי יקנסו בו גם שאר השנויים.

היה לי עוד חסר בהכרזת-דפוס מספרים שנדפסו באסטרדס, אולם בינתיים נעשתה מלאכתי על ידי אחרים, על ידי הספרן J. S. Da Silva Rosa ברשימתו, "אלפי מנשה" (אמיד תרפ"ז), שנערכה למלאכת שלש מאות שנה להוסר בית-דפוסו של מנשה בן-ישראל, ושם הביא מספר ספרים שנדפסו בשנויים שונים, שהם בני מהדורה אחת שהיא כשתיים.

מטפא אני רק בשנויי הדפוסים הראשונים, אלה שבדפוסים האחרונים; רבים, אמנם, לא נעלמו ממני גם הם וחבוא שקתם. כן מצאתי הרבה הגדות של פסח שהן בבחינת "הוצאה אחת שהיא כשתיים" — שלא עמד עליהן ווינער ברשימתו. מניח אני אלה, אולי, להודמנות אחרת או שיעשו על ידי אחרים העוסקים בחקירת הספר העברי.

רק על עוד שנוי בדפוס ראשון רצוני להעיר כאן ולהרחיב קצת דברים. ברלינר בדברו על מחזור מנהג רומא (בולוניה ש"א) "Aus meiner Bibliothek" עמוד 63, מביא שם שתי ההוצאות: זו שיש לה שם המחבר פירוש, "קמחא

¹ ועוד הערה אחת: צדק, אמנם, מר טויבר בהעירו לי (שם, 159 הערה 1) ששעיתו בקביעת מקומו וזמנו של הכל בו (רשימתי 4). אבל שקותו עוד יותר גדולה. אם הוא מחליט בודאות כל כך גמורה, בכל אופן לא כנאפולי ולא ר"ג. הרי על אחת כמה וכמה אין יסוד להשערות: לדעתי נדפס בשנת ר"ה או ר"ז ואולי בפניה די שאק"ר. שם בודאי לא! — די רק להשוות דפוס נאפולי לפניה די שאק"ר — וההבדל דוקר את העינים ממש. אלא במקרה כזה טוב להחזיק בכלל אחד ולצין כמו שצוינו בעלי האוצר למלאכת הדפוס סימן A. 94 (חמודי ושהמיד [איטליא]).

ראכישונא" ווי שנסטמו המנה אלה השורות ששם המחבר נזכר בהן. והוא מוסיף כודאות גמורה: "denn in den meisten Exemplaren liest man vor: Beginn des einleitenden Gedichtes folgendes: וכו'" והוא מעתיק את השורות האחרות בשלמותן.

על פי נסיוני קלוי להגיד, כי ראיתי מסמך ההפך: שב"מרכיב" מופסים לא נמצאות השורות האמורות, בחצית-הדיוט המופסים שהיו לפני עיני בספריה-המסיני בני-יוזק לא ראיתי אף אחד מן ההוצאה שיש לה שם המחבר, חוץ ממופס אחד מ,חיברו יוניון קולדו" בסינסינטי, שהוא מ,הרוב" שהזכיר ברלינגר. הסדר הוא כמו במסמכי הראשון, כרונולוגי, לפי שנות ההדפסה. והנני מצרף גם כאן רשימה על פי סוגי-השנויים הראשיים הנקובים שמה. והיה כשיצטרפו, תהיה גם רשימת-הסוגים אחת:

- I שנויים בסדר הפנים (מסוג זה הם המספרים: 24, 25, 27, 32, 34, 37).
- II הפוך אמהות הרפוס (" " " : 28, 35, 38, 39).
- III הכרל בשערי הספרים (" " " : 30, 31, 33, 36, 40).
- IV שנויים שונים (" " " : 22, 23, 26, 29).

המספרים 27, 37 אף שנכללו בסוג I, שונים הם מן השאר באותו הסדר כזה ששנויים הם לא סתמיים, תוצאות הקשי הדפוס, אלא יש מעט יסוד וטקור להבדלים שחלו בהם. עיין למטה במקום כל מספר.

בין כל אלה הדפוסים מענין גם השנוי בדפוס א"י קדטון (מספר 38). מצאתי לנחון ולהעיל לצרף שתי רשימות, אלפא-ביתות ועפ"י מקומות הדפוס, הכללות שמות כל המפרים שנפרטו בשני מאמרי יחד. המספרים בסוגים () ברשימה הא"כ והמספרים ברשימה ב' משמעים הסדר הכרונולוגי בגוף המאמר.

(22) פירוש התורה לראב"ע, נאפול, רמ"ח. בקונטרס ג' דף ח' (פ' שמות) מצאתי מופס אחד נדפס משובש כזה: "אמר אברהם המחבר" וכשני "אברהם" כהונן.

(23) משנה תורה לרמב"ם, שונצינג, ר"ן. ב,אוצר למלאכת הדפוס הראשונה עד שנת ר"ס, סימן A. 55, 7 מובאים שני קטעים מקבילים בשנויי-דפוס משני מופסים מובילים, ולתמהוני מצאתי במופס-הספריה מאוסף-אדלר, כי אותו קטע עצמו, שונה משני אלה המסומנים ב,אוצר" שם — והרי לפנינו מופס מדפוס שלישי. גם במופס-אדלר מובאים ראשי-הפרקים, חטשי, ששוי חסר בלוי וו"ד (ולא מלא הסיישי) כמו הכתיב במופס אחד שכאוצר, ככל זאת

שונה הוא גם משל זה והשני. לדוגמא אביא שורה אחת מכל קטע והשוה אותה עם זו שבשני טופסי האוצר. (שרטוט השניים משל).

או שהיה הפרו מרוב על העומד וי"צ דרך העומ' הרי זה ספק בכור" (פרק חמשי).

שהן עומדי להאכל במוסן ואין צרי צרי לומר ששמן להן בעלי מוסין (פרק ששי), כאן באה המלה צריין] בלי קו למעלה ו"לומר" בלתי מקוצר, מה שאין כן בטופסים הסובאים באוצר שבשניהם באות המלות בזה האופן: "צרי", "לומ", וכאלה שניים רבים.

(24) פרקי רבי אליעזר, קושטא, רע"ד.

כל העמוד מעבר לשער מסודר מחדש וקשה לממן את ההבדלים, כי מרובים המה והוא כולו הברל. אסתפק בסימן מובהק אחד, כדי להכיר בין שני הטופסים.

באחד תבאנה התיבות, פרק ב' מלא בשורות י—יא מלמטה, המתחילות, יוחנן בן זכאי ו"אמרו בניו", ומחציתן של שתי השורות — חלק. ובטופס השני נדפס כך "פר ב' באותן שתי השורות הנזכרות המתחילות בו, זכאי והלא יש", הורקנוס לאביהם.

(25) שלחן ארבע לר' בחיי מנטובה, רע"ד.

ספר זה נסדר ונדפס פעמים שני הטופסים משתנים בסדור הפנימי של הדפים, החל מן השיר בן ד' בתים, "בן אדם מורכב מארבע" עד גמורא. באיראלה מקומות ישנם שנוי-דפוס בראשי או בסופי הדפים. טופס אחד משובש בכמה מקומות, למשל: בראש קונטרס ד' כתוב, "נכד המלך" וכו' במקום, "גנז המלך חזקיה ספר רפואות", או בשורה האחרונה של הספר כתוב: "שלם ספר שלחן של ארבע להרבמן ז"ל" במקום, "נשלם להרבמן", הנדפס בתקונו בשני.

(26) תהלים עם פי' הרי"ח [=ר' יוסף חיון] ורד"ק, שלוניקי, 1522.

הדף קצה המתחיל, "שיר המעלות הכתובים בה", הוא בטופס שני בלתי מסומן והדפוס לארך כל הדף מימין בלתי ברור. וכפירוש הרי"ח בא הלמיד במלה, "ירושלם" מהופך כזה: "ירושלם ובראשון הכל כראוי.

(27) ביאור פירוש הרמב"ן ז"ל מהתורה להרב רבינו יצחק אבוהב ז"ל, קושטא, רפ"ה.

באכסמפלר אדלר (מחוסר שער והדף האחרון) מצאתי שמן פרשת "תרומה", היה לפני המדפוס כתב-יד אחר מקוצר הרבה משאר שני הטופסים, אחד של ספרית-הסמינר שלם ואחד של ספרית סינסינטי (החסר גם הוא בתחילתו וסופו). ולהפך בפרשת "שמיני" הפירוש בטופס המקוצר של אדלר

הוא בהרחב דברים וגם לכסוף ישנה פרשת „האזינו“ החסרה בטופס השלם של הספירה. הסדור, כמובן, במקומות אלה חדש וגם מספר הדפים הוא אחר.

(28) מחזור נוסח אשכנז, אויגשפורג, 1536.

בקונטרס ז' נהפכו אמהות הדפוס כך: $5^a + 2^a = \text{דף ב'}$, $5^b + 2^b = \text{דף ה'}$.

(29) מדרש רבה, ויניציאה, ש"ה.

בספירה ישנם שלשה טופסים, שנים הוצאת בומבירג ואחד יוש-טינאני. וכולם נבדלים במסגרות וויניטות, שבראש כל חומש. ארבע תבניות וצורות להן:

(1) מסגרת בת רבוע מוחלט, סימנה א'.

(2) מסגרת בת רבוע עם קרדעצין בקצוות, סימנה ב'.

(3) מסגרת שקשומיה מקופלים בקצוות, סימנה ג'.

(4) שריגים פשוטים, סימנה ד'.

והנה חלוקם וסרורם של הציורים והמסגרות הוא כך:

בטופס אחד של בומברג — ד, א, ב, ג, א.

שני " " — ד, א, ב, א, א.

יושטינאני " — ג, ג, ג, א, ג.

בטופסו הפרטי של מארכס (יושטינאני) — ג, ג, ג, ג, ג.

ממדרש רבא לחמש מגלות ישנם רק שני טופסים והקשומים בכלם הם מסימן ג'.

(30) ספר מכלול לרד"ק, ויניציאה, (בומבירג) 24°.

בטופס אחד רשום על השער „בשנת ש"ה לפ"ק" ועל השני, טופס-אדלר, לפי התאריך הנוצרי „אתך וס"ד לגאולתנו“. ובסוף הספר התאריך העברי, בחדש אלול בשנת ה'ש"ה ליצירה, בשני הטופסים הינו הך.

(31) זכרון תורת משה, קושטא, ש"ד.

בטופס שני נדפס השער בהשכמת המלה „זכרון“ (ושם הספר רק „תורת משה“) וגם המשפט „זכרון לפני ד" המצוי ארבע פעמים על השער מכר צדדיו ורוחותיו, וגם נשמט שם המחבר, חיברו חוקר ח"ד משה בן איש חיל רב פעלים מקבציאל יקר ונעלה כה"ר יוסף פיגיי זל"ה. ומעבר לשער ישנם הרבה שנויים בהוצאת דברי המחבר המקוצרים בסוף ההקדמה, המתחלת בטופס זה „אמר הכותב“ ובשני (המפורט יותר) „אמר המחבר“.

(32) מחזור נוסח אשכנז, שלוניקי, בערך שט"ו.
אודות המחזור הזה עיין ברלינר "Aus meiner Bibliothek" עמוד 64 ואילך.
בטופס א' העמודים המסומנים כא—כח (עשרה במכת) נדפסו בשנויים שונים
כמו: סימני-דפוס, סמון ראשי העמודים ותכנם וכיניהם באים ראשי-הפרקים
של התפלות באותיות-קטנות ובטופס ב' — בגדולות.
ומלבד שנויים אלה, הנה בעמוד המסומן לא הפירוש בטופס א' מחזיק
14 שורות ובכ' 11 שורות; בעמוד לב הפירוש בטופס א — משמאל ובכ' —
מימין. וכן בעמוד לז בטופס א' הפירוש מחזיק 13 שורות ובכ' — 11 שורות.
כל אלה ההבדלים נמצאים בפרשת שקלים.
ושנויים כאלה ממש מצויים גם בעמודים המסומנים למ, מ, מא
(בפרשת זכור).

(33) אלפסי, ריווא, שי"ח.
בחלק א' של האלפסי נדפס בטופס אחד על השער, חלק ראשון ומעבר
לשער אין שום הקדמה ובשני חסרות שתי המלים האלה ומעבר לשער
„חקרמת יעקב מרקריא"ה בן לא"א כמ"ר דוד מרקריא"ה ז"ל" המתחיל: „אל
הקורא בהרים".
וכן האותיות עצמן באותו החלק (א) ובח"ג שונות כתבניתן ודפוסן.

(34) חמש מגילות עם תרגום, רשי' ופי' יצחק עראמה, ריווא, שכ"א.
על דבר הוצאה זו עיין St., C.B. 30 N. 164. במגילת קהלת בפרק ד' דף
לד נדפסו הפסוקים כהעתק אחד בסדר מחופך כזה: סוף פסוק ד', פסוק ה',
ו, ז, ואחרי-כן חצי הפסוק א, ופסוק ב, ג, ותחילת פסוק ד, ובטופס
אחר כראוי.

(35) דרך אמונה, לר' מאיר בן גבאי, פדואה, שכ"ג.
קונטרס ד' נדפס כך: 1, 6, 7, 4, 5, 2, 3, 8.

(36) ספר יוחסין לר' אברהם זקוטו, קושטא, שכ"ז.
בטופס אחד המלים „ספר יוחסין" בראש השער מודפסות באותיות גדולות
ובשני שם הספר נדפס באותיות מוקטנות כהתאם לכל עצם השער ונתון
במסגרת, מה שאין כן בראשון. שנויים אחרים אין.

(37) שו"ת רש"ל, לובלין, של"ד.
באכסמפלר אדלר נדפס סוף סי' י"א בשינוי כזה, במקום: „ועל המוסר
וזה וז"ל אין איסור על איסור" נדפס „ועל המוסר גניבא אין

איסור וכו' ונשטט שם המוסר. וגם נשטט כל סי' י"ב, הדין בשאלה מענינת מאד, המתחיל: „נשאלתי מן אנשים גדולים לחוות דעתי במה שנתחדש מקרוב שהוציאו קול ושם רע על משפחה שהחזיקה לכשרות". ובפנים השאלה הוא מזכיר שם המשפחה ויוצאי חלציה. וכיון שכל השאלה היתה, כנראה, משום הוראת שעה וצורך זמני מצאו לנכון שאין מן הצדק והנמוס להשאירה לדורות מפני כבוד משפחה ויוחסין, כמו שנשטט שם המוסר, כדי שלא להטיל פגם בכל משפחתו ולחלל שמה בישראל.

(38) שר שלום, פירוש על שיר השירים לר' שמואל אריפול, צפת, שלי"ט.
(הספר הזה לא נזכר במאמרו של יוסף י. ריבלין „לתולדות חדפוס בארץ ישראל וסוריא" ב„מזרח ומערב" (אלמאליות) מעמוד 104 ואילך). קונטרס ט"ז נדפס בערבוב גדול. סדר הדפים צריך להיות כך: עמוד א' — „הנך יפה", ב' — „אך אם יום", ג' — „אשר נמרטו שערים", ד' — „ואתה חותך היטב", ה' — „דהיינו הרמון", ו' — „אדונינו", ז' — „באופן כי צוארך", ח' — „ולפי שהם הרועים".

בטופס המינר נדפסו העמודים: א — ו, ז — ד, ה — ב, ג — ח. ובה של אדלר נדפסו העמודים בזה האופן: א — ו, ה — ב, [ג — ד, ה — ו] ז — ד, ג — ח.

(39) נופת צופים לר' יצחק בן חיים אלפואל, קישטא שט"ב.
בטופס אחד סדר-הדפוס כך: $13^a + 15^b$, $14^b + 16^a$, $15^b + 13^a$, $14^b + 15^a$, $13^b + 14^a$.
העמוד 16^a בטופס המהופך (שהוא בטופס ב' 14^a כראוי) חסר סימן הדף לגמרי וגם יש לו שני סימני דפוס, האותיות טט — אט. משני צדדי הדף למטה, החסרים בטופס ב'.

(40) עין ישראל לר' יעקב חביב, שאלוניקה, [שנה או שס"א — ה' ?].
(על דבר הדאטום ראה צדנר 746 ושט. 5518, 5 N. 1199 C. B.)
בטופס אחד כתוב על השער: „נדפס בעיון רב ברפוס החכם כהר"ר מתתיה בת שבע זל"ה" על ידי שני בניו יצ"ו ומעבר לשער הקדמה באותיות מרובעות ואחריה — ציור. ובטופס ב' (אדלר) על השער, הנדפס באותיות יותר עבות, מובא: „מתתיה בת שבע נרו על ידי שני בניו יצ"ו". ומעבר לשער למעלה באותיות גדולות: „לא יקרא עוד שמך יעקב כי אם ישראל" והקדמה נדפסה באותיות רש"י המתחלת „אמר המדפיס" ואחריה אין שום ציור. תכני שתי ההקדמות — שונים.

(28) (14) עקדת יצחק, שאלוניקי, רפי"ב	
(29) (1) עקרים, שונצינו, רפי"ז	
(30) (22) פירוש התורה לראב"ע, נאפולי, רפי"ח	
(31) (24) פרקי רבי אליעזר, קושטא, רפי"ד	
(32) (18) שו"ת אליה מורח, " ש"ך-שכ"א	
(33) (37) שו"ת רש"י, לובלין, שרי"ד	
(34) (25) שלחן ארבע, מנסובה, רפי"ד	
(35) (38) שר שלום, צפת, ש"ס	
(36) (8) ס' השרשים, קושטא, רפי"ג	
(37) (26) תהלים, שאלוניקי, רפי"ב	
(38) (13) תורה, קושטא, רפי"ב	
(39) (19) " ויניציאה, שכ"ח	
(40) (2) סדר התחנונים, שונצינו, רפי"ז	

רשימה ע"פ מקומות-הדפוס

(1) אויגסבורג 28, 28	1 =
(2) ברישה " 6	1 =
(3) ויניציאה " 21, 29, 30, 39	4 =
(4) לובלין " 37	1 =
(5) מנסובה " 17, 25	2 =
(6) נאפולי " 3, 4, 5, 22	4 =
(7) פיזרו " 10	1 =
(8) פדואה " 35	1 =
(9) צפת " 38	1 =
(10) קושטא " 7, 8, 9, 11, 13, 16	
13 = 18, 20, 24, 27, 31, 36, 39	
(11) ריווא " 33, 34	2 =
(12) שאלוניקי " 12, 14, 15, 26, 32, 40	6 =
(13) שונצינו " 1, 2, 23	3 =

ניו-יורק, ז—ח תמוז—פיז.

רשימה אלפאביתית

(1) (3) אכן כח, נאפולי, רפי"ט	
(2) (16) איוב, קושטא, ש"ה	
(3) (7) אלפסי, " רפי"ט	
(4) (33) " ריווא, ש"ח	
(5) (27) ביאור פירוש הרמב"ן, קושטא, רפי"ה	
(6) (35) דרך אמונה, פדואה, שכ"ג	
(7) (17) הגדות של פסח, מנסובה, ש"ך	
(8) (21) " " " ויניציאה, שני"ט	
(9) (31) זכרון תורת משה, קושטא, שרי"ד	
(10) (5) חובות הלבבות, נאפולי, ר"ן	
(11) (34) חמש מגלות, ריווא, שכ"א	
(12) (36) יוהסין, קושטא, שכ"ו	
(13) (12) ילקוט מנביאים, שאלוניקי, רפי"א	
(14) (15) ילקוט מהתורה, " רפי"ו	
(15) (11) ס' הישר, קושטא, ר"ף?	
(16) (4) כל בו, נאפולי, ר"ן	
(17) (20) מאמר תחית המתים, קושטא, שכ"ט	
(18) (29) מדרש רבא, ויניציאה, ש"ה	
(19) (6) מחברות עמנואל, ברישה, רנ"ב	
(20) (28) מחזור, אויגסבורג, רצ"ו	
(21) (32) " שאלוניקי, שפי"ו	
(22) (30) מכלול, ויניציאה, ש"ה	
(23) (9) מנחת המאור, קושטא, רפי"ד	
(24) (23) משנה תורה, שונצינו, ר"ן	
(25) (10) נביאים אחרונים, פיזרו, ר"ף	
(26) (39) נופת צופים, קושטא, שפי"ב	
(27) (40) עין ישראל, שאלוניקי, שפי"ב	

שני"ה או שפי"א?

(1) אחרי שנסדר המאמר הנוכחי קבלנו מאת מר ריבקינד את ההוספה דלקמן:

במופס חדש של "נופת צופים" שריבשה הספרייה, מצאתי בדף ט' (בטעות ט) אות-דפוס (Type) שיצאה דופן, התופסת מקום חלק בראש המיון ושתי חיבות, ועל ידי כך נשתמרו ארכה, גדלה ורחבה, בקצור תבנית שלמה של אות-דפוס עתיקה.

מקרה דומה לזה ראיתי גם בדף האחרון של שו"ת רש"י, לובלין שגיט, מופס-מארכס.

תשמת-לב הראשונה לבך עורר האינקונאבל העברי פירוש רלבי"ג על התורה מנסובה 1476 ונרשם כרשיט, Ludwig Rosenthal's Antiquariat, München, Katalog 151, Hebräische Inkunabeln (1475—1496) 4 עמוד.

וצלום הדף הזה המובא שם ראה: ב.אוצר לסלאת הדפוס העברי הראשונה עד שנת רי"ט, ברלין 1924, II, 10, 2.

תגליות כאלו בדפוסים ראשונים, אינקונאבלים לאטינים, נעשו על ידי שני ביבליוגרפים ספורסטים, המובאות בצורך צלופים כספרו של T. B. Reed: A History of the Old English letter Foundries, London 1887, p 24

ומן האילוסטרציות יש לראות הבדל גדול בין אותיות-הדפוס הלועזיות והעבריות בין בצורתן הכללית וגם בזה שבראשונות נמצאת בהן בעין נקודה קטנה (כמו עין) החסרה לגמרי בשניות, ככל שלשה המקרים הנוכחים.

נוספות למאמרי על דפוסי קארעין*.

סאת א. טויבר

כמעט שתי שנים עברו מיום שנמרתי את מאמרי על דפוסי קארעין. ההפסקה הארוכה שמשח למעני הרחבת זמן לאסוף חומר בשביל המאמרים הבאים וגם כדי לראות ולשמוע חות דעתם של המומחים על זה שנדפס והנה שלחו שני חכמים מעבר לים את הערותיהם ל"קריית ספר". ה' ח"ש ניהויון על הצוירים וה' ריבקינר על הדפוסים. לו רציתי להשיב לכל אחד בפרטות, הייתי צריך להשיב על כל קוץ וקוץ תלי תלים של תשובות, אמנם לאהבת הקצור אני משיב רק על הדברים העקריים בלבד. החכם חש"ן מוצא במאמרי על הצוירים בלכול וערכוב המושגים, כי אני מדבר בכל פעם מצוירים וקשומים בנשומה אחת כאלו הם דבר אחד ולדעתו הם שני מינים, כי, בכל מתקשמים והכל מקשמים, הקב"ה קישט את חוה ולבן את לאה". מלבד שתי הדוגמאות האלה, שכלי ספק היו בלי צוירים, אינו יכול לתאר לי קשומ של ספר בלי איזה ציור שהוא. גם הצוירים השונים שעל הספרים לאיזו תכלית נעשו אם לא לקשט בהם את הספרים ואת האותיות?

ציורים הסתכלותיים, להבליט על ידיהם את תוכן הספר או חלק ממנו, כמו הצוירים של ספורי התנ"ך שמלבד הקישוט יש להם גם כונה חנוכית והסתכלותית, אין לנו בספרים רבניים. ודוקא בצוירים אלה היתה היות-דמיון של החזון העצמי המכריעה. כי מה ענין כרכורו של דוד המלך לם' האהל עולם, או הלום יעקב והסלם לכל אלה הספרים השונים והמנויים ברשימת סר חש"נ תחת מספר ו'? אם לא שהמסדר לקח מן הכא בידו מאוסף של צוירים, שאולי לא היו כלל בבית הדפוס, כי אם באיזה חנות לציורים, וקשט בהם את הספר. התמונות המיתולוגיות שעל השער של שו"ת עבודת הגרשוני והב"ה שנדפסו בפפד"ם לקוחות בלי ספק מתמונות של נוצרי שנעשו מתחלה בכונה בשביל ספר מיתולוגי.

רק ציור אחד מצאתי על ספר רבני, והוא ספר קבל, שהוא יוצא מן הכלל, כי הוא נעשה לא לשם קישוט כ"א להת מושג ציורי מתוכן הספר ולכן התמונה אינה על השער עצמו כ"א על הצד השני של השער. הסי' הוא ברית מנוחה בהקדמון ר' אברהם מרימון ספרד, והתמונה מורכבת מארבעה צוירים נפרדים המשלימים זה את זה לציור אחד שלם. באמצע עומד דוד גדול או קלחת עם כסוי למעלה, מצד ימין בריאה משונה של חיה עם ארבע רגלים וראש אדם, מצד שמאל ילד יושב תחת שית ופורט על הכנור ולמעלה באויר

(*) ע' ק. ס"ה שנה א' ו'.

מם מלאך ברמות ילד וידו פשוטה אל הכסוי של הדוד. הכונה היא די ברורה; בתוך הדוד המכוסה מונחים סודות הקבלה שהכרוב מצד ימין שומר עליהם שלא יבוא איש שאינו הגון ויקחם והילד מצד שמאל קורא בכנורו להאנשים הכשרים שיבואו ויקבלו את הסודות מיד המלאך הפושט את ידו להוציאם ולמסרם להשרידים אשר ה' קורא להם. הרעיון הזה הטמון בתמונה זו נמצא מובלט בשיר קטן שנדפס בסי' מערכת האלהות דפוס פירארא על הדף הראשון למעלה. כמו כן לא צדק מר הש"ג בזה שמכניס את התמונה שעל שער הספר קרבן נתנאל בין ציורי התנכ"ים. הציור קן צפור שעל השער הנ"ל נעשה בכונה מיוחדת וכנראה עפ"י הוראת המחבר עצמו. אני הייתי מסוג את הצורה הזאת לציורים חדותיים הנמצאים לרוב בשירי וידדות וגם בספרים שנדפסו באיטליה, ראה למשל ספרי עמנואל חי ריקן. המחבר רצה לעשות נחת רוח לאשתו ולעשות לה מזכרת נצח, לא רק בהקדמתו לכד כ"א גם ע"י ציור שעל השער. ומחשבתו זו עלתה בידו בזה, שציר על השער קן צפור וגם כתב עליו קן צפור ועל המלה קן עשה שני קוים לאמר שהיא ר"ת כלומר קרבן נתנאל וצפור אינה צפור דרור כ"א שם אשתו, "פויגעלכע".

לפעמים מוצאים אנו ציורים שא"א לעמוד עליהם לאור תכלית הכניסו אותם לתוך הספר ומה היא הסבה. בשירת רע"א דפוס הראשון ווארשא תקצ"ה נמצאים ציורים במקום שאין ליחס להם כלל כונת קישוט, והציורים האלה — והם די יפים ודי אומנותיים — נמצאים בלי שמה בין תשובה לתשובה וקשה למצאם גם ע"י דפדוף. צפור דרור בין פרחים נמצא על דף כ"ה, תאמי צביה על דף נ"ט ע"ב, אלון על דף ק"ל ע"ב, מגדל על דף ק"ג ע"ב בסוף חלק הפסקים ועוד אלון על ע"ב של השער מכתבים ועוד הפעם אותה התמונה בסוף הכתבים על דף כ"ד ע"ב. אני מתאר לי שאלה התמונות נעשו שלא ברצון הצדיק הגאון המחבר ואצלי הוא ברור שבאכסמפלר של המחבר עצמו השאירו את אלה המקומות ריקם בלי תמונות. אמנם אם התמונות הביבלייות הנמצאות בתור קשוט על שערי הספרים היו רק הוית'דמיון של המסדר, היו הציורים האחרים שהם הדגם של בית הדפוס או של המדפיס דברים שנעשו על ידי אומן עפ"י חוש אומנותו או עפ"י תכנית מסוימה וקבועה של המדפיס. אחרים מהם מצטיינים ביפים ולכן השתדלו מדפיסים אחרים לעשותם לעצמם כמתכונתם, ורק מפני האסור והעונש מצד הממשלה שינו מעט. לדוגמא אביא שנים מהם; בסד"ל קאב היה דגם יפה: כוס עם אזנים מלא פרחים בתוך זר שהוא פתוח למעלה. מא ה"לוב התקנאה בו ועשתה ג"כ דגם כמוהו, נמצא על הספרים מגדל יפה, ועל גגו צפור, הדגם הזה נמצא בפעם הראשונה בזול צבאך משם עבר לדיהרנפורט ומשם לקארעץ ולוין וללובוב אבל בכל מקום בשנויים

קלים ודקים. על האחד היה נשר על השני יונה, במקום אחד פני היונה למורח ובמקום אחר פניו למערב ובמקום שלישי פניו מוסכים מול המכיש עליו. עפי' רוב השתמשו המדפיסים ברגם המורה על יחסם ומשפחתם, מדפיסי פראג ופרופם באמיד שהיו כהנים עשו ציור של ידים נשואות למעלה, המדפיס מאופיבאך ציר צבי ורגל אחת נתונה בתוך אוזן של כד יפה, כי שמו היה צבי הירש והיה לו שיעבודתו לרחוק את ידי הכהנים. בסדילקאב היה מדפיס אחד ושמו המשפחתי היה ניצנפעלד לכן הזרים שעל השערים מאלה הספרים שהדפיס בבית דפוסו הם מורכבים משתי שורות של שכלי חטים וכיניהם שוכבות לרחבן חטים קלופות. תמונות ודגמים אלה הם בלי ספק מדברים שאינם קשורים להשאלה ולהשכיר.

אמנם למר חשין, מחבר ספר על הציורים, שמה אחרת בזה. לדעתו השאילו המדפיסים הקרובים זה לזה קרבת מקום את דגמם ואת ציורי בית דפוסם. אני הקדמתי במאמרי על הציורים והקישוטים ואמרתי שאינני אומן ולא בן אומן לכן אין לי העז והאומץ להשיב על דברי מוסחה בדבר, המחבר ספר על הציורים. כאשר ראיתי ספר מעבר יבק וס' חובת הלכות שנדפסו בסדילקאב וראיתי שכתוב על שעריהם: אמשטרדם, ומתחתיה הידים ידו פרופס ומלמטה גם השם דוד פרופס, רק בשולי היריעה ובאותיות קטנות כתוב גם השם סדילקאב — אמרתי בלבי: לו ראה מר חשין את שני הספרים האלה היה רואה עד היכן הגיעה האהבה והאהבה בין המדפיסים שפרופס מאמשטרדם שלח לחברו הקרוב אליו לסדילקאב את הדגם שלו.

ציורי-שער של ספרים שונים נעשו בכונה מיוחדת עפי' ועי' אומן או עי' המחבר. השער המצויר של השל"ה שנדפס באמיד בשנת נח"ת נעשה עי' אומן, וגם שמו נשאר לנו לזכרון, כי הוא חתום למטה אברהם ברוצח. על הס' מסיכת חכמים, או ברכת ה' לר' נפתלי, יש ציור מיוחד במינו והוא נעשה לדעתי עפי' הוראת המחבר. בתמונה זו, שהוא מורכבת מהמון ציורים קטנים ושונים, מונח רעיון או רעיונות קבלתיים אשר הרב המקובל הנ"ל אהב לתת להם ביטוי עי' ציורים, כמו הציור של אותיות ותיבות מהצד השני של השער. כן ראיתי פעם בברלין ספר אחד מספרית הנאון הנ"ל ועל הלוח של הס' בתוך העור היה חותם גדול מצויר בציורים שונים ומכילים. הציורים שעל הספרים אור ישראל וחטרת צבי היו כבר לשיחה, ולראיה נצחת שמחבריהם היו מהנזמים אחרי ש"צ שר"י. אפילו הציורים הביבליויים שעל הספרים, שאמרנו למעלה שבאלה אני מודה ששלטה בהם הנחת דמיון הכחור הזעזעק, ג"כ הרבת מהם נבחרו מהמדפיס עצמו עפי' איזה כונה. כן אנו מוצאים דוקא על הספרים שנדפסו באמיד אצל דוד תרמאס ציורים לקוחים מחיי דוד המלך.. השם לבד ששמו היה דוד לא היה המכריע היחידי, אולי היתה קבלה בידו שמשפחתו

הוא באה טרוד המלך. על התוכן ועל הכונות של הצוירים האלה אי אפשר לי לדבר הפעם, אולי אשוב לדבר עליהם בהודמנות אחרת.

בעת דברים אחדים כלפי מר ריבקינד.

ריבקינד תופס אותי על שהעלמתי עין מכל החכמים שעסקו בכיבולוגרפיה של דפוס רוסיא ופולניא והוא הולך ומונה כרוכל את כל אלה שכתבו בענין זה או שרצו לכתוב. אין עיני צרה בשל אחרים ועל מר ריבקינד להודות לי שהנחתי לו מקום להתגדר בו. כונתי היתה אחרת לגמרי ואקוה שבהקדמתי למאמרי הבא אבארה גם לה' ריבקינד.

עתה דברים אחדים לעצם הענין. הספרים עם המספרים 1, 2, 3, 5, 8 עפ"י הרשימה הכרונולוגית הם כלי כל ספק דפוס קארעץ ועל זה נאמר אי תני תני. ברשימות אינם ונביא אינני. חק לישראל מספר 7 הובא רק להגדיל את מספר הנוספים, כי על הוצאה זו דברתי בק"ם במאמרי. הספרים הזרנוניים מספר 4, 9, 10, 11 חשודים אצלי מאוד. לדעתי אף אחד מהם לא נדפס בקארעץ. ואינני כפוי טובה ואומר תודה גלויה למר ריבקינד שהדפיס את הצוירים הנמצאים דוקא על הסוג הזה. ברשימתי הבאתי את הס' נחלת צבי שכתוב על השער שנדפס בקארעץ והערותי ע"ז שהדפוס הזה חשוד אצלי מפני טעמים שונים. האחר מהם הוא שם המדפיס השני שעל הקולופון נמצא ציור שלא מציאתי על דפוס קארעץ, והנה הוא אותו הציור שהביא ריבקינד עם המספר ב', וגם שם בנחלת צבי כתוב בתוך הציור: תושלב"ע. אמנם אם הציור הזה הוא מוטל בספק, בא הציור השני המסומן אצל ריבקינד באות א', המסגרת העגולה, וכנראה את מקום הדפוס. את הציור הזה אנו מוצאים על דפוס פולניא. אני מביא דוגמא אחת מהרכה: בס' נועם אלימלך שנדפס בפולנאה בשנת תקע"ד נמצא הציור הזה בתור מסגרת כשכול התיבה בראשית. מעתה הוכרר הדבר שלא רק המספרים 4, 9, 10, 11 מרשימת ריבקינד כ"א גם המספר 71 מרשימתי שייכים לדפוס פולנאה. עתה אני בא אל מספר 6 הוא ס' מלחמות הלזים. כל מה שהעתיק מר ריבקינד הוא מלא ענין. ובהיות שמציאתי שם דברים בלתי נכונים עד שמוכרחים אנו לומר שיש פה טעויות רבות, לכן אני מציגם ומקיר עליהם.

על שער הס' מלחמת הלזים כתוב: גדרוקט אין קארעץ ע"י המדפיס מוהר"ר אברהם במהר"ר יצחק אייזיק יצ"ו. בכל פעם המלה יצ"ו בשביל החיים או ז"ל בשביל המתים מוסבה על האיש והשם שלפניה, וא"כ יוצא שיצחק אייזיק היה עוד חי בשנת תקפ"ג בעת שבמספרים 2, 3, 5 כתוב על השערים אברהם ב"ר יצחק אייזיק ז"ל, זאת אומרת שכשנות תקע"ח, תקע"ה וגם תקנ"ח כבר היה מת. ואם נאמר אפילו, שהוא מוסב הפעם — בתור יוצא מן הכלל — על שלפני

פניו, כלומר על ר' אברהם המדפיס ולא על ר' יצחק אייזיק האב, מה נשוב
על הביטוי הבא בפתחה והקדמת המחבר: הנחני גם עתה לבא להדפיס ספרים
פה ק"ק קארעץ ברפוס של איש תם וישר הרבני מו"ה יצחק אייזיק מפה? הלא
מזה יוצא שבא אל האב ולא אל חבן. אלא מה עלינו לאמר שטעות סופר או
מדפיס יש פה, במקום יצ"ו צ"ל ז"ל ולפני יצחק אייזיק צ"ל אברהם כ"ר יצחק
אייזיק. אמנם בזה עוד לא נגמרו השגיאות! בין ההסכמות תמצא זו של ר'
יהודא ליב אבר"ק הארדישץ מיום ה' ח"י תמוז. האם פרט זה אפשר עפ"י קביעת
החדשים והסועדים? אם יום ה' הוא ח"י תמוז או יום ד' מלפניו הוא י"ז בתמוז
ואם יום ד' הוא י"ז בתמוז או יהיה יום ד' גם ט' באב, וא"כ לפי הכלל של
א"ת ב"ש היה גם יום הראשון של פסח כיום ד'. וזה נגד הכלל המובא גם
בטוש"ע שלא בר"ו פסח.

ועוד, בהסכמת רבני פינסק כתוב שניתנה ביום ג' כ"ט שבט תקס"ח.
עפ"י קביעת השנים היה כ"ט שבט כיום ג' רק בשנת תקס"ה ומאז לא היה
ביום ג' עד שנת תקצ"ב, א"כ יש פה טעות—רביעית במספרה—או ביום השבוע
או במספר השנה ואולי צ"ל תקס"ה במקום תקס"ח. מה שנוגע לשנת הדפוס של
הס' מלחמת הלזים שריבקינד כותב — ודוקא — באותיות גדולות תקפ"ג
לפ"ק, יש לי להוסיף שלו הגיע הספר הזה לידי בעת שערכתי את רשימתי,
בדאי הייתי רושם את השנה שעל השער כחובת כל מעתיק ישר ודיוקן אבל
הייתי כותב אצלה לפחות שלשה סימני שאלה. א' דרך המחברים לקחת את
ההסכמות סמוך להדפסת ספריו ופה יוצא שלקח חמש עשרה או עשרים שנה
הסכמה מרם שהדפיסו כי מתקס"ה או אפ"י מתקס"ח עד תקפ"ג יש מרחק של
חמש עשרה שנה. ב' כפי שיוצא מרברי המחבר היה עני כי הוא כותב כי
השעה דחוקה ואין כסף לאדון זה, וא"ך אפשר שיעלה בידו להדפיס שני ספרים
בשנה אחת? כי לפי דברי בן יעקב הדפים גם את הס' רוח אלחים באותה
השנה. ג' התמיה שכבר גם ריבקינד הרגיש בה ששני הספרים שהדפיסם בשנה
אחת שינה את מקום הדפוס ועזב את קארעץ והלך לאוסטרהא.

אני הייתי מציע בתור השערה להוסיף עוד טעות הדפוס על אלה שהראתי
למעלה ולהגיה: תקפ"ג לפ"ג במקום לפ"ק, זאת אומרת שצריך לנכות מהמספר
הכולל חמשה של שנות האלפים ואז יצא שנרפס בשנת תקע"ח. עי"ז מר מהר
כל התמוהות. ההסכמות לוקחו סמוך או בשנת ההדפסה, בשנות תקע"ז ותקע"ח;
גם תקס"ח שכתבתי למעלה שהוא בלי ספק טעות ואולי צ"ל תקס"ה, אם כבר
הגענו לזה שצריכה תיקון א"כ נתקנה על תקע"ח, ועי"ז תסור מעצמה עוד קושיא
שההסכמות אינן סדורות עפ"י סדר השנים, כי ההסכמה האחרונה משנת תקס"ח
או תקס"ה היתה צריכה להיות הראשונה מפני שהאחרות מאוחרות ממנה אבל

עפ"י התיקון החדש מתורץ גם זה. וא"כ ההסכמה האחרונה נ"כ ניתנה בשנת הדפוס ולדעתי צ"ל כיום ג' כ"ז שבט תקע"ח.

אחרי שנמרתי את מאמרי רכשתי מיהודי אחד סדמסק מ' אור המאיר דפוס קארעץ, זה שמתואר אצל וינר וראיתי שהשערתי בק"ם נתאמתה. ועי"ז יוצא שהם' אור המאיר נדפס שלש פעמים בקארעץ, וא"כ נתוסף עוד ספר אחד וכן מ' ברית יצחק וס' שלישי שמצאתי את זכרו ברב ייבוי, ולדעתי לא היה ספר במש כ"א לוח שהדביקו על הקיר ושנרפס בקארעץ.

פרקים מתולדות ספרות הקבלה.

מאת גרשם שלום

בחדשים אייר תרפ"ז — תשרי תרפ"ח בקרתי בכמה ספריות באירופה כדי לחקור את אוצרות הקבלה הגנוזים שם בכתבי היד. במאמרים הכאים אביא קצת מתגובות מסעי, כמה שנתחדש לי בדיעתי ספרי הקבלה של הראשונים ומחכמיהם.

א). המחבר האמתי של פירוש ספר יצירה המיוחדם להראב"ד וספריו. הפירוש לס' יצירה הנדפס בשמו של הראב"ד בפעם הראשונה במנטובה שכ"ב, הוא מספרי המופת של הקבלה ויש לתמוה שכמעט לא עסקו בו החוקרים. הלא הוא אחת התעודות החשובות ביותר שנשארו בידינו להאיר את הפרוצס העמוק שנמשך במאה הראשונה והשניה של האלף הששי בתולדות הקבלה ושראו לקרא אותו בשם: פילוסופיציית של הקבלה. המקובלים נושאי ההתפתחות הזאת השתדלו לבנות תיאולוגיא מסתורית בעלת פרספקטיבות מסוימות על יסודות הקבלה אשר בתחלת התקופה היא באה לירם בצורה אחרת לגמרי. נתעוררו שאלות שיטתיות המיוחדות לפילוסופיה של ימי הבינים וגרמו לתסיסה ב"חומר" הישן של הקבלה. יצירתה של *theologia mystica* של היהדות כסוכנו המדויק של המושג הזה, היא תוצאת הפרוצס ההיסטורי החשוב הזה. לבעל פ"י מ' יצירה הנ"ל יש עמדה מסוימת וקבועה בפרוצס הזה. הקדמות הפילוסופיות נעשות לו כמין חומר לדרוש אותן לפי קבלתו ולהכניס בהן עמקות מופלאה וגם יש שנעשו לו לסימני גבול שיש להגבול בין התחום העמוק והעשירי-בעצמו של פרספקטיבות הקבלה ובין תחומי הפילוסופיה. בספר זה שהכפלתו אמנם קשה עד מאד ושניתן להתפלפל עליו, משתקפת הנטיה האחת האפשרית מפרוצס הנזכר של הפילוסופיציית: תפירה ועקום של התוכן השכלני שבהקדמות הפילוסופיה עד שנעשו להקדמות של תורת הסוד. רבה היא המחשבה השקועה בעבודה זאת

לפתוח מכוע של חכמה "פנימית" בלב המושגים והמונחים של האריסטוטיליסמוס העברי. כזה כת המחבר גדול וכמעט שאין שני לו לדבר זה בין הראשונים. אבל מי היה האיש הזה? ומתי היה חי?

כתבי היד הישנים שנשארו מן הספר הזה במספר הגון, אין בהם תשובה כי רובם ככולם בלי כל שם. גם שמו של הראב"ד נזכר רק על כ"י מעטים מאד, ונראה שרק בזמן מאוחר (כמאה השלושית בערך) נולדה המעשה הזאת. ובאמת יש לנו מסורה על שמו של המחבר, גם במפרים שכבר היו ידועים לנו: (א) ר' משה בן יעקב בעל ס' שושן סודות מביא בפירושו לס' יצירה¹, לשונות מן הפירוש המיוחס לראב"ד בשם "כתב החכם ר' יוסף בפירוש לס' יצירה... ומה שנחק החכם ר' יוסף הנ"ל..." (פ"א משנה י"ב). ועוד מעתיק ממנו שלא בשמו הרבה פעמים וביחוד כמעט כל הפירוש לפרק הרביעי לקוח משם, ממש מלה במלה. ס' שושן סודות נכתב בדור אחרי גירוש ספרד, ונשלם בשנת רע"א. (ב) ר' משה קורדובירו בס' פרדס רמונים (כשער הנתיבות, דף ע"ח — ע"ט) מביא את לוח ל"ב נתיבות החכמה הנמצא אצלנו בסוף הקדמת הראב"ד, כפי "שהעתיקם ר' יוסף הארוך בספר פ"י ס' שחבר: וכבר העיר על זה יעלינק². (ג) מתוך חגית המעתיק בכ"י פארמא 769 מביא דוקקס בס' נחל קדומים חוב' א', ע"ט 3 דבריו וכן נראה משיג שם על מדפים דפוס מנוכח של ס' יצירה, שיחס פירוש ספר יצירה לר' סעדיה גאון שאין לו כל חלק בו, כאשר עשה בפירוש ס' יצירה שכנהו לראב"ד והוא מהחכם ר' יוסף הארוך כמו שכתוב במקומו (ולא אדע למה כוונתו במלים האחרונות). לדיעות אלה יש לצרף עוד את דברי האר"י, שאמר בפני ר' חיים ויטאל תלמידו, והם נדפסו בצורות שונות. כהקדמה לס' עץ חיים נאמר רק: "וביאור ס' יצירה לראב"ד איננו לראב"ד ז"ל אלא חכם [?] גדול א' והיה גדול בחכמת הקבלה". אמנם בס' שער ההקדמות (3) נאמר, וגם פ"י ס' יצירה שמכונה בשם הראב"ד ז"ל עם היות שחברו חכם אחר [אחד?] אשכנזי ואינם דברי הראב"ד עכ"ל. דבריו אמתיים וגם הם מתומים ונעלמים". ונראה שמלת "אשכנזי" נשמטה בנוסח עץ חיים. ובס' נגיד ומצוה לר"י צמח נאמר כהקדמה, שהביאור... אינו

¹ פירוש זה אינו אלא החלק האחרון מס' שושן סודות עצמו וכן נמצא בכ"י השלם מספר זה באוסף פורד 1656, ס' חס"ג — שוש"ן. ובדפוסים (קארעץ תל"ח) ובהוצאה הגדולה זרעה תרמ"ד) נשתבש. בכ"י מזכיר לר' יוסף עוד במקומות אחרים ונשמט שמו בדפוס.

² Beiträge zur Geschichte der Kabbala חוב' א' ע"ט 75. דברי יעלינק על הפירוש הזה, ע' 10 שגם דוד גיימרק נמשך אחריהם. אינם נכונים כלל וכלל. כפי שיצא בחקירתנו.

³ ירושלם, שנת דרשו ה' ועזרי (וכהסכמה: תרכ"ה) דף ר' ע"א. וכן הוא ג"כ בס' שער הגלגלים ח"ב, פרעמישלא תרל"ה דף כ"ז ע"ג.

מהראב"ד רק מאדם אחד ששמו כך והוא חכם גדול כחכמה זאת.
והנה על היותו המחבר אשכנזי נשארה בידנו עוד עדות מפורשת.
בכ"י גאסטר 956 ובכ"י ירושלם 404 8 נשאר לנו ספר שאשוב לדבר עליו למטה
יען כי הוא הוא המגלה לנו את שמו האמתי של המחבר שלנו, אם גם לא
בקשר עם פירושו לס' יצירה כי אם בקשר עם ספר אחר ממנו. לעיני מחבר
הספר הגדול והחשוב הזה שנתחבר בערך בשנת ר' לפ"ק היה גם הפירוש לספר
יצירה והוא מדבר על מחברו כעל חכם ידוע; אמנם היה לעיניו או נוסח אחר
של הפירוש הזה, והוא נוסח ארוך הרבה יותר, או עמוד והרחבה, ועוד אשוב
לדבר על שאלה זאת בסוף המאמר הבא. וז"ל ברך ר' ע"ב בכ"י ירושלם:
„והרב הגדול האשכנזי כתב בפירוש ס' יצירה...“ והוא
מביא ממנו יותר מעשרה דפים, עד דף ט"ז ע"ב פירוש ארוך מאד על ל"ב
נתיבות החכמה עם כמה הרחבות ודברים בדרך אנכ ויש ביניהם שטוים על
האדרות שבזהר, ובסוף מונה שמות לני שערי בינה (גם הם כל אורא „שכל“
ידוע) שאינם נמצאים בדפוסים ומסוים „וביאורם כתבתיו במעשה
בראשית בפירוש ההויות“. ובאמת חבר המחבר של הפירוש לס'
יצירה מלבד פירושו לפרשת בראשית, אשר נזכיר, עוד „מעשה בראשית“ ומזכירו
בפ"א משנה י"ב, בדברו על עשר כתות המלאכים (על פי הגירסא הנכונה בכ"י
מינכן 115) ואמנם מעלות הזכרתי במעשה בראשית ובספר
היכלות ועין שם.

מי הוא ר' יוסף זה? הח' אהרן מארקוס נסה בשנת תרנ"ח להכריע בשאלה
זאת ולהוכיח כי שמו ר' יוסף בן קלונימוס⁽¹⁾; לפי דעתו היה דודו של הרוקח
והוא המובא בפירוש הרוקח ליצירה פ"ה משנה ב' בר"ת יב"ק. וכל זה למה?
מפני שר' משה בוטרייל בין הלשונות הרבים שמביא ממחברים שונים בפירושו
לס' יצירה, מביא ג"כ דברי חכם ששמו ר' יוסף האשכנזי ומה שמביא
בשמו לפ"ו משנה א' „...וגלגל אינו רוצה לומר גלגל המזלות אלא הגלגל שיש
לשנה מקין לקין ומחורף לחורף“ נמצא מלה במלה בשם ה"ר יב"ק בפירוש
הרוקח לפרק החמשי! ואמנם דברי ר"א מרקוס אין להם יסוד ור' יוסף בן
קלונימוס לא היה ולא נברא. ר' משה בוטרייל ראה את הפירוש האמתי של
הרוקח (לא את המקוצר שנדפס עם ס' יצירה) כי מביא אותו בפ"ד משנה ד' 2),

⁽¹⁾ המאמר הזה הופיע בעתון שהוא יקר מציאות מאד Krakauer Jüdische Zeitung ועין בספרי Bibliogr. Kabbalistica מספר 786. ובס' קטת הסופר, פירוש
לחנ"ך שהוציא ר"א מרקוס בעולם שמו בקראקא תרע"ב, חוזר על דבריו ויותר על כן קובע
פירוש הזה את שנת ד"א תתקצ"ח. וגם בשאר כל חבוריו הכריז מאד על חרושו זה.

⁽²⁾ כבר העיר יעלינק במאמרו על בוטרייל Lit.—Bl. d. Or. 1846 עמ' 189 כי היה
לעיניו נוסח יותר ארוך מהנדפס במנוחה.

ובפירוש זה הנדפס בשלימותו בפרעמישלא תרמ"ח בתבנית גדולה נמצא ברף י"א ע"ג, אבל מאבא מארי הרב יב"ק קבלתו גלגל המזכר כאן בבריותא וכו' והכל בא לבאר דברי הבריותא רשומאל כפי שכבר הראה צונץ (1). וכמוכן יב"ק הוא ר' יהודה בן קלונימוס אבי הרוקח. ואם כן הוא, עלינו לחפש את ר' יוסף המסבך במקום אחר.

בפירוש ס' יצירה זה באים כמה פעמים רמזים לספרים אחרים של אותו המסבך וגם קצת לספרי זולתו. מספרי קבלה מזכיר במפורש רק את ס' הכהיר (2), ואמנם ברור כשמש שגם ס' התמונה וגם ס' הזוהר היו ידועים לו ותמיהני על החוקרים שלא הרגישו בדבר וחשבו לקבוע את זמנו בערך בשנת חמשת אלפים (1240), כמו יעלינג. ובאמת כל מה שמרמז המסבך על תורת השמימות, מיוחד על ספר התמונה (3). הדרשות על מ"י ומ"ה בהקדמה (על הפסוק מ"י שם ממדיה וכו'), יסודן בדרשות ס' הזוהר, וכן ברור כי, חכמת הנחות המסתורית שלו, ביחוד בהקדמה ובפירוש לסשנה הראשונה, תלויה גם כן באידרות שבוהר, אלא שהמסבך מרחיק ללכת בהשתדלותו להראות את התאמת בנין המוח ובנין האדם כולו לבנין העולמות הפנימיים. גם זאת ברור, כי כבר היה לעיני המסבך הפירוש לס' יצירה הנדפס בשם הרמב"ן, שהוא באמת פירוש של ר' עזרא או ר' עזריאל. הפי' המיוחד לראב"ד מעתיק לרוב את דברי ר' עזרא מלה במלה ומרחיב ומבאר אותם, ובלי ספק עשה אותו יסוד מוסד לחבורו. אף הוא כתב בזמן שכבר היו "סודות" על ס' מורה נבוכים על פי קבלה, כפי שניכר מדבריו בפ"א משנה ו', כל דבריו בראשי פרקים מוכנים לס' שקבל סודותיו מפה אל פה", ולדברים כאלה אין הכנה כי אם בזמנם או אחרי זמנם של ר' אברהם אבולעפיה או ר' יוסף גיקאטיליא, שפירשו את ס' מורה נבוכים על פי הקדמות הקבלה.

המסבך מזכיר מספריו את אלה: פירוש לפרשת בראשית. בהקדמה (תרמ"ד, דף ד' ע"א). ועיין בבראשית בפ' שפירשתיה ושם ע"ד "מים עליונים ובהם עולם שנה ונפש כמו שפירשתי בפרשת בראשית". וכן בפ"א משנה ה' שמביא פירוש קצר על נעשה אדם בצלמנו כדמותנו ומוסיף, ועיין בפ' בראשית ושם פירשתי. וכן בפ"א משנה י"ב, וכבר פירשתי בו בספר בראשית מעטים אחרים (ואולי צריך לקרוא בסדר?); ובפ"ד משנה

(1) III Ges. Schriften ע' 246.

(2) בדפוס ורשה תרמ"ד בע' 43, 51, 73, 75, 77, 90 מלכר המקומות שמשתמש בההיר

בלי להזכירו.

(3) אין אני חוזר עוד הפעם לדבר על ההגהה משנת הק"ן או הק"ץ הנמצאת בהקדמה, כי כבר באה הסכמת כל החוקרים על היותה הוספה. בכתבי יד אחרים היא נמצאת בגליון, עיין למשל שטיוגשניידר ברשימת כ"י מינכן, הוצאה שניה ע' 74.

י"ב על סוד השמטות וכו'. ועיין בפרשת בראשית ושם ביאירתי סוד זה. מכאן נראה שחמכר חבר פירוש על פרשת בראשית וקורא אותו רק בשם זה, בלי שם נוסף. ונראה שבמקום ספר או סדר בראשית צ"ל פרשת בראשית. ומלבד מרקום שחשב כי ספר זה אבד בצוק העתים, איש לא חקר אחריו. ועוד מזכיר לפי' ל'ס' היכלות (שהוא מעשה מרכבה!) מלבד המקום שהזכרתי למעלה עוד בפ"א משנה י"א, כמו שפירשתי בספר היכלות (כן צ"ל) ובפ"א א' על י"ב גבולו אלכסון: "ופירוש אלו י"ב... הנה פירשתי לך בספר היכלות ועיין שם ותמצאם מסודרים" (1).

והנה עלה בידי למצוא ספרו על פרשת בראשית! בספריה הלאומית בפאריס נמצא בשני כתבי יד, 841 וגם 842 ובלי ספק הוא גם הספר הנמצא בכ"י כרמלו 176 בשם "פי' על בראשית" כפי שניכר מן התיאור הקצר הבא ברשימת כתבי היד משנת תרל"ה, ולא ידעתי אנה בא ואיפה נמצא כעת. כתב היד 841 נקרא בראשו פרשת בראשית כמו בפ"י ס' יצירה והוא נכתב לפי הכתב, במצרים בשנת ש' בערך. כתב היד השני אין לו כל שם, ונכתב בשנת רכ"ד בזהראן בצפון-אפריקה. נוסח שניהם אינו משוכח ביותר וביחוד הראשון מלא קמטונים וחרוטים, שיבושים וחסרונות. וכן התחלת הספר, על פי כ"י 842:

"וזה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז. העטרה אומרת כי התפארת קנאה פי' כי כאשר נסתכל התפ' בכתר עליון והשיגה ממנו בדרך שכל ומשכיל ומושכל נולד לו מתוך שכלו אני העט' ראשית דרכו כלומר ראשית נתיבות התפתחות החכמה מכ"ע ע"י ל"ב נתיבות פליאות חכמה אשר היו בקדם ר"ל בכ"ע ור"ל כי ראשית דרכו יהיה כל נתיבותיו אשר בהם דרך להשכיל את חכמה ובינה וכ"ע אשר בהם סבה לכל מפעליו ר"ל לששת ימים שהם הגדולה והנכורה והתפארת וגו' הנמשכים מאז ר"ל מכתר עליון שהוא אל"ף הרומז אל כ"ע וחכמה זו' אל בינה ומעשיה ור"ל כל מה שפעלה התפ' על ידי כ"ע וחכמה ובינה לא הגיע לתכלית זה רק על ידי חטא' ועל ידה השיג ופעל כל ששת ימי המעשה. מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ. מעולם נסכתי ר"ל מעולם הנעלם ר"ל כ"ע פי' כאשר צפה יהוה בכ"ע שהוא נעלם מכל מה שזולתו והשתכל

(1) לעיני המחבר היו גם חברויות. "מעשה מרכבה רבה" (בהקדמה) ושם נדפס "דברא", והלשון נמצא אצלנו בהיכלות) ו"מעשה בראשית רבה" (מתהו דומה לג' ראשו השורי) בפ"א משנה י"א, וכן גם פ"א משנה י"ג, ובמעשה בראשית אמרו שג' אותיות הקדש הם ממזנים להגיע הסרכבות בתנועות שם המפורש ואין זה בבריותא הנדפסת בשם "סדר רבא דבראשית". בכ"י פאריס 765 באים אחרי הפירוש למ"י שני ספרים: מעשה בראשית רבא וספר היכלות, ועיין להלן.

בעומק מחשבת כ"ע וראה קושי השגתו מתוך כך ההויה בונה והאין שהוא הקדר מחריב בסוד בונה עולמות ומחריבן, אזי נתייעץ באדניי בסוד נסכתי ר"ל נתייעץ יהויה שם ההויה סמך ר"ל בעטרה הדכיקה בכ"ע הנקרא ראש ועטרה אשר עלולה בכ"ע נקרא מקדמי ארץ וכ"ע נקרא קדם. ועתה היא מספרת יצירתה והויה חלולים שבה ... [וכך נמשכה הדרשה עד] ואהיה אצלו אסון פי' ואהיה מורה על העלול הראשון ואמ' כי בהתחייב מאצילותו של עילת העילות ר"ל שמו שקדם לעולם שני' ואהיה אצלו אסון, ר"ל כי העטרה היתה נעלמת ומוצנעת ונסתרת בשם אהיה עד ששב אהיה בעין לבוש לעטרה. מלשון האמונים עליו תולע ולכן ... נקרא בשם אלהים [בפסוק בראשית ברא וכו'] כי הכינה וחכמה וכ"ע לא יצאו מן הכח אל הפועל. אמנם הכח הוא יתחייב לחומר והוא העטרה של כינה כי בה היא מכוסה ולהיות בלתי נבדלת מסנו ר"ל אצולה ולא נפרדת לכן השכינה בו וכסיכותיו וברא בשם אלהים מכת גולמה יצאה מן הכח אל הפועל כי היא היתה עד שעת ועת הבריאה באמנה אתו ר"ל שלא גלתה סודו של כ"ע וחכמה ובינה כאשר היתה אסתר עם מרדכי ...".

שמחבר אחד לספר הזה ולפירוש לס' יצירה — הרו זה יוצא וניכר מכל הפרטים בהשוואת שני הספרים. סגנונם אחד הוא לכל דבר. השמוש של המימכוליקה הספירית ודווקא בחלקיה המסובכים ביותר, בעניני כנויי ספירות שבתוך הספירות), אחד הוא. היחס והשמוש בתורת השממות אחד הוא. ההשקפות העיוניות וכוונת הספרים ביחסם לפילוסופיה ולקבלה — אחת הן. ומכיון שהמחבר מאריך כאן מאד בשאלות כאלה (ובזה עיקר חשיבות הספר לתולדות הקבלה הפילוסופית), בנקל ניכר מיכו. בשני הספרים מביא גם כ"פ דעות הרופאים או חכמי הרופאים כדי לחלוק עליהם, ובשני הספרים מראה בקיאות גדולה בחכמה זו וביתוד בחכמת הנתות, המקושרת אצלו בכל פרטי פרטים עם תורת הספירות.

(1) אביא רק משל אחד מבין מאות: כפי שהבאתי לעיל מהתחלת הספר. "ה כח המתחייב לחומר הוא העטרה של כינה". והנה בפי' סי' אנו מוצאים דרשה על מוצא הקרה שהוא החומר שמשמנו נהווה הרקיעים שעל ראשי החיות" ונאמר שם כי מבין מי יצא הקרה פי' מכת עטרה של כינה הנקראת מי יצא הקרה. וכן נמצא גם בשני הספרים המנהג להוסיף אחרי מלים לאין מספר כנויי ספירות המתייחסות להן (או לכתוב אותן מעל למלה). שזיינשניידר טעה כאשר כתב על כ"י מינכן 115 מפירוש ספר יצירה: Die mit kleinen Lettern eingeschalteten Sefirotnamen stehen hier nirgends כי בדקתי את כה"י ומצאתי כי רובם ככולם נמצאים כאן, אמנם לא בסוגרים כי אם בגופם הספר עצמו, ובברור נראה שאין כאן הוספה מאוחרת, אלא שכן נהג המחבר בכל ספריו. ובאמת כן דרכו גם כן בספר השלישי שנשאר ממנו כפי שאביא להלן.

בהקבלה לפירוש על פרק ל"ח באיוב הנמצא בהקדמת הפירוש לס"י יש כאן (בכ"י 842 דף כ"א ע"ב ואילך) פירוש על פרק מ', על סוד הליותן והבהמות, ואת שני הפירושים פותח כמעט באותה המליצה ⁽¹⁾. אבל כאן אין זכר ללשונות הסרובים מן התרגום הנמצאים בספר הראשון גם בהקדמה וגם אח"כ בפרשו את פ' כ"ח שבספר איוב.

הרמזים לספר בשם זה שצוינתו למעלה מתוך הפ' לס"י מתאימים לספר הנמצא בירינו. ביחוד דברי המיתוס להראב"ד בפ"א משנה ה' "ולפי שמין האדם ואישו משותף מכל הנמצאות, לפיכך יתחלף לכל מיני ואישו הנמצאות שנא' נעשה אדם בצלמנו ועיין בפ' בראשית ושם פירשתיו" מוכנים מתוך הספר שלפנינו כי שם מאריך מרף ל"ג ואילך בפירוש הפסוק הזה והולך ומבאר בכל פרטי פרטים איך האדם בבנין גופו וכו' משתתף מכל הנמצאות! וגם פירושו של המחבר לספר היכלות נזכר כאן בשם הלקוח מענינו שהוא מעשה מרכבה: "אמנם סוד זמן הוא סוד י"ב הוי"ת ועיין בפ' המרכבה אשר פירשתי ותמצא הכל מכוון ומסודר" (כ"י 841 דף 82^a) ועוד הפעם שם (דף 94^b) "ועיין בפירוש המרכבה". וכן מוכיח כאן גם את שתי הבריות: כמעשה מרכבה רבה תמצא כי חנוך הוא מטטרון (דף 130^a ובכ"י 842, דף 78), וכן: "ובין כל ארץ וארץ רקיעים וגלגלים חמה ולבנה וכוכבים ... וכסדר זה עד הארץ העליונה ... ועיין כמעשה בראשית רבה" ... (דף ז' ע"א), וראה למעלה בהערה.

המחבר הביא כאן עוד ספרים אחרים אשר חבר: פירוש לספר איוב ופירוש לס' תהלים. את הראשון הזכיר רק פעם אחת (כ"י 842 דף כ"א): "כבר ידוע הוא שאיוב כפר בעונש ובגאולה ובשכר המצוות ובג'ע ובגיהנם ובהשגחה וברין בני חלוק כמו שפירשתי בספר איוב", וכזה מוכנת חבתו היתרה בשני הספרים להביא דרשות על כתובים מס' איוב! את הפירוש לתהלים מזכיר פעמים: "ובמזמור הללו את ה' מן הארץ סדרי כל הנבראים והיצורים כולם והמעשים כבר פירשתי בפירושי תהלים". ואותו המזמור נזכר אחרי הלשון שהבאתי למעלה "ועיין כמעשה בראשית רבה ובפ' מזמור הללו את ה' מן השמים שפירשתי" (כ"י 842 דף ז' ע"א).

גם שאר פרטים ראויים להזכיר אותם כאן. כמעט כל פרק קטן מתחיל כאן, כמו בפ' ל"ט יצירה, בראשי תיבות דאחב"ז (= דע אתה המעיין במאמר זה) פתיחה שנשתמשו בה גם שאר מקובלים בדור הרשב"א, כמו בעל הפירוש

(1) בהקדמת ס' יצירה נאמר: "אתחיל לפרש מענת אחד מספר איוב וכו' ותבאר..." (וכפר' בראשית פותח: "נראה לי לפרש ענייה אחת (!) מספר איוב כרי שיתבאר [בכ"י 841 שיתבאר] דף...").

אור הגנוזי לספר הבהיר שהיה אחד מתלמידי הרשב"א. אבל רק בשני הספרים הנזכרים מרבה להשתמש ברית אלה כי כן עד שנעשו לאבן בוחן, לבחון ולדעת בהם זהות הסתכרים. המחבר מזכיר כאן עוד את הרמב"ן (842 דף ח' ע"ב), והרב רבי משה בן נחמן ז"ל תירץ... והלשון מפירושו לתורה. שם דף ל"ב ע"א מביא: יש מהשדים קצתם תמורות אמ"ש וקצתם תמורות בג"ד כפרית וקצתם תמורות הויז חמ"י לנס"ע צ"ק ולפי תמורת בג"ד כפרית שמשו בשעות ותמורת הויז חמ"י... בחדשם והבן זה כי (הוא) המפתח אשר בו יפתח קריאת השדים והרוחות ושמושם כמו שמבואר בשמושא זוטא ושמושא יקרא שמושא רבא ושמוש המרכבות שמושא רבא דרבא, וכבר דברתי על ספרים אלה במקום אחר⁽¹⁾. כאן אמנם מזכיר יותר מבשאר המקורות שאינם יודעים כלום על שמושא רבא דרבא! גם את ס' הבהיר מזכיר שתי פעמים בשמו, בפעם השניה לענין, רבא ברא נברא וכאן נמצא גם ענין הל"ו תנועות שעל צירופיהם מיוסד התואר ליצירת הגולם לפי מסורת חסידי אשכנז. אחרי ענין זה, לפני הפי' לפסוק זה ספר תולדות אדם, חסידים בכ"ו 842 שני דפים. בין דף 77 ודף 78^a, כפי שניכר גם משומר הדף וכן המלה הראשונה בדף 78. הדפים האלה נמצאים בשלמותם בכ"ו 841, דף 126^a עד 129^b, ודווקא כאן באו שני דברים חשובים: מאמר מפורש מספר הזוהר, אם גם לא יזכרהו כשמו וז"ל בדף 128^b, וכן אמר הרב הקדוש ר' שמעון בן יוחאי: חיביא נפשאן דילהון אינון מויקי עלמא והוא מאמר בס' זוהר חלק ג' דף כ"ה א', ובוה הרוחנו גם ראה חיובית שהמחבר ידע את הספרים המיוחסים לרשב"י. ומלבד זה בא כאן, בדף 128^a, ספור ממעשה נורא על מכשפה אחת וטיתה⁽²⁾. ובסוף הספור כותב המחבר, וכן קבלתי שכך קרה בימי ר' יהודה החסיד בן רבינו שמואל הלוי בית אב למשפחותינו. ומכאן יוצא ברור שהמחבר היה מצאצאי ר' יהודה החסיד כפי שכבר הזכירו ברשימת כיו פארים. וכאמת ניכר מן הספר שהמחבר היה אשכנזי שחי בין הספרדים, ובוה כוון כבר ר"א מרקוס אל האמת במאמרו הנזכר. כבר העירו בצדק על שטות התנועות אצל בעל הפי' לס"י, שהם שמות הנוהגים אצל האשכנזים, וגם בפרשת בראשית כותב כמעט תמיד שורק במקום קבוץ שפתים. ויתר על כן: הוא סבאד מלים קשות, בפירושו הארוך על פי הפשט לישעיה ג' (3).

(1) במבוא ל"קבלות ר' יעקב ור' יצחק, מדעי היהדות ב' עמ' כ"ח.

(2) מצאתי את חסרון הדפים הנזכר רק בהשוואתי עכשו את ציוני מתוך כ"ו 841 עם הצלום השלם מכ"ו 842 אשר הבאתי אתי לספריה שלנו ועל כן אין העתק מדויק בירי. אבל הספור נדפס כבר בס' אחד מספרי הרדב"ז כפי שאביא בסוף המאמר הזה.

(3) הפירושים האלה מלאים ענין מצד תולדות התרבות. ראוי למשל לציין כי המחבר כבר משתמש במלת כומז כמובן של cingulum castitatis שכן הוא מפרש: ושמעתני כי הקשורים הם הכומז והם שני כלים ונקשרים ונסגרים במפתח כדי שלא יגשרו בתוליהן וגם שלא תבא לדבר עבירה.

(על סוד כ"ד תכשיט חוה!), בלשון אשכנז, ולשון קטלן (כן צ"ל) ולשון ערב בצדה. דף 67^ב: „שביסים... יש מפרשין כתר שנותנין עליו כעין שבכא ורשת העשוי ממרגליות, בלשון אשכנז [המלה עצמה חסרה!] ובלשון פולן פרוקלמ' ולחלן אוכית שבמקום פולן צ"ל קטלן, וגם מזה נראה שהמחבר היה חי בקטלונאי (ברצלונאי?). 68^א: „בתי הנפשים קורין לו בלשון אשכנז הפטיל". 68^ב: נפך תרגומו איזמרגדון ושמו זמרק בלשון אשכנז. 69^א: „שהם בורלא הוא פיריל בלשון אשכנז ובלשון ערבי אלג'זחר". 70^א: „התכשיט ששמו קרצבה בלשון אשכנז" (בכ"י 841: קורצבה). מלים רומאניות מכיח המחבר בשם „לעז". 23^ב: אבנים יקרות הנקראים קרבונקלוש בלשון לעז, וכן 68^א על מיני בגדים „יקראו גינדא בלעז". כבר הזכרתי שהמחבר ידע את קבלת האשכנזים בעניני הגולם, וכן גם בפ' לס"י פ"ו משנה ר' דורש את הפסוק „ואת הנפש אשר עשו בחרן" בעשיות נפשות ע"י ס' יצירה, דרשה הנמצאת אצל הסידר אשכנז או במדרשים שהיו בידהם¹). מצד אחר אפשר להוכיח שהמחבר באמת חי בספרד שכן לשונו בדרך כ"ח ע"א: „פעמים יהיה הרוח חוזר אחר שימות וראיתי אני אשה אחת שיצתה [נשמתה] והיתה כך מתחלת הלילה עד קרוב לחצי הלילה ופתאום קמה וישבה, אמנם נשארה אלמת בלי דבור אמנם היתה שומעת והיתה סגדת עתידות ותייתה קרוב ל"ו שנה אחרי זאת בעיר ברצלונה בארץ פולן". ברור שאין כאן כוונה לעיר בארץ פולניא כי אם לברצלונה בארץ קטלונאי, וא"כ גם למעלה יש לקרא במקום פולן: קטלן או קטלניא. (בכ"י 842 הגירסא משובשת עוד יותר: „בעיר ברצלונה בעיר פולן"). חשגואה מתבארת בנקל, כי ככתב הישן אותיות פ"ו דוסות מאד מאד לאות ט' (בכ"י 842 לפעמים כמעט שאין הברל ביניהן!). וכנראה נפלה הקוף מאחת ההעתקות הראשונות, וקראו במקום טלן פולן. מכאן יש לשער שהמחבר חי בברצלונה.

את זמנו אפשר לקבוע מתוך דבריו על שנת הגאולה. דף 841 (בכ"י 841) דף 122^א) מביא גם הוא את שנת קר"ח כשנת הגאולה „וידוע הוא". המחבר, איפוא, כתב בין זמן התגלות הזוהר ושנת ק' בערך, ולפי דעתי יותר קרוב לקבוע את זמנו בתחלת התקופה הזאת, כי לדעתי היה בן דורו של ר' דוד בן יהודה החסיד. ואולי יש לקבוע דבר ביתר ביטחון מתוך מה שאזכיר להלן מלשונות ספרי פירושופים שהובאו בספרו.

מכיון שהמחבר מצאצאי ר' יהודה החסיד הוא, קרוב היה לחשוב, על פי דעות חוקרי זמנו, כי הוא הוא ר' דוד בן יהודה החסיד, שעליו

¹ עיון למשל בפירוש המיוחס לר' סעדיה גאון. בחקדמה הנדפסת מתוך כ"י מינכן

אאריך במאמר הבא אבל השקרה זאת מתבטלת בהשוואת ספריהם. אמנם קבלתם בכמה דברים קרובה כלי ספק, ואני מאמין שידעו זה את זה, אבל השנויים במגנונם ובתכונת ספריהם עמוקים מאד. גם נמצא בידני „מעשה מרכבה“ של ר' דוד בן יהודה ואיננו לפי רוח שני הספרים הנזכרים. בין סגנון שניהם אין צל של דמיון. גם יחס שניהם לסי' הזהיר שונה לגמרי: ר' דוד בונה את רוב ספריו על הספר הזה ומעתיק אותו ומפרש אותו, בשעה שהמחבר הזה רק רמז לו, אם גם ברמזה ברורה, אבל אינו עושה את הזהיר לסיפור חבוריו. גם קשה היה לבטל את המסורת הישנה שהזכרתי שעל פיה היה איזה ר' יוסף מחבר הפירוש לסי' יצירה. ואמנם כן מצאתי מי הוא ר' יוסף זה ומה שם אביו, ועל פי שנים קדים יקום דבר זה:

(א) בכ"י גאסטר 956 הנמצא כעת עם כל האוסף ההוא בכרישט מוזיאום⁽¹⁾, נמצא ספר גדול על דבר יסודות תורת הקבלה, בלי שם ובלי שם מחבר (ועוד איחד לו מאמר לחוד). ספר זה לא נתחבר אחרי שנת ר' בערך. חלקים אחדים ממנו נמצאים גם בכ"י גאסטר 720, וכמעט כל הספר (אבל ג"כ בלי ראש ובלי סוף) בספריה הלאומית בירושלם כ"י עברי 404⁸⁰. אבל בכ"י הזה חסר כל הלשון הבא למטה כי חסתיק קצר באותם הפרקים. בעל הספר הזה בדבריו על תורת השטות ועל הויבול הגדול (של חסשים אלף שנה) מזכיר כמה ספרים המדברים בענין זה, וז"ל בדף 49^a (בכ"י ג' 720 בדף 251^a), „ועיין בפרשת בהר סיני לרבן של ישראל הרמב"ן ז"ל ... וגם שני המאורים הגדולים שבארו סודות הרב הם הרחיבו הענין וביארו זה הסוד כמו שקבלו משני הרבנים הרשב"א ז"ל והרב"ד יום טוב אלשיכ"ל ז"ל² וג"כ הר' בחיי חריון שהוא מצניז אצל כל בר ישראל³ בפרשת בהעלותך וג"כ בפרשת בראשית לקנה כן קנה⁴ ובמראות

(1) וכן חן גם לד"ר משה גאסטר וגם למנהל המחלקה המזרחית שבכרישט מוזיאום שהסכימו לשתוח לפני את האוצרות הגנוזים באוסף ההוא שעדיין לא נמסר לשמוש הקהל.

(2) נראה שכוונתו לר' שם טוב בן אברהם ׳ן גאון בעל סי' כתר שם טוב ולר' יהושע ׳ן שועיב בעל פירוש סודות הרמב"ן. שני הספרים נתאחדו בכמה כתבדיו ונזכרו זה על יד זה גם בשאר ספרי קבלה. עיין למשל בס' כתם סו (פי' על הזהיר) לר' שמעון לביא דף רי"ג ע"א ואילך.

(3) הערה זאת איננה בכ"י גאסטר 720. זוהי עדות מלאה ענין המעידה עד כמה היה פירושו של ר' בחיי נפוץ בדורות הללו! בכ"י 720 מוסיף אחיו עוד „וג"כ ספר הבהיר לר' נחוניא בן הקנה“. ואין לרמזה כזאת מקום כאן, כי אין בספר הבהיר שום רמז לתורות אלה.

(4) זהו הרמז היותר קרום לסי' הפליאה בספרות הקבלה. ואין להתפלא עליה — חרי גם בידני נמצא עוד כתב יד מהספר הזה משנת קע"ה. כידוע. ולשווא אחרו אותו המבקרים יותר מדי.

הצובאות¹) ובפרש' בראשית לר' יוסף ב"ר שלום אשכנזי
ז"ל ולכן אני העני עלה בדעתי לכתוב כאן מה שמצאתי בדבריהם. בכ"ז 720:
וכפ' בראשית לר' יוסף ב"ר שלום האשכנזי. הרי לנו השם המדויק
של הספר הנמצא בכ"ז פאריס, ושם מחברו ר' יוסף מתאים באמת למסורת
הראשונים על בעל הפי' לסי'. והמקום על תורת השמטות נמצא כאן באמת בדף
70 (כ"ז 841 דף 114), כי שם מכאן את פרטי התורה הזאת שרומז עליה בקצור
במקומות אין מספר בשני ספריו. וגם הכנוי האשכנזי בשם המחבר כאן
בא לקיים את המסקנא שהמחבר היה אשכנזי שהיה ח"י בספרד.

(ב) כפי שראינו, הכר בעל הפי' לפרשת בראשית גם פירושים
לתהלים. ומקצת הפירושים האלה עודם נמצאים בכ"ז פאריס 765 — אחרי
פירוש ס' יצירה המיוחס להראב"ד, "מעשה בראשית רבא" וס' היכלות, ובראשו
כתוב (דף 162^b): אתחיל לכתוב פי' תהלים שחבר הרב הגדול ר'
יוסף בן מורי הרב הגדול ר' שלום ז"ל ושם נמצאים עוד
הפירושים למזמור קמ"ד עד קמ"ב (בסדר מהופך) — ובפרשת בראשית מזכיר את
פירושו למזמור קמ"ה. כי זהו הפירוש הנזכר, הרי זה ניכר מכל הפרטים. כל מה
שאמרת למעלה על הצד השווה שבין פירוש ספר יצירה ובין פרשת בראשית,
הריהו ניתן להאמר ג"כ על הספר הזה או שרדיו הנמצאים כאן. אבוא כאן
תחלת לשונו:

"ברוך ה' צורי ר"ל שיתברך הנכתב (תפ') מן הנעלם (כ"ע) ובכלל
הנכתב כלל הנקרא במלות צורי (עט) והוא מלשון צורה כי כל הצורות
הספירות כלם נראים בו כצורות הנראות במראות הצובאות ולפי שהיא
כוללת כל צורות העליונים וכל צורות של מטה הימנה לפיכך נקראת
צור ונקראת צורי. המלמד ידי לקרב פי' ידי אל אלהים כי הם ידי ה'
שני וטינך ה' נאדרי בכח וגו' ופי' קרב הוא ג"כ מלשון מלחמה קרבא.
אמנם ר"ל כי קרב הוא להלחם לתמורות התפ' אשר נקרא אני ה' בקרב
הארץ והוא עשו ואדום וסמאל הרוכב על הנחש. ואצבעותי למלחמה פי'
להלחם מלחמת ה' בגאון מלכותו על מלכות הרשעה צוררי ושראלי. כי
יס"ב [עשר ספירות בלימה] מספר עשר אצבעות...."

בששה דפים שנשמרו כאן, באו רמזיה אחת לבחיר בצורה הנחוגה בפרשת
בראשית ובפי' ס' יצירה: והוא סוד נשואות כפום ועיון בבהיר (דף 166^b)
וכן בדף 168^a רמזיה אל "תפלת ר' נחניא בן הקנה ועיון שם". גם כאן
כמו בשני הספרים האחרים מוסיף תמיד כנויי הספירות אחרי מלים חשובות.
גם ר"ת דאחב"ז אינם חסרים.

¹ הוא ספרו של ר' דוד בן יהודה החסיד שעליו אדבר במאמר השני. והלשון
שהמחבר רומז לו נמצא גם שם בפר' בחר.

אחרי שקלה בדינו למצוא מי הוא המחבר, יש לקוות שבמשך הימים יתגלו אולי מקורות אחרים שיפיצו אור על המקובל הזה. וכאן ראוי להקדיש עוד טלים אחדות לספרו על פרשת בראשית.

יחסו הפולמוסי לפילוסופים מכית מדרשו של ארסטו (שכבר אצלו נזכר כמה פעמים בהוספת שר"י) בולט מאד. הוא מדבר על "שנעון המתפלספים" (בענין ה"תנועה הטבעית") ברף ל"ד ע"א וכיוצא בזה. וכן נלחם גם בפירושו ל"מ" ב"רמיונס המשקר" של הפילוסופים (לפ"א, משנה ו'). ביחוד שתי תורות עוררו את התנגדותו: תורת הקדמות והתורה שאין חומר בעולם הגלגלים: בשני ספריו חוזר ומדבר בגנות הדעות האלו במקומות אין מספר. אמנם גם דעות רבות אחרות, בדבר ההשגחה וכו', הן אבני נגף בעיניו. מדף מיד ע"ב עד נ"ג ע"א באו תשעים וארבע הקדמות הפילוסופים וסתירתם ע"י המחבר, אבל אין "סתירה" זאת אלא פירוש ועיקום ההקדמות חלילה על פי תורת הספירות. החלק הזה הוא כן חסעניניים ביותר וראוי היה לכוון בדפוס (1). יחסו לרמב"ם גם כאן חיובי לגמרי וזה לשונו ברף ר"ז ע"א על "הכופרים": "ושמו המצות למנהיגים ולרפאות הנוף כי בסבת רפואת הנוף יתרפאו מדות הנפש והתכלית במצות אצלם להתפלסף ותכלית הפילוסופיא היא להנאות (2) בזה העולם. אבל מה שהם אוסרים כי בהשגתם השכלית ידבק שכלם באמתת השכל הפועל על דרך חכמי הטבע לא יתכן זה כי ההשגה היא הצורה ואיך תתקיים צורה בלי חומר ר"ל נשוא בלי נושא, עד כאן הגיעה כפירתם. ואתה בני שמע בקולי ואל תלך בדרך אתם מנע רגלך מנתיבתם כי תכלית כל ההשגות היא אחדות ה' ית' והיותו לא גוף ולא כח בגוף וזו ההשגה אפילו תינוק בן שלש שנים הוא יודע זה בדתו הקדושה בקבלה מפי הנביאים ולא על דרך כפירה בה' ובתורתו... ולכן רגליהם דרע ירוצו ויטהרו לשפוך דם ולנאוף ולעבור על כל התורה כולה. וכבר יצאנו לדבר ברברים אחרים אשר אין ראוי לזכרם בספר תורת ה' אך שם רשעים ירקב. ולא די לצרה הזאת, אלא כל צרותם וטעותם

(1) ד"ר המחבר בסוף מגין ההקדמות. ברף ס"ח ע"ב: "יש לך לדעת כי כל תורף דברי הפילוסופים ומופתיהם קבצתים לך הנה במספר צ"ד הקדמות ואם תבין סדורם זו אחר זו תדע מתוך סדורם מופתי כל אחד מהם וגם תדע מה שנפלה הטעות בדבריהם ואם תראה שחזרתי ושנית הקדמה אחת מהם פעם פעמים ושלוש הוא כדי לבאר כי שאר הקדמות אשר עמה בסופה ובהקש ההקדמה הנשנית, ועלה בדעתי זו הכוונה כדי שלא ישאר ספק על הקורא בזה ויתבאר כל הקדמה והקדמה לפי עניינה ולפי דעת ארסטו שם רשעים ירקב כדי שלא יאמרו בעלי ריביו לא הבינו דבריו ואמנם מה שתמצא הפך מדעתו הוא מה שהעירונו לבעלי הדת שישתכלו וידעו כי הם הם בעצמם ר"ל מפרשי דברי ארסטו והחולכים אחריו טעו בענין ההקדמה ההיא והבינו הפך כונתה". דעת אלאשעריה וכת אלמעתוילה שזכרו כאן פעמים אחדות נודעו למחבר בלי ספק מפי הסורה.

תולין בהרב הגדול רבי' משה בן הרב רבי' מימון ז"ל וחלילה וחם שדעת הרמב"ם ז"ל נטה לאחת מאלו הדברים ויסבר פי דוברי שקר הדוכרות על צדיק עתקי. וגם כפי' ס"י כותב ע"יו בלשון כזה (פ"א משנה י'): "ומה שהכילו המהבילים ואמרו כשיתעורר אדם לדברי שיר שזהו רוח הקדש, ח"ו שיתיה שיכוין לזה הרמב"ם ז"ל וס' קס בגאונים כסוהו..." המחבר ידע בעלי האליגוריוניזם הקיצוניות והם אצלו כמעט במדרגת הנוצרים והישמעאלים וכן לשונו המלא ענין בדף ע"ה ב'.

כן עתה בעונותינו אחרי שמפני חמאינו גלינו מארצנו ומתחת ידי ה' להיות תחת יד עובדי ע"ז כופרים בדת בתורת משה ... כמעט שחזרו כל העולם לע"ז כאשר בתחלה. כי הנוצרים עובדים ע"ז גמורה. וגם בני הישמעאלים מאמינים בממורדו⁽¹⁾ וכופרים בתורת מרע"ה וגם הם עובדים ע"ז כי שמעתי אומרים כאשר הם הולכים למכה מקום קבורתו של ממורד⁽²⁾ שהם לובשים בגד אחד ארוג ואין בו תפירה כל עיקר והוא פתוח מצד הגב מן הצואר עד התריץ מקום יציאת הצואה וילבשו הכגר ההוא וישמו אחוריהם אל היכל נביאם ויכרעו ואחוריהם פתוח אל היכל נביאם אזי יורקו אבן לפתח היכל נביאם ואם יכנס האבן להיכל הנוכח ישמחו. וצא וראה והשתכל בטפשותם של בני עמנו שמשבחין ומפאריין את אמונת הישמעאלים ועובדים על מה שכתוב בתורה לא תחנם לא תתן להם חן. ולא דים אלא בשעה שהם מעידים בעת זמן קבוצם יענו היהודים העניים אשר אין להם דבר מן הדת ויעירו עמם ויאמרו שמע ישראל וגו' ואח"כ יפליגו בשבחם את עם הבזוי חבזי ההוא וזה גורם להם ולבניהם להרבה בהם ולהקל בדת ישראל הקדושה ולכפור בתורת ה' וללכת אחרי תוהו והכל של חגוי הבזוי ואיננו תמה מן טפשי עמנו המתעסקים בשבחם אלא גם כן אותם שהם סבורים שעלה בידם דת ישראל והם קצת מנהיגי הקהלות יעירו בשבחם וביחדם את ה' ית' (ז) ולא די לצרה הזאת אלא שגם קמו בעדתנו אנשים נקראים חכמים בעיני מי שאינו יודע דתו ומבור שעלת בידו אמונתו והם מפרשי התורה על דרך הטבע עד שפירשו התורה על הקדמות ואמרו כי אדם וחיה הם צורה וחומר ושמים וארץ האויר שממל' לניצוץ השמש ומפרשין התורה כולה על דרך הקדמות ולזה קוראים סודות ולכן מוכרח הדבר מצד קדושת שמו לבא משה ה' ולחדש את תורתנו ר"ל לדורשה להמון העם ולבטל דעת הקדמות ודעות עובדי ע"ז.

⁽¹⁾ ממורד אותיות מוחמד!

⁽²⁾ והשוה עם דבריו אלה את דברי ר' משה די ליאון בס' שקל הקדש (לונדון תרע"א) ע' 65-66 שגם הוא לוחם אותה המלחמה! וזה בערך דור אחד לפני ר' יוסף האשכנזי.

כנראה מתכוון המחבר לספר מיוחד בכל הפולמוס הזה. גם ברף ל"ז ע"א מוכיח לאותו החכם מ, בעלי הטבע" בלשון נוכח ומביא דרשותיו: „ואתה רשע מה לך לספר חקי אחרי שאין בלכך חרוש העולם ולא נבואה מה לך אצל תורת ה' עד שתבא לפרשה עם שכפרת בה' וכתורתו". אמנם יש גם שמביא דברי החכמים ומסכים להם. ברף ס"ז ע"א בדברו על ענין הנבואה מביא לשון זה ואולי יגיד לנו אחר החוקרים את מקורו:

„וכבר כתבו חכמי הפילוסופים בענין הנבואה אמרו דבר וזה לשונם: אינו רחוק שימצא איש מן האנשים שיתדמו לו עניינים בהקיץ כערך שיתדמה לחולם בחלום וכל זה בבטול ההרגשות או עומד בהקיץ. אחרי שאותיות השם המפורש לנגד עיניו במראות הצובאות פעמים ישמע קול ורוח ודבר ורעם ורעש בכל כלי חוש השמע. וכן יראה בדמיונו בכל כלי הראות וכן יריח בכל כלי הריח וכן יטעם בכל כלי הטעם וכן ימשש בכל כלי המישוש וכן יהלך ויפרח וכל זה בעור שאותיות הקדש לנגד עיניו. וצבעיו מלובשים בו וזה תרדמת הנבואה (1). ובסור מעליו המראה של כבוד ה' יסורו מעליו כל דמיוני הנבואות. ותדמה של דורמטיה פי' תרדמה של סילוק ההרגשות וסילוק כח החכמה והבינה והדעת ויחול עליהם רוח שטות ורוח תסודות שני אין רואה הרי נסתלק מהם כח הראות, אין יודע: סילוק הדעת, ואין מקיץ כי ה' לא ממכם, הפך מן מה שנאמר הקיצותי כי ה' יסמכני. כי ה' שהוא החיים יסמכני מיד ושוב החיות".

ר' יוסף בר שלום מביא ומבאר כבר את הניטטריא המפורסמת אלהים = הטבע. ברף ל"ה ע"א: „כח הקושר כל האיברים קצתם בקצתם ושומרו ודוחה מעליו מה שראוי לדחותו וקראוהו הרו פאים טבע ואנחנו קוראים אותו אלהים". וברף כ"ה ע"א מאריך בדבר זה בסוד הטבעים השונים וכחותם „ואם תבין דברי אלה תוכל לדעת מהות הטבע מה היא ולכן אמרו הסגמטרים (2) הטבע" בניטטריא אלה"ם". בתחלת הספר נמצא גם פירוש קצר על האותיות על פי דרכו (דף ר' ע"א"ב). בחלק האחרון יש סודות רבים וארוכים על איסורי העופות הטמאים. גם ראוי להעיר שכבר נודעת לו לשון הגנבים מעשה בכל יום שהגנבים והשוללים והרוצחים והמנאפים להיותם יראים לכל והוא מביא אותה להראות כמה נקל הוא לכדות „לשון" על פי הסכסח: „הנה

(1) המחבר מפרש כנראה את הסמטרי בבראשית רבה פ' י"ז „שלוש תרומות הן תרומת שינה ותרומת נבואה ותרומת דורמטיה".

(2) פועל זה נשתמשו בו כבר בדורו של ר' אברהם אבולעפיה. שמעיר על פירוש ס' וצירה של מורו ר' ברוך תוגרסי. שהוא כולו „מגוססר ומנוסר ומצורף ומומר" (בית המדרש לריא ועלינק חדר ג' ע' XLIII של הסבוא).

יתפרסמו מעשיהם לפי שמעשיהם [?חסרה מלה] מסכימים בשמות בקריאת הגנבה וחרציתה והניאוף ואין בזה חכמה עד שואמר השם ית' למלאכים שבקריאת השמות גדלה חכמת האדם מחכמתם... (דף ס"ג ע"ב). בשני ספריו הגדולים של המחבר אין זכר לענין ארבעה העולמות אבריע. במקומות שונים מזכיר סדרים שונים של העולמות שמתאימים אמנם זה עם זה רק שלפעמים מאריך ולפעמים מקצר, הסדר הארוך ביותר נמצא בפ' בראשית בדף כ' ע"א: „נמצא כי חמש עולמות הן עולם הגלגלים עולם האש עולם האוויר עולם המים עולם העפר חוץ מעולמות המלאכים ועולם התמורות ועולם המרכבות ועולם היחוד ועולם הנעלם" הרי עשרה עולמות. בפ' ס' יצירה מונה (בהקדמה דף ו' ע"ג בדפוס חרמ"ד) את עולם הגלגלים, עולם המלאכים, עולם המרכבות עולם הספירות ומעט לפני המאמר הזה בתור עולם עליון: עולם הנעלם. אבל גם עולם התמורות (שהוא עולם הסטרא אחרא של הזהר) נזכר כאן הרבה פעמים. ולפי דעתי יש לפרש על ר' יוסף בן שלום האשכנזי את רמזותיו של ר' משה בוטריל בפירושו לס' יצירה. הוא מזכיר ארבע פעמים את ר' יוסף האשכנזי: פ"ב מ"א ופ"ב מ"ו מביא דברים מספרו „כתר תורה" ואין כל ספק שספר זה לא היה ולא נבוא, שהרי ר' יוסף מביא (במאמר הראשון) את ספרו של ר' אהרן ראש ישיבת בבל בתוך דבריו, וכאמת כל אותו המאמר בא לבאר „שמות" אחרים הנזכרים בס' הבהיר וברור שיש כאן זיוף. אבל כאן כמו בשאר מקרים האישים חנוכרים הם אישים הסטוריים ולא בדויים, רק כל מה שנאמר בשמם, לא יצא מהם; ואמנם נראה לי שצריכים להאשים את ר' משה בוטריל עצמו במלאכה זו, שהיה מחלק דברים ומאמרים שמצא בספרי זולתו ולפעמים אולי גם דבריו עצמו ויחס אותם לאנשים גדולים ככל העולה על רוחו. הרי כן עשה למשל גם לר' יהודה בן נסים מפא"ס שאמנם היה חי ואמנם חבר פירוש לס' יצירה (הנמצא עוד בידנו בכ"י פאריס 764) אבל אין בספר הזה אף צל מסה שכא אצל ר' משה בוטריל בשמו! והוא הדין לר' יצחק ב"ר שמואל, לר' מאיר בן טודרוס הלוי ולכמה אחרים וגם לר' יוסף האשכנזי שכנראה היה לו עוד שם גדול בזמנו של ר' בשה בוטריל. בפ"ו מ"א מביא אותו ואינו מזכיר שם ספרו, אבל הדברים לקוחים מפירוש הרוקח לס' יצירה וכן מביא אותו עוד הפעם שם משנה ג'.

האם לא נמצא זכר לספריו אצל מקובלים אחרים? מראש חשבתי למצוא עקבותיו בס' הפליאה והקנה. אבל כנראה בעל הפליאה לא ראה את הפירוש לפרשת בראשית כי איננו משתמש בו עד כמה שיכולתי לברר. אבל השתמש בפירושו לס' יצירה שהיה כנראה מצוי יותר — כפי שמעידים על זה גם כתבי היד הרבים שנשארו לנו! וכבר עמד על זה ר' משה קורדוכירו שאומר עליו

ש. נתחכם לכותכם [את דבריו על ל"ב נתיבות החכמה] בשם מגידים" אף על פי שבאמת העתיקם מתוך פירושו של ר' יוסף הארוך. ובאמת כל החלק בדף ס"ב ע"ד באמצע ער דף ג' ע"ב (עפ"י דפוס קארעין) לקוח משם, עם פירושי בעל הפליאה שיש בהם ענין רב להבנת ה"הקדמה" והפירוש למשנה הראשונה.

אבל מצאתי שר' דוד בן זמרא (הרדכ"ז) ראה את ס' פרשת בראשית, וגם הוא ראה בלי ספק כתב יד בלי שם המהבר כמו ג' כה"י שנשארו לנו, שכן דבריו במספר מצודת דוד (י) בדף ס"ג ע"ג: "וז"ל אחד מהגדולים כפי פרשת בראשית רבה ולא ידעתי שמו לא תלין נבלתו על העץ..." והוא מביא שם כל ספור המעשה הנמצא בכ"י פאריס 841 בדף 128 כמו שהזכרתי, עד: וכן קבלתי וכו' על יחוסו מר' יהודה חסיד. ועור מביא בדף ל"ה ע"ד עד ל"ו ע"א מאמר ארוך, "ראיתי לשון א' מגדולי העבודה הזאת (2) בענין הטמאים וז"ל..." ומביא שם כל המאמר על הטבע (עם הגמטריא שהזכרתי למעלה) באריכות וקצת מפירושי המחבר על העופות הטמאים, והכל נמצא בכתב יד פאריס, ומסיום, ועל דרך זה פירש כל העופות הטמאים וח' שרצים הטמאים כי כולם תמורות הפכיות לקדושה עליונה. וכן מביא בדף ס"ד ע"ב, "לשון אחד מהחכמי הקבלה" על המדרגות השונות של "מים" מהורים וטמאים, והוא מס' פרשת בראשית. כפי שהזכרתי למעלה, גם כ"י 841 נכתב במצרים, ארץ מגורי הרדכ"ז באותו הזמן, ואין איפוא להתפלא שהספר הגיע לידו.

ובסוף אזכיר גם דברי האחד המיוחד בין המקובלים שהעיון לכתוב נגר פירושו של ר' יוסף לספר יצירה והוא ר' אליה בנימין בנימיואנו בס' אגרת חסידות (3). וכן לשונו בסוף הספר (ע' 68 בדפוס): "ובכלל אומר לך שתוהר גם כן מאד מחבורים המשובשים שעשו עצמם מקובלים וראיתי מקצתם מנשימים לפי תומם ומצאתי חכם אחד שעשה פירוש לס' יצירה ואמר שכל הנמצאים מהכתר ולמטה הם מאמתת החומר הראשון (4)

(1) הם טעמי המצות בדרך הסוד. נדפס רק פ"א בואלקווא תרכ"ב. הספר נתחבר כפי עדות המחבר בדף מ"ה ע"ב בשנת ש"י.

(2) העבודה הזאת" וזהי הקבלה, וכן גם לשון מחברים אחרים. בעל הספר הנזכר למעלה מכ' גהספר 956 אומר ג"כ: "ומה שזכיר תמיד בעבודה הזאת כי ע"ס הן הן עצם האלמות..." (בכ"י ירושלם בדף הראשון). ומכאן השם המצוי אצל בעל ס' מערכת האלהות ואחרים, שקוראים את המקובלים "בעלי עבודה" סתם.

(3) נדפס על ידי גרינוס בשנת תרע"ב בלונדון.

(4) והוא באמת לשונו של ר' יוסף האשכנזי בתחלת הקדמתו אחרי שמנה את ל"ב אלהים שבמעשה בראשית.

והנה הרע לוטר מן הפילוסופים שהם לא ירצו שהשכלים הנכבדים יכנסו תחת ההיולו וגם לא הנלגלים... ומלכו הוציא מלין ורצה לפרש הנ' שערי בינה והל"ב נתיבות החכמה. השמר לך אל תפן אל און כי הם המקצצים בנטיעות ואם משה לא השיג שער הנ' כל שכן שלא השיג הל"ב נתיבות שהם למעלה... והוא המקובל היחיד שמבטל דברי החקירה המפורסמת לפירוש מ' יצירה!

(ב) ר' דוד בן יהודה החסיד נכד הרמב"ן

ימים רבים עברו עד שהחוקרים שמו לבם לחקור על החכם הזה ורק עכשו, הקים את שם המת"ח מרמורשטיין בטאטר ב"ירחון" הגרמני¹. אבל גם מרמורשטיין לא ראה כי אם אחד מספריו הוא מ' אור זרוע ובשאר ספריו לא עסק, וכן השאיר לנו עוד מקום רב להתגדר בו.

מקום חשוב לר' דוד בן יהודה החסיד בתולדות הקבלה ביוחד מסיבה אחת: הוא הוא המחבר הראשון, חוץ מר' משה די ליאון, המיסד כמעט כל ספריו על מ' הזוהר. שלשה מספריו האלה נעשו ספרי מופת בקבלה. וגם הוא כמו ר' משה די ליאון מעבד ומכאיר ומרחיב את דברי הזוהר בשפה עברית, בשעה שכל שאר הראשונים שיסדו דבריהם על הספר הזה לא שנו את צורתו. ואמנם שני החכמים הללו אף פעם אינם מזכירים את השם "מ' הזוהר" כמו שאר המקובלים, לשניהם ידוע הספר אבל מזכירים אותו בשמות אחרים או גם בלי כל שם. גם ר' דוד בן יהודה הושפע מהזוהר השפעה עמוקה כל כך עד שנתעורר הרושם שאחד מספריו ההשוכים ביותר אינו אלא תרגום עברי של הזוהר², ובאמת אפשר לקרוא אותו בשם "מתרגם הזוהר" כי כל הלשונות המרובים שמביא משם בספריו, בשמו ושלא בשמו, מלה במלה או בשנוי הקצור וההרחבת, כולם כמעט בלי יוצא מן הכלל בשפה עברית הן, ולפי עניות דעתי תרגומיו הם המוצלחים ביותר מכל הנמצאים בידנו. לכן יש לספריו מקום מרכזי בשאלות בקורת הזוהר. אף הוא ראה עוד הרכה דברים בחלקים השונים של הזוהר שאינם בנוסחאות הנדפסות אשר בידנו, ויכול להיות שראהו בהיותו עודנו ב"אתכסיוא" אצל יחידו מגולה ומרם נתפרסם ברכים ועל כן לא הזכירו בשמו — ואלה הם אמנם דברים התלויים בסדר הזמנים: מתי חי וכו'. על פי מרמורשטיין כתב בין שנת ה' אלפים ל' וה"א מ', ואם דעה זאת נכונה היא — הרי באמת עוד לא נתפרסם הזוהר ברכים ברור ההוא. ואמנם נכדוק נא את ספריו שמא נלמד מתוכם דבר חדש על מחברם ועל קבלתו.

¹ M G W J משנת 1927 ע' 39—48.

² שד"ל בחרם חס"ד ז' 79. עיין גם המזכיר ד' 98.

אלה הם ספריו הנמצאים אהנו:

- (א) מאמר על סודות האלפא ביתא. (ה) ס' מראות הצובאות.
 (ב) ספר הנבול. (ז) ס' אור זרוע.
 (ג) מעשה בראשית רבא וזוטא. (ז) פירוש לספר יצירה.
 (ד) מעשה מרכבה.

על ס' לבנת הספיר ושאר ספרים המיוחסים לו באמת או בטעות אדבר
 להלן. ועתה אדבר על ספריו אלה על פי הסדר.

(א) [מאמר על סודות הא"ב] נמצא בלי שם וחסר מעט בתחלתו
 בכ"י אוקספורד 2292, דף ל"ב א' עד ל"ו ב'. הפירוש מדבר גם על צורת
 האותיות וגם על הזיונים והתגים שעליהן, הכל בסודות נעלמים. המלים הראשונות
 חסרות: "... את לבי בהתנצלותי אני דוד בן ר' יהודה החסיד אתן למשכיל
 הקדמה למצוא הפתח". בדף ל"ו א' מביא את ספרו, "מראות הצובאות פירוש
 התורה" אבל כה"י משובש במקצת במקום ההוא (1). גם מביא שתי פעמים את
 פירושו ליצירה, דף ל"ב ב' (על אות ב"ת): "ארו"ל עולם דומה לאכסדרא ועל
 עולם העליון קאי כדפרישו' בפירו' ש שכתבתי על ספר יצירה" וכן
 בסוף המאמר: "בני הזהר בלתי לשנות אפילו צורת עוקץ אחת כי הם הרים
 גדולים וגדול ורב כח האותיות ככל אשר ביארתי כפרוש ספר יצירה".
 ואולי רומזים לספר זה גם רמזותיו התמידיות, "כבר פירשתי" על תמונת כל
 אות ואות. עכ"פ אין פירוש כזה בס' מראות הצובאות. הוא ראה גם ספרים
 על סודות הא"ב: "ועוד כי מצאתי בספרי הסוד מ"ם בוי"ד [ר"ל שם האות
 מ"ם היה כתוב שם מ"ם], ומעם קריאת מ"ם על שם שג' ונהר יוצא מעדן...
 לר' ראשים כי הטפה היא הים הגדול ונפרד משם ד' מחנות". ועוד נמצא
 במאמר הקצר הזה רמז חשוב וסוד, שממנו יוצא לנו כנראה, שר' דוד בן יהודה
 החסיד הוא בן בנו של הרמב"ן שכן לשונו בדף ל"ג ב'—ל"ד א': "ולוא שרעת
 הדור קצרה ואינם יכולים להשיג בעומק ואינם ראויים לכך, היותי מביא עוד
 סודות עמוקים וחתומים ופלאי פלאות מסודות דר מרומות מטה שקבלתי
 מאבי אבא הרב הגדול רבינו משה בר נחמן ז"ל אלא מה אעשה
 והם אינם ראויים להורות להם זה הדרך". והנה קשה מאד לבטל עדות מפורשת
 זאת כשם שקשה לקבל אותה, אם נמסוך על דבריו מרמורשטיין במאמרו. מכאן
 היינו למדים בהכרח שר' דוד הוא ספרדי (2) וכוונאי לא נולד באשכנז, נגד דבריו

(1) ז"ל בדף ל"ו א': העולם העליון הוא מרוכז. על סדר דלת על דלת כאשר ירוע
 בבעלי המרכבה ובספר מאורות הצפוחות פירוש התורה (!) פירשתיים.

(2) דעה זאת שר' דוד ספרדי הוא, היא גם דעתו המפורשת של שילר-זינגר ברשימתו
 הנכתבת על כה"י שבמברידג', שילר ססתייע בכתר יתנו לך בקדושה למוסף שהוא מיוחד
 לספרים, ואמנם אין בדברים אלה ראייה מספקת, כפי שהוכרתי למעלה. וגם אברהם
 אפשטיין חשב בצדק שהמחבר ספרדי, מתוך מה שראה בס' הנבול.

מרמורשטיין, והיינו מוכרחים לחפש את יחוסו לר' יהודה החסיד (המפורסם) מצד האם! וזה קשה על פי סגנון דבריו. וגם עצם הדברים שנאמרו בס' אור זרוע בשמו של ר' יהודה החסיד ואשר מרמורשטיין לא הביא אותם במאמרו, מעוררים ספק. ואשים אותם הנה: (בדף צ"ח ע"א עד ע"ב):

„נקטם ראשו פסול. לפי שיש כאן סוד גדול ומופלא אם נקטם ראש הלולב שהוא פסול. כך קבל רבי' שמעון הגדול מרבינו יהודה החסיד זלה"ה על ענין הלולב שנקטם ואצ"ל [ואתה צריך לדעת] כי הלולב סוד תפארת ישראל שנקרא לולב הה"ד צדיק כחבר ופרח וראשו הוא כ"ע שנק' ראשו הה"ד ראשו כתם פז כי כל מוכות של כ"ע הם באים לתפ' ישראל שנק' לולב כי לא יתקיים הל"ב שהוא הלולב בלי הראש שהוא כ"ע כי כל האברים מתפרנסים מן הראש. לכן בזמן שהראש בריא כל האברים הם בריאים ואם הראש חולה כל הגוף חושש. לכן כל האברים הם יונקים מן הראש. וזהו הלכה כמ"ד נמצא חתרוג במקום זה והראש במקום אחר למ"ד מוליכין הגוף אצל הראש כי עיקר ברייתו מן הראש וכך הוא הלכה. לכן הלולב שנקטם ראשו פסול כי אין לתפ' שהוא הלולב שום כח וחזק אלא מן הראש שהוא כ"ע שהוא ראש לכל הראשים. לכן מי שכא למול הלולב שנקטם ראשו כביכול כאלו הוא הורס הצנורות היורדים מן כ"ע אל התפ' שהוא לולב כי הוא מונע השפע מן כ"ע לכל העולמות לכן ווי לו ווי לנשמתו מי שנוטל לולב שנקטם ראשו כי הוא מכחיש פמליא של מעלה ונותן פגם במאן דליכא פגם, וזה הסוד קבל הרב הגדול רבי' שמעון הגדול זלה"ה מן בית אב שלנו רבי' יהודה החסיד זלה"ה.".

ברי הוא, מלבד הסתירה בסדר הזמנים שעליה עמד כבר מרמורשטיין, שדברים כאלה שכל יסודם ושרשם בתורת הספירות ובסימבוליקה שלה עפ"י דרכי הספרדים, בשום אופן לא יצאו מחוגי חסידותי אשכנז. ואין בידינו דרך ידועות כדי להחליט. בס' אור זרוע שלו מזכיר את הרמב"ן מבלי לרמוז רמזיה כל שהיא על יחס משפחתי, כשם שאינו מזכיר כאן בתחלת דבריו דבר כזה על ר' יהודה החסיד. ולדעתי כוונת בעל המאמר הזה איננה לר' יהודה החסיד מריגנשפורג כי אם לאברו ממש של ר' דוד ששמו היה ר' יהודה החסיד כפי שיוצא מהשיר הבא להלן. ואז אין קושי בעצם המסורה הזו, והיינו אומרים שר' שמעון הגדול היה תלמיד-חבר של אביו. והמלים „מן בית אב שלנו" יש להבין מלה במלה. ולדעתי השערה זו קרובה מאד. אין שורה בספרי ר' דוד אשר יעיד בה על עצמו שהוא אשכנזי; אנו יודעים רק מתוך כל ספריו

(ועיין עוד למטה) שר' דוד נסע הרבה מאד והיה גם באשכנז — במקום האחד הסעיד על זה כפירוש, אין כל רמז שנוצד שם. בס' אור זרוע דף ס"ז א': "ואני ראיתי באשכנז סדורים המועתקים מהם" (מאנשי כנסת הגדולה). ומשם הביא את מסורת חסידי אשכנז בדבר מנין התיבות בתפלות וכדומה שמשמש בה הרבה בס' אור זרוע. סדר התפלות שקבע בספר זה איננו יכול לשמש ראיה לא להיות המחבר ספרדי ולא להיותו אשכנזי כי קלט לאוצרו כל מה שנראה בעיניו: משנה את נוסח הספרדים על פי נוסח האשכנזים והצרפתים, ולחפך, ואין בסדר שנקבע באופן מלאכותי כזה כח להוכיח על מוצא מחברו, מאחר שכרוך שהיה חי גם באשכנז, וגם בספרד! אבל הוא מכנה את אביו בשם נר המערב כנוי שלא יתכן כלל אצל אשכנזי. ואם גם אביו וגם אבי אביו היו מקובלים — הרי מתבארים יפה יפה דברי ר' דוד בהקדמותיו לס' הגבול ולס' אור זרוע (ההקדמה לס' מראות הצובאות איננה בדינו!) שמסתייע בהן ב,זכות אבותי הקדושים שנכנסו ויצאו" — מליצה קבועה לבעלי הסוד בספר הזה, עפ"י האגדה הידועה בחגיגה. וגם זה ברור מכל שורה בספרי ר' דוד, שלא קבלת חסידי אשכנז עיקר לו ורק אח"כ הרכיב עליה את חקבלה הספרדית, "כאשר בא לספרד", כדעתו של מרסורשטיין, אלא להיפך קבלת הספרדים עיקר ויסוד לכל דבריו ורק כפרטים מוסיף עליה ממשורת חסידי אשכנז.

אותה העדות על יחוסו אל הרמב"ן ישנה גם בשיר הקצר שבסוף המאמר על האי"ב. בראשו כתוב, "תפלת החתום טוב יוסף" ואלו דברים שאין להם שחר ולא אדע מניין באו הנה, כי לא איזה ר' יום טוב חבר השיר, ואיננו תפלה כי אם סיום ספר כהלכה, וזה לשונו:

צור הקיצה שכלי רוצה. לגדול עצה נורא יחיד
אל הנאדר בשמי רום דר. עוז עם הדר כסאו העמיד
יצר גזרה מכס נורא. לה החריבה (?) בגוף הצמיד
חוריק שפע יקר הופע. לה עד כי פעלו היא תגיד
אדם הרים מהיצורים. ושני אורים מולו העמיד
אור השכל לראות יוכל. פריו יוכל לבו יסעיד
אור השני הוא אור קוני. בו בנייני יסד מיסיד
ללמוד חכמות בין ומיזמות. בתעלומות שכלו יסיד
סוד העולם הוא כיב נעלם. כולם מולם יעל יוריד
למדה אותם על סודותם. חוק על לב תם לענק רדיד
צופים מעמם גם מוכ ממך. מבין נחמן משה נגיד
קבלתו יסוד לקטתיו. מתוך כרסו, ואני דוד

הוא אבי אבא רזיו אצבא. עליו הרבה טוב לי העיר
נר המערב נר הנקרב. אבי הרב יהודה חסיד

דברי השיר הזה אינם סובלים שום פירוש אחר. וממילא מוכן שמאחר
שנתברר כי מצאנו כאן את נכד הרמב"ן בין גדולי המקובלים, יש ענין מיוחד
ואינטרס נוסף לחקירת ספריו! חבתו של ר' דוד לדרכי האשכנזים והצרפתים
אשר הכיר בימי מסעיו ואשר מצא אותם מתאימים בהרבה פרטים למסורת
הסודות שהיו מקובלים בידו, אינה מספיקה לעשותו לאשכנזי בעיני המדע. ומן
הצד השני, הרי דבר חשוב הוא שדווקא נכדו של הרמב"ן הוא בין
הראשונים שראו את ס' הזוהר. ומי יודע אם המסורת הנמצאת אצל ר' יצחק
דמן עכו (בס' יוחסין) לא תתחזק על ידי החדוש הזה: היא המסורת ששמע ר'
יצחק, כי הרב הנאמן הרמב"ן ז"ל שלח אותו [את הזוהר] מא"י לקטלונא
ל' בנו"י) הלא הוא ר' יהודה חסיד אבי ר' דוד שלנו! בס' תולדות הרמב"ן לר'
מאיר רפאפורט (תרנ"ח, עמ' 14-15) אין זכר לבן הרמב"ן ששמו יהודה² ואולי
ימצאו עוד תעודות המזכירות אותו מרמורשטין חושב כי ר' דוד מביא את
ספר החסידים של ר' יהודה החסיד בשם "ספרי הקדמונים" ואמנם זוהי שגגה
שיצאה מלפני החוקר כי כל אותו המאמר לשון הזוהר הוא, אלא שקצר
בתרגומו לעברית וכנראה היתה לו קצת גירסא אחרת (משובשת?):

ס' אור זרוע כ"י לונדון	זהר פר' ויחי דף ר"כ ע"א
ובספרי הקדמונים	ובספרי קדמאי אסרי יתיר כד רישא
אומ' אם נחמר ראשו או	איגרע וישתכח גופא בריה או אנתתיה ושתכחו
ימות בנו או אשתו והנ"ם	הוא יסתלק וה"ם כד לא אהדר כל שהוא זמנא
שלא חזר כל אותו הזמן	בתיובתא אבל אי אהדר טעמא דמותא יטעם
אח"כ אבל אם חזר בתשובה	ויתמי ואי גופא לא יתחזי וישתכח רישא אינון
יטעום טעם מות ויתרפא.	מלקין והוא אתקיים.

מכיון שהוכחנו לעוזב את השערתו של מרמורשטין על יחוס המהכר
מתבטלים גם דבריו המיוסדים על היחוס הזה, ונוכל לשער כי בתור נכד
הרמב"ן נולד ר' דוד בספרד בערך בין ה"א י' וה"א ל' (1250-1270) וכנראה לא
הכיר אותו עוד פנים אל פנים בספרד. שנות פעולתו הספרותית תהיינה איפוא
קצת מאוחרות מאלה ששער מרמורשטין. אם כן, היה בסוף ימי הרשב"א וכימי
תלמידיו, אם גם לא הזכירם בספריו. אבל בס' מראות הצובאות מזכיר את
מהר"ם רומנבורק בכנוי ז"ל, ברור איפוא שכתב את הספר הזה אחרי שנת ה"א נ"ג.

¹ ס' יוחסין ע' 88. שם נוסף עוד: והביאו תרוח לארץ ארגון וי"א לאלקנסי ביד
החכם ר' משה די. לראון. מלים אלה אפשר לפרש בכמה דרכים ולא אאריך כאן.
² בניו הידועים לבעל ס' תולדות הרמב"ן הם ר' שלמה ור' נחמן.

(ב) ספר הגבול. ספר זה שעליו דבר שמים שלש מלים כבר הח' אברהם אפשטיין⁽¹⁾, נמצא עוד בכתבי יד אחדים, ואמנם על פי מקרה לא נודע לי אף כתב יד אחד שלם. ואלו הם: (1) כ"י אוכספורד 1911 דף 192—196. קמע קטן זה מכיל רק את הסבוא שנכנסה לתוכו הערה ארוכה מאיזה מעתיק קדמון על עסקו בקבלה הסעשית⁽²⁾, והתחלת הספר. כה"י הוא מן המאה החמישית. (2) כ"י ירושלים בספרייתנו 40 80 והוא כה"י הנרשם ברשימת מולידאנו משנת תרפ"ז ס' 41 ונמכר אצל Sotheby בלונדון במכירה פומבית ביוני 1927. והוא נשלם במ"ו כסלו שנת שי"ט בפאם על ידו הצעיר סלימאן בן אברהם ז"ל ו' מגירה. ראשיתו חסרה, כל ההקדמה וקצת מהספר, והוא מתחיל אצל „הללא דגולגלתא". בראשו כתוב: „ספר הגבול שחבר הרב בעל מראות הצובאות והוא מקובל אלהי ולא נודע שמו". (3) כ"י בבית מדרש לרבנים בניו יורק ס' 884 ברשימה הארעית שהמציא לידי בטובו הח' אל. מארכס. גם כ"י זה הנכתב בקורסיבה איטלקית יפה במאה החמישית או הששית, איננו שלם כי הוא חסר בסופו. חתקדמה כאן קצרה מזאת שבכ"י אוכספורד. מכ"י זה נמצא צלום בספרות האוניברסיטה. (4) שם נמצא עוד כ"י, ס' 885, שנכתב במאה הרביעית באיטליה בתבנית גדולה. ואולי הוא שלם? (5) מחברי הקטלוג מכ"י פאריס לא הכירו כי גם שם נמצא הספר והוא בכ"י 876 ב„לקטים" של הקטלוג, מדף 68a—129b. אמנם אין בו שם הספר ושם המחבר והוא מתחיל באמצע, בתקון הששי של הזקן הקדוש וגם מופו חסר. (6) כ"י שראיתי בחשון תרפ"ד בירושלים בידי הרב שלמה אהרן וורטהיימר והוא בכתיבה רבנית איטלקית, נכתב בערך בשנת ש' בדיו שורפת שכבר שרפה כסה דפים. גם כ"י זה חסר בראשו וגם הרבה באמצעיתו אבל הסוף נמצא שלם ויש כאן שיר מששה בתים המדבר בשבח הספר ואיננו בכ"י שבספרייתנו, ולא ניתנה לי רשות להעתיקו. הדפים הנמצאים עוד יש בהם הסימנים: ט"ז עד ל"ח, ע"ח עד פ"ב. (7) כה"י שהיה לעיני אברהם אפשטיין ולא ארע איפא נמצא ואולי הוא בספרית הקהלה בווינא. (8) כ"י אחד שראה הרב מולידאנו באיטליה, כפי עדותו ברשימתו הנזכרת, ואינו מביא פרטים על אודותיו.

(1) M G W J משנת 1895 פ' 450.

(2) וז"ל „והוא האמת והישר מה שכתב זה הרב ז"ל והאלהים יודע שלא רציתי להשתמש בתנא שאם אפשר שידעתי סודות וסגולות פעולות רבות להחיר אסורים וכו'... לא מלאנו לבי לגשת לעשות שום מלאכת קדש לחשמיש חול להנאת הגוף ... ואשרי אדם כפחד חסיד... אך דרך נסיון לתועלת ידיעת שמו ית' יש קצת היתר להתעסק ולצרף ולהזכיר בקדושה ובטהרה לש"ש דרך נסיון כדי שיוכל לבא לאמת ידיעת שמו. וכו' ר כתבתי בחלק [חסרה מלה אחת] מאספי מה שנסייתי בצירופי שמות הקדושים ומה שיגעתי ומצאתי מהן בתועלת ידיעת שמו הגדול ... די בזה ההערה שאני הכותב עתה בזה המקום ספר הרב כתבתי. וברור כי מעתיק זה היה אחד מתלמידיו או תלמידו תלמידו של ר' אברהם אבולעפיה!

הספר הזה הוא הפירוש הראשון לאדרא רבא, אמנם לא על כל האדרא אלא על החלק הראשון שבה. המחבר השמיט גם את הספור שכראש האדרא ועובר על כל מה שאינו מהענין, וכוונתו להראות את השתלשלות כל הנמצאים מראש ועד סוף, שכן דבריו בסוף הספר: „סדרתי לך זה הספר וקראתי אותו ספר הגבול והתחלתיו מעתיקא דעתיקין עד עולם הטבע כדי שיסתלק לך כל ספק וכל הרעור לבבתי שלא (1) תצטרך למחשבות עמוקות (2) כי זהו הגבול, עד פה תצא ולא תוסיף דבר על כל מה שחברתי לך... לכן כשתזכה לראות הספרים שחברתי אוי תזכה לסוד החכמה הנוראה...“ המחבר שמר לרוב על המרמינולוגיה הארמית כצורתה אבל כל שאר הדברים תרגם עברית, ואין ערוך לחשיבות הנוסח שלו לבקורת הזוהר ולהבנת כמה וכמה מאמרים קשים שמתבארים יפה על פי גירסתו. לא תתואר כל חקירה אמיתית על דבר האדרות שלא תקבע ממסרותיה בספר הזה.

ואזכיר קצת מחקרמת הספר על פי כ"י אוכספורד:

„אמר דוד בן ה"ר יהודה החסיד זל"ה שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים. מוכיח שצריך אדם להזהר בעת שילך אל בית האלקי שהוא עולם העליון... אהובי וידידי יש לך להתבונן כי מן הארץ... ועד הרקיע... אין שם מקום פנוי אלא הכל מקום מלא כגדלי בצלים הדביקים זה בזה... הכל מלא בבריות מהם לשלום מהם למלחמה... ועל זה באתי להודיעך עיקר האמונה ויסוד הכל שיש לך להבין שמות של הקב"ה בשם בן ד' אותיות הנקרא שם המפורש והוא הנקרא גוף האילן הוא מעלות על מעלה מהם שרשים מהם ענפים מהם ענפים מהם ענפים מהם אוצרות וגנונים וכל א' וא' יש לו פעולה מיוחדת מחבירו ועל דרך זה תשיג שמי ית'... והתחלת השערים והמפתחות שבו פותחין ונכנסין לעולם האין הוא הנקרא אדנ"י... הוא היחוד האמתי כמו שפירשתי לך (1) כד"א ונהר יוצא מעדן שהם ד' מחנות שכינה... בשם אדני בו כל גנוי המלך וכל עושרו ואילו יבואו כל הבריות ובו יתאספו ויתגנוזו כל מיני טובות עולם העליון ומשם יתפשטו להמציא צורך שאר המעלות של המחנות והמרכבות של מטה והוא דמיון הברכה העליונה שהנחל נמשך לתוכה ומן הברכה מספיקה מים לשתות ולהשקות את הגן. זהו סוד הברכה העליונה והברכה התחתונה. לכן באתי לפתוח לך המקור והמבוא של אוצר החתום במפתחות מפותחות לפי שאבני קודש גנונים בו (2) לפי שהם כהיכל המלך לפני ולפנים לכן חברתי לך זה

(1) רמיוות כאלה לספריו הקודמים בקבלה נמצאים לרוב בספר. ואין אנו יודעים מה הם.

(2) המאמר הכא חסר בכ"י נירדורק וממשיך שם מיד: „ואין מכין הסבה“.

הספר ושמותיו שמו ספר הגבול כדאי עד הגבול שלחוך לפי שזה הספר אשר חברתי הוא ענין נסתר בסתר המדרגה השלישית כבתי גוואי אחרי הפרוכת והוא נעלם מעיני כל בריה לפי שאין מבין הסבה כי הוא מכלל הדברים שאמרו עליהם רז"ל שתוק כך עלה במחשבה. אמנם קצת המקובלים קבלו סדר תעלומות סדרי מקורם וסודם לנהר יוצק וסודם, לכן אהובי זה פתח עיניך וראה במאמרי זה כי בו תריח ריח תפוחים בדברים נכוחים כי משם תבין מלאכת הזהב והכסף שני עליו תפוחי זהב במשכיות כסף וגו'. אמנם במחוני בעזרה להעלותך אל ראש הסולם כדי שתבא אל תוכן העניין הנעלם (1) כדי שלא ישוב דך ונכלם וחברתי (2) לך ספר הגבול להצניע בתוכו סודות פנימיים... ואל אהיה כחולך רכיל ומגלה סודות צפונים וכפורץ גדר אשר גבלו ראשונים... ולכן הוצאתי לאור תעלומות כדי שיבא האיש הנלכב ויראה בעיניו ויוציא הסולת מתוך הסוכין... רוב דבריהם משלים וחידות ויש להם פנים פנימיים לכל רואיהם ולא ישגיחו בהם רק היחידים הפרושים החסידים והענונים אשר נגע אלהים בלככם והנה הראתי לדעת ושניתן לי רשות לדרוש ולחקור על העניין [הזה] בזכות אבותי הקדושים שנכנסו ויצאו. והנני מכניסך בין אולם למזבח (3) כדי שלא תצטרך עוד למלאכת החזנים בכוכבים ובאתי להגביל לך גבול לביתי צאת מגבולו שנא' עד פה תבא וכו' וזה הגבול אשר גבלו הראשונים בעלי המחקר והמחשב לכן אין לך רשות לצאת מגבול זה והלאה..... לכן באתי לחבר לך זה הספר וחוקתי עצמי בו אפילו שהשעה היא דחוקה מטרדות שאר מלאכות שיש בידי...

המחבר אינו מזכיר כאן את השם "אידרא" או "זוהר". את דבריו האדרא — לא דברי שאר ס' הזוהר, שאין השם חוזר בשום מקום בשאר ספריו ביחס לזוהר (4) — הוא מביא כאן בארבעה מקומות בשם "מכילתא דרשב"י" (כ"י ניו יורק דף 3a, איננו בכ"י ירושלים, שמתחיל רק אח"כ, וכ"י ירושלים דף כ"ט ב', ל' ב', ל"ג א'). מלבד זה הוא מזכיר רק את ס' הבבלי, פעם אחת, ועוד ספר בלתי ידוע לנמרי שעליו אדבר למטה, הוא ס' שר החסידים

(1) בכ"י נ"י: ותבין משם העניין נעלם. וכל המאמר הזה הוא רומז לקורא כי המחבר בא לפרש דברי אותם קצת המקובלים שהם כמובן רשב"י וחביריו.

(2) בכ"י: לחבר, ותקנתי על פי כ"י נ"י.

(3) מליצה זו סצויה מאד בכל ספריו של ר' דוד.

(4) המאמרים ממכילתא דרשב"י בס' מראות הצובאות אינן מן הזוהר כי אם מהמכילתא דרשב"י האמתית, וכל הלשונות הללו באו שם מפי שער הרוזים, עיין למטה!

שהבר שר שלום גאון ז"ל והוא מביא משם בלשון "שנינו" את המאמר הנזכר באידרא רבא (חיג רף קכ"ח ע"ב למטה) מתוך ספר על צורת האותיות, שכן לשון הנוסח שלפנינו: תנינן ברישומי א תוון תיו רשים רישומא לעתיק יומין וביה תלוא תמים דעות". (מלת "תיו" איננה בס' הגבול) בראשונה חשכתי שיש כאן איזה שבוש או כיוצא בזה, אבל אח"כ מצאתי שמאריך על ספר זה בדברים מתמיהים מאד בס' מראות הצובאות, וגם שם בעניין צורת האותיות, כפי שאזכיר למטה באריכות, ואם כן — דבר הוא!

שיטת פירושו מיוסדת על חזרת ה"ספירות שבתוך הספירות" וקשה להולמו בכמה וכמה מקומות. צורפו לספר (בכל כתבי היד) ציורים ועיגולים רבים ואי אפשר לי להודות שיכולתי להפיק תועלת רבה מהם: הם מעלימים הרבה יותר משהם מגלים! בחלק השני מספרו עובר המחבר כמעט לגמרי לשיטת ציורים וכמעט שאין בו מקום. ועל כל פנים מתברר מפירושו והוא המסקנא החשובה ביותר, כי גם בדורו של ר' דוד שהוא דור התגלות הזהר, כבר לא הכינו את האידרא והוכרחו לפרש אותה על פי שיטות שאינן הולמות אותה ונדחקו בדבר זה עד מאד. ולכן אינני יכול להאמין עוד, שהאידרא נתחברה באותו הדור.

ג) מעשה בראשית רבה וזוטא. בכ"י פאריס 876 דף 38: זה הספר נקרא מעשה בראשית זוטא ומעשה בראשית רבה ומעשה מרכבה להחסיד כמוהר"ר דוד זל"ה בר כמוהר"ר יהודה החסיד זל"ה. במעשה בראשית זוטא מדבר על הגלגלים והיסודות, ואין בו דברי קבלה. המאמר נמצא גם, בשם "סודות מעשה בראשית" אחרי ס' הגבול בכ"י וורטהיימר (ושם נמצאו רק ארבעה דפים, והכל על פי חכמת התכונה) ובאותו השם לפני ס' הגבול בכ"י אוקספורד 1911. "מעשה בראשית" מדבר לדעת המחבר בעולם הנפרדים, ועליו מיוסד המאמר מעשה בראשית רבה, הנמצא מלבד בכ"י הנזכרים גם בכ"י ירושלם 40 80 אחרי ס' הגבול, והתחלתו חסרה שם. ההתחלה בכ"י פאריס מתחילה כמו הברייתא הישנה על מעשה בראשית ("סדר רבה דבראשית"). "מאי בראשית? אל תקרא בראשית אלא בראשית". והולך ומבאר לפי דרכו העולמות השונים שהם למעלה מן הגלגלים. וכבר נמצא רמז לביאורים אלה בסוף ס' הגבול: "ומה ששאלת ... בשכלים הנבדלים שלא תדע שמותם וסדרם. אצ"ל כי שכל נבדל הוא נפש החיוני שבגלגל, נמצא שכל גלגל וגלגל יש לו נפש מנוע, נמצא שאותה הנפש נקרא שכל נבדל כמו הנשמה שהיא נפרדת ונבדלת מן הגוף בעניינה, כך אלו השכלים נפרדים ונבדלים בערכם מן הגלגלים. ונמצא שאלו הצורות והעיגולים שציורנו לך הם נקראים שכלים נבדלים בלשון הפילוסופים אבל בלשונו הקדוש נקראים

מרכבות ומעשה בראשית, והכל דבר אחד הוא. בחלק זה יש שמות מלאכים הרבה, ורובם מיוסד על הבריות הנזכרות. בסוף: „תם ונשלם מעשה בראשית רבה שהוא בעולם הנפרדים.“

ד) ככתבי יד ירושלם, אוקספורד, פאריס בא אחרי ג) מאמר על מעשה מרכבה הסונה בקצור את השלשלת הארוכה של מדרגות המרכבה, סדר הכסאות עשר כתות המלאכים וכו', ומזכיר כאן את „עולם הנעלם“ כאחת המדרגות האלה! בסוף השלשלת הזאת (בכ"י ירושלם דף ס"ח ב' וס"ט א') אומר: „נשלם מעשה מרכבה. ואתחיל לכתוב פרקי שכלים הנבדלים שהם בין עולמות המרכבה ובין עולם הספירות“, והם עשרים פרקים קצרים. גם פרקים אלה אוצרי-מונחים הם, מהם מתוך ספרי המרכבה מהם מתוך ספרי הקבלה, ולא אדע על מה מיוסד הסדר (המתמיה בכמה מקומות) שלפיה נסדרו כל אלה כאן בתערובת משונה. בפרק ז' מפרש את „י"ב גבולי אלכסונות שהם בכל מרכבה ומרכבה ... בכל מדרגה ומדרגה והוא מנהיג כל אלה המרכבות והצבאות במצות אדון יחיר“ והם ר"ב ההיות. גם ר' יוסף האשכנזי פירש את ענין י"ב גבולי אלכסון ור"ב היות בפירוש המרכבה שלו, ולדעתי יש לשער שבנה האחר על דברי השני, ואם כן כודאי ר' דוד הלך בעקבות ר' יוסף. על סדר זה מעידים לא רק הכלכלים הבולטים שנכנסו אצל ר' דוד בטרמינולוגיה הנמצאת בתקונה אצל ר' יוסף האשכנזי, אלא גם העובדה שבפרק ט' מעתיק את „הנקודים של נוטריקון“ (חמצויים מאד בספרי ר' יוסף) וקורא את הקבוץ בשם שורק, כלומר העתיק ממקור אשכנזי. ולמטה אשוב לדבר הזה. ארבע פני המרכבה הם, לדעתי בפ"ח, הנקראים החדרים שזכרתי במקומות אחרים כבר, על פיהם יצטרפו כל הנבראים וכל הנמצאים שב"עולם. והענין הזה נמצא בס' מראות הצובאות כ"י דף 26a; בקשר עם עולם המרכבות ועלם הנפרדים.

ה) ס' מראות הצובאות, על סדר פרשיות התורה. ספר זה היה מספרי הסופת בין המקובלים הראשונים, ועל כן פלא הוא שלא נודעו ממנו רק שני כתבי יד, והאחד נתגלה רק בשנה שעברה. ובשניהם חסרה מחציתו הראשונה של הספר, מפרשת בראשית עד אחרי מות. ואלה הידועים עד היום:

1) כ"י קמברידג' Add 664, מפר' אחרי מות עד הסוף, מכיל צ"ו דף בתבנית גדולה (30:21 צ"ט). הוא כה"י שהיה בידי שד"ל והזכירו בכרם חמד ח"ו, ע' 79. בסופו כתוב: „ברוך יהיה מי שיקרא בו וימצא טעות אל יאשימינו שרוב הטעות הוא מן הס' שהעתיקתי ממנו כך נ"ל. נשלם יום ה' ל"ג בעומר שנת הראנ"י נא את כבודך“, היא שנת רס"א ולא רס"ו כדעת שד"ל כי רק בשנת רס"א היה ל"ג בעומר בחמשי בשבת 1). כה"י נכתב בלי ספק באפריקה הצפונית.

2) על זה העירני בסובו מר הרברט ליווה (Loewe) באוקספורד הסבין לדפוס את רשימת כתבי היד שנקמנידיג.

(2) כ"י מולירדאנו, נזכר ברשימתו מכתבי יד למכירה משנת תרפ"ז ס' 42 ונשלח ללונדון למכירה פומבית ונרשם ברשימת המכירה אצל Sotheby מכ"א יוני 1927 בתור מספר 571, ושם ראיתיו. ואם אינני טועה, עבר לרשות הח' דוד ששון. גם הוא נכתב באפריקה הצפונית, בערך באותה התקופה כמו כה"י הראשון. נמצא בו מסוף פרשת אחרי מות (שרוכה חסר כאן) עד דברים, דף ל"ט עד צ"ב עפ"י סימני דפים ישנים.

כל מה שנודע עד עתה על הספר החשוב הזה, הוא עדותו של שר"ל שקורא לו „ס' זוהר בלשון הקדש". ואמנם אין זה הגדרה נכונה מטיב הספר, שאמנם איננו פירוש אמתי לתורה: החלוקה על פי פרשיות דומה כאן כמה פעמים להפסקות שבאלף לילה וליל ומפסיקה את המשך הענין האחד המשתרע על שתי הפרשיות בלי כל יחס אליהן. ובאמת הספר הוא ילקוט גדול שספר הזוהר רק אחד ממקורותיו הוא: בחלק האחרון של הספר נמצא הרבה פחות מן הזוהר מאשר בחלק הראשון. להלן אראה את מקורותיהם של עשרים דפים רצופים כאמצע הספר. המחבר איפוא היה מלקט, דוגמת בעל הפליאה. וכמוהו לא די לו בהעתקת דברי הראשונים אלא גם הוסיף נופך משלו, מכאן מקצר ומרחיב כפי השתלשלות הענין. בודאי רק חלק קטן בספר זה, אם גם חלק חשוב מאד, לא נבע מתוך ספרים שהיו לעיניו כי אם מתוך קבלה פה אל פה או מתוך חדושי המחבר. ומה שחשוב ביותר מצד תולדות הספרות: בספר זה באו דרשות מקצתן בנגלה ורוכן בנסתר שאינם לא במדרשים שלפנינו וגם לא בס' זוהר, ואמנם יש לשער שרובם היו לעיניו בס' זוהר. לא בכל מקרה אפשר להחליט בנקל, מהו סוף הדרשה ומהו תחלת דברי ר' דוד המוסיף עליה פירושים לפי דרכו. אבל אין כל ספק שבאמת נשאבו מאיזה ספר ולא בעצמו הוסיפו משלו. ברוב הקטעים האלה יש עוד להכיר בלי כל קשי את כל סימני הלשון והסגנון של זוהר. מקצת המאמרים האלה מעידים על עצמם בצורתם ובתכנם כי מסדרש הנעלם מוצאם. וכן מתעוררת על ידי הספר הזוהר תוקף השאלה מה חיתה הצורה שבה נתגלתה ספרות זוהר (שכן ראוי לקרא אותה) בראשונה, ולא כאן המקום להאריך בזה. מכיון שר' דוד אינו מזכיר בשום מקום בס' מראות הצובאות את מקור הדרשות, לא בשם זהר ולא בשם אחר, אפשר, כמובן, להניח שראה את הספרות הזאת בעריכה אחרת. ועל כל פנים החומר החדש הנמצא בספר הזה יוסיף הרבה לחקירת זוהר; ונראה לי שידיעתו זו גרמה לחשיבות הספר בעיני המקובלים שיהיו להשלים את תורת זוהר מתוכו.

ואתן כאן איזה פרטים לידיעת הספר, על פי כ"י קמברידג'. אנתח בקיצור שני חלקים: פרשת אחרי מות (דף 1—31) ואת החלק מדף 51^a—75 ומהם יקיש הקורא על השאר.

דף 1^a ר' יהודה אמר... הוא בזהר ח"ג דף נ"ז ע"א, רק שש שורות. ההמשך: תאנא א"ר יוסי הוא זהר ח"ג דף נ"ז ע"ב; ההמשך: פתח ואמר (על מזמור קל"ג) הוא זהר ח"ג, נ"ט ע"א; ואחריו דרשת ר' שמעון על משלי כ"ה, כ"ה הוא בזהר שם דף ס"ד ס"ר ע"א 2).

דף 1^b—7^a בוא וראה כל הנטיעות וכל אותן דיגין... הוא בזהר ח"ג דף ס"ה ע"א עד ע"ז ע"א כל המאמר הארוך, ורק במקום אחד בדף 6^a יש פירוש נוסף מר' דוד.

דף 7^a—15^a איננו בזהר שלפנינו, פותח בדרשה גדולה, ר' חייא פתח"ע על קהלת ט', ב'; בדף 9^a משבח רשב"י את ר' חייא על דרשתו זו המתיחסת לענינו האדרא. אח"כ באים דברי ר' דוד מעורכבים עם דברי מדרשים המתורגמים לפי סגנונם מלשון הזהר וגם פותחים בשמות בני ה"ה, תברויא". בדף 9^a מפרש סוד האש"ל של אברהם כמו בתחלת ס' אור זרוע; אחרי סוד זה באים דברים הכתובים לגמרי בסגנונו ובטרמינולוגיה של ר' יוסף האשכנזי — ודמיון זה בין קבלת שני החכמים האלה הולך וכולט מאד בכל הספר הזה ובשאר ספריו, בכל דבר המתייחס לתורת הספירות ויסודותיה, ואי אפשר שזהו מקרה! מדף 10^a ואילך עד דף 15 מוזכר הרבה מאמרים בשם תנאים ואמוראים לאין מספר — הכל כמו במדרש הנעלם, ויש ביניהם רק דברים מעטים הנמצאים באמת במדרשים 3).

דף 15^a "תניא א"ר חייא בא וראה הקב"ה הוציא עשרה כתרים..." הוא המשך מס' הזהר דף ע' ע"א (ברפוסינו ליתא שמו של ר' חייא).

(1) פרשה זאת היא הארוכה ביותר בכל הספר. וארסום כאן את סיכומי הדפים לשאר הפרשיות: דף 31^b—35^a קדושים; 35^a—44^a אמור; 44^a—47^a בהר; 47^a—48^b בחוקותי; 48^b—54^b במדבר; 54^b—63^b נשא; 63^b—71^b בהעלותך; 71^b—73^a שלח דף; 73^a—74^b קרה; 74^b—78^a חקה; 78^a—80^a בלק; 80^a—82^a פנחס; מכאן עד סוף הספר הפרשיות קצרות מאד. (2) ובאמצע חסר כאן ט.האי קרא לאו רישיה סיפיה עד "חובי דדרא" שיש שם כפור הגם שנעשה לאשתו של רשב"י — אבל ההמשך, דברי רשב"י המיוסדים על הגם הזה, נמצאים!

(3) ואעתיק לדגמא את הפתיחה בדף 10: ר' אבא פתח לשחוק אמרתי מהולל... מה מעורב שחוק של אומות העולם ששוחקין בבתו פרסאות (!) ובבתו קרקסאות שלהם כי שחוק שלהם הוא לעיז כדי לטשוק עליהם רוח הסומאה מלמעלה כדי שיתדבקו במדרגתם כראוי וכו' — הרי ברור שזהו סגנון הזהר. בדף 12^a בא מאמר בשם ר' יוחנן ור' יודן בן גלי לא". בדף 12^b: ר' אבאי בר' זעירא פתח, שמות כאלה, שאין להם כל יסוד במדרשים הישנים, נמצאים הרבה במדרש הנעלם.

דף 15^ב עד סוף הפרשה איננו בזהר לפנינו, אבל רובו לקוח משם או מספר הדומה לו. בדף 16 מביא דרשה ארוכה על ויגבה ה' צבאות במשפט, שהוא כעין תערוכת מהארא ומדרש הנעלם. בדף 17^א מאמר מר' פנחס בשם ר' חלקיה דרומא אח"כ בא שם דרוש על זכריה ח', ו"א, ר' יוסי פתח ונראה שעובר לדברי ר' דוד עצמו בלי שיכלתי להרגיש במעבר. דף 18, 17^ב הם דברי ר' דוד על סוד המחשבה (אל תקרא מחשבה אלא מח שבה" כענין האדרא). בדף 18^ב דרוש ארוך, בודאי מהזהר, על צדקתך צדק לעולם, כדרך מדרש הנעלם. ונמצא בו "משל למלך שבנה מדינה והרליק בתוכה שני פנסים והיו כל אוכלוסין קוראין לו אגוסטא (1). אמר המלך כל מי שבנה מדינה כזאת והרליק בתוכה שני פנסים כשם שהרלקתי אני, אני קורא לו אגוסטא ואינו מקנא בו". אחרי זה באים עד דף 23^ב דברי ר' דוד ומזכיר בדף 20^א את פירושו ל' יצירה ואעתיק את דבריו למטה.

דף 23^ב שוב: ר' חייא פתח, אבל יש בדרשה זאת שמנונה הוא סגנון הזהר (1), כמה דברים שאי אפשר לחשוב שהיו כתובים שם — ולמטה אוכח שבביא בפתיחה זו לפעמים גם דברי מקובלים אחרים שבלי ספק מעולם לא היו כתובים בזהר. דף 24^ב דרשה על סוד התפלין (ויש בה עוד קצת לשון ארמית!) עם פירושי ר' דוד, הנמשכים עד דף 27.

דף 27^א שוב פעם, ר' חייא פתח דרשה על הפסוק באור פני מלך חיים, תוכנה קרוב לעניני האדרא, ובלי ספק נתרגמה ממקור ארמי. וכן דף 27^ב ר' יוסא פתח על והשלחתי רעב בארץ וגו'.

דף 28^א — 30^א דרשה ארוכה (בלי שם) על הפסוקים הראשונים בשיר השירים, בסדר מהופך. וקשה להחליט מה החלק הנשאב מן הזהר ומה חלק הנוספות של ר' דוד.

דף 30^א — 30^ב על ה' אורי וישעי; נראה שאיננו מן הזהר. והוא המאמר המובא מ' בראות הצובאות כ' פרדס החכמה כ"י אוכספורד 1919 דף 17^א.

דף 30^ב — 31^ב (סוף הפרשה) ר' יוסי אמר משעה שחמא אדהיר נגור עליו ועל כל העולם ביתה" והיא דרשה ארוכה על השדים שנוצרו מאדהיר וביחוד על געמה התופשת כאן מקומה של לילית. כל חומר הדרשה מפורר גם בזהר שלפנינו אבל לא בצורה זו. "געמה היא קיימת עד היום הזה ומשכנה ברגשי הים הגדול ויצאת ושחקת בבני אדם וכו' וכו'", ועיין למשל בלחש על לילית בזהר ח"ג י"ט א.

(1) הוא קורא את גלגל היוצר שבעורתו עושה את כליו, בשם מיקלא ביר היוצר. ועוד חוזר שם פעמים על מלת מיקלא כאלו מלה שגורה ומפורסמת היא — והרי אין יסודה כי אם בלשון הזהר, ועיין ביחוד בח"א דף ק"פ ע"כ שדורש גם אותה הדרשה בצורה אחרת.

מניתוח זה מתברר שאין לספר שום שייכות אמיתית לסדר הפרשיות, מלבד ההתחלות בכל פרשה ופרשה. מן הוזה שבידינו בא רק חלק קטן. ויחס זה איננו משתנה בשאר הפרשיות. גם ראוי לציין שהמחבר עובר על המלים הקשות הנמצאות בחלקי הוזהר המועתקים אצלו, בשתיקה: הוא משמיט אותן — ורק אותן! מושגים אחרים מלשון הוזהר הארמית נעשו לו כבר למטבעות והוא משתמש בהם כמו בדבר ידוע ומפורסם. ואם גם ברור שהמחבר ראה זהר הרבה יותר ארוך מהנמצא אתנו כיום, עכ"ז יש חלקים שלא ראה: בכל ספריו שבדקתי לא מצאתי מאמר מס' רעיא מהימנא ומס' התקונים! ואי אפשר שזה מקרה, בלי ספק לא הגיעו לידי ספרים שאינם שייכים לגוף הוזהר — וזה אעפ"י שאחרים מבקלי הקבלה ראו את האדרות ואת התקונים בספר אחד (כמו ר' מנחם ריקאנאטי או ר' יהודה חייט, שמביא כמה מאמרים מן התקונים בשם "ספר האידרא").

בפרשיות הבאות רומז המחבר כ"פ לספריו האחרים, למשל בדף * 41 על סוד, "ל"י תנועות כדי לרמז לך לאותיות הקדושות המתחברות והצפרים [צ"ל והמצטרפים] בתנועותיהן ובגלגוליהן ששה ושליש תנועות כמו שכתבתי לך בטקומות אחרים", וכן בדף * 43, 44, 49 ועוד. בדף 44 פר' בהר מאריך על תורת השמיטות וגם לדעתו אנו עכשיו בשמיטת הגבורה, על פי הקבלה האמתית שקבלנו איש כפי איש". גם כאן מתחילים כמה דרשות שאינם בזהר שלפנינו, ב"רבי חייה פתח" (47, 43 ועוד). בדף * 43 בא ציטאט בלתי ברור, ואולי יש כאן שבוש: "וכתב ר' דוד וישי הלוי את דוד והבן", ולא אבין. אולי ר' דוד זה הוא ר' דוד הכהן הנזכר הרבה בס' מאירת עינים לר' יצחק דמן עכו? הפתקה גדולה היתה לי בחלק השני שממנו אביא פרטים כאן. מצאתי שר' דוד מעתיק כאן, בלי לחזיר אף אחד מהם בשם, את ספרו כמה מקובלים מן הדורות שקדמו לו ומבני דורו, ואין בעשרים וחמשה דפים סוף 50 ואילך עמודים רבים שמיסודו של ר' דוד בוצאם.

דף * 51 מתחיל פירוש על מעשה בראשית, וכל הדברים נמצאים כולם במדרש הנעלם בזהר חדש (דפוס תרס"ה דף ו' ע"ד ואילך), אלא שכאן באים רק קטעים קטנים מטה שנמצא במדרש הנעלם. בדף * 51, "ואני שמעתי מאבא ששבע כוכבים הם וגו'" איננו מאמר מאבנו של ר' דוד בן יהודה חסיד, כמו שאפשר להאמין, כי אם דברי ר' אלעזר ברשבי במדרש הנעלם הם (דף ח' ע"א למעלה), ובמראות הצובאות השמיט כל הדברים שקודמים שם למאמר זה! המשיך המאמר הזה כאן הם דברי ר' ברוספדאי במדרש הנעלם דף ח' ע"ד, ואחריתם באים דברי הוזהר עצמו בח"א דף ל"ד ע"ב. אמנם קפיצות גדולות קפץ המחבר בליקוטיו מס' הוזהר!

דף * 52, "ר' חייא פתח אל אלהי הרוחות לכל בשר..." ומכאן עד דף * 53 בא, בהפוך הסדר ובהשמטת חלקים גדולים, המאמר שהדפסתי זה עתה ב"קבלות ר' יעקב ור' יצחק הכהן שלי", שמחברו או ר' עזריאל או ר' יעקב בן יעקב הכהן, ועל כל פנים אין ספק שמעולם לא היה חלק מן הזהר. אם כן — מה ראה ר' דוד להכניסו כאן בפתיחה זו, כאלו מן הזהר מוצאו? דף * 54 שמעות שונות, גם הם בלי ספק מועתקים מסקור אחר שנעלם ממני. למשל: ועוד שמעתי זה — הוא ובית דינו... ועוד קבלתי בענין השם המיוחד... ועוד שמעתי בענין שמע ישראל... ועוד שמעתי בענין ה"א רבתי של ה"ה הגמלו זאת היא כינה..." ואחריהם פירושי ר' דוד (הפותחים כמעט תמיד בלשון אצ"ל ובוה אפשר להכירם בנקל).

דף * 54 (פר' נשא), "ר' חייא פתח אמת מארץ תצמח. בא וראה כי הוא יתברך מתעלה עד אין סוף, יש בו ראש וסוף ואמצע וכזמן הגלות אין שם עילוי כי אם ירידה..." גם מאמר זה איננו בזהר ואינני מאמין שבא משם! גם דף * 55 מועתק מספר אחר כי איננו לשונו של ר' דוד, ויש בסופו פירוש על המשנה: א' על גבי ג' ג' על גבי ד' וגו' שבס' יצירה (2).

דף * 56, "אמר רבא: סוד הכסא שעשה המלך שלמה על זה הארס (?) אשר נפתחו לו שעריו קבלה ישים לבו להבין הדברים היפים..." ומבאר את סוד הכסא על פי תורת האדרות! ויש כאן גם רמזיה לחלקים מספרנו, הקודמים לפר' אחרי מות (3). אח"כ מבאר מאמרים אחרים מן הגמרא, ואין ביניהם קשר. ובדף * 57 עובר לפרש עוד הפעם מעשה בראשית. וכל דבריו עד דף * 60 מועתקים מלה במלה מפירושי שיר השירים לר' עזרא, הנדפס על שם הרמב"ן ומעתיק כל דבריו מדף כ"ד ע"א (כדפוס אלטונא) עד סוף הספר!

דף * 60 — 60^a מיד אחרי דבריו ר' עזרא מעתיק את כל המאמר שהדפסתי ב"קבלות ר' יעקב הכהן" עמ' 231 ור' דוד פותח: "וראיתי אני בפ"י קצת מן המקובלים" (ואפשר שגם מאמר זה הוא לר' עזריאל), ומוסיף בו פירושים.

דף * 60 — 62^b, "ספני מה היה ענין יוסף שמת בחוצה לארץ" הכל מדברי ר' משה די ליאון, והם השאלות והתשובות על ענין יוסף יעקב רחל ולאה, הנמצאות בכמה כ"י (כריטיש מוזיאום, מרגוליות 788; אוכסר פורד 1947 ועוד).

(1) מדעי היהדות כ"י ע' 233—240.

(2) כסופו מביא בדף 56^a מדרש המיוסר על ס' יצירה, ובהגדה ברא הקב"ה עשר אצבעות רגליו למשה וברא האגר ביניהם ועשה לו עפרה להיות מולך עליהם. והבן זה.
(3) "וי מעלות לכסה כי כסה בגימ' סכה שהיא חסכה שהזכרנו בכמה מקומות בזה החיבור".

דף 62^b באמצע, דע אחי ישמרך האל... כי הסבה הראשונה כי יאצל אצילות הנקרא איין על פי הסגנון והתוכן גם הוא מספר אחר, עם פירושי ר' דוד.

דף 63^a ר' שם עון פתח (ו) השמים מספרים כבוד אל. כבר ידעת כי השמים הוא הקו האמצעי... אבל על הדרך הפנימי... ומעתיק מכאן, עד דף 64 לסטה הכל מלה במלה מס' שער הרזים לר' טודרוס אבולעפיה (הנמצא בירי מכי מינכן 209), אלא שמקצר ומביא רק תמצית הספר, ויש כאן גם כל המאמרים מסכתא דרשב"י הנמצאים בכי מינכן ושאר לשונות ממקובלים אחרים. מכאן נראה לי, שהספר נתחבר רק אחרי פטירת ר' טודרוס אבולעפיה ור' משה די ליאון, דהיינו לכל הפחות אחרי שנת ה' נ"ח ו). באמצע מפתח ר' דוד את מלאכתו כדי להתחיל פרשה חדשה, פ' בעקלותך, במלים אחדות וסיד חוזר לענינו הראשון! חלוקה יותר חצונית ושטחית קשה לתאר!

דף 71^a וחללא חוזר להעתיק ולפרש דברי הוחר, על שם בן עיב ושאר עניינים. יש ביניהם מדרש הנעלם וגם כאלה שאינם לפנינו, וגם באים כאן קצת דברים הסתמיים לקבלה המעשית. דף 72^a אומר על הפסוק תורה אחת ומשפט אחד יהיה לכם וגו', ואצל כי יש כאן כזה הפסוק מור מופלא ונעלם על דרך האותיות המתגלגלות בסבובם וזה הסוד ונקרא שם החסד. זהו ציורו..... והוא מסונה על חן וחסד ורחמים וצריך להזכירו בציור תכלת ור' סאיר ז"ל מרוב דרך הזכיר אותו בשעה שהמלך שלח אחריו ורצה לתפוש אותו בבית האסורים מיד כשבא לפניו הזכיר אותו בקדושה ובטהרה... סיד נהפך לבו של מלך ויצא מלפניו בתן ובחסד". האם זוהי אנדה ששמע ר' דוד באשכנז? ר' מאיר טרומבבורק נזכר כבעל שם ובעל נסים גם בהרבה כתבי יד ישנים של קבלה מעשית, וכנראה מסורת זאת נתפשטה כבר אצל בני דורו. בדף 74^a נמצא גם מאמר מן הזוהר שלא תורגם כולו לעברית (2). ומעט אחריו באו הדברים שמעתיק כאן ונראה שהם ועכ"פ מקצתם דברי ר' דוד עצמו: „ב"ז כ"ב אותיות של התורה כולם הם מתפרשים בא"ו עשר מאמרות וכל אמירה ואמירה מאלו כולם הם חקיקים באותיות חקוקות

(1) שנה זו בשוחה עכשו על ידי עדות בעל ס' גן המשלים (הוצאת גאסטר) שזכיר את השנה בקינה על מותו של ר' טודרוס. ועל ידי זה נופלות כל ההשערות שהיו מסביב לענין זה. ר' מאיר טרומבבורק הזכיר כאן בכניו ז"ל נפטר חמש שנים לפני ר' טודרוס.
(2) ג"ו (= בא וראה) כל סיבותא וכל רצון דכעי בר גש לאראק ברכאן מלעילא לתתא כדי ליחד שם הקדוש ולבקש בתפלה לפני הקב"ה כדאמרינן ממעמקים קראתך ממקום עומק של כל שהוא שירותא עילאה דאבא ואימא וכו' וכו' ומפרש שם פסוק משירת דבורה לבי להוקפי ישראל וגו'. והוא המאמר בזה ח"ג דף כ"ז ע"א!

ובאותיות ידועות כל אחד ואחד על ענינו ועל מתכונתו. בנינו כך השם הקדוש נתכסה באותיות אחרים וכל אמירה מורה ומשתתת ומקבל על שם אמירה עליונה הימנו בשביל שנכלל זה בזה וזה בזה. ועל זה שם הקדוש חקקתי אותו באותיות אחרים בשביל שיתכסה הכל זה בזה וזה בזה ואלו האותיות הם מורים על קשר היחוד. ושלשלת הקדוש ית' וית' עד שמקדישין כולם כאחד ביחוד אחד. לכן כל-המשתמש בהם בקדושה ובטהרה ינצל מכל צרה וצוקה וכל מי שאינו משתמש בהם בקדושה ואבר מן העולם הזה ומן העולם הבא. ואלה כ"ב אותיות הם נכתבים בכתיבה נוכרית ובשביל שאנחנו בארץ הטמאה אין לנו רשיון לכתוב אותן בכתיבה קדושה כדי שלא יתטמאו אלא באותה הכתיבה הירועה. ואנו הייתי חפץ לכתבם אלא בשביל הארכת הצוורים והפסד הנייר וקיצור הזמן לא יכולתי להאריך בהם ע"כ (1). ועל זה מי שרוצה לידע אותן אותיות הרשומין בכל כתב וכתב ותיוחד יחוד העליון בלבד ועל זה יזכה ויתקיים בכל מספר העליון של שר הפנים החמישים שחיבר שר שלום גאון מי יטב ורק (??) וחול' כתי זה הש' עמי בכל הדרכים שעברתי שבח לא' לא פגעתי בשום פגע רע אלא בעונות הרבים מרוב טלמול הדרך ונאכר ממני אלא נרשם לי צורת אותן האותיות בקירוב, ואלו האותיות הם מצורפים עם ז' אתין שכתב רב הונא בקמיע שלו. מעשה היה ברומי שמלך א' היה שם ושלח אחרי חכמי ישראל ואמר להם תכתבו לי שם אחד בקמיע אם אכנס במלחמה כדי שאנצח לאויבי ואם אכנס בנהר עסוק אעבור אותו ואם אכנס באש לא יזיקני. אמ' לו אדונינו תן לנו זמן ג' ימים. נתן להם זמן בין כך ובין כך נכנסו חכמי ישראל בעצה מה לעשות עד שהסכימו כולם ואמרו לכתוב לו זאת הקמיע וכתבו לו ז' אתין. נכנס במים בזה הקמיע לא נטבע. ובאש לא נזק ובמלחמה היה נוצח. ואח"כ הראה הקמיע זו לחכם אחד ואמ' לו תראה אם יש בו שום טישטוש והעתיק (לו) אותו לו על קלף אחד וכן עשה וטעה בקצת הדברים והביאו למלך ותלה אותו המלך עליו. עבר בו במים כמנהגו הראשון ונטבע ע"כ.

(1) אולי מורים אותיות ע"כ על סוף מאמר מספר אחר? וכן גם המעשה המסופר למטה על הקמיע לקוח אולי ממקור זה?

להודיע לך על שם של ו' אתין כמה הוא כמו הנדל. וצריך הכותב שיכתוב אות ראשון בליל ראשון בשעת קריאת הגבר. והב' בלילה ב' עד שיגיע לליל שבת צריך שיקח גוי אחד במהרה ויחקק אותו הש' בליל שבת. וכל אלו הרשימות והחקיקות ידועים גבי החבריא. אשריכם הצדיקים בעולם הזה ובעולם הבא.

כוונת דברים אלה כנראה על הכתיבה המסתורית שהשתמשו בה בקמיעות, וחשבו כי צורת אותיות התורה בעולמות העליונים היתה כצורתם. ואם נדקדק בדבריו, יש להבין כי הספר ההוא של שר שלום גאון איננו ספר הנראה ומתגלה בארץ הוא, כי אם ספר מסתורי פנימי שמתגלה לראיתם השכלית של בעלי הקבלה המתבוננים בהתבוננות לבם, ומיחדים ויחוד עליון בלבם — היינו כל זה ענין נפשי הוא ולא ענין בעולם המוחשי. הספר, העליון של שר הפנים החמשים (אפשר לדרוש שם זה בצורתו הזאת ככמה פנים!) הוא מסוג הספרים העליונים הרוחניים האחרים שנתגלו למגלי-סודות ולאוקולטיסטים מכל העמים, המצטרפים למפרות שבכל שאין מקומה בעולם הזה. ואם פירושי זה מדברי ר' דוד אמת הוא, נבין גם את דבריו בס' הנבול: גם שם מזכיר את הספר במקור פנימי, נפשי, לדברי האדרא, שנתגלה לחבריו בעומק חדרי לבם, באור המזהיר של האויר הרוחני, הנתפש לבעלי הראות השכלית. בס' הנבול נזכר ספר זה לגבי "אתון רשימין", וגם כאן נמצא אותו הבטוי. וכידוע יש לנו עוד אלפא ביתות ישנות מאד מבעלי הסוד בתקופת יורדי מרכבה, ביחוד הא"ב דמטטרון הנמצא בכתבי יד רבים ובסקורות רבים יש גם, אלפא ביתא של הקב"ה ואולי אלה הם הצורות העליונות שנתחלפו אצלנו בכתיבה נוכרית. ואגב אורחא אנו שומעים כאן, שר' דוד נמלט בארצות רבות, והיה לו "שם" קדוש לשמירה, כמין קסיע. ומה הם, ה' אתין שכתב רב הונא בקמיע שלו? רב הונא נודע לנו בקבלה המעשית מס' הישר (עין למשל מה שמועתק אצל מרגליות ברשימת כ"י הקבלה שכבר יטויס מוזיאום עמ' 38), ולפי דבריו ה"מסורת" בכתבי יד נמשכו הדברים מסנו' ר' שמואל הכהן הות ר' שמואל בן חפני, וכן גם לשונו של רבינו בחיי בן אשר בפר' שמות נ', ד' על שם בן מאה אותיות, "מסורת רבינו שמואל הכהן שקבל מרכו ורכו מרכו ספי רב הונא" (1). ובאמת נמצא בדינו עוד קסיע, "לשמירה" או "לדרך הנקראת בשם" שבע אותיות שחקק הקב"ה בבריאית עולם (כן הוא בכ"י ירושלם 330 8° דף 209) ובכתבי יד אחרים שראיתי ובס' תולדות אדם הנדפס (מגולות, וילהרטשדורף תצ"ך דף כ"ג ע"ב) נקרא "ציור שבע אותיות", ובא בשם הרמב"ן ששלח אותו מעכו

(1) כבר העיר על מאמר זה הרמב"ן, זכרון הגאון ר' שמואל בן חפני וספריו

לכרצונה לבנו! וכ"י אוכספורד 1539 דף 95 נקרא: שבעה אתיון
להרמב"ן. ויש לנו כמה דברי קבלה מעשית מהרמב"ן שבאים בשם שמואל
בן חפני (מ, ספר יצירה שלו — והשוה כאן: ז' אותיות ... בבריות
העולם!) וכבר ר' יצחק דטן עכו מעיד עליהם בקונטרס שמצאתי בכ"י אוכספורד
1911 (1), ואולי גם קמיע זה של ז' אתיון=ז' אתיון בא לר' דוד מיסוד זקנו
הרמב"ן בשם ר' שמואל בן חפני בשם רב הונא. ואמנם ראוי להעיר כי הקמיע
הזה דווקא הוא הוא הקמיע החשוב ביותר בקבלה המעשית של הערבים! שם
הוא נקרא „קמיע של שבע החותמות“, *سبع خواتم* ודבר זה נעלם מעיני
החוקרים (2).

בדף 78a מזכיר ר' דוד את ספר הגבול שלו.

גם ר' דוד מסתיר עור כמה סודות שאינו רוצה לגלותם אלא „מפה אל
פה“ (דף 82b) גם משאר דברים ניכר שחבר את ספריו בשביל חוג של „חברים
שהפצירו בו“ והוא נענה להם להעלות מקצת הסודות על הספר. כפי שכבר
הרגשתי, קבלתו קרובה מאד לקבלת ר' יוסף בן שלום האשכנזי. הוא ור' יוסף
המה היחידים בין המקובלים המדברים על „סוד השלח“ סוד משלות הנשמות
מלמעלה להיות אסורות בגוף, מנוף האדם עד לדומם. שניהם אוהים בדרך אחד
(ויש כמה דרכים לכך לבעלי הקבלה) ברי להכניס סודות לתוך דברי התנאים
והמדרשים, ולפעמים מנעת התאמת קבלתם עד לפרטי פרטים, למשל כסוד
פרנסת בני העורב (3).

(1) ס' אור זרוע. מספר זה ידועים לי ארבעה כתבי יד: כ"י בריטיש
מוזיאום מרג. 771 (הוא כה"י שעליו יסד הח' מרמורשטין את מאמרו, ואינו
מזכיר אחרים); כ"י אוכספורד 1624 (שם איננו שלם), כ"י ניו יורק (בבית
מדרש לרבנים) ס' 883; כ"י גאטמ 196 (יחד עם שלשה פירושים אחרים על
סדר התפלות, ונקרא רק בר"ת סא"ז, אבל אין ספק כי הוא זה). שטיינשניידר
מזכיר ברשימת הבודליאנא 2415 עוד כ"י של המדקדק שלמה דוכנא (35q), ואינו
יודע אלא בא. צלום מכ"י בריט. מוז. נמצא בירושלם. וז"ל המחבר בסוף

(1) הקונטרס החשוב הזה שעוד אדבר עליו בפעם אחרת רשום אצל נייבוירער בשעות
בתור „לקסיס מס' מאירת עינים“ ואין לו ולספר זה ולא כלום!

(2) עיון על הקמיע הזה אצל הערבים Rosen: *Notices sommaires des Mss. Arabes du Musée Asiatique* (1881) עמ' 54; *Magie et Religion dans l'Afrique*: Douglé; 155 (שמוציא אותו מספרו של בן דורו של הרמב"ן, שם אל מעארף להחכם
אלבונזי); *Aberglaube und Volksmedizin im Land der Bibel: Canaan*.
עמ' 112 — 113.

(3) שניהם מביאים דברי רש"י על ענין זה בכוונה אחת, בס' אור זרוע דף 20b
ובס' ס' יצירה בסוף ההקדמה (תרמ"ד, דף ח' ע"ב).

הקדמתו בדף 86: „באתי לסדר לך סודות התפלה כמו שסדרו אנשי כנסת הגדולה ועליהם אין להוסיף ולא לגרוע כי כל המוסיף גורע כי איני כדאי לרכנס לפני ולפנים בין אולם ולמזבח אעפ"כ אני סומך עצמי על זכות אבותי הקדושי שנכנסו בשלום ויצאו בשלום ועל זה באתי ללקט דבריהם הקדושים כמו שקבלו איש מפי איש מרכותיהם הקדושים. ובאתי להוסיף בתועלת לחברי שהכריחוני והפצירוני לרכנס אבל מה אעשה אלא כדי שיגיע להם תועלת אקבל גורתם...“

תוכן הספר הזה מצד הקבלה שבה הוא הרבה יותר מעניין מאשר יש להכיר מדברי הח' מרמורשטיין שלא התעניין ביותר בצד הזה, אחרי פירוש התפלות לד' קורא ופירושי תפלות של ר' משה די לראון הנמצאים ביחוד בס' הרמון ובס' תפוחי זהב ומשכיות כסף שלו מציין ס' אור זרוע את ההתפתחות הקיצונית ביותר במהלך הקבליוצייה של התפלות בקבלת הראשונים. אחרי ספר זה לא תתואר עוד התפתחות נוספת של סידות התפלה, בלי לעזוב את שדה ההקדמות של הקבלה הקדומה וקבלת הזוהר, ואין איפוא פלא שבתקופה שבין התנלות הזוהר ובין המהפכה הפנימית של הקבלה בצפת (ששינתה והפכה ביסודם כל סידות התפלה של הראשונים!) תפש ס' אור זרוע מקום כראש אצל מפרשי התפלות בדרך הסוד (1). ראוי גם להעיר כי בספר זה נמצא הפירוש הראשון לפרקי אבות על דרך הקבלה (דף 64 ב—64 ב 71). גם בספר זה וביחוד במחצית השניה מרבה להשתמש בזהר מבלי לקרוא אותו בשם. דף 7 מעתיק (גם כאן כמוכח הכל בעברית) מאמר מן האידרא רבא. אולם איננו קורא את ספר האידרא בשם, כדעתו של מרמורשטיין. שני המאמרים שיש בהם הסיפה אידרא כאן, אינם מתייחסים לספר הנקרא כן, כי אם להשגה מסתורית שנקראת גם אצל מקובלים אחרים בזמן הזה, „כניסה לבי אידרא“ (2). „כני האידרא“ (דף 22) הוא שם נרדף לחבריו, ושאלתם הנוכחת

(1) בתקופת קבלת הארי לא מצאו עוד ענין בספר זה ועל כן אין לנו העתקה ממנו מתקופה ההיא. האחרונים שמביאים אותו הם ר' מאיר ק' גבאי בס' תולעת יעקב (שתי פעמים בשמו והרבה פעמים בעולם שמו). ר' שלמה אלקבץ בס' ברית הלוי (לבוב תרכ"ג) דף כ"ב ע"א. כ"ד ע"א וע"ג, כ"ה ע"ב, הרמ"ק בס' פירוש רמב"ם (קראקא שני"ב) דף ק"ח ע"ד ובס' תפלה למשה (פרעמישלא תרנ"ב) דף י' ע"א; וכל המאמרים נמצאים בכ"ז של ר' דוד. ויש להתפלא שאף אחד מן החכמים המביאים אותו אינו מזכיר את שם המחבר. ואם מוכן הדבר אצל הרמ"ק שכבר מתייחס לו בבסוף במקצת כפי שאוכיח להלן, קשה לבאר מעם השתיקה הזו אצל האחרים שמעריצים אותו מאד, ואולי באמת לא נודע להם מה שמו ומה שם אביו?

(2) דומה ל„פרדס“ בלשון הגמרא. גם בעל ס' לכתת הספיר מפרש „עולו לבי אידרא“ כמו הכנסו לראות ביוו השכינה, לעמוד בסוד ה'.

שם איננה מספר האידרא. המאמרים מ, ספרי קדמונים" המובאים כאן, אינם ציטאט מספרים שהיו לעיני ר' דוד כי אם גמצאים בשם זה (ספרי קדמאי) בס' הזהר וכבר העירוני על זה למעלה. ואמנם פעם אחת קורא כאן מאמר מס' הזהר בשם מדרש ירושלמי, אבל אין שם זה השם הכללי לספר הזהר הוא; כי זאת מצאתי שכל המאמרים בלי יוצא מן הכלל המובאים אצל הראשונים בשם מדרש ירושלמי והשויכים באמת לספרות הזהר — כולם במדרש הנעלם מקורם. והמאמר המובא כאן, שאיננו בדפוסים שלפנינו, אפשר להחליט בלי כל פקפוק שגם הוא משם, וסימן מובהק לדבר שמו של ר' סימון שלא נזכר בכל חלקי הזהר רק במדרש הנעלם (1). גם שני המאמרים בספרי ר' משה די ליאון המובאים בשם "ירושלמי" (2), מקומם במדרש הנעלם, וכן כל דברי הירושלמי המובאים בפירוש שיר השירים לר' יצחק בן שלמה ו' סהולה בכ"י אוכספורד 343 שיעוד. איחד לו מאמר לחור.

בגליון בדף 24^a בא מאמר ארוך מס' מגיד מושרים לר' ידניה בן אלפלקרה (ולא "בן אלפלקר" כמו שנדפס אצל טרמורשטין עמ' 42), ולא ידענא ביה כלום. גם בגליון דף 16 יש הערה "פירש' הרב האלהי ז"ל" ואינו מפרט את שמו. פעמים אחדות באים בכ"י פרקים שרשום עליהם "זה אינו מן הספר" והם פירושים על דרך קבלה אבל בסגנון אחר.

(1) פירוש ספר יצירה. כפי שראינו כבר, חבר ר' דוד גם פירוש ליצירת. ונשאר לנו רק מאמר אחד משם, על אחד מל"ב הנתיבות והנה הדברים קרובים מאד לדברי ר' יוסף בר שלום האשכנזי בנוסח הנדפס ויותר הם דומים לנוסח הנמצא בכ"י ירושלם 8404 בשם "הרב הגדול האשכנזי". ואשים את שלשתם הנה:

(1) וז"ל בדף 49b: ראיתי במדרש ירושלמי שעתיד הקב"ה להחזיר עטרת לבעליו... א"ר סימון באותה שעה שקינא פינחס לקונו כשסים ביקש הקב"ה ליתן לו מתנה זו. אמר מה אעשה מתנה שנתתי למשה היאך אתן אותה לאחר. אלא הריני אומר זה למשה ואודיע לו מקורם הה"ד כי לא יעשה י' אלהים דבר וגו' התחיל לדבר עמו מרחוק. אמר: משה, פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חסתי מעל בני ישראל. אמר לו משה: כל דא שפיר. מה את בעי. א"ל ההוא ברית דעמך איתבעי דאיתעפר ביה פנחס. אמ' הא מסור ליה. אמ' אי הכי אנת אימי בפומך דאנת מסר ליה הה"ד לכן אמור לו הנני נותן לו את בריתי שלום. אבל הקב"ה לעזר לבא יחזיר אותה לבעליו ובאותו זמן. ישמח משה במתנת חלקו. ועוד ראיתי בירושלמי כי בזמן הגאולה תבא השכינה להר העברים... ותבשר למשה בגאולתם של ישראל הה"ד על הר גבוה עליו דך מבשרת ציון. למה עולה על הר גבוה? לפי שגבהן של ישראל קבור ים לכן הוא גבוה על כל הגבוהים...

(2) בס' שקל הקדש (לונדון תרע"א) עמ' 107 (והוא במדרש רות הנעלם) ובס' משכיות כספ כ"י ניריודק.

הקדמת הראב"ד	בס' מראות הצובאות דף 20א	הרב הגדול האשכנזי, כ"י ירושלם דף 7
הנתיב הי"א נקרא	...החכמה הוא דבר ממוצע...	הנתיב הי"א נקרא]... כמו
שכל מצוחצח ונקרא	כי יש גבול בעולם החכמה	בנרפס]... ויחס הנתיב הזה
כן מפני שהוא עצם	שנקרא י"ש ויש גבול בעולם	לעמוד בפני עילת העילות
הפרגוד ר"ל הפרוכת	החכמה שנקרא אי"ן כמו	כדכתיב והכדילה וגו' וכנגד
המסודר ב ס ד ר	שפירשתי בענין ש"ל (?)	הנתיב הזה מכון מאמר י"א
המערבה של הנתיבות	הנתיב של ל"ב כי הנתיב	ויקרא אלהים ליבשה ארץ
העליונות ושל הנתיבו	הי"א הוא היחס הניתנת	ולמקוה המים קרא ימים...
של מטה ויחס הנתיבו	לעמוד בפני עילת העילות	ואז"ל כי מזה הנתיב הנקרא
לעמוד מפני עילת	לרמוז לך שעד זה הנתיב הוא	שכל מצוחצח עד עילת
העילות כמו שאמר	נקרא אי"ן והעדר גמור ומן	העילות הוא הנקרא מקום
והכדילה הפרוכת לכם	הנתיב של אחריו הוא	אי"ן והאפס והעדר שאין
בין קדש ובין קדש	תתחלת הי"ש ולכן נקרא	ברוח מן הכריות יכולה לשלוח
הקדשים.	חכמה מדה בינוני ונקראת	מחשבתו ורעיונו לשם לפי
	גל"ם שהוא מוכן לקבל הצורה.	שהוא עמוק ומתום בסתימה
		של כל ועל זה אמרו שנתיב
		הי"א הוא היחס הנתיב (ו) לעמוד בפני עילת העילות יותר משאר הנתיבות
		לפי שהיא יותר קרובה משאר הנתיבות אבל מנתיב י"א ואילך הוא מתחיל
		להתפשט עולם הי"ש הנאמר בו להנחיל אוהבו י"ש... (ומאריך שם עוד לפרש
		סגולת הנתיב הזה והתפרש שבינו ובין הנתיב הי"ב).
		יש כאן אפשרויות שונות: (א) הנוסח הארוך בכ"י ירושלם הוא
		סקורי והנוסח הנרפס אינו אלא קיצור מטנו. ואמנם כל כתבי יד
		שראיתי מכילים גם הם את הנוסח הקצר. (ב) הנוסח הארוך הוא נוסח
		שני בצד הראשון, ולא נכנס לכתבי יד השלמים שהכילו את ה,מהדורא
		קטא" של הפירוש. אמנם יש למען שהשמוש באידרא רבא עובר כאן את המדה
		הסיוחרת ל' יוסף האשכנזי בשאר המקומות. ואולם אין זאת מענה מספקת.
		(ג) הנוסח הארוך איננו סקורי כלל כי אם תוצאת עבוד והרחבה מיד אחרת. ויד
		זו או שהיתה ידו של ר' דוד בן יהודה חסיד עצמו או ידו של אחד החכמים
		שראו את פירושו של ר' דוד ל"ס יצירה וראו את זיקתו לפירושו של ר' יוסף
		האשכנזי (לכל הפחות בחלק הרן ע"י ל"ב הנתיבות) ועמד והרחיב והוסיף דברי
		ר' דוד בספרו של ר' יוסף, וקשה להכריע איזוהי החשירה הנכונה. על כל פנים
		נראה שבאמת יש בהרחבה זו דברים מיסודו של ר' יוסף האשכנזי שלא באו

בדפוסים (1), וביחוד הסוף: רשימת השמות של נ' שקרי בינה עם הרמיזה ל"מעשה בראשית" של המחבר. (ב"מעשה בראשית" של ר' דוד לא נמצאו הפירושים אשר רומז להם המחבר במאמר ההוא (2). ועוד ראיה שניה: בפירוש הנדפס מזכיר אמנם בהתחלה ההקדמה את ל"ב המאמרות שמכילים את ל"ב האזכרות של "אלהים" במעשה בראשית. אבל בנוסח הנדפס אין כל קשר בין מנין זה ובין מנין השמות של הנתיבות בסוף ההקדמה, אף על פי שהמעיון בספר מחכה ומצפה לקשר כזה. והנה בנוסח כ"י ירושלם נמצא קשר זה, כי בכל נתיב ונתיב מוסיף את הפסוק ממעשה בראשית המקושר בו על פי המנין הנ"ל. ועוד שלישית: ההוספה הארוכה לביאור הנתיב הכ"ז מפרשת פטרתו את סוד בצלמנו כדמותנו, כמו שאמסור לך מפה אל פה ואכתוב קצת ענין ממנו שלא ניתן ל"כתב" ועל פי כל המימנים הפנימיים והחיצוניים אין לי ספק שאלה הם באמת דברי ר' יוסף האשכנזי עצמו.

אם כן, נאמר, שלכל היותר חלק מההרחבה הזאת המתאימה התאמה מפתיעה כל כך עם דברי ר' דוד שלנו, יצא מתחת ידים אחרות. ולמעלה מכל ספק הוא שר' דוד ידע אותה המסורה על שמותיהן ותפקידיהן של הנתיבות השמורה לנו ע"י ר' יוסף. ויש לשער שהכירו זה את זה ואולי גם השפיעו זה על זה. אלה הם הספרים אשר ר' דוד ב"ר יהודה חיברם בלי ספק. ועוד נשארו לנו עדויות שונות על ספרים אחרים שמייחסים לו.

בכ"י ירושלם מספר הגבול נמצא בתחלתו, מרף א' עד ד' ע"א באור למלות הקשות והזרות שבספר הזה. ביאור זה נמצא בכמה כתבי יד שראיתי ולא נודע לנו עד היום מי חיברו. בשנת שצ"ד הדפיסו ר' ישעיה בן אליעזר חיים מניצ"ח בויניציא בשם מ' ישעיה, והוא כותב שמצא אותו בין כתבי יד של אביו. והנה בכ"י ירושלם נוסף אחרי השם (אולי מידי סופר אחר?) כדברים הללו: "שפורש הרב המחבר בעל ספר הגבול והוא בעל פה סוד הנקודות וספר מראות הצובאות". ויש לשאול אם רגלים למסורה זו הקושה את ר' דוד לא רק למתרגם הראשון של הזוהר כי אם גם למחברו של המלון היחיד שהיה בידי הראשונים להבנת המלים הזרות שבו. בלי ספק איננה מן הנמנעות. ואמנם יש טענות בעד וכנגד: מצד אחד מתברר שלפני בעל המלון הזה היו עוד הרבה חלקים מן הזוהר שאינם בידו (ולא השגיתו על זה עד עכשיו) והוא מפרש מילים ואפילו מאמרים שלמים שאין להם זכר אצלנו. וזה בודאי מתאים לר' דוד שראה הרבה חלקים מן הזוהר שאינם אצלנו, כפי שהוכחתי למעלה. וכן יש גם שנויים עמוקים בנירסאות בין נוסח המפרש ובין הנוסח שלנו, אלא שיש להזהר

(1) גם רוב כתבי היד מכילים מאמרים קצרים שאינם בנדפס, למשל מאמר מספר הבשתות, בסוף ההקדמה לפני לוח ל"ב הנתיבות, ועיון הערתו על זה בקריית ספר שנה א' עמ' 167.

כאן כי גם כתבי היד השונים והדפוס בס' ישעיה שונים מאד זה מזה: המעתיקים עשו שמות במלים שכלאו הכי אין להם הוראה ברורה ויצאו שגיאות נוראות שאין בהם משום עדות אסתית לגירסת ס' הוזהר! המחבר היה כנראה ספרדי שידע גם ערבית: הוא מכאן כמה מלים או כ"לע"ז שהוא ספרדית או, בלשון ערבי. ואולי היה כמורת, שכן לשונו בכיאר, בוצינא דקרדוניתא, קבלי (! צ"ל קבלתי) מכשדי א' בפ' המלה הזאת⁽¹⁾. ואמנם מצד השני יש לשום לב למנהגו של ר' דוד בכל ספריו לעבור כשתיקה ובלי תרגום על המלים הזרות האלה. ולמה יעשה ככה, אם היה לו ביאר? גם דבריו המפרש במקומות אחרים: וכל המפרים גורסים... קשה לייחס לר' דוד ולתקופתו. ולכן אני מפקפק מאד אם יש להאמין באמתת הידיעה הזו.

לאיזה ספר מתכוון השם, פירוש סוד הנקודות? המיוחס כאן לר' דוד בן יהודה, לא ידעתי. יש ספרים או מאמרים שונים בשם כזה או דומה לו, סבלי שאוכל להראות על שייכותם לר' דוד. אפשר מאד שר' דוד חבר ספר כזה מאחר שיש לנו פירושו על סוד האותיות, כנזכר.

ר' משה קורדובירו מיהם למחבר הזה אפילו את ספר התמונה. הרמ"ק הוא היחיד טבין כל המקובלים אשר הרגיש כנראה בפרספקטיבות האנטריונומיסטיות שבספר הזה (שבאמת נעשה אח"כ לאבן פנה בתורתם של אברהם קרדוזה וחבריו) ויצא בס' שיעור קומה נגדו ונגד ס' הקנה, לדחות את תורת ה"שכמות" המפורשת בהם. והוא מסוים את דבריו הארוכים שם (וורשה תרס"ג, דף פ' ע"א) בלשון זה: "ואם תאמר שדבריו (של בעל התמונה) כאו בקבלה וכי קבלה זו נסתרה ונסתרה מעיני המקובלים האמתיים רשבי וחבריו ריע בסיי סריצ ספר הבהיר... והניחו כל הסוד אליו שיבא ויחקק לנו כל העניינים הללו מקבלת רבותיו איש מפי איש עד כמה דורות ולא גלה לנו רק ספור דברים ולא ידענו מי מחבר הס' זולתי שנמסר לנו שהם דבריו ר' יצחק בעל ס' איז ובעל ס' מראות הצובאות ובעל ס' הגבול ובעל ס' סודי דודי הרי ביארתי לך ספריו וצא ובדוק בהם ותמצא אם יש כדאי לסמוך על חידושיהם והוא היה אחרון". מכאן ניכרים כמה דברים: ראשית כל נחלק לו לרמ"ק ר' דוד בעל ס' אור זרוע עם ר' יצחק בעל ס' אור זרוע בהלכה, ואולי שנגה זו נכנסה רק בטעות בספר, או הרמ"ק טעה עצמו בשעת הכתיבה, שהרי ס' אור זרוע ושאר ספריו כוראי היו בידו⁽²⁾ אשר בהם מפורש שמו המלא של המחבר. ס' סודי

(1) בס' ישעיה כתוב ביתר אריכות: "... אבל בין מה שראיתי ושקבלתי מאי (איש אחד) כפי שהוא אומר שקבל מכשדי אחד".

(2) דבר זה ניכר כבר מסגנון דבריו הנזכרים. גם הביא בספריו את ס' אור זרוע (עין למעלה) ואת ס' מראות הצובאות, למשל בקצור פירושו לינוקא (בס' אור החמה לזהר ח"ג קע"ב ע"ב) ובפירושו לזהר שיר השירים (כ"ז ירושלם 74 4° דף 94a).

רוי' אר' אלעזר מגרמישא נחלף לו אול' עם מעשה בראשית ומעשה מרכבה לר' דוד, שענין אחד להם. שנית מתברר שהרמ"ק אינו מחשיב את ספריו ביותר. עד כמה שיש בהם מחדושי מחברם, ואפשר להבין יחסו זה שהרי דרך הרמ"ק בהבנת ס' הזהר רחוקה מאד מאד. מדרכו של בעל ס' הגבול: ושלשית ברור הוא שמסורה זו איננה אמיתית. אין כל ספק שר' דוד לא חבר אמו ס' התמונה, שהיה כבר לעיני ר' אברהם אבולעפיה ולעיני ר' יוסף גיקאטיליא, שמזכירים אותו הראשון בס' חיי העולם הבא (ו), והשני בפירושו לשיר השירים בכ"י פאריס 790 דף 83b ועוד. אמנם אין ספק שר' דוד ידע את הספר והושפע מאד ממנו, וקבל את תורת השמטות שלו.

נשאר עוד ס' לבנת הספיר שיצא ברפום קל. ס' בראשית בירושלם תרע"ג, ושם יחסוהו לר' דוד בן יהודה החסיד, וכבר פקפקו בדבר מרגוליות ומרמורשטין (2) ששניהם מסכימים לייחסו לר' יוסף אנג'לינו בעל ס' קופת הרובלין. כתבי הירידים לנו אינם מזכירים כל שם (מלבד האחד בארם צובא, והרב וורטהיימר העתיק הדברים הכתובים בראשו, וסגנונם מורה שאין בהם טמא). וכן כל המקובלים המרכיבים להבוא את הספר הזה, מביאים אותו בעולם שם מחברו. רק ר' בצלאל אשכנזי מביא לשון מאיזה ס' לבנת הספיר לר' דוד בן יהודה, ובצדק כבר שער מרמורשטין, שכוון אולי לספר אחר מר' דוד שהיה לו שם זה, ואיננו הספר הנדפס. ואולי כוון אל אותו הספר

(1) עיין יעלינק, Philosophie und Kabbala עם 43.

(2) מרגוליות ברשימת כה"י של הבריש מוזיאום III, 71—74 ומרמורשטין במאמרו הנזכר ע' 40. ועל דברי מרמורשטין יש להעיר איזה הערות: כ"י מינכן 40.8 (כוונתו ע' 408) מס' לבנת הספיר, לא היה ולא נברא: כ"י זה מכיל את ס' העיון שמזכירים בו את ס' עצם לבנת הספיר (שאינו לו כל שייכות לס' לבנת הספיר שלנו) ואגב אורחא באה כאן הערה מששוונשניידר על ספרנו. ר' חיים ויטאל ובנו ר' שמואל אמנם מביאים את הספר כמה פעמים, אבל בשום מקום אינם "מזהים" את מחברו עם בעל מראות הצומאות. הם מזכירים את שני הספרים יחד (בלי לדבר בכלל על מחבריהם) מפני ששניהם מכילים דרשות מן הזוהר שלא מצאו כלל או לא בצורה זאת בזהר הנדפס. ותו לא מירי, ודברי ס' "שרחו" ובנו הופעו כנראה על ידי ר' בצלאל אשכנזי, ליחס את הספרים לבעל ס' אור זרוע אינם מובנים שהרי אין בדבריהם זכר לא לס' אור זרוע ולא לבעליו. מצד אחר יש להוסיף לכתבי יד מס' לבנת הספיר את כ"י פארמא, די רוסקי 703, שלא הכירו עד היום את מחותו. ועוד חובה להודות על האמת ולהגיד שכה"י הנדפס ברשימת "אוצר כל חמדה" של מוכרי הספרים שוואגער את פרענקל, חוסיאטין תרס"ה הוא הוא כה"י שהיה קודם לכן בספריה בעיר פורין ונרשם באריכות ברשימתו של Peyron ע' 213—214, ומו"ס אלה כנראה מכרו גניבה ומי אמר להם מה תעשה. ובדואי אחרים נתנו את המכשלה הזאת תחת ידם. כידוע נשרפו הרכה כתבי יד בסורין בשנת תרס"ה, וכמה מן הנשארים נגנבו ולא אדע למי נמכר כתב היר הנגנב הזה והלואי ויצדיקו את מעשיהם לקיים דע ישראל לא יעשה עולה. והאמת תורה ריכה.

ובטעות ייחסו לר' דוד. הלשון המובא בשיטה מקובצת איננו בספר הנדפס וגם לא בחלק קל מ' ויקרא הנמצא בברוטיש מוויאום ובדקתיו. הסעתיק בכ"י ארם צובא לקח את שמו של ר' דוד בלי ספק מר' בצלאל אשכנזי. ואחריו מה שראיתי מספרו ר' דוד, גם אני מסכים עם החכמים הנזכרים ואומר שאין כל ספק כי לא ר' דוד חבר את מ' לבנת הספיר המפורסם. אמנם שניהם, בעל לבנת הספיר ור' דוד, מיסדים את דבריהם על הזהר אבל כסגנון שונה לגמרי: ר' דוד מתרגמו לעברית בשעה שבעל לבנת הספיר, לחיפך, כותב אפילו כמה וכמה מדברי עצמו בלשון הזהר! בעל לה"ם קורא את הזהר בשמות חלקיו: אדרא, מדרש הנעלם, מדרש רשב"י — שמות שאין להם זכר בכל ספרו ר' דוד. גם אין זכר בלה"ם לדרכו המיוחדת של ר' דוד בפירושו, לטרמינולוגיה שלו ולמליצותיו השגורות. ר' דוד נכד הרמב"ן בודאי לא היה מתלמידיו של ר' שם טוב ן' גאון, ובכל ספריו בכלל אין זכר לרשב"א ולבית מדרשו הקבלי, ובעל לה"ם היה מתלמידיו ר' שם טוב כפי עדותו בס' ויקרא. ואם נוכל להחליט, שלא ר' דוד חבר את מ' לה"ם, יש לשאול אם נכונה היא השערתם של החכמים הנזכרים על דבר ר' יוסף אנגלינו. ואני בדקתי את ספרו מ' קופת הרוכלין הנמצא באוכספורד, ובמאמר אחר אנסה לברר שאלה זו.

מגנזי בית הספרים

שלשה מכתבים משניאור זק"ש לרפאל קירכהיים

יו"ל מכת"י אשר בבית הספרים הלאומי

ע"י

בן ציון דינבורג

כאסף הכתבים מעזבונו של רפאל קירכהיים שנשמר בבית הספרים הלאומי (בירושלים נמצאים גם שלשה מכתבים של שניאור זק"ש משנות תר"ך — תרכ"א, שאני מפרסמם כאן. המכתבים האלה, דומני, יש להם חשיבות ידועה גם לתולדותיו של זק"ש וגם להבנת מצב הרוחות בין „מורח למערב" בימים ההם. שניאור זק"ש, אדם מופלא, חוקר בעל אינטואיציה מרעית מכריזה וחכם בעל הרגשה תמימה ועדינה, היה רומנטיקן בטובנה הנאה והמשוכה של המלה הזאת: „ומים ושנים היה מחיה מתים" ובמדה ידועה גם סבון את דרכה של היצירה הפיוטית העברית של גדולי משוררי דורו הוא (מאפו ומיכ"ל). זק"ש היה אחד מן הראשונים לגושרי גשרים בין המזרח והמערב שלנו, וכך ימיו לא פסק מחלום על מכתב עתי חדש, על „היונה אשר נשלח מדי חדש בחדשו בערך שתי מדות (באגן) ניר או"ה... על „היונה שתביא בפיה כל עניני ישראל וחכמתו", על „כנסת לישראל", „אשר לא יבואו בשעריה דברי רכות בעניני דת ואמונה".

כרם, החכם הסציון הזה שיצא להתאבק בעפר רגלי תלמידיו חכמים במערב הוטל עליו כל ימיו להתאבק בעד עמדה של כבוד בצבור החוקרים. — ובמכתבים האלה מביצה לנו הרגשת היותמות שהרגיש החכם ה„פליט" מן המזרח בעולם ה„גדולים" במערב...

ויש במכתבים האלה, כאמור, גם להבנת הדור. במדת-מה יש בפולמוס שבין שטיינשניידר וזק"ש תר לאותה התקפה שהקפו רוסט ושטיינשניידר את הספרות העברית במזרח (אללגעמ. צייט. ד. יודענט. 1817 גל. 33; אוצר נחמד, ח"ב, מכתב ה') ולתשובתו החריפה של דן גבריאלי (יל"ג), שב, רבני שלום ואקת" (המניד שנה ב' גל. י"ג); וחשוה שם גל. ל"ד-ל"ז ב, קול מארץ רוסיא" הכריזו מלחמה על חכמי המערב הרוצים „החיות את הספרים המתים" ומטיתים את העברית ההיה, מלחמה שנמשכה אח"כ בתקיפות ובכשרון ע"י סמואלנסקי כה, שחר".

I.

Paris 26 März 1860

בה"י

התקננו על רוב שלום וטוב, ידידי הנכבד רבי רפאל קירכהיים היוזם החכם השלם החוקר היקר, דוכר צחות ובר לבב וטהר רוח, אתה וכל אשר לך! ירידנו הרב החכם הגדול הריד משולם עהרליך (ניו) היטב עמדי לשלח לי לזמנה באנרתו אלי את תלונתך עלי כי לא שלחתי לך עד היום כתבי ירידנו הרב החכם הסופלג מ"ה ססן⁽²⁾ טוב לישראל. ידעתי ידידי ידעתי כי אני בעיניך כמתעתק, ואולם שמע נא, ידידי; אמנם אותותי אלה יעידון יגידון לך כי עודני חי ב"ה, אבל באמת חיי אינם חיים. אנרתך האחרונה באה אלי בימי בכי אבלי על בן יקר נעים ונחמד בני השני בן שמונה שנה אורי הנצבית, אשר כבה ה' אורי זה בטרם יעלו בני ישראל את הנרות טרם ימי חנוכה עברו. על אבל בני זה ארד ביגון שאולת, כי שמעתי לרברי רופא אליל אשר אמר לרפוא את שכרי הגדול כים על נקלת, באמרו אין דבר, אך חלי הוא וישאנו, ולא עשה לו מאומה לתת לו סמים לטרפא, ואני בסכלותי לא נפקחו עיני לראות, כי יחוק חליו, אך היה לחציל אם היה נותן לו הרופא בעתו עלהו לתרופה, והנחתיו לסות בלי עשות מאומה להעלות לו ארוכה. הה הרופא הרגנו באמרי פיו, ואנכר כליותי יסרוני ולמעצבה ישכבוני, אינני באנחתי ומנוחה לא אמצא יומם וגם בלילה לא ישכב לבי, כי לבי נוקפי ויאמר לי תסיר: אתה תסיתה את הילד! אהה רוצח אני בעיני כאלו אנכי סתתיו וילד הרגתי לפצעו ולחבורתי, פצע וחבורה לא יזורו לא יחוששו ולא ירוככו עד אשר אשוב אליו! — אוי ואבוי לי ירידי כי בחר ה' מחנק נפשו, הסיתו בהקשה שבמיתות סיתת אסכרה! — אוי ואבוי לי בעצם היום אשר לפני שנה הבאתיו אלי מברלין בעצם היום הזה הובלתיו לקברות... כל צרה לא תבוא אליך ידידי וכל נגע לא יקרב באהלך. — וסאו מת עלי הילד הכביד ה' אכפו עלי כי גם הפליטה המעטה הנשארת לי בחסלת ה' עלי, אשתי ושלשת ילדי, חולים כפעם בפעם, וגם אנכי שכבתי על ערש דוי, ויר הסרה השחורה חזקה וכבדה עלי מאד, והילדים הטעמים ילדי תבונות אשר אוליד עוד רק בעוצב אוליד... בטרם בא הסות בחלוני מסרתי לבית הדפוס קונטרס גדול. אמרתי בקרב שבועות יחיה פעלי זה ויראה אור, ואמרתי לשלוח אל כבודך הקונטרס הזה בלזית מאמרי הנדפסים ובצרוף כתבי

(1) ר' משולם עהרליך (תקע"ח — תרכ"א), מחבר הספר "חקרי מלים ושפת קדש"

(תרכ"ה. פאריס) יליד לובלין וחושב פאריש.

(2) ר' פנחס מנחם היילפרין (סופי חיבות — סימן), סופר חריף מסתנגדי הריפורמציה

(תקס"א — תרכ"ג) — מחבר הספרים "חשובות באנשי און" (פפדים תרי"ה) וגאבן בוחין (שם).

(תרי"ו). היילפרין היה מירדיו של קירכהיים, וכעזבונו של האחרון נשארו כמה וכמה סכתבים ממנו.

ידידנו הנ"ל, אך מסכת האמון הנורא הזה אשר קרני, נשבתה המלאכה עד כה, ואקוה כי תכל המלאכה אחרי ימי החג הבע"ל.

אמנם בגוף הענין המדובר לא אכתיד תחת לשוני כי נבוכ הייתי מאד מאד באו אלי דבררך הראשונים, אם לשלוח לך כתבי ידידנו הנ"ל ואם לא. וזה משני טעמים: האחד, הנה התנית ידידי באגרתך הראשונה אלי (ואם לא בתנאי ראובן וגר) לאמר: כי אך בזאת תאות להשתתף בהוצאת כתבי ידידנו הנ"ל לאור, בהמל' מידך כל מאמר אשר לו ערלה לפי מחשבתך, באמרך כי ידידנו יחמא בשמים ולא עלתה לו כפרה מבורך. ראשונה חכמים עליו על חמא שחמא לפנינו בלשון, כי יאריך ברברי מליצות וצחות באין תועלת, כי אין המליצה דרושה לחפץ החכמה. וזאת שנית ירכה לדבר דברו שנינה והלצות ויקלל קללות נמרצות את החכם שד"ל כי יקח מסנו את נקמת הראביע והרמב"ם וכו'. אבל מה אעשה? ידידי! מה אעשה וידידי הנ"ל אמר לי לא פעם אחת ולא שתיים: „גורתי מאד מפני ידידנו החכם היקר קירכהיים כל יסיר מסכתו כל דבר אשר לא טוב בעיניו. ואחרי אשר חפץ ידידנו זה קדוש הוא בעיני, ע"כ, אם אשלח לכתבך את כתביו, הנני מוכרח להשביעך בשמו כשם שהיו משביעים את הכהנים הגדולים לבית צדוק כשהיו נכנסים לעבודת יוה"כ: כל תשנה דבר! — ובדערי זאת נוראות נפלאתי עליך, ידידי, איך חשבת למשפט, כי יש לשנות בדבריו וזלתינו? הן חשבנו כי חלף עבר, הלך בתוהו ויאבד עולם של תוהו וימי החשך וימי תרח בהגיע שנת תר"ח (2) ויבוא המורנו עולם התקון, עולם שכלו יובל, עולם שבו יקרא דרור לכל טעלות רוחנו, עולם שבו נתנה חופשה לכל סופר המונה וסופר כל הטאות בני הדור ויבוא במשפט גם על כל נעלם, הנסתרות והנגלות להם לדון עליהם; הלא מחברי הדור לא ישאו פנים לכל, בסליים ותקלם ורוזנים משחק להם; על שרשי משיכי טעם היועצים היושבים ראשונה במלכות ותחקו ועל דרכיהם יגיהו אור, גם להם יאמרו: בואו חשבון, בוא ונחשבה דרכיהם; אין מחשבה ואין עצה ואין תבונה ואין מעשה ואין מפעל אשר אין להם חשבון ומשפט כשער בת דכים; וכל סופר וספר הלא יעברון תחת שבת הבקורת אשר בידי כותבי ידיו יום, מנידי חדשות לבקרים או בין הערבים או מודיעים לחדשות מאשר יבואו בעיני מדינה ותורה ומדע, ומאז שמעתי את קולך הערב וחשבותי דרכיך חשבתיך ג"כ לצפור דרור הנותן זמירות כאשר אנתה נפשו ולא יענה בקול אחרים ועל מוצא פי זולתו לא יתיר; ומדוע לא אתן רשות לידידנו זה לכתוב ככל העולה על רוחו על שד"ל ולהגיד את כל לבו אודותיו? ואיך באה היום לכלוא את רוח ידידנו הנ"ל?!! הלא

(1) ר' פנחס מנחם היילפרין.

(2) המהפכה של שנת 1848 (תר"ח).

אתה נותן יד בזה לאלה האנשים הפושעים בכבוד האדם אשר חפשי ונלד, אלה האנשים, אשר כי יראי כנות הרוח על נביאי דורנו גם בימינו עוד יצעקו לאדוניהם ויאמרו לו: „כלאם!“ — ולשוא שמחנו איפוא כי לוקח מידי הצינוורים, אשר קרע! קרע! וקראו תמיד, כי לוקח מידם תער השכירה תער הספר אשר יקרעו בו מהסגלות והספרים את כל אשר לא יטב בעיניהם. — וכבר אני שומע קול דמי אחיך צועקים אליך מן האדמה. צועקים נקבת דמם השפוך חנם בשנת תר"ח! — כלך מדרך זה ידידי וקירי! אל תלך בדרך האנשים אשר ושימו בסד רגלי שכל הסופרים ועיתים לנחוששים ונשוש, לא מהם אתה. ולא מהמונם! חלילה לך חלילה! — הן אמנם גם בעיני לא יתכנו כל דרכי ידירנו, גם אני נעלה נפשי בלהג דברים הרבה, גם אני כחלה נפשי בדברי חירוף וגידוף; אפס כי ידירנו זה אוסר, כי המכין בטוב מליצותיו ויורד לסוף דעתו יראה כי גם הם לא דברים רקים הם, לא רק דברי מליצה בלבד כי אם חכמות רבות; ואולי האמת אתו; ועל שד"ל הוא אוסר: כמשפטו וקשה לו. על חטא שחטא בזלזול הורים ומורים, וזלזול בכבודו גם הוא; ומאי הוית דרסיה שד"ל סומקא טפי מרם הראב"ע והרמב"ם וכו'! —

ובכלל מיום עמדו על דעתו, כל ישעיו וכל חפציו, ידידי, כי יתראו לעינינו הסופרים והמחברים בכל תכונות נפשיהם הסיוחיות להם ויגלה לפנינו כל כבודם פניהם; וזה הוא, אם יתנבאו בסגנונם ולשונם אשר אך להם למה ומתת ה' זור לא יעבור בחוכם. ולא נכחד ממך מאמר הצרפתי: *Le style est tout l'homme*. כי זה: כל האדם הוא הסגנון. — וכבר אטרו חכמינו: אין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. — רק האיש המוציא מכתב-עתי לאור, רק הוא יכול לדחות בשתי ידים דברים הנשלחים לו אשר לא ישרו בעיניו, או להעביר בקולמסו עליהם ברשיון המחברים, כי אחריות סופרים עליו. — אבל מה לך ידידי לעשות כזאת? הלא אינך ערב בדברי ידירנו ושטך לא וקרא על כתביו; הלא רק אחת שאל מאתך כי תטיב להסגיר את דבריו אל המדפים ולהגות טעותי הדפוס אם תחפון נפשך לעשות לו החסד הזה, אבל לא יבקש מידך כי תגיה כל טעות סופר או זדוניו. ואם כבר ממך הדבר לתקן טעותי הדפוס הנני הנני אני לעשות זאת בלב שלום ונפש חפצה בכל עת אם יאבה המדפים לשלח עליהההגה אלה. הנה הגרתי לך את מחשבותי בזה בלב טהור ורוח נכון, ולדבר הזה תסלח לי אדוני, כי לא נשאתי פניך בזה, כי אין משא פנים בדברים כאלה. —

הטעם השני אשר הניא אותי עד הנה משלוח לך כתבי ידירנו זה, הוא, מאשר מאז נסע מזה ידירנו לארץ החרשה אין אתי יודע עד מה ממנו, ונפשי עלי תחאבל מאד ע"ז, ה' יודע מה היה לו! כי גם ידירנו עהרליך היו לא הוריעני עוד דבר על אדותיו רק כי בראשית בואו שם חלה מאד. לכן הדלתי

מדאוג על כתביו ודואג אני עליו. השם יודע אם עודנו חי? השלום לו? יתן ה' אשר פחד פחדתי לא יבוא לי. וכבר כתבתי לבעל המגיד ודרשתי מאתו כי יבקש את שלום אחינו זה וידרוש ויחקור על אדותיו, מיד משכיל מרומיא אשר הלך אתו עמו לשם ידרשנו. וזה אשר הגיד לי המגיד באגרתו אלי מיום ד שבט דנא: מן ווידאווערנו) (הוא האיש אשר הלך עם ידירנו לשם ואשר נתקבל לרב בפחילאדעלפוא) קבלתי מכתב עת בואו לשם וכתב שבבית החכם ר' פנחס היילפרון הי"ו הוא יושב לכן לשוא פחדת פחד כי שלום לו ח"ל, וכאשר אכתוב ל"וידאווער אדרוש בשמך על החכם היילפערין. אפם מן הוא והלאה לא הגיד לי המגיד דבר על דבר ידירנו זה. לכן אני שב ומפחד כל היום וחרד על שלומי וטובי כבתחלה, אשר על כן ידירי יקירי כמוך כמוני לא אדע מה לעשות עם כתבי ידירנו עד בוא דברו אלי או אל ידירנו עהרליך או אליך. נו סה בצע לפזר הבצע על התחלת כתביו אם לא ישלח חלילה יתום? כי אמר לי לפני נסעו מזה כי ישלח לי בקרוב את הנשאר אל תחת ידו. ואולי לשוא פחדתי פחד (כן יתן ה') וכבר נחם ידירנו מהרפס את כתביו, לכן לא נוכל לעשות מאומה עד בוא דברו אלינו. לכן עצתי כי יהי מונח כמוני בידך עד אשר יכתוב אלינו, ונשב ולא נעשה מאומה בהרפס כתביו עד חקת החיאה. ואנכי גמרתיו בלבבי להסגיר את כתביו אל ידי ידירי נעוריו הוא זה ידירנו עהרליך יחי' לב' יהיו אחיותם עלי. —ועם זה תמו היום דברי אוהבך וידיך מלב ונפש ומכבדך ומקירך בערךך וכיקרך אני אני הנכאב ונענה ונאנח ומתמוגג ביגוני שניאור זק"ש.

אולי ידעת אולי שמעת ידירי דבר מה מידידנו היקר ר"ש אפענהיים הי"ו משלומי וטובי, הודיעני נא אם תאכה עוד לכברני בשורות שחיים. ומה שלום ידירנו החכם יאָסמט נ"י? מלח לי ידירי על רוע הכתב ועל כי לא סררים לו, ראה אך ללכבו! —

II.

ב"ה פה פאריו שושן פורים שנת א"ך טוב לישראל לפ"ק.
לכבוד ידירי חביבי מאז החכם המופלא והמופלג החוקר המהולל וכי' וכו' מו"ה רפאל קורכתיים נ"י הי"ו שלום וברכה והצלחה לו ולכל אשר לו לעולם!
אדוני וידירי הנכבד והיקר! אם אמנם ירי כבדה לכתוב אף לבחירי מאחבי, היחידים השרידים כמוך וקירי, בכל זאת לא שכחתיך חלילה ולנצח לא אשכח כל טובותיך עמדי מלפנים, הרבה ימים ושנים, עד בואי הלום. ואם

(1) ח"ג ווידאווער, סופרו של המגיד באמריקה.

תודתי איננה מתמרת ועולתי) אבל על מזבח לבי שם אזכר לך תמיד זכורי תודה ושם תוקד לעולם אש אחת אלך. באמת נחיתתי בעוני עצל נורא מאד! מחלה קזה אנושה היא, אנא תגור לי על מחלה זאת, אבל כבודי לא תקח על הדבר הזה, ותחי מחלתי זאת כפרתי. גם היום לא אכתוב לך הרבה, כי לבי כל עמי, מידדנו החכם אשכנזי נ"י תשמע, כי גם פה לא יורו שושנים לרגלי, אך פה הנני מתעשר, ואין כלל—ואולי ירביון עוד דאגתי פה מראגתי בברלין, אך התחפשו יגוני ולבשו בגדים אחרים... אמנם לא אובה להתארך מעוניי, כי טוב לי כי הנני פה עני נכבד מתרמה לעשיר תחת אשר התאמת על ידי ברלין המקרא: וחכמת המסכן בזויה.—

אחלה את פניך כי תקבל באהבה את כל אשר שלחתי לך ע"י ידידנו הנ"ל, ואל נא תחשוב את דברי הקיקיון לדברי מליצה בלבד, אנא קרא נא את כל הדברים הכתובים שם פעמים ושלש וחמצא, כי היום עת לדבר כל הדברים הנאמרים שם באמת וצדק. ואם תאבה להודיע ענין הקיקיון באיזה מסכתבי העתים מה טוב, ואם תאבה עוד בטובך להתנהג עמדי שלא משורה הדיון לאסוף איזה חתומים על היונה אם רב ואם מעט, נצח אורך ע"י. — הודיעני נא מה ברעתך לעשות עם כתבי ידידנו היילפרין יחי' אשר מאז נסע מזה לא שמעתי ממנו דבר. — על השמועה כי ידידנו החכם יאָסט ע"ה שבק חיים לכל חי) לבשתי חרדות, וכמעט לא האמנתי לשמועה הרעה הזאת עד אשר קראתי במכתבי העתים. וברוך אתה לה' כי הספדת אותו כהלכה ביודען-צייטונג¹! — ועתה אחלה את פניך הנה שאל ממני החכם יאָסט ז"ל שלשה ספרים לצורך ספרו, קורות בית יהודה וכתותיו² (והם; א') ספר כתב יד טכונה, ואבוא היום אל העין" מאחד סבכלי הש"ן, השני ס' תניא או לקוטי אמרים (סרכ החסידים ר' שניאור זלמן לידוער) הרפסה חדשה בק"ב, השלישי מתלמידי בעל התניא הזה, ס' קטן אבל עכ מאד נרפס ברוסיה וטכונה: שער היחוד והאמונה³ והספרים האלה נצרכים לי כמאד מאד, ואקוה כי תאמין לי על דברתי ועל שבועתי בחיי ראשי! כי שלי הם, ע"כ אחלה את פניך, כי תשתדל נא בטובך להשיג הספרים האלה, כי מה יסכן לידידנו המנוח החכם המפורסם זצ"ל אם יסכרו ספרי אלה בון ספריו?

(1) אחרי הסלה, ועולתי היתה כתובה עוד אחת ונמחקה ע"י הכותב.

(2) משנת תרפ"ז היה שניאור זק"ש מורה בכיתו של יוסף גינצבורג (אביו של הברון הורץ) ויסד, כידוע, את הספריה המפורסמת של הברון גינצבורג. לפני זה ישב זק"ש בברלין וקיים את תורתו מרוב עוני.

(3) סת בפרנקפורט ב 20 לנובמבר 1860.

(4) במכתבו מפרנקפורט באללגעט. צייט. ד. יודענט. 1860 גל. 49 עמ' 724-725.

(5) ספרו האחרון של יוסט: (1857-1859) Geschichte d. Judent. u. seiner Sekten.

(6) יותר נכון: ש ע ר י היחוד והאמונה לר' אהרן הלוי מספארוטילי; נדפס בשקלוב.

עוד אחלה את פניך, הנה ראיתי פעם באחד מפלי הארבענו כי ראה דוקים בבית החכם כרמולי בין שאר שירים מ' שלמה בן גבירול גם שיר על הגזרות שהיו בזמנו, אם תוכל ידידי להעתיק בעצם ידך השיר הזה מתוך הכ"י אשר בירי החכם כרמולי נ"י ולשלחו לי לא אשכח תסדך זה לנצח, כי אם אמת הדבר שחבר רשכ"ג שיר על הגזרות אז יש לי בזה חקירה יקרה ב"ה בדבר תולדות רשכ"ג — — — ונחוצי לי מאד לדעת הדבר הזה.

אולי ידידי יקירי תוכל להתאמץ בדבר להיטיב לי ולהשתדל בעבורי כי תשיג ירי להדפיס בול את היונה (ההידה לבוא א"ה, אם תשיג ירי די חתומים עליה). — ועל הכל אחת שאלי מאתך אותה אבקש מכבודך מסעסקי לבכי להודיעני נא מה שלום יורדנו הנגיד השלם וכו' מטיב ואיש חסדי ר' שמעון בר"ג אפענהיים, כי שאלתי לאוהבי בברלין ואין מגיד לי, ולא ידעתי מה היה לו, השלום לו? העודנו חי? אנא הודיעני נא דבר ברור. — חלק נא את המדועה „בן יונה" בין מכירך וסודעך, אולי יועיל לי זה, כי יקפצו חותמים על היונה. — תמחתי עליך ידידי היקר והנכבד, כי בהודיעך במכתב עתי של בלאך (2) טיב החלוצי החמשי אמרת שכמדומה בדרך ההערה על דבר מדרש הזהר לרות בגנות התלמוד בבלי העיר כבר שניאור זק"ש באחד המקומות, והיתה שכחה לפני כסא כבודך דברי עצמך במכתב ההוא עצמו הודעת לפני שנים מחברת אחת מסי' ישרון של קאבאק (3) ששם בא מאמרי בענין זה, ואתה במובך הללת אז את מאמרי זה על דבר ההערה ההוא. — ואעירך כי באוצר נחמד חלק ג' הדפים הרב מרמורה דבר אשר נדפס כבר ברומא זה עשרים שנה או יותר (4), והוא מרמורה ושר"ל ושמייגשניידר כלם לא ידעו זאת וסברו שלא נדפס מעולם, ויש לי דברים בזה, ולא אוכל להאריך עוד, וה' יאריך לשלוםך ושלום כל אשר לך וביחוד את שלום בנך היקר הנעים והנחמד הי"ו כנפשך שבעך וכנפש ידורך ואוהבך מלב ונפש ומכבדך ומוקירך כערךך הרם הכותב בחפזון רב ובלי סדרים

שניאור זק"ש

באחד ממכתבי היותי בעיניך כמתעתע ידידי על חצי בויגען ורבע מדברי אשר הבואה לך זוגתי תחי' מברלין, כי לא מצאת להם ראש וסוף לפי דברך.

(1) עוד בשנת תרי"א כשהוציא זק"ש בברלין את „היונה או כנסת ישראל" חשב שהמחברת שהוציא אינה אלא ראשונה למכתב עתי. כולל כל הגוגע לחכמת ישראל. בשנת תר"ך נסה זק"ש שוב להוציא מחשבתו זאת לפעולות, והודיע על ירי „קקיון יונה" על חתימת מוקדמת.

(2) יולין בלוק, המו"ל של L'Univers Israélite

(3) ישרון חוב' ג'.

(4) הדברים מוסבים על מאמרי של מרמורה שם באוצר נחמד ג' עמ' 153—167.

דע יודידי כי הם ראש וסוף התחיה הראשונה, דוק ותשכת. ואולי כבר הודעתוך זאת ולא אדע. אם תדקדק בחלק השני מספרו של מונק על אדות גבירול או אז תמצא כי הרבה לקח גם מחברת השניה מתחיה סבלי הזכיר שמי על הדברים, ורק במקומות כעט מזעיר אמר דבר בשם אומנם.

III.

כ"ה פאריש יום א' ה' אלול עתה ארכ"ת בת עמי לפ"ק.

כבוד אדוני הנכבד והיקר ויריד לבי ונפשי חכם וחוקר אמתי ואיש אמת בכל לבבו ונפשו ובעל מדות תרומיות כמו"ה רפאל קרדנהיים גי' היו' אך שלום אך טוב אך ברכה לו ולכל אשר לו כל הימים !

צדקת יודידי צדקת כי מכל הלי"ט מלאכות איננה חשובה בעיני למלאכה כבודה רק מלאכת הכתיבה. אינני עצל יקירי לדרוש ולחקור כל היום ובלילה לא שכב לבי, ועיני תכחינה וליחן תגוס, כאשר אהגה יומם ולילה בספרים עתיקים כתבים ממושטשים, ומדי יום ביומו אמצא חדשות ולילה לילה יחויני דעת נצורות, אבל ידי כבדים לכתוב מחשבותי על ספר, ואף כי לכתוב אגרות ליודידי מאהבי, ואתה בראשם! — בכל זאת יומם ולילה הגות לבי כך אהבה ידירות וכבוד רב, כראוי לך. האצטגנים אמרו כי מול שבתאי מסונה על יום השבת והעצלות וכי הוא מול ישראל, על כן היהודים עצלים חמה, ואוהבים את הכנותה ואת השבת, ואנכי הנני אני איש יהודי שביהודים, על כן לי שבת שבתון — לא לחנם נבראו הכתב והמכתב בערב שבת בין השמשות, קרוב להתחלת העצלות. — בכל זאת יכבדני החוצב אבני 20 אשר יכאיב כל חלק טובה אשר לי כאבני אבני גיר מנופצות ויאמר כלבו כי המזכיר יהי לי למזכיר עון, וכבדני ויקרא אותי בשם: „שריוב ועעליג" ויחרפני ויגדפני לחנם

(1) המאסף שהוציא זק"ש בברלין; המחברת הראשונה הופיעה בשנת תר"י והשניה

בשנת תר"ז.

(2) החכם משה שטיינשניידר. והכונה היא להערותו האירונית של שטיינשניידר (כהמזכיר שנה ד' 1861, עמ' 7-6) על מחברתו של זק"ש קקיון יונה. שטיינשניידר מלגלג על ההודעה השניה (כן יונה) על הופעת המאסף (הירחון) „היונה". אחרי שההודעה הראשונה (קקיון יונה) היתה בינתיים למחברת והוצאה למכירה וגהובאה לשוק ע"י זק"ש; אנב הוא סתפלא שימי שהותו הרבים של המחבר בפאריש לא העמידו אותו על דרכי העבודה שנמערב וגמקום לנצל כהוגן את הספריה שם הוא סתפסק במודעות וגבדרך הכתיבה הרגילה במרח: „באין תכנית ובאין מטרה ולתכל הדברים ביריעות-המשפחה וכו'.

ועל לא דבר, יען ננעתי מעם בעורי, ואמרתי עליו בקונטרס הקיקיון (עמוד כ"ה בהקדמה למטהו): ויש חכמים חמוסים וכו'. והנה לא נשאתי את שמו שם על שפתי, רק ורמזון מלי עליו, כי אמרתי ללכת בדרכי הרמכים ז"ל להזכיר בשם רק את המהולל ממני ולא את אשר אננה דבריו, והוא פער פיו עלי לבלי חוק, והתמרמר עלי ומעשהו כמעשה כלב שומה. באמת צדקה נפשו, כי לכה הסכלתי עשה למנותו בין הראשון והשלישי שבארבעה בנים, כי לא את ראשונים הוא ולא שם לו בשלשה רק זה מקומו הנכון לו אצל הכן השני — אותי וקרא בתאר: „שרויב ועעליג" וידי משה כבדים לכתוב? אשר על כן הוא כבדלין ומצודתו פרושה בבומכויג), ויעשה לו פומכי, כי וידי כבדים לכתוב על כן ימלא כל מקום קיא צואה בכתביו הרבים המלאים ציונים אלמים ודברים מתיים, וכל היום מלא פיהו אלה וקללה, חכם בעיניו זה מכל אדם, נחשב בלבו לאלהים שופט בקרב הארץ, הדין יחידיו לכל באי שערי חכמת ישראל! על כן יחרף ויגדף את הכל, ויקרא מלחמה על כל אשר לא יכתת תחת רגליו, והיה בעיניו כצדיק כרשע, וכמה חלול השם גרם בחירופיו וגידופיו את ירדנו יאָמט ע"ה ואת פליפסון בערך מלין אשר לו מספרי המדקדקים המיועד ביחוד למקרא חכמי הנוצרים! — ובכל זאת מענתיו) איננו מענה רק בעיניו, השכחת שטיין (שטיינשניידר) השכחת כי אתה משה רבינו! אשר תורנו נפלאות מתורת המזכיר איכה נבזה את כל זולתינו ונפשוט את כבודם מעליהם. הוא אומר על קונטרס הקיקיון: „צו מארקטע ברינגען!" הראית ירדיו כי נעשרתי ונתברכתי מתבואות מחברותי? כרם היה לשניאור והביא בפריו אלף כסף? — ב"ה עוד ממושכן הכרם התשיעי!) כבדלין אצל הסדפים עד היום. וגם יתר מחברותי עוד מונחות בקרן זווית עד אשר יעלה רקב כם ועש יאכלם, מלכוד אשר אחונן מתנת חנם לחכמים וסופרים אין דורש ואין מבקש אותם, האלף לך חוצגראכנים ומאתים לך! כי לא ילך האיש הזה פסועה גסה וקמנה ולא יכתוב שורותים מבלי שיקבל פרס עליהם, לא ידרוש דבר מבלי שיקבל שכר על הדרישה, ועלי ואמר: „צו מארקט ברינגען!" — אעזבה מעלי שיחי ואעזבה את האיש טמא שפתים הזה ואשזובה אליך, אישי הראשון! האהוב והחביב! אך גם זה לא אוכל לחדר תחת לשוני, כי המעשים אשר יעשו עמדי כמה חכמים, כי יגנבו ממני דים

(1) זק"ש העיר שם על דבריו של שטיינשניידר (בהקדמה 46 עמ' XIV של הוצאת צואת ר"י אבן תבון).

(2) רמז לאוסף המשלים „משל ומליצה" שסודר ע"פ בהצעתו, ובהוצאותיו של דוד ששון מבומבוי ע"י שטיינשניידר שהופיע אז (בשנת תר"ך) בבדלין, בתור ספר למוד לנערי ישראל במזרח, והשוה אגרות יל"ג ח"א ג' 114-115 (במכתבו להרכבי).

(3) הערתו של זק"ש בקיקיון יונה על דבריו של שטיינשניידר.

(4) כרם חמר התשיעי שהופיע עוד בשנת תרפ"ו.

ויכתבו לעזות בלעז את הדברים אשר דברתי בלח"ק ואת שמי לא זכירו או
 כי יעלימו עיניהם ממני וממחבורתי, גם כל זה תגרום לי התרשלות ועצלות,
 כי למו אני עמל? ידידי, כרם אמע ואחרים יחללוהו ועוד יחללו את שמו,
 וראה נא גם ראה אבי! ראה מה עשה לי גם נרעץ בחלק ששי מספרו קורות
 היהודים, ושפוט אם יקום בי עוד רוח לכתוב דבר בחכמת ישראל? — ראה
 כי לא הזכיר דבר בשמי בענין גבירול, כאלו לא החייתי שתי תחיות ועוד,
 כאשר עשה מרעהו יואל⁽¹⁾ (ועליו יאמר: בעד החלונות יבואו כגנב, יואל)
 וכמוהם כפרעה גיגור — ראה כי לקח ממני מתחיתי השנית דבר ר' יונה בן
 גאנח ויחוסו עם גבירול, מימי שתי ושמי לא יזכיר! ראה איך יסמא את
 העינים בדבר ס' הנמצא המיוחס להרמב"ם⁽²⁾ אשר הוריתי למדי, כי טעות הוא,
 בכרם השמיני, וכמכתב עתי ישרון של קאבאק⁽³⁾ וגרעץ עושה עצמו כאלו
 לא ידע מכל זה דבר מאומה, ועוד יעטוף עצמו במעיל העלם וידעה, ואומר כי
 לא ראה איש את ס' הנמצא נרפס עד היום⁽⁴⁾, רק הוא קבור בעקרי הספרים,
 ואעפ"י שנרפס שלש פעמים, היינו דפוס ישן בס' אמרות מהורות, בארבעה
 ובבן גרני. ראה אשר לקח ממני בדבר רב האו ובכל זאת יהפך לעננה משפט
 צדקי בעיניו בתחיה הראשונה. ובכל זאת מצח אשה זונה לו לקרוא אותו
 במכתבו על ידיך: "ידיד נפשי" ואת ספרי קורא, "ספרים יקרים" ומשפטי פי
 יבקש לשמוע על חלק הששי מחבורו הנ"ל, ועוד יכתוב אלי: איך נעשה, וזיא
 זיא וויססען, דען אינגיגסטען אנטהייל אן איהנען, מה צדקי דבריו האחרונים
 ומה נאמנו כי באמת הוא לוקח ממני החלק הפנימי שלי, חלקי בשרה חכמת
 ישרון חלקי אמרה נפשי — ועוד יבקש ממני טובה להשאלהו כ"י מאידות
 עינים לר"י דמן עכו וספר של ר' ש"ט גאון, והנני נאות לו בזה בכל
 זאת והנני שולח לו שני הספרים כ"י האלה בכרך אחד על מנת שיוחזרו לי אחרי
 תום משך שלשה חרשים אותם אני שולח לך ע"י המוכיז עם הקיקיון ובן יונה
 אשר תיטיב נא להמציאם לו ע"י איזה הודמנות, וידע כי חכ"י הזה איננו שייך
 להנכיר הירץ ג"ב⁽⁵⁾ נ"י ולמעה"ש ששייב לי חכ"י למועד המוגבל, כי גם אני
 צריך לו. —

והנני נותן לך רשות יקירי, להרפס את ספר עלילות דברים באוצר
 נחמד, למעןך אעשה זאת ולא למען בלומענפעלד אשר נתן את שד"ר לבנות את

(1) החוקר המפורסם עמנואל יואל; והכונה היא למחקרו על גבירול (בקרית על
 ספרו של מונק) שנתפרסם ב-MGWJ בשנות 1857-1859.

(2) כרם חסר ח' עמ' 23-34.

(3) ישרון, חוברת ג' במאמר "דברים עתיקים", עמ' 87, 94.

(4) גרץ, ח"ו עמ' 429.

(5) הירץ גינצבורג.

נפשי באוצרו, ואף כי גם שטיינשניידר בקש אז ממנו אז שלא יעשה זאת, מעולם לא כבדנו בלומענפעלד לקרוא אותי לעבודת הקודש, כאלו אין לאל ידי גם אני להביא סגולות אל בית אוצרו, ולא כבדני באוצרותיו לשלחם לי מתנה ובכסף מלא קניתי שלש מחברותיו. הכי עדיפות דברים אינו שיוך ג"כ לר' הירץ הנ"ל, ותאמר כי מידי היתה דך זאת, אך בתנאי שישלח לי המחברת הרבועית שיודפס בו חס' עדיפות דברים הזה! — וכבר הפצתי לשלוח לו דברים על ידיך לאוצרו הרבועי פיוטים יקרים מר' יצחק ב"ר יוסף אשר מצאתי גם אני כמור-טירה (אך אחרים) וכן ס' השגות על ס' כתב תמים שהדפסתו, וס' השגות חזה לפני בכ"י מאשר קניתי מחדש מאשכנזי⁽²⁾ למען הגביר ר' הירץ הנ"ל, והמשיג אומר שבולדותו שמע קוראים לגנאי את חס', "כתב תמים", "כתב טמא". ושם מחברת ההשגות היא ס', "כח היחוד דרך החיים" והיא בתכנית אגרת ארוכה ערוכה מאת ר' מנחם אולפה לתשובה על שאלת ר' אברהם קלוזנעלה בזה. ועוד ענינים אחרים הפצתי לשלוח לו על ידי כבודך, אך מה בצע כי אעשה זאת? כבר הערותיך וקרי כי ס' שער השמים לר' יעקב בן ששת שהדפיס החכם מרדכי מרטארה באוצר נחמד חוברת שלישית מתוך כ"צ) הוא נדפס כבר בשנת תקנ"ח ברוסיה בכרך הנקרא, "לקוטים מרב הארץ נאון" ע"י ר' גבריאל מווארשא, אפס הקונטרס הזה שער השמים לא נקרא שם בשם זה אך הוא מוסב שם "לקוטי שם טוב" ועוד כתוב על גבו שם: חרוזים נאים כולל כמה מצות עשה ול"ת בעשרת הדברות" ופעמים עפ"י הסוד ותוכחת מוסר וכמה, "עניני תפלה". אפס כי מקומו בנדפס שם אחר קונטרסים אחר ששמו שער השמים, ונראה באמת שמעיה המרשים בנדפס, ומאשר מצא בכתובים קונטרסים שונים בידו, ערבבם גם הוא, ויכתיר את יעקב בן ששת בכתר שם טוב ופתח שער השמים לאחר, והאמת כי יעקב (בן ששת) אמר: אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים. ודע, וידור, כי גם זה שבנדפס בס' הליקוטים שלפני זה הנדפס עתה באוצר נחמד, שניהם משובשים וחסרים, ואמנם כי רבות יש לתקן מזה לזה, מה שחסר באחר נשלם בשני, וכן יש לתקן השגאות וגם יש חסרון להחמנות ע"י כ"י ס' מאירת עינים לר"י דמן עכו, כי חלק מקונטרסים שער השמים הזה הכניס ר"י דמן עכו בספרו להסתייע בו נגד המתפלספים, והוא קורא את הדברים על שם אומרו ר"י בן ששת, אך לא יקרא בשם את המחברת. ס' לקוטי רב הארץ היקר במציאות קניתי זה איזה שנים והשאלתיו לפני לידיו החכם הרב המגיד מחר"א יעלצינקע נ"י וכן להחכם רמשי"ש, והיה בירי ר"מ שטיינשניידר

(1) נדפס באוצר נחמד ר' עמ' 179 והלאה.

(2) ר' אליעזר אשכנזי מתוניס, מי שהוציא את "דברי חכמים" (תר"ה) ו"טעם וקנים" (תר"ד).

(3) אוצר נחמד ג' עמ' 99-54.

ימים רבים, ובכל זה לא עמד על זה ועודנו סובר בהמזכיר כי לא נדפס הקונטרס הזה עוד! — והנה אם אמרתי להעיר על הקונטרס שער השמים יש לי להאריך הרבה בפירוש עניניו ותיקון שבשיו כן בהנדפס ברוסיה וכן בזה שבאוצר נחמד, ואני כותב כעת בחפז רב. אך באחת אדבר היום, כי תמוה הוא בעיני מאד על הרב המרדכי מורטרה וכו' איך לא הרגיש שטעות נפל בהעתק שלו מיד בשורה ראשונה: „משה קבל תורה מסיני כל אשר דבר ה' „אחד“, ואיך לא ראה גם מצד ההדפס שיתחיל: „ה“ עם „מסיני“ ותחת אחד צ"ל: „אחר“, וכה צ"ל: משה קבל תורה מסיני, כל אשר דבר ה', אחר שנים אלפים תמ"ח, לעולם שמח כו'. — וידעת היום ג"כ כי החכם יה"ש נ"י ברא נברא ר' יוסף ע"ל, מה שלא היה ולא נברא, ובא לו השיבוש מצד ששם הס' הוא ע"ל, ודברים — כבר קבלתי לחזרה הכ"י שהיה תחת ידך מעלילות דברים. עוד הפעם אחלה את פניך יקירי בדבר ס' שער היחוד והאמונה לר' אהרן רב החסידים תלמידו של ר' שניאור זלמן בעל התנאי, אשר היו שאולים ממנו ליאסמ ע"ה, וזה אשר שלחת לי בטובך הוא ס' התנאי אמנם הדפסה אחרת מהדפוס שהיה ביד, שזה שלי היה ר' קעניגסבערג בהוספות, וע"ז לא אקפיד, די לי שהושב לידי ס' התנאי, אך הנשאר עוד ולא בא לידי הוא ס' שער היחוד והאמונה כרך קטן אבל עב מאד כי הוא כולל כמה וכמה מאמרים של ר' אהרן הזה גם בלעדי שער היחוד והאמונה. אחלה את פניך מאד ע"ז.

עתה אחבי עוד הפעם אחלה את פניך במאד מאד נמוץ נא חסד לעבודך להעתיק למעני את ה"ח שירים של גבירול הנמצאים ת"י החכם כרמולי יחי, וככה תעשה יקירי את השירים והפיוטים שנדפסו כבר תשווה נא את הנדפס בדיוק גדול ותשלח נא לי את השינויים ואת אשר לא נדפס כלל, תיטיב נא להעתיק לי כלם, וחמדך זה יגדל בעיני מכל החסידים אשר עשית עמדי מאז! ואני מוכן לשרתך בכאלה בכל יכולתי.

עוד בקשה ממני אשר כבר בקשתך ונחנך הוא לי הדבר להודיעני נא מחיר הדפסת ספר בסך אלף אקסמפלר' בתבנית הקיקיון רובו כתב רש"י וקצת אותיות מרובעות קטנות, ולפעמים שירי הקדמונים מנוקדים, הואיל נא לדבר עם מדפיסי עורך ואם יהי בזול הרבה מפה, כי המחיר פה הוא יקר מאד אזי תיטיב נא להודיעני במהרה, אז אשלח לך כסף ואדפיס את היונה בעורך. נא אל תתירשל בדבר זה כי יציאת היונה לאור תלויה בדבר הזה!

המוכ"ז הוא איש ישר ותמים דרך במאד מאד אשר אני מכירו זה כמה וכמה שנים והוא מלאכתו מלאכת הצביעה, ומאשר שמע כי ותיקרו הצבועים במחנה הקדוש, ע"כ הוא הולך לצבוע שם, ואבקשך אשר אם ישאל איש עליו מסוחר העורות לפניך אם יכול וכל לתת לו עורותיו לצבוע, תוכל להבטיחו

כי איש נאמן הוא במאד מאד, לא ימצא בין אלפי בני אדם כמוהו, מלכר כי הוא אמן גדול במלאכתו. שם האיש המוכיז הוא וואהלנעמוטח.
 לתשובתך היקרה אצפה במהרה והנני חותם באהבה רבה עברך מכבודך ואהבך לנצח שניאור בן יונה. האדרעסע שלי כתובה על העלה.
 וידידנו עהרליך שבק חיים לכל חי צרי לי מאד על מותו ועל מות הצדיק האמתי החכם בעער ע"ה (1) ועל מות ידידנו הגביר התמים שמעון א"ה (2) עליו, הסת ונקבר בפ"פ דמיון ?
 ההודעת או תודיע באיזה מכתב העתים אשר אמרת את טיב הקיקיון ? שלחתי להרב פראנקעל (3) על נייר טוב מיד בצאת הקיקיון לאור ולא הודיע במכתבו אף לא הודיעני אם קבלו, וכן עשה לי לאו בעל בן חנניה וכן דעטערים. אבדתי בעותי וקונטריסו להנם ועל לא דבר. בנחיצה רבה.

(1) הסופר ברנרד בר מדרורן.

(2) ר' שמעון אופנהיים, אחד מתומכי זק"ש וידידו.

(3) זכריה פרנקל, ירחון לתולדות היהדות וחכמתה (MGWJ).

עלי לחקן פעות אחת שנפלה במאמרי על „ס' משפטי שבועות לר' דוד ביר סעדיה" (בק"ס שנה ג' עמ' 295 הערה 1). ר' דוד זה נזכר ע"י שפייגשניידר בספרו Die arabische Literatur d. Juden עמ' 70. אמנם במפתח המתכרים שבמוק הספר נשמט שמו.
 ש. אסף.

CONTENTS.

LIBRARY NOTES AND NEWS.	P- 177

BIBLIOGRAPHY :

Palestine Prints	185
Hebraica and Judaica	208

STUDIES:

M. WILENSKY: On the Manuscripts of Moses Ibn Ezra's Tarshish	267
I. SONNE: Some Remarks on Hebrew Printing in Sabbionetta	269
I. RIVKIND: Some Detailed Observations on Early Hebrew Printing (Deviations and Variations) ...	273
A. TAUBER: Additions to my Article on Koretz Printing ...	281
G. SCHOLEM: Chapters from the History of Cabbalistical Literature ...	286

MANUSCRIPTS OF THE LIBRARY:

B. DINABURG: Three Letters of Senior Sachs to Raphael Kirchheim	328

KIRJATH SEPHER
A QUARTERLY BIBLIOGRAPHICAL REVIEW
OF THE
JEWISH NATIONAL AND UNIVERSITY LIBRARY
IN
JERUSALEM

FOURTH YEAR. NUMBER THREE-FOUR

JERUSALEM, MARCH 1928.

Annual Subscription 10 Sh.
Jerusalem, P. O. B. 36, Meah Shearim

AZRIEL Press Jerusalem